

Aalborg Universitet

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Når man har været anbragt

En sociologisk undersøgelse af fortællinger om fortid, nutid og fremtid hos unge, der har været anbragt uden for hjemmet

Mølholt, Anne-Kirstine

Publication date:
2017

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication from Aalborg University](#)

Citation for published version (APA):

Mølholt, A-K. (2017). *Når man har været anbragt: En sociologisk undersøgelse af fortællinger om fortid, nutid og fremtid hos unge, der har været anbragt uden for hjemmet*. Aalborg Universitetsforlag. Ph.d.-serien for Det Samfundsvidenskabelige Fakultet, Aalborg Universitet

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal -

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us at vbn@aub.aau.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

NÅR MAN HAR VÆRET ANBRAGT

EN SOCIOLOGISK UNDERSØGELSE AF FORTÆLLINGER OM
FORTID, NUTID OG FREMTID HOS UNGE, DER HAR VÆRET
ANBRAGT UDEN FOR HJEMMET

**AF
ANNE-KIRSTINE MØLHOLT**

PH.D. AFHANDLING 2017

AALBORG UNIVERSITET

NÅR MAN HAR VÆRET ANBRAGT

EN SOCIOLOGISK UNDERSØGELSE AF FORTÆLLINGER OM
FORTID, NUTID OG FREMTID HOS UNGE, DER HAR VÆRET
ANBRAGT UDEN FOR HJEMMET

af

Anne-Kirstine Mølholt

AALBORG UNIVERSITY
DENMARK

Afhandling indleveret februar, 2017

Ph.d. indleveret: 1. februar, 2017

Ph.d. vejleder: Lektor Maria Appel Nissen,
Institut for Sociologi og Socialt Arbejde,
Aalborg Universitet

Ph.d. bi-vejleder: Professor Inge M. Bryderup,
Institut for Sociologi og Socialt Arbejde,
Aalborg Universitet

Ph.d. bedømmelsesudvalg: Professor Annick Prieur (formand)
Aalborg Universitet

Professor Ole Steen Kristensen
Århus Universitet

Professor Yvonne Sjöblom
Högskolan i Gävle

Ph.d. serie: Faculty of Social Sciences, Aalborg University

ISSN (online): 2246-1256
ISBN (online): 978-87-7112-895-6

Udgivet af:
Aalborg Universitetsforlag
Skjernvej 4A, 2. sal
9220 Aalborg Ø
Tlf. 9940 7140
aauf@forlag.aau.dk
forlag.aau.dk

© Copyright: Anne-Kirstine Mølholt

Trykt i Danmark af Rosendahls, 2017

Normalsider: 365 sider (å 2.400 anslag inkl. mellemrum).

FORFATTERENS CV

Anne-Kirstine Mølholt er uddannet cand.scient.soc. i sociologi ved Aalborg Universitet i 2005. Efter endt uddannelse har hun arbejdet ved Aalborg Universitet, Institut for Sociologi og Socialt Arbejde, som videnskabelig assistent og ved Københavns Kommunes Socialforvaltning som fuldmægtig ved Kontor for Udsatte Børn og Familier. Desuden har hun arbejdet som videnskabelig assistent ved SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, hvor hun blandt andet var projektleder på 'Efterværn for tidligere anbragte unge. En videns- og erfaringsopsamling' (2012). I 2012 vendte hun tilbage til Aalborg Universitet ved Institut for Sociologi og Socialt Arbejde som ph.d.-studerende og studieadjunkt med kontor i Sydhavnen, København. Her har hun blandt andet været lokal koordinator for Masteruddannelsen i Udsatte Børn og Unge.

Anne-Kirstine er medlem af forskningsnetværket Målgrupper og Indsatsformer på de Socialpædagogiske Områder (Mis O) ved Aalborg Universitet, Institut for Sociologi og Socialt Arbejde. Endvidere er hun en del af International Research Network on Leaving Care (INTRAC) samt det nordiske forskningsnetværk Nordic Research Network on Care Leavers' Transition to Adulthood (NRT). Hun sidder i bestyrelsen ved Dansk Sociologiforening, Bostedet Caroline Marie og er næstformand i Netværk for Yngre Forskere på Udsatte Børne- og Ungeområdet (NBU).

I tillæg til afhandlingen har Anne-Kirstine under sit ph.d.-forløb udgivet følgende publikationer i relation til afhandlingens tema:

Bengtsson, T. T. & Mølholt, A. (2016). 'Keeping You Close at a Distance: Ethical Challenges when following Young People in Vulnerable Life Situations'. *Young*, 24(4): 359-375.

Munro, E. R., Mølholt, A. & Hollingworth, K. (2016). Leaving Care in the United Kingdom and Scandinavia: Is it all that different in contrasting welfare regimes?. I Mendes, P. & Snow, P. (red.), *Young people transitioning from care: International research, policy and practice*. London: Palgrave Macmillan.

I hope to show that in listening for the other, we listen for ourselves.
The moment of witness in the story crystallizes a mutuality of need,
when each is for the other.
(Frank, 2013:25)

ENGLISH SUMMARY

This thesis 'When you have been in out-of-home care' is a sociological study of the stories of young people who have been in out-of-home care during their upbringing. The focus is on the young people's meaning-making in stories about their past, present and expectations for the future. Social policy discourses as well as research on the field emphasize challenges met by young people as they leave care and transit into adult life. Thus, out-of-home care does not only affect the child and young person during upbringing, but is an event that has continuous influence in life. From a first-person perspective the purpose of the thesis is to explore how the young people stories their everyday life and central themes drawing on linkages between past experiences, present life situation and expectations of the future. These linkages indicate how the young people evaluate their life situation and everyday life at a given time.

Theoretically the thesis is framed within Life Course Theory, theory about everyday life as presented by Schutz and Goffman's theory on stigma. The theoretical frame also includes narrative theory. These theoretical perspectives are mutual supplementary and thus offers various perspectives on meaning-making processes. In a similar vain the theories all emphasize a relational life. The individual does not shape her meanings in isolation from social relationships but rather the opposite. Meaning-making as well as stories are formed in connection to a life linked to others and are told to an audience either as face-to-face or imaginative.

Methodologically the study is organized as a qualitative longitudinal study where eight young people who have all been in out-of-home care are followed through a period of two years. The young people range from the beginning of their twenties to their mid-thirties. Narrative interviews are carried out with approximately six months intervals. Thus, the empirical base for seven of the young people consists of five interviews and three in the case of one of the young people, since she entered the study later than the rest of the informants.

Based on this empirical material I investigate the meaning-making in the stories of the young people through four analytical chapters. The titles of the chapters give an introduction into the themes central in the young people's stories. The chapters are titled 'In and out of care', 'Family', 'Friendships' and 'The life of every day'. Findings in the chapters highlight challenges, handlings, costs and resources as different ways to make meaning in stories and portray a complex picture of meaning-making processes. For example, challenges and resources are not opposites but often presented as two sides to a coin. Thus, on the one hand the young people often present themselves as experiencing loneliness and with a wish to have more people in their life showing them care and support. On the other hand the young people

highlight their ability to take care of themselves as a primary resource and thus they experience difficulties accepting the help of others.

I conclude by arguing that three intertwined makings of meaning exist across the various stories of the young people. These are stories of experiences of strangeness, stories consisting of temporality and stories reflecting reflexivity. As to the young people's stories of experiencing themselves as strangers in relation to different aspects of their everyday life these stories entail that the young people often met situations as potential problematic. This enhances their experiences of strangeness. The definition of situations as problematic has as a consequence that the young people in their stories often present their agency as pragmatically based. Thus, focus is on the here-and-now instead of being focused on long term planning and goals.

Temporality plays a role in the stories of the young people in relation to the young people being followed through a two-year period. However, time is also included in the stories through the linkages of the past, the present and the expectations of the future and though stories where the young people portrays themselves as working with time or lacking the possibilities to do so. For example, working with time is presented in the young people's stories of taking time to themselves. Based on the young people's experiences of strangeness, I argue that the young people experience temporal marginalization. The lack of common-sense regarding everyday life thus has implications in the lives of the young people since their use of pragmatic agency hinders their definition of long-term goals.

The stories of everyday life echoing pragmatic agency reflect a stance based on reflexivity. Thus, pragmatic agency signifies that the young people does not have an approach to their everyday life as consisting of common-sense. Consequently, it can be discussed within a Schutz-inspired theoretical frame whether the young people experience an everyday life or rather live every day mainly based on their expectations of how everyday life should be. In the eyes of others as well as their own.

DANSK RESUME

Afhandlingen 'Når man har været anbragt' handler om fortællinger om fortid, nutid og forventninger til fremtid hos unge, der har været anbragt uden for hjemmet, og hvorledes de konstruerer mening i disse fortællinger. Socialpolitiske diskurser såvel som forskning på feltet peger på betydelige udfordringer hos denne gruppe af unge i sammenligning med deres jævnaldrende. Det fremgår følgelig, at anbringelse ikke er en hændelse, som udelukkende har betydning gennem de unges opvækst, men tværtimod har en fortsat betydning gennem livet. Dette perspektiv understreges ofte i forskningen, men imidlertid er der mangel på viden omkring, hvordan sammenhænge mellem fortid, nutid og forventninger til fremtid former sig, særligt i relation til den enkeltes egne fortællinger. Formålet med afhandlingen er på den baggrund at undersøge fra et første-persons perspektiv, hvordan den enkelte ung konstruerer mening i disse fortællinger og herunder skaber sammenhæng mellem fortid, nutid og forventninger til fremtid.

Den teoretiske ramme for afhandlingen er Life Course teori, hverdagslivsteori som det præsenteres hos Schutz, Goffmans stigmateteoretiske univers samt narrativ teori. I den teoretiske ramme introduceres på den baggrund gensidigt supplerende perspektiver på menneskets grundlag for meningskonstruktioner fra forskellige tilgange. Fælles for samtlige af de teoretiske perspektiver er, at livets relationelle fundament understreges. Den enkelte danner således ikke meningskonstruktioner i isolation fra den sociale kontekst, men derimod som et udtryk for den. I meningskonstruktioner findes udtryk for linkede liv, og de er fortalt til et publikum, der enten er til stede fysisk eller i tankerne.

Det empirisk udgangspunkt for afhandlingen er en kvalitativ forløbsundersøgelse, hvor otte unge, der alle har været anbragt uden for hjemmet, er fulgt gennem en to-årig periode. Omtrent hvert halve år er der foretaget narrative interviews, hvorved fem interviews er foretaget med syv af de unge. Med den ottende ung er der foretaget tre interviews, idet hun kom med i undersøgelsen et år senere end de øvrige unge. De unge er i alderen fra start 20'erne til midt 30'erne, mens empiriindsamlingen foregår.

Afhandlingen er udformet som en monografi og indeholder fire analytiske kapitler, der er empirisk genererede og tager afsæt i de unges fortællinger om at indgå i sociale relationer og deres liv hver dag. Titlerne på kapitlerne er 'At være i og forlade anbringelse', 'Familie', 'Venskaber' samt 'Livet hver dag', hvilket tegner et billede af centrale temaer i de unge fortællinger. Analytiske fund i kapitlerne fremhæver udfordringer, håndteringsmåder, omkostninger såvel som ressourcer i de unges fortællinger. Disse fund peger på meningskonstruktioners kompleksitet, idet eksempelvis udfordringer og ressourcer ikke præsenteres som to modsætninger,

men derimod ofte er to sider af samme sag. På den ene side fortæller de unge således om oplevelser med ensomhed og deres ønske om nære, omsorgsfulde relationer. På den anden side fremhæver de deres evne til at tage vare på dem selv som en primær ressource, der dog udfordrer deres accept af andres støtte og omsorg.

Jeg konkluderer ved at fremhæve tre overordnede og tæt sammenvævede fortællinger hos de unge på tværs af de analytiske kapitler. Disse fortællinger handler om oplevelser af fremmedhed, de unges muligheder for at handle temporalt samt deres oplevelser af at møde de fleste situationer med refleksivitet. Fortællingerne om fremmedhed fremgår i forhold til en lang række aspekter i de unges liv og peger på, at de ofte oplever situationer i deres liv hver dag som potentielt problematiske, hvilket igen forstærker oplevelser af fremmedhed. Konsekvensen af denne oplevelse af fremmedhed er, at de unge ofte handler med udgangspunkt i pragmatisk agency, hvor fokus er på her-og-nu frem for på langsigtede planlægninger og mål.

Temporalitet fremgår i de unges fortællinger ved, at empiriindsamlingen har forløbet gennem tid. De unges fortællinger præsenteres følgelig på forskellige tidspunkter af deres liv. Tid indgår imidlertid også i fortællingerne som meningskonstruktion mellem fortid, nutid og forventninger til fremtid såvel som i fortællinger, hvor de unge præsenterer dem selv som agenter, der arbejder med tiden – eller mangler muligheden for at gøre det. Manglen på en selvfølgelig tilgang til hverdagslivet har vidtgående implikationer for de unge, da deres brug af pragmatisk agency i mange situationer forhindrer planlægningen af langsigtede mål. På den baggrund argumenterer jeg for, at der findes en temporal marginalisering af de unge.

Fortællingerne om pragmatisk agency afspejler en høj grad af refleksivitet hos de unge. Dette peger på, at de unge ikke har en selvfølgelig og naturlig indstilling til mange af de situationer, de møder hver dag. På den baggrund kan det konkluderende diskuteres, hvorvidt de i en Schutzsk forståelse lever et hverdagsliv, eller om de nærmere lever et liv hver dag baseret på deres forventninger til, hvordan hverdagslivet bør være. Såvel i deres egne som i andres øjne.

TAK

Jeg kan vanskeligt forestille mig, hvordan jeg ville reagere, hvis en person spurgte mig, om hun gennem de næste to år måtte foretage interviews med mig om mine oplevelser af livet. De unge, som denne afhandling omhandler, sagde heldigvis ja, og derfor skal de have den største tak af alle. Havde I ikke indvilliget i at åbne op for jeres fortællinger igen og igen, havde denne afhandling og den viden, som den præsenterer, ikke været mulig. Jeg føler mig meget privilegeret over den fortrolighed og åbenhed, I har vist mig.

Ud over at takke de unge, der har deltaget i undersøgelsen, er der mange andre, jeg ønsker at takke for støtte og hjælp under afhandlingsarbejdet. Jeg vil gerne takke mine vejledere. I min opstartsfase var Karin Kildedal min vejleder. Tak, fordi du hjalp mig i gang og sikrede, at arbejdet med afhandlingen kom på rette spor fra starten. Kort tid inde i mit ph.d.-forløb blev Maria Appel Nissen min vejleder, og Inge M. Bryderup kom også til. Jeg er glad for, at I to har hjulpet mig gennem ph.d.-forløbet og støttet mig undervejs – og udfordret mine tanker og mit arbejde. Tak! I har vist et engagement i mit arbejde, som jeg tror, kun er de færreste ph.d.-studerende forundt, og I har hver især bidraget med jeres indsigt, men også respekteret mine egne forskningsveje.

Det er imidlertid ikke kun mine vejledere, der har bidraget med faglige råd og sparring under arbejdet med afhandlingen. I min daglige gang på Aalborg Universitet i København er der foretaget mange faglige drøftelser over kaffekoppen, ved frokostbordet og i BasPuf, vores faglige sparringsgruppe. Tak til alle jer på kajen for at være fantastiske kollegaer, såvel når det kommer til det faglige som det sociale. Især har jeg fundet stor støtte og sparring hos mine ph.d.-kollegaer. Især tak til Tanja Dall, Randi Riis Michelsen, Sophie Danneris, Aya Mortag Freund og Sune Kring for skriveophold, faglige og sociale munterheder. Der skal også lyde en stor tak til to mennesker, der har lært mig, at chokolade faktisk kurerer mange frustrationer: Mine kontormakkere under det meste af ph.d.-forløbet, Ane Grubb og Jon Dag Rasmussen. Jeg er glad for, at jeg skulle dele så mange timer af min tilværelse i jeres gode selskab.

Da jeg skrev speciale var Anja Jørgensen min vejleder, og jeg vil gerne rette en tak til dig for altid at have støttet mig i at gå forskningsvejen. Herudover skal lyde en tak til Mis O, min forskningsgruppe ved Aalborg Universitet. Tak for jeres kommenteringer af mit materiale undervejs i processen. Apropos forskningsnetværk har det været en stor glæde for mig at deltage i møder i INTRAC, der er et internationalt forskningsnetværk med fokus på unge, der har været anbragt. Der skal i den anledning også lyde et tak for gode drøftelser til det nordiske undernetværk. Det har været et privilegium at kunne deltage i så givende faglige netværk under

ph.d.-forløbet. Jeg vil gerne rette en særlig tak til Jan Storø for i sin tid at sikre, at jeg kom med i INTRAC og for generelt at tage initiativ til, at vi mødes i enten Norge eller Danmark til faglige diskussioner og en øl.

Min tid ved SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd har stor betydning for, at jeg endte med at skrive den ph.d., som jeg gjorde. Det var her, jeg fattede forskningsinteresse for unge, der har været anbragt, og det var ved SFI, at jeg fik interesse for at gå ph.d.-vejen. Især vil jeg gerne takke Tea Torbenfeldt Bengtsson og Mette Lausten. Tak, fordi I stadig holder ved og gennem hele processen har vist interesse for mit arbejde med afhandlingen.

Umiddelbart kan dette forekomme som en gennemgang af støttende faglige fællesskaber. Det er det til dels også. Dog er det heldigvis sådan, at mange af de her nævnte faglige fællesskaber udmærker sig ved i lige så høj grad at være sociale fællesskaber. Faglige fællesskaber, der har udviklet sig til venskaber gennem tiden. Der er imidlertid også mange veninder og venner uden for de faglige netværk, der har været støttende, engagerede, lagt skuldre og øre til – hvad situationen end foreskrev. Ingen nævnt, ingen glemt, men jeg er lykkelig for at have jer alle i mit liv.

Afslutningsvist vil jeg gerne takke familien. Det har helt sikkert været lidt uforståeligt, hvad jeg havde gang i og skrev om, men ikke desto mindre har I vist interesse undervejs, spurgt ind til afhandlingen og engageret jer i mit arbejde. Især tak til mor og Jørn, fordi I er til. Sidst, men langt fra mindst: En særlig tak til Lars for kærlighed og især støtten gennem den afsluttende proces.

Anne-Kirstine Mølholt

København, 1. februar 2017

INDHOLDSFORTEGNELSE

KAPITEL 1. INDLEDNING	13
ANBRINGELSE I DANMARK	14
ANBRINGELSESMØNSTRE OG -VARIATIONER	17
VIDEN OM OPLEVELSER, NÅR MAN HAR VÆRET ANBRAGT	20
INTERNATIONAL FORSKNINGSGENNEMGANG	25
AFHANDLINGENS FORSKNINGSSPØRGSMÅL	32
AFHANDLINGENS STRUKTUR	35
KAPITEL 2. TEORETISK RAMME	37
LIVSFORLØB	38
HISTORISKE TIDER OG MENNESKELIG HANDLEN	38
TIDSHORISONTER OG AGENCY	39
FORBUNDNE LIV OG ALDERSSTRUKTURERING	41
HVERDAGSLIV	43
HVERDAGSLIVETS NATURLIGE INDSTILLING OG MENING	44
TID OG HANDLEN	45
VIDENSLAGER OG FREMMEDHED	47
SAMHANDLING OG STIGMATISERING	48
LIVET SOM FORTÆLLING	51
TID OG FORTÆLLING	53
HANDLING OG MENING	54
NARRATIVE IDENTITETER	55
KONSTRUKTIONER AF MENING	58
KAPITEL 3. METODE	61
AFHANDLINGENS INFORMANTER	61
REKRUTTERING AF INFORMANTER	62
PRÆSENTATION AF INFORMANTER	67
KVALITATIV FORLØBSUNDERSØGELSE	68
GENNEMFØRELSE AF INTERVIEWS	71
INTERVIEWFORLØBETS OPLEVELSER	76
RELATIONER Gennem TID	79
VIDENSPRODUKTIONENS PRÆMISSER	82
ANALYTISK FREMGANGSMÅDER	82
AFHANDLINGENS TILSTRÆKKELIGHED	86
CITATERS GENGIVELSE I AFHANDLINGEN	89
KAPITEL 4. AT VÆRE I OG FORLADE ANBRINGELSE	91
ANBRINGELSESFORM	92
PLEJEFAMILIE	94
INSTITUTION	102
ANBRINGELSENS METAFORTÆLLINGER	106
TEMPORAL BETINGET OMSORG	107
FREMMEDHED I BULDERBY	110
ANBRINGELSENS PRIVILEGIUM	113

ANBRINGELSENS OPHØR	115
AT FLYTTE FOR SIG SELV	117
AT STÅ PÅ EGNE BEN	124
AT VÆRE UDEN ET HJEM	127
OPSAMLING: I OG UD AF ANBRINGELSE	131
KAPITEL 5. FAMILIE	135
FAMILIE SOM PRAKSIS OG IDEAL	136
TERKELS FAMILIE ER I KNIBE	137
NÅR TERKELS FAMILIE IKKE ER I KNIBE	142
EN SKRØBELIG RELATION	146
RELATION TIL FORÆLDRE	147
FORÆLDRES (POTENTIELLE) DØD	155
I FORÆLDRES FODSPOR	158
FAMILIÆR OMSORG	164
OMSORG FOR FAMILIE	164
ADGANG TIL FAMILIÆRE RESSOURCER	174
AT DANNE EGEN FAMILIE	179
OPSAMLING: FAMILIE	187
KAPITEL 6. VENSKABER	191
I RELATION TIL ANDRE	192
SOCIALITETENS KODER	194
AT MØDE ANDRE MENNESKER	200
VENSKABERS PRÆMISSER	209
SOM DE ANDRE	209
IKKE MED ANDRE	216
AT HAVE NOGET PÅ SPIL	222
ALDER OG SOCIALITET	226
EN GIVEN ALDER	227
AT VÆRE VOKSEN	233
ALDERSTILSKRIVELSENS SOCIALE KONSEKVENSER	237
OPSAMLING: VENSKABER	241
KAPITEL 7. LIVET HVER DAG	245
HVERDAGSLIV	246
HVERDAGSLIVETS STRUKTUR	246
DEFINITION AF EGET HVERDAGSLIV	253
HVERDAGSLIVETS FORVENTNINGER	259
UDDANNELSESFORVENTNINGER	260
FORVENTEDE HANDLINGER	267
FORANDERLIGE HVERDAGSLIV	272
EN (U)STABIL HVERDAG	272
AT FORUDSE DET UVENTEDE	280
ET LIV MED DIAGNOSE	285
ET GODT LIV FREMOVER	292
OPSAMLING: LIVET HVER DAG	297

KAPITEL 8. KONKLUSION	301
TEMAER I FORTÆLLINGERNE	301
SAMLEDE FORTÆLLINGER	305
FORTÆLLINGER OM FREMMEDHED	305
FORTÆLLINGERNES TEMPORALITET	307
FORTÆLLINGER OM REFLEKSION	309
NÅR MAN HAR VÆRET ANBRAGT	311
PERSPEKTIVERENDE REFLEKSIONER	315
LITTERATURLISTE	319
BILAG 1. SAMTYKKEERKLÆRING	341
BILAG 2. INTERVIEWGUIDE 1	342
BILAG 4. INTERVIEWGUIDE 3	348
BILAG 5. INTERVIEWGUIDE 4	350
BILAG 6. INTERVIEWGUIDE 5	352

KAPITEL 1. INDLEDNING

Jeg har det sgu fint nok, men... Men jeg ved ikke, hvor lang tid, det varer ved. Jeg skal nok få en følelse af, det ikke er fint nok, jeg skal nok blive ked af det igen, og tingene skal nok vælte sammen igen, men altså... Jeg tror, jeg har et godt blik af, hvad livet det er, og hvad det har at byde på for mig, men det havde jeg bestemt ikke, dengang jeg stod for første gang alene med mine møbler, det havde jeg ikke. (Mette, interview 1)

Denne ph.d.-afhandling handler om fortællinger om fortid, nutid og forventninger til fremtid hos Mette og syv andre unge, der ligesom Mette har været anbragt uden for hjemmet. Mette har en fortid, hvor hun har været anbragt uden for hjemmet i omtrent halvdelen af sit liv. Da jeg møder hende, er hun i starten af 20'erne og bor for sig selv. I sin fortælling om, hvordan det går i dag, trækker hun på oplevelser af fortiden og forventninger til fremtiden. Lige nu går det fint, men i fortiden oplevede hun situationer, hvor det gik mindre godt, og det vil hun angiveligt også opleve i fremtiden. Det er hendes forventning, for erfaringerne har givet hende en indsigt i, hvad livet er, og hvad det har at byde på.

At vide, hvad livet er, og hvad det har at byde på, er også at vide, at det fra tid til anden er foranderligt og ikke følger en lige linje af fremadskridende udvikling. Nogle gange bevæger livet sig i en positiv retning, mens der andre gange er udfordringer på livets vej. Der fremgår af citatets mange men'er i fortællingen om livet. Med andre ord de mange nuancer, fortællingen inkluderer, selvom den handler om det nuværende hverdagsliv. Det skyldes, at fortællinger ikke er blotte konstateringer, men nuanceres i forhold til den enkeltes viden om fortid og forventninger til fremtid (Riessman, 2008). Også i tilfælde, hvor det er små fortællinger om hverdagslivet.

Titlen 'Når man har været anbragt' afspejler afhandlingens empiriske fundament – at samtlige informanter har været anbragt – såvel som et fund i afhandlingen: At fortidens oplevelser med anbringelse inddrages i de unges fortællinger om nutiden og forventninger til fremtiden. Herved bliver anbringelse ikke blot et fænomen, der vedrører de unges fortid, men erfaringerne føres videre i livet. At anbringelse påvirker livet også efter anbringelsens ophør, er imidlertid ikke et nyt fund. Gennem det sidste årti er der i Danmark kommet stigende opmærksomhed på det tidspunkt, hvor unge forlader anbringelse, og hvorledes deres videre færd i livet sikres bedst muligt. Opmærksomheden skyldes blandt andet, at såvel nationale studier (se eksempelvis Egelund & Hestbæk, 2003b; Hald Andersen & Fallesen, 2010; Mølholt, Stage, Pejtersen, & Thomsen, 2012; Olsen, Egelund, & Lausten, 2011) som internationale studier (se eksempelvis Bakketeig & Backe-Hansen, 2008; Horrocks, 2002; Stein & Munro, 2008) peger på, at unge, der har været anbragt, er i større risiko for at udvikle et afvigende og marginaliseret liv sammenlignet med deres

jævnaldrende. Eksempelvis har de oftere et lavt uddannelsesniveau, dårlig økonomi og helbred, manglende socialt netværk, problemer med brug af narkotiske stoffer samt begået lovovertrædelser (Biehal & Wade, 1996; Broad, 2005; Bryderup & Trentel, 2012; Kristofersen, 2005; Stein, 2006a).

At der findes viden om, at anbringelse påvirker livet også efter anbringelsens ophør, er ikke ensbetydende med, at der ikke er behov for yderligere viden på området. Tværtimod. Et overordnet formål med afhandlingen er følgelig at bidrage med viden og nuancer til den viden, som findes om unge, der har været anbragt uden for hjemmet. Som belyst peger forskningsresultater ofte på en række udfordringer, de unge oplever i livet efter anbringelse. At der findes udfordringer i livet efter anbringelse, fremgår også af afhandlingen. Der findes imidlertid mange facetter og oplevelser knyttet an til livet hos unge, der har været anbragt, som jeg finder væsentlige at føre frem og folde ud. Ved at følge otte unge i alderen fra start 20'erne til midt 30'erne gennem to år, hvor jeg hver sjette måned interviewede dem om hverdagslivet og perspektiver på livet, opnåede jeg indsigt i mønstre og variationer i fortællingerne. Disse mønstre og variationer udgør afhandlingens fokus og peger på udfordringer, de unge oplever, men også på ressourcer. I forhold til udfordringer fremgår det blandt andet, at marginaliseringen af de unge har mange dimensioner. Eksempelvis oplever de et fordømmende syn fra andre, men samtidig fremhæver de, at dette syn på mange måder er blevet optaget som deres eget selvbillede. Endvidere fremgår det på baggrund af fortællingerne, at marginalisering også kan ligge i de temporale tidshorisonter, de unge baserer deres handlinger på.

I dette indledende kapitel præsenteres årsager til, at jeg finder fortællinger fra de unge væsentlige og således, hvordan afhandlingen bidrager til den eksisterende viden på feltet. Først skitserer jeg den danske lovgivningsmæssige og statistiske kontekst. Herefter introducerer jeg eksisterende forskning, der tager et kvalitativt empirisk udgangspunkt i oplevelser hos unge, der har været anbragt. Kapitlet rundes af med en præcisering af afhandlingens forskningsspørgsmål og struktur.

ANBRINGELSE I DANMARK

En socialpolitisk, lovgivningsmæssig diskurs rammesætter livet for de unge, der indgår i undersøgelsen, idet de alle qua deres anbringelse har været en del af det sociale system. I det følgende fremgår det, at der lovgivningsmæssigt før og under en anbringelse især er opmærksomhed på at sikre relationen til biologiske forældre, blandt andet gennem tidlig indsats og forebyggende arbejde. Herudover er der stigende fokus på brug af plejeforældre frem for institutionsanbringelse og på at synliggøre indsatsers resultater via dokumentation. Ved anbringelsers afslutning er fokus på at sikre unges overgang til et selvstændigt voksenliv. Et voksenliv, hvor der især stilles krav om uddannelse.

Anbringelse er en foranstaltningsform, som trækker tråde tilbage gennem dansk socialpolitisk historie. Lov om Behandling af forbryderske og forsømte Børn og unge Personer – også kaldt Børneloven – blev indført i 1905 som den første lov, hvor anbringelse fremgår som et centralt redskab i forhold til at forbedre vilkår for børn, der potentielt kan vokse op og udgøre en byrde for samfundet (Bryderup, 2005; Bryderup & Trentel, 2013). Forbedringerne skal typisk finde sted med udgangspunkt i tre områder: Udbredelse af skolegang, forbedringer af den almene sundhed samt udbredelse af kernefamiliens normer (Hald Andersen & Ebsen, 2010). At adskillelse af barn og forældre i særlige situationer kan udgøre et alternativ til opvækst i den biologiske familie har således i over 100 år udgjort en integreret del af en socialpolitisk diskurs om sikringen af opvækstvilkår (Bryderup, 2005; Egelund & Hestbæk, 2003a).

Som det fremgår af titlen for Børneloven i 1905, har der gennem tiden været to overordnede intentioner med anbringelse. Den ene handler om at yde omsorg for og sikre opvækstvilkår for børn og unge. Den anden handler om at opdrage eller straffe unge. Disse intentioner videreføres i de efterfølgende love og udgør også fundamentet for de love, der er relevante for mine informanter. Dette er Bistandsloven og Lov om Social Service, hvilke introduceres i det følgende.

Bistandsloven indføres i 1976 og samler forskellige forsorgstiltag og institutioner under socialudvalg nedsat af kommunalbestyrelser (Bryderup, 2005; Hald Andersen & Ebsen, 2010). I løbet af 1980'erne vedtages en række specificeringer med henblik på at sikre mere forebyggende arbejde i hjemmet frem for at anbringe, at flere anbringes i plejefamilie frem for på omkostningstunge institutioner, og reglerne for tvangsanbringelser strammes op. I 1990 kommer Graversen-udvalget med 'Betænkning om de retlige rammer for indsatsen over for børn og unge' (Udvalget om de retlige rammer for indsatsen over for børn og unge, 1990). Det understreges indledningsvist, at et hovedsynspunkt for udvalget er, at sagsbehandling er kontinuitetsskabende blandt andet ved at sikre børns og unges kontakt til biologiske forældre. I 1993 indføres lovændringer, der forøger fokus på forebyggende foranstaltninger, og gør det muligt at anbringe hele familier (Bryderup, 2005; Bryderup & Trentel, 2013).

I 1998 afløses Bistandsloven af Lov om Social Service (Serviceloven), som yderligere befæster brugen af tidlig indsats og forebyggende foranstaltninger (Hald Andersen & Ebsen, 2010). Endvidere betones barnets tarv ved blandt andet at gøre det sværere for forældre at hjemtage anbragte børn og unge samt ved at gøre det lovligt at indberette vanrøgt. Ved Anbringelsesreformen i 2006 forstærkes blikket på netværksanbringelser (Hald Andersen & Ebsen, 2010). Samtidig præciseres fokus på at opnå lige muligheder for alle børn og unge blandt andet ved et fokus på uddannelse, arbejde og familieliv (Bryderup & Trentel, 2012). I samme tråd skærpes kvalitetskrav, og der vægtes en målrettet indsats med henblik på at opnå den bedste ressourceudnyttelse. Denne skal dokumenteres gennem synliggørelse af resultater

for indsatser før, under og efter anbringelse. I Anbringelsesreformen tydeliggøres desuden efterværnsmuligheder, som kan støtte unge, der forlader anbringelse ved det 18. år. Efterværn kan tildeles frem til, den unge fylder 23 år.

Interventionstanken er således en integreret del af socialpolitiske diskurser og har stadig i dag som målsætning skolegang, sundhed og kernefamiliens normer. Den nuværende reform, Barnets Reform, indføres i 2011 som en opfølgning på Anbringelsesreformen. I den forbindelse præciseres Servicelovens formålsparagraf yderligere, idet der indføres fem konkrete og ligestillede mål med henblik på at sikre, at en indsats ydes tidligt og helhedsorienteret. Formålet med at yde en særlig støtte til børn og unge lyder på baggrund af Servicelovens § 46, den såkaldte formålsparagraf:

Serviceovens § 46: Formålet med særlig støtte til børn og unge.

Formålet med at yde støtte til børn og unge, der har særligt behov herfor, er at sikre, at disse børn og unge kan opnå de samme muligheder for personlig udvikling, sundhed og et selvstændigt voksenliv som deres jævnaldrende. Støtten skal ydes med henblik på at sikre barnets eller den unges bedste og skal have til formål

1. at sikre kontinuitet i opvæksten og et trygt omsorgsmiljø, der tilbyder nære og stabile relationer til voksne, bl.a. ved at understøtte barnets eller den unges familiemæssige relationer og øvrige netværk
2. sikre barnets eller den unges muligheder for personlig udvikling og opbygning af kompetencer til at indgå i sociale relationer og netværk
3. understøtte barnets eller den unges skolegang og mulighed for at gennemføre en uddannelse
4. fremme barnets eller den unges sundhed og trivsel
5. forberede barnet eller den unge til et selvstændigt voksenliv.

Stk. 2. Støtten skal være tidlig og helhedsorienteret, så problemer så vidt muligt kan forebygges og afhjælpes i hjemmet eller i det nære miljø. Støtten skal i hvert enkelt tilfælde tilrettelægges på baggrund af en konkret vurdering af det enkelte barns eller den unges og familiens forhold.

Stk. 3. Støtten skal bygge på barnets eller den unges egne ressourcer, og barnets eller den unges synspunkter skal altid inddrages med passende vægt i overensstemmelse med alder og modenhed. Barnets eller den unges vanskeligheder skal så vidt muligt løses i samarbejde med familien og dennes medvirken. Hvis dette ikke er muligt, skal foranstaltningens baggrund, formål og indhold tydeliggøres for forældremyndighedsindehaveren og for barnet eller den unge. (Socialministeriet, 2011)

Barnets Reform sætter blandt andet fokus på at sikre et selvstændigt voksenliv hos dem, der under deres opvækst har behov for særlig støtte. Dette fokus underbygges

ved en præcisering af den såkaldte efterværnsparagraf. Efterværnsparagraffen indføres i Serviceloven i 2001 som § 62a og findes i dag i Servicelovens § 76 (Socialministeriet, 2011). En ung, der er i anbringelse ved det 18. år, kan modtage efterværn, når kommunalbestyrelsen anser det af væsentlig betydning med udgangspunkt i den unges behov for støtte. Der kan tilbydes forskellige former for støtte, såsom forlængelse af anbringelse og kontaktpersonsstøtte. Takker en ung nej tak til et tilbud om støtte, er det muligt for kommunalbestyrelsen på et senere tidspunkt inden den unges 23. år at træffe beslutning om at genetablere eller tildele efterværn. Unge, der har været anbragt uden samtykke, skal tilbydes efterværn i form af en kontaktperson frem til det 23. år. Unge anbragt på eget værelse frem til det 18. år skal endvidere tilbydes en kontaktperson frem til det fyldte 19. år.

På baggrund af reformen og den tilknyttede håndbog til reformen (Servicestyrelsen, 2011) fremgår det, at når unge, der har været anbragt uden for hjemmet, betragtes i en socialpolitisk diskurs, er dominerende temaer 'selvstændig tilværelse', 'udvikling' samt 'voksertilværelse'. Det er med andre ord centralt, at de unge motiveres og støttes i forhold til at kunne tage hånd om egen tilværelse. Når unge skal forlade anbringelse, betones således to centrale overgange: 1. Overgang fra anbringelse til et selvstændigt voksenliv, 2. Overgang fra et ungdoms- til et voksenliv.

Tematiseringen af det selvstændige voksenliv tydeliggør, at anbringelse ikke kun skal sikre børnelivet, men at den unge ligeledes skal forberedes på at forlade anbringelse og leve selv. Det er i den henseende væsentligt, at en diskurs om uddannelse som nødvendighed i stigende grad kendetegner det danske samfund. For unge i marginaliserede positioner betyder dette, at fokus for sikringen af deres voksenliv er på, hvordan de gennem uddannelse rustes til at møde arbejdsmarkedets krav (Katznelson, Jørgensen, & Sørensen, 2015; Pless, 2009).

Anbringelsesmønstre og -variationer

For yderligere at placere afhandlingen i en dansk anbringelseskontekst, tegnes i det følgende et statistisk billede af anbringelsesmønstre og -variationer på baggrund af nøgletal fra kommuner tilgængelige på Danmarks Statistiks internetside 'Statistikbanken', Ankestyrelsens internetside 'Tal fra Ankestyrelsen' samt studier af anbringelsesmønstre. Det handler om opgørelser og fund i forhold til faktorer såsom: Hvor mange børn og unge, der i Danmark er anbragt uden for hjemmet, hvor de er anbragt, samt hvor mange der modtager efterværn. Samlet set fremgår det, at anbringelse ikke er én indsats, men derimod dækker over forskellige former for indsatser.

I Danmark er omtrent 1 pct. af populationen i alderen 0-17 år anbragt uden for hjemmet på et givent tidspunkt, hvilket er en andel, der har været stabil gennem mange årtier (Bryderup, 2005; Hald Andersen & Ebsen, 2010; Lausten, Frederiksen, Olsen, Nielsen, & Bengtsson, 2015; Møhlhøjt et al., 2012). Egne beregninger på

baggrund af nøgletalsopgørelser fra Statistikbanken viser, at dette ligeledes gør sig gældende for de senest tilgængelige tal – afslutningen af 2014 – idet godt 1 pct. af børn og unge i alderen 0-17 år er anbragt. I alt er 11.110 børn og unge i alderen 0-17 år pr. 31. december 2014 anbragt uden for hjemmet, hvoraf omtrent 54 pct. er drenge, og 46 pct. er piger.

Der er imidlertid ikke en jævn fordeling mellem de enkelte aldersgrupper i anbringelse. Over halvdelen af børn og unge i anbringelse er teenagere, hvorfor anbringelse i Danmark ofte italesættes som et teenagefænomen. Børn under 1 år udgør ved udgangen af 2014 omtrent 1 pct. af anbragte børn og unge, mens andelen af 17-årige udgør ca. 15 pct. af anbragte (Statistikbanken). At anbringelse primært er et teenagefænomen fremgår desuden ved, at 61 pct. af beslutninger om iværksættelse af anbringelse i 2014 vedrører unge i alderen 13 til 17 år (Tal fra Ankestyrelsen).

Hovedparten af børn og unge anbringes med samtykke, og anbringelsesårsagen fordeler sig omtrent ligeligt mellem at ligge hos barnet og den unge henholdsvis forældrene. Den hyppigst anførte årsag ved børn er 'udadreagerende adfærd', mens årsager ved unge i alderen 12-17 år er 'skoleproblemer', tæt efterfulgt af 'udadreagerende adfærd'. De hyppigst anførte anbringelsesårsager hos forældre er 'utilstrækkelig omsorg', 'voldsom disharmoni i hjemmet' samt 'andre udslagsgivende forhold hos forældre eller i hjemmet' (Tal fra Ankestyrelsen).

Nøgletallene viser endvidere, at de mest anvendte anbringelsesformer ved udgangen af 2014 er almindelig plejefamilie, døgninstitution og socialpædagogisk opholdssted. Blandt børn og unge i anbringelse er 60 pct. anbragt i en form for plejefamilie, typisk almindelig plejefamilie. Dette vil sige, at barnet eller den unge ikke på forhånd har en tilknytning til familien. Lidt over 32 pct. er anbragt på institution, oftest døgninstitution eller socialpædagogisk opholdssted. Et fåtal, især unge, er anbragt på delvist lukkede institutioner, sikrede institutioner samt akutinstitutioner. De resterende i anbringelse er på kost- eller efterskole, bor på eget værelse, er i et kommunalt døgntilbud eller i et skibsprojekt. Der mangler oplysninger for 1 pct. af de anbragte (Statistikbanken).

Anbringelsesform fordeler sig imidlertid ikke jævnt på aldersgrupper blandt anbragte børn og unge. Hos små børn er familiepleje den hyppigste form for anbringelse, idet 91 pct. af børn i alderen 0-4 år ved udgangen af 2014 er anbragt i familiepleje. Herefter falder andelen af børn og unge i familiepleje, des ældre de bliver, og ved aldersgruppen 15-17 år er 45 pct. i familiepleje, mens 43 pct. er på institution (Statistikbanken).

I 2014 er der registreret 793 ændringer i anbringelse, hvoraf de fleste ændringer er sket for unge i alderen 12-17 år. Denne aldersgruppe er registreret for 80 pct. af ændringerne. Den primære årsag til ændring i anbringelse er et sammenbrud i

anbringelse, hvor anbringelsesstedet opgiver at have den unge. Herudover er væsentlige årsager til anbringelsesændringer, at den unge forlader anbringelsesstedet, fordi vedkommende ikke vil være der, at ændringen følger et planlagt udviklingsforløb, eller at der sker en forværring i forholdene hos den unge (Statistikbanken).

På trods af ændringer i anbringelsesforløb, og at anbringelse især er et teenagefænomen, er anbringelser ofte længerevarende. Statistiske opgørelser peger på, at over halvdelen af anbragte unge i alderen 15-17 år har været anbragt tre år eller derover (Mølholt et al., 2012). Andre forskningsresultater peger på, at samtlige i Danmark født i 1995, der er eller har været anbragt ved deres 15. år, har en gennemsnitlig anbringelsesvarighed på 5 år (Lausten et al., 2015). Dette dækker over store variationer, hvor anbringelsesvarigheden naturligt nok falder, des ældre barnet eller den unge er på anbringelsestidspunktet.

Når unge forlader anbringelse, har de som belyst mulighed for at modtage efterværn frem til det 23. år. Ankestyrelsens egne opgørelser peger på en stigning på 8 procentpoint i forhold til forlængelse af døgnophold brugt som efterværn fra 2010 til 2014 (Ankestyrelsen, 2015). Der er imidlertid vanskeligt at opgøre tildelingen af efterværn. Efterværn ud over forlængelse af døgnophold registreres ikke på den enkelte ung, men derimod på tildelingen af efterværn, og da hver ung kan modtage flere efterværnstilbud på én gang, er der i registeropgørelserne usikkerheder omkring antallet af unge, der modtager efterværn efter anbringelse. Flere steder peges på, at omtrent hver fjerde ung modtager efterværn efter anbringelse (LOS, 2014; Mølholt et al., 2012; Skårhøj, Højen-Sørensen, Karmsteen, Oldrup, & Pejtersen, 2016).

I forhold til anbringelse findes der endvidere variationer i kommunal praksis og prioriteringer (Bryderup & Trentel, 2012; Hald Andersen et al., 2010; Mølholt et al., 2012). Variationerne fremhæves ofte i Ankestyrelsens praksisundersøgelser, der finder såvel eksempler på god kommunal praksis i forbindelse med anbringelsessager, men også rejser en række kritikpunkter på baggrund af deres undersøgelser. Dette handler blandt andet om sikringen af samarbejdet mellem plejefamilier og kommune, gennemførelsen af børnefaglige undersøgelser samt afholdelsen af børnesamtaler (se eksempelvis Ankestyrelsen, 2011a; Ankestyrelsen, 2011b; Ankestyrelsen, 2014b).

Som følge af Ankestyrelsens løbende påpegning af mangler i den kommunale praksis, afgiver Rigsrevisionen i 2016 en beretning om indsatsen for anbragte børn til Folketinget. Her pointeres det, at de problematikker, som Anbringelsesreformen havde til formål at forbedre, ikke er mindsket fra 2006 til 2014. Rigsrevisionen vurderer, at dette skyldes, at Social- og Indenrigsministeriet ikke i tilstrækkelig grad har understøttet kommunerne i at indfri reformens formål på trods af viden om, at

anbringelsessager ikke efterlevede lovens krav (Rigsrevisionen, 2016). Det fremhæves i beretningen:

Det kan have store personlige og samfundsøkonomiske konsekvenser, hvis et anbragt barn ikke får den støtte og hjælp, som det har behov for. Det viser sig bl.a. ved, at anbragte børn som voksne i lavere grad gennemfører en uddannelse og kommer i beskæftigelse end børn, der ikke har været anbragt. Endvidere oplever de anbragte børn som voksne større helbredsproblemer, og flere begår kriminalitet. Der er derfor potentiale i at forbedre effekten af anbringelser. (Rigsrevisionen, 2016:1)

Statsrevisorerne understreger i overensstemmelse med forskningen udfordringer hos unge, der har været anbragt uden for hjemmet. Udfordringer, der kan have store personlige og samfundsøkonomiske konsekvenser. På trods af bevidstheden om og fokus på udfordringerne påpeges de herved til stadighed at gøre sig gældende, hvilket tydeliggør, at der findes en betydelig kompleksitet i disse udfordringer. Samtidig peger det statiske billede af anbringelsesmønstre og -variationer på, at der findes store forskelligheder inden for anbringelse. Der er med andre ord ikke tale om ét fænomen, hvortil der findes én løsning.

Dette understreger væsentligheden ved yderligere forskning, der omhandler livet hos unge, der har været anbragt. Af det foregående fremgik det, at der findes lovgivningsmæssige diskurser, der blandt andet præsenterer, hvilken værdi familie tilskrives i det danske samfund samt hvilke intentioner, der ligger bag anbringelse som indsats. Disse diskurser kommer til udtryk gennem statistiske mønstre og variationer. Her fremgår det blandt andet, at anbringelse især kendetegnes ved at være et teenagefænomen. Disse skitseringer bidrager imidlertid ikke med viden om eksempelvis oplevelser fra et første-persons perspektiv af udfordringerne fremhævet af blandt andet Rigsrevisionen og nuancer i forhold til, hvordan udfordringerne kommer til udtryk i hverdagen. Overordnet set mangler således en livsforløbskobling mellem barnet eller den unge i anbringelse og livet efter anbringelse. Udgangspunktet for min interesse i feltet er at bidrage med nuancer og uddybninger af eksisterende viden fra et afsæt i de unges fortællinger. I det følgende præsenteres forskningsfeltet, afhandlingen indskrives sig i. Dette er danske såvel som internationale studier, der fra et første-persons perspektiv omhandler livet hos unge, der har været anbragt. Indledningsvist skitseres den danske viden og efterfølgende præsenteres international forskning.

VIDEN OM OPLEVELSER, NÅR MAN HAR VÆRET ANBRAGT

Formålet med afhandlingen er at undersøge fortællinger om fortid, nutid og forventninger til fremtid hos unge, der har været anbragt uden for hjemmet. I Danmark stiger fokus på at fremføre oplevelser fra dem, der har været anbragt, fra midten af 1990'erne og således på samme tid som Graversen-udvalgets betænkning

og lovændringerne i 1993, hvor retssikkerhed for børn og unge i anbringelse blandt andet er til debat (Bryderup, 2005).

Formålet med at fremhæve oplevelserne har ofte haft et socialpolitisk frem for videnskabeligt motiv. Det drejer sig eksempelvis om udgivelser med historiske perspektiver på døgninstitutioners indre liv (Nagel, 2005) og socialpolitiske debatudgivelser fra aktører, der har til hensigt at lade oplevelser blive hørt fra dem, der har været anbragt. Således starter Henrik Egelund Nielsen (2001) i forordet til udgivelsen 'Så kommer du til et bedre sted':

Denne bog er blevet til i en blanding af protest og forundring. Protest mod, at de børn og unge, der anbringes uden for hjemmet, kun i meget ringe omfang høres, når politikere, administratorer og socialarbejdere på overordnet plan fastlægger, hvordan man skal tage sig af dem. Forundring over, at man kan undvære den uvurderlige information, man kan få, når man lytter til dem, der er eller har været anbragt. (Egelund Nielsen, 2001:7)

Formålet med udgivelser som 'Så kommer du til et bedre sted' (Egelund Nielsen, 2001), 'Landet bag kaos' (Andersen, 2003) og 'TABUKA: Tidligere anbragtes bud på kvalitet i anbringelsen af børn og unge' (Egelund Nielsen et al., 2005) er samlet set at give stemmer til dem, der sjældent kommer til orde i den socialpolitiske debat, og give indsigt i deres oplevede livsvilkår. Et yderligere formål med at videregive oplevelser fra unge, der har været anbragt, betones i 'Scener fra et anbragt liv' (Beck, 2014). Formålet betones her at være videregivelse af viden om unge i marginaliserede positioners oplevelser af tiden før, under og efter anbringelse til folk, der arbejder med eller ønsker at arbejde med de unge. Udgivelsen bygger på 12 fortællinger fra unge i alderen 19 til 26 år, der præsenteres uden videnskabelig bearbejdning. Fortællingerne karakteriseres af omskiftelige liv med forskellige anbringelser og oplevelsen af utryghed gennem opvæksten, herunder oplevelsen af mange sagsbehandlerskift og følelsen af ikke at høre til nogen steder. Livet efter anbringelse fremhæves af de unge som et ensomt liv med manglende sociale relationer og med begrænset støttemuligheder fra såvel socialt netværk som det sociale system. De unge oplever imidlertid, at deres erfaringer har gjort dem stærke.

Det øgede fokus på støtten under overgangen til voksenlivet for unge, der har været anbragt uden for hjemmet, har bevirket en stigning i praksisundersøgelser, som inkluderer oplevelser fra unge, der modtager eller har modtaget efterværn. Disse udgivelser har ofte til formål at skabe viden om gode overgange og igangsatte efterværnsinitiativer, hvilket gør sig gældende for 'Udskrevet til samfundet' (Jensen & Malmberg, 2005), 'Efterværn – støtte til tidligere anbragte unge' (Böcker Jakobsen, Hammen, & Steen, 2010), 'Det gode efterværn' (Andersen, Henriksen, & Horst, 2012) og 'Anbragte unges overgang til voksenlivet' (Skårhøj et al., 2016).

Udgivelser om efterværn har også fundament i interesseorganisationer, såsom udgivelsen '10 stærke historier om efterværn' (LOS, 2014).

Der er i Danmark foretaget en række forskningsstudier med et formål nær mit, idet hensigten er at undersøge oplevelser fra mennesker, der har været anbragt, med inddragelse af perspektiver på deres livsforløb. Dette drejer sig om Karin Kildedals studie 'Det anbragte barn' (1996), Tina Andersens studie 'Bøgholtprojektet' (2004) samt Inge Bryderup & Marlene Trentels danske del af det internationale forskningsprojekt 'Young people from a public care background: Pathways to education in Europe' (YIPPEE) (2012). I det følgende præsenteres først de metodiske erfaringer fra disse studier. Efterfølgende introduceres studiernes fund, hvor informanterne på forskellig vis grupperes i forhold til deres livssituation under studiernes gennemførelsestidspunkt.

Samtlige af de tre studier bygger på biografiske og livsforløbsperspektiver, der inddrages under interviewene med informanterne. Kildedals studie adskiller sig mest fra mit, idet aldersspændet for informanterne er 19 til 53 år, hvoraf 10 er kvinder og 10 er mænd, og da der foretages ét interview med hver af informanterne. Erfaringen fra gennemførelsen af interviewene er, at en stor del af informanterne har svært ved at huske dele af deres liv, og derfor har svært ved at konstruere forløb som en helhed. Årsagen til denne mangel i erindringer, mener informanterne, skyldes det kaos i tanker, der fulgte med anbringelsen. Samlet set tegner der sig et billede af, at informanterne i mange tilfælde har mistet deres historie (Kildedal, 1996). Bøgholtprojektet er et studie af det pædagogiske arbejde på institutionen Bøgholt, hvor der indgår et delstudie af 22 unge – 11 kvinder og 11 mænd – i alderen 23 til 27 år, der har været anbragt på Bøgholt. Der foretages ét interview med hver af informanterne, men studiet karakteriseres som et opfølgningsstudie, idet hensigten er at undersøge, hvordan det går de unge 8-10 år efter, de har forladt institutionen. Det understreges, at interviewene giver adgang til erfaringer og tanker, som ikke nødvendigvis ville være kommet frem, hvis de unge var interviewet umiddelbart efter, de havde forladt institutionen (Andersen, 2004). Det danske YIPPEE-projekt bygger på interviews med 35 unge i alderen 20-24 år, der har været anbragt, hvoraf 25 er kvinder og 10 er mænd. Informanterne er udvalgt ved, at de gennem indledende telefoninterviews er identificeret som 'uddannelsesmæssigt lovende' ved at have færdiggjort folkeskolen og er i gang med eller er ved at starte uddannelse. Under interviewene bliver det dog klart, at tre af de 35 udvalgte ikke har gennemført samtlige fag i folkeskolen. Efter et år geninterviewes 29 af de unge. Første interview foretages som et narrativt biografisk interview, mens andet interview fokuserer på at afdække udviklingen i de unges (uddannelsesmæssige) liv siden første interview.

Disse danske studier, som undersøger oplevelser hos mennesker, der har været anbragt, er således tilrettelagt på forskellig vis. To af studierne bygger på et enkelt interview med hver informant, mens det tredje inkluderer et opfølgende interview. Desuden bygger studierne på forskellige formål og temaer på trods af deres fælles

hensigt om at følge livsforløb hos informanterne. Trods disse forskelle i undersøgelsesdesign og formål peger fundene i studierne i fælles retning, hvilket skitseres i det følgende.

Kildedal (1996) finder, at flertallet af informanterne oplever, at de stod alene gennem anbringelsestiden – og for manges vedkommende også i tiden før og efter anbringelse. Dette gælder såvel i forhold til deres relation til biologiske forældre som til det sociale system. Om livet på interviewtidspunktet fortæller omtrent halvdelen, at de stadig har kontakt til deres anbringelsessted, oftest plejefamilier. Kontakten varierer fra jævnlig kontakt til mere sporadisk kontakt. På spørgsmålet om, hvilke konsekvenser barndommen har for deres nuværende liv, svarer tre af de interviewede, at den ikke har en særlig betydning, da de i dag lever deres liv som alle andre. Der er seks, som svarer, at opvæksten har en positiv betydning, da de oplever sig selv som stærke og som overlevende på trods af de svære odds. De resterende 11 informanter fortæller om de negative konsekvenser, deres barndom har på deres liv. Det kan eksempelvis være i form af manglende uddannelse, sindslidelser samt begrænset selvværd. På Kildedals spørgsmål om deres livstilfredshed fremgår et tilsvarende billede af forskellige oplevelser, idet ti svarer, at de er tilfredse med livet, fire svarer, at de i det store hele er tilfredse, mens de restende seks svarer, at de ikke er tilfredse med deres liv på interviewtidspunktet.

I Andersens (2004) studie af tidligere beboere på Bøgholt, er det især overgangen i forbindelse med at forlade anbringelse, der fylder i de unges fortællinger om fortiden. Under denne overgang fortæller de fleste, at de måtte klare sig selv, og de oplevede, at den struktur, der var i deres hverdag under anbringelsen, forsvandt. Samtidig tilbød samfundet ikke en struktur, de unge kunne støtte sig op ad, hvorfor de oplevede sig inkompetente, når det kom til basale hverdagsfærdigheder. Livet opleves følgelig kaotisk, hvor det er vanskeligt at holde fokus, og mange starter og stopper på uddannelsesforløb, og flere kommer ud i kriminalitet og udvikler et misbrug af narkotiske stoffer. De oplevede vanskeligheder under overgangen betyder, at mange føler et svigt. Samtidig fremhæves det at kunne tage vare på sig selv som en kompetence, de i dag oplever bygger på individuelle kvaliteter og styrker. De fremhævede goder, der var ved anbringelsen, såsom stabilitet i deres liv, er især en rationalisering, de har i tilbageblik og ikke en, de oplevede under anbringelsen. Fremtidsdrømmene handler om kernefamilie, uddannelse og job. Disse drømme adskiller sig ikke fra jævnaldrendes, men det er dog kendetegnende, at mange i deres fremtidsdrømme tager afstand fra vilkårene under opvæksten. Overordnet set opdeler studiets fund informanterne i tre grupper. En gruppe, der oplever en god mental sundhed på interviewtidspunktet, en gruppe, der oplever en dårlig mental sundhed, og en gruppe, der befinder sig i midten. De informanter, der oplever en god mental sundhed er oftest dem, der tilsvarende har positive oplevelser af overgangen fra at være i anbringelse til at bo selv, og blandt andet har en uddannelse eller en tilknytning til arbejdsmarkedet.

YIPPEE-projektets overordnede formål er at belyse uddannelsesforløb hos unge, der har været anbragt uden for hjemmet (Bryderup & Trentel, 2012). Med udgangspunkt i Weberske idealtyper inddeles de unge i fem typer med udgangspunkt i deres uddannelsesforløb. Den første af disse idealtyper karakteriseres som unge med lovende forløb på professionshøjskole eller universitet. Den anden er unge med lovende forløb på erhvervsfaglige uddannelser. Den tredje gruppe er unge med et yo-yo-forløb gennem uddannelsessystemet. Den fjerde gruppe er unge med forsinkede uddannelsesforløb. Den femte og sidste gruppe er karakteriseret ved helbredsproblemer, såsom depression, hypermobile led og rygproblemer. Ved denne typeinddeling peger fundene på en række forskelligheder i de forløb, de unge oplever, både i forhold til uddannelse og mere generelt i forhold til livet. Eksempelvis fremgår det, at en del af de unge – særligt de to grupper med lovende forløb – beskriver et liv med venner, et aktivt fritidsliv, og nogle har kontakt til forældre og anbringelsessted. Det kendetegner i højere grad de øvrige tre grupper, at de har begrænset kontakt til venner, forældre, anbringelsessted, og de omtaler ikke fritidsinteresser. På trods af forskellighederne mellem de fem typer fremgår en lang række fællestræk blandt informanterne. Eksempelvis fremhæver de alle et ønske om at opnå uddannelse, hvilket især har tre formål for dem: 1. At de ikke ønsker at ende som forældrene, 2. At de ønsker at være normale, samt 3. At de ønsker at få et godt job. Følgelig skyldes motivationen for uddannelse blandt andet en afstandstagen til forældrene. De betragter uddannelse som en vej til at få et job og blive, hvad der italesættes som 'normale' – ligesom alle andre. Herudover fremstår der samlet set et billede af en gruppe unge med begrænset socialt netværk, og som bruger en stor del af deres tid på at tage sig af og føle ansvar i forhold til biologiske forældre og søskende på trods af, at de ikke længere er hjemmeboende. Fremtidsdrømmene er uddannelse, job og familie.

Samlet set peger studierne således på, at der i et livsforløbsperspektiv med udgangspunkt i informanternes egne oplevelser findes variationer hos mennesker, der har været anbragt. Dette betyder, at de analytisk kan opdeles i forskellige grupper. Kildedal og Andersen fremhæver begge tre grupper, der varierer i forhold til deres vurderinger af fortiden i anbringelse og oplevelsen af deres livssituation på interviewtidspunktet. Bryderup & Trentel fremanalyserer fem idealtyper af unge, der har været anbragt. Disse er opdelt på baggrund af deres uddannelsesforløb, men også med udgangspunkt i deres livssituation mere bredt set, idet der spores sammenhænge mellem uddannelsesforhold og livsvilkår. Studierne peger imidlertid også på, at der på trods af gruppeopdelingerne findes væsentlige fællestræk informanter imellem. Disse fællestræk peger først og fremmest på, at der er tale om mennesker, som har oplevet betydelige udfordringer i livet, og som ofte oplever, at de har måtte og stadig må klare sig selv. De oplever følgelig, at de besidder en væsentlig kompetence i at kunne klare sig selv. Herudover er det karakteristisk, at fremtidsdrømme er at stifte familie, få en uddannelse og et job. Drømme, der ikke adskiller sig fra jævnaldrendes, men som dog hos de unge bygger på motiver om at tage afstand og komme videre fra de vilkår, de er opvokset under.

Trods disse forskningsstudier er forskning i livsforløb og oplevelser hos unge, der har været anbragt, begrænset i Danmark. I en vidensopsamling om unge i døgntilbud påpeger Kirsten Elisa Petersen, at 'Under denne søgning til publikationer, der fokuserer på udskrivning eller hjemgivelse, efterværn og tidligere anbragte børn og unges liv og oplevelser, er der fremkommet bemærkelsesværdigt få publikationer' (Petersen, 2010:163). Endvidere fremhæver hun, at viden på feltet i en dansk kontekst er skabt uafhængigt af hinanden og herved uden en systematisk afdækning af forskellige vilkår for unge, der har været anbragt. Der tegner sig således et billede af en fragmenteret og begrænset forskning på området i Danmark.

Jeg finder, at de præsenterede danske studier bidrager med central viden om livsvilkår og oplevelser hos unge, der har været anbragt. Imidlertid mangler yderligere viden om de sammenhænge i oplevelser, som samtlige af studierne peger på. Fundene præsenterer mønstre og variationer mellem grupper af informanterne, hvor eksempelvis Bryderup & Trentel understøtter, at der spores sammenhænge mellem uddannelsesforhold og livsvilkår. Det fremgår følgelig, at der i disse sammenhænge findes meningskonstruktioner, som bidrager med indsigt i, hvordan sammenhænge formes af den enkelte ung i en kobling mellem fortid, nutid og forventning til fremtid. Imidlertid mangler forskningsbaseret viden om disse meningskonstruktioner og herunder, hvorvidt og hvornår konstruktionerne forandrer sig gennem tid.

International forskningsgennemgang

Internationalt afdækker en række studier oplevelser hos unge, der har været anbragt. Disse præsenteres i det følgende med henblik på at skitsere centrale fund, snarere end hensigten er at give en udtømmende oversigt over samtlige studier på feltet. I forbindelse med præsentationen af de internationale fund er det væsentligt at bemærke, at der findes mange variationer i anbringelsessystem og -praksis på tværs af landegrænser, selv mellem de nordiske lande, der ofte fremhæves som havende mange ligheder. Disse variationer handler blandt andet om forskellige lovgrundlag samt forskellig brug af anbringelsesformer og efterværnsstøtte (Backe-Hansen, Højer, Sjöblom, & Storø, 2013; Bengtsson & Böcker Jakobsen, 2009; Munro, Møhlolt, & Hollingworth, 2016). På trods af disse forskelle de nordiske lande imellem og forskelle til lande karakteriseret ved andre former for velfærdsregimer peger forskning på, at oplevelser hos unge, der har været anbragt, er kendetegnet ved fællestræk på tværs af landegrænser og velfærdsregimer (Munro et al., 2016; Storø, 2006). Som det fremgår af følgende forskningsgennemgang, betoner internationale studier forskningsfund tilsvarende de danske præsenteret i foregående afsnit.

Denne internationale lighed i forskningsfund er interessant, idet den peger på, at der er en række mønstre på spil i forhold til unges oplevelser, når det kommer til at forlade anbringelse og det efterfølgende liv. I forskningsgennemgangen indgår især

studier fra Storbritannien og USA, idet disse lande er foregangslande, når det kommer til studier af unge, der har været anbragt (Hjort & Backe-Hansen, 2008; Mølholt et al., 2012). Herudover har jeg især vægtet inddragelse af norske og svenske studier, idet disse lande har flest fællestræk til det danske velfærdssystem.

Overordnet set peger studierne fund på en række temaer i relation til de unges oplevelser. Disse omhandler overgangsprocessen fra at være anbragt til at leve selv, de unges sociale relationer, samt deres livsvilkår efter anbringelse. Efter en præsentation af disse tre temaer for de unges oplevelser tydeliggør jeg de internationale studiers fund i relation til de unges fremhævede koblinger mellem fortid, nutid og forventning til fremtid. Afsnittet rundes af med en præsentation af studierne forskningstilgange og mønstre i fund.

Oplevelser af overgangsprocessen

Når forskningen omhandler unges oplevelser af den specifikke overgangsproces, hvor de forlader anbringelse, fremhæves især tre oplevelser. For det første er det en proces kendetegnet ved tvetydige følelser. På den ene side fortæller de unge om en frihed og glæde ved at skulle forlade det sociale system og leve selv, men på den anden side fremhæver de en angst ved at skulle klare sig selv (Barry, 2001; Cashmore & Paxman, 1996; Freundlich & Avery, 2006; Goodkind, Schelbe, & Shook, 2011; Schelbe, 2013; Storø, 2005). Især peger studier på, at udfordringerne ved at have forladt anbringelse og skulle klare sig selv går op for de unge som en proces, hvor de hovedsageligt er positivt indstillet og overbevist om, at de kan klare sig selv uden støtte lige efter, de har forladt anbringelse. Denne optimisme aftager dog ofte efter kort tid, som de konfronteres med hverdagslivets udfordringer (Amaral, 2014; Cashmore & Paxman, 1996; Helgeland, 2011; Storø, 2001).

De tvetydige følelser forstærkes af, at de unge for det andet oplever en overgangsproces, de har begrænset mulighed for at påvirke (Binde, 2008; Cashmore & Paxman, 1996; Fransson & Storø, 2011; Freundlich & Avery, 2006; Goodkind et al., 2011; Höjer & Sjöblom, 2014a; Munro et al., 2016; Rogers, 2011). Overgangsprocessen fra at være i anbringelse, til de unge lever selv, betegnes på den baggrund i forskningslitteraturen som 'accelerated and compressed' (Biehal & Wade, 1996; Stein, 2008). Under denne proces gennemgår de unge en række skift inden for en kort periode, idet de blandt andet skal forlade anbringelse, finde eget sted at bo, ofte forlader de også skole, mister kontakt til anbringelsessted, finder sammen med partner og starter muligvis egen familie (Biehal & Wade, 1996; Horrocks, 1999; Stein, 2006a). Overgangen fra at være i anbringelse til at leve selv er også blevet betegnet som 'instant adulthood' (Antle, Johnson, Barbee, & Sullivan, 2009; Rogers, 2011). Dette henviser til det voksenliv, som rammer de unge øjeblikkeligt, efter de forlader anbringelse. Karakteristika for de unges overgangsproces står følgelig i kontrast til den 'emerging adulthood' (Arnett, 2000; Schwartz, Côté, & Arnett, 2005), der typisk fremhæves i forskningslitteraturen at kendetegne unges overgang til voksenlivet. Her foregår en udskydelse af

voksenlivet og forlængelse af ungdommen i perioden, fra de unge er 18 år, til de er omtrent 25 år (Arnett, 2000; Schwartz et al., 2005).

For det tredje er det en overgangsproces, hvor de unge ofte oplever utilstrækkelig støtte. De fremhæver, at de følgelig selv må finde ud af, hvordan de klarer hverdagens praktiske gøremål og andre livssituationer, hvor unge generelt spørger forældre til råds (Horrocks, 1999; Samuels, 2008). At de selv må klare hverdagens gøremål efter anbringelse, er imidlertid ikke et ansvar, der er ukendt for dem. Fra tiden før anbringelse har de været vant til at tage vare på dem selv – og andre familiemedlemmer – og båret et væsentligt ansvar i hverdagen (Barry, 2001; Goodkind et al., 2011; Samuels & Pryce, 2008). Disse erfaringer betyder, at mange af de unge er karakteriseret ved en stolthed over at kunne klare sig selv (Bakketeig & Mathisen, 2008; Barry, 2001; Horrocks, 1999; Jansen & Haavind, 2011; Mulkerns & Owen, 2008).

Studier peger imidlertid på, at erfaringerne med at klare sig selv bygger på en 'viden om overlevelse' (Amaral, 2014:142) funderet i negative oplevelser, der bruges til kortsigtede løsninger af problemer. Erfaringerne tilbyder ikke definitioner af og handlinger for at opnå 'det gode liv' og livstilfredshed. Heri kan også ligge en årsag til, at de unge oplever vanskeligheder med at handle efter mere langsigtede mål (Amaral, 2014; Goodkind et al., 2011; Horrocks, 1999; Schelbe, 2013). Endvidere betyder erfaringerne med og stoltheden over at kunne klare sig selv, at de unge kan have vanskeligt ved at bede om hjælp, hvis de oplever, at de har svært ved at klare sig selv, når de har forladt anbringelse (Rogers, 2011). Det er centralt for dem at bevise over for dem selv såvel som over for andre, at de kan klare sig selv, da meget af deres styrke ligger i dette selvbillede (Horrocks, 1999; Jansen & Haavind, 2011; Samuels & Pryce, 2008).

Oplevelser af sociale relationer

Denne markante følelse af at måtte klare sig selv skyldes, at de unge typisk oplever en mangel på relationer. Dette er såvel nære, familiære relationer som venskabsrelationer. Et fremtrædende fund i forskning i oplevelser hos unge, der har været anbragt, er følgelig oplevelsen af manglende relationer og risiko for ensomhed. Når det drejer sig om de unges relation til biologiske forældre, er der ofte et udtalt ønske om, at relationen skal være tæt. I de tilfælde, hvor de unge tyer til forældre efter anbringelsen, fremgår imidlertid ofte en skuffelse hos de unge, idet forældrene ikke kan eller vil yde den omsorg for dem, som de har behov for (Biehal & Wade, 1996; Goodkind et al., 2011; Höjer & Sjöblom, 2010; Horrocks, 1999; Samuels, 2008; Schelbe, 2013; Stein, 2006a; Ward, 2011). Forventningerne til 'normal forælderstøtte' hos de unge er, at den er kendetegnet ved ubetinget støtte og omsorg (Rogers, 2011; Samuels, 2009). Der fremstår herved en divergens mellem de unges forventninger til forældreskab og deres egne oplevelser af støtte fra familien (Barry, 2001; Bluff, King, & McMahon, 2012; Samuels & Pryce, 2008).

Der er imidlertid tilfælde, hvor forholdet til forældre forbedres efter, den unge har forladt anbringelse. Der sker en form for genforhandling og -evaluering af familiebåndet efter anbringelsen, hvor kontakt eventuelt genoptages. Den unges ønske om at genetablere kontakten til forældre kan blandt andet være et forsøg på at håndtere den krise, som den unge befinder sig i på det tidspunkt, hvor anbringelse skal forlades (Biehal & Wade, 1996). Samlet set peger studierne på, at des mere kontakt den unge har haft til forældre under anbringelsen, des større er sandsynligheden for, at der ligeledes er kontakt efter anbringelsen (Andersson, 2009; Biehal & Wade, 1996; Cashmore & Paxman, 1996).

I de tilfælde, hvor den enkelte har støttende omsorgspersoner, eksempelvis en kæreste eller andre nære relationer, bliver disse tillagt stor værdi i fortællingerne (Bakketeig & Mathisen, 2008; Biehal & Wade, 1996; Cameron, Jackson, Hauari, & Hollingworth, 2011; Hiles, Moss, Thorne, Wright, & Dallos, 2014; Höjer & Sjöblom, 2010). En primær relation og støtte er ofte til biologiske søskende, hvilket blandt andet skyldes et bånd, der ikke udelukkende er funderet i biologien, men også er skabt på baggrund af fælles oplevelser fra en vanskelig opvækst (Biehal & Wade, 1996; Samuels, 2008). Til tider fortsætter kontakten til anbringelsesstedet – typisk plejeforældre – efter, den unge har forladt anbringelse. I disse tilfælde fremhæves et tilhørsforhold til og en oplevelse af inklusion i familien (Andersson, 2009; Biehal & Wade, 1996; Höjer & Sjöblom, 2014a; Schofield, 2001). Det typiske er dog, at relationen til plejeforældre ophører, når eller kort tid efter den unge har forladt anbringelsen, hvorved den unge mister denne relation og støtte (Cunningham & Diversi, 2013). Dette kan være en betydelig krise for den enkelte, idet plejefamilien kan udgøre vedkommendes primære støtte (Biehal & Wade, 1996).

De unge oplever ofte en mangel på relationer. Denne mangel betyder, at de har begrænset eller ingen adgang til støtte hos omsorgspersoner eller jævnaldrende (Andersson, 2009; Bakketeig & Mathisen, 2008; Horrocks, 1999; Mulkerns & Owen, 2008; Rogers, 2011; Schelbe, 2013). Selv i situationer, hvor der umiddelbart synes at være forskellige støttende personer omkring den unge, såsom plejeforældre og socialarbejdere, kan de unge give udtryk for ensomhed, og at de står alene, hvilket bunder i relationernes usikre karakter. De unge er med andre ord bevidste om, at relationerne ikke er funderet på *ubetinget* støtte og omsorg (Ahrens et al., 2011; Höjer & Sjöblom, 2010; Rogers, 2011; Samuels, 2008; Schelbe, 2013; Storø, 2005). Dette medfører, at de ofte fortæller om manglende tillid til andre mennesker og deres intentioner for at yde støtte og omsorg (Ahrens et al., 2011; Gaskell, 2010; Schelbe, 2013). En årsag til ensomheden kan desuden bunde i de unges oplevelse af, at der i omgivelserne er manglende forståelse for deres baggrund og den kultur, der kendetegner opvæksten i deres biologiske familie (Ahrens et al., 2011).

Den manglende forståelse for de unge fra omgivelsernes side kommer blandt andet til udtryk ved, at de unge oplever et stigma knyttet an til at have været anbragt. Denne stigmatisering betyder, at de unge skammer sig over at have været anbragt.

På den ene side tilskriver de sig selv en 'care leaver identity' (Bluff et al., 2012:955), men på den anden side ønsker de at skjule denne identitet for omgivelserne (Hiles et al., 2014; Samuels & Pryce, 2008). I de tilfælde, hvor omgivelserne kender til deres baggrund og opvækstvilkår, oplever de unge, at der stilles færre forventninger til dem end til jævnaldrende (Bluff et al., 2012; Hiles et al., 2014; Horrocks, 1999). Samtidig oplever de imidlertid krav om, at de efterlever omgivelsernes normative forventninger til et hverdagsliv, idet de hurtigt betegnes som 'victim' eller 'troublemaker', hvis de skiller sig ud (Jansen, 2010). De unge fortæller imidlertid også om omsorgspersoner eller andre i deres sociale omgivelser, der forstår deres baggrund og møder dem, 'hvor de er', og i disse tilfælde fremhæver de en betydelig fortrolighed (Binde, 2008; Follesø, 2006b).

Endelig skal det fremhæves, at de unges oplevelser af en hyppig omskiftelighed i relationer ikke udelukkende italesættes som negativ. Omskifteligheden i relationer bygger hos nogen på, at de udvikler venskaber under deres overgang til voksenlivet med mennesker, der kan tilbyde dem den støtte, de har behov for – og at de ændrer deres venskabsrelationer, som deres behov for støtte forandrer sig (Hiles et al., 2014). De unge besidder således en væsentlig kompetence i forhold til at kompensere for manglen på støttende omsorgspersoner. Omskifteligheden i forhold til blandt andet relationer kan dog have den betydning for dem, at de oplever et manglende tilhørsforhold i livet og har vanskeligt ved at danne en form for biografisk rød tråd (Ahrens et al., 2011; Samuels, 2009; Ward, 2011).

Oplevelser af livsvilkår efter anbringelse

Mange kvantitative studier af unge, der har været anbragt, peger på, at de unges livsvilkår efter anbringelse er kendetegnet ved markant flere udfordringer end deres jævnaldrenes, idet de unge eksempelvis ofte har lavere uddannelsesniveau, mangler beskæftigelse, har ustabile boligforhold, og de har oftere sindslidelser (Courtney & Dworsky, 2006; Kristofersen, 2009; Olsen et al., 2011; Vinnerljung & Sallnäs, 2008). Dette er også vilkår, som de unge peger på: At de kæmper med flere udfordringer sammenlignet med deres jævnaldrende.

De unge, der har været anbragt, fremhæver således et liv kendetegnet ved ustabile livsforhold før, under såvel som efter anbringelsen. Det gælder blandt andet i forhold til at have et sted at bo, være under uddannelse samt at indgå i sociale relationer (Andersson, 2009; Barry, 2001; Cashmore & Paxman, 1996; Dixon & Stein, 2005; Freundlich & Avery, 2006; Höjer & Sjöblom, 2010; Horrocks, 1999; Samuels, 2009; Schelbe, 2013; Ward, 2011). Herudover fortæller de om indadreagerende adfærd (eksempelvis cutting eller spiseforstyrrelser), udadreagerende adfærd (eksempelvis kraftige vredesudbrud), sindsuro og -lidelse (såsom depression, ADHD og psykiatriske diagnoser) samt risikobetonet adfærd i form af højt alkohol- eller narkotikaforbrug (Goodkind et al., 2011; Jones, 2011; Schelbe, 2013).

Mange af de unge bekymrer sig endvidere om en dårlig økonomi som følge af manglende beskæftigelse, at de har optaget dyre lån i ønsket om at klare sig selv, eller på grund af manglende økonomisk indsigt (Barn, Andrew, & Mantovani, 2005; Biehal & Wade, 1996; Cunningham & Diversi, 2013; Höjer & Sjöblom, 2010; Jones, 2011; Schelbe, 2013). Herudover mangler de indsigt i, hvilke former for økonomisk støtte, de kan modtage fra det offentlige (Barry, 2001; Cashmore & Paxman, 1996). De manglende økonomiske ressourcer har en væsentlig betydning for deres hverdagsliv, idet de unge må foretage forskellige former for fravalg af eksempelvis sociale arrangementer og tilbud, tandlægebesøg, bestemte fødevarer og lignende (Cashmore & Paxman, 1996; Schelbe, 2013). Konsekvensen kan være, at de ikke deltager i fritidsaktiviteter eller opgradere deres viden gennem aftenskoletilbud, køber nyt tøj, så de kan fremstå præsentable til eksempelvis en ansættelsessamtale, og at de ikke betaler regninger, hvorved regningerne stiger, hvorved de eventuelt noteres som dårlige betalere (Cashmore & Paxman, 1996).

Oplevelser af sammenhæng mellem fortid, nutid og fremtid

I de unges fortællinger kobles oplevelser af fortid, nutid og forventninger til fremtid. Når det drejer sig om de unges fortællinger om erfaringer gjort i fortiden, konstrueres disse fortællinger ofte som et paradoks. På den ene side fremhæver de, at erfaringerne har gjort dem til, hvem de er, og det er de stolte af. På den anden side er erfaringerne sjældent nogle, de kan eller ønsker at bygge videre på, men tværtimod ønsker at distancere sig fra (Amaral, 2014; Bakketeig & Mathisen, 2008; Follesø, 2006a; Fransson, 2009; Fransson & Storø, 2011). I forhold til at definere dem selv kan denne afstandtagen til fortidens erfaringer fylde meget (Jansen & Haavind, 2011). De unge italesætter en 'weight of the past' (Fransson & Storø, 2011:2521), hvor de har en betydelig frygt for, at fortiden indhenter dem, og at de bliver som forældrene (Bakketeig & Mathisen, 2008). Denne frygt for at udvikle handle-mønstre – eller frygten for, at andre skal tro, de er karakteriseret ved tilsvarende handle-mønstre – oplever de unge, begrænser deres handle-muligheder (Fransson & Storø, 2011).

Når de fortæller om forventninger til fremtiden, kan disse fortællinger opdeles i to konstruktioner (Jansen & Andenæs, 2011). I den første konstruktion af fortællinger om fremtiden fremhæver de unge fremtidsforventningerne i positive termer, eksempelvis ved at de mener, at de vil være mere lykkelige fem år frem end på interviewtidspunktet (Cashmore & Paxman, 1996). De ser fremtiden byde på nye muligheder (Jansen & Andenæs, 2011), og de udtrykker fremtidsforventninger om at danne familie, få en uddannelse og have et job (Bakketeig & Mathisen, 2008; Barry, 2001). De unge fremhæver i deres fortællinger ofte forventninger om at få børn, hvis de ikke allerede har dem, og de vægter således en sikring af relationer og et familiært tilhørsforhold (Bakketeig & Mathisen, 2008). Uddannelse og job knyttes i fortællingerne til det at kunne klare sig selv økonomisk, og det er tydeligt, at de unge konstruerer fortællingerne med udgangspunkt i erfaringer med at vokse op i familier præget af økonomiske problemer. I den anden konstruktion af fortællinger om

fremtiden har de unge svært ved at give udtryk for deres forventninger til fremtiden (Bakketeig & Mathisen, 2008). De oplever, at de har lige så lidt kontrol over fremtiden, som de havde kontrol over fortiden (Cashmore & Paxman, 1996; Jansen & Andenæs, 2011).

Forskningstilgange til oplevelser hos de unge

Forskningen peger således på en række mønstre og variationer i oplevelserne hos unge, der har været anbragt. Studierne er typisk centreret omkring unge i alderen fra sidst i teenageårene til midt 20'erne. Adgangen til disse oplevelser bygger på forskellige undersøgelsesdesigns og teoretiske tilgange. Der er imidlertid en række mønstre at spore mellem studierne, hvor blandt andet det teoretiske perspektiv i de studier, der har et, ofte er placeret inden for en af to tilgange: En tilknytnings- og relationsteoretisk tilgang eller en forløbsteoretisk tilgang. Som det fremgår af denne forskningsgennemgang af de unges oplevelser, kommer dette perspektiv blandt andet til udtryk ved, at der især er forskningsmæssige pointer i forhold til de unges oplevelser af at indgå i sociale relationer. Imidlertid er valget af teoretisk tilgang i studierne typisk empirisk funderet, og følgelig trækker studierne på teoretiske pointer om relationsdannelse, idet det er disse pointer, der forekommer relevante på baggrund af de empiriske fund.

De empiriske fund er genereret gennem forskellige undersøgelsestilgange, hvor den mest anvendte tilgang er at foretage ét enkeltpersonsinterview (se eksempelvis Amaral, 2014; Barry, 2001; Bluff et al., 2012; Gaskell, 2010; Höjer & Sjöblom, 2010; Rogers, 2011), til tider i kombination med fokusgruppeinterview (se eksempelvis Bakketeig & Mathisen, 2008; Fransson & Storø, 2011; Freundlich & Avery, 2006; Goodkind et al., 2011). Der findes imidlertid også forskellige former for forløbsstudier af oplevelser hos unge, der har været anbragt. Eksempelvis foretager Nina Biehal & Jim Wade (1996) tre interviews spredt over to år, Judy Cashmore & Marina Paxman (1996) foretager tre interviews på ét år, ligesom Anne Jansen (2011) foretager tre interviews gennem halvandet år. Loring Jones (2011) foretager fire runder af interviews fordelt på tre år. Christine Horrocks (1999) har løbende kontakt til sine informanter gennem 12-18 måneder, og ligeledes har Lisa Ann Schelbe (2013) løbende kontakt til sine informanter gennem en to-årig periode i sit etnografiske studie om unge, der har været anbragt. Miranda Cunningham & Marcelo Diversi (2013) følger en mindre gruppe unge, der har været anbragt, gennem et par måneder. I en nordisk kontekst er der desuden foretaget to forløbsstudier, der strækker sig gennem mindst et årti af de unges liv, idet de startede, da de unge kom i anbringelse. Dette er Ingeborg Marie Helgelands (2001) studie af unge med alvorlige adfærdsproblemer, hvor anbringelse anvendes som indsats som alternativ til fængsel. Hun har fulgt de unge gennem omtrent 15 år: Ved indsatsens start, når de er 20 år, og når de er 30 år. Det andet er Gunvor Anderssons (2009) studie af især relationsdannelse og -vedligeholdelse hos børn og unge i og efter anbringelse, som tager sin begyndelse, da de unge er små og følger dem gennem 20 år.

På trods af variationerne i studierne peger deres konkluderende fund ofte i en lignende retning, nemlig på mønstre i de unges oplevelser. Mønstrene i oplevelser betyder ikke desto mindre, at der også findes variationer i oplevelser. På baggrund af disse variationer opdeles de unge ofte i tre til fire grupper (se eksempelvis Andersson, 2005; Fransson & Storø, 2011; Horrocks, 1999), hvilket er samme tendens som fremgår af de danske studier. En af de mest kendte og anvendte af disse grupperinger af de unge, er Mike Steins (2006b) opdeling mellem 'Moving on', 'Survivors' og 'Victims'. 'Moving on'-gruppen har typisk oplevet stabilitet gennem deres opvækst og har taget kontrol over livet efter anbringelse. Denne oplevelse af kontrol sættes ofte i modsætning til oplevelsen under anbringelse og de manglende muligheder for at påvirke eget liv. De unge benytter sig af den hjælp, de tilbydes, og har ofte en god kontakt til primære omsorgspersoner under anbringelsen. 'Survivors' har oplevet en højere grad af ustabilitet gennem deres opvækst end 'moving on'-gruppen. De modtager imidlertid en støtte og omsorg under deres overgang til voksenlivet, der betyder, at de finder styrke til at komme gennem udfordringerne under overgangen til voksenlivet. 'Victims' er kendetegnet ved de hårdeste erfaringer inden anbringelsen. Erfaringer, som anbringelsen ikke kan afhjælpe oplevelserne af. Efter anbringelsen har victims forøget risiko for hjemløshed, arbejdsløshed, og generelt oplever de en høj grad af ustabile livsforhold set i forhold til de øvrige to grupper.

AFHANDLINGENS FORSKNINGSSPØRGSMÅL

Formålet med denne afhandling er at bygge videre på og nuancere den forskningsbaserede viden om oplevelser hos unge, der har været anbragt uden for hjemmet. Det primære emne for forskning i oplevelser hos unge, der har været anbragt, er overgangsprocessen fra at være i anbringelse til at leve selv. Dette emne griber forskningen imidlertid an fra forskellige vinkler. Nogle studier handler om overgangen snævert forstået (se eksempelvis Cashmore & Paxman, 1996; Schelbe, 2013), om støttende sociale relationer (se eksempelvis Biehal & Wade, 1996; Samuels, 2008), om psykisk tilstand hos de unge (se eksempelvis Amaral, 2014), eller om den professionelle støtte, de unge modtager under overgangen (se eksempelvis Hiles et al., 2014). På trods af denne mangfoldighed i forskningsemner om oplevelser hos unge, der har været anbragt, er der emner, som i mindre grad er afdækket end andre:

Within the growing body of knowledge about what youth aging out experience, there is a gap in the understanding of youths' daily lives and how they actually negotiate through the dual transition. Questions need to be asked about how youth experience obstacles, solve problems, and make decisions during their transition to adulthood and independence. There needs to be a better understanding about whether and how youth connect with various sources of support and create permanency. (Schelbe, 2013:49)

Afhandlingens omdrejningspunkt er den periode i de unges liv, der betegnes som overgangsprocessen fra anbringelse til, at de unge lever selv. Eller hvad der i forskningslitteraturen ofte karakteriseres som en transitionsperiode fra anbringelse til et voksenliv (del Valle, Lázaro-Visa, López, & Bravo, 2011; Fransson & Storø, 2011; Gabriel & Keller, 2014; Mendes & Snow, 2016b; Munro et al., 2011). Perspektivet i afhandlingen er imidlertid ikke på overgangsprocessen som et specifikt eller begrænset fænomen. Formålet er nærmere at åbne op for de unges oplevelser under denne proces ved at gribe det an fra et fokus på deres hverdagsliv og konstruktioner af mening bredt set. Som det fremgik i relation til såvel den danske som den internationale forskning på feltet, fremstår der overordnede mønstre i oplevelser hos unge, der har været anbragt uden for hjemmet, hvor indenfor der findes variationer i oplevelser. Dette peger på sammenhænge i meningskonstruktioner, hvor der dannes koblinger mellem fortid, nutid og forventninger til fremtid. Ud fra et ønske om at opnå indsigt i disse sammenhænge undersøger jeg oplevelser hos unge, der har været anbragt uden for hjemmet. Dette gør jeg med udgangspunkt i følgende forskningsspørgsmål:

Hvilke konstruktioner af mening findes i fortællinger om fortid, nutid og forventninger til fremtid hos unge, der har været anbragt uden for hjemmet?

Den teoretiske ramme for afhandlingen tematiserer, hvilken form for viden fortællinger repræsenterer med udgangspunkt i en narrativ teoretisk præsentation. I tillæg til indsigt i den narrative tilgang inkluderer det teoretisk afsæt viden om livsforløb i form af Life Course teoretiske pointer, samt indsigt i hverdagslivets konstruktion med afsæt i fænomenologisk hverdagslivsteori. Endelig inddrages viden om stigmatiserende processer, idet sådanne træder frem i fortællingerne hos de unge, der deltager i undersøgelsen.

Undersøgelsen, afhandlingen bygger på, er designet som en kvalitativ forløbsundersøgelse. Med et halvt års interval er der foretaget i alt fem narrative interviews med syv af de unge og tre med den ottende ung, idet hun indgik i undersøgelsen senere end de andre. De unge er under empiriindsamlingen i alderen fra start 20'erne til midt 30'erne, og de har alle været anbragt uden for hjemmet.

På den baggrund er det hensigten, at afhandlingen bidrager til den nuværende forskning om unge, der har været anbragt, med afsæt i de unges egne fortællinger om fortid, nutid og forventninger til fremtid. På trods af de i det foregående præsenterede studier er der stadig et behov for viden på feltet. Cunningham & Diversi fremhæver, at der især er behov for første-persons perspektivet fra unge, der

har været anbragt, med udgangspunkt i et undersøgelsesdesign, hvor der opnås en form for fortrolighed mellem den enkelte ung og forskeren:

First-person narratives of the process of 'aging out' of foster care are largely missing from academic literature. To date, most qualitative studies rely on methods that are not grounded in trust-based relationships between researchers and youth. (Cunningham & Diversi, 2013:587)

De fremhæver, at den kvalitative forskning om unge, der har været anbragt, typisk er funderet i fokusgruppelinterviews eller et enkelt interview gennemført af en forsker, som er ukendt for den unge. Argumentet hos Cunningham & Diversi (2013) er imidlertid, at en form for fortrolighed mellem ung og forsker fremmer den unges fortælling. Jeg tilslutter mig det perspektiv, at viden skabt gennem et længerevarende forløb, hvor den enkelte ung og forskeren møder hinanden af flere omgange, potentielt set kan skabe en anden form for viden end den, der fremgår ved et enkelt foretaget interview eller et fokusgruppelinterview. Særligt, når det drejer sig om at opnå indsigt i de unges oplevelser af en overgangsproces, de på mange måder stadig befinder sig i. Jeg sætter i den forbindelse fokus på konstruktioner af mening i fortællinger om fortid, nutid og forventninger til fremtid, da jeg anser indsigt i disse erfarings- og forventningsforbindelser som central for en nuanceret indsigt i de unges oplevelser af egen livssituation.

Den kvalitative forløbsundersøgelse af fortællinger om fortid, nutid og forventninger til fremtid hos de unge åbner for pluralitet og diversitet i fortællingerne såvel som i de meningskonstruktioner, der er i fortællingerne. I forhold til fortidens betydning som forståelsesramme for konstruktioner af mening i nutiden argumenterer Mark Freeman (2010) for, at tilbageblikket udgør en betydelig kilde til forståelse og indsigt. Dette skyldes, at tilbageblik ikke udelukkende handler om erindringer, men om narrativer der former den enkelte. Samtidig er forventninger til fremtiden af afgørende betydning for de valg, mennesker træffer, hvorfor studier af disse forventninger åbner op for nye måder at forstå 'the seeds of change' (Neale, 2010:4). Bren Neale (2010) pointerer, at ud fra unges fortællinger om fremtiden fremgår det, hvordan de forhandler om de strukturelle betingelser for deres liv.

På baggrund af en eksplorativ og empirisk funderet tilgang til forskningsspørgsmålet tager jeg udgangspunkt i følgende underspørgsmål:

- Hvad fremstår som centrale temaer i de unges fortællinger om fortid, nutid og forventninger til fremtid?
- Hvilke konstruktioner af mening dannes i disse fortællinger?
- Forandrer fortællingerne sig gennem tid hos den enkelte ung?
- Hvilke udfordringer, håndteringsmåder, omkostninger og ressourcer fremgår i fortællingerne?

Underspørgsmålene peger således på, at der i afhandlingen er fokus på temaer i de unges fortællinger, meningskonstruktioner i relation til disse temaer samt eventuelle forandringer i fortællingerne gennem tid. Med henblik på at kunne undersøge nuancer i de unges meningskonstruktioner i fortællingerne, analyseres det, hvorledes meningskonstruktioner kommer til udtryk som henholdsvis udfordringer, håndteringsmåder, omkostninger eller ressourcer. Forståelse af disse forskellige dimensioner giver et nuanceret indblik i meningskonstruktionernes forskellige facetter. Min tilgang til undersøgelsen af meningskonstruktioner i fortællingerne er følgelig, at konstruktionerne må forstås som komplekse, og at de dækker over forskellige dimensioner. Eksempelvis kan mening konstrueres i relation til såvel oplevede udfordringer som oplevede ressourcer, og ofte kobles disse to konstruktioner, således de ikke nødvendigvis fremstår som hinandens modsætninger.

AFHANDLINGENS STRUKTUR

Afhandlingen er udformet som en monografi og består af otte kapitler.

Kapitel 1 'Indledning' er dette indledende kapitel, der præsenterer afhandlingens forskningsfelt og forskningsspørgsmål. Endvidere introduceres den nationale såvel som internationale viden om oplevelser hos unge, der har været anbragt uden for hjemmet, som afhandlingen skriver sig ind i.

I **kapitel 2** 'Teoretisk ramme' præsenteres det teoretiske fundament for at forstå konstruktioner af mening. Afhandlingen trækker på Life Course teori, hverdagsliv- og stigmateori samt narrativ teori til at skabe indsigt i hvordan og i hvilken situationel kontekst mennesker konstruerer mening.

Kapitel 3 'Metode' omhandler de metodiske overvejelser og valg, jeg har gjort mig i forbindelse med gennemførelsen af den kvalitative forløbsundersøgelse, afhandlingen bygger på. I kapitlet præsenteres min vej til de unge, der deltager i undersøgelsen, såvel som hvordan jeg har tilrettelagt undersøgelsesdesignet. Herudover diskuterer jeg, hvad det er for en form for viden, afhandlingen bygger på.

Kapitel 4 'At være i og forlade anbringelse' er det første af de analytiske kapitler, hvor de unges fortællinger om fortiden i anbringelse og tiden, hvor de forlod anbringelse, præsenteres og bearbejdes. Fortællingerne sætter fokus på de unges oplevelser af anbringelsessted og relationer under anbringelsen, hvordan de oplever anbringelse som fænomen, samt hvordan de oplevede tiden efter anbringelse.

I **kapitel 5** 'Familie' sættes fokus på de unges fortællinger om familie. Det gælder især fortællinger om deres egen familie, men i kapitlet præsenteres også andre forståelser af 'at gøre familie'. Disse forståelser handler for det første om, hvordan de unge andre i deres omgivelser er familie, eksempelvis plejefamilie og venner, og

for det andet handler det om formula-fortællinger om familierelationer karakteriseret ved ubetinget støtte og hjælp.

I **kapitel 6** 'Venskaber' analyseres videre på de unges oplevelser af sociale relationer. Dette kapitel handler om, hvordan de unge opleve møder med andre mennesker, især jævnaldrende, samt deres overvejelser og erfaringer med at indgå i venskabsrelationer. Det fremgår, at overvejelser om at indgå i sociale relationer for de unge er forbundet med stor kompleksitet, og at de unge oplever sig både mere erfarne og væsentlig mere uerfarne sammenlignet med deres jævnaldrende.

Kapitel 7 'Livet hver dag' omhandler de unges fortællinger om det liv, de lever hver dag, og de strukturer, som de søger at passe deres liv ind i. Herunder fremgår det, hvilke forventninger de unge har til dem selv, men især også hvilke forventninger de oplever af blive mødt med af det omgivende samfund. En forventning til deres hverdagsliv fra omgivelserne såvel som dem selv forekommer at være, at de lever liv kendetegnet ved en høj grad af ustabilitet. Det fremgår imidlertid af fortællingerne, at der er mange nuancer til denne forventning. Især også, når de unge følges gennem empiriindsamlingens to år.

I **kapitel 8** 'Konklusion' præsenteres en konkluderende sammenfatning, som besvarer forskningsspørgsmålet og underspørgsmålene. På baggrund af afhandlingens fund præsenteres tre tværgående og tæt sammenvævede meningskonstruktioner. Afhandlingens rundes af med perspektiverende refleksioner.

KAPITEL 2. TEORETISK RAMME

Denne afhandling handler om konstruktioner af mening i fortællinger om fortid, nutid og forventninger til fremtid hos unge, der har været anbragt uden for hjemmet. Meningskonstruktioner er følgelig et centralt begreb, som præsenteres i nærværende kapitel med udgangspunkt i den teoretiske forståelsesramme for afhandlingen. Præsentationen sker på baggrund af tre teoretiske retninger: Life Course teori, hverdagslivsteori med inklusion af stigmatiseringsprocesser samt narrativ teori.

Hvordan livsforløb, hverdagsliv og fortællinger forenes i den enkeltes konstruktioner af mening sammenfattes i nedenstående citat af Bertram J. Cohler og Andrew Hostetler:

Individuals construct meanings from the stream of daily experience, integrating both positive and negative chance events and expectable role transitions into a narrative which itself changes across the course of life as a consequence of social and historical circumstances. Even narrative genres and the conventions for telling life stories at particular points in the life course are subject to social change. (Cohler & Hostetler, 2003:556)

Mening konstrueres på baggrund af oplevelser i hverdagslivet og formes i et samspil med erfaringer fra fortiden og forventninger til fremtiden under hensynstagen til livsforløbets forventninger til roller og overgange. Dermed ændres den enkeltes meningskonstruktioner som følge af individuelle erfaringer og omgivelsernes forandringer.

Life Course teorien sætter fokus på, hvordan konstruktioner af mening skal forstås i et samspil med livsforløbet. Med andre ord er det væsentligt, hvor den enkelte befinder sig i livet, og hvilken status vedkommende tilskriver sig selv set i forhold til de sociale omgivelser. Forståelsen af livsforløb i den vestlige verden er ikke længere, at de følger en fastlagt udviklingscyklus, men derimod formes livsforløb i individuelle livsfaser. Life Course teoriens bidrag til afhandlingen er følgelig at give indsigt i den enkeltes definition af egen status og mulighed for handlinger i denne sammenkobling af livsforløb, historiske tider og sociale relationer.

Hverdagslivsteorien med udgangspunkt i Schutz' fænomenologiske teori om livsverdenen relaterer konstruktioner af mening til den enkeltes handlinger og erfaringer. Teorien bidrager med indsigt i de selvfølgeligheder, der normalt ikke italesættes eller analyseres, idet de tages for givet. Hverdagslivets erfaringer sker imidlertid ikke kun i relation til oplevelser af konsensus og overensstemmelse om

selvfølgeligheder. Der foretages typificeringer og definitioner i relationer, hvor nogen kategoriseres til at afvige fra normalen med den konsekvens, at de ikke accepteres. Anbringelse fremgår i de unges fortællinger som et afvigende og stigmatiserende vilkår, hvorfor Goffmans teori om stigma inddrages for at danne indblik i, hvordan disse oplevelser med stigmatisering virker ind på de unges konstruktioner af mening.

Narrativ teori sætter fokus på fortællingen som adgang til de unges konstruktioner af mening. Det præsenteres følgelig i denne del af den teoretiske ramme, hvordan mening konstrueres i fortællinger, og hvilken viden der herved er tilgængelig. Teorien giver indsigt i, hvordan fortællinger konstrueres i relationen mellem den enkelte og konteksten, fortællingen udfolder sig i. Det er med andre ord ikke tilfældigt, hvilke og hvordan oplevelser præsenteres i fortællinger.

LIVSFORLØB

Udgangspunktet for Life Course teori er, at en livsfase ikke kan betragtes i isolation fra fortidige oplevelser og fremtidsforventninger (Mortimer & Shanahan, 2003:xi). Teorien voksede frem ud fra et ønske om at integrere forståelser af sociale strukturer og menneskelige handlinger, hvorved det teoretiske udgangspunkt er menneskers sociale livsbaner, livets hændelsesmønstre, overgange og sociale roller (Elder, 1995; Hunt, 2005). Det er især Glen H. Elder Jr. og hans teoretiske pointer om livsforløb, jeg trækker på. Elder fremhæver sociale kræfter som fundament for livsforløb og tager udgangspunkt i fire perspektiver: 1. Forbindelsen mellem det menneskelige liv og historiske tider, eller hvad han også betegner som liv i tid og sted, 2. Menneskelig handle, 3. Linkede og forbundne liv, samt 4. Tingen i livet (Elder, 1994; Elder, 1995).

Historiske tider og menneskelig handle

Forskellige generationer har forskellige restriktioner og muligheder for udviklingen af deres liv. I forhold til unge, der har været anbragt, tager lovgivningen sig eksempelvis forskelligt ud afhængig af historisk tid og geografisk placering, hvilket kan have en væsentlig betydning for de unges hverdagsliv. Elder fremhæver, at det er centralt at indtænke historiske og samfundsmæssige tider, når man undersøger menneskers livsforløb (Elder, 1994; Elder, 1995; Elder, 1998). Individer lever i sociale, kulturelle og økonomiske omgivelser, der forandrer sig gennem tid. I individuelle fortællinger træder disse omgivelser frem, men samtidig er individer med til at præge og konstruere omgivelserne i et gensidigt vekselvirkningsforhold (Moen, 1996).

Inkluderet i perspektivet på liv i tid og sted er, at Life Course teori generelt skelner mellem to forskellige måder at forstå udviklingsprocesser og tid. Forståelsen kan være karakteriseret af henholdsvis en livscyklus- og livsfasetilgang. Livscyklus er opbygget omkring lineære udviklingsprocesser og biologiske aldersforståelser. I dag

i vestlige samfund er det livsfaser, der kendetegner livsforløb, idet forståelsen af livsfaser er mindre deterministisk og har en bredere forståelse af livserfaringer og forventninger. Livsforløb betragtes ikke længere som lineære, men som flertydige og åbne for forhandlinger (Hunt, 2005).

Mennesker lægger planer, foretager valg og handler inden for rammerne af det samfund og den historiske tid, de er en del af. Staten og samfundsinstitutioner spiller en central rolle i forhold til at definere restriktioner og muligheder i tilknytning til den menneskelige handlen. Inspireret af Karl Ulrich Mayer fremhæver Elder, at på det individuelle niveau legitimerer, definerer og standardiserer staten de fleste ind- og udgange, eksempelvis af ægteskab, arbejdsmarked samt uddannelses- og sygdomsforløb (Elder, 1995:108). Disse overgange bliver følgelig afgrænsede offentlige hændelser, hvorved det er muligt at tale om 'offentlige livsforløb' (Elder, 1995:108). Livsforløb kan derfor have stor variation afhængig af den statslige regulering og lovgivning, som findes på bestemte områder.

Jeg antager, at betydningen af samfundsstrukturelle reguleringer af ind- og udgange for den enkeltes livsforløb især gør sig gældende i forhold til unge, der har været anbragt. De unge er underlagt det offentlige system, hvorfor deres livsforløb i særlig grad defineres af de lovgivningsmæssige rammer og samfundsinstitutioner, der findes på området. Som fremhævet pointerer Elder dog, at individet tilrettelægger livet og foretager valg, hvorved der sker en selvregulering (Elder, 1995). Selvregulering og valg sker på baggrund af en given situation med udgangspunkt i fortolkninger af situationen. Herved skabes den enkeltes livsforløb. Som følge af den fleksible tilrettelæggelse af livsfaser, der findes i dag, er forståelse for menneskelig handlen og selektionsprocesser væsentlig som fundament for indsigt i livsforløb og den enkeltes udvikling over tid.

Tidshorisonter og agency

Life Course teori repræsenterer en socialpsykologisk tilgang til agency i forståelsen af, hvordan og på hvilken baggrund individet handler i situationer (Hitlin & Elder, 2007b). Steven Hitlin & Glen H. Elder Jr. (2007b) fremhæver, at agency sker gennem handling, der i udgangspunktet er temporalt funderet og følgelig forskellig alt efter, om handling bygger på kort- eller langsigtede mål. Det er centralt, hvad der er den enkeltes tidshorizont. Med andre ord definerer en zone af temporalt rum sociale situationer og muligheder for handling (Hitlin & Elder, 2007b). Det skal i den forbindelse nævnes, at Hitlin & Elder fremhæver, at medlemmer af mere privilegerede grupper har bedre mulighed for at forme deres liv og orienterer deres handlinger efter definerede mål end mindre privilegerede grupper. Agency reflekterer således den enkeltes mulighedsstrukturer (Hitlin & Elder, 2007a:37).

Hitlin & Elder (2007b) trækker på Michael G. Flahertys begreb 'time work' for at belyse, hvordan den enkelte via sit fokus kan kontrollere temporale oplevelser. I

Flahertys (2002; 2003; 2011) teoretiske tidsunivers præsenteres, hvordan den enkelte ikke udelukkende er indlejret i deterministiske temporale strukturer, hvor omstændigheder uden for den enkelte definerer oplevelsen af tid. Den enkelte har mulighed for at udøve agency ved at påvirke og tilpasse temporale oplevelser gennem forskellige former for tidsarbejde (time work). Eksempelvis kan den enkelte trække tiden ud, få tiden til at gå hurtigere, allokere tid til sig selv og lignende former for kontrol af tid. Denne form for agency-forståelse ligger fundamentet for Hitlin & Elders videreudvikling af agency-begrebet.

Life Course teorien differentierer mellem Flahertys univers, hvor den enkelte kan kontrollere oplevelsen af tid i en given situation, og en forståelse, hvor situationer påvirker den enkeltes oplevelse af tid. Med andre ord situationer, der definerer den enkeltes temporale horisonter. Situationer kan kræve en 'extensive conscious control' (Hitlin & Elder, 2007b:175), hvilket oftest gør sig gældende i problematiske situationer. I andre situationer behøver man ikke samme bevidsthed på ens aktuelle adfærd og kan i stedet tilrettelægge handlinger efter mere langsigtede mål. Disse situationelle forskelle i bevidsthedsbehov påvirker følgelig den enkeltes temporale horisont og former forskellige former for agency. Det skal dog bemærkes, at 'The self-reflective beliefs we have about our competences in various action domains is analytically separate from the actual capacity for acting within those domains' (Hitlin & Elder, 2007b:177). Handlemuligheder i situationer kan således adskille sig fra den enkeltes oplevelse af sine muligheder, men oplevelsen af handlemuligheder er central at undersøge, da der heri findes perspektiver på personlig selvstændiggørelse, der motiverer vores handlinger (Hitlin & Elder, 2007b).

Hitlin & Elder præsenterer fire idealtypiske agency-begreber med fundament i antagelsen, at mennesket altid kan handle anderledes. Denne grundlæggende præmis betegnes 'eksistential agency' (Existential Agency) (Hitlin & Elder, 2007b:177). Præmissen for de øvrige tre er således, at den enkelte handler på baggrund af valg mellem forskellige muligheder, idet der er en grad af menneskelig kontrol over handlinger. 'Pragmatisk agency' (Pragmatic Agency) (Hitlin & Elder, 2007b:177) dækker over handlinger i sociale situationer, hvor rutineprægede handlemønstre er sat ud af spil, og hvor den enkelte følgelig må foretage valg omkring sine handlinger. Valg omkring handlinger bygger i disse tilfælde på den situationelle strøm af aktiviteter og på den enkeltes biografiske situation. I uvante, ofte problematiske situationer estimerer den enkelte sine evner til at handle succesfuldt i en tidshorisont fokuseret på her-og-nu. Dette peger på nuancerede aspekter af tid og temporale orienteringer, idet Hitlin & Elder (2007b) fremhæver, at der vil gå meget tid til spilde, hvis den enkelte må bruge omfattende mængder af tid på selv-referende tanker.

'Identitets agency' (Identity Agency) (Hitlin & Elder, 2007b:179) repræsenterer situationer, hvor vi handler efter rutineprægede mønstre, og hvor vi guides af sociale normer, som vi intentionelt forsøger at tilegne os og leve op til. De rutineprægede

handlinger betyder, at opmærksomheden kan rettes mod at sikre succesfulde interaktioner eller målopnåelse. Således påvirkes tidshorisonten, da den ikke er fokuseret på et problematisk her-og-nu. De situationer, som den enkelte indgår i, konstruerer identiteter, og over tid internaliserer vi disse identiteter, der motiverer vores handlinger. Om forholdet mellem indre og ydre påvirkninger i forhold til identitetskonstruktioner pointerer Hitlin & Elder:

We do not passively live up to our identity commitments, nor do our identities unreflectively guide our actions. Social interaction is a constant interplay between internal standards and external feedback, between self-verification and self-presentation. We modify our behavior based on feedback, and the maintenance of succesful interaction relies on agentic choices. (Hitlin & Elder, 2007b:180)

I dette samspil mellem indre og ydre påvirkninger findes andres forventninger til os. Ifølge Hitlin & Elder (2007b) er det i forventninger, at kimen til reproduktion af strukturer findes, idet den enkelte har et ønske om at efterleve andres forventninger, og forventninger bygger på sociale positioner.

Hvor pragmatisk agency tager udgangspunkt i kortsigtede mål, mens mål i identitets agency er af mere social og væsentlig form, findes der også en tredje form for idealtypisk agency. 'Livsforløbsagency' (Life Course Agency) (Hitlin & Elder, 2007b:181) er forsøg på at påvirke handlinger i nutiden med udgangspunkt i en refleksiv tilgang til målopnåelse i fremtiden og troen på at kunne opnå disse mål. Livsforløbsagency inkluderer herved situationerede handlinger i forhold til langsigtede mål såvel som troen på at kunne opnå disse mål i en vidtstrakt tidshorisont. I den forbindelse fremhæver Hitlin & Elder (2007b), at menneskers udholdenhed i problematiske situationer eller ved mødet med strukturelle forhindringer øges des flere handlemuligheder, de oplever at have. Dette hænger sammen med den enkeltes tilrettelægningskompetence. Det er især ved livsbegivenheder, såsom overgangen til voksenlivet, at livsforløbsagency fremgår ved, at livforløb opretholdes eller forandres. Kompetence til at kunne tilrettelægge sine valg dækker over, at den enkelte kan evaluere egen indsats såvel som intentioner og reaktioner fra andre, har en informeret forståelse af selv, andre og sine muligheder og kan efterstræbe valgte mål. Herved sikres en succesfuld aldring og personlig stabilitet (Elder, 1995; Hitlin & Elder, 2007b).

Forbundne liv og aldersstrukturer

Handling er socialt funderet, og forestillingen om forbundne liv er den mest centrale ved Life Course studier. Menneskelige liv kan ikke forstås tilstrækkeligt, hvis de betragtes isoleret fra sociale sammenhænge med signifikante andre. Igennem livet er den enkeltes liv forbundet eller linket til andre, såsom familie og venner. Disse sociale relationer yder såvel støtte som adfærdsregler, og de har derfor stor betydning for udformningen af livsforløbet. Eksempelvis skriver Elder, at både

muligheder og begrænsninger er intergenerationelle (Elder, 1994:6). Det er også i forståelsen af forbundne liv, at den enkeltes følelse af at blive vist tillid af andre, og herunder oplevelsen af at have værdi for andre, ligger.

Pointerne omkring forbundne liv tager deres udgangspunkt i det sociale rolleteoretiske univers. Roller er blandt andet knyttet op til alder, idet livsforløb er aldersgraduerede sekvenser af socialt definerede roller og hændelser, der flettes sammen gennem historisk tid og sted. Der er hermed en kobling mellem historisk tid og alder samtidig med, at alder er en social konstruktion. De sociale forståelser, som er knyttet op til alder gennem aldersforventninger, kan strukturere livsforløbet (Elder, Johnson, & Crosnoe, 2003). Det er i den forbindelse vigtigt at differentiere mellem kronologisk alder og aldersstrukturering. Kronologisk alder handler blandt andet om den biologiske udvikling og generationelle tilhørsforhold, mens aldersstrukturering handler om den måde, hvorpå et samfund bruger alder på en særlig måde, og hvor individers oplevelser, roller og status ofte er knyttet an til alder (Settersten & Mayer, 1997).

Aldersstrukturering kan være såvel formel som uformel (Settersten, 2003). Den formelle aldersstrukturering vedrører de sociale strukturer og sociale institutioner, hvor alder eksempelvis defineres i politiske og juridiske vedtagelser. Den uformelle aldersstrukturering handler om, hvad der betragtes som passende for en given alder, og hvordan individer opdeler livsforløb i meningsgivende segmenter (Settersten & Mayer, 2007). Alder påpeges at være en af de mest fremtrædende sociale og kulturelle dimensioner, hvilket især fremgår gennem uformelle aldersnormer og -forventninger. Det handler med andre ord om, hvad man 'bør' og 'ikke bør', hvor disse forventninger opretholdes gennem forskellige former for social kontrol (Neugarten, Moore, & Lowe, 1965; Settersten & Mayer, 2007). Når alder undersøges, er det således ofte aldersstruktureringen, der er central, frem for kronologisk alder. Richard A. Settersten & Karl Ulrich Mayer (2007) fremhæver subjektiv aldersidentifikation som en måde at opnå indsigt i aldersrelaterede normer, og hvilken status den enkelte tilskriver sig selv uafhængigt af kronologisk alder. Den enkeltes tilskrivelse af alder kan handle om dimensioner såsom følelse, udseende, handling eller interesse (Settersten & Mayer, 2007).

Alle samfund har en særlig måde at agere i forhold til alder og aldersnormer, hvorved roller og status er forbundet med alder (Neugarten et al., 1965; Riley, 1987; Settersten, 2003). I denne aldersforståelse findes Elders pointe om timingen i livet (Elder, 1994; Elder, 1995). Timingen i livet referer til historisk lokalitet eller tid, den sociale timing af overgange gennem livsforløbet, synkroniseringen af eget liv i forhold til signifikante andres liv samt ens livsfase ved sociale forandringer. Elder fremhæver, at timingen af en begivenhed i livet kan have større konsekvenser end begivenheden i sig selv. Det er således væsentligt, hvornår en begivenhed sker i en persons liv i forhold til, hvilken betydning begivenheden får af betydning for livsforløbet. Timingen i livet handler om, hvorvidt der er et 'goodness of fit' (Elder,

1995:115) mellem begivenhedsforløb og rolletilskrivelse. Den personlige betydning af enhver forandring afhænger af, hvor mennesker er i deres liv på det tidspunkt, hvor forandringen sker.

HVERDAGSLIV

Når de unge gennem deres livsforløb danner meningskonstruktioner på baggrund af deres erfaringer, knytter disse konstruktioner sig an til det liv, de lever hver dag. Omdrejningspunktet i hverdagslivssociologien er at opleve, observere, forstå, beskrive, analysere og kommunikere om mennesker, der interagerer i konkrete situationer med udgangspunkt i at analysere aktørernes mening. Den tilgang til hverdagslivssociologien, jeg trækker på, er den fænomenologisk sociologiske tilgang, som den præsenteres hos Alfred Schutz (2005). Denne tilgang betragter hverdagslivet som centreret omkring menneskets konstruktion af mening i en intersubjektiv livsverden udgjort af selvfølgeligheder. Udgangspunktet er, at al viden om verden involverer konstruktioner og typificeringer. Der findes herved ikke rene kendsgerninger, da de altid vil være udvalgt af vores bevidsthed i forhold til, hvad der er relevant for os på et givent tidspunkt (Schutz, 2005). Schutz udvikler sin hverdagslivssociologi på baggrund af den filosofiske fænomenologi og Webers sociologi som en modstilling til naturvidenskabelige tankemodeller, hvilket er centralt for de begreber, han finder relevant at diskutere, og hvordan formuleringen af dem præsenteres. Bech-Jørgensen (1994:24) pointerer, at Schutz' hverdagslivsforståelse ikke lægger op til studier af forandring. Denne kritik af begrænset åbenhed for et forandringsperspektiv i Schutz' teoretiske hverdagslivsunivers findes også fra andre sider (Kupferberg, 1995). Når jeg inddrager hans teoretiske hverdagslivspointer, er det, fordi jeg betragter teorien som et udgangspunkt for at opnå forståelse for og analysere oplevelser knyttet an til livet, som det leves hver dag.

Livsverdenen består af den hverdagssfære inden for hvilken oplevelser, orienteringer og handlinger folder sig ud gennem menneskets forfølgelse af interesser, projekter, relationsdannelser med medmennesker og udformning af planer. Schutz (2005) griber tilgangen til livsverdenen an fra forskellige vinkler. For det første er han orienteret mod den pragmatiske og naturlige indstilling, der hjælper mennesket til at handle i hverdagslivet. For det andet sætter han fokus på de dominerende omstændigheder, der former enhver aktørs handlinger i hverdagslivet. Handlinger i hverdagslivet kan nemlig ikke forstås som enkeltstående hændelser, men må ses som en del af en historik og en betinget biografisk situation. For det tredje analyserer Schutz måderne, hvorpå en aktør orienterer sig i situationer ved at drage på et forhåndenværende videnslager. Uden dette videnslager er det ikke muligt for den enkelte at tolke oplevelser, definere situationer eller lave fremtidige planer (Wagner, 1970).

Hverdagslivets naturlige indstilling og mening

Hverdagslivets naturlige indstilling tager sit udgangspunkt i en intersubjektiv, kulturel livsverden. At verden er intersubjektiv betyder, at den enkelte aktør er forbundet til andre gennem fælles påvirkning og virksomhed, idet aktøren forstår andre og bliver forstået af dem. Schutz (2005) fremhæver således såvel som Life Course teoretikerne, at den enkelte virker i verden, men også påvirker den gennem sine handlinger. Intersubjektiviteten betyder, at viden ikke er et privat anliggende, idet der opbygges et lager af erfaringer til dels på baggrund af egne erfaringer, men størstedelen er socialt afledt som overleveret fra venner, forældre og lærere. Disse erfaringer bruges til at typificere i mere eller mindre afgrænsede genstande, og tilsammen udgør de et forhåndenværende videnslager.

At det forhåndenværende videnslager bygger på såvel egne som overleverede erfaringer betyder, at mennesket altid i sit hverdagsliv befinder sig i en biografisk betinget situation. Situationer har en historie, der er unik for den enkelte (Wagner, 1970:15). De unges fortællinger kan således ikke betragtes uafhængigt af fortiden og den situation, de befinder sig i, idet al viden defineres ud fra den enkeltes videnslager. Fremtidige aktiviteter planlægges med udgangspunkt i den nuværende viden og således den enkeltes biografiske situation på et givent tidspunkt. I den biografisk situation indgår den enkelte aktørs position og status i det sociale system.

Kernen i hverdagslivets verden er det, Schutz (2005) betegner som verden inden for rækkevidde. Han skelner mellem to former, henholdsvis verden inden for aktuel og potentiel rækkevidde. Verden inden for aktuel rækkevidde befinder sig i nutiden og udgøres af områder, der er inden for den enkeltes syns- og rækkevidde, såvel som potentielle syns- og rækkevidde. Hvis den enkeltes interesser ændrer sig, eller hvis vedkommende bevæger sig, sker der derfor ændringer i forhold til verden inden for aktuel rækkevidde. Verden inden for potentiel rækkevidde inkluderer to former for potentialitet. For det første er der et blik tilbage i tiden i form af verden inden for genoprettelig rækkevidde. Her indgår de områder, som tidligere var inden for aktuel rækkevidde, og følgelig formodes af aktøren at kunne komme inden for rækkevidde igen. For det andet er der et blik på fremtiden i form af verden inden for opnåelig rækkevidde. Verden inden for opnåelig rækkevidde har ikke været og er ikke inden for aktuel rækkevidde, men den vurderes som opnåelig baseret på forventningerne til fremtiden. Forventningerne til fremtiden skal være forenelige med fortidens erfaringer. Muligheder for at gennemføre planer i fremtiden mindskes, des større afstanden er mellem den ønskede opnåelige rækkevidde og centrummet for den enkeltes virksomme verden (Schutz, 2005).

Mening konstrueres ud fra menneskets holdning til og bevidsthed omkring hændelser. Dette betyder ifølge Schutz (2005), at mening er resultatet af fortolkninger af tidligere erfaringer, som vi med refleksiv indstilling betragter fra det nuværende Nu – de betragtes i tilbageblik. Så længe aktøren er i sine handlinger og

koncentrerer sig om disse, har de ikke en mening, men det er dog ikke ensbetydende med, at de ikke kan være meningsfulde. Meningen viser sig dog først, når de betragtes som velafgrænsede erfaringer. Det skyldes, at hvis man indtager en refleksiv holdning til handlinger, er det ikke den igangværende handling, der forstås, men derimod den afsluttede handling eller, hvis handlingen stadig er i gang, de afsluttende faser af handlingen. Mens aktøren er til stede i handlingen er den således en del af nutiden, men efterfølgende er denne nutid blevet fortid, og den fremadskridende handling er erstattet med erindringen om at have handlet eller at have været handlende. Denne slutning hos Schutz (2005) har betydning i forhold til, hvilke erfaringer, der kan få status som subjektivt meningsfulde. Det er kun de erfaringer, som kan erindres, og som kan undersøges med hensyn til deres struktur. Det betyder med andre ord, at oplevelser først bliver meningskonstruktioner på det tidspunkt, hvor de unge bliver iagttagere af egne handlinger. Gennem fortællingerne er det følgelig ikke muligt at få adgang til igangværende oplevelser hos de unge, men kun oplevelser i form af fortalte, meningsfulde erindringer.

Tid og handlen

I forhold til en temporal forståelse findes der hos Schutz (2005) en distinktion imellem to niveauer. Det ene niveau vedrører bevægelser i den ydre verden og kan måles ud fra det gennemførte handlingsforløb. Dette niveau betegnes standard tiden eller kosmisk tid. Det andet niveau består af bevidsthedsstrømme, der opleves indefra, og betegnes *durée* eller den indre tid. Igennem vores kropsbevægelser kobler vi den indre tid med standard tiden, hvorfor handlinger foregår inden for begge niveauer. Koblingen af de to niveauer betegnes den levende nutid (Schutz, 2005:90).

Handlinger er altid rettet mod noget og er således tæt forbundet til den subjektive mening. Det er centralt i forhold til at forstå Schutz' definition af handling, at han foretager en distinktion mellem *action*, der er en igangværende handlingsproces, og *act*, der er en afsluttet handling (Schutz, 2005). Denne distinktion betyder, at der er tre tidsmæssige dimensioner af handling:

- Den igangværende handling – *action* – der først erfares senere, men som er udtænkt på forhånd og derved bygger på forudfattede projekter
- Den intenderede handling – *act* – der forstås i førremitid som et afsluttet projekt og som rummer mulighed for fremtidige erfaringer
- Den afsluttede handling – *act* – som erfares i nutiden, idet dens mening gribes refleksivt. (Bech-Jørgensen, 1994:93)

Når aktøren betragter sig selv i tilbageblik som havende udført handlingen, betragter den enkelte ikke sig selv som en helhed, men som et delvist selv i relation til de elementer, der er relevante for udførelsen af den afsluttede handling. I de unges fortællinger er det dette delvise selv, som træder frem, idet fortællingerne handler

om act og ikke action. Derudover er det centralt, at handling kan foregå skjult ved at foregå i tankerne eller åbent ved, at den griber ind i den omgivende verden ved at komme til udtryk som fysisk handling. Handling er imidlertid ikke nødvendigvis ensbetydende med det at udføre handlingen. Ikke at handle kan også være en handlen.

At den intenderede handling i fremtiden forestilles som et allerede afsluttet projekt, betyder eksempelvis, at når de unge fortæller om fremtidige forventninger, er det ikke processerne mod at opnå disse forventninger, de tager udgangspunkt i, men forestillingen om overståede handlinger. Det er på baggrund af forestillingerne om det færdige resultat, at trinene mod at nå resultatet konstrueres, hvilket har den konsekvens, at planer for fremtiden bygger på den enkeltes nuværende viden (Schutz, 2005). Desuden betyder det, at aktørens viden ændres under gennemførelse af et anticiperet projekt, og når projektet er gennemført, vil aktøren i retrospekt betragte resultatet anderledes, end det blev anticiperet ved projektets start. Med andre ord: 'Foresight differs from hindsight' (Wagner, 1970:27).

Tidsperspektivet i handlinger har følgende betydning for projekters motiv, hvor Schutz (2005) skelner mellem to former for motiver. For-at-motiver er fremtidsorienterede, og det er udelukkende disse, som aktøren tager udgangspunkt i under handlingsprocesser. Fordi-motiver er fortidsorienterede, og det er kun ved at vende blikket mod en afsluttet handling, at aktøren kan forstå fordi-motivet, der ligger bag motivationen for at handle. Schutz (2005) fremhæver dog, at det centrale ved disse tilbageskuende motivationsbegrundelser er, at aktøren ikke længere handler, men iagttager sig selv. I en definition af Schutz' begreb subjektivitet fremhæves det i forbindelse med motiver for at handle:

Strictly speaking, the *subjective meaning* inherent in conduct is always the meaning which the acting person ascribes to his own conduct: it consists of his motives, that is, both his reasons for acting and his objectives, his immediate or long-range plans, his definition of the situation and of other persons, his conception of his own role in the given situation, etc. Genuine subjectivity must be distinguished from the *subjective point of view* of sociological observers who hold that subjective meanings are crucial factors in all interactional relationships under study. [...] The only direct source of subjective information is the observed individual himself. (Schutz, 1970:322)

En observatør kan udelukkende tilskrive handlinger objektive meninger, mens aktøren tilskriver handlinger subjektive meninger. For at få adgang til disse subjektive meninger er det følgende væsentligt, at forskeren tager udgangspunkt i første-persons perspektivet, for heri ligger 'en bestandig kilde til mening' (Zahavi, 2004:30).

Videnslager og fremmedhed

At det forhåndenværende videnslager tager udgangspunkt i et intersubjektivt fundament af erfaringer betyder, at den del af verden, som den enkelte tager for givet og har viden om – den naturlige indstilling – forventes at være alles viden (Schutz, 2005). Dermed anses denne viden for anonym og objektiv, idet den er løsrevet fra og uafhængig af definitionen af den enkelte situation, den betingede biografiske situation hos den enkelte og de forhåndenværende formål. Det er imidlertid sådan, at den viden, der anses som almen og som erstatter vores private viden, bygger på in-gruppens definition af den naturlige, den gode og den rigtige måde at leve på. Igennem disse definitioner lærer aktøren ikke kun, hvordan omverdenen skal defineres, men også hvordan typiske konstruktioner foretages med udgangspunkt i det af in-gruppen accepterede relevanssystem (Schutz, 2005). Eksempelvis fremgår det i hverdagslivets sprogbrug, hvad der heri er blevet vurderet tilstrækkeligt væsentligt til at få egen betegnelse og derved fremstå som genstand. Dette er centralt i forhold til de unges fortællinger, da det betyder for de belyste oplevelser, at det som konstrueres gennem sproget og herved formes som mening, er det, der kan typificeres. Med andre ord ligger der i sproget begrænsninger i adgangen til viden, som det er muligt for de unge at udtrykke, hvis deres oplevelser ikke kan fanges ind af in-gruppens på forhånd fastlagte typificeringer.

Schutz (2005) fremhæver imidlertid, at der ikke er sådan, at alle nødvendigvis deler in-gruppens definition af det forhåndenværende videnslager. En aktør kan fremstå som fremmede i forhold til in-gruppens naturlige indstilling. Den fremmede referer til et voksent individ, der søger at blive inkluderet eller i det mindste accepteret af gruppen, han henvender sig til. Den fremmede får sat spørgsmålstejn ved sin egen naturlige indstilling og befinder sig derved i en krise. For at opretholde den naturlige indstilling i en gruppe, er det nødvendigt, at 1. Livet gentages, hvorved der er kendte løsninger på opståede problemer, hvorved der kan drages på de tilegnede erfaringer, 2. At man kan stole på den overleverede viden, 3. At det er tilstrækkeligt med generel viden, da alting forløber som sædvanlig samt 4. At den naturlige indstilling er intersubjektiv, således at fortolkningsmodeller deles (Schutz, 2005:187-188). Hvis blot en af disse antagelser ikke længere holder stik, kan aktøren ikke længere drage nytte af sin naturlige indstilling og konfronteres derfor med en krise.

Dette sker for den fremmede, der møder en gruppe med et andet forhåndenværende videnslager. Krisen betyder for den fremmede, at han sætter spørgsmålstejn ved næsten alt, som ellers forekommer ubestrideligt for medlemmerne af gruppen, han henvender sig til. Samtidig kan den fremmede ikke stole på, at tidligere anvendte fortolkningsmodeller kan anvendes, da den fremmede mangler en social position i den nye gruppe, hvilket betyder, at den fremmede ikke har et udgangspunkt for orienteringen af sine fortolkninger. Desuden er det kun ud fra medlemmerne af in-gruppens synsvinkel, at det forhåndenværende lager af viden er klart og sammenhængende. Derved kan disse medlemmer med et enkelt blik

danne sig overblik over sociale situationer og semi-bevidst trække på den tilhørende opskrift for handling.

Den fremmede derimod kan ikke gå ud fra, at vedkommendes fortolkninger stemmer overens med in-gruppens tolkninger. Derfor må hver enkelt situation undersøges skridt for skridt med udgangspunkt i en subjektiv tilgang, hvilket kræver en definition af situationen, der i endnu højere grad tilsidesætter muligheden for indtagelse af en naturlig indstilling. Dette kommer til udtryk som den fremmedes manglende fornemmelse for distance, en tøven og usikkerhed samt en skepsis over for alle situationer, der synes ligetil for alle andre. De kan nemlig følge, men kræver ikke forståelse for situationen. Lykkes den fremmede i sin evige aflæsning af gruppens kulturmønstre, vil mønstrene til sidst blive en del af den fremmedes naturlige indstilling. Men så er vedkommende ikke længere fremmede.

Samhandling og stigmatisering

Schutz fremhæver således, at nogle aktører kan være fremmede i forhold til in-gruppens definitioner. At være fremmed i forhold til in-gruppens definitioner og at blive betragtet som manglende en kultur bærer imidlertid mekanismer i sig, som ikke foldes ud hos Schutz. Unge, der har været anbragt uden for hjemmet, er ofte karakteriseret ved en række udfordringer til sammenligning med deres jævnaldrende, hvilket blev præsenteret i det indledende kapitel. Samtidig peger forskningen såvel som mine fund under afhandlingsarbejdet på, at de unge ofte oplever en række udfordringer i relation til de sociale omgivelser. De oplever sig anderledes end deres jævnaldrende, blandt andet på grund af deres opvækstvilkår.

Jeg finder det relevant at inddrage teori om sociale konstruktioner af normalitet og afvigelse i hverdagslivet på baggrund af Erving Goffmans (2009) pointer om stigmatisering. Goffman nuancerer og folder mekanismer ud, som kan findes i typificeringer og oplevelser af fremmedhed – samt de forhandlinger, der findes i sociale relationer omkring disse typificeringer. Stigmatisering gør sig gældende i situationer, hvor mennesker er fremmede for hinanden, idet denne fremmedhed muliggør typificerede forestillinger. Følgelig er det især i forhold til kontakt med ukendte og i flygtige bekendtskaber, at stigmatisering spiller en rolle, men den kan også komme til udtryk i nære relationer (Goffman, 2009:92).

Goffmans (2009) stigmabegreb handler om håndteringer og oplevelser af at være anderledes eller afvigende – at bære en ødelagt identitet – og kampen for at blive anerkendt som, hvad der defineres som normal på et givent tidspunkt. Det er med andre ord et relationelt begreb, der ikke handler om den enkeltes egenskaber, men om sociale processer, der særligt forekommer under blandede kontakter, altså kontakter, hvor stigmatiserede og normale deler social situation.

Den enkelte kan i sociale relationer have to tilgange til stigmatisering. Vedkommende kan antage, at tilstedeværende kender til eller kan se det stigmatiserende forhold og herved fremstå som miskrediteret. Dog kan vedkommende også være en potentielt miskrediteret, idet stigmatiserende forhold ikke er kendte eller umiddelbart synlige for tilstedeværende. Selve stigmatiseringen kan opdeles i tre typer. Der findes for det første kropslige vederstyggeligheder, som dækker over fysiske misdannelser. For det andet er der karaktermæssige fejl såsom viljesvagthed og dominerende lidenskaber, hvor antagelserne om disse fejl bygger på et kendskab til tidligere forhold, eksempelvis psykisk lidelse, fængselsophold eller stofmisbrug. For det tredje er der tribale, altså slægtsbetingede, stigma, hvor stigma kan videreføres gennem generationer (Goffman, 2009:46). I forhold til de unge, der deltager i undersøgelsen, afhandlingen bygger på, er det især de sidste to former for stigma, som kan gøre sig gældende. Der kan således være tale om stigmatiserende forhold tilskrevet den enkelte ung, såvel som forhold tilskrevet den familiære baggrund. Disse stigmatiseringstyper er ikke nødvendigvis synlige for omgivelserne, hvorfor det ofte er forhold vedrørende potentielle miskrediteringer, der er på spil for de unge.

Individer, som tilskrives et stigma, anses ikke for at være rigtige mennesker. Dette medfører forskellige former for diskrimination, der begrænser stigmatiseredes udfoldelsesmuligheder. Den stigmatiserede er tilbøjelig til på den ene side at opleve sig selv som et normalt menneske, der har krav på samme behandling som andre, men på den anden side kan fornemme andres reaktioner på stigmatiserende forhold. Vedkommende optager derfor et ambivalent blik på sig selv – omend måske kun for korte øjeblikke – som ikke levende op til omgivelsernes forventninger, hvilket fører til følelser af skam og mindreværd. På den baggrund fremhæver Goffman:

Vi kan nu præcisere det centrale træk i det stigmatiserede individs livssituation. Det er et spørgsmål om, hvad man ofte, om end noget upræcist, benævner "accept". De, der har noget at gøre med den stigmatiserede person, undlader at vise ham den respekt og det hensyn, som de ikke-belastede sider af hans sociale identitet i og for sig kunne have foranlediget, og som den stigmatiserede selv måtte have forventet; han reagerer som et ekko på denne fornægtelse ved at mene, at nogle af hans egenskaber retfærdiggør den. (Goffman, 2009:50)

Det ambivalente blik skal ses i samspil med, hvad Goffman (2009:155) betegner som en mentalhygiejnisk billedsprogsretorik, der findes blandt normale såvel som stigmatiserede selv, og bygger på normales synspunkter: Den, der holder sig til den anbefalede linje, betragtes som moden og personligt tilpasset, hvorimod den, der ikke følger linjen, anses som svækket, usmidig, defensiv og med utilstrækkelige indre ressourcer. Den gode tilpasning inkluderer således, at normale ikke konfronteres med stigmatiseringens konsekvenser.

I forhold til stigmatisering er synlighed en central faktor. Potentielt miskrediterede forsøger at styre de sociale informationer, således at stigmasymboler ikke røbes. Det handler med andre ord om, at de forsøger, hvad betegnes 'at passere' (Goffman, 2009:84). Stigmasymboler er tegn, 'som særligt effektivt henleder andres opmærksomhed på en for identiteten nedværdigende brist' (Goffman, 2009:85). Tegn kan være medfødt, men hvis de ikke er, kan de have enten permanent eller ikke-permanent karakter.

Stigmatisering kan imidlertid udnyttes til at opnå 'en sekundær gevinst' (Goffman, 2009:51). I dette tilfælde anvendes det stigmatiserende forhold som undskyldning for et nederlag, der reelt har andre årsager. På den måde bliver stigma en begrundelse for ikke at skulle konkurrere med andre eller et forhold, der fritager den enkelte for socialt ansvar. At skjule et stigmatiserende forhold kan herved have den betydning for den potentielt miskrediterede, at vedkommende ikke kan få adgang til denne sekundære gevinst – i hvert fald som argument i forhold til omgivelserne.

Goffman pointerer, at 'Retten til at forblive tavs synes kun at gælde den, som intet har at skjule' (Goffman, 2009:105). Følgelig kan den enkelte vælge at indvie andre i stigmatiserende forhold eller føle sig skyldbetvunget over ikke at turde indvie andre. Samtidig kender de fleste imidlertid til anstrengelserne forbundet med at passere, idet der er store fordele ved at blive regnet som normal. Desuden kan stigma være personlig i en grad, hvor det er upassende at fortælle om det til andre, der er ukendte for den enkelte. Eksempelvis kan det være grænseoverskridende for såvel andre som for de unge selv, hvis de ved møder med tilfældige fortællere, at de har været anbragt. At betro sig om personlige forhold kan kræve en højere grad af fortrolighed, end relationen tillader, og handler ikke nødvendigvis om et ønske om at skjule stigmatiserende forhold. Ikke desto mindre kan udeladelsen af sociale informationer medføre, at den enkelte lever et dobbeltliv, hvor nogle kender til de stigmatiserende forhold, mens andre ikke gør (Goffman, 2009).

I forsøg på at passere ligger risikoen for at blive afsløret. Denne risiko findes i selv flygtige møder, da småsnak kan strejfe stigmatiserende forhold. Følgelig kan det antages, at den potentielt miskrediterede oplever en angst for afsløring. Dette bevirker blandt andet, at det, som for andre er rutinemæssige handlinger, bliver til problematiske sociale situationer for den potentielt miskrediterede. Den enkelte kan ikke antage, at hvad der har skjult stigma i andre situationer også kan skjule det i den nuværende situation:

Dette medfører, at den, som er belastet med en hemmelig fejl, må have et vågent øje for de forskellige muligheder, som ligger i enhver social sammenhæng, og vedkommende kommer derfor sandsynligvis til at føle sig ret fremmed over for den mere enkelt indrettede verden, i hvilken menneskene omkring ham synes at leve. Hvad der for dem er noget perifert, bliver for ham noget centralt. (Goffman, 2009:129)

Goffman berører her oplevelsen af fremmedhed i relation til hverdagslivets selvfølgeligheder fra en anden vinkel end Schutz. Schutz fremhæver, at den fremmede oplever situationer som problematiske, idet vedkommende ikke har et forhåndenværende videnslager at trække på, mens Goffman pointerer refleksivitet i situationer som forbundet med fremmedes forsøg på at skjule potentielt stigmatiserende forhold. Undersøgelse af hverdagsrutiner er følgelig en kilde til viden om eksempelvis potentielt miskrediteredes teknikker til at undgå afsløring. En potentielt miskrediteret kan vælge at afsløre sig selv og derved overgå til at være en miskrediteret. Den frivillige afsløring kan forstås som et led i den enkeltes moralske karriere, hvor den stigmatiserede fravælger at passere ud fra et ønske om at acceptere og respektere sig selv. Følgelig er der ikke behov for at skjule stigma.

Det er imidlertid ikke kun normale, der kategoriserer den stigmatiserede. Det fungerer også omvendt, således at stigmatiserede kan se andre mennesker som begrænsede, idet de mangler de erfaringer, som har lært vedkommende om livet og mennesker på baggrund af de gennemlevede lidelser. Udover at opleve mangel på accept, oplever den stigmatiserede imidlertid også usikkerhed omkring, hvad andre reelt mener om vedkommende. Endelig er den stigmatiserede ofte bevidst om sine optrædener i et omfang og på måder, som andre formodes ikke at være. Det skyldes blandt andet, at omgivelserne kan betragte selv mindre handlinger som bemærkelsesværdige og betydningsfulde færdigheder, hvor de mindste fejl fortolkes som udtryk for stigmatiserende forhold. Resultatet er en overdreven selvbevidsthed og anden-bevidsthed (Goffman, 2009).

De normale og de stigmatiserede skal imidlertid ikke betragtes som personer, men som perspektiver og interaktionsroller. Alle afviger på et eller andet punkt i alt fra korte til lange tidspunkter i deres liv (Goffman, 2009:168-169). Dette skyldes, at samfundets identitetsværdier bygger på normer, som er vanskelige at leve op til. Følgelig kaster identitetsnormer skygger over vores daglige samvær med andre mennesker, og spørgsmålet er ikke, hvorvidt en person har oplevet at have et stigma, men snarere hvor mange former for stigma, vedkommende har oplevet at have. Stigmastyring bliver således et generelt samfundstræk, som forekommer alle steder, hvor der er identitetsnormer.

LIVET SOM FORTÆLLING

Hensigten med afhandlingen er at undersøge meningskonstruktioner i fortællinger om fortid, nutid og forventninger til fremtid hos unge, der har været anbragt uden for hjemmet. Schutz fremhæver, at meningskonstruktioner knytter sig an til fortolkninger af hverdagens handlinger. Det kan være såvel handlinger, der er overstået, eller som aktøren forestiller sig overstået. For at opnå viden om meningskonstruktioner fra et første-persons perspektiv er det nødvendigt at få adgang til de unges fortællinger og ikke udelukkende betragte denne adgang som en metodisk tilgang, men også som et teoretisk vidensfundament. I den narrative teoritradition foldes

perspektiver om fortællinger som adgang til viden ud med udgangspunkt i vidensfundamentets rækkevidde og begrænsninger.

Den narrative tradition har som den sociologiske hverdagslivsfænomenologi et fokus på første-personens perspektivet og konstruktioner af virkelighed (Josselson, 2006; Perregaard, 2015; Riessman, 1993). Der er imidlertid forskellige positioner inden for den narrative teori i forhold til, hvordan sammenhæng mellem fortælling, oplevelse og handling gør sig gældende (Peacock & Holland, 1993; Perregaard, 2015; Skytte, 2008). Afhandlingen placerer sig inden for en fænomenologisk og hermeneutisk narrativ position, hvor jeg som fænomenologien anser erfaringsstrukturer for at gå forud for fortællingen. Det analytiske udgangspunkt er således det erindrede, som det kommer til udtryk gennem fortællinger. Fortællinger er interaktionelt skabt i et sammenspil mellem fortæller og publikum. De er i et hermeneutisk perspektiv historisk indlejret og bærer en værdiorientering. Med andre ord er fortællinger ikke neutrale, men konstrueres omkring normer og værdier (Perregaard, 2015). Bech-Jørgensen (1994) fremhæver, at Schutz' hverdagslivsteori tager udgangspunkt i en naturlig indstilling, hvilket bevirker, at hverdagslivet bliver forskelsløst. Ved inddragelse af perspektiver fra en fænomenologisk såvel som en hermeneutisk position er det mit formål at opnå en tilgang, hvor 'Narrative research, rooted in interpretive hermeneutics and phenomenology, strives to preserve the complexity of what it means to be human and to locate its observations of people and phenomena in society, history and time' (Josselson, 2006:3).

Kombinationen af Life Course teoretiske pointer, hverdagslivsteori og den narrative tilgang fanges i en processuel narrativ tilgang:

In this approach, which we term "processual," the self-narration is considered a primary datum, but the self and other experiences narrated are also accorded ontological status. The *telling* of life stories, whether to others or self alone, is treated as an important, shaping event in social and psychological processes, yet the life stories themselves are considered to be developed in, and the outcomes of, the course of these and other life events. (Peacock & Holland, 1993:371)

Med inspiration i denne narrative processuelle tilgang er det min forståelse, at den enkelte ikke skaber mening fra situation til situation løstrevet fra sin egen biografiske kontekst og sociokulturelle omgivelser. Fortællinger konstrueres derimod i relation til den enkeltes erfaringer, såvel som hvad der synes socialt muligt. Dette er imidlertid ikke ensbetydende med, at fortællinger er statiske. Som i Schutz' hverdagslivsteori fremhæves det i den fænomenologiske narrative teori, at der kan ske ændringer i den enkeltes aktuelle rækkevidde eller relevanskriterier, når vedkommende bevæger sig fysisk eller ændrer fokus.

Tid og fortælling

Tid kan tage mange former inden for en narrativ tilgang, eksempelvis tillægges tid i form af sproglige pauser en særlig analytisk rolle i konversations analyser. Den form for tids- og temporal forståelse, der trækkes på her, er imidlertid den, der folder sig ud inden for en personlig narrativ analyse som en livsforløbs- og historisk tid. I forhold til denne form for tidsforståelse pointerer Bettina Perregaard (2015), at vores liv påvirkes af de samfundsstrukturelle omstændigheder, der findes på et givent tidspunkt, og således er vi en del af en historisk tid. Ved hjælp af den historiske tid kan vi adskille begivenheder og relatere egne erfaringer til en fælles historisk kontekst. Herudover er der en individuel historisk tid, en eksistentiel tid, hvor vi placerer begivenheder på en individuel tidslinje. Disse pointer om historisk og individuel tid er sammenstemmende med Elders (1995) perspektiver på forbindelsen mellem det menneskelige liv og historiske tider.

Erfaringer er knyttet tæt an til tid, da det ikke kan lade sig gøre at erfare på andre måder end i tid. Den indre tidsbevidsthed organiserer, hvad vi oplever. Det er organiseringen i den indre tidsbevidsthed, der gør det narrative muligt, og det er herved, at det narrative afhænger af det erfarede. Til det narrative hører, at fortælleren administrerer, hvordan begivenheder som et forløb af handlinger og hændelser organiseres i tid (Perregaard, 2015). Denne administration af begivenheder i temporale sammenhænge er knyttet an til, hvordan vi ellers oplever tid. Det, vi erfarer, erfarer vi i tid og rum. Det, vi fortæller, organiserer vi i tid og rum med udgangspunkt i en narrativ tid. Narrativ tid er en indre tidssammenhæng af begivenheder og minder om, hvad der hos Schutz (2005) betegnes som indre tid.

Under fortællingen tages der højde for publikums reaktion på fortællingen, hvorved den skabes i en interaktionel proces: 'Whether told as fiction or as fact, a narrative is a recognizable story, and a "good story" is one evaluated as believable and important' (Loseke, 2007:663). I evalueringen af fortællingen indgår historiske, institutionelle og interaktionelle kontekster, der inkluderer antagelser om baggrunden for fortæller og publikum såvel som de herskende normer for at fortælle. Disse kontekster påvirker, hvilke fortællinger og karakterer, der evalueres som troværdige og vigtige, og hvilke moralske evalueringer, der knyttes an til fortællingen og dens karakterer (Loseke, 2007).

Fortællinger bliver således til i en dialektisk proces mellem det ydre og det indre, og er foranderlige over tid, idet vores erfaringer ændrer sig. Fortæller vi om samme begivenhed på to forskellige tidspunkter i vores liv, vil begivenheden fremstå forskelligt for os i kræft af den kontekst, som den fortælles ind i, og fortællingen kan derfor variere. Begivenheder består af handlinger, hvor den enkelte er aktivt udøvende, som hvor den enkelte er inaktiv og passivt gennemlever begivenheden (Perregaard, 2015). Denne definition af handling rummer således lignende handlingsdimensioner som en Schutzsk handlingsforståelse.

Handling og mening

Handling rummer ikke kun det, den enkelte havde til hensigt, men også de utilsigtede konsekvenser. Da handling ikke afsluttes, men bliver ved med at have konsekvenser, vil den enkelte handling følgelig påvirke omgivelserne på måder, vi ikke behersker. Det er forløbet af handlinger, der er omdrejningspunktet for fortællingen. Det, der forbinder handling og fortællingen, er den handlendes erfaringer af egne og andres handlinger, hvad enten de er aktivt udøvet eller passivt gennemlevet. En handling er ikke nok i sig selv til at udgøre en narrativ fortælling, da fortællingen må have et plot, hvormed handlingen kommer til at stå i forhold til andre handlinger.

Når vi handler, kunne vi have handlet anderledes. Præmisset for handling er således, hvad der i Life Course teorien formuleres som eksistentiel agency. Set i sammenhæng med den interaktionelle konstituering af fortællinger betyder det, at den enkelte i fortællinger argumenterer for og forsvarer sine handlinger, da andre kan udfordre handlingerne. Den mening, handlingen tildeles af fortæller og publikum, påvirkes af de utilsigtede konsekvenser, den får eller har haft. Det betyder, at meningen forandrer sig i takt med, at dens konsekvenser folder sig ud (Perregaard, 2015). Eksempelvis kan en unge forlade sin uddannelse for at starte på et arbejde, som er blevet tilbudt den unge. På ét tidspunkt kan fortællingen om dette valg følgelig konstrueres omkring den mulighed, som arbejdet er for den unge. Fortællingen kan imidlertid ændre sig, hvis arbejdspladsen går fallit, og den unge mister sit arbejde. På et senere tidspunkt kan fortællingen omkring skiftet fra uddannelse til arbejdet derfor blive sat ind i en kontekst af det mistede arbejde og uddannelse.

Når der sker, hvad Catherine K. Riessman betegner som 'biographical disruptions' (Riessman, 2008:10), bruges fortællingen til at skabe mening i begivenheder og danne en logisk og temporal sammenhæng i forhold til fortid, nutid og forventningerne til fremtid med henblik på at afmystificere begivenheder. At miste arbejdet i eksemplet ovenfor kan være en biografisk afbrydelse. De unges anbringelse uden for hjemmet kan ligeledes betragtes som en normalbiografisk afbrydelse. At have en normalbiografi vil sige, at den enkelte følger et forholdsvis stabilt og forudsigeligt mønster (Kupferberg, 1995:39-40).

I det biografiske og kvalitative forløbsstudie af britiske unges transitionsprocesser 'Inventing adulthoods' (Henderson, Holland, McGrellis, Shapre, & Thomson, 2007) anvendes begrebet kritiske øjeblikke (critical moments) (Henderson et al., 2007:20) til at karakterisere begivenheder i den enkeltes liv, som 'they or we as researchers considered to be highly consequential' (Henderson et al., 2007:20). Begrebet anvendes til at beskrive vendepunkter i livet og minder eksempelvis om Norman K. Denzins 'epiphanier' (Denzin, 1989b:39-40). Når jeg vælger begrebet kritiske

øjeblikke, skyldes det, at der i dette begreb tages hensyn til det biografiske og temporale med udgangspunkt i kvalitativ forløbsviden:

A focus on critical moments draws attention to the significance of biography and the configuration of timing, resources and resourcefulness. The longitudinal approach enables us to understand how things that take place in a young person's personal life (for example bereavement) can have consequences that go beyond that sphere (for example affecting their school to work transition). (Henderson et al., 2007:20)

Kritiske øjeblikke kan i fortællinger ændre karakter på baggrund af konsekvensers udvikling. Kvalitative forløbsundersøgelser giver mulighed for et indblik i disse kritiske øjeblikke og deres temporale udviklinger.

Narrative identiteter

Hvorvidt den enkelte skal forstås som et langvarigt autobiografisk projekt, hvor livshistorien langsomt udvikler sig, eller identitetsformationer bør betragtes som situerede og under konstant forhandling i meningsprocesser, der er løst forbundet til den sociale verden, er der ikke enighed om i de narrative teoretiske tilgange. Avril Thorne (2004) betegner denne skelnen for et stages og et story perspektiv inden for narrativ teori. Afhandlingen placerer sig mellem disse to yderpunkter, og som præsenteret indledningsvist i afsnittet om livet som fortælling, anerkender jeg socialt situationerede og personlig-historiske identitetsudviklinger.

Nuancerne i narrativ teori kan ses i en lignende, men anderledes udformning inden for Life Course teori. Som præsenteret tidligere, betragtes livsprocesser ikke som lineære udviklinger inden for Life Course teori, men som fleksible og situationerede. Heri ligger adskillelsen fra livscyklusteori, men den enkelte skal dog ses i den kontekst, vedkommende indgår i. Herunder også den historisk biografiske kontekst for eget liv og historikken i den sociale verden, som omgiver den enkelte. Følgelig kan selvet ikke reduceres til et narrativt selv, der konstrueres og rekonstrueres i begivenheder (Perregaard, 2015). Samtidig er det ikke hensigten at antyde, at der findes én form for narrativ identitet, som kan analyseres frem gennem livshistoriske fortællinger. Derimod kan narrative identiteter tage mange former og findes på forskellige niveauer. Donileen R. Loseke (2007) skelner mellem fire niveauer af narrative identiteter, hvor hun fremhæver, at de forskellige niveauer med fordel kan sættes i spil i forhold til hinanden. De fire niveauer er kulturelle, institutionelle, organisationelle og personlige narrative identiteter.

Kulturelle identitetsnarrativer befinder sig på et makroniveau. Kulturelle identiteter er typificeringen af mennesker på baggrund af symbolske grænser, hvilket er med til at simplificere en kompleks verden. Der tages udgangspunkt i typiske aktører, der deltager i typiske handlinger i forhold til typiske hændelser, som leder til

forudsigelige evalueringer. Fortællinger om disse kulturelle identiteter betegnes også formula-fortællinger (formula stories) (Brookman, Copes, & Hochstetler, 2011; Loseke, 2007). Ved at trække på kulturelle identiteter kan den enkelte i sin fortælling forbinde oplevelser og handlinger til sociokulturelle typificeringer. Et eksempel på en fortælling, der inkluderer kulturelle identiteter, kan være en ungs konstruktion af oplevelser sat i relation til erfaringer med at have været anbragt. Den unge er gået ud af skolen i en ung alder og forbinder i fortællingen dette til, at anbragte lever liv med stor omskiftelighed, hvilket udfordrer en stabil skolegang. Kulturelle identiteter kan således ses som en måde at forhandle og præsentere identiteter og selvbillede. Samtidig synes det imidlertid at være i relation til formula-fortællinger, at der forekommer, hvad Goffman (2009) betegner som identitetsnormer, og følgelig ligger her fundamentet til stigmatisering.

Som fortællinger generelt skal være det, skal fortællinger om narrative identiteter også være troværdige. Det vil sige, at den enkeltes sociale position og karakteristika foreskriver, hvor det er for identiteter, der kan trækkes på. Derudover er der forskel på, hvem der anses for at fortælle mest troværdigt om kulturelle identiteter, idet fortællinger fra mennesker i marginaliserede positioner ofte ignoreres. Endvidere bekræfter fortællinger om kulturelle identiteter ofte, hvad folk mener, de ved i forvejen, idet fortællinger bærer på symbolske koder, som er en del af en kollektiv bevidsthed. Symbolske koder referer til generelle antagelser om, hvordan verden fungerer og bør fungerer. At kulturelle identiteter konstrueres med udgangspunkt i symbolske koder betyder dog ikke, at de ikke debatteres og udfordres (Loseke, 2007:665). Symbolske koder konstruerer typisk én form for identitet i kontrast til en anden, men da ikke alle deler samme kulturelle forståelse, kan konstruktioner af mening i relation til kulturelle identiteter variere. Herudover udfordres kulturelle identiteter af hverdagslivets kompleksitet, hvor typificerede fortællinger ikke er dækkende (Loseke, 2007).

Institutionelle identiteter findes på et mesoniveau i offentlig politik, inklusiv lovgivning. De er formula-fortællinger ligesom kulturelle identiteter, idet de dækker kategorielle identiteter. Den centrale forskel er, at hvor kulturelle identiteter kan evalueres af mennesker som enten troværdige og væsentlige eller det modsatte, vil narrativer om institutionelle identiteter altid have konsekvenser. Berettigelse for politik fortælles frem ved at sortere individer ofte gennem kausale fortællinger i identitetskategorier, hvilket former den sociale verden og påvirker menneskers livsmuligheder (Loseke, 2007). Institutionelle identiteter fortælles inden for moralske universer, hvor nogle målgrupper fortjener sympati og hjælp, mens andre fortjener foragt og straf. For at fortællingerne virker troværdige, er det vigtigt, at de trækker på symbolske koder. Følgelig findes der i disse fortællinger en diskrepans mellem den præsenterede identitet og mangfoldigheden blandt de mennesker, som identiteten søger at dække (Loseke, 2007:668-669).

Organisationelle identiteter befinder sig som institutionelle identiteter på et mesoniveau. De formes af organisationer og deres medarbejdere i relation til foranstaltnings- og støtteprogrammer til mennesker, som evaluerer sig selv eller bliver evalueret af andre, eksempelvis gennem institutionelle fortællinger, til at have en problemidentitet 'in need of repair' (Loseke, 2007:670). Ligegyldigt, hvor den organisationelle identitet kommer fra, tegner den et billede af en typisk klient, der legitimerer organisationens praksis og tilstedeværelse. Herved kan fortællinger om organisationelle identiteter have stor indvirkning på den enkeltes liv, da klienten for at modtage støtte må bakke op om fortællingen. Et eksempel kan være anbragte unge, der må præsentere en særlig fortælling om dem selv for sikre sig efterværn, når de forlader anbringelse (Møhlhøjt et al., 2012). Det skal fremhæves, at klienter kan præsentere dem selv inden for en organisationel identitet, men dette er ikke ensbetydende med, at de påtager sig denne identitet. Oftest afvises den med mindre, den giver mening for klienten (Loseke, 2007:672).

På mikroniveau findes fortællinger om personlige identiteter. Omskifteligheden i den nutidige verden udfordrer en følelse af en sammenhængende identitet, men ikke desto mindre søger de fleste at danne en sådanne sammenhæng. Dette kommer til udtryk gennem personlige fortællinger (Holstein & Gubrium, 2000; Loseke, 2007). Personlige fortællinger bygger på temporale sammenhænge, således at begivenheder i livet ikke fremstår som fragmenterede fra hinanden, men derimod er flettet ind i fortællinger om fortid, en nutid og forventet fremtid.

For at blive evalueret troværdig må en personlige fortælling forholde sig til fortællinger om kulturelle identiteter og symbolske koder. Derved tilbyder formulafortællinger en model til at skabe mening i fortællingen og skabe en forståelse af sig selv og andre. Den personlige fortælling trækker imidlertid ikke kun på formulafortællinger. Hvor formulafortællinger har til hensigt at danne afgrænsede typificeringer, er personlige fortællinger langt fra så endimensionelle og langt mere fragmenterede. Dette medfører, at moralske evalueringer i personlige fortællinger er komplekse og kan skifte i forhold til, hvem der er publikum. Karakteristika for den gode fortælling afhænger således af, hvem der lytter (Loseke, 2007). Personlige fortællinger præsenteres ofte til forskelligt publikum i forskellige sociale sammenhænge af forskellige. Opsummerende fremgår det, at den enkelte kan anvende formulafortællinger som en ressource i personlige fortællinger, men formulafortællingerne anvendes ikke ukritisk. Derimod anvendes de til at skabe mening i egne komplekse oplevelsessammenhænge.

Det kan på baggrund af det foregående synes, at narrativer om kulturel identitet former institutionel, der former organisationel, der former personlig identitet. Det kan også være omvendt. Perregaard (2015) fremhæver det som et paradoks, at det fælles vi socialiseres ind i, samtidig bliver vores vigtigste middel til at udtrykke, hvad der er særligt for os hver især. Derved er der nemlig i narrativer en spænding mellem socialisering og individualiseringsprocesser. Overordnet set er adskillelsen

mellem de narrative identiteter imidlertid analytisk frem for praktisk. I praksis er de narrative identiteter sammenflettede, men den analytiske distinktion kan hjælpe med en forståelse for den enkeltes fundament for handling i formula-fortællinger og i den personlige fortælling (Loseke, 2007).

KONSTRUKTIONER AF MENING

Dette kapitel præsenterede afhandlingens teoretiske ramme for forståelse af meningskonstruktioner set fra forskellige, men på mange måder gensidigt supplerende perspektiver. Det første teoretiske perspektiv er Life Course teori, det andet hverdagslivsteori med inklusion af stigmatiseringsprocesser, og det tredje er narrativ teori.

Life Course teori er centreret omkring livsforløb og sætter følgelig den enkeltes konstruktioner af mening ind i en historisk forløbskontekst. Det understreges, at denne forløbskontekst er udgjort af forbundne liv, såvel til fortiden som til andre der lever i samme historiske nutid som den enkelte. At den enkelte lever et forbundet liv, betyder imidlertid ikke, at der ikke kan træffes individuelle valg. Tværtimod er udgangspunktet for den enkeltes handlinger, at vedkommende altid kan handle anderledes. Valg træffes på baggrund af fortolkninger af situationen, og det er disse valg, der samlet set udgør livsforløbet. Herved ses livsforløbet også som fleksibelt og langt mere individualiseret, end det eksempelvis gør sig gældende i et livscyklus-perspektiv, hvor den enkeltes liv følger faste udviklingsforløb. De individualiserede livsforløb betyder endvidere, at det bliver endnu mere væsentligt med indsigt i biografiske situationer for at opnå indsigt i den enkeltes konstruktioner af mening. En biografisk situation kan eksempelvis fremgå gennem den enkeltes subjektive aldersidentifikation. Gennem denne identifikation kan der opnås indsigt i den sociale status, vedkommende tilskriver sig selv.

I hverdagslivsteorien tages der udgangspunkt i, at den enkelte er forbundet til en historisk tid gennem sin biografiske situation. Fokus er imidlertid på hverdagens handlinger og det vidensfundament, der skaber mulighed for at konstruere mening. Under konstruktioner af mening forholder den enkelte sig reflektivt til handlinger, hvorved de bliver erindringer. Dermed konstrueres der ikke mening i relation til igangværende handlinger, men udelukkende til de erfaringer, som erindres. Disse erindringer formes i en intersubjektiv livsverden udgjort af en naturlig indstilling, hvorved mening er relationelt konstrueret og forudsætter, at der findes viden til at typificere erindringerne. De bygger med andre ord ikke på individuel viden, men tværtimod på viden der er socialt overleveret fra tidligere generationer såvel som fra medmennesker.

Mening konstrueres imidlertid ikke kun på baggrund af en naturlig indstilling til hverdagslivet, men som Goffman peger på, kan den tværtimod konstrueres som en modsætning til denne. Det sker i tilfælde, hvor den enkelte på grund af et

stigmatiserende forhold oplever manglende accept i mødet med andre. Følgelig bliver vedkommende yderst bevidst om sine handlinger, idet selv mindre handlinger kan tolkes af omgivelserne som bemærkelsesværdige og tilskrives det stigmatiserende forhold. Meningskonstruktioner er herved relationelle og dannes i forhold til typificeringer af normalitet og afvigelse samt de forhandlinger, disse typificeringer bygger på.

Narrativ teori giver en indsigt i, hvordan mening konstrueres i fortællinger. Fortællinger skabes interaktionelt ved enten at være en fortælling til vedkommende selv eller til andre. De evalueres og må fremstå som troværdige for publikum. Under denne evaluering spiller den enkeltes sociale status en rolle, da alle ikke har lige muligheder ved konstruktioner af fortællinger. Udgangspunktet for fortællinger er den enkeltes livsforløb, hvorfor fortællinger kan forandre sig i kraft af, at vedkommende gør sig nye erfaringer, da konteksten for fortællingen herved bliver en anden. Det er imidlertid ikke kun handlingers tilsigtede konsekvenser, som har betydning for den mening, der konstrueres i fortællinger. Utilsigtede konsekvenser, der gennem tid kan følge af handlinger, har ligeledes en betydning for handlingens meningstilskrivelse. Gennem fortællinger forsøger den enkelte følgelig at konstruere mening i et forløb, der inkluderer såvel handlingers tilsigtede som utilsigtede konsekvenser gennem tid.

Jeg finder, at fordelene ved at kombinere disse teoretiske bidrag er, at de på betydningsfulde måder supplerer hinandens viden. Samtlige tilgange tager udgangspunkt i meningskonstruktioners relationelle fundament, men fra forskellige udgangspunkter. Life Course teori betragter konstruktioner af mening i et livsforløbsperspektiv, hvorved omdrejningspunktet er den enkeltes oplevelser af overgange og social status under livsperioder. I hverdagslivsteorien relateres meningskonstruktioner til små handlinger udført hver dag. Det centrale er følgelig, hvordan den enkelte handler hver dag og herunder, hvordan handlinger overgår til meningsfulde erindringer. Goffman tager ligeledes udgangspunkt i hverdagscentrerede handlinger og møder, men i et konflikteræn, hvor den enkeltes konstruktioner af mening er funderet i definitioner af normalitet og afvigelse. Den narrative teori præsenterer, hvordan meningskonstruktioner kommer til udtryk i fortællinger, der er orienteret mod at give såvel fortælleren selv som publikum indsigt i et sammenhængende livsforløb, der blandt andet relaterer sig til forskellige narrative identiteter. Denne teoretiske retning bidrager herved med indsigt i, hvordan konstruktioner af mening kommer til udtryk som de fortællinger, der udgør afhandlingens empiriske fundament. I det følgende kapitel præsenterer jeg adgangen til disse fortællinger, og hvordan jeg betragter tilstrækkeligheden i den form for viden, fortællingerne repræsenterer.

KAPITEL 3. METODE

I dette kapitel præsenterer jeg min vej til de unge, som deltager i undersøgelsen, de metodiske overvejelser og valg, som er truffet i forbindelse med tilegnelsen af de unges fortællinger, samt fortællingernes analytiske bearbejdning. De fortællinger, som indgår i afhandlingen, kan ikke betragtes løsrevet fra deres kontekst, men må ses som resultatet af en kontekst, der indbefatter alt fra omstændighederne for det indledende møde mellem de unge og mig over de gentagne interviewmøder og den analytiske bearbejdning af det, der har formet sig som afhandlingens empiriske materiale. Afhandlingen består således ikke kun af de unges fortællinger. Den udgør i sig selv en fortælling, der er formet i et samspil mellem de metodiske valg, empiriske fund, den teoretiske ramme og det analytiske blik (Perregaard, 2015; Riessman, 2008). Det er skabelsen af denne fortælling, som kapitlet præsenterer fundamentet for. Kapitlet er opbygget i tre overordnede afsnit.

Kapitlet indledes med afsnittet 'Afhandlingens informanter', som indfører læseren i min indledende kontakt med og rekruttering af unge til at deltage som informanter. Herefter følger afsnittet 'Kvalitativ forløbsundersøgelse', der introducerer fundamentet for den empiriske indsamlingsproces, der har foregået gennem en periode på to år med gentagne interviews med de unge. I det afsluttende afsnit 'Vidensproduktionens præmisser' diskuteres den form for viden, som en kvalitativ forløbsundersøgelse funderet på unges fortællinger kan bidrage med, og hvorvidt der er videnskabelig tilstrækkelighed i denne form for viden. Endvidere præsenteres en indsigt i, hvad der kendetegnede den analytiske bearbejdning af fortællingerne.

Inden den metodiske fortællinger tager sin begyndelse, er det væsentligt for mig at understrege, at der i kapitlet ikke findes et selvstændigt afsnit, der behandler min etiske tilgang under undersøgelsen. I løbet af empiriindsamlingen var fleksibilitet fundamental og i tilknytning hertil også en situationeret etik. Situationeret etik er knyttet an til det kontekstuelle møde mellem informant og forsker (Heggen & Guillemin, 2012; Simons & Usher, 2000). Ved empiriindsamlingens begyndelse havde jeg overvejet og truffet beslutninger af generel etisk karakter i relation til eksempelvis samtykkeerklæring og anonymitet, men i tillæg hertil befandt jeg mig under empiriindsamlingen ofte i situationer, der er tæt knyttet til den metodiske fortælling. Frem for at behandle de etiske overvejelser og valg for sig, har jeg derfor valgt at præsentere dem løbende gennem kapitlet som en del af empiriindsamlingsprocessen.

AFHANDLINGENS INFORMANTER

For at få adgang til fortællinger fra unge, der har været anbragt, overvejede jeg indledningsvist forskellige adgangsveje til de unge. Disse overvejelser omhandlede

at bede kommunale sagsbehandlere om hjælp til kontakten, at få hjælp til kontakten via organisationer såsom TABUKA – Landsforeningen for nuværende og tidligere anbragte eller bruge andre former for netværk, der kunne skaffe mig adgang til informanter. Det endte med, at en fra mit faglige netværk hjalp mig til at danne kontakt med en institution, hvor unge, der har været anbragt uden for hjemmet, tilbydes forskellige former for støtte og samvær. Denne institution betegnes i afhandlingen 'Glashuset'¹.

Glashuset tilbyder mennesker, der har været anbragt, støtte i form af aftensmad et par gange om ugen samt psykologisk samtale eller bistand ved kommunale møder. Desuden er der mulighed for uformel og social kontakt iblandt brugerne, såvel som til de ansatte og frivillige, der sørger for husets drift. Det er primært unge i alderen fra 18 til 35 år, som bruger Glashuset. Da jeg via Glashuset kunne få kontakt til mulige informanter, tog jeg kontakt til de ansatte i huset, der takkede ja til et indledende møde, hvor de kunne høre nærmere om undersøgelsen.

Rekruttering af informanter

I efteråret 2013 afholdt jeg et møde med ansatte ved Glashuset, hvor jeg fortalte undersøgelsen, som de var positivt indstillet overfor. Vi aftalte, at jeg i Glashusets åbningstid kunne præsentere mig for de unge og høre, om nogen ville deltage som informanter. Samtidig ville de hjælpe mig med at udbrede kendskabet til undersøgelsen blandt brugere af Glashuset, og de fremhævede flere unge, som de betragtede som relevante informanter. Jeg befandt mig således i den privilegerede situation, at de ansatte engagerede sig i min undersøgelse fra første møde og ønskede at hjælpe mig med at skaffe (egnede) informanter.

En måned senere præsenterede jeg undersøgelsen for brugere af og ansatte i Glashuset på et fællesmøde. Til mødet var omtrent 10 deltagere: Nogle brugere af Glashuset og tre ansatte. Et par brugere gik til og fra mødet. Ved åbningstidens afslutning havde jeg tre underskrevne tilsagn om deltagelse. Brugerne kommer i Glashuset efter tid, lyst og lejlighed, hvorfor ikke alle deltog i fællesmødet. Efter aftale med de ansatte kom jeg følgelig i Glashuset gennem en måned, deltog i de uformelle sociale aktiviteter såsom fællesspisning, kortspil og samtalerne omkring spisebordet. Herved mødte jeg løbende flere og flere brugere, der alle spurgte interesseret ind til mig og var interesserede i at vide, hvem jeg var, og hvorfor jeg kom i huset. Om jeg også havde været anbragt? Det har jeg ikke.

Der er etiske udfordringer ved at anvende en institution og dens ansatte som gatekeepere. En del af disse etiske udfordringer knytter sig til selektionsbias og

¹ Valg af navn til institutionen bygger på, at glas er et såvel stærkt som skrøbeligt materiale. Som det vil fremgå gennem kapitlet, oplevede jeg fordele og udfordringer ved at gå gennem en institutionel gatekeeper.

adgangen til et fortroligt rum uden nødvendigvis at have fået informanternes tilsagn, men kun gatekeepers (Bengtsson, 2012; Burgess, 1984; Henriksen, 2013). Jeg kunne komme i Glashuset uden, at de unge selv inviterede mig ind, og følgelig kunne jeg observere og deltage i aktiviteter i huset, som ikke nødvendigvis alle ønskede et forskningsperspektiv på. Den indledende måneds besøg i Glashuset blev følgelig ikke anvendt som empirisk materiale, og desuden lå den opnåede viden uden for afhandlingens analytiske fokus. Hensigten med at komme i Glashuset var ikke at indsamle empiri, men at få de unge i tale og spørge, om de ville deltage i min undersøgelse.

At bruge en institutionel gatekeeper til at komme i kontakt med informanter kan på den anden side have etiske fordele. Forskeren må ofte indskrive sig under etiske retningslinjer udlagt af institutionen, som har til hensigt at passe på informanterne (Kampmann, 2003). De ansattes betoning af nogle unge som relevante informanter byggede på en omsorg for andre af unge, snarere end det skyldtes et fravalg af ikke-kompetente unge. Når de ansatte lod mig møde unge inden for deres institutionelle rammer, blev det et ansvar for dem at lede mig uden om unge, som efter de ansattes vurdering ikke kunne deltage i en undersøgelse om fortællinger om fortid, nutid og forventninger til fremtid. Konfrontation med disse fortællinger kunne for nogle være ekstra svær. Uden at komme i huset, fornemme stemninger og lade mig guide af de ansatte kunne jeg ikke styre uden om at inddrage informanter, for hvem deltagelse ville have negative konsekvenser. Selektionsmekanismer i forhold til gatekeepers påvirkning peger herved på, at det var unge med en vis afklaring omkring egen livssituation, der deltog i undersøgelsen.

Set fra et forskningsetisk perspektiv fandt jeg denne vejledning i forhold til informanternes deltagelse positiv, da mit ønske om informationer ikke legitimerer eventuelt at 'invadere' informanter (Winsløw, 1991). Selektionen kan imidlertid have betydning for de fortællinger, afhandlingen præsenterer, da det kan antages, at informanterne er udvalgt efter, at de ikke har samme svære fortællinger som dem, der ikke deltager. Det er imidlertid væsentligt, at en afklaring omkring egen livssituation ikke er ensbetydende med, at denne situation nødvendigvis er bedre end andre bruges. Efter de ansattes mening kunne især de fremhævede unge sætte ord på egne oplevelser og håndtere fortællinger om fortid, nutid og forventninger til fremtid. Det er ikke min oplevelse, at de unge, der deltager i undersøgelsen, er kendetegnet ved lette fortællinger. Tværtimod. Heller ikke set i forhold til andre, der har været anbragt.

Rekruttering til undersøgelsen skete heller ikke udelukkende ved de ansattes udvælgelse. Ved at lade mig komme i huset var der mulighed for, at samtlige brugere kunne tale med mig og eventuelt deltage. At jeg mødte de unge ansigt-til-ansigt under rekrutteringen, havde en betydning for tilsagnet om deltagelse. Først og fremmest blev de unge og jeg i stigende grad bekendte med hinanden under besøgene, og efter at have set mig an i lidt tid kontaktede flere mig med ønsket om

at deltage. Mødet med de unge – og altså feltets eksperter – betød desuden, at de udfordrede mine indledningsvist definerede informantkriterier. Med inspiration i danske forskningsstudier på feltet (Bryderup & Trentel, 2012; Olsen et al., 2011) og Jeffrey Jensen Arnetts definition af 'emerging adulthood' (2000), som alle har fokus på unge i alderen omtrent 18 til 25 år, var det den alderskategori, jeg tiltænkte, at informanterne skulle befinde sig indenfor.

Under et besøg i Glashuset mødte jeg imidlertid Thomas, der ønskede at deltage i undersøgelsen. Han var midt i 30'erne og faldt derfor uden for informantkriterierne, men i stedet for at acceptere disse kriterier, udfordrede han dem. Det er hans erfaring, at unge, der har været anbragt, først omkring 25-års alderen vælger veje, de følger i livet: Enten klarer de sig, eller også gør de ikke. Ved ikke at inddrage unge over 25 år ville jeg herved gå glip af væsentlig viden. Gennem sine udfordringer fik han mig til at ændre mine informantkriterier. De blev mindre definerede og kan bedst karakteriseres som 'opportunistic sampling' (Burgess, 1984:55), hvor de, som kunne bidrage med viden om forskningsemnet og havde lyst til at deltage, indgik som informanter.

Følgelig kom Thomas med i undersøgelsen, og vi drøftede senere dette udviklingsperspektiv igen. Han pointerede, at hjernescanninger peger på, at unge, der har været anbragt, oplever en senmodning (Thomas, interview 1). Jeg undersøgte efterfølgende informationen: Neurologiske studier finder, at barndomstraumer får hjernen til at agere anderledes og modnes senere (Avery & Freundlich, 2009). Eksempelvis peger forskning på, at evnen til at indgå i emotionelle forhold, undertrykke impulser, afveje konsekvenser og tænke langsigtet udvikles hurtigere hos mennesker, der ikke har oplevet barndomstraumer (Avery, 2009; S. B. Johnson & Giedd, 2015; Watts-English, Fortson, Gibler, Hooper, & De Bellis, 2006).

Ved de unges tilsagn om at deltage i undersøgelsen, skrev såvel de som jeg under på en samtykkeerklæring (bilag 1). På samtykkeerklæringen havde jeg levet rum til, at den enkelte skulle oplyse sin adresse samt adressen på en kontaktperson. Forskning peger på problematikker i forhold til at bevare kontakten med især unge i marginaliserede positioner under længerevarende forskningsprojekter, da disse unge ofte karakteriseres ved ustabile livsomstændigheder såsom hjemløshed, flygtige sociale relationer samt skiftende telefonnumre og adresser (O'Connor & Goodwin, 2013; Thimasarn-Anwar, Sanders, Munford, Jones, & Liebenberg, 2014; Urry, Sanders, & Munford, 2014). Et metodisk råd er følgelig at sikre sig informationer såvel på den enkelte informant som på en person i informantens netværk, der kan hjælpe med at lokalisere informanten under empiriindsamlingen (Harocopos & Dennis, 2003).

Samtykkeerklæringen fungerede dog ikke efter hensigten, idet de unge til tider ikke havde eller ønskede at notere informationer på en kontaktperson. Under min

indledende måned i Glashuset fik jeg 10 tilsagn om deltagelse i undersøgelsen. Halvdelen noterede navnet på en ansat ved Glashuset som kontaktperson, en skrev sin plejefar på, mens de resterende sprang over informationerne. Et begrænset socialt netværk som empirisk fund på baggrund af de unges fortællinger ville ikke undre mig, idet dette ofte er kendetegnende for unge i marginaliserede positioner (Bryderup & Trentel, 2012; Mølholt et al., 2012; Stein, 2005; Yen, Powell Hammond, & Kushel, 2009). Jeg indså dog først sent, at et potentielt begrænset socialt netværk skal tænkes ind under hele empiriindsamlingsprocessen. Ved underskrivelse af samtykkeerklæringen meldte jeg derfor hurtigt ud, at det selvfølgelig var okay at hoppe de yderligere informationer over, når de tøvede ved informationerne på en kontaktperson. En af de unge, Oscar, udfordrede min anmodning om yderligere kontakttinformationer, idet han konstaterede, at han ikke skrev en kontaktperson på. Kunne jeg ikke få fat på ham gennem hans egne informationer, var det, fordi han ikke ville findes.

Gennem empiriindsamlingen hjalp Glashusets ansatte med den løbende kontakt til flere af de unge. Det skete eksempelvis ofte, at de unge skiftede telefonnummer. Nogle sms'ede deres nye nummer til mig, andre gange fik jeg det nye nummer af de ansatte. I ét tilfælde kontaktede jeg flere gange en informant, Victoria, for at foretage interview 2, men jeg fik ikke fat på hende, hverken via sms eller opkald. En ansat fortalte, at Victoria havde svært ved at overskue deltagelse i undersøgelsen og derfor måtte gå ud. Jeg valgte at stole på den ansattes tilbagemelding og stoppe med at opsøge Victoria.

Da jeg skulle foretage interview 1 kunne jeg ikke få fat på Oscar. En ansat fortalte, han havde solgt sin telefon og levede mere eller mindre som hjemløs, og tilbød at fortælle ham, at jeg havde efterspurgt ham, når han igen viste sig i huset. Det frabad jeg mig dog, da jeg prioriterede, at han kunne komme i Glashuset uden at blive konfronteret med et krav om deltagelse i undersøgelsen.

I efteråret 2014 var jeg i Glashuset for at foretage anden runde af interviews. I den forbindelse mødte jeg Oscar i husets åbningstid. Han spurgte, om han stadig kunne deltage i undersøgelsen. Det kunne han naturligvis, og jeg foretog interview 1 med ham samme dag, og ved samme lejlighed fik jeg hans nye telefonnummer. Da jeg senere skulle foretage interview 2 med ham, kunne jeg imidlertid ikke få fat på ham. De ansatte i Glashuset fortalte, at han ikke længere kom i huset, da han havde haft en konflikt med en anden bruger af huset, og at han havde talt om at flytte fra byen. En ansatte tilbød mig hans emailadresse, som hun selv kontaktede ham igennem. Jeg takkede nej til emailadressen, da han ikke selv havde tilbudt mig den. Oscar var desuden den informant, der indledningsvist ved tilsagn til deltagelse i undersøgelsen pointerede, at han muligvis ikke ville findes.

Debatten om retten til deltagelse kontra retten til beskyttelse er velkendt inden for forskningen, og ses blandt andet også afspejlet i Børnekonventionen (UNCRC,

1989). Et diskuteret emne er, hvad en forsker skal og bør gøre etisk for at finde frem til informanter. På den ene side fremhæves det, at en forsker udelukkende bør bruge offentlige kanaler såsom telefonnummeryplysninger og adresseregistre til at finde frem til informanter (O'Connor & Goodwin, 2013), mens andre argumenterer for, at det er forskerens pligt at yde en udforskende indsats for at finde frem til informanter, da informanter ofte udgår fra studier på grund af forskeres manglende opsøgende indsats frem for informanternes villighed til at deltage (Thimasarn-Anwar et al., 2014). Jeg valgte at værne om Oscars privatliv, men som konsekvens udgik han fra undersøgelsen, da jeg ikke kunne komme i kontakt med ham.

Jeg kunne således ikke sikre, at samtlige informanter forblev i undersøgelsen. At jeg løbende besøgte Glashuset under empiriindsamlingen, åbnede dog for fleksibilitet i forhold til de unges deltagelse. I foråret 2015 besøgte jeg således Glashuset i forbindelse med gennemførelsen af interview 3. Her mødte jeg Trine, der var ny bruger af huset. Hun spurgte ind til undersøgelsen, og om hun måtte være med. Jeg besluttede, at da jeg inden for empiriindsamlingen kunne gentagne interviews med hende og således anvende et kvalitativt forløbsperspektiv, måtte hun gerne deltage. Overordnet set var en primær erfaring under empiriindsamlingen, at fleksibilitet var en forudsætning for at kunne gennemføre en undersøgelse som denne.

At samtlige informanter blev rekrutteret gennem Glashuset har den betydning for undersøgelsen, at de herved også kendetegnes ved at være brugere af et hus, der yder støtte og hjælp til mennesker, der har været anbragt uden for hjemmet. Informanterne havde dog forskellige måder at bruge huset på. Nogle deltog i næsten alle åbningsdage, mens andre næsten aldrig kom, kun i ny og næ for råd og rådgivning i forbindelse med konkrete spørgsmål. I forhold til fortællingerne er der imidlertid ikke forskel at spore i forhold til, om der er tale om en ung, der i høj grad bruger Glashusets tilbud og én, der ikke gør. Glashuset har begrænset fylde i samtlige fortællinger, hvilket kan have den årsag, at jeg ikke spurgte ind til Glashusets betydning i deres liv. Det var ikke min hensigt at evaluere Glashuset som tilbud. Glashuset indgik følgelig i fortællingen, når den enkelte på egen opfordring inddrog det i relation til sine oplevelser.

De unges tilknytning til Glashuset betød endvidere, at flere af informanterne ikke kun var bekendte med Glashuset og de ansatte – de var også bekendt med hinanden. Til tider inkluderede fortællinger derfor andre fra Glashuset og herunder også andre informanter. Gennemførelsen af interviewene kunne følgelig være en balancekunst for mig som interviewer og aktiv lytter i forhold til ikke at inddrage viden, som var opnået gennem andre informanter. Bren Neale & Esmee Hanna (2012) fremhæver, at forskeren skal være opmærksom på den øgede risiko for intern blotlæggelse, der findes, når der foretages interviews gennem tid inden for en gruppe af informanter, som er bekendt med hinanden. Forskeren skal i disse tilfælde være særlig opmærksom på at sikre informanternes interne anonymisering, og herved tillægges en yderligere etisk dimension ved disse former for undersøgelsesdesigns (Neale &

Hanna, 2012). Med et etisk udgangspunkt og af respekt for de unge og den tildelte viden under interviewene holdt jeg mig fra at kommentere med viden, som var opnået gennem andre informanter.

Præsentation af informanter

I afhandlingen indgår otte informanter: Anette, Camilla, Christian, Line, Mette, Sanne, Thomas og Trine. Informanterne varierede på en række områder, såsom alder og køn. Seks informanter var kvinder, og to var mænd. Det var lettest for mig at rekruttere kvinder, hvilket også er erfaringen fra andre studier med lignende informantgruppe (Bryderup & Trentel, 2012; Höjer & Sjöblom, 2014b; Jansen, 2011). Desuden varierede de i forhold til anbringelsesbaggrund: Anbringelsesform, hvor længe de var i anbringelse og hvor mange steder, de har været anbragt. Der var også mange variationer i deres hverdagsliv under empiriindsamlingen. Mens to var i gang med eller havde været i gang med en lang videregående uddannelse, havde en anden grundskolen som højeste uddannelse og havde under interviewene en begrænset kontakt til uddannelses- og arbejdsmarkedet. For hovedparten af de unge gjaldt det, at de skiftede mellem at være på uddannelsesstøtte, i gang med uddannelse, men også at de vekslede mellem forskellige grundskole, korte eller mellemlange videregående uddannelsesmuligheder, såsom 10. klasse, kokkeforløb, social og sundheds-, samt pædagogiske uddannelser.

De unge varierede også i forhold til deres familieforhold, men fælles for dem alle er, at deres relation til de biologiske familier ikke er simpel. Flere har forældre, der er døde, især fædre og oftest som følge af en form for misbrug eller sindslidelse. Én havde ingen biologiske søskende, men det typiske var, at de havde en eller to biologiske søskende.

Der var imidlertid også mange fællestræk mellem informanterne. Først og fremmest var den centrale lighed, som også var det primære udvælgelseskriterium for at deltage i undersøgelsen, at de alle har været anbragt. De havde derfor alle oplevet omstændigheder, som knyttede sig til anbringelse, såsom problematikker i hjemmet, at skulle forlade sin biologiske familie og finde sin plads uden for familien. De unge havde også det fællestræk, at diagnoser var en del af deres fortællinger. Dette var især diagnoser vedrørende Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD) og sindslidelser, såsom skizofreni. Ingen af de unge havde børn, men det varierede, hvorvidt de var i parforhold eller ej. At samtlige informanter var etnisk danske var ikke et bevidst valg, men tilfældigheder.

Informanterne præsenteres i det følgende i form af skematiske profiler. Disse profiler dækker baggrundsinformationer om anbringelsesalder, -årsag og -sted(er). Profilerne er dannet ud fra de unges fortællinger og er således udtryk for deres oplevelser, eksempelvis i forbindelse med anbringelsesårsag. Navnene er anonymiserede, og deres alder er sløret, da det centrale efter min vurdering ikke er

deres præcise alder, men snarere hvilken alderskategori de tilhørte. Dette er også valgt med hensyn til anonymisering. En række baggrundsinformationer om de unge præsenteres, men der er også mange informationer, som ikke præsenteres ud fra et ønske om at sikre anonymiseringen bedst muligt.

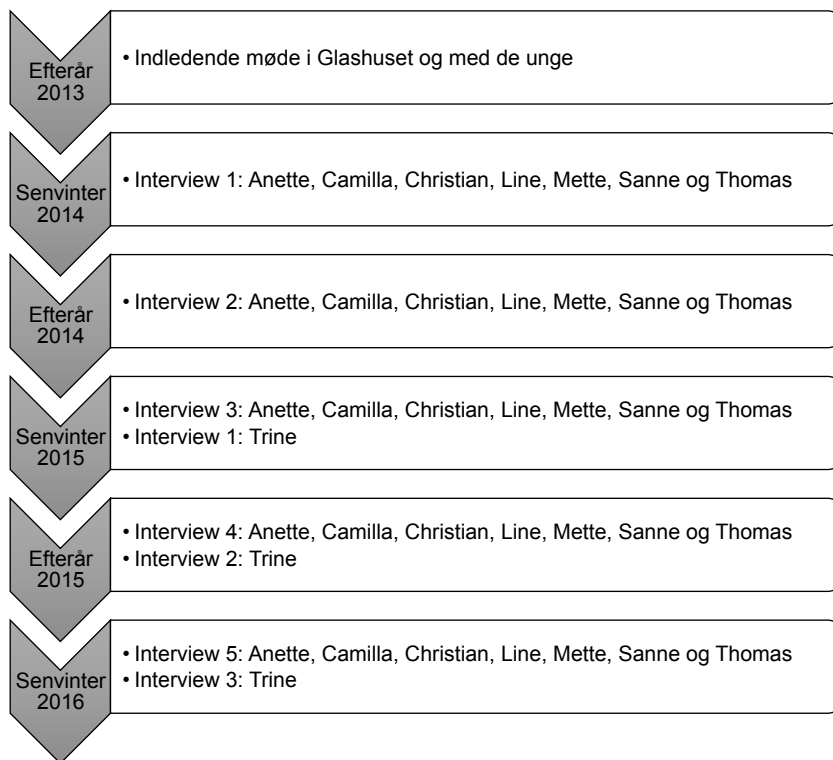
Oversigt over afhandlingens informanter

	Alder	Alder ved anbringelse	Anbringelsesårsag	Antal anbringelsessteder	Anbringelsesform(er)	Alder, når forlader anbringelse
Anette	Midt 20'erne	Spædbarn	Forældres sinds-lidelser	2	Omtrent 1 måned i plejefamilie, ny plejefamilie	17 år
Camilla	Start 30'erne	14 år	Vold i familien	4	Akutpleje, plejefamilie, akutpleje, eget værelse	18 år
Christian	Midt 20'erne	15 år	Mors sinds-lidelser og alkohol-forbrug	4	Efterskole, akut-institution, plejefamilie, ny plejefamilie	20 år
Line	Midt 20'erne	Spædbarn, og igen ved 12 år	Mors alkohol-forbrug	5	Spædbørnehjem, plejefamilie, akut-institution, plejefamilie, ny plejefamilie	18 år
Mette	Start 20'erne	6 år, og igen ved 14 år	Forældres sinds-lidelser og alkohol-forbrug	3	Institution, behandlingshjem, familiepleje og efterskole	19 år
Sanne	Midt 30'erne	Kortvarigt som spæd, igen ved 17 år	Vold i familien	2	Akut plejefamilie som barn, institution som ung	19 år
Thomas	Midt 30'erne	Kortvarigt som barn, igen ved 7 år	Forældres sinds-lidelser	5	Akut plejefamilie, børnehjem, plejefamilie, institution, ny institution	18 år
Trine	Start 20'erne	14 år	Mors sinds-lidelser	2	Netværkspleje, familiepleje	20 år

KVALITATIV FORLØBSUNDERSØGELSE

Fra foråret 2014 til foråret 2016 foretog jeg fem interviews med syv informanter, og tre interviews med en enkelt informant, Trine, da hun indgik i undersøgelsen et år

senere end de andre (forår 2015). Skitseret tager en oversigt over empiriindsamlingen sig således ud:

Undersøgelsen er tilrettelagt som en kvalitativ forløbsundersøgelse, hvor tid indgår som en metodisk komponent under forskningsprocessen. Traditionelt har kvalitative forløbsundersøgelser haft et etnografisk islæt og især været anvendt inden for antropologien. Der er dog forøget opmærksomhed fra samfundsvidenskabelig og politisk side på den viden, som kan genereres ved at følge informanter kvalitativt gennem tid (Holland, Thomson, & Henderson, 2006). Undersøgelsesdesignet kan tilrettelægges på tre måder:

1. Som et kontinuerligt studie inden for samme mindre samfund gennem et antal år
2. Som et studie tilrettelagt som regulært eller irregulært tilrettelagte bølger, hvor forskeren vender tilbage til felten
3. Ved forskerens tilbagevenden til felten efter længere tid er passeret. (Epstein, 2002)

Jeg foretog interviews med omtrent seks måneders intervaller, og således er det punkt 2, der dækker undersøgelsens metodiske design bedst. Johnny Saldaña pointerer, at kvalitative forløbsundersøgelser kan være tilrettelagt på vidt forskellige måder og efter forskellige tidshorisonter. Forløbsundersøgelser kan eksempelvis strække sig gennem et par måneder som flere år, idet den relevante tidshorizont for undersøgelsen afhænger af dens problemformulering og kontekst (Saldaña, 2003). Opsummerende har kvalitative forløbsundersøgelser til sigte at følge informanter gennem tid, men hvor lang denne tidsperiode skal være for at udgøre en forløbsundersøgelse, er fleksibelt (Corden & Millar, 2007; Holland et al., 2006; Saldaña, 2003).

I forbindelse med en præsentation af perspektivet, der findes under kvalitative forløbsundersøgelser, skelner Saldaña mellem 'from-through' og 'from-to'. 'From-through' perspektivet sætter fokus på processer og kompleksitet i fund under studier, hvor 'from-to' perspektivet er orienteret mod et start- og et slutpunkt. Kvalitative forløbsundersøgelsers styrke ligger i et 'from-through' perspektiv. Af samme årsag anvendes betegnelsen 'gennem tid' frem for 'over tid', da et fokus over tid overser indholdet mellem tidsperioder, mens studier gennem tid tager højde for den processuelle udvikling (Saldaña, 2003). Denne forskel i perspektiver er en af de centrale forskelle mellem kvalitative og kvantitative forløbsundersøgelser. Til forskel fra kvantitative forløbsundersøgelser åbner kvalitative forløbsundersøgelser i højere grad op for fleksibilitet i forståelsen af tid. Kvantitative panel- og kohortundersøgelser arbejder med lineære, kumulative og kronologiske tidsforståelser, der falder i fastlagte sekvenser og intervaller. Kvalitative forløbsundersøgelser opererer med komplekse tidsforståelser, hvor tid er flydende og multidimensionel samt kan dække over en række forskellige tidsforståelser, såsom historisk tid, individuel tid, indre og ydre tid (Neale & Flowerdew, 2003; Saldaña, 2003).

At jeg valgte at tilrettelægge undersøgelsen som en kvalitativ forløbsundersøgelse skyldes mit ønske om at opnå en dybdegående og nuanceret indsigt i konstruktioner af mening i de unges fortællinger gennem to år. Den kvalitative forløbsundersøgelse gav mig mulighed for at følge de unge, hvilket på den ene side skabte en særlig relation mellem dem og mig, som efter min vurdering medførte en anden form for viden, end hvis jeg havde foretaget et enkelt interview med dem. Endvidere muliggjorde undersøgelsesdesignet et vidensbidrag til forskningen på feltet ved, at jeg gennem tid kunne følge de unges fortællinger og herigennem nuancere forståelser, der findes om unge i marginaliserede positioner, eksempelvis forståelser omkring det ustabile liv.

Empiriindsamlingens forløb gennem to år skyldtes flere årsager. For det første var den pragmatiske årsag, at undersøgelsen blev gennemført inden for en begrænset ansættelsesperiode. Herved definerede strukturelle rammer tiden, der var til rådighed. For det andet var min erfaring under empiriindsamlingen, at den viden, jeg opnåede gennem to år, pegede på centrale fund, som måske ville være nuanceret

en smule ved fortsat indsamling, men ikke væsentligt. Med andre ord opnåede jeg en datamæthed, hvor jeg oplevede tilstrækkelig med viden til at undersøge afhandlingens forskningsspørgsmål. Samtidig var det ikke min hensigt at opnå et fyldestgørende billede af de unges livsprocesser. Det ville jeg under ingen omstændigheder kunne opnå. Hvad jeg opnåede, var indsigt i konstruktioner af meninger i fortællinger, og hvad der gennem tid kan have betydning for fortællingerne. Bren Neale & Jennifer Flowerdew noterer omkring kvalitative forløbsundersøgelser:

It is *through time* that we can begin to grasp the nature of social change, the mechanisms and strategies used by individuals to generate and manage change in their personal lives, and the ways in which structural change impacts on the lives of individuals. Indeed, it is only through time that we can gain a better appreciation of how the personal and the social, agency and structure, the micro and macro are interconnected and how they come to be transformed (Neale & Flowerdew, 2003:190).

Ved at følge de unge gennem to år opnåede jeg ikke udelukkende et billede af deres fortællinger på et givent tidspunkt. Med en terminologi lånt fra Neale & Flowerdew (2003) gav det kvalitative forløbsblik nærmere mulighed for at indfange en film af de unges fortællinger. Inspireret af kvalitative forløbsundersøgelser bærer afhandlingens undersøgelsesdesign således kimen til at undersøge forandringer, og hvorledes disse forandringer spiller sammen med de unges fortællinger i øvrigt.

Gennemførelse af interviews

Forandring er et centralt omdrejningspunkt i kvalitative forløbsundersøgelser (Neale & Flowerdew, 2003; Saldaña, 2003; Thomson, 2012). Med udgangspunkt i narrative interviews ønskede jeg at indsamle forskellige former for fortællinger hos de unge. Under de enkelte interviews med hver informant var der følgelig fokus på at undersøge forandringer fra forrige interviews såvel som at undersøge nye temaer.

Til at få indsigt i de unges konstruktioner af mening i fortællingerne var jeg inspireret af tre interviewtilgange: Biografisk metode, livsformsinterviews samt små narrative fortællinger. De tre interviewtilgange blev til dels brugt på forskellige tidspunkter under hvert enkelt interview, men lappede også over hinanden. Eksempelvis kunne fortællinger under livsformsinterviewet komme til udtryk som små narrative fortællinger. Interviewene blev ikke foretaget efter en struktureret interviewguide, men jeg havde medbragt en interviewguide (bilag 2-6) med få temaer til interviewene. Denne fulgte jeg mere eller mindre, med øje for at lade interviewet følge naturlige veje og centrale temaer i den enkeltes fortælling. Med andre ord var interviewguidens rolle støttende og ikke disciplinerende (Warming, 2005:26).

Overordnet fulgte hvert interview nedenstående struktur:

- Interviewets start: Retrospektive perspektiver
- Interviewets midte 1: Hverdagslivets strukturering og oplevelser
- Interviewets midte 2: Analytisk eller teoretisk genererede temaer
- Interviewets afslutning: Prospektive perspektiver

Interviewtilgangene, deres bidrag under empiriindsamlingen og interviewenes opbygning præsenteres nærmere i det følgende.

Det første individuelle interview med de unge var primært retrospektivt med udgangspunkt i fortidens fortællinger. Derved adskilte det første interview sig en smule fra de øvrige, da det blev gennemført med inspiration i biografisk metode med det formål at opnå indsigt i den enkeltes livsfortælling (Alheit, 1994; Denzin, 1989a; Rosenthal, 1993). Interviewet tog sin begyndelse i spørgsmålet 'Kan du fortælle om dengang, du blev anbragt?'. Derfra foldede de unge deres fortællinger ud, og de fortalte frem til tiden, hvor jeg mødte dem. Nogle af de unge havde let ved at folde denne fortælling ud på egen hånd, mens andre satte deres lid til, at jeg som interviewer guidede dem med spørgsmål, når de gik i stå i fortællingen.

At det til tider var svært for den enkelte på egen hånd at folde livsfortællingen ud skyldtes flere ting. For det første var alle ikke lige snakkesalige, og det var følgelig ikke alle, som ønskede at tale gennem længere tid, men virkede mere trygge ved at få spørgsmål stillet. Muligvis ud fra et ønske om at være 'en god informant' (Spradley, 1979), der besvarede stillede spørgsmål. For det andet kunne det være svært at huske hændelsesforløb. Denne mangel på kronologi i fortællingen belyste Thomas, da han fremhævede, at han på den ene side kunne tale om sit liv hele dagen, men på den anden side oplevede, at han sprang rundt i hændelserne: *'Når man begynder at snakke om det, så er det, at det begynder at dukke frem... Man er jo lidt rodet. Alt det her er rodet, ikke også. Det kommer ikke sådan kronologisk, det springer frem og tilbage, med følelserne, ikke også'* (Thomas, interview 1). For det tredje kunne det være en udfordring for de unge at fortælle om fortidens hændelser. De har alle været anbragt, og herved var der fortællinger om fortiden, som ikke altid var lette at fortælle. Enten, fordi det havde følelsesmæssige konsekvenser for den enkelte, eller fordi den enkelte ikke kunne erindre, hvad der var sket:

Jeg har haft den der rigtig gode forsvarsmekanisme, der har sagt 'glem det', og så kan jeg ikke huske det, fordi det bare er et sort hul, så der er sådan lige en masse ting, som når andre fortæller, 'dengang, hvor din mor, bla, bla, bla', det kan jeg ikke huske. 'Kan du ikke godt huske ham der, vi snakkede med?', 'nej, det kan jeg ikke huske', altså, jeg kan ikke huske noget, både gode og dårlige ting. (Line, interview 1)

Line fortalte om en forsvarsmekanisme, som betyder, at hun på den ene side har glemt en række hændelser i sit liv, men på den anden side har mekanismen netop fungeret som et forsvar. Et forsvar mod erindringer, hun helst er foruden. At

fortællingerne om fortiden kan have omkostninger for den enkelte informant, er en central årsag til, at jeg som det første under interviewene fortalte de unge, at de ikke skulle fortælle mere, end de ønskede, og at vi startede ved anbringelsestidspunktet. Angiveligt havde problematiske hændelser i de unges liv ført til anbringelse. Ønskede de ikke at fortælle detaljeret om livet før anbringelsen, behøvede de derfor ikke det. Samtlige af de unge fortalte dog i løbet af interview 1 om, hvad der førte til anbringelse og refererede også til tiden før anbringelse. Desuden var det min oplevelse, at samtlige af de unge fortalte uddybende og modigt om deres fortid forstået således, at de fortalte om hændelser, som forekom yderst private².

De efterfølgende interviews under empiriindsamlingen startede som interview 1 med et retrospektivt spørgsmål. Fokus var dog ikke en biografiske fortælling, men et kortere tidsperspektiv med udgangspunkt i spørgsmålet 'Hvad er der sket siden sidste gang, vi talte sammen?'. Efter denne retrospektive start på samtlige interviews gik interviewene over i 'midte 1', der var inspireret af livsformsinterviews (Højgaard, 2010). Livsformsinterviews handler om hverdagshændelser, betydningen af dem og opbygningen af hverdagen. Det er især en nordisk interviewtradition udviklet af Hanne Haavind i slutningen af 1980'erne som en metode til at opnå indblik i børns og forældres hverdag (Haavind, 1987; Knudsen, Lindberg, & Kampmann, 2009). Den er imidlertid også brugt i forhold til at få indsigt i hverdagslivet hos unge i marginaliserede positioner (Helgeland, 2001). Ofte danner den foregående dag udgangspunkt for en indsigt i informantens tilrettelæggelse af hverdagen. Under interviewene blev de unge bedt om at redegøre for den foregående dag, hvad de lavede hvornår og hvorfor, de små og store oplevelser, som knyttede sig til dagen, samt hvorvidt dagen kunne karakteriseres som en typisk hverdag for dem på interviewtidspunktet. Ved at spørge ind til tilrettelæggelsen af en given dag, gav livsformsinterviewet indsigt i episoder og viden, som ofte ikke italesættes (Andenæs, 1991; Jansen, 2011), da hverdagslivets struktur og oplevelser ofte betragtes som almindeligheder (Bech-Jørgensen, 1994).

Efter de retrospektive og de livsformsinspirerede fortællinger, omhandlede samtlige interviews som 'midte 2' analytisk og til tider teoretisk genererede temaer. Disse temaer omhandlede eksempelvis, hvad informanterne oplevede som et godt liv, hvilken alder de tilskrev dem selv, og deres oplevelser ved at være i sociale sammenhænge. Fortællingerne om temaerne formede sig som små narrativer

² Visse informationer fra interviewene har jeg fravalgt at bruge i afhandlingen, da disse informationer var for personlige eller unikke for den enkelte informant. Det handler eksempelvis om detaljerede beskrivelser af anbringelses- og familieforhold. Set i forhold til den fælles fortælling, som afhandlingen har til formål at fortælle, kunne eksponering af yderst personlige informationer ikke legitimeres. Dette er dog ikke ensbetydende med, at personlige fortællinger ikke indgår i fortællingen. Det er denne form for fortællinger, afhandlingen bygger på.

(Olesen & Eskelinen, 2011). Sammenlignet med store narrative fortællinger, såsom biografiske interviews, orienterer små narrativer sig mod, hvad der lige er sket, det nuværende, og hvad der sker inden for nærmeste fremtid. Michael Bamberg (2006) præsenterer små narrativer som korte fortællinger, der foregår i interaktion. Fortællingerne tematiserer ikke nødvendigvis fortælleren og omhandler ikke livet som et hele. Små narrativer er nærmere de fortællinger, der fortælles i hverdagssituationer og omhandler trivielle hverdagshændelser (Bamberg, 2006).

Afslutningsvis handlede interviewene om, hvad de unge mente, der dels var sket til næste interview og dels, hvad der var sket fem år frem i tiden. Forskning peger på, at fremtidsforventninger giver et indblik i den status, den enkelte tilskriver sig selv og de muligheder, som synes givet vedkommende (Bakketeig & Mathisen, 2008; Bryderup & Trentel, 2012; Greene, 1990; Neale, 2010). Sharon Daloz Parks fremhæver, at alderen omkring 20'erne – defineret som mellem 18 og 32 år – er en periode, hvor den enkelte begynder at stille sig selv store spørgsmål og finde ud af, hvordan livet fungerer. I relation hertil former man, hvad hun betegner som 'worthy dreams' (Parks, 2000:8).

Interviewene var således bygget op efter en forholdsvis ens struktur. Det enkelte interview kunne dog som beskrevet sagtens variere fra denne struktur, da det var mit mål at lade hvert interview følge den unges egen fortælling. I alt blev der gennemført 38 interviews, og de varede fra omtrent en time til over to timer. Samtlige interviews blev optaget via diktafon og blev efterfølgende transskriberet. Ud over de 38 interviews foretog jeg interview 1 med to informanter, Oscar og Victoria. Disse interviews indgår ikke i den analytiske bearbejdning, da informanterne af forskellige årsager udgik fra undersøgelsen.

Indledningsvist planlagde jeg, at empiriindsamlingen foregik i fastlagte intervaller med et halvt års mellemrum. Sådan blev det ikke. Den korteste tid, der gik mellem to interviews med en enkelt informant, var fire måneder. Den længste tid var ni måneder. Som Saldaña påpeger, må man ofte forvente ændrede planer ved kvalitative forløbsundersøgelser:

Careful planning, unexpected opportunities, uncontrollable forces, detours, and revised plans are part of the fieldwork and data analytic processes. No researcher can accurately predict and rigidly control the future lives of a group of participants, let alone his or her own personal life. So, be prepared, but expect the unexpected. (Saldaña, 2003:16)

Det lykkedes mig ikke at holde fast i et stringent interval af et halvt år. Tværtimod oplevede jeg, at for at få undersøgelsen til at lykkes, måtte jeg interviewe på tidspunkter, som passede i de unges kalender. Et eksempel på denne fleksibilitet var, da jeg kontaktede Christian pr. sms for at høre, om han inden for nærmeste fremtid havde tid til et interview. Han svarede tilbage med følgende tekst: '*Jeg vil*

meget gerne have lov til at lave en aftale med dig i starten af næste måned, for er pænt presset for tiden' (Christian, sms). Et andet eksempel på udskydelse af et opfølgende interview var i en situation med Line, hvor interviewtidspunktet blev udskudt, indtil hun oplevede sig på rimelig fode igen efter en turbulent periode. Da hun var klar, kontaktede hun mig selv via sms. Urry et al. (2014) fremhæver, at det er vigtigt at finde 'the right time' at foretage interviews med unge i marginaliserede positioner, hvor der tages højde for de ustabile forhold, der kan karakterisere deres liv fra tid til anden. Ved at være fleksibel i forhold til at finde det rette tidspunkt for interviewenes gennemførelse øges sandsynligheden for de unges deltagelse betydeligt (Urry et al., 2014).

Det er dog ikke kun i forhold til, *hvornår* interviewene fandt sted, der var en fleksibilitet i forbindelse med gennemførelsen. Der var ligeledes fleksibilitet i forhold til, *hvor* interviewene foregik. Interviewstedet lod jeg være op til den enkelte og blev hos den unge, en enkelt gang på universitetet, i en venindes lejlighed og i Glashuset. Med én af de unge blev hovedparten af interviewene foretaget hos hende, og med andre foregik enkelte interviews i deres hjem. En af informanterne flyttede i ny lejlighed under empiriindsamlingen, og derefter foregik de resterende to interviews i den nye lejlighed.

Ruthellen Josselson (2007) skriver om den tillid, der kan skabes i mødet mellem informanter og forsker under gennemførelsen af narrative interviews. Jeg oplevede blandt andet, at de unge viste mig tillid ved at lade mig komme i deres hjem, da det kunne være en overvindelse for dem at invitere mig hjem til dem. Eksempelvis fortalte Mette under et interview, at hun spenderede den foregående dag med rengøring, idet jeg skulle komme på besøg. Camilla fortalte under et interview – hvor vi sad i hendes hjem – om, at det kunne være svært at have gæster:

Der er bare en eller anden ro i mig ved at være gæst frem for at være vært. Jeg hader det der med, at der kommer folk her. [...] Jeg tror, det er, fordi da jeg var barn, var jeg ikke den, der havde skoleveninder med hjemme. Jeg var den, der tog ud til dem. (Camilla, interview 2)

Dette var ikke et enkeltstående tilfælde. Flere af de unge gav udtryk for, at de fandt størst tryghed i at mødes i Glashuset, da det var svært for dem at have besøg. Hovedparten af interviews blev derfor gennemført i Glashuset, hvilket kunne skyldes de unges fraprioriteringer af eget hjem, men det kunne også skyldes logistiske årsager. Flere af dem boede et stykke vej fra Glashuset. Hvis de alligevel ville forbi huset i dets åbningstid, kunne interviewet lige så godt finde sted der. I alle tilfælde oplevede jeg det som positivt at kunne tilbyde Glashuset som et muligt interviewsted. Der stod altid et lokale til rådighed til interview, og huset var et sted, hvor de unge kendte rutiner og til dels følte sig hjemmevante, og hvor jeg følte mig velkommen. Følgelig oplevede jeg huset som en god ramme for interview.

En enkelt gang blev interview 3 foretaget som et telefoninterview, idet det ikke lykkedes informanten, Line, og jeg at finde et tidspunkt at mødes fysisk. Erfaringen fra denne form for interviewgennemførelse var hverken udelukkende positiv eller negativ set i forhold til et ansigt-til-ansigt interview. Det lettede muligvis fortællingen, at mine øjne ikke hvilede på Line under interviewet. Amanda Holt fremhæver, at 'the professional gaze' (2010:115) særligt kan være en erfaring blandt mennesker med tæt kontakt til det sociale system. Det kan derfor adskille interviewet fra den professionelle samtale, hvis det narrative interview gennemføres som telefoninterview. Der er imidlertid den fordel ved ansigt-til-ansigt interviews til forskel fra telefoninterviews, at informant og interviewer har mulighed for at udveksle nonverbal anerkendende kommunikation (Holt, 2010; Shuy, 2003). Endvidere var det min erfaring, at de afventede stunder, jeg normalt praktiserede for at få informanten til at fortsætte sin fortælling, var svære at praktisere over telefon. Jeg kunne ikke se, hvornår Line gjorde antydninger af at tænke, eller hvornår hun var tæt på at fortsætte fortællingen. Derfor skete der overlap i talen, og de manglende visuelle hentydninger kunne begrænse mere eftertænksomme svar (Shuy, 2003).

På trods af fleksibiliteten blev interviewene gennemført med, hvad jeg vil betegne som regelmæssighed. Ganske vist blev der til tider foretaget mindre forskydninger i interviewaftaler i forhold til det tidspunkt, hvor jeg havde tiltænkt, interviewet skulle finde sted. Det skete dog i et begrænset omfang og oftest med mindre forskydninger. De unge var generelt lette at foretage interviewaftaler med. Eksempelvis svarede omtrent halvdelen af dem inden for en halv time positivt tilbage med en foreslået dag, når jeg sendte en sms, om de snart kunne deltage i et interview igen. Når forskningslitteraturen fremhæver unge i marginaliserede situationer som en specifik vanskelig gruppe at gennemføre længerevarende studier med (O'Connor & Goodwin, 2013; Thimasarn-Anwar et al., 2014; Urry et al., 2014), er dette således ikke min erfaring. Der er sket frafald, manglende fremmøde, udskudte møder i sidste øjeblik, en ung, der ikke var hjemme, da jeg kom som aftalt for at foretage interviewet. Men hun kom kort tid efter. Desuden sker der typisk justeringer og frafald under en empiriindsamling gennem tid ligegyldigt informantgruppen (Henderson et al., 2007; Saldaña, 2003). Samlet set var det min oplevelse, at jeg var privilegeret i forhold til min kontakt med informanterne og deres villighed til at deltage i interviewene.

Interviewforløbs oplevelser

Under interviewene fortalte informanterne ikke kun om oplevelser. Interviewforløbet skabte i sig selv fundament for oplevelser, hvilket kom til udtryk på forskellige måder. Det handlede om genkendelse af spørgsmål, forløbs igangsættelse af selvrefleksion, den overordnede oplevelse af at deltage i en forskningsundersøgelse samt måden at præsentere fortællinger i interviewsituationen.

Da de gentagne interviews ofte inkluderede samme spørgsmål fra gang til gang, fremgik det undervejs i empiriindsamlingen, at de unge genkendte ikke kun interviewsituationen, men også interviewspørgsmålene. Især ved interview 4 oplevede jeg, at de unge viste tegn på spørgsmålsgenkendelse. Der var dels tale om, hvad Stephen Farrall betegner 'question fatigue' (2006:6), som kan ske ved kvalitative forløbsundersøgelser. Dels medførte genkendelsen, at informanterne kunne forberede sig på mine spørgsmål. Christian fortalte således om sine forberedelser til interviewet, da jeg spurgte ham, hvor han så sig selv fem år frem:

C: (griner) Den har jeg faktisk siddet og tænkt på i dag. Altså, da jeg vågnede her i morges, tænkte jeg 'jeg giver hende et svar om, at jeg tager en dag ad gangen'. Klokken 10 i formiddags sad jeg og tænkte 'jeg kan godt se mig selv om nogle år som succesfuld kok', og da klokken så blev 12.45, tænkte jeg, 'jeg ved faktisk ikke, hvad jeg vil'... (Christian, interview 4).

Spørgsmålenes gentagelse havde følgelig en betydning for de meningskonstruktioner, der fremgik i fortællingerne. På den ene side kan denne form for gentagelse følgelig kritiseres for, at svarene ikke nødvendigvis er umiddelbare, men at informanterne kan forberede sig på spørgsmålene inden interviewet. På anden side ser jeg dette som en mulig fordel. At informanterne på forhånd kunne reflektere over nogle af spørgsmålene, kunne betyde, at de oplevede sig mere parate til at svare. I Christians gengivelse af sine refleksioner over egne svar går han fra 'at give' mig et svar til at tage udgangspunkt i, hvor han oplever at befinde sig på interviewtidspunktet. Et lignende eksempel er Line, der fortalte, at det falder hende nemmest at sige, hvad hun mener, folk vil høre. Det tager hende derfor tid at opøve, hvad hun oplever som mere ærlige svar:

L: Jeg lærer at blive lidt mere ærlig, når vi snakker

I: Det er godt, for det skal du jo også helst være

L: Ja, det er det, og det vil jeg også gerne. Men jeg har lige sådan en, der siger, 'du skal sige sådan og sådan'

I: Ja, eksempelvis når man sidder med et spørgeskema, kan man godt komme til at sætte krydset der, hvor man gerne ville være... Men man ved godt, at krydset i virkeligheden hører til ovre i den anden...

L: Lige præcis. Ligesom, når nogen spørger 'har du det godt?', 'jeg har det fint', og så skal man egentlig sige 'jeg har det ad helvedes til', men det gør man ikke. Det er lidt det samme. Eller 'det går super', det er mit svar hver gang, nogen spørger, om det går godt. Men jeg siger det rigtige, i hvert fald nummer to gang... (griner). (Line, interview 2)

At Christian, Line og de andre informanter til dels kunne forberede sig på interviewene og genkendte nogle af spørgsmålene, havde således flere facetter, og kunne ikke betragtes udelukkende som negativt eller positivt.

En anden måde, hvorpå empiriindsamlingen designet som forløb havde en indvirkning, var, at de unge kunne følge egen udvikling i svar. Dette kunne medføre refleksioner over eget liv – især efter et par interviews – og fungerede således som en intervention (Josselson, 2007). De unge gjorde sig følgende refleksioner, de ikke nødvendigvis ellers ville have haft – og konstruerede følgende meninger, de ikke nødvendigvis ellers ville forme. Camilla fortalte eksempelvis om sine oplevelser ved at deltage i opfølgende interviews: *'Man kan nærmest høre det, når man selv siger det "gud, der er sket noget"'* (Camilla, interview 3). Mette fremhævede ligeledes denne mulighed for at følge egen udvikling gennem interviewforløbet som positiv:

M: Det er virkelig godt, at du lige kommer og spørger om sådan noget [interviewets temaer] en gang imellem. Jeg kan godt mærke, at det giver noget med de spørgsmål, du kommer med. Jamen, også det du siger 'det er så spændende lige at høre, hvordan var det sidst, hvordan er det nu?'. Det er sgu en god ting, du har gang i...

I: Det glæder mig. Men ellers kan I jo altid sige fra, hvis I ikke vil snakke med mig længere, eller jeg spørger om nogle spørgsmål, som I ikke har lyst til at svare på

M: Jeg vil gerne blive ved med at snakke med dig... (griner). (Mette, interview 3)

I forhold til informanternes oplevelse af at være informanter i undersøgelsen fremhævede de den alle som positiv, da jeg ved det afsluttende interview spurgte dem, hvordan det havde været at deltage. Når jeg takkede dem for deltagelsen, takkede de mig for at sætte fokus på emnet. At de kunne fortælle og udfolde deres oplevelser til én, som valgte at følge dem gennem en periode i deres liv. Undersøgelsen tillagde deres oplevelser og meningskonstruktioner en værdi, som de ikke var vant til at opleve. Flere gange erfarede jeg, at informanterne med stolthed fortalte omgivelserne om deltagelsen i undersøgelsen. Eksempelvis oplevede Christian generelt interessekonflikter mellem de kontekster, han indgik i, men vedrørende hans deltagelse i undersøgelsen var alle enige: *'Det kommer fra samtlige plejefamilier, jeg kender, og selv min mor synes, at det er et godt projekt. Alle siger, at det er positivt, hvad jeg har gået med til her'* (Christian, interview 1).

Generelt oplevede jeg en let stemning under interviewene præget af tillid. At informanterne trak på smilebåndet og sad afslappede i stolen under deres fortællinger. Disse smil og den afvæbnende gestik kunne camouflere for mig, og muligvis også for informanten, hvilken til tider alvorlighed, der lå i fortællingerne.

Eksempelvis fortalte Thomas om oplevelser, han genkaldte sig fra sin barndom om faderens behandling af moderen:

Min mor mangler også totter i hovedet og alt muligt, fordi han [faderen] har hevet hår ud af hovedet på hende. Fordi dengang var der jo ikke fjernbetjening til fjernsynet, så hvis hun ikke gad at skifte kanal, så blev han gal, og så rev han hår ud af hovedet på hende (griner). Så hun har stadigvæk nogle skaldede pletter fra, at han har rykket hår ud af hovedet på hende. (Thomas, interview 1)

Fortællingerne havde således en alvorlighed, som ikke altid blev bemærket under selve interviewsituationen. Måske af de unge, men ikke nødvendigvis af mig på grund af den lethed, hvormed de ofte fortalte til tider barske fortællinger. Line belyste under sin fortælling, hvordan denne lethed i fortællingen ikke kun blev brugt i forhold til at skåne andre, men også gjorde det muligt for hende at håndtere fortællingen om livet: *'Jeg griner også altid, hvis jeg skal sige noget, der gør lidt ondt. Det er sådan meget sjovt, eller, det er jo ikke sjovt, men det er sådan måden for ligesom ikke at græde over det og blive berørt af det...'*. (Line, interview 1). At le frem for at græde var således udtryk for en kontrol over sindsstemninger præsenteret i situationen.

Relationer gennem tid

Forsker-informant relationer udvikler sig, når man gennem et forløb får indsigt i personlige fortællinger. Som tiden går, kommer relationen følgelig til at inkludere en anden form for tillid og forventninger, end det typisk gør sig gældende for enkeltstående interviews (Josselson, 2007; Swartz, 2011). Med undtagelse af et par få sms'er og julekort havde jeg udelukkende kontakt med de unge op til og i forbindelse med hvert interviewmøde. En informant kommenterede, at hun fandt det positivt, at jeg ikke havde en tættere kontakt til dem, da det var hendes antagelse, at informanterne ellers kunne udvikle en form for afhængighed af min opmærksomhed og kontakt.

På trods af den begrænsede kontakt var det min oplevelse, at de unge og jeg i stigende grad blev bekendte med hinanden gennem empiriindsamlings forløb. Dette inkluderede en relation, som et enkeltstående interview ikke ville medføre, for jeg kunne mærke forskellen i relationen fra det første til de senere interviews, og hvordan de unge blev mere trygge i mødet med mig. Eksempelvis gav de sig i højere grad tid til at reflektere over deres svar, gav provokerende tilbagemeldinger eller åbnede op for deres reflekterede tanker ved senere interviews til sammenligning med det første. Thomas peger på, hvorfor han finder, at forskning med fokus på de unges oplevelser er vigtig:

Man skulle forske mere i, hvad det egentlig gør at være anbragt, og hvad er det, der hjælper, og hvad er det, der ikke hjælper. Prøve at få fat i de

her basale ting, hvad er det, der bliver udløst? For jeg tror, det er der, svaret er, hvis man skal hjælpe. (Thomas, interview 3)

Det er væsentligt, at der kommer fokus på de basale ting og oplevelser. Videre fremhæver han imidlertid, at det kan være svært at få indsigt i, hvad der er på spil for de unge, idet de har vanskeligt ved at åbne sig for mennesker, de ikke kender. Desuden har de, hvad Thomas karakteriserer som *'flagrende personligheder'* (Thomas, interview 3), hvor de siger én ting en dag og noget andet den næste. Det skyldes ifølge Thomas en manglende identitet, hvilket bunder i, at der typisk har været mange professionelle inde over den enkelte gennem anbringelsesforløbet, der alle har fortalt den enkelte noget forskelligt. Det er følgelig væsentligt, at man som forsker giver sig tid til at lære de unge at kende, hvis man ønsker indsigt i for dem basale ting, og hvis man ønsker indsigt i de forskellige perspektiver, der kan gøre sig gældende for dem på forskellige tidspunkter.

At der blev opbygget en relation mellem de unge og jeg gennem den tid, empiriindsamlingen forløb, kom eksempelvis til udtryk ved, at jeg et par gange modtog sms'er mellem interviews om informationer, de ønskede at dele med andre. En informant skrev eksempelvis en sms om en lykkelig begivenhed. Hun var gravid. Ved det efterfølgende og afsluttende interview kunne jeg imidlertid ikke få fat på hende. En ansat ved Glashuset fortalte mig, at informanten kort forinden desværre havde mistet barnet. Dette havde den ansatte fået lov at fortælle videre. På den baggrund skrev jeg en sms til informanten om, at jeg håbede, hun var okay, og at jeg gerne ville mødes med hende – ikke nødvendigvis for at gennemføre interviewet, men for at afslutte empiriindsamlingen. Hvis hun ikke kunne overskue mødet nu, ville jeg gerne have lov at kontakte hende en måneds tid senere. Hun responderede, at hun gerne ville mødes nu, og vi mødtes. Jeg forsikrede hende indledningsvist om, at vi ikke behøvede at gennemgå interviewet med udgangspunkt i, hvad der var sket siden sidst, hvis hun ikke var klar til at tale om det. Dog var det vigtigt for mig at sige tak for hendes deltagelse i undersøgelsen og få rundet empiriindsamlingen af for såvel hende som mig – og for mig som interviewer at gå ind i livets facetter, når jeg nu valgte at følge informanterne gennem to år. Dette kunne dog gøres på mange måder, der ikke nødvendigvis inkluderede gennemførelsen af interviewet. Hun var imidlertid klar til at tale om det, og vi gennemførte interviewet.

En gang modtog jeg en venskabsanmodning på facebook fra en af informanterne. Som Brady Robards (2013) fremhæver, udfordrer sociale netværkssider som facebook grænserne mellem det professionelle og private liv. Jeg afslog facebook-anmodningen, hvilket jeg informerede informanten om med den begrundelse, at relationen ville blive en anden, hvis vi var venner på facebook, end intentionen var med interviewrelationen. Et venskab på facebook ville sætte fokus på mit liv også, og det var ikke hensigten under undersøgelsen. Det var dog svært for mig at afvise venne-anmodningen, for hvordan kunne jeg kræve, at de delte deres liv med mig, når jeg ikke var villig til at inkludere dem i mit privatliv?

Heri ligger fundamentet til et asymmetrisk møde mellem de unge som informanter og mig selv som interviewer, og der er ingen tvivl om, at mødet på mange måder var asymmetrisk. Eksempelvis svarede de ofte på mit afsluttende spørgsmål under interviewene – om de havde yderligere, de ønskede at fortælle – at det havde de ikke, men om jeg havde fået alt med, som jeg ønskede? På trods af ønsket om at åbne op for deres fortællinger i en uformel relation havde jeg definitionsmagten over interviewsituationen, hvor de ønskede at indgå som gode informanter. Som belyst i kapitel 2 'Teoretisk ramme' under afsnittet 'Livet som fortælling' konstrueres fortællinger til et publikum. Det er her centralt, hvilken form for publikum, jeg udgjorde under interviewene. Da jeg under det afsluttende interview med Anette fortalte, at jeg oplevede mig privilegeret over den tillid, de viste mig under den empiriske indsamling, var hendes svar, at jeg jo også var 'sød, flink og imødekommende' (Anette, interview 5). Jeg er ret sikker på, at jeg adskilte mig fra den professionelle systemrepræsentant og fremstod i stedet som en akademiker med en akademisk interesse i deres liv. De fremhævede blandt andet under interviewene, at det havde værdi for dem, at de deltog i forskning. Følgelig er jeg blevet præsenteret for den fortælling, de ønskede at videregive til forskningen, hvor venner og professionelle angiveligt præsenteres for andre fortællinger, da der i disse fora er forskellige vurderinger af 'den gode fortælling'. Desuden er fortællinger et komplekst fænomen, hvor også verbale og nonverbale fortællinger kan have forskellige udtryk.

De overordnede meningskonstruktioner under de unges fortællinger var centreret omkring at være i anbringelse, at skulle forlade anbringelse og leve selv, at indgå – eller ikke indgå – i familiære og sociale relationer samt livet, som de oplevede det hver dag. Disse temaer er en kilde til viden, da det på den ene side fremgår, hvad der er vigtigt i de unges oplevelser. På den anden side ligger der i temaerne en indsigt i forhold til undersøgelsens design og den synergi, der er skabt mellem de unge og mig som interviewer. På trods af ønsket om en åbenhed til de unges fortællinger, er det empiriske materiale formet under interviewet, hvor jeg som publikum var medskaber af de fortællinger, som kom frem (Holstein & Gubrium, 1995; Loseke, 2007). Idet jeg stillede indledende spørgsmål under det første interview omkring deres opvækst i anbringelse med udgangspunkt i den biografiske metode, er det ikke overraskende, at et centralt tema under fortællingerne var deres oplevelser af at være i og forlade anbringelse. Ligeledes spurgte jeg med udgangspunkt i livsformsinterviewet de unge om strukturering og oplevelser af deres hverdagsliv, hvorfor det heller ikke er overraskende, at et tema handlede om det liv, de lever hver dag. Endelig er det mig, der former den analytiske fortælling, hvorved mine opmærksomhedspunkter også her har en betydning for fortællingen. Når jeg har haft en eksplorativ tilgang til de unges fortællinger, er dette følgelig en sandhed med modifikationer, idet jeg ikke kan sige mig fri for, at jeg som lytter og analytisk fortæller har en betydning for præsentationen af de unges fortællinger.

Ved empiriindsamlingens afslutning var det vigtigt for mig at understrege, at når de unge så resultatet af deres fortællinger – afhandlingen – ville deres fortællinger have ændret form. De ville have overgået til at være min fortælling. En fortælling, som jeg har ansvaret for, men som jeg håber, de ser sig afspejlet i. Det kan imidlertid være vanskeligt at se sine fortællinger genfortalt af andre. Trine fremhævede i den forbindelse, at det kan være svært at se en fortælling om sig selv afspejlet som tekst. Særligt, når det er en fortælling om sig selv, men ikke fra sig selv. Der kan følgelig være en diskrepans mellem, hvad man selv oplever, og hvordan fortællinger om ens liv udlægges af andre. Unge, der har været anbragt har ofte haft aktindsigt og følgelig læst egne journaler. Det kan være en hård oplevelse:

Jeg tænkte over det her den anden dag, at nu er det sidste gang [for interview], og øv, og jeg vil da egentlig gerne vide, hvad du så finder frem til. Men så tænkte jeg 'nej', for der står jo garanteret... [...] Det har jeg i hvert fald, og det tror jeg, der er mange tidligere anbragte, der har... Hvis du har din aktindsigt, det er bare sådan en stak papirer, hvor der står alt ens lort og problemer penslet ud. Og det er ikke særlig rart at læse, og det har i hvert fald gjort ved mig, at med sådan noget her, det er noget, hvor jeg lige skal overveje 'har jeg lyst til at læse det eller ej?'. Ikke, fordi jeg tror, at du skriver 'hun var bare dum', for det er der heller ikke noget særlig faglig i, men det er det, jeg bliver bange for. Det har jeg ikke helt bestemt mig for. (Trine, interview 3)

Jeg laver i afhandlingen analytiske kodninger, sammensætninger af fortællinger samt fremhævelse af pointer og nedtoning af andre, som til dels tager den enkelte fortælling ud af den unges kontekst. Dette er dog ikke ensbetydende med, at afhandlingen ikke afspejler de fortællinger, som ligger bag. Det er en stor forhåbning for mig og et etisk mål, at de unge kan læse afhandlingen uden at opleve, at jeg har fremstillet dem på en måde, som de ikke selv ønsker sig fremstillet eller ser sig afspejlet i. I det følgende introducerer jeg nærmere, hvordan de analytiske fortællinger er skabt, og hvilken form for viden disse fortællinger repræsenterer.

VIDENSPRODUKTIONENS PRÆMISSER

I det følgende afsnit ses der nærmere på, hvad det er for en viden, en afhandling som denne repræsenterer. Først introduceres de strategier, der har båret den analytiske proces. Her skitseres følgelig sammenhængen mellem afhandlingens teoretiske ramme, metodiske valg og empiriske fundament. Efterfølgende diskuterer jeg, hvorvidt den opnåede viden kan betragtes som tilstrækkelig viden i en videnskabelig kontekst.

Analytisk fremgangsmåder

De analytiske fremgangsmåder, der kendetegnede arbejdet med afhandlingen, kan overordnet opdeles i fire faser, som ikke var skarpt opdelte, men tværtimod gled

over i hinanden som løbende processer. Den første fase omhandler den indledende fase, inden empiriindsamlingen tog form. Den anden fase foregik under empiriindsamlingen, hvor nye erkendelser vandt frem. Den tredje fase foregik under arbejdet med de analytiske kapitler, hvor empiriindsamlingen tog sin ende. Den fjerde og sidste fase var ved afslutningen af den analytiske bearbejdning, hvor den samlede fortælling, afhandlingen tog, tog form og ledte til konkluderende erkendelser.

Under den første fase var jeg på den ene side opmærksom på forskningslitteraturens formanende ord, når det drejer sig om kvalitative forløbsundersøgelser. Disse lyder i retning af: Pas på ikke at drukne i en overflod af empirisk materiale (Smith, 2003). På den anden side havde jeg inden interviewenes begyndelse truffet beslutning om en eksplorativ tilgang til fortællingerne. Jeg understregede derfor for de unge, at de skulle fortælle, hvad der faldt dem ind under interviewene. Dette er dog ikke ensbetydende med, at jeg igangsatte de unge med ét enkelt spørgsmål, hvorfra de fortalte resten af interviewet. Mens nogle i høj grad tog føringen i deres egne fortællinger, ventede andre i højere grad på mine spørgsmål. I begge tilfælde stillede jeg dog spørgsmål på baggrund af min medbragte interviewguide, som førte fortællinger frem hos de unge, de ikke nødvendigvis ville være kommet ind på ellers. Det handlede eksempelvis om en gennemgang af deres hverdag, eller hvad de oplevede som det gode liv.

Inden jeg gik i gang med interviewene, havde jeg delvist en teoretisk ramme, men denne ændrede karakter undervejs. Indledningsvist var det mit formål at undersøge de unges oplevelser af overgangen fra at være i anbringelse til at skulle leve selv. Derfor lagde jeg som belyst ud med en mere snæver målgruppedefinition i forhold til alder, end jeg endte op med. Under den indledende kontakt til de unge – før jeg begyndte interviewene – ændrede mit fokus sig imidlertid til at tage udgangspunkt i de unges hverdagsliv. Det gik op for mig, at jeg egentlig ikke vidste, hvad de unges hverdagsliv handlede om, og følgelig ville jeg havde svært ved at undersøge transitionsprocesser, når jeg ikke vidste, hvad processerne var fra, og hvad målet skulle være. Min hensigt med afhandlingen blev følgelig at sætte fokus på hverdagslivet, og dette ud fra en normaliserende teoretisk rammeforståelse, der ikke inkluderede teoretiske perspektiver om unge i marginaliserede positioner.

Anden fase tog sin begyndelse allerede fra interview 1, hvor jeg i stigende grad blev opmærksom på empiriske fund. Disse blev til tider noteret i en notesblok, andre gange blot bag øret. Fundene var karakteriseret af interessante mønstre og variationer på tværs af de unges fortællinger, eller når deres fortællinger på anden måde skabte en underen eller opmærksomhed hos mig. Den analytiske arbejdsproces kan bedst karakteriseres abduktiv, hvor forskeren fungerer som, hvad Svend Brinkmann karakteriserer som en 'bricoleur' (Brinkmann, 2014:722). En abduktiv tilgang er karakteriseret ved:

Unlike induction and deduction—both of which address the relationship between data and theory—abduction is a form of reasoning that is concerned with the relationship between a situation and inquiry. It is neither data-driven nor theory-driven, but breakdown-driven. It occurs in situations of breakdown, surprise, bewilderment, or wonder. (Brinkmann, 2014:722)

Den analytiske proces under en abduktiv tilgang skabes i et samspil mellem empiriske fund og eksisterende viden, der kombineres med det formål at skabe indsigt i fund, der vækker forskerens opmærksomhed. Under empiriindsamlingen blev jeg løbende opmærksom på temaer, der var relevante at inddrage i de analytiske kapitler. Nogle af temaerne var gennemgående i empiriindsamlingens to år, mens andre udgik, og nye kom til, som fortællingerne tog form og udviklede sig gennem tid. Hvordan jeg mere konkret har grebet denne abduktive arbejdsproces an, præsenteres i det følgende.

Samspillet mellem empiriske fund og eksisterende viden kan eksemplificeres ved de unges fortællinger om at forlade anbringelse under interview 1. Disse fortællinger var ofte knyttet til fortællinger om at blive betragtet som voksne og som klar til at skulle leve eget selvstændige liv. Jeg blev derfor opmærksom på den rolle, alder og den sociale status som voksen spillede i fortællingerne, men også hvordan de unge oplevede sig uenige med disse betragtninger. Mellem interview 1 og 2 læste jeg mig yderligere ind på Life Course teori og stiftede bekendtskab med teoretiske pointer om relativiteten i aldersforståelser samt opdelingen i formelle og uformelle aldersstrukturer. På den baggrund inkluderede jeg ved interview 2 spørgsmål om, hvilken alder de unge tilskrev dem selv, og hvordan de betragtede det at være voksen. Dette samspil mellem empiriske fund, teoretisk viden og de opfølgende interviews førte således til nuanceringer og uddybninger af de unges fortællinger.

Afslutningen af empiriindsamlingen og den efterfølgende analytiske bearbejdning af det empiriske materiale uden kontakt til feltet var primært kendetegnet ved tredje analysefase. Under empiriindsamlingen fik jeg stigende opmærksomhed på de udfordringer, der karakteriserede de unges liv på baggrund af deres fortællinger. Især fremgik udfordringerne tydeligt for mig under transskriberingens lyttende fokusering. I denne situation var der kun stemmerne og fortællingen tilbage, og ikke den afvæbnende mimik og gestik, som ofte fulgte med i ansigt-til-ansigt mødet med de unge. Fortællingerne ændrede sig således, når kun den verbale kommunikation var tilbage. Det fik betydning for den endelige form af analyserne af fortællingerne.

Den ændrede opmærksomhed på de analytiske fund fik blandt andet betydning for den teoretiske ramme. Denne var indledningsvist opbygget omkring Life Course teori og dens bidrag til forståelsen af overgange og placering i livet, hverdagslivsteori med henblik på at opnå indsigt i hverdagens praktikaliteter og selvfølgeligheder, og hvordan oplevelser transformeres til meningskonstruktioner. Da empirien havde form

af fortællinger, inddrog jeg også tidligt i undersøgelsesprocessen narrativ teori for at opnå viden om fortællinger som forskningstilgang. De teoretiske pointer dannede således fra forskellige tilgange en ramme for at forstå meningskonstruktioner fra henholdsvis et livsforløbsperspektiv, et hverdagslivsperspektiv samt et fortællerperspektiv, men jeg manglede et mere konfliktorienteret perspektiv på meningskonstruktioner i interaktionelle møder mellem mennesker. Under empiriindsamlingens afsluttende proces valgte jeg følgelig på baggrund af de empiriske fund at inddrage Goffmans (2009) forståelse af stigmatiserende oplevelser.

Det analytiske arbejde tog udgangspunkt i de unges fortællinger og de tværgående temaer, som viste sig centrale i disse³. Temaerne omhandlede blandt andet fortællinger i relation til anbringelsesform, forholdet til biologiske forældre samt at indgå i relation til jævnaldrende. Overordnet kunne de tværgående fortællinger opdeles i fire kapitler om 'At være i og forlade anbringelse', 'Familie', 'Venskaber' og om 'Livet hver dag'. Analysen af fortællingerne var således båret frem af et fokus på tværgående og centrale temaer. Efterfølgende foretog jeg forløbsanalyser af forandringer i den enkelte ungs meningskonstruktioner under empiriindsamlingen i forhold til temaet og inkluderede disse forløb, når det viste sig relevant. Det gjorde sig eksempelvis gældende i forhold til forløbet i Lines meningskonstruktioner i relation til temaet 'Forældres (potentielle) død' og Camillas forløb under temaet 'At danne egen familie'. Forløbsanalyser træder imidlertid tydeligst frem i kapitlet 'Livet hver dag'.

Samspillet mellem empiri og teori kendetegnes dels ved, at den teoretiske ramme danner fundament for forståelser af begrebet meningskonstruktioner. Med andre ord er hensigten med rammen at introducere afhandlingens ontologiske og epistemologiske udgangspunkt i relation til forskningsspørgsmålet. Under det analytiske arbejde henledte empiriske fund min opmærksomhed til specifikke teoretiske pointer eller andre studiers fund. I disse tilfælde inddrog jeg disse som perspektiveringer til mine fund. Når jeg valgte at analysere på de unges fortællinger ved inddragelse af teoretiske pointer og fund fra andre studier, følger spørgsmålet, om den skildrede viden repræsenterer de unges fortællinger, eller om jeg burde lade de unges fortællinger stå alene uden denne perspektiverende involvering? Som Schutz fremhæver, er det ikke hensigten med den samfundsvidenskabelige forskning at henvise til 'unikke individers unikke handlinger i en unik situation' (Schutz, 2005:63-64). Forskeren må fortolke på sine empiriske fund 'med hensyn til deres subjektive meningsstruktur, hvis han skal gøre sig forhåbninger om at begribe

³ Under det analytiske arbejde anvendte jeg ikke Nvivo eller andre former for databehandlingsprogrammer, da jeg foretrak det manuelle arbejde med interviewene. Herved oplevede jeg, at jeg bedst bevarede overblikket over interviewene og deres sammenhænge.

den "sociale virkelighed" (Schutz, 2005:69). Det er således ikke kun de unge, der konstruerer mening i deres fortællinger. Jeg søgte også med teoretiske begreber og pointer som redskab at skabe mening i de empiriske oplevelser, overraskelser og indsigter, som de unges fortællinger bragte frem.

Åbenheden for empiriske fund betød endvidere, at det fra tid til anden viste sig relevant at inddrage teoretiske pointer under analysen, der ikke indgik som en del af rammen. Inddragelsen af teoretiske pointer byggede på den kultiverede position, der kendetegner en abduktiv forsker, hvor 'Abductive analysis, consequently, rests for a large part on the scope and sophistication of the theoretical background a researcher brings to research' (Timmermans & Tavory, 2012:173). Et eksempel på dette er under kapitlet 'Venskaber', hvor der i afsnittet 'Socialitetens koder' refereres til Anthony Giddens' (1996) pointe om ontologisk sikkerhed.

De analytiske temaer er funderet på de unges fortællinger, og i relation hertil er der inddraget adskillige citater i de analytiske kapitler. Dette anså jeg som en nødvendighed for at kunne undersøge meningskonstruktioner i fortællingerne til fulde. Nogle citater er lange, mens andre er kortere. De inddragede citater er følgelig udvalgt på baggrund af, at de anskueliggør og nuancerer meningskonstruktioner, som fremgår hos de unge i relation til et tema. Det er i den forbindelse væsentligt at bemærke, at kapitlerne ikke læses som ét fortællingsforløb, idet de analytiske kapitler og underafsnit kan springe i interviewtidspunkt. Et afsnit kan således især omhandle viden fra interview 4, mens det efterfølgende afsnit tager udgangspunkt i viden fra interview 2. Det står anført ved de enkelte citater, hvilket interview de stammer fra. Inden for det enkelte tema præsenteres interviewene dog i kronologisk rækkefølge for den enkelte ung.

Som afhandlingen tog sin endelige form og fremstod som et hele, bevægede jeg mig over i analysefase 4. Det var i denne fase, at afhandlingens samlede fortælling fremstod, og konklusionen tog sin form. Denne analytisk konkluderende fase vakte refleksioner omkring afhandlingens begrænsninger og tilstrækkelighed som vidensfundament. Disse perspektiver diskuteres i det følgende afsnit.

Afhandlingens tilstrækkelighed

Det kan diskuteres, hvorvidt afhandlingen skildrer de unges meningskonstruktioner, som disse fremkommer i deres fortællinger gennem den tid, empiriindsamlingen har foregået. Eller om afhandlingen nærmere er udtryk for en fortælling, jeg ønsker at fortælle ved brug af de unges fortællinger som en form for overbeviselsesredskab. Der er ingen tvivl om, at afhandlingen skildrer min fortælling på baggrund af de unges fortællinger. Som pointeret af Riessman: 'Just as interview participants tell stories, investigators construct stories from their data' (Riessman, 2008:4). Med andre ord anser jeg det ikke som muligt at gengive en objektiv præsentation af de unges fortællinger, men derimod har jeg, som præsenteret i det foregående,

foretaget analytiske bearbejdnings og metodiske valg undervejs i empiriindsamlingen, der reflekterer afhandlingens endelige form og samlede fortælling.

Dette er dog ikke ensbetydende med, at afhandlingen afspejler min subjektive fortælling. Den videregiver derimod konstruktioner af mening i fortællinger hos unge, der har været anbragt uden for hjemmet. Ved at være transparent i de forskellige analytiske faser og ved at præsentere min adgang og tilgang til de unge har det været hensigten med dette metodiske kapitel at gøre min arbejdsproces under arbejdet med afhandlingen synlig. Formålet herved er at gøre det muligt for læseren at vurdere undersøgelsen, afhandlingen bygger på, og herunder at diskutere den på dens egne præmisser.

Når spørgsmålet om undersøgelsens funds sandhedsværdi er åbent for diskussion, skyldes dette blandt andet, at sandhed i denne kvalitative henseende er at forstå som et relativt begreb. Fortællinger er at forstå som fleksible, hvilket betyder, at narrativ forskning ikke skal behandles som sandhed, men snarere som 'situated interpretations' (Josselson, 2006:3). Det kan også beskrives således, at der ikke er tale om én sandhed, men snarere om sandheder (Riessman, 2003). De unge italesætter denne fleksibilitet i deres fortællinger, idet Line og Christian eksempelvis fremhæver som tidligere belyst i kapitlet, at de gør sig overvejelser over – eller øver sig på – hvad de fortæller under interviewene. Denne fleksibilitet i sandhed er en primær årsager til, at flere kvalitative forskere argumenterer for begreber såsom videnskabelig tilstrækkelighed eller vidensoverførbare, når det drejer sig om vurdering af kvalitative studier, frem for brug af begrebsparret reliabilitet og validitet. Dette begrebspar udfordrer kvalitative studier på kvantitative studiers præmisser (Denzin, 1989a; Riessman, 2008; Thagaard, 2004; Wolcott, 2005).

Som belyst af Schutz (2005) bygger meningskonstruktioner på den enkeltes erindringer på et givent tidspunkt. Dette implicerer, at meningskonstruktioner forandrer sig, når den enkelte tilegner sig ny viden, og følgelig er fortællinger om disse meningskonstruktioner også foranderlige. Det er netop i dette perspektiv, at begrundelserne for afhandlingens kvalitative forløbsundersøgelse ligger. Meningskonstruktionerne, som afhandlingen afspejler, skal dermed betragtes som gørende sig gældende i den kontekst, de er fortalt. I en anden kontekst i forhold til tid, sted og publikum vil fortællingerne være anderledes (Maines, 1993). Denne pointe skal ses i sammenhæng med Schutz' (2005) pointe om, at den enkelte ikke betragter sig selv som helhed, når vedkommende betragter sine udførte handlinger. Derimod ses kun de dele af sig selv, som er relevante i forbindelse med handlingen.

Det betyder samlet set, at afhandlingen ikke skildrer de unge og deres levede liv. Afhandlingen er derimod en præsentation af meningskonstruktioner i fortællinger hos unge, der har været anbragt, hvor hensigten er at drage mønstre og variationer i disse konstruktioner frem. Heri ligger centrale kilder til viden om den sociale verden

(Horrocks, 1999; Schutz, 2005; Zahavi, 2004). Som Denzin pointerer, former fortællinger 'the very events they reflect upon. In this sense, narratives are reflections on – not of – the world as it is known' (Denzin, 2000:xiii).

Det centrale formål med afhandlingen er således at skabe indsigt i meningskonstruktioner i fortællinger hos unge, der har været anbragt. Herved er det min position, at der ikke udelukkende dannes viden om de unges fortællinger på et givent tidspunkt, men mere bredt om samfundsfænomener og strukturer – og herved også i mere generaliserbare perspektiver, hvilket eksempelvis fremgår gennem lignende fund i studier af unge, der har været anbragt. Som udtrykt af Harry F. Wolcott er der mekanismer på spil i den viden, fortællinger producerer, hvor:

Every man is in certain respects

- a. like all other men,
- b. like some other men,
- c. like no other man. (Wolcott, 2005:164)

I det unikke udtryk for den enkelte ligger blandt andet et centralt perspektiv for tilstrækkeligheden i den enkeltes fortællinger, nemlig at de bygger på forbindelser af fortid, nutid og fremtid med udgangspunkt i den biografiske situation. Denne sammenhæng har betydning for fortællingernes genkendelighed (Riessman, 2003). Hvorvidt og hvordan der skal tages udgangspunkt i en biografisk sammenhæng har imidlertid været til videnskabelig debat. Pierre Bourdieu kritiserer med udgangspunkt i perspektivet om 'den biografiske illusion' det biografiske projekt som et forsøg på at skabe systematik og endimensionel logik over et kaotisk livsforløb (Järvinen, 2000). Ifølge Bourdieu (1997) består livet af mange elementer, hvor nogle fungerer sideløbende, andre sker i forløb, men alfa omega er, at der ikke nødvendigvis findes en sammenhæng imellem de forskellige elementer.

Denzin (1989a:62) fremhæver som en kommentar til Bourdieus kritik, at det er nødvendigt at diskutere, hvem der har retten til at definere biografien som en illusion: Informanten eller forskeren? Ifølge Denzin (1989a:63) er biografiske fortællinger ikke biografiske illusioner, men derimod biografiske produktioner. Det giver dermed ikke mening at diskutere, hvorvidt den biografiske fortælling er fiktion eller sandhed, da fortællinger altid vil være ukomplette produktioner. I stedet skal der være et fokus på mening og fortolkning (Denzin, 1989a).

Jeg mener ikke, at afhandlingen repræsenterer en biografisk illusion. Tværtimod peger de unges fortællinger på netop en fleksibel forståelse af livets forløb, hvorved dette ikke fremstår systematisk og endimensionelt. Tid og livsforløb har mange facetter, hvilket fremgår gennem de unges fortællinger på trods af udgangspunktet i sammenhæng mellem fortiden, nutiden og forventninger til fremtiden. Samtidig er det væsentligt, at min forståelse af fortællinger som belyst i foregående teoretiske

kapitel bygger på en anerkendelse af fleksibilitet i disse fortællinger, hvilket også afspejler sig i det metodiske valg af en empiriindsamling gennem tid.

De analytiske kapitler er bygget op omkring relevante temaer i de unges fortællinger og inden for disse omkring forløbsanalyser i fortællingerne hos den enkelte ung. Herved fremstår centreringen omkring livets mange elementer angiveligt tydeligere i den analytiske bearbejdning end den biografiske sammenhæng mellem fortid, nutid og forventninger til fremtid. En anden tilgang til analysen kunne således have været et udgangspunkt i en narrativ forløbsanalyse hos hver enkelt ung. I et tilbageskuende blik ville denne tilgang give bedre mulighed for at sætte forløbsperspektivet i spil. Der er ved den abduktive analytiske tilgang, jeg trækker på, en risiko for at overse forløbsdetaljer og forandringer i de unges fortællinger.

På den anden side giver de temaer, som præsenteres i de analytiske kapitler, mulighed for at følge mønstre og variationer på tværs af de unges fortællinger. Endvidere mener jeg, at forløbet i empiriindsamlingen åbnede for nuancer og indsigter i de unges fortællinger, der ellers ikke var kommet frem. Forløbet har herved bidraget undersøgelsen med særlig viden. Der er således fordele såvel som begrænsninger i den måde, jeg har valgt at foretage den analytiske bearbejdning.

Citaters gengivelse i afhandlingen

Citater kan være mildt redigerede med henblik på at få fremstillingen til at fremstå tydeligere, uden at der er ændret ved udsagnets indhold. Dette kan eksempelvis være i form af rettelser af grammatiske fejl eller i form af rettelser af unødige sproglige gentagelser – og er således funderet i forskellen mellem skrift og tale.

Ved korte citater inkluderes de i teksten rammesat ved anførelsestegn og skrevet med *'kursiv'*. Længere citater indrykkes på egne linjer og har ikke anførelsestegn. Når der inkluderes i teksten er 'anførelsestegn', men ikke kursiv skrift, er der tale om begreber eller kortere citater, der ikke er fra de unge.

Citater indeni citater er anført med "*citat*" i citater inkluderet i teksten, men med 'citat' ved citater i et indrykket citat.

...	Angiver, når der opstår en pause under interviewet
(tekst)	Angiver en hændelse under interviewet, eksempelvis at informanten griner
[tekst]	Angiver, når jeg har indsat en afklarende kommentar i citatet
[...]	Angiver, at der er udtaget dele fra citatet

KAPITEL 4. AT VÆRE I OG FORLADE ANBRINGELSE

Dette første analysekapitel handler om de unges fortællinger om at være i og forlade anbringelse. Omdrejningspunktet for kapitlet er således, hvad de unge vægter i deres fortællinger om fortidens oplevelser af at blive fjernet hjemmefra. Herunder at blive anbragt i plejefamilie eller på institution, eller hvad oftest er tilfældet: At opleve forskellige former for anbringelse gennem deres anbringelsesforløb. Kapitlet peger på tre overordnede konstruktioner af mening i fortællingerne om at være i og forlade anbringelse. For det første er det kendetegnende for de unges fortællinger, at de placerer sig i spektret mellem på den ene side forventninger om omsorgsfulde, nære relationer og på den anden side relationer til professionelle, hvor der ikke kan forventes en fortsat relation efter anbringelsens afslutning. For det andet karakteriseres de unges fortællinger om fortiden ofte af oplevelser af fremmedhed. For det tredje peger de analytiske fund på, at fortællingerne om fortiden påvirker de unge i nutiden. Disse pointer foldes ud i løbet af kapitlet.

I lovgivningen skelnes mellem to afgørelsesformer for anbringelse: Anbringelse med og uden samtykke. Når de unge fortæller om det tidspunkt, de blev anbragt, konstrueres disse fortællinger imidlertid i højere grad med udgangspunkt i tre afgørelsesformer. Den første afgørelse præsenterer anbringelse som en myndighedshandling forstået således, at myndighederne opsøgte forældrenes hjem og fjernede den unge. Denne form for fortælling findes typisk, hvor den unge blev anbragt som spæd eller som barn. Den anden form for afgørelse præsenterer anbringelsesprocessen som en proces, der i mange tilfælde synes at bygge på ad-hoc og ikke-tilrettelagte beslutninger. Dette er eksempelvis tilfældet, da Trine kommer i netværksplejefamilie, da en skolepsykolog får at vide, at Trine primært lever for sig selv uden sin mor til at tage sig af hende. Trine mener aldrig, at kommunen – eller netværksplejefamilien for den sags skyld – blev ordentligt inddraget i sagen. Derfor virkede det som en tilfældig og hurtig beslutning, ingen var forberedt på. For det tredje konstrueres fortællinger, hvor afgørelsen er den unges eget valg. I disse fortællinger handler den unge eksempelvis ved at stikke af hjemmefra og bliver på den baggrund anbragt uden for hjemmet. Da de unge typisk har oplevet flere anbringelser – de er blevet anbragt, er blevet hjemgivet og blevet anbragt igen, såvel som de har oplevet forskellige anbringelsessteder – findes der forskellige fortællinger om anbringelsens afgørelse hos den samme ung.

Indledningsvist omhandler kapitlet de unges fortællinger om forskellige former for anbringelse. Det handler om at være i plejefamilie og bo på institution. Gennem disse fortællinger om anbringelsesformer og de vilkår, som de enkelte anbringelsesformer er karakteriserede af, træder konstruktioner frem, som er

fundamentale for de øvrige fortællinger om at være i og forlade anbringelse. Derfor tager de analytiske kapitler deres begyndelse her. Knyttet an til fortællinger om anbringelsesform er nemlig fundamentale fortællinger om, hvad anbringelse i de unges øjne er for en størrelse, hvad anbringelse har til hensigt, samt hvilken indflydelse anbringelsen har haft og stadig har i de unges liv.

Efter fortællingerne om anbringelsesformernes forskellige vilkår introduceres anbringelsers metafortællinger, hvor de unge trækker meninger frem om anbringelsers generelle karakteristika og indre logik. Det handler eksempelvis om den betydning, det har for et barn eller en ung at modtage omsorg under definerede rammer, samt oplevelsen af anbringelse som et alternativ til en utryg opvækst hos de biologiske forældre. Disse metafortællinger bygger dog på den enkelte fortællers oplevelser af anbringelsesformer og -steder, hvorved metafortællingerne om anbringelsers generelle karakteristika og indre logik udspringer af den enkeltes situationelle kontekst for fortællingen.

Derefter præsenteres de unges fortællinger om at forlade anbringelse, og hvordan de oplevede at skulle stå på egne ben. Disse fortællinger omhandler fraflytningstidspunktet fra anbringelsesstedet, såvel som fortællinger om det liv og de forventninger de unge oplevede i omstillingen fra at være i anbringelse til at skulle leve, hvad der i socialpolitiske termer karakteriseres som et selvstændigt voksenliv. På baggrund af fortællingerne fremstår det tydeligt, at fraflytningen fra anbringelse ikke udelukkende handler om den konkrete fraflytning som en fysisk handling. Der er andre omstændigheder på spil for de unge, der handler om potentielt at miste kontakt til omsorgspersoner og at skulle forlige sig med at stå alene i verden.

Afslutningsvist rundes kapitlet af med en opsamling af de overordnede meningskonstruktioner, der er fremkommet gennem kapitlet, med udgangspunkt i de udfordringer, håndteringsmåder, omkostninger, men også ressourcer, der findes i fortællingerne om at være i og forlade anbringelse.

ANBRINGELSESFORM

Som det fremgik under præsentationen af undersøgelsens informanter, har de unge erfaringer med forskellige former for anbringelse. Forskellige forstået på den måde, at hvor nogen primært har været i plejefamilie, har andre primært været på institution, men også forskellige på den måde, at de unge typisk har oplevet flere former for anbringelse. De har nemlig alle været anbragt mere end ét sted under deres anbringelsesforløb. Nogen steder har de imidlertid kun været akut i en kortere periode, mens de har været andre steder gennem flere år, men ikke desto mindre har de oplevet forskellige anbringelsesmiljøer.

I det følgende undersøges de unges fortællinger om forskellige anbringelsesformer. Først sættes fokus på fortællinger om at være i plejefamilie og efterfølgende

præsenteres fortællinger om at være på institution. Det er centralt med indsigt i disse fortællinger, idet fortællingerne om fortidens anbringelsesformer bygger på forskellige former for konstruktioner af mening. Fortællinger om plejefamilie omhandler især refleksioner om at føle en tilknytning og opleve sig inkluderet henholdsvis at føle en afvisning og opleve sig ekskluderet. Omdrejningspunktet i fortællingerne om plejefamilieanbringelse er således de interne relationer. Fortællinger om institutionsanbringelse handler i højere grad om den enkeltes relation til omgivelserne og refleksioner over at vokse op under forhold, der i formula-fortællinger kan karakteriseres som normale henholdsvis unormale.

Den enkeltes fortællinger er oftest konstrueret med udgangspunkt i oplevelser af én af de to former for anbringelse – at være i plejefamilieanbringelse eller på institution – da det er denne form for anbringelse, der fylder mest hos vedkommende. Enten, fordi det er den anbringelse, vedkommende har mest erfaring med, eller fordi det er oplevelser knyttet an til den form for anbringelse, som fylder mest i bevidstheden. Nedenstående tabel giver et overblik over den eller de anbringelsesform(er), den enkelte ung har erfaring med, og som typisk er den anbringelsesform, den enkelte fortæller om:

Informant	Plejefamilie	Institution
Anette	X	
Camilla	X	
Christian	X	(X)
Line	X	(X)
Mette	X	X
Sanne	(X)	X
Thomas	X	X
Trine	X	

Det fremgår, at samtlige af de unge har erfaring med plejefamilie, og mange af dem har endvidere erfaring med institutionsanbringelse. En parentes betyder, at denne form for anbringelse har været kortvarig i den unges liv, og angiveligt som følge heraf fylder anbringelsesformen ikke i den enkeltes fortælling.

Plejefamilie

Som det fremgik i afhandlingens indledning, er plejefamilie den mest anvendte anbringelsesform i Danmark. I de unges fortællinger fremgår det således ikke overraskende, at den anbringelsesform, flest har erfaring med, er plejefamilie. Samlet set er fortællingerne om at være i pleje mere udfoldede og fremstår mere dilemmafyldte set i forhold til fortællinger om institutionsanbringelser. I de unges fortællinger om fortiden er der mange referencer til tiden i plejefamilie, og særligt er der referencer til plejeforældrene og forskellige former for oplevelser, som de unge har haft, mens de var i pleje. Fortællinger om at være i en plejefamilie trækker på forventninger til familierelationer, tilknytning og inklusion – og fortællinger om at føle sig afvist og opleve sorg, når disse forventninger ikke indfries.

Enten konstruerer den enkelte således en fortælling baseret på oplevelser af ikke at føle sig hjemme og være ekskluderet fra familierelationen i plejefamilien, eller også er fortællingen baseret på oplevelser af inklusion og tilknytning. Det er væsentligt i forhold til fortællingerne om relationen til plejefamilien, at de i præsentationen forekommer konstrueret ud fra fortidens oplevelser, men ved analyser af fortællingerne gennem empiriindsamlingens forløb fremgår det imidlertid, at fortællingerne er påvirket af de unges relation til plejefamilien i dag.

I forhold til de unges relation til plejefamilien under empiriindsamlingen ser den således ud:

Informant	Relation til plejefamilie
Anette	Plejefamilien har frabedt sig kontakten lige før empiriindsamlingens begyndelse
Camilla	Har ingen kontakt til plejefamilie
Christian	Har stadig en relation til plejefamilien
Line	Har ingen kontakt til plejefamilie
Mette	Har stadig en relation til plejefamilien
Sanne	Har ingen relation til plejefamilie
Thomas	Har ingen relation til plejefamilie
Trine	Mister relationen til plejefamilien under empiriindsamlingen

At fortællingerne om plejefamilien synes påvirket af de nuværende erfaringer fremgår eksempelvis ved, at fortællingerne typisk præsenteres som positive i de

tilfælde, hvor den enkelte stadig har en relation til plejeforældrene og fortæller om forskellige former for støtte fra plejeforældrenes side, mens det er en fortælling om eksklusion, når der i dag ikke er en relation til plejeforældrene. Dette er især tilfældet, hvis den unge forventede mere af relationen til plejeforældrene. Eksempelvis, når vedkommende har boet hos plejeforældrene i mange år og følgelig tilskrives dem en rolle som primære omsorgspersoner. I tilfælde af, at den enkelte ung har haft et mere kortvarigt ophold i en plejefamilie, præsenteres relationen til plejefamilien oftere som en bibemærkning i vedkommendes liv, hvor plejeforældrene ikke tilskrives særlige forventninger.

Det er i den forbindelse væsentligt, at fortællingerne er påvirket af de unges erfaringer i dag, hvorved to faktorer kan gøre sig gældende. For det første kan fortællingernes konstruktion være en måde for den enkelte at håndtere sin nuværende situation, da det er lettere at præsentere manglende forventninger til relationer frem for at præsentere forventninger, der aldrig blev indfriet. Fortællingen om manglende forventninger er med andre ord en følelsesmæssig lettere fortælling end fortællingen om manglende indfrielse af forventninger. For det andet kan de unge ved konstruktionen af fortællingerne i Goffmanske termer tage hensyn til mig som publikum ved at gøre præsentationen mindre ømtålelig. Jeg skal ikke kunne afskrive, at det sidste gør sig gældende, men det er imidlertid min oplevelse, at de unge fortalte åbenhjerteligt om deres oplevelser af anbringelsesforhold.

I det følgende præsenteres fortællinger om de unges værelser og om den oplevede responsivitet i plejefamilien som illustration på, hvordan refleksioner om inklusion og eksklusion præsenteres i fortællingerne. I de unges fortællinger om at være i pleje fortalte de ofte detaljeret om deres værelse hos plejefamilien. I starten betragtede jeg dette som en form for faktuel oplysning om værelset, som de var blevet tildelt. Hurtigt indså jeg dog, at fortællingerne om værelset eller andre forhold, som kunne synes faktuelle oplysninger om tiden i anbringelse, ikke udelukkende handlede om eksempelvis værelset og dets fysiske placering i hjemmet. Fortællingerne handlede om noget mere essentielt, nemlig om hvorvidt den enkelte oplevede en familiær relation og hverdagslivet i anbringelsen som karakteriseret af inklusion eller eksklusion.

Fortællinger om værelset hos plejefamilien kommer til udtryk hos Camilla, der har boet hos tre plejefamilier og har således fået stillet et værelse til rådighed hos disse tre familier. Først kommer hun i akut pleje:

Jeg fik mig et værelse nede i kælderens, og jeg kunne egentlig bare passe mig selv. Jeg skulle bare passe min skole, og jeg skulle bare være hjemme til et bestemt tidspunkt, og jeg skulle spise aftensmad med dem, og hvad jeg så lavede derimellem, det var egentlig ligegyldigt. (Camilla, interview 1)

Camillas fortælling om det tildelte værelse fungerer som illustration på en manglende støtte fra plejefamiliens side. I sit anbringelsesforløb kommer hun videre til en ny plejefamilie, *'Og jeg fik det famøse værelse nede i kælderens. Her var der eget toilet, så det var en opgradering'* (Camilla, interview 1). Camilla fortæller med en ironisk distance om det *'famøse'* værelse i kælderen. Det fremgår tydeligt, at værelset i kælderen er ensbetydende med manglende inklusion i familien. Fortællingen om værelset som illustration på oplevelser af inklusion og eksklusion fremgår også i fortællingen om tredje plejefamilie, Camilla kommer i. Hun fortæller: *'Det er det bedste, der nogensinde er sket. [...] jeg fik ikke et værelse i kælderen, jeg fik et ved siden af de andres'* (Camilla, interview 1). I den sidste plejefamilie oplever Camilla, at hun indgår i familien på lige fod med familiens øvrige medlemmer. Hun får nu et værelse ved siden af de andres. Sammenfattende fortæller Camilla om sine oplevelser af at have været i plejefamilie:

Der var ingen, der fortalte mig noget om, hvordan det skulle være at bo i en plejefamilie, så jeg troede jo bare, at det var sådan at have et værelse nede i kælderen, og nogle plejeforældre, der egentlig var ligeglade med en. Hvor jeg havde det sådan, at jeg havde brug for at være en del af en familie... (Camilla, interview 1)

Et værelse i kælderen som illustration på manglende støtte, ligegyldighed og eksklusion henleder mine tanker på Ann-Karina Henriksens begreb *'social usynlighed'* (Henriksen 2013:133) såvel som Bech-Jørgensens pointer om *'abstrakt nærvær'* (Bech-Jørgensen, 1994:117). Bech-Jørgensen eksemplificerer med mennesker, der bor nær hinanden i lejligheder kun adskilt af tynde vægge. De er fysisk tætte, men har ingen fysisk kontakt, og væggene forhindrer, at de får kendskab til hinanden. Indlejret i det abstrakte nærvær er en reduceret responsivitet, hvilket bevirker, at de nærværende er som fremmede for hinanden (Bech-Jørgensen, 1994:115). Responsivitet muliggør konkret nærvær med en mellemmenneskelig samordning af følelser, tanker og handlinger, hvorigennem der skabes mening i nærværet.

I Bech-Jørgensens præsentation af abstrakt og konkret nærvær indgår herved en rumlig forståelse, hvor mennesker kan være nære fysisk, men usynlige for hinanden og med en relation præget af manglende responsivitet. Fysisk adskillelse og usynlighed er tydelig i Camillas fortælling. På baggrund af de unges fortællinger findes oplevelsen af manglende responsivitet imidlertid ikke udelukkende i fortællinger om abstrakt nærvær, altså nærvær, hvor samtidige er usynlige for hinanden, idet eksempelvis vægge adskiller dem. Der er ligeledes fortællinger om, hvad Bech-Jørgensen (1994:118) karakteriserer konkret nærvær med fortyndet responsivitet. Denne form for nærvær skal forstås således, at samtidige deler såvel tid og sted, og er synlige for hinanden, men at responsiviteten mangler. Et eksempel på fortyndet responsivitet findes i den måde, hvorpå Anette fortæller om sin opvækst i plejefamilie:

Så kan jeg huske de hverdage, man snakkede ikke rigtig med dem [plejeforældrene], man spiste noget mad, så cyklede man i skole, eller også blev man fulgt i skole. Når man havde været i skole, så kom man hjem, og så sad min plejemor og strikkede eller lavede et eller andet, og man måtte ikke snakke, for så forstyrrede man hende. Så kom min plejefar hjem, så måtte jeg heller ikke snakke, fordi så skulle de snakke sammen. Så skulle vi spise aftensmad, så måtte jeg heller ikke snakke, fordi man må ikke snakke, mens vi skal spise. Så skulle de se fjernsyn, og hvis jeg så snakkede, så slukkede han [plejefar] fjernsynet og kiggede på mig og sagde 'Hvad vil du sige?', og så kunne jeg få lov til at snakke, men de lyttede ikke rigtigt, og så tændte han igen bagefter. [...] Så jeg følte mig mere i vejen. Jeg følte ikke rigtig, at jeg hørte til. Selvom jeg et eller andet sted havde en drøm om, at det var min mor og min far, men altså... Det var det bare ikke... (Anette, interview 1)

Anette fortæller, at hun og plejeforældrene havde et konkret nærvær, men responsiviteten manglede, hvorved hun forekom usynlig på trods af, at plejeforældrene befandt sig i samme lokale. Anbragte børns og unges oplevelse af usynlighed i plejefamiliers hverdag og rutiner findes desuden i andre danske studier (Egelund, Böcker Jakobsen, & Steen, 2010; Warming, 2005). I fortællingen konstruerer Anette relationen til plejeforældrene som en, der ikke giver mening, idet den er karakteriseret af fortyndet responsivitet. Tidspunktet for fortællingen er i den forbindelse væsentligt, idet plejeforældrene kort tid forinden fortællingen har frasagt sig kontakt til hende, hvilket har stor betydning under interviewet. Fortællingen om den fortyndende responsivitet i plejefamilien kan herved være et indblik i Anettes løsrivelsesprocesser fra plejeforældrene: Relation gav alligevel ikke mening.

I eksemplerne med Camilla og Anette konstrueres fortællinger med reduceret responsivitet, hvor plejeforældrene præsenteres som de aktive aktører i forhold til at definere den manglende responsivitet og det begrænsede nærvær, enten i form af at udvise ligegyldighed over for den unge eller ved at ignorere den unges tilstedeværelse. Der findes imidlertid også fortællinger om reduceret responsivitet, hvor den unge konstruerer sig selv som den aktivt handlende i forhold til at vælge et manglende nærvær. Med andre ord præsenterer den unge en måde at håndtere hverdagslivet i plejefamilien på, der kan betegnes som situationel tilbagetrækning (Goffman, 1967:51-53). Et eksempel på dette fremgår af Thomas' fortælling. På spørgsmålet om, hvad han lavede i hverdagen hos plejefamilien, svarer han:

De havde en bette hest, og så fik jeg ansvaret for den. [...] Jeg lavede faktisk ikke andet end at ride. Og så var det, at jeg legede med elektronik om aftenen. Jeg prøvede at holde mig væk fra hende plejemoren så meget som muligt. Hun var bare ubehagelig hele tiden. (Thomas, interview 1)

Thomas fremstiller sig selv i fortællingen som aktivt handlende, da han på forskellige måder forsøger at trække sig fra plejemoderens nærvær. I fortællingen trækker Thomas på fordi-motiver: Han træk sig fra plejemoderens nærvær, fordi hun var ubehagelig. Disse efterrationaliseringer af handlinger i fordi-motiver gør det muligt at tilskrive handlinger en logik på baggrund af den nuværende viden (Schutz, 2005). Thomas' erfaring med plejeforældrene er, at de endte med at afvise ham ved at oprette en institution, hvor de lod ham bo, mens lillebroderen fortsat boede hos dem. Fortællingen om Thomas' relation til plejeforældrene er således konstrueret omkring oplevelsen af eksklusion. Denne eksklusion kommer herved også til udtryk i Thomas' fortællinger om hverdagslivet i plejefamilien, men med udgangspunkt i at han er den, der aktivt fravælger plejeforældrenes nærvær.

Endelig findes der i de unges fortællinger om plejefamilierne eksempler på konkret nærvær med, hvad jeg vil betegne som anerkendende responsivitet. I sin fortælling om den tredje og sidste plejefamilie fortæller Line positivt om sit værelse i kælderens og den inklusion, hun oplevede:

Jeg fik et værelse i kælderen, og hun [plejemor] gjorde meget ud af, den første dag, der tog vi i IKEA sammen, og så købte vi møbler efter, hvad jeg gerne ville have, [...] så det var også en god måde sådan ligesom at flytte ind, man fik sine ting, det var ens egne, så det var en rigtig god måde lige at blive taget ind i en familie. (Line, interview 1)

Anerkendende responsivitet findes ikke udelukkende i et konsensusbåret nærvær. Det centrale for vurderingen af fortællingen om nærværets karakteristika er at se fortællingen i sin kontekst, da der i den anerkendende responsivitet kan være flettet fortællinger om konflikter ind. Line oplever eksempelvis, at hun og plejemoderen:

[...] havde nogle gode ture, vi skændtes, og så græd vi lidt sammen.... Dengang hadede jeg hende nogle gange, og så syntes jeg også, at hun var dejlig. Jeg åbnede først op, når jeg begyndte at snakke. For eksempel, når jeg kom hjem fra skole, så kunne vi godt sidde og snakke indtil, de andre kom hjem kl. 17, og det var bare der, jeg fortalte alt, så jeg fik lige løsnat lidt for alt det, der gjorde ondt indeni. Det var hun meget god til at lære mig, at snakke om det. (Line, interview 1)

Der kunne være konflikter og skænderier i plejefamilien, men samlet set er disse konflikter flettet ind i fortællinger om omsorg og inklusion, hvorved fortællingen hos Line samlet set fremstår positiv.

En del af fortællingerne om at være i plejefamilie er således centreret omkring reduceret responsivitet, mens andre handler om anerkendende responsivitet. Samlet set formes responsivitetens forskellige facetter i et samspil med den situationelle kontekst for fortællingerne, hvor nogle af de unge har oplevet plejefamiliers

afvisning, mens andre stadig har kontakt til plejefamilierne. Warming understreger, at selv i situationer, hvor børn og unge trives i plejefamilier, vil der oftest være en 'slange i paradiset' (Warming, 2005:51). Dette kan have forskellige årsager, hvor det typiske er angsten for brud i relationen samt mistrivsel i forbindelse med forstyrrelser af den normale hverdag. Fortællingerne fra de unge peger på, at som tiden går, og erfaringerne fra anbringelsen folder sig ud fra de unge, kommer der endnu flere facetter på fortællingerne om 'slangen i paradiset'. Især fremstår relationerne til plejeforældrene på baggrund af fortællingerne som skrøbelige relationer, hvor de unge ofte reflekterer over, hvad de kan forlange af familier, de har boet hos, men ikke har slægtskab til.

Anette har mistet relationen til sine plejeforældre, som hun har boet hos hele sit liv, hvilket hun har svært ved at forlige sig med. Gennem empiriindsamlingen fremgår der nemlig, hvad der kan karakteriseres som indre forhandlinger hos Anette i forhold til, at hun på den ene side savner relationen, men på den anden forsøger at løsrive sig fra den. Under fortællingerne om sin opvækst i plejefamilie bruger hun ofte termen '*speciel*', der synes at bunde i en usikkerhed om plejerelationens karakter:

Det er egentlig ikke mig, der er noget galt med, for det følte jeg jo. At jeg forventede noget af dem, som jeg ikke kunne forlange, for det var det, jeg fik at vide af dem, men et eller andet sted, så har jeg jo alligevel godt kunne forlange nogle af tingene, fordi det er normalt nok, men ja... Meget speciel opvækst, det må jeg indrømme. (Anette, interview 1)

Anette er i tvivl om, hvad hun kunne og kan forlange af plejeforældrene, og hun har været usikker på, hvorvidt hun forlangte noget, som ikke var en del af relationens karakter. I fortællingerne foretager hun forhandlinger, der knytter sig an til forventninger i et spektrum mellem relationer til henholdsvis forældre og professionelle. På den ene side betragter hun plejeforældrene som forældre, men på den anden side fremhæver hun, at de modtaget betaling for at have hende i pleje, og følgelig har Anette været en form for beskæftigelse. Fortællingerne om løsrivelsesprocesser fra plejeforældrene er følgelig yderst dilemmafyldte, idet de bundes i mange forskelligartede relationsforventninger. Endvidere bygger behovet for relationen ikke udelukkende på et savn til plejeforældrene, men også på frykten for helt at miste familiære og støttende relationer. En måde Anette håndterer dette dilemma, er ved at skabe en fortælling om løsrivelse fra plejeforældrene og værdien i at stå selv uden støtte fra andre:

Jeg er blevet bedre til det, men den [frykten for at være alene] er der stadig. Især på grund af, at mine plejeforældre valgte mig fra her i efteråret. Det har virkelig givet et hak tilbage, fordi nu ved jeg bare, at de ikke er der. På en eller anden måde har det faktisk også givet et hak frem, fordi nu skal jeg ikke engang tænke over, om de er der eller ikke er

der, fordi det har nogle gange været et spørgsmål for mig 'Er de der, eller er de der ikke?', men nu kan jeg sige, de er der faktisk ikke. Altså, der er ikke noget spørgsmål at stille. De er der bare ikke. Så det må jeg bare lære at leve med. (Anette, interview 1)

Flere gange under empiriindsamlingen fortæller Anette, at plejeforældrene har valgt hende fra, og det har stor betydning for hendes selvforståelse og hendes hverdagsliv. Under interview 4 præsenteres fortællingen imidlertid lidt anderledes, end den er blevet i de foregående interviews. Anette er her i en situation, hvor hun ifølge hende selv har opnået større ro i sit liv, og som del heri også har fået en større selvbevidsthed og føler større selvværd. I denne fortælling om at vælge sig selv til og frasortere uhensigtsmæssige relationer, konstruerer Anette samtidig en mening i sin fortælling, hvor hun ikke udelukkende er blevet valgt fra af plejeforældrene, men hvor hun også vælger dem fra:

Jeg føler i hvert fald, at jeg er begyndt at vælge dramaerne fra, altså det med mine plejeforældre og sådan noget, jeg tror, det var godt at vælge dem fra, fordi de var med til at få det til at... Når jeg begynder at vælge de ting fra, som ikke er gode for mig, begynder det jo også automatisk at være lidt mere... Ja, mindre dramatisk. (Anette, interview 4)

Meninger kan således konstrueres forskelligt alt efter konteksten for den enkelte fortælling. De forskellige versioner af Anettes oplevelser i forbindelse med den mistede relation til plejeforældrene giver således indsigt i den forhandling og løsrivelsesproces, hun befinder sig i, hvor hun søger at opbygge en værdi ved at stå selv og aktivt at have valgt dette liv frem for at være blevet pålagt det gennem andres valg.

Fortællinger om manglende relationer til plejeforældrene veksler således mellem at blive præsenteret som henholdsvis et valg foretaget af plejeforældrene og et valg foretaget af de unge selv. Trine fortalte eksempelvis, at hun var blevet uvenner med plejeforældrene, idet hun skrev en sms til dem og konfronterede dem med, at de ikke var tilstrækkeligt opsøgende i forhold til hende, for *'de mener ikke, at de har så meget ansvar i forhold til at kontakte mig, det er mest mig, der skulle, og det blev jeg træt af, og så holdt det bare op. Og så var jeg sur en dag og skrev en sur, men meget ærlig besked til dem'* (Trine, interview 3). Trine skrev til plejeforældrene, at hun ikke fandt deres interesse for hende oprigtig. Den oplevelse havde plejeforældrene imidlertid ikke, men hændelsen betyder dog, at Trine ved empiriindsamlingens afslutning karakteriserede sin relation til plejeforældrene som ødelagt.

De uklare forventninger, der ligger i plejerelationen, er tydelige. Mette har gennem empiriindsamlingen kontakt til sin plejefamilie, men hendes fortælling er også karakteriseret af refleksioner om, hvad relationen kan bære og ikke bære:

Han [plejefar] er en af de få mennesker i denne verden, hvis ikke den eneste, der kan overbevise mig om, at det nok skal gå, og at jeg nok ikke er så pisse forkert på den hele tiden, som jeg altid tror. Så på den måde bruger jeg ham. Han får lige et opkald engang imellem, hvor jeg er sådan lidt, 'jeg tror sgu, at der er noget galt med mig', og så siger han, at det er der jo ikke. Ellers ringer jeg til ham og spørger ham, hvor mange penge jeg efterhånden skylder ham. Og så ringer han til mig og siger tillykke på min fødselsdag. Altså han ved jo alt om mig, han har kendt mig, siden jeg var 8 år gammel, så det er ham, jeg kan komme til, men jeg kommer kun til ham, når det er nødvendigt, fordi alt det andet behøver jeg ikke rigtigt mere, og det behøver han heller ikke rigtigt mere. Han har ligesom sit, og jeg har også fået mit. Så det er egentlig, som jeg gerne vil have det, tror jeg. (Mette, interview 4)

I Mettes fortælling præsenteres plejefaren på den ene side som en central og primær omsorgsperson i Mettes liv: Han ved alt om hende, og hun finder stor støtte i ham. På den anden side pointerer hun imidlertid også, at der er en stigende distance imellem dem, idet der kun er visse ting, hun kontakter ham omkring. Han har nemlig sit liv, og Mette har sit. Der sker således afvejninger i tilknytningen til fortællingen om plejefaderen, som synes at bunde i refleksioner omkring, hvad der kendetegner deres indbyrdes relation, og om det er en nødvendig relation for Mette også fremover.

Da jeg ved det sidste interview spørger Line, hvorvidt hun har en relation til nogle af de plejefamilier, som hun har boet hos gennem sin opvækst, peger hun på, hvor svært det kan være at opbygge og bibeholde en familiær relation:

De er jo altid i mit hoved, det er jo ikke, fordi de nogensinde forsvinder, eller jeg glemmer dem... Jeg har også en kærlighed til dem, det har jeg, men jeg synes bare stadigvæk, det er svært at få en kontakt, som bliver ved med at være der. Altså noget man har sammen, og noget man gør sammen, og hvor man bliver sådan en slags familie. Den er bare så svær, at jeg lidt kaster håndklædet i ringen før, den overhovedet begynder. (Line, interview 5)

At Line ikke har kontakt til nogle af sine plejefamilier, betyder ikke, hun ikke tænker på dem, eller at hun har glemt dem. Det kræver dog en særlig form for investering og et engagement at opbygge nære relationer til mennesker, og i en hverdag med mange andre ting at bruge energi på kan det være svært at insistere på relationen. Endvidere nævner Line, at hun har endnu sværere ved at insistere på en relation, hvor hun ikke er sikker på sin egen plads i relationen – eller nærmere sagt i familien. Det er grænseoverskridende for hende.

Fortællingerne om plejefamilie er således præget af at være dilemmafyldte fortællinger om oplevelser af inklusion henholdsvis eksklusion. De unge fortæller om såvel behovet for at høre til i plejefamilien, som om processerne for at løsrive sig fra forventninger om omsorg og støtte fra plejeforældrenes side. Har de disse forventninger, risikerer de nemlig hurtigt skuffelser og oplevelsen af afvisning. Udfordringen for de unge i forhold til at have været i plejefamilie synes herved især at bygge på plejere relationens uklare karakter, og hvad der kan forventes af denne form for relation. Måden, som de unge gennem fortællingerne håndterer dette dilemma på, er ved at konstruere fortællinger karakteriseret af tilbagetrækning fra plejefamilien forstået i den forstand, at de giver udtryk for, at de ikke har særlige forventninger til plejeforældrene. Herudover danner de fortællinger med udgangspunkt i deres egne ressourcer omkring værdien ved, at de kan klare sig selv.

Institution

Plejefamilie er den anbringelsesform, de fleste af de unge har erfaringer med. Flere af de unge har dog under hovedparten af deres anbringelse eller under dele af anbringelsen været anbragt på institution⁴. Ud fra de unges fortællinger er det tydeligt, at fortællingerne om institutionsanbringelse adskiller sig fra fortællinger om plejefamilieanbringelse. Som det fremgår i det forrige afsnit relaterer fortællinger vedrørende plejefamilien sig til forventninger om familierelationer, tilknytning og inklusion. De unges fortællinger om institutionsliv og -anbringelse er mindre uddybet og af kortere varighed end fortællinger om plejefamilie. Fra fortællingerne fremgår der dog tre meningskonstruktioner i relation til institutionslivet, der på forskellig vis relaterer sig til normalitetsforventninger og -forhandlinger. Den ene meningskonstruktion handler om, at institutionsanbringelse fortælles frem som en ressource, der støttede den enkelte i hverdagslivet. Den anden handler om institutionslivet som en kampplads af forhandlingssituationer mellem personale og de anbragt børn og unge. Den tredje handler om den kultur af afvigelse, der kan herske, når børn og unge anbringes sammen. For at se eksempler på disse tre måder at præsentere institutionsanbringelse, tager det følgende udgangspunkt i fortællinger fra Mette, Sanne og Thomas.

Institutionsanbringelse talt frem som en ressource, en positiv værdi i den unges liv, kan være i tilknytning til institutionen som fænomen, personalet eller de andre anbragte på institutionen. I forhold til institutionen som fænomen skildrer Mette

⁴ Begrebet 'institution' dækker her over institutionsformer såsom døgninstitution, socialpædagogisk opholdssted og behandlingshjem. Det vil sige former, hvor der er tale om 1. Døgnanbringelse, 2. Professionaliseret og aflønnet personale samt 3. Særlig støtte til barnet eller den unge i form af eksempelvis psykologbistand (for nærmere diskussion og definition af institutionsbegrebet se Bengtsson & Böcker Jakobsen, 2009:29-32).

eksempelvis sig selv som *'et rigtig dårligt og sygt barn, det var jeg. En masse smerte indeni, jeg ikke kunne udtrykke ordentligt'* (Mette, interview 1). Hun fortæller, hvordan hun på behandlingshjemmet fik hjælp til at håndtere smerten, sin OCD, og hvordan hun fik ro i hovedet. Hun vil ikke karakterisere sin opvækst som anderledes end andres på baggrund af at have været på institution:

Jeg har egentlige aldrig tænkt på det at have vokset op på et børnehjem eller behandlingshjem som noget, der ikke rigtig skulle have været. Jeg har aldrig set det som om, at det ikke var optimalt, for jeg tror efter mine behov, der var det optimalt, at det var sådan et sted, jeg skulle eksistere. Det var ikke hos min mor og far. Det kunne man ikke se som barn, men det kan man jo se, når man er blevet ældre, at jeg har ikke mistet noget, eller at der er noget i mig, der er blevet anderledes af at bo på børnehjem. Altså, jeg har aldrig tænkt, at jeg har været mærkelig eller anderledes på baggrund af det, men det er mere på baggrund af, at jeg kommer fra en rigtig dårlig familie, som har lagt sig stærkere i mig end det at have en anden opvækst end andre mennesker. Men det er sgu ikke så mange mennesker, jeg fortæller det til. Det er virkelig få, der ved, at jeg er vokset op på et børnehjem, og når de hører det, så er det sådan noget, 'var der så tremmer for vinduerne?' og 'fik I så havregrød?', 'nej, det var sgu et normalt hjem' (griner). Det er mærkeligt, ikke, folk har deres ideer. Men altså, det var helt normalt at vokse op sådan et sted, bare lidt anderledes, altså, man prøvede jo at skabe de gode rammer, ikke, og aktiviteter. (Mette, interview 1)

Mettes fortælling om barndommen på institution trækker således på en normaliserende kontekstualisering, idet hun præsenterer opvæksten som *'normal, bare lidt anderledes'*. På trods af denne normalisering i fortællingen konstruerer hun en fortælling om sig selv som *'mærkelig eller anderledes'*, men hun henfører det til den familieære baggrund og ikke institutionsanbringelsen. Herved forstærkes den normaliserende italesættelse af institutionsopvæksten, da Mette indirekte sikrer, at hvis publikum til fortællingen finder hende anderledes, refereres dette tilbage til familieforholdet og ikke til institutionen.

Endvidere fortæller hun, at det er få, hun beretter om opvæksten på institution, da det er hendes oplevelse, at andre ikke forstår, hvad institutionslivet indebærer. Mette fremhæver, at der i det omgivende samfund findes en formula-fortælling om institutionslivet som et indskrænket og afsondret liv, hvilket er en klassisk forståelse af totalinstitutionen (Goffman, 1967). Hun præsenterer imidlertid institutionslivet som et liv med muligheder i form af gode rammer og aktiviteter, og afviser herved en typificering, hvor anbragte på institution sammenlignes med samfundets afvigere, hvilke typisk findes i totale institutioner såsom fængselsindsatte og sindslidende (Goffman, 1967). I fortællingen træder forhandling af normalitetsforståelser i relation til opvækst således tydeligt frem, hvor Mettes væsentligste argument i fortællingen

ligger i konstruktionen af institutionsanbringelsen som en ressource, hvor anbringelsesformen har været *'optimal'* set i bagklogskabens lys.

Sannes fortælling præsenterer især institutionslivet som en kamplads i forhold til adgang til og afvisning af omsorg. I sin fortælling trækker hun på en normaliserende kontekstualisering af institutionen ligesom Mette:

Man kan godt sige, at det var sådan et hjem med nogle professionelle mennesker, men man opdagede ikke altid, at de var prof, altså, de kunne godt finde på at tage en med hjem eller sådan noget, meget afslappende på det punkt, og det var egentlig rart. (Sanne, interview 1)

Sanne trækker på formula-fortællinger om, at professionelle ikke inddrager klienter eller borgere i deres personlige liv (for diskussioner af professionelles rolle, se eksempelvis Järvinen & Mortensen, 2003). Sanne oplever, at personalet agerede både som professionelle, der med professionel distance fik hverdagen på institutionen til at fungere og som omsorgsgivere, der inkluderede de unge i deres personlige liv. Samtidig fortæller hun, at de unge havde en forståelse for hinanden og støttede op om hinanden på en måde, der var *'lidt søskende-agtig'* (Sanne, interview 1). Personalet og de andre anbragte på institutionen tillægges således positiv værdi i fortællingen om institutionen, hvor det var *'meget afslappende'* og *'egentlig rart'* at være.

I forhold til personalet fremhæver hun imidlertid også, at de har haft en svær opgave ved at nå ind til de unge og skabe en tillidsfuld relation. Eksempelvis kunne personalets personligt rettede spørgsmål hurtigt blive opfattet som, at man *'skulle udlevere sig selv'* (Sanne, interview 1). Stemningen på institutionen kunne følgelig hurtigt blive karakteriseret af 'de unge mod personalet', hvor der fra personalets side var behov for informationer og oplysninger fra de unge, mens de unge ofte havde brug for den omsorg, personalet tilbød. Sannes vægtning af disse forskellige behov i fortællingen medfører, at hverdagslivet på institutionen fremstår som en kamplads med forhandlinger om adgangen til informationer og omsorg mellem personalet og de anbragte unge.

Vægtningen af de kamplignende forhandlinger om omsorg i Sannes fortælling om fortiden er ikke tilfældig. Under de første tre interviews bor Sanne i et bofællesskab med tilknyttet personale, og her oplever hun en kamp om omsorg i forhold til en fra personalet, som hun føler sig særligt knyttet til. Hun fortæller, at *'Det kan godt være, hun skal være professionel, men hun er fandeme dårlig til det'* (Sanne, interview 2). Sanne oplever, at den professionelle på den ene side giver udtryk for at holde af hende, men på den anden side virker afvisende. I fortællingen tilskriver hun den ansattes handlinger institutions-strukturelle logikker, der ikke giver mening: *'Hvis jeg havde en kammerat uden for systemet, så ville det ikke give mening, hvis han sagde "hey, jeg synes, du er mega sej"',* men bare aldrig gider at lave noget med mig. Det

vil ikke helt give mening' (Sanne, interview 2). Samlet set fremgår det, at relationer, der formes inden for samfundsstrukturelle institutioner, i Sannes fortælling er karakteriseret af indre modsætninger. En indre modsætning er eksempelvis, at en del af arbejdet for personalet på anbringelsesinstitutioner er at tildele omsorg til de anbragte, men samtidig findes der i den professionelle omsorg begrænsninger på den omsorg, der kan gives.

Thomas fortæller om sin tid på institution med udgangspunkt i de handlinger, han udførte i samvær med de andre anbragt på institutionen. Hans tid på institution som barn i alderen fra omtrent 7 år til omtrent 9 år var kendetegnet ved, at han og de andre børn '*hold kæft, vi fik lavet noget ballade, det var jo helt vildt. Stak af og røg smøger. Vi drak også øl engang, kan jeg huske*' (Thomas, interview 1). Børnene fra institutionen præsenteres samtidig som nogle, de andre børn i lokalområdet helst undgik, da børnene fra børnehjemmet kunne være lidt hårdere end andre børn (Thomas, interview 1). I Thomas' fortælling konstrueres således en mening omkring institutionslivet som byggende på en afvigerkultur, hvor de unges handlinger afviger fra det, 'vi overordnet anser for normalen' (Espersen, 2010:68).

Senere under interviewet fortæller Thomas igen om institutionslivet, denne gang med udgangspunkt i en institution han kom på som teenager, da plejeforældrene flyttede og lavede deres forhenværende hjem om til en institution, hvor han skulle bo sammen med seks andre unge. Fortællingerne om tiden på institutionen handler igen om, hvordan de unge fandt sammen i en form for ustyrlig og afvigende adfærd:

Jamen, de [plejeforældrene] ville så lave en institution, så begynder det rigtig at gå galt nu. [...] Der var jeg omkring de der 14 år, så skulle der til rigtig at ske noget. Altså, sådan er det med anbragte, man tror, de er svære som lille, men så vent til, de kommer i puberteten, så går det edermame galt. Men det kan da jeg huske, vi smadrede jo alting, og drak bajere, og røg smøger. (Thomas, interview 1)

Thomas konstruerer således en fortælling om institutionslivet som en afvigerkultur, hvor de anbragte børn og unge var vildere end deres jævnaldrende og levede et liv fyldt med risikoadfærd. I fortællingen om denne afvigerkultur findes imidlertid en tilknyttet fortælling om den afvisning, han oplever, da hans plejefamilie flytter fra hjemmet, mens Thomas bliver og således kommer til at bo på institution:

Men det var sgu også noget mærkelig noget, fordi jeg havde jo stadigvæk mit eget værelse. Det var der slet ikke flyttet rundt på. De andre [plejeforældrene og hans bror, der flyttede med plejeforældrene] flyttede jo bare, og så blev jeg bare boende. Så lige pludselig var der nye mennesker og sådan noget 'Goddag'... Det gik jo helt galt, men der begyndte jeg også at få det rigtig, rigtig, rigtig dårligt. Sådan virkelig at begynde at forsvinde fra virkeligheden. [...] Hvor alting blev rigtig

kvalmende varmt indefra, ikke også. Ligesom når man har kærestesorger, bare ganget med hundrede. Altså, virkelig, virkelig ubehageligt. Føle sig helt alene i verden... Ja, det var ligesom, alle var døde omkring en. (Thomas, interview 1)

Det ender med, at Thomas stikker af fra institutionen og søger hjem til sine plejeforældre i deres nye hus. Her kan han dog ikke være, så han tager hjem til sin mor og bor indtil, at han anbringes på en ny institution. Thomas' fortælling bærer således i sig en mening opbygget omkring oplevelsen af afvisning i en grad, hvor hans oplevelser kommer til udtryk fysisk – i kropslighed – i form af kvalmende fornemmelser og bevidsthedsmæssigt fravær fra omgivelserne. Fortællingerne om afvigerkulturen på institutionerne skal således ses i tilknytning til fortællingen om den eksklusion, Thomas oplevede fra plejeforældrenes side: Han var en uønsket afviger. I fortællingen fremgår en proces, hvor Thomas' oplevelser bevirker, at afvisningerne fra plejeforældrenes side fører til yderligere afvigelse fra Thomas' side, hvilket fører til endnu større eksklusion fra omgivelserne og til sidst får det som konsekvens, at Thomas tager afstand fra omgivelserne – i fortællingen i bogstaveligste forstand, idet han oplever det som om, at han forsvandt fra virkeligheden og alle døde omkring ham.

De unge præsenterer således i deres fortællinger forskellige oplevelser af at have boet på institution, idet fortællingerne konstrueres ud fra, hvad der er den situationelle kontekst for den unge på tidspunktet for fortællingen. Fælles for fortællingerne er imidlertid, at de relaterer sig til definitioner af normalitet, som de unge på forskellig vis forholder sig til. Hvor Mette og Sanne fremhæver normaliserende sider af institutionslivet, tager Thomas i sin fortælling i højere grad udgangspunkt i institutionslivet som en afvigerkultur. De unge konstruerer således forskellige fortællinger om at have været anbragt på institution, men omkostningerne i fortællinger peger i samme retning: At de unge må forholde sig til at vokse op under forhold, der tydeligt adskiller sig fra, hvad der i formula-fortællinger er at betragte som ideelle opvækstvilkår, nemlig opvækst i en familiekonstellation. På institutionen har de været under definerede rammer og levet et liv blandt en gruppe af andre mennesker (Brown & Wilderson, 2010).

ANBRINGELSENS METAFORTÆLLINGER

Når de unge fortæller om deres anbringelsesoplevelser, præsenterer de metafortællinger om anbringelsens indre logik. Det vil sige fortællinger om vilkår og konsekvenser ved anbringelse, der ikke umiddelbart er bundet op på den enkelte anbringelsesform eller den enkelte ung, men derimod findes i anbringelsens natur. For det første handler disse metafortællinger om en temporal betinget omsorg, som har sit fundament i en skrøbelige relation, der er usikkerhed omkring, hvornår ender. For det andet findes der metafortællinger om oplevelsen af fremmedhed, idet den enkelte placeres i en ny kontekst, der ofte er at betragte som en anden kultur end

den velkendte. Det kan være såvel i forhold til anbringelsen, men også i forhold til at vedkommende bliver hjemgivet og oplever sig forskellig fra de hjemlige forhold. Endelig er der fælles fortællinger om det privilegium, anbringelsen som hændelse i de unges liv på mange måder opleves at være, idet den enkelte ved anbringelsen blev fjernet fra usikre forhold i hjemmet.

Temporal betinget omsorg

Som det fremgår i de foregående afsnit, er fortællinger om relationer til plejeforældre og personale på institutioner yderst komplekse og knytte an til forskellige former for meningskonstruktioner. En omstændighed, der påvirker de unges konstruktion af anbringelsesoplevelsen og deres forhold til omsorgspersoner på anbringelsessteder, hvad enten de har været i plejefamilie eller på institution – eller begge dele – er oplevelsen af at have været et arbejde. En beskæftigelse, som andre har fået penge for at varetage. På den måde oplever de unge, at de har indgået i en form for bytteforhold, hvor anbringelsesstedet har modtaget betaling fra kommunen for at drage omsorg for dem.

Fortællingerne om at føle sig som et arbejde træder især frem hos de af de unge, som udtrykker skuffelse over en manglende relation til omsorgspersoner fra anbringelsesstedet. Oplevelsen af at være et arbejde træder særligt frem i fortællingen hos Anette, der generelt omtaler sine plejeforældre som mor og far, da hun har været anbragt hos dem hele sin opvækst, men samtidig fremhæver *'jeg kaldte dem forældre, mor og far, men de var jo ikke mine forældre, de havde mig på grund af, at de fik penge'* (Anette, interview 1). Ifølge Anette italesatte plejemoderen betalingen, som de modtog for at have hende:

Som min plejemor også selv har sagt helt ærligt og åbent, at grunden til de fik mig, det var for, at så havde hun råd til at blive hjemme og tage sig af sine egne børn. Så jeg var jobbet, og jeg kunne godt mærke hele min opvækst, at jeg var ikke elsket på samme måde, som hvis jeg havde været deres barn. Jeg kunne godt mærke en forskel, så jeg var hende, man havde, fordi man fik penge for det. (Anette, interview 1)

I Anettes fortælling bruges omtalen af penge – lønnen for Anettes tilstedeværelse – som en måde, hvorpå plejeforældrene tog afstand fra hende. Hun oplever sig følgelig som anderledes end plejefamiliens egne børn, idet hun fremhæver sig selv som *'jobbet'* – med andre ord midlet – til at sikre de andre en nær, familierelation kendetegnet ved støtte og omsorg. I danske interviewstudier med børn og unge i og efter anbringelse peges der ligeledes på denne opmærksomhed på pengenes indvirkning og på at være et arbejde (Børnerådet, 2012; Egelund Nielsen et al., 2005). Et australsk studie (Gardner, 1996), hvor børn og unge i familiepleje blev interviewet og skulle udfylde et standardiseret scoringsinstrument om deres definerede familietilhørsforhold, finder, at de, der ikke oplever inklusion i plejefamilien, fremhæver økonomien som argument for det manglende tilhørsforhold

('de tog mig kun for pengenes skyld'). I tilfælde, hvor den enkelte oplever sig som en del af plejefamilien, argumenteres ligeledes med udgangspunkt i økonomien ('de gjorde det ikke kun for pengenes skyld'). Kildedal (1996) peger på, at de fleste børn og unge i pleje kender til lønnens eksistens, men at den ikke italesættes under anbringelsen. Den er et tabubelagt emne og blev omtalt negativt i interviews med personer, der har været anbragt, i de tilfælde, hvor den samlede oplevelse af anbringelsen var negativ. I tilfælde, hvor den enkelte følte en tilknytning til plejefamilien, udtrykte vedkommende ingen problemer med at vide, at plejefamilien havde modtaget løn.

Studier peger således på, at anbragte kan opleve sig som et arbejde, og at omsorgen fra andre er (økonomisk) betinget. Dette aspekt er primært undersøgt i relation til plejefamilieanbringelser. Fortællingerne fra de unge peger imidlertid på, at bevidstheden om den betingede omsorg ikke nødvendigvis ender, når den unge træder ud af anbringelse. Det er en oplevelse, som kan føres videre i den unges liv, hvorved der opstår tydelige forbindelser mellem fortidens oplevelser og nutidens ræsonnementer. Eksempelvis fortæller Anette i interview 2, at hun har fået kontakt til en familie, som ønsker at være bonus-familie for hende, da hun ikke har kontakt til sine plejeforældre og begrænset kontakt til sine biologiske forældre. Det er imidlertid et tilbud, som Anette har svært ved at tage imod:

Det er mærkeligt, at der er nogen, der vil have mig bare for at have mig. Altså, de får ikke penge for det... Så føler jeg, at jeg står i evig gæld til dem. Så det er måske også lidt en forkert tankegang, men det er en følelse, jeg tror, kommer af, at jeg har været anbragt, og fordi jeg har været vant til hele mit liv, at der er nogen, der har fået penge for at have mig, altså så føles det bare unormalt, hvorfor skulle nogen gide at have mig, hvis de ikke får penge for det? Så det kæmper jeg stadig lidt med... (Anette, interview 2)

Omsorg og relationer italesættes af Anette inden for en økonomisk diskurs af penge og gæld. Oplevelsen, fremhæver hun, bygger på erfaringer fra anbringelsen. I fortællingen tegner der sig dog samtidig en opmærksomhed på aktivt at '*kæmpe*' mod denne forståelse. Som Schutz (2005) fremhæver, kan handlinger være såvel direkte som indirekte, hvor handlinger finder sted i den enkeltes bevidsthed. Anette præsenterer herved sig selv som en aktør, der bevidst handler for at ændre sine forståelsesstrukturer.

På baggrund af interviewene finder jeg således, at der er en yderligere dimension - et temporale perspektiv - til de unges oplevelser af den betingede omsorg. Først og fremmest ved, at de unge bærer oplevelserne med sig, men temporalitet kommer også til udtryk på andre måder i forhold til de unges fortællinger om betinget omsorg. Studier peger på, hvordan den manglende definition af anbringelsens varighed kan medvirke til, at tidsperspektivet opleves som usikkert fra plejeforældres side og

derved spiller en rolle for deres engagement i plejebørn (Brønserud & Dessau, 2001). Temporalitet i relationen har ligeledes en betydning fra de unges perspektiv. Sanne fortæller eksempelvis, hvordan de tidsdefinerede rammer for personale på en institution kan forstærke hendes oplevelse af, at personalet er der for pengenes skyld:

Hvis der kom en personale ind til en, og man var ked af det og skulle snakke med en person, så kan man måske mere føle den der 'du gør det bare for pengenes skyld' eller føle sig lidt... Man skal udlevere sig selv. Nu og her i den her halve time eller et eller andet, i stedet for man måske bare kan sidde og hyggesnakke, og så lige pludselig komme ind på et emne, og så kan man snakke. (Sanne, interview 1)

Personalets samtale med Sanne præsenteres som skemalagt, eller der fremstår, hvad jeg vil betegne som en temporal betinget omsorg. Det vil sige en omsorg, der tilbydes inden for definerede tidsrammer, mens den unge er på institutionen eller hos plejefamilien. Hentydninger til den temporale, betingede omsorg handler om, at omsorgen har sin tid – men heri også, at der vil være en tid, hvor omsorgen ikke findes længere, hvilket for den enkelte ung kan aktivere en grundlæggende frygt for at miste. Dette aspekt belyser Mette, da hun fortæller, at hun havde svært ved at se sig selv som et arbejde for personalet på institutionen, hvor hun var anbragt under en del af sin opvækst:

Det har skabt meget frustration i mig i lang tid, for jeg vidste jo godt, at når jeg ikke var det sted mere, så var de der jo heller ikke. Fordi de gad ikke at bruge energi og tid på mig, hvis jeg ikke var der som arbejde. Det var nogle ting, jeg begyndte at reflektere over, da jeg var 10 år gammel, at de her mennesker, der gik rundt om mig hver dag, det var jo ikke nogen, der blev ved med at være der, og det var endda ikke nogen, der havde lyst til at være der, og der tror jeg, at jeg oplevede en ret stor sorg. Fordi, hvem skulle så være der? Selvfølgelig var mor og far der, men de var der jo ikke, som de skulle være... [...] Der er nogle pædagoger, som var helt forfærdelige, ikke, og så er der også dem, der var alt for en. Men lige meget hvad de var, så var de der ikke, når... Det har været et svigt, tror jeg, og det er nok der, det bliver svært at vokse op sådan et sted, for du kan ikke kræve mere, end at de er der indtil, at de ikke er der, tror jeg. (Mette, interview 1)

Mette præsenterer i tilbageblik en indsigt – et kritisk øjeblik – i et erfaringsforløb, da hun mener, at det var ved 10-års alderen, hun begyndte at reflektere over anbringelsens konsekvenser. At menneskene omkring hende ikke ville være der, når hun forlod institutionen, hvilket medførte en sorg og spørgsmål relateret til fremtidige støttende relationer.

Fortællingerne om den betingede omsorg inkluderer således i et temporalt perspektiv fortællinger om frygten for at miste og den ensomhed, som følger med tab af relationer. Især i forhold til, hvad der for de unge kan fremstå som primære omsorgspersoner i tilfælde, hvor deres forældre ikke er i stand til at påtage sig et omsorgsstøttende ansvar. Studier peger på, at netop fraværet af voksne omsorgspersoner ofte er en central mangel hos anbragte børn og unge, blandt andet forårsaget af de miljøskift, som kendetegner livet hos børn og unge i anbringelse (Egelund Nielsen et al., 2005; Egelund et al., 2010; Mølholt et al., 2012; Stein, 2005). Fortællinger om – og oplevelsen af – den betingede omsorg har således mange facetter og gør sig gældende for såvel unge, der har været anbragt i familiepleje som unge, der har været på institution. Fortællingerne inkluderer oplevelser af at være et lønarbejde, men der er også et temporalt perspektiv, som gør sig gældende. Både i forhold til, at de unge bærer oplevelserne med sig i deres liv efter anbringelsen, og i forhold til at der i den betingede omsorg ligger frygten for, hvad der vil ske, når der ikke længere udbetales løn til primære omsorgspersoner.

Fremmedhed i Bulderby

Udover fortællingerne om anbringelsessteder og omsorgspersoner, samt oplevelserne af temporal betinget omsorg, findes der andre måder, hvorpå de unge fortæller om deres oplevelse af inklusion og eksklusion under anbringelsen. Tilsvarende beskrivelserne af værelserne på anbringelsesstedernes fysiske placering, opdagede jeg, hvordan karakteristikken af omgivelserne, hvor de kom hen i forbindelse med, at de kom til nyt anbringelsessted eller blev hjemgivet til forældrene, var et mål for, hvordan de oplevede hændelsen 'at blive flyttet fra location og relationer'.

Konteksten i de unges fortællinger viste sig således væsentlig. Særligt præsentationer af byen, hvor de skulle bo, gav et billede af de unges oplevelser. Christian karakteriserer byen, hvor hans sidste plejefamilie bor, med ordene '*Det var nærmest min hjemby dengang. Og det er den faktisk også i dag*' (Christian, interview 1). Denne korte beskrivelse af byen tegner en central pointe i Christians fortælling, nemlig at han føler sig godt tilpas i de omgivelser, som blev tilbudt ham i plejefamilien. Det er hans hjem. Oplevelsen af at have hjemme er således en væsentlig indikator på Christians tilknytning til plejefamilien. Begrebet hjem adskiller sig fra begrebet bolig ved, at der i hjem ligger en forståelse af moralsk og symbolsk rummelighed, samtidig med at begrebet inkluderer emotionelle og psykologiske investeringer, men også bekymringer (Henderson et al., 2007:124). At føle sig hjemme handler med andre ord om, hvad der i sociologiske termer ofte tematiseres under begrebet 'belonging'. Dette vil sige en flerdimensionel forståelse af det at høre til. Det handler om såvel en fysisk som social oplevelse af tilhørsforhold (Lähdesmäki et al., 2016; Yuval-Davis, 2006).

I andre fortællinger karakteriseres de nye omgivelser på måder, der nærmere henviser til oplevelser af 'non-belonging' (Lähdesmäki et al., 2016). Fortællingerne henleder således tanker til Schutz' (2005) teoretiske pointer om den fremmede, der skal forsøge at passe ind et nyt sted, og de forhandlinger som sker i forbindelse med denne tilpasning. I stedet for at bruge begrebet den fremmede vil jeg hellere tale om fremmedhed, da fokus herved flyttes fra en definerende karakteristik af den enkelte til en oplevelse og de bevidsthedsprocesser, som ligger heri. Fortællinger om fremmedhed i relation til de fysiske omgivelser præsenterer herved fortællinger om grundlæggende at opleve sig desorienteret og miste, hvad Schutz betegner som en 'tænkning-som-sædvanlig' (Schutz, 2005:187).

En af disse fortællinger om fremmedhed præsenteres af Trine om et tidspunkt, hvor hun flytter med plejefamilien. Hun har på dette tidspunkt boet i ustabile forhold hjemme, været i netværkspleje i et halvt år, boet ét sted med plejefamilien, og nu skal hun flytte med plejefamilien, mens hun desuden skal flytte klasse på gymnasiet. Hun fortæller, at det blev lidt for meget for hende på det tidspunkt. I sin fortælling om de fysiske omgivelser det nye sted, hun flytter til med plejefamilien, fremgår en grundlæggende oplevelse af fremmedhed:

Det her nye sted, det var et sådan rigtig villakvarter med hr. og fru Danmark. Og der var nogle unge på min alder, og de var jo vokset op ved siden af hinanden, og så kom de over og spurgte 'vil du være med til at spille rundbold?', og jeg gider fandeme ikke at spille rundbold (griner)... Og så siger jeg nej, og så accepterede de ikke det, 'ej, kom nu, det bliver sjovt', og sådan var det hele tiden. [...] Min plejefar har nogle gange direkte sammenlignet mig med [nabodatteren], 'hun er selvstændig, hun er god til at lave mad og kan selv invitere en masse, og hun har mange venner og klarer sig godt i skolen, og mange fritidsinteresser, hun går op i, og hun er bare altid så glad og social'. Og så siger han 'og sådan er du jo ikke', så sidder man der og tænker 'nej, men jeg er så heller ikke opvokset her', altså, jeg er begyndt at kalde det Bulderby. Jeg kunne ikke holde det ud, og jeg tror godt, at min plejemor forstod, at det var negativt ment. Jeg sagde et eller andet, hvor jeg kaldte det Bulderby, men så vender hun det om til noget sødt, og så står hun og fortæller de der nabokoner 'ja, Trine kalder det jo Bulderby', og jeg tænkte bare 'ja, og det er ikke et kompliment'. [...] Det der lalleglade noget, det kunne jeg slet ikke have. Og jeg kunne ikke passe ind i den der skabelon, og jeg kunne ikke... Hvad siger man... Bare lade som om nu er vi en lykkelig familie, og jeg er opvokset her på den her villavej hele mit liv, fordi det er jeg ikke. (Trine, interview 1)

Som det fremgår af fortællingen, oplever Trine ikke, at hun har samme præferencer og kulturmønstre som de andre i hendes omgivelser. Schutz (2005) fremhæver, at den fremmede sætter spørgsmålstejn ved de logikker – eller opskrifter – som findes

i kulturen, hvilket også er tilfældet hos Trine. Hun har en kritisk distance til '*hr. og fru Danmark*' og deres børn, der spiller rundbold i Bulderby. Samtidig pointerer Trine, at det ikke er her, hun kommer fra. For den fremmede vil kulturmønstret i hjemgruppen være referencerammen og være den naturlige opfattelse af verden, da den enkelte har en biografisk betinget situation. Set fra den nye gruppes synsvinkel vil den fremmede imidlertid være uden historie (Schutz, 2005). Dette synes at være tilfældet i ovenstående citat, hvor nabobørnene ikke vil acceptere, at Trine ikke ønsker at spille rundbold, eller da plejefaderen ikke kan forstå, at Trine ikke agerer som nabopigen. De kan ikke forstå, at Trine agerer anderledes, end hvad de er vant til.

Trines fortælling om Bulderby trækker på formula-fortællinger om, hvordan livet er for hr. og fru Danmark, et liv som hendes eget liv adskiller sig fra. Hun trækker således på symbolske koder i sin fortælling og søger at præsentere sig selv som anderledes end dette glansbillede af et ukompliceret liv. Perregaard (2015) pointerer i relation til den narrative fortælling, at der imidlertid opstår det paradoks, at fortællingen er med til at styrke de kulturelle værdier, som findes, idet det er disse, som kan trækkes på i fortællingen. Trine præsenterer sig således ud fra en sammenligning med og afstandstagen fra socialiseringen i Bulderby, men hun præsenterer ikke et individualiseret billede af sig selv på egne præmisser.

Det er imidlertid ikke kun ved karakteristik af anbringelsessteders omgivelser, at de unges fortællinger giver et billede af oplevelser i relation til inklusion og eksklusion. Der trækkes på lignende konstruktioner af mening, når de unge fortæller om deres oplevelser med at blive hjemgivet til forældre. Dette fremgår eksempelvis i fortællingen fra Mette, der efter at være anbragt på institution i omtrent fire år bliver hjemgivet til sine forældre sammen med sin lillesøster:

Jeg fik en idé om, at nu blev det godt. Men det gjorde det ikke, desværre. Vi startede i en folkeskole, og jeg kan huske, at de kiggede meget mærkeligt på de børn der, ikke, fordi lærerinden havde fortalt, at der kom hende her Mette, og hun havde boet på et børnehjem, før hun kom herhen. Og det var helt mærkeligt, at hun havde fortalt dem det, fordi det var sådan en lille by, sådan en lille havneby, en lille andedam, hvor alle har det så pisse godt, og der er skov og strand. Så kommer der sådan noget her... Og jeg så også mærkelig ud i forhold til dem, jeg maledede altid mine øjne sorte og sådan noget, ikke (griner), så det var helt skørt at blive placeret i det der billede... Der flyttede vi hen og boede der i to år, gik i skole, og tingene gik, som de gik... (Mette, interview 1)

Mette præsenterer sig selv som en, der ikke passer i andedammen med omkringliggende skov og strand. Hun skillede sig ud på flere måder: Hun både kom fra et børnehjem, og hun så anderledes ud sammenlignet med de andre børn. Fortællingen fortælles på et tidspunkt, hvor Mette sidder med viden om, at hun ikke forblev hos forældrene, da hun to år efter blev genanbragt, denne gang hos en

plejefamilie. Konstruktionerne af mening tilknyttet tiden i andedammen kan følgelig være bundet op på denne viden om genanbringelsen og således være et argument for Mette selv om, at hun ikke hørte hjemme der. Derfor gav det mening, at hun skulle væk derfra – og fra familien.

Hvorvidt fortællingerne om de unges omgivelser i fortiden konstrueres omkring oplevelser af inklusion eller eksklusion bygger på, hvordan de unge oplever relationen til stederne – og især menneskene på stederne – på fortælletidspunktet. Christian har i dag en nær relation til sine plejeforældre, Trine har en oplevelse af, at plejeforældrene aldrig har accepteret hende, som hun er, og Mette har et anstrengt forhold til sin mor og har også siden konstateret, at hun ikke kan bo hos sin mor, heller ikke i kortere perioder, hvor hun har brug for overnatningsmuligheder.

Anbringelsens privilegium

Når det handler om anbringelse som en hændelse i de unges liv, er det væsentligt at fremhæve, at den samlede vurdering af denne hændelse i deres liv fortælles frem som positiv. Anbringelse bliver i fortællingerne italesat som et privilegium på baggrund af to former for meningskonstruktioner:

- At anbringelse har skabt en tryghed i deres liv, som de ikke oplevede hjemme
- At anbringelse har bidraget til en normaliseret opvækst – en opvækst som den, andre oplever

Thomas fremhæver trygheden under anbringelsen som positiv, men er dog den blandt de unge, som italesætter størst tvetydighed i sin vurdering af anbringelse som en hændelse i livet. På den ene side fremhæver han, at: '*Jeg var ikke bange derude [på institutionen]*' (Thomas, interview 1), hvilket er i modsætning til opvæksten hos forældrene, hvor især hans far var utilregnelig: '*Der er jo sket mange ting med en psykisk syg far, altså vold og overgreb og alt muligt fra sådan en syg mand, ikke også*' (Thomas, interview 1). Hans vurdering af at føle sig tryk på anbringelsesstedet skal ses i sammenhæng med de oplevelser, han havde hjemmefra. Tryghed er således den positive modsætning til livet hjemme hos forældrene. Men dette er ikke nødvendigvis ensbetydende med, at anbringelsen generelt er en positiv hændelse i Thomas' liv. Som han fortæller senere i interviewet, mener han, at det har haft en traumatisk betydning for ham at blive fjernet fra forældrene:

Hvis man kun er 7-8 år, eller hvad man nu er, jamen, man bliver rykket væk fra sin mor og far på den måde, uanset om man har haft det godt eller dårligt derhjemme, det er meget traumatisk, ikke også. Det er nærmest et livstruende chok. Og det kan man jo også sige, det er nok derfra, fordi jeg fik jo noget posttraumatisk stress, og det mente de, at det var fra anbringelsen, ikke også

I: Ja, fik du det lige bagefter eller senere?

T: Det er først nu herefter, at jeg er blevet ældre, at de begyndte 'Du er borderline', så er du alt mulig andet, og så troede de, at jeg havde ADHD, og jeg ved kraftedme ikke hvad, altså... Eller det var i hvert fald nok der, at noget af starten var på det. (Thomas, interview 1)

Thomas foretager en meningskonstruktion, hvor anbringelsen fremstår som et kritisk øjeblik i hans liv med tiltagende konsekvenser efterfølgende. Konsekvenser, som synes accelererende med professionelles hentydninger til forskellige former for diagnoser af hans sindstilstand. At '*det kan man jo også sige*' henleder tankerne til, at det er professionelle, der igennem Thomas' liv har foretaget disse vurderinger af Thomas. Det kan med andre ord være en form for organisationel identitet, som for Thomas virker logisk, og derfor har han taget den til sig som en del af sin egen personlige identitetsfortælling.

Dette betyder, at Thomas konstruerer en fortælling, der har som forudsætning, at anbringelsen var en traumatiserende oplevelse. Herved udgør anbringelsen som kritisk øjeblik en logisk start på det opvækstforløb, som Thomas sidenhen præsenterer, der især karakteriseres af forskellige former for risikoadfærd. Denne form for fortælling er anderledes end den, som eksempelvis fortælles af Mette, da hun, som præsenteret i citatet under afsnittet 'Institution', fremhæver, at det ikke er opvæksten på institution, der har medført, at hun muligvis i dag skiller sig ud fra jævnaldrene, men derimod opvæksten hos familien. Der tegner sig herved to forskellige meningskonstruktioner hos Thomas og Mette. Hvor Thomas' konstruktion af mening bygger på en fortælling om afvigelse og traumatisering som følge af anbringelsen, synes Mettes konstruktion at bygge på normaliseringsargumentation og en afstandtagen fra de vilkår i familien, som førte til hendes anbringelse.

I forhold til at opleve tryghed i anbringelsen fremhæver Christian ubetinget, at tiden hos plejeforældrene var den bedste tid i mange år for ham, da '*Der var tryghed og stabilitet. [...] Der var omsorg og tryghed, og ja, kærlighed fra alle sider*' (Christian, interview 1). Tryghed er herved forbundet med den stabilitet, omsorg og kærlighed, han oplever at møde i plejefamilien, også i situationer hvor han har '*lavet noget lort*' (Christian, interview 1). Den tryghed, han fremhæver, knyttes i fortællingen sammen med, at han generelt følte sig mere tryk i sine omgivelser sammenlignet med, da han boede hjemme, og følgelig gik fra at være usocial og tilbagetrukket til at være social og ses med venner i hverdagen.

Anbringelsen betød således for Christian, at han oplevede et liv, hvor han følte sig privilegeret, og flere gange italesætter han forhold, som han havde under opvæksten hos plejeforældrene i berigende vendinger som '*privilegeret*' og '*luksus*' (Christian, interview 1). Andre studiers fund peger ligeledes på en samlet positiv vurdering af

anbringelse (Andersen 2004; Warming, 2005). Sanne bruger vendingen *'forkælet'* til at beskrive oplevelser under anbringelsen:

[Vi] kunne bare sige, mig og nogle af de andre på institutionen, 'hold da kæft, det kunne være fedt at komme på shopping inde i byen' eller et eller andet, så gjorde vi det. Altså, møg forkælede der, i princippet, så sagde han eller hun bare 'nå, ud i bussen, så kører vi', eller en tur til en af de andre byer. Altså sådan, bare hygge-agtigt noget, ligesom man ville gøre med sine forældre på en måde. (Sanne, interview 1)

Sanne forbinder i fortællingen de forkælede oplevelser i hverdagen på institutionen med et familieliv. Sammenligningen handler følgelig ikke så meget om, at det for Sanne var væsentligt at komme ind til byen på shopping, men mere om den normalisering, som sammenligningen muliggør: At have haft en opvækst som mange andre. Line trækker på lignende normaliserende konstruktioner af sin tid i familiepleje, da hun under interviewet forestiller sig, hvordan hverdagen ville være, hvis hun havde været på institution, eller hvordan den var hos moderen. Hun vægter, at hos plejefamilien oplevede hun *'en normal hverdag, som de fleste familier har'* (Line, interview 1). Hun oplever således, at det at have været i pleje har givet hende en opvækst med en hverdagsstruktur, som minder om andres. Igen er det centrale i denne fortælling normaliseringen, som den bærer.

I fortællingerne om anbringelse som hændelse i livet, trækker de unge således på formula-fortællinger om, hvad familieliv består af, og de fremhæver, at de flere gange har oplevet disse forhold under deres opvækst. Herved fortæller de også, at de kender til de symbolske koder, som familielivet inkluderer. Fortællingerne kan herved tolkes som en måde, hvorpå de unge forhandler om formula-fortællingerne om anbringelse. Det er muligt at være i anbringelse såvel som at leve, hvad der kan karakteriseres som et normalt liv – et standardiseret liv i formula-fortællinger om 'familieliv', 'opvækstbetingelser', 'ungdomsliv' og lignende. De forhandlende fortællinger fremstår herved som en kamp mod stigmatiseringen af opvækstbaggrunden. Når de unge fortæller, at der findes privilegier i anbringelse, er der følgelig mere på spil i disse fortællinger end fortællingen om gode oplevelser relateret til deres anbringelse. Samlet set peger dette på udfordringer oplevet hos de unge i forhold til på den ene side ikke at have den privilegerede adgang til fortællinger om en opvækst i familiens skød, men på den anden side ønsker at konstruere fortællinger om en opvækst, hvor privileger ikke er fraværende. For at kunne konstruere fortællinger om en privilegeret opvækst, fremgår det således, at de unge må ty til sammenligninger med formula-fortællinger om familieliv.

ANBRINGELSENS OPHØR

Med til at være i anbringelse hører, at anbringelsen en dag ophører. Anette forlod anbringelse som den yngste af informanterne, idet hun flyttede for sig selv i en alder

af 17 år. Christian og Trine flyttede fra anbringelsesstederne som 20-årige og havde således den ældste alder af de unge, da de forlod anbringelse. Udover, at de unge forlod anbringelse på forskellige tidspunkter i deres liv, er der også en række andre forskelle i forhold til deres måde at forlade anbringelse på. Processen med at forlade anbringelse spredt sig på baggrund af de unges fortællinger over et kontinuum mellem yderpunkterne fra en kortvarig overgangsproces, hvor den unge forlader anbringelsesstedet og flytter for sig selv, til at være en mere langstrakt proces, hvor den unge gradvist forlader anbringelsessystemet.

Tidspunktet, hvor unge forlader anbringelse, er et internationalt forskningsfelt ofte behandlet under perspektivet om 'transitioning out of care' (se eksempelvis Collins & Clay, 2009; Courtney & Dworsky, 2006; Fransson & Storø, 2011; Geenen & Powers, 2007; Holt & Kirwan, 2012; Mendes, Pinkerton, & Munro, 2014; Munro et al., 2011; Stein, Ward, & Courtney, 2011), der er internationale vidensopsamlinger om emnet (se eksempelvis Cross, 2010; Mendes, 2009; Munro, Stein, & Ward, 2005; Stein & Munro, 2008), journals med special issues om emnet (se eksempelvis Gabriel & Keller, 2014; Stein et al., 2011), og der er et forskningsnetværk tilknyttet emnet, The International Research Network on Transitions to Adulthood from Care (INTRAC). Specifikt med udgangspunkt i skandinavisk viden er der udgivet vidensopsamlinger om unges overgang fra anbringelse til voksenlivet og den støtte, de unge tilbydes fra det sociale systems side (Bakketeig & Backe-Hansen, 2008; Møhlolt et al., 2012).

At der er fokus på denne overgang fra anbringelse til at leve, hvad der i socialpolitiske termer karakteriseres som et selvstændigt voksenliv, skyldes blandt andet, at forskningen kontinuerligt finder, at overgangen er udgjort af en række risici. Således fremhæver Stein på baggrund af en opsamling af forskningsbaseret viden på området, at unge, der har været anbragt, er i risiko for at opleve komprimerede og accelererede overgange til voksenlivet set i forhold til deres jævnaldrende:

In comparison with their peers in the general population, most young people leaving care have to cope with the challenges and responsibilities of major changes in their lives, in leaving foster care or residential care and setting-up home, in leaving school and entering the world of work, or, more probably, being unemployed and surviving on benefits, and being parents, at a far younger age. In short, many have compressed and accelerated transitions to adulthood. (Stein, 2008:39)

Forskningen tegner herved et billede af, at unge, der har været anbragt uden for hjemmet, ikke oplever overgange til voksenlivet som jævnaldrende unge. Ofte oplever de at overgå til voksenlivet tidligere end jævnaldrende, idet den demografiske udvikling viser en tendens til, at unge generelt flytter hjemmefra i en senere alder sammenlignet med tidligere tider, at perioden imellem ungdoms- og voksenliv strækker sig over længere tid, samt at unge ofte modtager hjælp og støtte

fra forældrene langt ind i voksentilværelsen (Furlong, Biggart, Sweeting, & West, 2003; Hellevik, 2005).

I det følgende undersøges det, hvordan de unge fortæller om det tidspunkt, hvor de forlod anbringelsen, hvad der er centralt for de unge i disse fortællinger, og herunder også meningskonstruktionerne i fortællingerne. Indledningsvist præsenteres fortællinger om selve fraflytningen. Herefter omhandler analyserne de unges oplevelser af at skulle tage vare på sig selv og de overvejelser, som knytter sig til at skulle leve et selvstændigt voksenliv. Afslutningsvist sættes fokus på en oplevelse, der ofte bliver aktuel under fortællingerne om at skulle forlade anbringelse og bo selv, nemlig oplevelser tilknyttet hjemløshed.

At flytte for sig selv

Denne afhandling starter med et citat med Mette, som oplever, at hun ikke vidste, hvad livet handlede om, da hun stod alene med sine møbler og havde forladt anbringelsen. På baggrund af de unges fortællinger tegner der sig et bredt billede af processerne i forbindelse med flytningen fra anbringelsesstedet – og herved at forlade det sociale system – til at flytte for sig selv. Nogle af de unge fortæller om en kort og brat proces, mens andre fortæller om en proces, der strækker sig over en længere periode og til dels stadig synes at være en del af de unges liv.

I fortællingerne hos Anette og Line fremstår fraflytningen fra anbringelsesstederne og udtrædelsen af det sociale system som en kort og brat proces, en form for grænse, hvor de før fraflytningen var vant til at bo hos de samme plejeforældre igennem år til, hvad der i fortællingerne fremstår som fra den ene dag til den anden at have begrænset kontakt til plejeforældrene efter fraflytningen. Anette præsenterer i sin fortælling, hvordan de praktiske plejeforældre har lært hende meget gennem opvæksten, så hun ved, hvordan hun laver mad, sætter lamper op og skifter en sikring. Følgelig har hun ikke behov for hjælp fra plejeforældrene til denne form for praktiske hjælp, da hun flytter for sig selv:

De hjalp mig heller ikke med det. Det eneste de gjorde, dengang jeg flyttede hjemmefra, kom de med mine ting og læssede dem af, og så kunne jeg ellers selv sætte dem op på plads, og male væggene og klare mig selv. Så hørte jeg først fra dem en måned efter, da jeg selv ringede til dem. (Anette, interview 1)

Det fremgår indirekte af Anettes fortælling, at hun ikke nødvendigvis havde brug for den praktiske støtte, men den socialpsykologiske støtte synes at mangle i fortællingen. Hun fremhæver dette på et senere tidspunkt, da hun fortæller: *'Jeg flyttede allerede hjemmefra, da jeg var 17, og den første måned kontaktede de mig slet ikke. Der var jeg helt sikker på, jeg hører aldrig fra dem igen, så til sidst gjorde det bare så ondt, at jeg ringede til dem'* (Anette, interview 1). Kommunen modtog hun heller ikke støtte fra efter udflytningstidspunktet, da hun gik på gymnasiet og

havde et fritidsjob ved siden af. Hun var selvforsørgende, og kommunen *'var ligeglad, fordi jeg klarede mig fint nok i gymnasiet'* (Anette, interview 1). Opsummerende fremhæver hun tiden som: *'Det var hårdt. Rigtig hårdt'* (Anette, interview 1). Anette konstruerer således en individualiseret fortælling, hvor hun har ansvar for eget liv og ikke kan sætte sin lid til støtte fra andre.

Line fortæller en lignende fortælling om dagen, hvor hun forlader plejefamilien. Hun modtager imidlertid hjælp til at sætte lamper op og få samlet møbler, men der var forventninger til hende fra plejeforældrenes side, som hun ikke levede op til – normative forventninger om, hvordan en flytteproces fungerer:

L: Altså, de hjalp mig med at flytte, og jeg fik en masse skæld ud den dag, fordi jeg havde ikke sørget for, at der var sodavand og, du ved, alt det der, men hvor fanden skulle jeg vide det fra? Hvem har lært mig, at der skulle være det? Altså, det har der ikke været... Min mor har flyttet mange gange, men vi plejer måske at få noget spagetti... Men det fik jeg rigtig mange skæld ud over, virkelig. Det var en meget hård dag at flytte, så der havde jeg ikke lige brug for at snakke med hende [plejemor] lige det stykke tid der... Men de hjalp da med at sætte lamper op og lige få samlet møblerne, og så kørte de hjem. Hmm... Og så hørte jeg faktisk ikke fra dem i næsten et halvt år

I: Altså, hvor de ikke gav besked?

L: Jo, jeg fik lige et par enkelte opkald fra hende, sådan 'hvordan går det?' og sådan noget, men så fortæller man bare 'det går bare rigtig godt'... (Line, interview 1)

Under flytninger bliver de, der hjælper med flytningen, tilbudt sodavand og mad af den, som har brug for hjælpen. Sådan fungerer de sociale koder. I hvert fald er det en forståelse, som findes i det fælles videnslager, og det er således udtryk for en normativ forventning. Som Line fremhæver, er det imidlertid ikke viden, som hun har modtaget under sin opvækst – hun var en del af en anden kultur – og det er følgelig ikke en del af hendes videnslager. På den måde oplever hun en fremmedhed over for denne viden, en fremmedhed som plejeforældrene er uforstående overfor, hvorfor de skælder hende ud.

En fortælling om, hvordan det at forlade anbringelse og det sociale system kan betragtes som en mere langstrakt løsrivelsesproces, findes hos Sanne. Da hun er 19 år, bliver hun smidt ud af den institution, hvor hun bor, på grund af uoverensstemmelser med lederen. Hun får en tidsfrist på 2 måneder til at flytte fra institutionen. Fra institutionen flytter hun ind i en udsøgningsbolig, som hun får stillet til rådighed af kommunen *'akut'* (Sanne, interview 1), og hendes kontaktperson fra institutionen fortsætter som hendes kontaktperson. Da hun blev anbragt stillede

kommunen midler til rådighed, som hun købte møbler for, og disse møbler får hun med i sin nye bolig. Hun fortæller, at hun tog sig af sig selv i hverdagen og blandt andet er okay til at lave mad, idet hun før anbringelsen var vant til at lave mad til sin lillesøster. En tæt kontakt til kontaktpersonen gav også en støtte i hverdagen:

Den der kontaktperson, som man fik på, kom jo og besøgte en og var sammen med en, brugte en del tid på en. Jeg var også nogle gange med hende hjemme og besøge hendes familie, og spise der og sådan noget. (Sanne, interview 1)

Sanne fortæller, at hun boede i lejligheden et par år og modtager samtidig støtte, men på et tidspunkt ville kommunen ikke længere betale for støtten (hun blev omtrent 22 år, hvor efterværn ender), og hun flyttede i en ny lejlighed uden støtte. Efter at have boet i egen lejlighed og klaret sig selv i 2-3 år, kom hun atter i kontakt med det sociale system, da hun fik angst. Hun fik kontakt til støttepersoner, og efter et par år flyttede hun i bofællesskab med tilknyttet personale. Her bor hun under de tre første interviews. Ved interview 4 er hun flyttet ud i egen lejlighed med tilknyttet kontaktperson, og her bor hun stadig under interview 5.

Fraflytningstidspunktet er et centralt tidspunkt i livet hos unge, der har været anbragt. Det er med andre ord at forstå som et kritisk øjeblik: 'In practice, leaving care is a major life event and process that involves transitioning from dependence on state accommodation and supports to so-called self-sufficiency' (Mendes & Moslehuddin, 2006:111). Som belyst betegnes overgangen, hvor unge forlader anbringelse, som accelereret og komprimeret, hvilket blandt andet skyldes, at de unge ikke har samme muligheder for at udskyde det at flytte for dem selv som deres jævnaldrende, de har ikke samme form for støttende netværk af primære, voksne omsorgspersoner at trække på under overgangen, og de har typisk ikke mulighed for at flytte tilbage til omsorgspersoner, hvis de får behov for det.

Fortællingerne er dog som belyst karakteriseret af forskellige processer i forhold til tidspunktet, hvor de unge forlader anbringelse. Ikke desto mindre vil jeg betegne samtlige af de unges overgange til at bo for sig selv inden for termerne af accelererede og komprimerede processer af flere årsager. For det første på grund af, at ligegyldigt, hvorvidt der er tale om en kort eller en mere langstrakt proces, er det i bund og grund ikke de unge, der har haft muligheden for at bestemme processerne. De har med andre ord ikke haft definitionsmagten. Beslutninger er truffet på deres vegne af anbringelsessteder, professionelle og til tider også forældre. For det andet og som del af første årsag, oplever samtlige af de unge, ligegyldigt hvor langstrakt deres proces end har været, at det har været en omtumlet og forvirrende tid, da de skulle flytte for sig selv og forlade det sociale system.

I forskningen diskuteres overgangen fra anbringelse til at bo selv ofte ved brug af begreberne dependency, independency og interdependency. Under anbringelsen er

børn og unge afhængige af det sociale system, men når de forlader anbringelse, overgår de til et selvstændigt liv – uafhængigt af støtte og hjælp fra det sociale system (independency). Med et interdependency-perspektiv – altså en form for gensidig afhængighed mellem det sociale system og den unge – åbnes der op for en gradvis overgang for den unge til voksenlivet. Et selvstændigt voksenliv betyder under dette perspektiv, at den unge kan modtage støtte og hjælp fra det sociale system under overgangen på samme måde, som jævnaldrende kan hente støtte hos eksempelvis deres forældre (Collins, 2001; Mendes & Moslehuddin, 2006; Propp, Ortega, & NewHart, 2003). På baggrund af forskning i unge, der forlader anbringelse, fremhæver Philip Mendes & Badal Moslehuddin med udgangspunkt i denne skelnen mellem begreber og de tilknyttede forståelser af overgangsprocesser:

Researchers recommend use of the term 'interdependence' rather than 'independent living' in order to reflect a notion of shared care and responsibility between young people, their families, friends, co-workers and the broader community. (Mendes & Moslehuddin, 2006:113)

Tilsvarende tager Horrocks afstand til begrebet indepenence, idet dette perspektiv bygger på en normalitetsdiskurs, som er uhensigtsmæssig for den enkelte ung. Hun pointerer:

Independence is arguably a socially constructed illusion, which serves young people ill and should be avoided. It conjures up some kind of hedonistic freedom, which is far removed from the complex and demanding realities of young people's experience. (Horrocks, 1999:205)

At tro på, at et menneske kan leve et liv uafhængigt af støtte og hjælp påpeges af forskningen at være, hvad Horrocks betegner som en 'ideologisk illusion' (Horrocks, 1999:206). Denne illusion kan være skadelig for den enkelte, idet mennesker, der går gennem tilværelsen uden støtte fra andre, er særlig udsat for ensomhed og depression (Propp et al., 2003; Schelbe, 2013).

På baggrund af de unges fortællinger om udflytningstidspunktet fremgår det, at der i fortællingerne om det uafhængige liv ligger fortællinger om ensomhed. Line fortæller eksempelvis om den manglende afklaring, der var omkring, hvad hun kunne forvente af plejeforældrene efter, hun var flyttet fra dem, og således hvilken form for selvstændigt liv hun var forventet at skulle leve efterfølgende:

Man skulle måske have taget snakken, inden man flyttede, 'hvad forventer du af mig, og hvad forventer jeg af dig, og kan vi blive enige om, hvordan det skal være nu, hvor du flytter?'. Den manglede vi nok lige en lille smule. Fordi jeg havde nogle forventninger til, at de bare kom og var min forældre... 'Nå, skal jeg lige hjælpe med at vaske det gulv helt

ned?', eller 'mangler du et eller andet, skal vi ikke gå ud og købe en lækker trøje til dig?', du ved, sådan noget.. Det kunne være ligegyldigt, hvad det var. Eller kom op med en pose spaghetti, eller hvad det nu kunne være, men at man sådan stadig blev taget lidt af og ikke bare 'nu er du voksen, værsgo', her er livet'. Ja, for det var jeg slet ikke klar til, jeg lod bare som om, at det var jeg mega klar til. Og jeg gav måske heller ikke selv udtryk for det, fordi nu var jeg jo blevet voksen, som man kalder det, og jeg skulle bare være det. Jeg ville også selv klare det, men det kunne jeg ikke. (Line, interview 1)

I Lines fortælling spiller de manglende afklaringer af forventninger en central rolle i forhold til hendes oplevelse af at flytte for sig selv. At relationen til plejeforældre under og efter fraflytningen ofte er karakteriseret af manglende afklaringer af forventninger, fremgik også under afsnittet 'Plejefamilie'. De manglende afklaringer påvirker således, hvordan den enkelte ung oplever fraflytningstidspunktet og forventningerne til at skulle leve et selvstændigt liv. I tilbageblik præsenterer Line en fortælling om, at hun ikke var klar til at leve et selvstændigt liv, og hun ønskede ikke det ansvar, som blev pålagt hende. Det er dog med udgangspunkt i sine nuværende erfaringer, at Line fortæller dette, for som hun samtidig belyser, ønskede hun på fraflytningstidspunktet at klare sig selv. Under det efterfølgende interview nuancerer hun yderligere diskrepansen mellem, hvad hun ønskede sig under henholdsvis udflytningstidspunktet og på et senere tidspunkt, hvor fraflytningens konsekvenser foldede sig ud for hende:

Hvis man sådan skal sætte (siger lyd, der markerer en grænse) i forhold til systemet, så synes jeg overhovedet ikke, at man er voksen, når man er 18. Jeg tror egentlig først, at hvis jeg skulle have tænkt logisk, da jeg var 18, og det gjorde jeg ikke, for der var jeg ikke voksen, så skulle jeg slet ikke flytte hjemmefra, men det fik du overhovedet ikke mig til at sige, da jeg var 18, men når jeg ser tilbage, da jeg nåede de der 22-23 år, der fandt jeg ud af, at jeg rigtig gerne *ikke* ville bo for mig selv, og jeg ville rigtig gerne hjem igen, og jeg har gjort det hele alt for tidligt, og jeg havde jo lavet mega meget gæld, og jeg kunne slet ikke finde ud af noget, og jeg tror egentlig godt, at jeg kunne have brugt 2-3 år mere, men jeg var jo 18 og voksen. Det har de jo sagt til mig, siden jeg var 12, 'når du bliver 18, så skal du flytte hjemmefra, så er du voksen', så det var jeg. (Line, interview 2)

Line fremhæver på den ene side, at det var hende selv, der ikke bad om hjælp, da hun flyttede for sig selv, for hun ville bevise, at hun var voksen. Set i tilbageblik påpeger Line dog i dag, at det var hun ikke. Langt fra. På den anden side peger hun på, at det selvbillede, hun havde konstrueret af sig selv som voksen, ikke var et, hun udelukkende selv havde bygget op. Tværtimod var det en institutionel identitet, hun blev tillagt under sin opvækst: Når hun blev 18 år, var hun at forstå som voksen – i

hvert fald i socialpolitiske termer. Følgelig ønskede hun at leve op til de forventninger, som hun mødte fra omgivelsernes side og påtage sig identiteten som voksen.

I fortællingerne fremgår det, at de unge er uforstående i forhold til de logikker, der ligger bag kravene om, at unge typisk skal forlade anbringelse ved 18 år og leve et selvstændigt voksenliv. Gennem deres fortællinger forhandler de flere gange om de institutionelle identiteter, der ligger i socialpolitikken, som de har oplevet den udmøntet. Eksempelvis fremhævede Line netop, at hun ikke mener, at man er at forstå som voksen, når man er 18 år. Mette præsenterer ligeledes en fortælling, hvor hun påpeger, at de perspektiver og definitioner af selvstændighed og voksenliv, som socialpolitikken tager udgangspunkt i, efter hendes opfattelse bør ændres:

M: Jeg tror, de [det sociale system og professionelle] tænker lidt, at selvstændighed er, at du kan have et sted at bo, og du kan betale din husleje, og du prioriterer dine penge sådan nogenlunde, at du måske kan vande en plante og have en fast kæreste. Det er ikke noget, jeg synes, er selvstændigt. Det er noget, jeg nogle gange synes er pisse ærgerligt

I: Hvordan det?

M: Fordi det er ikke noget, du finder i dig selv, altså, det er noget, du bliver påduttet, og det er ikke noget, der afspejler dig, 'nu er du voksen'. Jeg tror ikke, at bare fordi man gør de ting og har de ting, det er ikke ensbetydende med, man føler det. Jeg tror, det er noget, der skal komme indefra, og det er lige meget, om du så bor på en eller anden rasteplads i en sovepose og ikke kan finde ud af særlig meget, men hvis du har valgt ikke at kunne finde ud af særlig meget, hvis du har valgt at bo på en rasteplads... Det er noget med, at hvis du tager et valg og synes, det er godt, så definerer jeg det som at være et voksent menneske. Det er ikke så meget med ting, og det er ikke så meget med, hvordan dit liv er, det tror jeg ikke på. Jeg tror ikke, det gør særlig mange lykkelige at blive placeret i en lejlighed... [...] Jeg havde en veninde fra børnehjemmet, der blev placeret i en lejlighed, da hun blev 18 år, for så kunne hun ikke være der mere, og så kom der en pædagog og så til hende en gang om ugen, og så fik hun nogle penge til en seng og nogle møbler, og så placerede de hende på en ungdomsuddannelse, og så var det godt. Så kunne hun få sig et godt liv, men det blev ikke et godt liv. Det var ikke noget [veninden] var klar til. Det var ikke det, hun havde brug for. Men det var det, de mente, at det var noget, alle skulle. Og så må det jo være vejen frem. Det er det bestemt ikke, fordi der var så meget sorg og så meget vildrede i hendes sind, og det hjælper en seng fra IKEA altså ikke med. De vil bare gerne hurtigt af med os på en eller anden måde, ikke, og føle, at nu har de taget ansvar, fordi de har givet nogle penge. Der er

ikke nogen, der er blevet voksen af den grund. Tværtimod, tror jeg.
(Mette, interview 2)

Mette pointerer, at det er væsentligt at have øje for andre processer og behov end sikringen af målbare kompetencer, såsom uddannelse og bolig. Det er nødvendigt, at der tages udgangspunkt i blødere kompetencer, såsom trivsel i hverdagen og sikringen af relationer. Mette illustrerer ironisk med *'en seng fra IKEA'* den støtte, hun oplever, det sociale system yder de unge, når de flytter for dem selv, og hun er ikke den eneste, der eksemplificerer den tildelte støtte fra det sociale system ved kommentarer om møbler fra IKEA.

Sanne fremhæver som Mette, at der ikke ydes den form for støtte, som hun mener, der er behov for. Hun fortæller, at unge, der forlader anbringelse, har brug for anden støtte end kontaktperson. Da jeg spørger, hvad det i så fald skulle være for en form for støtte, fortæller hun:

Jamen, det er nok den der familieagtige-relationsting, vi har brug for tit, og det er regler og samfundet ikke altid bygget op omkring som sådan. Og så får vi måske en uhensigtsmæssig adfærd på nogle punkter, fordi man bliver frustreret. Altså, jeg kan kun fortælle ud fra mit eget liv, men det er i hvert fald et kæmpe problem i min verden, at det tit er det, man får tilbudt, så den hjælp, jeg søger, eller det, som jeg har brug for, det provokerer ind i deres måde at arbejde på, og så går det lidt imod hinanden, og så bliver man sådan, ja... Udadreagerende, eller ikke udadreagerende, men higende efter noget, som man ikke må få, og de bliver bare mere og mere irriterede, så på den måde mangler systemerne... Altså, noget i systemerne kunne godt bruge en fornyelse, i hvert fald i forhold til anbragte... (Sanne, interview 1)

Der fremstår i Sannes fortælling et dilemma, hvor det, som de unge tilbydes fra det sociale systems side, ikke nødvendigvis er den støtte, som de har mest brug for. Tværtimod har de brug for relationer og en kontakt, som de ikke kan modtage, hvorfor de kan få en uhensigtsmæssig adfærd. Sanne pointerer således, at handlemønstre hos unge, der har været anbragt, som fra et samfundsperspektiv kan betragtes som uhensigtsmæssige, kan være funderet i relationen til det sociale system fremfor at kunne tilskrives den enkeltes individuelle handlemønstre.

De unge fremhæver, at de gennem deres opvækst har mødt forventninger om, at de typisk som 18-årige og myndige forlod anbringelsen og levede selvstændige voksenliv. Nogle af de unge har imidlertid fået efterværn i form af forlængelse af anbringelse, men i samtlige tilfælde fortæller de unge om fraflytningsprocesser i forbindelse med at forlade anbringelse, som var behæftet med store udfordringer. Set i tilbageblik ønsker de følgelig at forhandle om de institutionelle identiteter, der findes i den socialpolitiske forståelse af, at unge, der er anbragt, er myndige ved 18

år og bør leve, hvad der karakteriseres som et selvstændigt voksenliv, dog i nogle tilfælde med fortsat støtte efter efterværnsparagrafferne. De unge fremhæver gennem deres fortællinger to perspektiver, som de mener, er væsentlige at diskutere. For det første bør der være en diskussion af afslutningen af anbringelse ved det 18 år. For det andet bør der være en diskussion af de støttemuligheder, som der findes for unge, som har forladt anbringelse. Set fra de unges perspektiv er støttemulighederne på nuværende tidspunkt ikke tilstrækkelige, idet de ikke dækker de unges behov for støttende relationer.

At stå på egne ben

I det følgende undersøges oplevelsen af overgangen fra at være i anbringelse til at skulle leve selv som en proces, der rækker ud over den konkrete udflytning fra anbringelsesstedet. Fortællinger om at flytte fra anbringelsesstedet skildrer til dels de unges oplevelser i forhold til at skulle bo selv, men de dækker dog ikke helt. For ud over at flytte fra anbringelsesstedet er der også andre processer tilknyttet det at forlade det sociale system og herunder den omsorg, som de unge har modtaget. Med andre ord er der på mange måder tale om at skulle forlade, hvad der for mange af de unge har været en klientkarriere (Storhaug, 2008). Elder (1994; 1995) fremhæver, at timingen af en begivenhed i livet kan have større konsekvenser end selve begivenheden i sig selv. Det er således væsentligt, hvornår en begivenhed sker i en persons liv i forhold til, hvilken betydning den får i livsforløbet. I den forbindelse har det betydning, hvorvidt der er et 'goodness of fit' imellem begivenhedsforløbet og den rolle, som tilskrives den enkelte af såvel personen selv som af omgivelserne.

De unge peger på, at som konsekvensen af hændelsen 'at forlade anbringelse' foldede sig ud for dem, gennemgik de en proces fra indledningsvist at være lykkelige for deres nyvundne frihed til at være frustrerede over den mængde af ansvar og krav, de måtte tage stilling til for at kunne opbygge et hverdagsliv. Eksempelvis fortæller Camilla om oplevelsesforløbet knyttet til at være flyttet i egen lejlighed for første gang:

Først tænkte jeg 'Fedt', så tænkte jeg 'Shit'. For jeg har aldrig sådan noget med at rydde op... Jeg er et rodehoved, og det indrømmer jeg gerne, det kan jeg godt se den dag i dag. Jeg elsker, når der er rod omkring mig, men det dur bare ikke, når man bor på 17 kvadratmeter. [...] Vaske tøj var en by i Rusland, lave mad det kunne jeg slet ikke finde ud af. Det kan jeg knap nok den dag i dag, så jeg stod virkelig på herrens mark. Det der med at handle ind, det havde jeg aldrig fået lært. Alting var jo så dyrt. Det der med at betale regninger, det var helt hen i vejret... (Camilla, interview 1)

Først er Camilla glad, da hun flytter for sig selv, men så ændrer hendes oplevelser sig, da konsekvensen folder sig ud for hende: Det handler ikke kun om at forlade

anbringelse og få sin frihed, der følger andre ting med til at leve et selvstændigt liv. Storø (2001) peger på, at det først er et halvt til et helt år efter det tidspunkt, hvor unge har forladt anbringelse, at de har et dækkende billede af, hvad det vil sige at leve et selvstændigt liv og de udfordringer, som kan være knyttet hertil. Christian peger også på dette temporale skift i oplevelserne, som den fulde konsekvens folder sig ud:

Det var fedt det første halve år, at man kunne spise, hvad man ville og gå i seng, når man ville, og man kunne gøre, altså... Hvor man hurtigt finder ud af, at det kommer ikke til at køre det her, fordi man skal have en ordentlig kost. Som ens forældre eller plejemor har prøvet at smide ind i hovedet af én siden, man var barn, så finder man hurtigt ud af, at man bliver nødt til at gå ordentlig tid i seng, ellers kan man ikke komme op om morgenen, og man bliver nødt til at have lokumspapir, for ellers har du ikke noget at tørre røv i morgen... (Christian, interview 1)

Den personlige betydning af enhver forandring afhænger af, hvor den enkelte er i sit liv på det tidspunkt, hvor forandringen sker, og hvorunder hvorvidt vedkommende oplever en kompetence i forhold til at kunne tilrettelægge valg på baggrund af en informeret forståelse af selv, andre og sine muligheder (Elder, 1995). Christian konstruerer en fortælling, hvor det var svært for ham at tilrettelægge eget liv:

Det første halve år, det var et helvede for mig, for jeg kunne ikke håndtere det med penge og skulle betale husleje, for de penge kunne jo gå til en masse andet... Hvor jeg var så heldig, at jeg fik kommunen til at gå ind og overtage betaling af el og varme og lejlighed. Så det eneste, jeg skulle koncentrere mig om, det er min telefonregning, og alt andet, som har været. Alt det vigtigste har været betalt for mig, eller har været trukket til side, så det er blevet betalt for mig. (Christian, interview 1)

Det første halve år efter flytningen fra anbringelse betegnes på den ene side som *'fedt'*, når det kom til oplevelsen af frihed. Når det kom til håndteringen af ansvar og krav, er oplevelsen imidlertid at karakterisere som en hel anden. Så er den *'helvede'*. Forskningslitteratur med udgangspunkt i unges egne oplevelser af processerne i forbindelse med at forlade anbringelse og stå på egne ben peger på en ambivalens hos de unge, da processerne for mange af dem er lig med at skulle tage varer på sig selv på godt og ondt (Amaral, 2014; Barn et al., 2005; Bratterud & Storhaug, 2008; Dixon & Stein, 2005; Egelund Nielsen et al., 2005; Höjer & Sjöblom, 2010; Horrocks, 1999). På den ene side er det positivt at opleve frihed og selvbestemmelse, men på den anden side opleves også frykten ved et individuelt ansvar for at skulle klare sig selv.

Der er således forskellige oplevelser på spil i fortællingerne om at forlade anbringelse hos Christian såvel som hos de andre unge. Samlet set fremgår der et

dårligt match mellem tidspunktet, hvor de forlader anbringelse og forventes at tage ansvar for eget liv, og deres oplevelse af at være klar til det. Dette har i fortællingerne betydelige konsekvenser. Thomas konstruerer eksempelvis i sin fortælling hændelsesforløb, der bygger på det dårlige match og hans manglende muligheder for at tilrettelægge egne valg, hvilke førte hans liv ind i en negativ spiral:

[Jeg] havde en meget, meget kaotisk overgang til voksenlivet og mange ting, der skulle gøres op med, man var lidt et nemt offer og sådan noget, ikke også, fordi man ikke rigtig kendte spillereglerne. Jeg havde heller ikke penge i tre måneder, fordi jeg vidste jo ikke... Jeg vidste ikke engang, at der var noget, der hed kontanthjælp dengang, det vidste jeg ikke. Sådan noget vidste jeg sgu ikke noget om. Og ingen sans for økonomi eller noget som helst. Ja, ja. Så jeg fik det der misbrug der, og blev også rimelig afhængig af det, ikke også, og var det i nogle år, hvor det hele bare blev værre og værre, ikke også, og så gik det helt galt. (Thomas, interview 1)

Thomas præsenterer unge, der forlader anbringelse, som let ofre for, hvad der tilbydes dem, da de på den ene side har en fortid, som skal gøres op med, og på den anden side er forvirrede i forhold til den nye rolle, de ikke selv er parate til at påtage sig. Det er en formelt defineret rolle, som ikke har et goodness of fit – eller et match – i forhold til den rolle, som de ønsker at tilskrive sig selv. Det påvirker deres personlige tilrettelægningskompetence, idet de ikke oplever sig informerede i forhold til at påtage sig denne rolle. Thomas pointerer eksempelvis, at han ikke kendte de muligheder, han havde, og samtlige af de unge peger på, at de har haft svært ved at kontrollere deres økonomi i perioden efter anbringelsen. Det har den konsekvens, at flere af dem stadig betaler af på dyre lån, som de optog dengang, og flere er noterede i RKI.

I de unges fortællinger om at forlade anbringelse konstrueres meninger, hvor de mister overblikket over eget liv og handlemuligheder. Dette trækker tråde frem i tiden, da det betyder, at de har et selv billede af, at de på et centralt tidspunkt i deres liv ikke havde mulighed for at tilrettelægge egne valg på baggrund af informeret viden. Set i et Life Course teoretisk perspektiv betyder det, at de ikke kunne handle ud fra livsforløbsagency, hvilket vil sige at handle med udgangspunkt i mål for fremtiden og med blik for lange tidshorisonter. I forhold til processerne fra at være i anbringelse til at stå på egne ben trækker de unge på pragmatisk agency, altså handlinger, hvor de handler med udgangspunkt i nu og her, idet de befinder sig i situationer, som er fremmede for dem. Det er imidlertid i tilrettelæggelsen af langsigtede mål, at personlig stabilitet og en succesfuld aldring findes. Analysen af fortællingerne om tidspunktet, hvor de unge forlod anbringelsen, peger således på, at de oplevede vilkår, der til stadighed påvirker deres liv, idet de var afskåret fra denne form for temporal tilrettelæggelse af deres handlinger, hvilket bidrog til en potentiel marginalisering af den livssituation, de oplevede og fortsat oplever.

At være uden et hjem

Fortællingerne om at forlade anbringelse bærer i sig fortællinger om at forlade et sted at bo, og som konsekvens fremhæver flere af de unge, at de efter at have forladt anbringelse oplevede kortere eller længere perioder med hjemløshed⁵, hvor de typisk fandt midlertidige overnatningsmuligheder. Således fortæller Mette, Anette, Line og Thomas, at de oplevede perioder med hjemløshed. Mette forlod anbringelse og flyttede sammen med en veninde, hun havde mødt på børnehjemmet, men efter tre måneder blev de uvenner og flyttede fra hinanden. I en måneds tid derefter sov Mette hos venner og bekendte – hun var, hvad der kaldes couch surfer eller sofa sover – indtil, hun flyttede sammen med en anden veninde og venindens kæreste. I Anettes tilfælde stod hun uden et hjem på et tidspunkt, hvor hun blev smidt ud af en forhenværende kæreste. Denne periode i Anettes liv konstrueres i fortællingen som yderst kritisk, da flere udfordrende omstændigheder i hendes liv ramlede sammen. Hun lånte et kolonihavehus af en bekendts plejefamilie, hvor hun kunne bo, indtil hun fik et nyt hjem, men samtidig oplevede hun sig ensom og mobbet på studiet. Kombinationen af de forskellige udfordringer medførte, at hun til sidst overvejede at begå selvmord ved at drukne sig:

Men så var der en eller anden lille bitte fugl, der sagde i mit hoved 'Nej, Anette, de andre skal ikke bestemme, at du skal give op'. Det fik på magisk vis mig til at løbe op [af vandet]. Jeg ved egentlig ikke helt, hvordan jeg løb op. Det er noget af det, der er mest mystisk. Det var en følelse, som jeg ikke engang selv vidste, hvor kom fra. Jeg ved ikke, hvorfor jeg gjorde det. Jeg ved ikke, hvad jeg tænkte. Jeg løb bare op, og så stod jeg deroppe. Og så prøvede jeg at få styr på det hele, og så var det der, hvor jeg faktisk fandt en bolig ret hurtigt bagefter, det var sket. Meget mystisk, men det var det, der skete. Så jeg har sådan en lille fugl, der nogle gange lige banker på, når det går helt galt... (Anette, interview 2)

Anette konstruerer således en fortælling, hvor hun kæmper mod andre, der dog ikke skal bestemme over hende, og hvor hun på mystisk vis oplever kræfter i sig selv, der tager over, når hun oplever, hun ikke kan kæmpe længere. Kræfter, som er illustreret ved en lille fugl, der hjælper. På denne måde fremstår en form for

⁵ De unges italesættelse af hjemløshed dækkes af definitionen under hjemløshedstællingerne i Danmark: 'Som hjemløse regnes personer, som ikke disponerer over egen (ejet eller lejet) bolig eller værelse, men som er henvist til midlertidige boalternativer, eller som bor midlertidigt og uden kontrakt hos familie, venner eller bekendte. Som hjemløse regnes også personer uden et opholdssted den kommende nat' (Benjaminsen & Lauritzen, 2015:17).

eventyrtfortælling, hvor hun klarer sig mod de onde ved hjælp af magi. Bech-Jørgensen (1994:274) skriver om hverdagslivskræfter, der er socialpsykologiske ressourcer, og som udspringer af en kropslig og emotionel responsivitet. De forandrer hverdagslivet og gør den enkelte modstandsdygtig over for kontrol og magtudøvelse. Hverdagslivskræfter er indre kræfter med udgangspunkt i den mening, der har motiveret dem, og de kommer til udtryk i kropsbevægelser. Anettes fugl i hovedet vil jeg med inspiration i Bech-Jørgensens pointer karakterisere som en livskraft, der ikke nødvendigvis pipper i hverdagen, men som er der, når Anette befinder sig i et kritisk øjeblik. Den kommer til udtryk som en reagerende kropslighed og fungerer som vendepunkt i livet.

Thomas fortæller, at han i en alder af 18 år blev hjemløs som følge af et eskalerende narkotikabrug, der medførte, at han blev smidt ud af boliger, han fik efter at have forladt anbringelse. Da han forlod anbringelse, fik han en lejlighed i en mindre dansk by. Et hjem han og hans venner, der var *'de hårdeste af de hårdeste'* (Thomas, interview 1), brugte som base for deres ectacybrug – et misbrug, som Thomas selv betegner det. Det ender med, at lejligheden brænder på grund af opvarmet olie i en gryde, som eksploderer, og Thomas forflyttes til et hotel. Da han forlader hotellet, står han uden et hjem:

I: Hvad gjorde du så? Sov du på gaden, eller sov du hos vennerne, eller?

T: Nej, jeg kom på et herberg, var der i nogle dage, og ellers rundt omkring hos venner og sådan noget, så det...

I: Og det [hjemløs] var du i nogle måneder?

T: Ja. Det kan jeg nemlig huske, dengang jeg kom ud på herberget, der spurgte de mig, om jeg ikke ville have et bad, 'Jo, det vil jeg gerne', og så kan jeg bare huske, dengang jeg tog det der bad, det der vand, der kom ned, det var bare helt sort, det kan jeg huske helt tydeligt. Hold kæft mand, det er bare sådan en markering, hold kæft, så galt må det aldrig gå igen, det er galt det her. Det var sgu også en hård tid. Men det er også med til at kreere den, jeg er i dag. Det er det. (Thomas, interview 1)

I Thomas' fortælling kobles hjemløshed og narkotikamisbrug, hvilket peger på den kompleksitet, der findes i forhold til, at problematiske livssituationer ofte er sammenvævede og sjældent enkeltstående. Brug af narkotika har medført, at Thomas endte et sted, han ikke ønskede at være. I fortællingen fremgår det ved Thomas' beskrivelse af, hvordan gennemsigtigt vand farves sort, når det løber ned af ham under badet på herberget.

I tilbageblik fremstår hændelsen i badet som et kritisk øjeblik for Thomas, der præsenteres som et vendepunkt, men der går et stykke tid før, Thomas stopper med at tage narkotika og får et stabilt hjem. Efter at have boet på herberget møder

Thomas en social gadeplansarbejder, der hjælper ham til en bolig, som han dog ligeledes mister efter, at han og vennerne har taget LSD en nat og forstyrrede naboerne. Herefter får Thomas tilbudt et værelse hos en ældre dame, hvor han bor et par år, og det er i denne tid, hvor han stopper, hvad han betegner som sit narkotikamisbrug.

Såvel forskningsstudier som danske studier af praksis foretaget af Ankestyrelsen og kommuner peger på, at mennesker, der har været anbragt som børn eller unge, er i særlig risiko for at ende i hjemløshed i en kortere eller længere periode af deres liv (Ankestyrelsen, 2014a; Brown & Wilderson, 2010; Choca et al., 2004; Mølholt et al., 2012; Sabaj-Kjær & Bertelsen, 2012; Stein, 2004; Storø, 2001). At halvdelen af de unge fortæller om perioder med hjemløshed, er derfor ikke et usædvanligt fund. Især i USA er det et kendt fænomen, og mange programmer, der har til hensigt at støtte unge i overgangen til et selvstændigt liv efter anbringelse, er specifikt orienteret mod at sikre de unge en bolig (Amodeo, Collins, & Clay, 2009; Brown & Wilderson, 2010; Choca et al., 2004; Dworsky & Courtney, 2009). Hjemløshed blandt unge er også et kendt fænomen i Danmark på trods af et andet velfærdssystem end det amerikanske. Unges hjemløshed kom især på dagsordenen i Danmark i 2015, da en hjemløsetælling fandt, at andelen af unge i alderen 18 til 24 år uden et hjem er fordoblet i perioden fra 2009 til 2015 (Benjaminsen & Lauritzen, 2015). DR viste dokumentaren 'Ung, hjemløs og tabt af systemet', landsdækkende aviser bragte artikler om emnet (se eksempelvis Abildlund, 2015; Højbjerg & Andersen, 2015; Nilsson, 2015) og interesseorganisationer som Ungdommens Røde Kors, Rådet for Socialt Udsatte og Børnesagens Fællesråd indgik i debatten omkring unge og hjemløshed.

Hjemløsetællingen peger på, at det især er unge med psykosociale vanskeligheder, som er i risiko for at ende i hjemløshed. Det er imidlertid ikke nødvendigvis tilfældet, at den unge har psykosociale vanskeligheder. Blandt de unge, som er hjemløse, registreres 23 pct. til hverken at have en psykisk sygdom eller et narkotika misbrug (Benjaminsen & Lauritzen, 2015). Hjemløshed blandt unge er et komplekst fænomen, hvor mange faktorer er på spil. I forhold til unge, der er og har været anbragt, peger et australsk studie på, at en stigende nedlægnings af institutionsanbringelser og herunder en stigning i plejefamilieanbringelser medfører en risiko for, at unge, som af forskellige årsager ikke passer ind eller kan rummes i de anvendte anbringelsesformer, kan ende i hjemløshed (Ainsworth & Hansen, 2005).

Anbringelsesformer i Australien og Danmark kan ikke sammenstilles, men de australske fund peger på, at der er strukturelle faktorer, som kan virke ind på, at unge oplever hjemløshed, og at hjemløshed således ikke nødvendigvis har baggrund i den unges handlinger. Andre studier peger på, at strukturelle vilkår, der påvirker unges hjemløshed, findes i de unges begrænsede adgang til 'det voksne samfund' i form af økonomisk sikkerhed, deltagelse på arbejdsmarkedet og adgang

til permanente boligforhold, altså hvor boligen eksempelvis ikke har en begrænset udlejningsperiode (McLoughlin, 2013).

Det var imidlertid ikke kun i relation til fortidens fortællinger, at jeg under empiriindsamlingen fik indsigt i de unges oplevelse af hjemløshed. Line er under interview 3 flyttet tilbage til sin hjemby efter, at hun for en periode boede i en anden by med en kæreste. Forholdet er nu afsluttet, og i perioden hun ventede på en ny bolig, boede hun hos en veninde, for *'jeg har jo heller ikke så mange penge, så det var lidt med, hvad jeg skulle gøre. Jeg har egentlig ikke råd til noget depositum, men nu har jeg lige pludselig en lejlighed'* (Line, interview 3). Line er heldig, for hun har fået en lejlighed, hvor udlejeren er overbærende med, hvorvidt hun betaler depositum med det samme eller venter til, at hun finder pengene til det: *'Han er rigtig, rigtig sød. Det er nok den første udlejer, der har sagt, "det finder vi ud af"'* (Line, interview 3). Det er ikke umiddelbart overbærenhed, udlejere er kendt for, og følgelig kan en udfordring i forhold til boligmarkedet for unge, der har været anbragt, også ligge i, at de har svært ved at betale depositum til lejligheder, idet flere oplever økonomiske udfordringer. Flere af de unge i undersøgelsen er eksempelvis noteret i RKI.

Udover Lines erfaringer med hjemløshed under empiriindsamlingen, får jeg også indsigt i hjemløshedens betydning fra Mette. Indledningsvist ved interview 2 svarer Mette på spørgsmålet om, hvad der er sket siden sidste interview. Hun er flyttet fra lejligheden, hvor jeg mødte hende ved interview 1, da hun i en periode ikke fik betalt husleje. Hun har betalt pengene, men var undervejs blevet uvenner med samboen omkring pengene:

Så jeg flyttede derfra. Betalte det jeg skyldte, og så smuttede jeg ud af døren. Og så har jeg boet hos min mor, og det er ikke så godt. Vi kan ikke sammen i for lang tid. Så der tog jeg hurtigt fra igen og flyttede lidt ned til min plejefamilie, og nu bor jeg så ude i en kolonihave, men der må jeg kun bo til næste weekend, for der lukker de ned for vandet. Så kan jeg ikke klare det mere. Så det er lidt noget lort med den boligsituation. (Mette, interview 2)

Mette oplever hjemløsheden som stressende, og hun håber snart at finde et nyt sted at bo. Kolonihaven tilhører en, hun har gået på efterskole med, og hun oplever sig godt taget imod i haven, men ikke desto mindre fremstår Mettes samlede fortælling under interview 2 med en mangel på grundlæggende sikkerhed og tryghed. Hun fortæller således om sin nuværende situation, da jeg spørger, om der er noget, som hun er glad for i sin hverdag:

Nej, ikke lige for tiden. Jeg har da haft det bedre, synes jeg. Det er ikke, fordi jeg er i en eller anden depressiv følelse, det er slet ikke det, jeg føler, men jeg føler bare ikke, at der er nok at blive glad af. Jeg føler ikke,

der er én ting, der gør mig glad mere. Jeg kan ikke rigtig finde ud af, hvad det er mere. Så det er ret frustrerende. Jeg føler, jeg går rundt med løse tråde, der binder mig fast til et eller andet, der alligevel ikke er så fast, og vakler sådan lidt alene rundt i mørke engang imellem. Jeg kan ikke rigtig se over tingene, jeg kan ikke se objektivt på tingene. Jeg kan ikke se, hvad jeg har gang i. Og jeg har altid krævet et overblik for at kunne føle kontrol, og den har jeg bare ikke lige for tiden, og jeg ved ikke helt, hvad det skyldes. Den er bare forsvundet ret hurtigt. Så jeg vil faktisk desværre påstå, at der ikke er noget helt bestemt, altså. Jeg er da tilfreds med, at jeg trækker vejret og sådan nogle ting, og jeg har sunde og raske ben, men det er jo ikke nok (griner). Det er ikke det, det skal handle om... (Mette, interview 2)

Konstruktion af fortællingen under interview 2 fremhæver en rodløshed, der findes på flere niveauer. Hun er uden et hjem, og i tillæg føler hun sig ikke hjemme i tilværelsen, idet hun er udgjort af løse tråde, der ikke er forbundet til noget sted. Pauline McLoughlin peger på problematiske 'housing trajectories' (2013:525), hvor unge, der er hjemløse, ikke kun oplever sig uden en bolig, men de oplever sig 'løsrevet-fra-hjem' på flere niveauer. Som belyst i afsnittet 'Fremmedhed i Bulderby' dækker forståelsen af hjem en moralsk og symbolsk rummelighed (Henderson et al., 2007). Det handler om følelsen af at høre til. De problematiske housing trajectories betyder for de unge, at de befinder sig i en situation, hvor de skal overleve fra dag til dag, hvilket frarøver dem muligheden for at lægge langsigtede planer. Herved reproduceres marginaliseringen ved, at de flytter sig mellem usikre positioner. Såvel fysisk som i overført betydning (McLoughlin, 2013). Med andre ord synes problematiske housing trajectories at konstruere kortsigtede tidshorisonter, som de unge kan handle indenfor, hvilket fratager dem muligheden at handle på baggrund af en mere langsigtet identitets- eller livsforløbsagency (Hitlin & Elder, 2007b).

OPSAMLING: I OG UD AF ANBRINGELSE

I dette kapitel omhandlede analysen de unges fortællinger om at være i og forlade anbringelse. Gennem fortællingerne fremgår det tydeligt, at de unge har mange og nuancerede fortællinger om fortiden, hvor de var i anbringelse, og om oplevelser forbundet til at forlade og tiden efter anbringelse. Der kan spores tre overordnede konstruktioner af mening i de unges fortællinger i forbindelse med at være i og forlade anbringelse. I det følgende sker en opsamling af disse konstruktioner med udgangspunkt i de udfordringer, håndteringsmåder, omkostninger og ressourcer, der ligger i disse fortællinger for de unge.

For det første er det kendetegnende for de unges fortællinger, at de placerer sig i spektret mellem på den ene side forventninger om omsorgsfulde, nære relationer og på den anden side relationer til professionelle, hvor der ikke kan forventes en fortsat relation efter anbringelsens afslutning. Dette gør sig gældende for såvel de unge,

der primært har været anbragt i plejefamilie og dem, der har været på institution. Udfordringen for de unge er i den forbindelse at balancere deres forventninger til dem, der har givet dem omsorg under en større eller mindre del af deres opvækst. Fortællingerne bærer således i sig mange refleksioner, der handler om uafklarede forventninger i forhold til relationer, som de ofte er afhængige af, da de udgør de primære støttende relationer for de unge. Samtidig er de bevidste om relationens professionelle karakter, idet anbringelsesstedet har modtaget penge for at have de unge. De kan følgelig ikke gøre krav på forventninger tilsvarende dem, der ligger i slægtsskabets bånd. Gennem fortællinger fremgår det, at de unges måde at håndtere de uafklarede relationer på, er ved at forlige sig med deres situation. Det kan eksempelvis være ved, at de giver udtryk for manglende forventninger til omsorgspersoner eller ved, at de trækker sig fra relationerne. Omkostningen for de unge bliver herved, at der i denne form for fortællinger ligger fortællinger om begrænset adgang til omsorgsfulde relationer og en mangel på videreførte relationer. Hvor fortællinger om relationer under opvæksten hos mennesker generelt typisk er karakteriseret ved at handle om ubetinget omsorg, handler de unges fortællinger om oplevelser af temporal betinget omsorg. Omsorg, de ikke kan forvente ud over tiden, de er i anbringelse. Det er imidlertid væsentligt, at fortællingerne også bærer på ressourcer hos de unge, idet de unge karakteriseres ved stærke fortællinger om at finde styrke i at stå selv.

For det andet karakteriseres de unges fortællinger ofte af oplevelsen af fremmedhed i forhold til deres omgivelser. Dette kommer blandt andet til udtryk gennem den række af eksempler i de unges fortællinger, hvor de sætter spørgsmålstegn ved handlemønstre i de nye omgivelser, de møder i anbringelsen, men også hvor de fortæller, at de i de nye omgivelser har 'handlet som sædvanlig' – som de plejede at gøre hos de biologiske forældre – men blev mødt med en uforståenhed over for deres handlemønstre. Det fremgår således på baggrund af fortællingerne, at der synes at være tale om to forskellige kulturer: Den kultur, som de unge har oplevet hos deres biologiske forældre, og den kultur, som de unge oplever på anbringelsesstedet og i det omgivende samfund. I fortællingerne er udfordringen for de unge, at de ikke føler sig hjemme, hvilket blandet andet kommer til udtryk gennem deres beskrivelser af de fysiske omgivelser under deres opvækst. Det kan være såvel på anbringelsesstedet som hos de biologiske forældre, at den unge ikke føler sig hjemme. Måden, hvorpå de unge forsøger at håndtere denne oplevelse af fremmedhed i forhold til omgivelserne, er ved kontinuerligt at reflektere over handlinger og placere dem i spektret mellem normalitet og afvigelse, idet det ikke er muligt for den unge at trække på en naturlig indstilling. Dette kommer blandt andet til udtryk ved, at de unge ofte trækker på normaliserende fortællinger, hvor de afsøger og forhandler forståelser af normalitet, og igennem disse fortællinger også nuancere deres accept af dem selv og deres opvækstvilkår. Omkostningerne i fortællingerne er, at de unge ofte oplever sig ensomme, idet de ikke hører hjemme i en specifik kultur. Endvidere fortæller de om forsøg på tilpasninger til omgivelsernes forventninger, der ikke fungerer efter hensigten. Eksempelvis fortæller de om forsøg

på at agere voksne ved deres udflytning fra anbringelse og i tiden efter, men reelt følte de sig fortabte og forvirrede. Der findes i disse fortællinger imidlertid også fortællinger om oplevelsen af inklusion og tilknytning. Herudover peger fortællingerne på en ofte positiv og forsonende tilgang hos de unge, hvor de eksempelvis understreger anbringelsens privilegium som en fortælling om deres fortid. I disse fortællinger understreger de den positive værdi, som anbringelsen har haft set i relation til deres alternativ: En utryk opvækst hos forældrene.

For det tredje er det karakteristisk, at fortællingerne om fortiden påvirker de unge i nutiden. Som det er understreget teoretisk konstrueres fortællingerne om fortiden og forventningerne til fremtiden ud fra erfaringerne på fortællingens tidspunkt. Dette fremgår løbende gennem kapitlet, idet de unge eksempelvis præsenterer deres oplevelser under opvæksten på baggrund af, hvad deres nuværende relationssituation er til plejeforældre, og som et udtryk for oplevelsen af manglende inklusion fortæller mange af de unge om et dårligt selvværd. Forbindelser mellem fortid og nutid kommer imidlertid også frem i de unges fortællinger ved, at deres manglende muligheder for at trække på viden under et kritiske øjeblik i deres liv – da de forlod anbringelse – begrænsede deres muligheder for at lægge langsigtede planer. De fortæller følgelig om handlinger præget af kortsigtede løsningsmuligheder. Eksempelvis optog flere af dem dyre lån, som stadig begrænser deres liv, og flere af dem er noteret i RKI. Udfordringen for de unge er i den forbindelse, at det på den ene side er væsentligt for dem at bibeholde en samlet fortælling om dem selv, men samtidig er det nødvendigt for dem at give slip på uhensigtsmæssige fortællinger. Ofte sidder disse fortællinger dog dybt i de unge i form af at være et billede, de unge gennem tiden har dannet af dem selv. I fortællingerne fremgår der imidlertid eksempler på, at de unge forsøger at håndtere de uhensigtsmæssige fortællinger om fortiden ved at skabe nye fortællinger om dem selv og deres eget værd. Omkostningen for de unge kan dog i den forbindelse være, at de risikerer at fremstå uden en samlet fortælling i deres søgen på at løsrive sig fra fortidens uhensigtsmæssige fortællinger. Som en ressource i disse fortællinger trækker de unge blandt andet på eventyrfortællinger, hvorved de kan overkomme udfordringer, de møder, og i fortællingerne fremgår det, at erfaringerne kan gøre dem stærke og modstandsdygtige.

Sammenfattende for samtlige af disse konstruktioner af mening er deres relationelle fundament, der gør sig gældende på flere niveauer. For det første handler det om, at de unge i deres fortællinger om forventninger til og oplevelser af relationer under anbringelsen og efter trækker på sammenligninger med, hvad der kan forventes på baggrund af formula-fortællinger om nære, familiære relationer. For det andet fremgår der ofte et savn af sådanne relationer, men også fortællinger om at løsrive sig fra dette savn. Det sker blandt andet ved, at den unge danner meningskonstruktioner, hvor vedkommende fortæller om et distanceret forhold til plejeforældrene, eller hvor der fremhæves en værdi ved at kunne klare sig selv. Analysen i det følgende kapitel omhandler de unges fortællinger om deres familie,

men også karakteristika ved de familierelationer, som de oplever at mangle. Herved videreføres undersøgelsen af, hvad der er på spil for de unge i disse fortællinger om nære, familiære relationer og fortællingernes placering mellem ønsket om relationerne og løsrivelsen fra dem.

KAPITEL 5. FAMILIE

Det følgende kapitel handler om de unges fortællinger om familie. Det gælder især fortællinger om deres egne biologiske familier, men det handler også om forståelser af familierelationer. Disse forståelser former sig ofte på baggrund af oplevelser knyttet til den biologiske familie, plejefamilier og hverdagslivets konfrontationer med omgivelsernes familierelationer som ideal og praksis. I kapitlet undersøges det således, hvilke temaer de unge kommer ind på i deres fortællinger om familie, og hvilke konstruktioner af mening de danner i disse fortællinger. Analyserne peger på tre overordnede meningskonstruktioner i de unges fortællinger om familie. For det første fremgår det af fortællingerne, at de unge søger at danne deres egen fortælling om familie, der bygger på, men også afviger fra, oplevelser de har fra deres biologiske familier såvel som oplevelser på baggrund af formula-fortællinger om familie og oplevelser af familieforhold hos eksempelvis plejefamilie og venner. For det andet fremgår det af meningskonstruktionerne, at de unge ofte foretager afvejninger i forhold til at drage omsorg for familie eller dem selv. For det tredje konstrueres mening i spektret mellem at søge familiær omsorg eller give afkald på denne omsorg, og dermed betragte sig selv som den primære støtte. Disse overordnede konstruktioner af mening foldes ud i kapitlet.

Indledningsvist sættes der i kapitlet fokus på, hvordan de unge i deres fortællinger karakteriserer deres biologiske familie. I det indledende afsnit ses der endvidere på, hvad der i fortællingerne præsenteres som normalt gældende familieforhold, og hvad der i formula-fortællinger karakteriserer forventninger til familierelationer. I fortællingerne fremgår det, at de unges oplevelser knyttet til deres biologiske familie adskiller sig fra, hvad de mener, andre oplever og kan hente af støtte i deres familierelationer. Denne diskrepans mellem, hvad karakteriserer deres familierelationer og andres familierelationer, bevirker blandt andet, at de oplever, at der i omgivelserne ikke er forståelse for deres familie- og opvækstforhold.

Efterfølgende analyseres nærmere på familierelationernes karakteristika. En væsentlig årsag til, at de unge fortæller om, at deres familierelationer adskiller sig fra andres, skyldes, at de oplever deres familierelationer som skrøbelige relationer. Dette fremgår i fortællingerne blandt andet ved, at de unges relation til forældrene er svingende – til tider er relationen god og nær, men til andre tider er den præget af store frustrationer for den unge – hvis den overhovedet er der. Flere af de unge har nemlig ikke en relation til deres forældre, enten fordi forældrene eller de unge har frasagt sig relationen, eller fordi forældrene er døde. En anden omstændighed, der bevirker, at familierelationen til forældrene kan karakteriseres som skrøbelig, er, at de unge i deres bevidsthed om forældrenes – og ofte familiens – stigmatisering fra det omgivende samfund og på baggrund af deres egne ofte problematiske oplevelser forbundet med at vokse op hos forældrene, ofte udtrykker et ønske om at

tage afstand fra forældrenes måde at handle på. De ønsker ikke at træde i forældrenes fodspor, men samtidig udtrykker de i fortællingerne bevidsthed om risikoen for intergenerational videreførelse af handlemønstre.

At de unges familierelationer kan karakteriseres som skrøbelige er imidlertid ikke ensbetydende med, at der ikke findes omsorg i disse relationer. De unge har adgang til forskellige former for familiære ressourcer, hvilket er en af pointerne fra det tredje analyseafsnit i kapitlet. De skrøbelige familierelationer medfører dog også, at de unge søger andre måder at kompensere den nære og støttende relationer, som familie udgør. Fortællingerne bærer følgelig ofte præg af de unges refleksioner over, hvordan de håndterer den manglende adgang til familiære relationer hos deres biologiske familie, og hvilken betydning den manglende relation har i forhold til såvel hverdagsliv som tilstedeværelse i livet.

Afslutningsvist rundes af med en opsummering af de overordnede konstruktioner af mening, der er fremkommet gennem kapitlet. I den forbindelse samles de unges fortællinger om udfordringer, håndteringsmåder, omkostninger, men også ressourcer, som er fremkommet på tværs af afsnittene.

FAMILIE SOM PRAKSIS OG IDEAL

Når de unge fortæller om familierelationer og -forhold, konstrueres disse fortællinger især med udgangspunkt i tre erfaringsgrundlag hos de unge. For det første relateres fortællingerne til den familiepraksis, som de har oplevet i deres biologiske familier i det omfang, de har haft kontakt til dem, for det andet relaterer de sig til den praksis, de unge har oplevet i de sociale omgivelser, eksempelvis i plejefamilier og hos venner, og for det tredje relaterer de sig til de formula-fortællinger, der hersker i det danske samfund om familiens rolle i forhold til den enkelte. Oftest fortælles den enkelte fortælling om familien – som praksis og som ideal – frem i et miks af disse forskellige erfaringer.

I det følgende afsnit foretager jeg en analytisk skelnen mellem to perspektiver på familien. Først undersøger jeg, hvordan de unge fortæller om deres biologiske familie for herved at give indblik i, hvordan de unge betragter deres familiære baggrund, og hvilken mening de tilskriver denne familierelation set i forhold til de sociale omgivelser. Efterfølgende ser jeg nærmere på, hvordan generaliserede formula-fortællinger om familien træder frem i de unges fortællinger. Disse formula-fortællinger om familien giver en forståelse for, hvad de unge relaterer deres egne oplevelser af familierelationer til og giver et indblik i, hvorvidt de unge godtager disse formula-fortællinger, eller om de forsøger at forhandle om dem som et retvisende billede af familierelationer og deres værdi for den enkelte.

Terkels familie er i knibe

Når det handler om de unges relation til deres familier, fremkommer der i fortællingerne forskellige måder, hvorpå de unge konstruerer mening omkring den opvækst, de har oplevet. Der præsenteres tre måder, hvorpå de unge forholder sig til deres opvækstvilkår og herunder, hvordan de fortæller deres egen familiebaggrund frem. Disse tre måder at konstruere mening om familiebaggrund er kendetegnet ved variationer i forhold til, hvordan de unge betragter sig selv i relation til de sociale omgivelser, og hvordan de forholder sig til omgivelserne og de holdninger til deres familiebaggrund og opvækstvilkår, som de oplever.

Det kan være svært at sætte sig ind i andres oplevelser og opnå en forståelse for, hvad det vil sige at vokse op under forhold, som adskiller sig markant fra en normativ forestilling om, hvordan familierelationer bør fungere. Gennem referencer til en velkendt dansk satirefilm illustrerer en af de unge for mig, hvordan hun oplever sine opvækstvilkår med en psykisk syg mor:

Når jeg ser nogle af de der satireprogrammer i fjernsynet, for eksempel Terkel i Knibe, hvor der er en mor, der er helt grotesk, og folk synes, det er sjovt, hvor jeg tænker, det der kunne lige så godt være min mor. Hvor jeg godt kan regne ud, at det er lavet, fordi det bare skal være langt ude, og jeg tænkte, jeg kan da godt se det sjove i det, eller det er sådan tragikomisk, ikke, men det kunne faktisk lige så godt være min mor. Hun kunne også finde på værre ting end det... (Trine, interview 1)

Illustrationen er et eksempel på de unges oplevelser, hvor de i mange situationer har oplevet en diskrepans mellem formula-fortællingen om optimale forældre- og familierelationer, og hvordan disse relationer for dem kommer til udtryk i praksis. Deres forældre kan handle på måder, som i formula-fortællinger om forældrepraksis betragtes som *'langt ude'*. Heri ligger også årsagen til, at de unge har været anbragt – og det er netop med udgangspunkt i formula-fortællinger og præsentationen af en diskrepans til dem, at satire film som 'Terkel i Knibe' finder sit plot.

Trine karakteriserer de karikerede familierelationer og -opvækstvilkår som tragikomiske med udgangspunkt i sin erfaring om, at de ikke adskiller sig betydeligt fra, hvad hun selv har oplevet. Det væsentlige i Trines konstruktion af fortællingen om opvækstvilkårene i familien er imidlertid, at hun ikke præsenterer et billede af sig selv som en, der tager tydelig afstand fra disse opvækstvilkår. I fortællingen fremhæver hun, at hun kan regne ud, at det skal være langt ude, men som dette fortælles frem, er det i højere grad set fra en bedømmelse af det omgivende samfund frem for, at det er hendes egen vurdering. Gennem interviewene fremhæver Trine ofte, at hun irriteres over de fordomme, der findes i samfundet, og eksemplificeret her fremkommer det ved, at Trine ikke ønsker at påtage sig vurderingen af sin opvækst som langt ude. Dette er angiveligt årsag til, at det er filmen, hun tilskriver en status som tragikomisk, og ikke sine opvækstvilkår.

Thomas' fortælling om sine opvækstvilkår er ligeledes konstrueret omkring situationer, der karakteriseres som 'sjove', hvis de betragtes med distance. I denne fortælling er det imidlertid ikke i diskrepansen mellem formula-fortællingen om god og langt ude forældrepraksis, at det sjove fremkommer. Det er derimod Thomas selv, der karakteriserer oplevelserne som sjove set i tilbageblik, men som samtidig fremhæver, at han som barn ikke fandt oplevelserne sjove. Denne betragtning bygger på de nuværende erfaringer og kendskabet til oplevelsernes konsekvenser, hvor Thomas betoner, at oplevelserne førte til handlemønstre, plejefamilien var uforstående overfor. Han fortæller således om ting, hans psykisk syge far kunne finde på at gøre:

Det er da sjovt at tænke tilbage på, det er da sjove historier. Men det er jo ikke sjovt for sådan en borte fyr, for han fatter det jo ikke, men i dag kan jeg ikke lave andet end at grine af det... Jeg er jo meget interesseret i videnskab, ikke, det har jeg altid været, leksikoner og sådan noget, og så spurgte jeg ham om månen, og så skulle han til at forklare om månen. Det var helt galt, for det var noget grønt ost og sådan noget, og man kunne se på ham, at han selv troede på det. Altså, det var noget, han forestillede sig. Det var bare en stor ostekugle. Så det troede jeg da i mange år, at månen virkelig var lavet af ost, for det havde han jo sagt, og han lød overbevisende, men i dag kan jeg da godt se... (griner). Han var en sjov mand. Men det forstod plejefamilien eksempelvis ikke. De kunne ikke sætte sig ind i det, de kunne ikke forstå sådan en baggrund jo. Altså, de kan ikke forstå, hvorfor man ikke bare er som et almindeligt barn, det kan de ikke forstå, for man reagerede jo anderledes, følelsesmæssigt og sådan noget, man var nok mere, altså, det opfatter man ikke selv jo, alt det der, som man normalt gør i dag... Hvad kan man sige, man kan godt gøre nogle ting for hinanden, altså, at det er af godhed. Det forstår man ikke, hvis du kommer fra sådan en rå... Det eksisterer ikke, det kan du ikke forstå, fordi det har du ikke... Det kan du ikke relatere til. (Thomas, interview 1)

Der konstrueres en fortælling, hvor opvækstvilkår bevirkede, at Thomas havde handlemønstre, der var uforståelige for de sociale omgivelser, konkretiseret ved plejeforældrene. Han præsenterer samtidig sig selv som én, der ikke var et almindeligt barn, hvilket angiveligt skyldes de konsekvenser, som han oplevede qua sine handlinger – at han fik at vide, at han ikke opførte sig ordentligt og normalt. Indirekte i den søde historie om den grønne ost ligger der samtidig en anden historie. En historie om at have haft en rå opvækst med en psykisk syg far, der havde svært ved at skelne mellem virkelighed og fiktion, hvilket tydeligt fremgår i andre af Thomas' fortællinger om faderen. I dette tilfælde er det imidlertid en historie, han ikke færdiggør.

Til forskel fra Trines konstruktion af sine opvækstvilkår og familiebaggrund skildrer Thomas' fortælling i højere grad forhandlinger om perspektiver på sine vilkår og sin baggrund. På den ene side udviser han sympati med sin baggrund (*'Han var en sjov mand. Men det forstod plejefamilien eksempelvis ikke'*), og han omtaler sig selv i relation til sin opvækst med faderen som *'jeg'*, altså fra et første-persons perspektiv, mens han på den anden side betoner, at han i dag til forskel fra dengang kender til sociale koder for handling og handler i godhed. Han er anderledes i dag, end han var engang, og gennem fortællingen sker der således en afskrivning af kulturen, han oplevede under sin opvækst. Dette sker dog under generaliserede termer med udgangspunkt i *'man'*. Med dette tredje-persons perspektiv fremgår det herved, at Thomas taler ud fra normative forventelige formula-fortællinger om, hvordan man bør handle – og ikke handle – på baggrund af moralske vurderinger.

Såvel i Trines som i Thomas' fortællinger om deres familiebaggrund sker der følgelig forhandlinger i forhold til de formula-fortællinger, som fortællingerne konstrueres op imod. Det er formula-fortællinger, hvor der ikke er indsigt i og forståelse for en opvækst, hvor Terkels familie er i knibe. Alene ved, at Trine og Thomas i deres fortællinger ikke kategorisk tager afstand fra deres baggrund og opvækstvilkår, indgår de i forhandlinger om den måde, familie kan praktiseres.

En anden måde at konstruere fortællingen om sin familiebaggrund og sine opvækstvilkår findes i Lines fortælling. I denne fortælling foregår der også forhandlinger om forståelsen i formula-fortællinger om familieidealer, men konkret har disse forhandlinger ikke fundament i, at omgivelserne nødvendigvis skal opnå en større accept af Lines baggrund. Fortællingerne tager derimod udgangspunkt i, at det er inde i Line selv, der forhandles med henblik på, at hun opnår en større accept af sin egen baggrund og herved af sig selv. I sine forhandlinger trækker hun på normaliserende fortællinger om sin baggrund ved at fremhæve, at alle oplever forskellige former for opvækstvilkår. Disse normalitetsforhandlinger er gennem empiriindsamlingen en væsentlig del af Lines fortællinger, og således kommer forhandlinger om familieforståelser til udtryk i flere interviews. Ved interview 1 spørger jeg Line, om hun kan huske, hvad hun følte, da hun blev anbragt:

Det er bare følelsen af at være forkert, tror jeg. Altså, jeg har altid følt mig som det unormale barn. Jeg er godt klar over, at alle familier har nogle problemer, og alle går igennem noget... Altså, det er altid svært at være et eller andet i en familie. Så er man det dumme barn, eller det perfekte barn, eller... Der er altid en titel, men jeg synes bare, at det at være plejebarn, eller det at være barn til en nomadefamilie, eller barn af en alkoholiker, det var bare virkelig et tabu, og jeg sagde heller ikke, hvor jeg kom fra overhovedet. Jeg gjorde alt for ikke at skille mig ud, da jeg var yngre. Jeg fortalte nogle løgnehistorier med, når de var på sommerferie, 'vi har også bare haft en rigtig hyggelig...', 'vi har lavet telttur ude i haven, og...', og altså, så var det nok, fordi vi var løbet væk

fra et eller andet (griner). Men ja, jeg gjorde alt for ikke at være unormal. Jeg ved godt, at alle havde nok sådan et eller andet, men jeg skulle ikke skille mig ud, jeg skulle have det samme som de andre, være som de andre, måtte det samme som de andre. Det var meget min mission. (Line, interview 1)

Det fremgår af Lines fortælling, at hun på den ene side i hvert fald i dag er bevidst om, at alle familier har svært ved at leve op til formula-fortællinger om ideelle familierelationer, men på den anden side oplever hun sit eget stigma – sin egen titel – som værre end de andres. Hun fremhæver de andre som forholdsvis ens, hvor hun er den unormale. Fortællingen afspejler således Lines håndteringsmåder for at opnå sin mission: At fremstå som normal. I sin kamp for at passere med sit stigma forsøger Line at efterligne de andre for herved at opnå anerkendelse. Som redskab i denne kamp præsenterer Line variationer i måden, man som barn i en familie tildeles et karakteristika, og herved falder uden for normen. Pointen er: Alle falder uden for normen. Eller måske rettere kan alle herved falde inden for normen.

Goffman (2009) fremhæver, at stigmatiserede ofte har et ambivalent blik på sig selv, da de på den ene side oplever sig som normale mennesker, men på den anden side fornemmer omgivelsernes reaktioner på deres stigma. Ved at fremhæve det potentielt stigmatiserende som gældende for alle familier forhandler Line om stigma-krediteringen, og at det herved ikke kun er i familier, hvor et barn er anbragt, hvor Terkel er i knibe. Dette kan gøre sig gældende i alle familier. Denne forhandling kommer især til udtryk senere i interviewet, da hun fortæller om sin veninde, der har haft gode opvækstvilkår og kommer fra en velanset bydel:

Jeg har heldigvis en rigtig god veninde, som kommer fra det berømte [velanset bydel]. Og hun er en rigtig [velanset bydels-] pige. De har det hele, og far er direktør et kæmpestort sted, og du ved... Penge nok, og kernefamilie, og de er sammen, og hun har en søster... Og hun har depressioner hver tredje måned og er helt nede, og græder og græder og græder... Og der kan man jo bare se, det er ligegyldigt, hvor du kommer fra... Du kan have slag fra alt, altså. Hun er vokset op i en lille kernefamilie, hvor hun blev beskyttet for meget, så nu siger livet bare klask, klask, klask, klask på hende, altså, og der kan jeg bare tage imod flere knubs end hende i livet i forhold til nogle ting, i forhold til andre ting går jeg også helt ned... Så jeg har bare lært, at alle kommer et sted fra, og jeg kommer bare herfra. (Line, interview 1)

Line fortæller om sin veninde, som hun heldigvis har. At hun har veninden og kan se, hvordan hun agerer i livet, betyder nemlig, at Line ved, at ingen undgår livets udfordringer ligegyldigt deres familiebaggrund – og disse udfordringer i livet er Line bedre rustet til at håndtere, idet hun har flere erfaringer på livets vej. I fortællingen kommer således til udtryk, hvad Goffman (2009) præsenterer som blikket på de

normale som mere begrænsede. Line har livserfaringer på grund af sin opvækst, og herved fremgår et andet men endnu et forsøg på at vende fortiden til en positiv fortælling. I tilfælde af, at opvækstvilkårene og familiebaggrunden ikke kan betragtes som normale, har erfaringerne i det mindste medført, at Line i dag har ressourcer, som hendes jævnaldrende ikke har.

At normalisering spiller en central rolle i Lines fortællinger gennem empiriindsamlingen, fremgår eksempelvis ved, at Line ved et senere interview endnu engang belyser, at ingen familier kan se sig fri fra udfordringer. Igen tager hun udgangspunkt i sin venindeflok, hvoraf hun er den eneste, der har været anbragt. Det betyder imidlertid ikke, at de andre er vokset op under ideelle familieforhold:

Det har givet mig et billede af, heldigvis, at der er ingen familier, der er perfekte, det ved jeg, selvom man kommer fra den fine [bydel], eller om man bare kommer fra en familie fyldt med kærlighed, så kan du ligeså vel ende i det der stofmisbrug, eller du kan ende ud med alt muligt andet. Alle familier har problemer, og alle har nedture, og alle kan få depressioner. Det er ikke bare de anbragte, og det har gjort, at jeg føler mig mere normal. Det har gjort mig til et klogere menneske. (Line, interview 4)

Igen fremgår det, at Line forhandler om forståelsen af normalitet og afvigelse, hvor målet med forhandlingen er Lines egen forståelse og udvikling. Hun er blevet et klogere menneske gennem sin erfaringsviden om, at samtlige familier kæmper med udfordringer og har forskellige former for ressourcer.

Der fremkommer således tre konstruktioner af fortællingen om familiebaggrund og opvækstvilkår. Under interviewene indgår flere former for konstruktioner, men dette er de tre mest markante, hvor de fremhævede uddrag skal betragtes som eksempler på disse måder at konstruere fortællingerne. De andre unge placerer sig inden for eller tæt op ad de illustrerede eksempler i de tilfælde, at de har familiefortællinger at trække på. Der er tilfælde, hvor fortællingen om den biologiske familie er yderst begrænset, idet den enkelte ikke har haft en opvækst hos eller egentlig kontakt til familien.

Lines fortælling er centreret omkring, hvordan hun på forskellig vis forsøger at passere som normal, mens Trines og Thomas' fortælling i højere grad tager udgangspunkt i en oplevelse af at falde ved siden af. Deres fortællinger handler ikke om måder at passere på, men derimod om handlemåder i deres biologiske familier, som adskilte sig væsentligt fra omgivelsernes. Trine og Thomas fortæller således om deres familierelationers diskrepans i forhold til omgivelsernes forståelser af ideelle familierelationer og opvækstvilkår. Alle taler i forskellige grader en distance frem i forhold til deres opvækstoplevelser. Trine fortæller om de tragikomiske satireprogrammer, der til dels skildrer hendes opvækst, mens Thomas fremhæver

de konsekvenser, det havde for ham at være vokset op med en psykisk syg far. Han udviklede en adfærd, hvor han ikke blev forstået i det omgivende samfund. Line fortæller med udgangspunkt i normaliserende fortællinger, der har til formål, at hun selv kan betragte sin opvækst – og således også sig selv – som normal.

På baggrund af de unges fortællinger om praksis i deres biologiske familier er det tydeligt, at der foregår forhandlinger i disse fortællinger i spektret mellem normalitet og afvigelse. Forhandlingerne udspiller sig blandt andet inden for institutionelle og organisationelle identiteter, der bærer på moralske universer. Fortællingerne og de konstruktioner af mening, der ligger i disse i relation til de unges familiebaggrund, handler herved ikke udelukkende om den enkeltes familie, men indplacerer sig i et system af de sociale omgivelser vurdering af familiebaggrunde og opvækstvilkår, der falder uden for normen – og hvorvidt disse kategoriseres som støtteværdige eller som frastødende.

Når Terkels familie ikke er i knibe

Der er normativt baserede formula-fortællinger om, hvordan en barndomsopvækst og familierelationer bør være at spore i de unges fortællinger – det er dem, de lærer fortællingerne om deres egne familiers praksis op ad. Det skal i den forbindelse fremhæves, at fortællingerne om familierelationer og forventninger til disse relationer ikke udelukkende giver indsigt i, hvordan de unge konstruerer mening tilknyttet deres biologiske familie og de overvejelser, som de gør sig i den forbindelse. Fortællingerne giver også en indsigt i formula-fortællinger om familiens status som kulturel konstruktion (Mogensen & Olwig, 2013a:22-23).

De konstruktioner af mening, som de unge danner i relation til disse formula-fortællinger om familie tager imidlertid forskellig form – og nogle gange hos den samme ung på forskellige tidspunkter under interviewet afhængig af konteksten for fortællingen. På nogle tidspunkter under interviewet præsenteres generaliserede forventninger til familierelationers rolle i den enkeltes liv således positivt og som noget, den enkelte efterskaber. På andre tidspunkter præsenteres familierelationers rolle med en kritisk distance. I det følgende præsenteres disse to perspektiver på formula-fortællinger om familie, og hvorledes de unge anvender disse formula-fortællinger på forskellig vis.

Det aspekt af familierelationer, som de unge italesætter mest positivt og giver udtryk for at efterstræbe, handler om familiære støtte og omsorg, hvor de enkelte medlemmer har en anerkendende tilgang til hinanden. Et sammenligningsgrundlag, de unge fra tid til anden anvender til at holde fortællingen om deres egne biologiske familier op imod, er forhold de oplevede i plejefamilier. Som belyst i forrige kapitel under afsnittet 'Anbringelsens privilegium' præsenteres plejefamilien flere gange som symbol på en familieform, der adskiller sig fra de unges egne familier, idet de til tider og i nogle plejefamilier oplevede tryghed og omsorg. Denne omsorg og tryghed

præsenteres typisk som en mangel i de unges fortællinger. Illustrationer på familiær tryghed og omsorg findes herudover i fortællinger om de unges hverdagspraksis i relation til jævnaldrendes fordele ved familierelationer.

Flere af de unge bruger begrebet 'jalousi' til at beskrive den følelse, de har, når jævnaldrende eksempelvis får mad fra forældre eller besøger forældre i hverdage, weekender og helligdage. Ofte tilføjer de dog, at det egentlig ikke handler om jalousi, men at de konfronteres med mangler i deres eget hverdagsliv. Sanne fortæller eksempelvis, at folk omkring hende tager støttende familierelationer for givet, hvilket hun sagtens kan forstå, men for hende, hvor de er en mangel, er det tydeligt, at denne form for relationer gennemsyre vores samfund og hverdagsliv:

Når nogle af mine kammerater siger 'skal du ikke med hjem til de gamle, jeg skal derhjem på søndag?', 'ej, hvor er du heldig', eller det siger jeg ikke, men det er sådan, jeg godt kan få det. Eller hvis de brokker sig over det, 'fuck, prøv lige... Hallo', altså, mennesker kan sige sådan noget 'ej, så ringede min mor og ville høre, hvad jeg lavede og sådan noget'... Hallo, hun ringede og hørte, hvad du lavede! Altså, den eneste ting, min mor ringer til mig om, det er min lillesøster, hun ringer aldrig og spørger mig om, hvad jeg har lavet. Det tror jeg ikke, at hun har gjort i 10 år eller sådan noget. På den måde. Sådan griber det ind i mig, og det tror jeg også, det gør i andre, der har været anbragt. Det er en ting, man skal lære at leve med, men det er svært nogle gange. (Sanne, interview 3)

Sanne oplever, at andre kan trække på familiære ressourcer, som hun ikke selv har adgang til, hvilket på den ene side er svært for hende at blive konfronteret med, men på den anden side er noget, som hun må leve med, da det er en del af hverdagslivet. Trine fortæller ligeledes om jævnaldrendes familiære ressourcer, som hun misunder:

Når jeg så ser en eller anden ung, forkælet møgunge, der kommer, og så kan man se hendes forældre, der slæber store indkøbsposer med mad ind, hvor jeg bare sådan tænker 'fuck dig, det er bare...', altså, så bliver man misundelig og bitter, fordi der er så mange, der tager sådan noget som en selvfølge, og selvfølgelig gør de det. Hvis jeg får børn, vil jeg da også gøre alle de ting, så sådan i hverdagen synes jeg godt, at jeg kan blive lidt ramt på det der familieidyl og sådan noget. (Trine, interview 2)

Såvel Sanne som Trine pointerer, at de ressourcer, som ligger i familierelationer, tages for givet, hvis de er en naturlig del af hverdagslivet. Hvis de derimod ikke indgår som en naturlig del af hverdagslivet, bliver den enkelte opmærksomme på, hvor naturlige de forekommer for alle andre, hvilket skaber såvel misundelse og ønsket om selv at have dem. Der konstrueres således fortællinger, hvor mennesker generelt ikke formår at værdsætte livets goder, før de er en mangel.

Familierelationer præsenteres dog ikke udelukkende som noget, de unge efterstræber. I fortællingerne fremtræder et mere kritisk billede af relationernes rolle for den enkelte, hvor relationerne er ensbetydende med begrænsende forventninger til, hvordan medlemmer af familien bør handle. Man kan med andre ord ikke selv beslutte sine handlinger, men må tilpasse sig de familiære traditioner. Et udtryk for dette perspektiv fremgår eksempelvis i Thomas' fortælling, da vi taler om højtider såsom nytårs- og juleaften. Thomas drejer fortællingen over på sin oplevelse af familiefester mere generelt:

Så har man sat forventningerne helt vildt højt i forhold til, hvad det virkelig er, i stedet for at man bare lader det udvikle sig. Men meningen er jo god nok, man vil gerne gøre det så godt som muligt, men det bliver bare en flad fornemmelse et eller andet sted. Det hele skal være så formelt, jeg forstår ikke hvorfor. Jeg synes sgu, at livet er for kort til sådan nogle ting. Nu har jeg også haft kærester og sådan noget, hvor man er hjemme hos familien, hvis nogle skal konfirmeres eller sådan noget, eller giftes, hvorfor fanden skal man stå og holde taler? Der er da ikke en kæft, der gider at høre på det alligevel. Man vil nok selv gøre det, for det gør man, men hvorfor skal man gøre det? Man kan rejse sig op og sige tak lige hurtigt, men så er det det. Men hvad ved jeg. Jeg synes bare ikke, at det er det, som skulle være meningen med familie- og venneliv. Altså for fanden, det er jo ikke noget firma. Det undrer mig bare, at det har udviklet sig på den måde. Og det er også med til at skabe den der overfladiske stemning der. Jeg synes, det er synd. Og alle folk skal være så ens efterhånden. Det er til at brække sig over. Det kan også være, at jeg bare er ved at være en sur gammel mand [griner]. (Thomas, interview 1)

Thomas' fortælling illustrerer til dels familien som den traditionsbundne og ikke altid logisk fungerende institution, hvor der ikke er plads til den enkeltes udfoldelser, og som ensretter sine medlemmer i en grad, hvor *'alle folk skal være så ens'*. Hermed trækkes en tråd fra familien til et samfundsniveau, hvor alle handler ens, og hvor udviklingen i familie- og venneliv skaber en overfladisk stemning.

I Thomas kritik af familierelationer spores forskellen i perspektiver fra en traditionel familierelation bygget op på familiemedlemmers gensidige afhængighedsforhold og et moderne familieperspektiv, hvor udfoldelsesmulighederne for det individuelle medlem af familien er i centrum (Blenstrup, 2014). Kritikken leder herudover tanker til klassisk sociologiske betragtninger om sociale relationers værdi og om sociale strukturer som social kapital (se eksempelvis Coleman, 1988). På den ene side yder sociale strukturer støtte til deres medlemmer, men på den anden side stilles der krav om, at sociale normer efterleves. Heri ligger kimen til social kontrol.

På baggrund af de unges fortællinger om familierelationer fremgår det således, at familie er kompleks og ikke fremlægges enstydigt som positiv eller negativ. Til tider konstruerer de unge fortællinger, hvor de savner det, som alle andre har, mens de på andre tidspunkter præsenterer en glæde ved ikke at være begrænset i deres handlinger på grund af familiære forventninger. Det kan dog også fremlægges på anden vis: De unge fremhæver især omsorgen som ønskelig, men har svært ved at indordne sig de sociale koder, der ligger i familien. En kritik af disse koder kan skyldes, at de unge har erfaringer med, at de er svære for dem at aflæse, og derfor oplever de sig udfordret i situationer, hvor de er påkrævet.

De unges fortællinger relaterer sig således til de forventninger, som de oplever i det omgivende samfund i forhold til, hvad familierelationer kan og bør være. Det er i den forbindelse væsentligt at fremhæve, at familierelationer er et ofte brugt begreb, der imidlertid er svært at definere, idet der er sket forandringer i familiestrukturerne gennem tiden, og således dækker begrebet i dag over relationer som eksempelvis halvsøskende, stedforældre og lignende (Blenstrup, 2014; Kristensen, 2013; Mogensen & Olwig, 2013a; Møhlolt, 2014).

Disse forandringer i familiestrukturer og vanskelighederne ved en entydig definition af familiebegrebet er ikke ensbetydende med, at familien som institution har mistet sin betydning. Heller ikke, selvom vedligeholdelsen af familierelationer for mange indebærer konflikter og ambivalens trods idealet om ubetinget støtte, hjælp og solidaritet (Mogensen & Olwig, 2013a). At familierelationer stadig har en central betydning, pointerer Hanne Overgaard Mogensen & Karen Fog Olwig, da de på baggrund af antropologiske studier finder, at:

Forholdet mellem forældre og børn er måske nok den primære relation i vores liv, men denne relation kan som andre relationer ikke tages for givet og er ikke på nogen måde entydig. Forældreskab er ikke noget, der bare er. I vores del af verden forestiller vi os, at forældre-barn-relationen er ubrydelig, særligt når den baseres på biogenetisk forbundenhed, og i de tilfælde, hvor den faktisk brydes, er det ofte omgærdet af stor dramatik og udfordrer os på den grundlæggende, eksistentielle oplevelse af at tilhøre et fællesskab, der er afgørende for vores identitet som personer. (Mogensen & Olwig, 2013b:33)

Familieidealet opleves således af mange som vanskeligt at leve op til, men ikke desto mindre betragtes familien som fundamental for den enkeltes sociale tilhørsforhold. Dette er ikke udelukkende et socialt tilhørsforhold, der forbinder den enkelte til andre mennesker og steder, men idet familien rækker bagud og fremad i tid, er det også et tilhørsforhold, der skabes, udvikles og forbinder vedkommende til tid (Mogensen & Olwig, 2013b). Denne idealisering af den traditionelle familiestruktur og familiens væsentlige rolle for den enkeltes værdier og identitet

medfører, at majoriteten i den danske befolkning følger et 'meget traditionelt mønster for familiedannelsen, både som ideal og i praksis' (Blenstrup, 2014:236).

Den status, som familierelationer tilskrives i samfundet generelt, betyder, at det er et væsentligt fundament for tilhørsforhold, som de unge konstruerer deres fortællinger om oplevede familierelationer – og manglen på samme – op imod. Familierelationer kan ikke udelukkende bruges som kilde til omsorg og støtte her og nu, men i et temporalt perspektiv skabes der gennem relationerne forbindelse for den enkelte til fortid og fremtid gennem slægtskabets bånd. Når de unge fortæller om familierelationers forskellige nuancer og søger gennem deres fortællinger at forhandle, hvad der i familierelationer og deres udformninger tillægges værdi, er det herved ikke blot et aspekt af de unges liv, som de forsøger at forhandle forståelsen af. Det er derimod et fundament for socialt tilhørsforhold.

EN SKRØBELIG RELATION

Som det fremgår i det forrige, fortæller de unge ofte om familierelationer, der adskiller sig fra de familierelationer, der burde være. Familierelationer burde ifølge formula-fortællingerne være karakteriseret af ubetinget støtte, hjælp og solidaritet. Dette oplever de unge dog ikke kendetegner deres familierelationer. Tværtimod. Deres familierelationer er nærmere at karakterisere som skrøbelige. Skrøbeligheden i relationerne skyldes flere omstændigheder, og det er disse omstændigheder, der vil blive undersøgt i det følgende på baggrund af de unges fortællinger.

At familierelationerne er skrøbelige skyldes for det første en begrænset eller manglende kontakt til forældrene. I mange tilfælde har de unge mistet kontakten til deres forældre, og i de tilfælde, hvor de unge har en relation til forældre, er dette ofte en relation, der for de unge er præget af en række dilemmaer, som de unge på forskellig vis forsøger at løsrive sig fra. De unges fortællinger om familierelationer og særligt deres forhold til forældrene formes ofte i et spektrum mellem afhængighed af og løsrivelse fra forældrene. På den ene side er de afhængige af relationen til forældrene og ønsker den i deres liv, men på den anden side påvirker forældrenes risikobetonede livsomstændigheder i høj grad de unges hverdag. De risikobetonede livsomstændigheder betyder endvidere, at de unge i fortællingerne udtrykker en bevidsthed om, at forældrene formodentlig dør tidligt, og flere er døde. Dette er også en årsag til, at det er nødvendigt for de unge at løsrive sig fra dem og forberede sig på, at forældrene ikke er der længere.

De unges fortællinger bærer således i sig en stor bevidsthed om, hvilke betydning forældrenes handlemønstre har haft på deres liv, og de giver udtryk for, at de ønsker et liv, der er anderledes. De unge ønsker med andre ord ikke at følge i forældrenes fodspor, men samtidig er det tydeligt på baggrund af fortællingerne, at de familiære handlemønstre har sat sig dybt i de unges bevidsthed og er svære for dem at løsrive sig fra.

Relation til forældre

I det følgende analyserer jeg de konstruktioner, som de unge knytter an til deres relationer til forældrene. Som det fremgik under 'Terkels familie er i knibe' er de unges familieforhold behæftet med udfordringer, og de fortæller om opvækstforhold, der adskiller sig markant fra, hvad der er at forstå som normen. Fortællingerne om forældrerelationen er ofte komplicerede og bærer i sig fortællinger om konflikter, forhandlinger og løsrivelsesprocesser. Samlet set peger fortællinger om såvel datid som nutid på, at de unge på forskellige måder forsøger at forlige sig med en manglende relation til forældrene, hvor de konstruerer deres fortællinger i et vekselforhold mellem at efterstræbe forældrenes relation og løsrive sig fra den. Hvad angår de unges relation til deres forældre ved empiriindsamlingens afslutning, ser den således ud:

Informant	Relation til biologiske forældre
Anette	Har ingen kontakt til sine forældre
Camilla	Har begrænset kontakt til sin mor, har ingen kontakt til sin far
Christian	Ser jævnligt sin mor, far er død
Line	Mor er død, har kortvarig kontakt til sin far inden hans død under empiriindsamlingen
Mette	Har jævnlig kontakt til sin mor, far er død
Sanne	Har begrænset kontakt til mor såvel som far
Thomas	Har ingen kontakt til mor, far er død
Trine	Har begrænset kontakt til sin mor, har ingen kontakt til far

Af oversigten over de unges relation til deres forældre fremgår det, at disse relationer er udviklede. Blandt andet er en forholdsvis stor andel af forældrene – særligt fædrene – døde, hvilket primær skyldes livsstilssygdomme eller har årsag i en sindslidelse.

Samtlige af de unge fortæller, at de havde kontakt til deres forældre, mens de var i anbringelse, men det er forskelligt, hvor ofte de så forældrene. Desuden har de alle med undtagelse af Anette og Trine boet i kortere eller længere perioder hjemme hos forældrene imellem anbringelser. De fleste har således oplevet vekslinger mellem at være i anbringelse og bo hos forældrene, hvilket i fortællingerne nogle gange præsenteres som værende de unges egne valg, mens det andre gange er

sammenbrud i anbringelser og hjemgivelser valgt af kommunen, som fører til, at de unge flyttede hjem igen. De unge fremhæver i de tilfælde et kontrolltab over centrale vilkår for deres opvækst.

Når de unge fortæller om relationen til forældrene under deres anbringelse, præsenteres to meningskonstruktioner afhængig af anbringelsesformen. I de tilfælde, hvor de unge var anbragt på institution som børn, fortæller de, at forældrene kom på besøg fra tid til anden, men samtidig skete det med en ustabil frekvens på grund af forældrenes livsomstændigheder med forskellige former for problematikker, såsom misbrug og sindslidelser. Eksempelvis svarer Thomas på spørgsmålet om, hvorvidt forældrene kom på besøg på institutionen, hvor han og hans søskende var anbragt: *'Ja, det gjorde min mor. Det gjorde min far også. Ja... Det gjorde de. Engang imellem. Det gjorde de i det mindste'* (Thomas, interview 1).

I fortællinger med udgangspunkt i institutionsanbringelser præsenteres følgende meningskonstruktioner, hvor forældres begrænsede besøg er forårsaget af forældrenes livsomstændigheder. Den begrænsede relation præsenteres følgende som en mangel under opvæksten, men årsagen til denne mangel kan fuldstændig tilskrives forældrene og er altså ude af de unges kontrol. Når det vedrører anbringelser i plejefamilie, er fortællingerne om besøg og relationen til forældrene langt mere komplekse. I disse tilfælde handler fortællingerne om forventninger til familierelationer og egnethed som forælder, og de kendetegnes af den unges loyalitetsforhandlinger mellem plejefamilien og forældrene.

Af de unge, der har været i plejefamilie, er det kun Anette, som fortæller, at hun under sin anbringelse fik besøg af sine biologiske forældre. Besøgene var dog langt fra ukomplicerede:

Altså, da jeg var yngre, havde jeg altid et bedre forhold til min far. Jeg tror også, at det ligger i, at han besøgte mig mest, da jeg var lille. Min mor begyndte først at besøge mig, da jeg var 3-4 år. Jeg kan huske det første minde, jeg har fra hende, der vidste jeg ikke engang, hvem hun var. Jeg kan bare huske hende der damen, der kom. Så stod jeg sådan og gloede på hende 'hvem er hun?', spurgte jeg min plejemor om. 'Det er din mor'... Jeg ved ikke lige, hvad der skete for mig, men jeg tror måske bare, at jeg blev så forskrækket, jeg ignorerede hende. Jeg kan huske, at jeg sad bare og legede med ham min drengven, naboen, og blev ved med at lege med ham og ignorerede hende og bagefter, da hun så var gået, blev jeg egentlig lidt ked af, at jeg ikke havde spurgt hende om noget eller været der, men det var bare for meget at acceptere, at hun lige pludselig var min mor. Men altså min far har jeg altid vidst, hvem var, men han besøgte mig jo også, han var jo ikke syg dengang, da jeg var lille. Så det har altid gjort mere ondt, når han ikke kom, end når hun ikke kom, og det sårede mig, altså... (Anette, interview 1)

I sin fortælling om kontakten til forældrene præsenterer Anette et kritisk øjeblik, hvor hun udfordres på de relationskonstruktioner, hun har dannet. Pludselig mødte hun sin mor, hvilket hun ikke var klar til, hvorfor hun lukkede af for moderen og koncentrerede sig om den velkendte nabodreng i stedet. Med udgangspunkt i sine erfaringer under fortællingen fremhæver hun, at hun oplever en sorg ved at have afvist moderen, men det var dog i forhold til kontakten til faderen, hun oplevede den største udfordring, da det var denne relation, der stod hende nærmest. Generelt betegner Anette sin relation til forældrene som et *'on-off'* (Anette, interview 1) forhold, der altid har været begrænset på grund af forældrenes sindslidelser.

Anettes fortælling peger på den kompleksitet, de unge præsenterer i relation til at skulle agere mellem forskellige omsorgsmiljøer. Kompleksiteten i forhold til kontakten med forældrene, mens de unge er i plejefamilieanbringelse, relaterer sig dog primært til, at de oplevede, at deres mor ikke kunne acceptere anbringelsen i plejefamilie. Som følge heraf var der ikke kontakt mellem moderen og plejefamilien. Eksempelvis svarer Christian på spørgsmålet om, hvorvidt hans mor har mødt hans plejefamilie, som han boede hos i fire år og fortsat har kontakt til:

Nej, aldrig. Aldrig nogensinde. [...] Min mor har ikke kunne klare mine plejeforældre, fordi de gik jo ind og overtog en pligt, som hun mente, at hun ikke kunne styre. Det gjorde de selvfølgelig også, men min plejemor ville jo aldrig nogensinde være min mor. (Christian, interview 1)

Christian er opmærksom på moderens manglende accept af plejefamilien, hvorfor han udelukkende ser moderen, når han besøgte hende. Lignende fortællinger om, at det var svært for moderen at acceptere anbringelsen i plejefamilien, fremgår hos andre af de unge. Eksempelvis fortæller Camilla om sin relation til sin biologiske familie og relationen mellem familien og plejefamilien:

C: Jeg tog nogle gange hjem i weekenden... Så det var egentlig ikke sådan, at jeg cuttede forbindelsen med nogen af dem. Overhovedet ikke. Min mormor var ude ved min plejefamilie en enkelt gang, kan jeg huske, og der gik min plejefamilie. Vi skulle fejre min fødselsdag, men der gik de...

I: Så du var hjemme hos dem, men de gik?

C: Ja, de tog af sted, og min far og min storebror kom, og det var meget mærkeligt, for jeg ville jo gerne have, at de skulle møde min plejefamilie, så de kunne se, at de ikke var så slemme, men min plejefamilie valgte så at gå... Og det var meget mærkeligt, kan jeg huske. Men min mor kom aldrig derud. Hun mødte aldrig min plejefamilie. Det ville hun simpelthen ikke. Hun ringede aldrig til mig, det var før mobilernes tid. Hun ringede ikke til mig, og det havde jeg det meget svært med. Jeg fandt så ud af

nogle år senere, at det var, fordi hun ikke kunne finde ud af at ringe ud til en anden kvinde og spørge efter sit barn. Det kan jeg godt forstå den dag i dag, at det må være meget svært, men det kunne jeg jo ikke dengang. (Camilla, interview 1)

Fortællingerne om kontakten til forældre under plejefamilieanbringelse tager udgangspunkt i et komplekst system af relationer – eller nærmere manglende relationer – mellem forældre og plejefamilie, som de unge fra en tidlig alder måtte agere i. I dette system af relationer fremhæver de unge på den ene side dem selv som central aktør, idet de er bindeleddet og har et ønske om, at relationerne fungerer. På den anden side kan de ikke kontrollere relationerne. Camilla fortæller eksempelvis, at hun forsøgte at få familien og plejefamilien til at mødes, men det lykkedes hende ikke. I manglen på kontrol over relationerne fortæller de unge om håndteringsmåder, de anvender, for at fungere i det komplekse system af relationer. En måde, hvorpå Camilla forsøger at håndtere kompleksiteten i relationerne, er gennem forhandlingen af loyalitet. Eller som Camilla fremhæver, tilpassede hun præsentationen af sig selv til den situationelle kontekst, hun var i, og hvem hun var sammen med:

C: Jamen, når jeg var sammen med min plejefamilie, så var jeg én, og når jeg var sammen med min mor, så var jeg én, og en anden, når jeg var sammen med min far, og en tredje, når jeg var sammen med min mormor, så...

I: Hvordan det?

C: Jamen, når jeg var sammen med min mor, så var det sådan noget med, at jeg skulle bebrejde kommunen, og jeg skulle bebrejde plejefamilien, og... Så skulle jeg også bebrejde min far, og min far, jamen, der var det min mor, jeg skulle bebrejde. Han bebrejdede også lidt kommunen, men han prøvede at være meget forstående over for plejefamilien og ikke sige noget. Min mormor synes bare, at det var noget mærkeligt noget, og hun bebrejdede også min mor. Altså, det var meget svært at finde ud af, hvem jeg egentlig var [...]. Men ellers har det været meget sådan, at jeg skulle skifte imellem, hvem jeg var, og hvad jeg sagde, og hvad jeg mente, og... Og jeg var jo teenager, så jeg ville egentlig skide hul i det hele, jeg ville jo bare have lov at være mig selv, men det fik jeg ikke rigtig lov til. (Camilla, interview 1)

Når Camilla fortæller, lægger hun vægt på, at det var svært for hende at finde sig selv blandt de krav og forventninger, hun oplevede fra de forskellige kontekster. Disse kontekster havde forskellige agendaer, og hun oplever, at de decideret modarbejdede hinanden. Dette komplicerede hendes muligheder for at skabe sammenhæng for sig selv. Hun indgik et pålagt loyalitetsforhold med den kontekst, hun var i, og eksempelvis bebrejdede hun faderen og plejefamilien, når hun var hos

moderen, og moderen, når hun var hos faderen. Camilla præsenterer således sig selv som bevidst om de forskellige konteksters spilleregler, som hun tilpasser sig. Dog ligger der heri en risiko for fremmedgørelse, hvilket hun peger på med ordene *'Jeg ville jo bare have lov at være mig selv, men det fik jeg ikke rigtig lov til'* (Camilla, interview 1).

Samlet set tegner fortællingerne om fortidens relationer til forældrene et billede af, at ingen af de unge har oplevet en nær relation til forældrene. Dette skal ses i sammenhæng med den manglende eller i hvert fald konfliktprægede relation, som de unge fortæller, karakteriserer deres forhold til forældrene under empiriindsamlingen. Fortællingerne om relationen til forældrene såvel i fortid som i nutid er karakteriseret ved to former for meningskonstruktioner. For det første fremhæver de unge et ønske om nære, familiære relationer. For det andet konstruerer de unge fortællinger om forældrerelationer, hvor de fremhæver et ønske om at løsrive sig fra forældrene og den påvirkning, forældrene kan have på deres liv under empiriindsamlingen.

De unge præsenterer omkostningsfulde relationer til forældrene, hvor de forhandler med dem selv i forhold til, hvordan de ønsker relationen til forældrene, særligt moderen. Dette fremgår eksempelvis i fortællingerne fra Mette. Hun fortæller, hvordan hun tidligere har frasagt sig relationen til moderen, da hun ikke kunne magte den, men nu har hun atter et forhold til hende:

Mit forhold til min mor er blomstret lidt. Ikke, at hun er blevet et så meget bedre menneske, men måske er jeg blevet bedre til at acceptere, at hun er et dårligt menneske... Jeg er jo ikke et barn mere, og jeg er så lykkelig for ikke at være et barn mere, for det var så forfærdeligt, når mor gik på druk, og man vidste ikke, hvor man skulle gå hen, og man var afhængig... Og jeg tror et eller andet sted, den her uafhængighed, jeg har fået, jeg er jo uafhængig nu, og da jeg indså det, begyndte jeg at kunne tage min mor til mig igen, fordi hun havde ikke den samme magt over mig, hun kunne ikke ødelægge mig med hendes drukture mere. Så jeg tror, det er det, der er gået op for mig, jeg behøver hende ikke mere, nu kan jeg godt have hende af lyst, men ikke af behov. Så på den måde har jeg fået det rigtig godt med min mor... (Mette, interview 1)

Mettes præsenterer i sin fortælling en proces mod større accept af moderens natur. På den ene side ønsker hun således et forbedret forhold til moderen, men på den anden side ønsker hun ikke at være afhængig af hende. Videre i interviewet fremhæver hun, at hun ikke tør at gøre moderen til, hvad hun betegner som et primært menneske i sit liv. Det er relationen for skrøbelig til. Dette skal ikke forstås således, at Mette igen vil frasige sig relationen til moderen, men nærmere giver det et indblik i en løsrivelsesproces, hvor Mette finder det risikabelt at se sig selv som afhængig af moderen på grund af hendes ustabile og risikobetingede

livsomstændigheder. Skrøbeligheden i relationen til moderen kommer yderligere til udtryk i et senere interview med Mette, da jeg spørger hende, hvad der kan skabe forandringer i hendes hverdag:

M: Hvis mor nu begyndte at drikke eller sådan noget, så synes jeg, at tingene ændrer sig ret meget. Så er jeg nødt til at tage derhen og glemme lidt mit eget. Det er i hvert fald sådan noget, der ødelægger lidt den rutine, som der generelt er ved min hverdag. Så skal jeg lige hen til hende og snakke med hende og tage hendes hund hjem til mig

I: Hvordan oplever du det, når det sker?

M: Efterhånden er det bare en ting, der sker engang imellem, tror jeg. Jeg bliver vred, hvis jeg bliver noget. Tidligere, i hvert fald især som barn, ville jeg blive ked af det, såret, skuffet og føle mig svigtet og alle mulige ting. Men det der med, at man lige så stille og roligt vokser op til at forstå sine forældre på en anden måde, ikke. Jeg ved jo godt nu, at det ikke handler om mig, at hun vælger at drikke og de ting. Jeg ved godt, at det er uafhængigt af mig, og det er hende, der går rundt med alt muligt, hun ikke kan finde ud af. Og jeg tror det med at vokse op og forstå det, det gør, at man på en eller anden måde har en afstand til det, kan sortere i det på en rationel måde. Det er ikke noget, der berører mig. (Mette, interview 3)

De præsenterede processer henleder tankerne på, hvad Goffman (2009) betegner som moralsk karriere, idet erkendelsesforløbet har som mål, at Mette opnår en større accept af moderen og sig selv. Dette handler således også om at opnå en accept af det stigma, at moderen til tider drikker. På trods af Mettes rationelle måde at forholde sig til moderen og hendes handlinger for at løsrive sig fra hende i hvert fald psykisk, er der imidlertid situationer, hvor Mette bliver afhængig af moderen, og således fra tid til anden påvirkes mere af hendes handlinger end andre gange. Eksempelvis fortæller Mette under interview 4, at hun siden sidste interview måtte forlade den lejlighed, hun boede i, og i en mangel på andre muligheder flyttede hun hjem til moderen:

Jeg flyttede så hjem til mor, og min mor er jo alkoholiker og har borderline. Hun er ikke klar over, at hun har borderline, men det er rimeligt tydeligt, at det er en diagnose, hun lider under. Så hun fylder meget og overtager meget og hele tiden noget med at overskride mine grænser, alle de der borderline-ting man bliver udsat for. Og det synes jeg er lidt svært. Jeg tror faktisk, jeg fandt mit liv rimeligt håbløst på det tidspunkt. At være fanget med hende og ikke have andre muligheder end at sidde der og finde sig i den der opførsel. (Mette, interview 4)

Forløbene i Mettes fortællinger præsenterer således hendes måder at håndtere relationen til moderen, hvor hun forsøger at minimere moderens indflydelse på sit liv. Fortællingerne skildrer imidlertid også, at det er komplicerede processer, der ikke er lineært fremadskridende, men tværtimod nærmere er bølgende og nogle gange tilbagegående.

Relationen til moderen som skrøbelig og med stor indvirkning på oplevelsen af hverdagslivet kom også til udtryk, da jeg indledningsvist ved interview 2 spurgte Christian, hvordan det gik. Han svarede '*Ad helvedes til*', og da jeg spurgte hvorfor, svarede han, at hans mor var i en periode, hvor hun drak. Han oplever det, som om han '*står på rulleskøjter op ad bakke*' (Christian, interview 2). Hans hverdagsliv er gået på autopilot, for han kender rutinerne på de tidspunkter, hvor moderen drikker, og det er dem, han bruger al sin energi på. Ved interview 3 spurgte jeg Christian, om han oplever, at han selv kan planlægge sin tid. Han svarede, at det kan han lige før tiden, og det har han det godt med. Da jeg bedte ham uddybe sit svar, fortæller han:

Det kommer an på, hvordan tingene er derhjemme og sådan nogle ting. Nogle ting kan være impulsive ting for andre, og ikke noget jeg selv er herre over. Altså, nu har jeg været så heldig, at bagkataloget, altså familien, at det faktisk har gået godt for dem, så det har jeg ikke skulle tænke på. Der har ikke været noget, man skulle 'tage sig af' i gåseøjne. De har faktisk kunne køre sig selv stille og roligt, så jeg har kunne koncentrere mig om mig selv og få tingene gjort. (Christian, interview 3)

Det fremgår af citatet, at oplevelsen af tid – og ikke mindst muligheden for at tilrettelægge egen tid – har en væsentlig betydning for, hvorvidt Christian oplever at have kontrol i hverdagen. Goffman (1967:35-37) bruger begrebet personlig handlingsøkonomi som en betegnelse for den enkeltes mulighed for at planlægge sine aktiviteter efter egen nytteeffekt. De impulsive handlinger fra familien betyder, at Christian pludseligt må ændre sine planer og tilpasse sig andres handlinger, hvorfor han i disse situationer ikke oplever, at han disponerer over sin tid. Goffman fremhæver denne form for tab af individets økonomiske handlingsøkonomi som en krænkelse, idet der sker et brud på sammenhængen mellem den enkelte og vedkommendes handlinger.

Oplevelsen af tid og mulighederne for på forskellige måder at tilrettelægge tiden på en for den enkelte mest hensynsfuld måde er følgelig af væsentlig betydning. Flaherty (2011) skelner mellem deterministiske tidsopfattelser, hvor den enkelte oplever tiden defineret af omstændigheder og situationer, hvor den enkelte har mulighed for at indgå i et arbejde med tiden og på forskellige måder manipulere sin tidsopfattelse. Når der er problemer i Christians familie, overgår hans tidsoplevelse således til en deterministisk tid, hvor han er uden agency. Der fremhæves i de unges fortællinger også måder, hvorpå de indgår i arbejdet med tiden og anvender tiden på en for dem gunstig måde i relationen til forældrene. Et eksempel på dette er

i Trines fortælling, da hun fortæller, at hun og moderen er begyndt at skrive breve til hinanden. Denne form for kommunikation finder Trine særlig givtig, da hun herved selv har mulighed for definere kontakten:

Min mor har haft det rigtig godt her i efteråret, næsten i et halvt år, så det har været helt fantastisk, at hun har været til at holde ud at være sammen med. Og vi er begyndt at skrive breve til hinanden, og det er faktisk meget godt. Det er sådan lidt hyggeligt, dyrt, men det er meget hyggeligt, fordi så kan man lidt selv bestemme, hvornår man åbner det og svarer og sådan noget. Før, der kunne hun jo godt ringe mange gange i løbet af natten og lægge en milliard beskeder på ens telefonsvarer og sådan noget, hvor det blev for meget, hvis man så havde kontakt. Så det var meget enten eller... Nu har hun det så ikke så godt mere, tror jeg. Det siger de i hvert fald. Men sådan er det åbenbart. (Trine, interview 3)

Ved at skrive breve er kontrollen af tid i forhold til kontakten med moderen lagt over på Trine selv, hvilket ikke er tilfældet, når moderen ringer, og Trine ikke kan afskærme sig fra kontakten. Som det oftest gør sig gældende blandt de unge, har Trine imidlertid begrænset kontakt til sin mor, og hun har ingen kontakt til sin far:

Altså normalt til hverdag, der er det ikke noget, jeg tænker over, at mine forældre er sådan her, jeg har en far, jeg ikke snakker med, der bor i [udlandet], og jeg har en mor, der er totalt tosset, altså, men nogle gange... Jeg tror også, at det er det, der gør, at jeg synes, det er hårdt i skolen og alle mulige andre steder, det der med, der er så mange, der tager det som en selvfølge, at man har forældre, og det fungerer godt. (Trine, interview 3)

Det er vanskeligt ikke at have fungerende forældrerelationer, men dette afsavn forstærkes af omgivelsernes antagelse om, at alle har relationerne. Trine præsenterer med andre ord formula-fortællinger om, at forældre-relationer er alles ressourcer, hvilket gør det endnu sværere at skille sig ud som den, der ikke har. Dette betyder også i forhold til løsrivelsesprocesserne fra de komplekse relationer til forældrene, at de unge står med dilemmaet mellem at skulle vælge enten at have komplekse forældrerelationer, men dog relationer at præsentere for såvel sig selv som for andre, eller at skulle vælge at være uden relationerne på godt og ondt.

Til- og fravalg af forældrerelationer er imidlertid ikke altid den unges valg. Camilla fortæller eksempelvis om, hvordan hun på en og samme tid oplever sig afvist af sin far såvel som sin mor, men udtrykker også forståelse for moderens handlinger:

C: Han [far] har simpelthen konsekvent valgt, at han ikke vil have noget med mig at gøre. Jeg har prøvet at skrive til ham og sådan nogle ting,

men han svarer ikke. Så det er hårdt, og det er hårdt at have en mor, der bor tæt på, som ikke ringer til én, og hun arbejder næsten lige ved siden af, hvor jeg bor, men hun kontakter mig ikke. Det er kun, når de penge, jeg skylder hende, ikke går ind på kontoen, så kan hun mit nummer. Men det er aldrig sådan, at hun ringer og spørger, hvordan jeg har det. Det er som om, at de er ligeglade med mig. Det er hårdt... Men jeg kan også godt forstå min mor, ikke fordi, at jeg skal forsvare hende, men det må heller ikke være nemt at have to børn, der er syge. Det må være rigtig svært

I: Hvordan er din bror...

C: Han er skizofren. Så det må være rigtig svært for hende at tackle det og sådan noget. (Camilla, interview 1)

Camilla viser forståelse for moderens handlinger, da det ikke kan være let at have to syge børn. Hermed henviser hun til broderen, der er skizofren og sig selv, der har ADHD. Hun tilskriver således sine egne karakteristika en del af årsagen til moderens fravalg af relationen. Forståelsen for moderens handlinger kan imidlertid ses som en håndteringsmåde, idet Camilla samtidig pointerer, at det er hårdt for hende at mangle relationerne til forældrene, men de er uden for hendes kontrol.

Generelt er de unges fortællinger om forældrene typisk fortællinger om forståelse, men også dilemmafyldte fortællinger om at acceptere egen situation. Som en del af dette dilemma fortælles til tider om, hvordan forældre har afvist den unge, og senere italesættes den manglende relation som den unges aktive fravalg af forældrene. Dette kan endda ske under samme interview. Denne vekslen mellem, hvem der har truffet valget om den manglende relation bunder angiveligt i den kompleksitet, der findes i at definere processuelle årsager. Situationerne, der medfører den manglende relation, bærer i sig en længerevarende historik med forskelligartede hændelsesforløb, og således er hændelsesforløbene sjældent entydige. Heri ligger desuden, at fortællingen om et aktivt fravalg af forældrene kan være en del af den enkeltes løsrivelsesproces. I præsentationen af fravalget af relationen kan den unge konstruere sig selv som en, der ikke har behov for forældrene, og som har kontrol over egen livssituation.

Forældres (potentielle) død

De unges måder at håndtere relationen til forældrene, hvor det kommer til udtryk, at de på mange måder har behov for at løsrive sig fra relationens indvirkning i deres liv, kan skyldes, at de lever med en bevidsthed om, at forældrene på grund af deres risikobetonede livsomstændigheder potentielt set ikke lever ind i deres alderdom. Forældres død er med andre ord en tilstedeværende sandsynlighed i de unges bevidsthed og i deres fortællinger, og som det fremgik af ovenstående opgørelse over de unges relation til deres forældre, har halvdelen af de unge mistet mindst én

forældre. At unge, der har været anbragt, har højere risiko for at opleve forældredødelighed sammenlignet med deres jævnaldrende, underbygges af kvantitativ forskning på feltet (Clausen & Kristofersen, 2008; Courtney, Dworsky, Gusick, Havlicek, & Perez, 2007; Franzen & Vinnerljung, 2006).

At forældrenes potentielle død er en del af bevidstheden hos de unge, kommer blandt andet til udtryk, da jeg under interview 2 spørger Christian, hvad han forestiller sig kan være sket fem år frem i hans liv, og et af hans svar er, at *'Min mor har nok også stillet træskoene til den tid'* (Christian, interview 2). En årsag til denne døds-opmærksomhed er formodentlig, at de flere gange igennem deres opvækst er blevet kontaktet af forældrene, der har konfronteret dem med deres overvejelser om selvmord. Anette fortæller eksempelvis om et tidspunkt, hvor hun netop har forladt anbringelsen i en alder af 17 år. Hendes far ringede til hende og fortalte, at hun måtte kontakte kommunen for at få dem til at hente ham, for ellers begik han selvmord.

Under empiriindsamlingen træder processerne knyttet til betydningen og håndteringen af forældres død og potentielle død ofte frem, men især fremstår de tydelige gennem Lines fortællinger. Ved interview 1 fortæller Line om at have mistet sin mor for år tilbage. Moderens død kom imidlertid ikke bag på Line, da moderen gennem mange år truede med selvmord og eksempelvis ringede til Line, der var flyttet for sig selv og skulle forsøge at få styr på sit eget liv:

Og så havde jeg også min mor, som ringede til mig næsten hver weekend, hvor jeg skulle ind og hente hende, og tage hende hjem til hvor hun nu end boede, og få lagt hende i seng og sørge for, hun overlevede, og så kunne man ligesom puste ud, eller... Min mor var også meget selvmorderisk. Min mor er så død, men det var hun meget til det sidste, sådan... Altså, 'nu slår jeg mig selv ihjel', og det gjorde hun så aldrig, og det vidste vi da også godt, og til sidst blev jeg sådan 'ja, så gør det', og så lagde jeg ligesom på, for der orkede jeg ikke mere, og jeg fik også sagt fra, at nu gik det ikke mere. Altså 'nu må du sgu ringe til en anden, hvis du ikke kan finde ud af det'. Men der gik nogle år, før jeg lærte at sige 'den må du lige tage med en anden, sov godt'. (Line, interview 1)

Senere i samme interview kommer Line igen ind på sine oplevelser i tilknytning til moderens død. Hun fortæller, at hendes ønske var, at moderen ville agere mor. Jeg spurgte, hvornår hendes mor døde:

L: Det er 3 år siden... Ja... Og der startede mit liv

I: Det var en befrielse eller hvordan?

L: Mega meget, altså, nu havde jeg været på kontanthjælp og så kunne man give hende skylden, 'jamen, det er også, fordi min mor er alkoholiker', [...] selvfølgelig savner jeg hende også, og jeg savner hende nogle gange og bliver rigtig ked af det, men det var som om, at den der person, der bare stod hele tiden og kørte én ned, den forsvandt bare. Men så alligevel kunne jeg slet ikke finde ud af, hvem jeg var. Jeg var jo bare Line, barn til en alkoholisk mor... [...] Altså, jeg kunne ikke finde ud af, hvad for nogle værdier har jeg?, og hvad vil jeg egentlig som menneske?, hvad vil jeg være?, altså, jeg kunne ingenting. Jeg kunne slet ikke finde ud af noget. (Line, interview 1)

Lines fortælling giver et indblik i nogle af de erkendelses- og løsrivelsesprocesser, hun gennemgår i forbindelse med tabet af sin mor. På den ene side oplever hun det som en frihed, for det har sat Line fri og understreget, at hun må tage ansvar for eget liv – hun kan ikke længere bruge moderen som undskyldning for sit eget liv – men på den anden side har det også medført oplevelsen af tab. Et tab af en person, som hun i bund og grund ønskede havde en central rolle i sit liv. I forbindelse med oplevelsen af tabet fortæller Line, at det var væsentligt, at moderens død på en eller anden måde var ventet, idet moderen havde truet med selvmord. Line har således forberedt sig på moderens død på forhånd, hvilket har en betydning for hendes håndtering af tabet. Forberedelsen som essentiel for håndteringen af tabet fremgår eksempelvis, da Line ved det efterfølgende interview netop har mistet sin far, som hun kun har haft kontakt til i kort tid:

Den gjorde mere ondt end min mor, vil jeg sige. Den kom helt bag på mig, altså min mor var jeg jo meget afklaret med, at hun nok ikke levede lige så lang tid, som jeg gjorde, altså, fordi hun havde levet det liv, hun havde, og hun havde fået at vide, at hvis hun ikke stoppede med at drikke, så ville hele hendes krop sig fra, så der vidste jeg godt, at den mulighed var der, så det var noget, jeg skulle forholde mig til, og så kan jeg lægge følelserne... Ikke, at de ikke er der, men sådan at man er lidt bevidst om, at det sker nok på et eller andet tidspunkt. Ja. Og ikke med min far. (Line, interview 2)

Faderens død kom som et chok for Line på trods af, at faderen også drak og havde samme form for livsførelse som moderen. Line havde dog ikke gennemgået løsrivelsesprocesser fra faderen inden hans død, som hun havde med moderen, og derfor oplever Line faderens død som sværere at håndtere. En ting er dog at håndtere tabet af forældre, noget andet er at skulle leve videre uden den relation, som forældre symboliserer – lige gyldigt hvordan de end er i praksis. Ved interview 5 spurgte jeg Line, hvordan det går med relationerne til familien: *'Jeg har lige sådan en periode, hvor jeg savner mine forældre rigtig meget, så det er lidt svært lige for tiden. [...] Familie er noget lort. Nej, familie er rigtig svært, det er rigtig svært at finde*

ud af (Line, interview 5). Da jeg spurgte Line, hvem hun trækker på og henter støtte hos i sin hverdag, svarer hun:

Mig selv. Ja, jeg trækker faktisk ikke på nogen lige nu. Men på en eller anden måde har det været mærkelig godt, altså, ikke rigtig at have nogen, for der har kun været mig selv, så jeg har været nødsaget til at tage ansvaret, jeg har ikke bare kunne opgive. (Line, interview 5)

På den ene side savner Line således forældrene og familierelationer, men samtidig foretager hun fortællinger om løsrivelsesprocesser, der fører til selvstændiggørelse for hende. Hun må tage ansvar for eget liv. Hun får herved flettet tabet af forældrene ind i en fortælling om sine egne ressourcer, hvorved fortællingens drejning fungerer som en håndteringsmåde, der netop peger på de ressourcer, Line besidder: At hun kan håndtere sine livsvilkår og vende fortællingen til en ressource for sig selv.

I forældres fodspor

Det fremgår af det forrige, at de unge oplever komplicerede og skrøbelige forældrerelationer. Ikke desto mindre trækker de ofte på sammenlignende fortælling med deres forældre i præsentationen af dem selv. Med andre ord konstruerer de en selvfortælling, som relaterer sig til forældrene og deres handlemønstre. Disse fortællinger om forældrenes handlemønstre konstrueres enten med udgangspunkt i, at den enkelte tilskriver sig selv forældrenes mønstre, eller at vedkommende afskriver sig mønstrene, og gennem sin fortælling frasiger sig at handle som forældrene.

At de unge i fortællingerne ofte forholder sig til forældres handlinger skyldes angiveligt opvækstoplevelser, hvor fortællingerne om nutiden trækker på referencer til fortiden. Det fremgår imidlertid tydeligt under fortællingerne, at de også konstrueres på baggrund af, at de unge ofte oplever sig evaluerede – såvel af omgivelsernes som af dem selv – i forhold til, hvorvidt de vil ende med tilsvarende risikobetonede livsomstændigheder. Fortællingerne trækker således på kulturelle og organisationelle identiteter, hvor børn ofte går i forældres fodspor, hvilket også gør sig gældende i tilfælde, hvor forældre vurderes til ikke at have en hensigtsmæssig adfærd.

Denne form for identitetstilskrivelse fremgår eksempelvis i fortællingen hos Sanne. Det underer hende, at hendes lillesøster er udadreagerende, mens Sanne selv ikke har samme temperament, og når hun reagerer, er det i højere grad indadvendt reaktioner, eksempelvis i form af angst:

Altså i forhold til den opvækst og baggrund, at jeg ikke selv går ud og skader mennesker på samme måde, som mine forældre gjorde ved mig. Jeg har svært ved at forstå det. Min søs, hun er udadreagerende, hvor jeg tænker, hvorfor er det ikke mig? Hun har fået omsorg og tryghed,

eller ikke tryghed, men kram og sådan noget. Hvor jeg har fået det af nogle pædagoger gennem livet, men ikke i min barndom, og jeg er blevet hakket til og slået, så hvorfor er det ikke mig, der kan slå folk, når jeg bliver sur? Det kan min lillesøster, men jeg slår aldrig mennesker. Det er der, hvor jeg tænker, hvorfor er det egentlig hende, der bliver sådan og ikke mig? Jeg tror også, det har noget at gøre med den mentalitet, man har inde i sig selv at gøre. Men det burde jo være... De siger tit, at når folk er blevet slået, så slår de selv, eller når far og mor drikker, så gør barnet også. Men det gør jeg jo ikke. Men min lillesøster gør det. Så den har jeg svært ved at se logikken i... (Sanne, interview 3)

I fortællingen er det tydeligt, at der er identiteter på spil med udgangspunkt i kulturelle formula-fortællinger om, at børn får handlemønstre som forældre. Det er noget, 'de' siger, hvilket peger på, at det er organisationelle identiteter – identiteter, der ligger i organisationer og hos professionelle, som Sanne har været i kontakt med. Sanne afviser imidlertid disse identitetsfortællinger, idet hun oplever, at de ikke passer på hende. Hun udviser en anden adfærd end den forventelige, og følgelig må der være flere aspekter på spil, når det handler om udviklingen af den enkeltes handlemønstre. Mentalitet eksempelvis. Gennem fortællingen forhandler Sanne således de antagelser, der findes i omgivelserne i forhold til, hvordan handlemønstre går i arv fra generation til generation.

I Trines fortælling om omgivelseres forventninger til hendes handlinger træder ligeledes denne form for tilskrivelse af handlinger frem å baggrund af generaliserede identitetsforståelser. Da jeg spørger Trine, om der var biologiske børn i hendes plejefamilie, fortæller hun:

Da jeg flyttede ind, var der kun dem og tre hunde. Så fik de efter nogle år en pige, og det frygtede jeg rigtig meget, for jeg tænkte, jeg kommer bare med så meget lort, og jeg får ikke lov til at røre ved det her barn, og så bliver de så en familie, og så skal jeg sidde der, og jeg er sådan et monster, jeg ødelægger det der barn fuldstændig. Også fordi min plejemor havde snakket om, at sådan noget med overgreb, så er det tit... Folk, der gør det, har selv været udsat for et eller andet, og det ved jeg så ikke, om er rigtigt, men det troede jeg, så jeg tænkte, jeg har sådan en tikkende bombe inde i mig, og lige pludselig får jeg et eller andet black out, og så har jeg gjort et eller andet frygteligt, så jeg skal bare holde mig fra alle børn, for det går bare galt. Så det var jeg skide bange for. Jeg gik og sagde 'jeg flytter inden, I får hende', men jeg blev faktisk rigtig glad for hende. (Trine, interview 1)

Trine præsenterer en fortælling om frygten for sig selv og sine egne handlinger. Hun frygter, at hun mister kontrol over egne handlinger, for hun har fået at vide, at der er risiko for at bevæge sig fra offer til udøver, når man som hende har været udsat for

overgreb. Der ligger således i Trines såvel som i Sannes fortællinger konfrontationer med identitetsfortællinger, som de afviser. De samfundskonstruerede identiteter passer ikke på dem. Trine fortæller således, at ikke nok med, at hun overkom sin frygt for sine antagede handlemønstre, men hun endte faktisk med at holde meget af datteren i plejefamilien.

Fortællinger, hvor de unge præsenterer og evaluerer forældres handlinger, tager ikke altid udgangspunkt i andres identitetstilskrivelser af de unge, men som de selv afviser. De unges vurderinger af, hvorvidt de følger i forældres fodspor, fremgår desuden i hverdagsfortællinger. I disse fortællinger, der i højere grad end fortællingerne om identitetstilskrivelser synes konstrueret på baggrund af de unges egne oplevelser af forældrenes adfærd, fremkommer et mere komplekst billede af forhandlinger mellem at handle som forældre og ikke at gøre.

Under empiriindsamlingen fortæller Trine således, at hun er i risiko for at udvikle handlemønstre, der minder om moderens, blandt andet fordi hun gennem sin opvækst har tillagt sig forståelser af handlingers årsag og virkning. Trine bor på et kollegium, og det er hun på den ene side rigtig glad for, men på den anden side frygter hun den festkultur, som findes der:

Der er sådan en fredagsbar, og der drikker folk rigtig meget og ryger hash og sådan noget, og det skal jeg virkelig passe på med, og det er også det der med at sige 'nej', det er jeg dårlig til. Især, når folk er sådan 'kom nu'. Jeg kan godt sige nej, men så står der nogen og banker på min dør og siger 'kom nu' og presser på, så det er rigtig ubehageligt for mig, når jeg i forvejen har svært ved det, og det er virkelig ikke noget, jeg skal. Jeg gjorde det, inden jeg flyttede til min venindes forældre, da jeg var 14. Jeg begyndte at drikke sammen med en anden veninde, da jeg var 12... Men min mor er også alkoholiker, så jeg tror, jeg har sådan lidt en forvrænget idé om, hvordan sådan noget fungerer. For mig er det noget, man gør, når man har det skidt for ligesom at drikke sorgerne væk og ikke sådan noget festlig sjovt noget. (Trine, interview 1)

I Trines fortælling konstruerer hun en mening, hvor hun betragter sig selv i risiko for at følge i moderens fodspor i forhold til visse handlemønstre. Dette fremgår også i et senere interview, hvor hun fortæller, at hun forstår sin situation meget forskelligt alt efter, hvilket humør hun er i den pågældende dag. Hun finder det skræmmende, at forståelser kan svinge i den grad, de gør, og det sender hendes tanker til moderen, der er maniodepressiv:

Så svinger jeg også meget i humør, det har jeg gjort de sidste par måneder. Lidt mere, end jeg plejer, tror jeg nok. Så lige pludselig bliver jeg bare helt vildt vred, hvis jeg lige får lidt for mange beskeder på min telefon i træk, hvor jeg bare tænker 'lad mig være i fred'. Det kan bare

være sådan nogle små ting. Og så kan jeg blive helt vildt ked af det, men jeg er også rigtig glad nogle gange. Så tænker jeg også 'min mor er maniodepressiv, det kan være...', men det tror jeg ikke. (Trine, interview 3)

Trines fortællinger er eksempler på, at det ofte under fortællingerne er nærliggende at relatere handlemønstre til forældrenes. Det familiære tilhørsforhold udgør med andre ord en forklaringsmodel. I disse fortællinger tager de unge ikke nødvendigvis afstand fra forældrenes handlemønstre. Som det fremgik af Trines fortælling om hverdagsoplevelser, trækker hun derimod på forklaringslogikker, hvor hun tilskriver sig selv muligheden for at følge moderens handlinger og væremåder.

I fortællingerne fremtræder således forhandlinger hos den unge i forhold til på den ene side at afskrive sig forældres handlemønstre, men på den anden side se sig indlejret i disse familiære mønstre. Christians fortællinger skildrer en kamp for at løsrive sig fra handlemønstre, han på den ene side betragter som familiære, men som han på den anden side betragter som uhensigtsmæssige, idet de har en negativ indflydelse på hverdagslivet. Da jeg spørger ham, hvordan det er gået siden sidste interview, svarer han:

C: Jeg har haft et mindre alkohol- og stofmisbrug over det sidste halve år, som jeg så er kommet ud af nu her. Nu, hvor jeg er startet i skole, så går det ikke, at man er på sådan noget

I: Hvad var det så for stoffer?

C: Det var hash, og en ramme øl eller en gang vodka, altså, det var bare sådan, som man er vokset op, som man bare kører videre med

I: Og det var dagligt?

C: Ja, det var dagligt (Christian, interview 2)

Christian fortæller om en opvækst præget af alkohol- og narkotikamisbrug, hvorfor han præsenterer disse former for risikobetonede handlinger tilnærmelsesvist som en naturlig del at videreføre. Samtidig er det dog tydeligt, at han oplever, det påvirker hverdagen, idet han ikke ønsker at videreføre det, når han går i skole, og han betegner selv forbruget som et misbrug. Det forekommer ud fra empiriindsamlingen, at det især er, når moderen ikke er i misbrug, at han selv får perioder med brug af alkohol og narkotiske stoffer. Med andre ord i perioder, hvor han oplever, at han har god tid til sig selv og ikke har et ansvar at varetage over for familien. Da jeg spurgte ham, om han er med andre eller alene, når han drikker eller ryger hash, svarede han:

Det ligger til familien, det er noget, man gør for sig selv. Det er ikke sådan noget, man gør ude blandt andre. Det er at sidde hjemme og tulle en flaske vodka for sig selv på en fredag aften, fordi man har ondt af det med sig selv. Eller ryge 2 gram. Det er meget stille. (Christian, interview 2)

Anvendelsen af rusmidler er ikke usædvanligt i den danske kultur. Tværtimod er brugen af rusmidler høj i Danmark sammenlignet med andre lande (Järvinen & Østergaard, 2011; Measham & Østergaard, 2009). De sociale logikker, der er knyttet an til alkoholforbrug hos unge, bygger på fællesskab og relationsdannelse (Demant & Østergaard, 2007). I relation til en dansk rusmiddelkultur præsenteres der to måder, hvorpå de unges fortællinger om deres oplevelser af forældres handle-mønstre og deres forhandlinger for at frasige sig disse handlinger leder til social isolation. I Trines fortælling fremgik det, at hun frygtede at deltage i kollegiets festligheder, da hun oplever, at disse fester er bundet op på brugen af rusmidler. Hun frygter at følge sin mors fodspor med den konsekvens, at hun fravælger de andre på kollegiets samvær, og på studiet fortæller hun ligeledes om oplevelsen af at stå uden for de andres samvær, når hun ikke deltager i fester (Trine, interview 2). I forhold til Christian handler den sociale isolation om, at hans rusmiddel-mønstre ikke er knyttet an til socialt samvær, men er et individualiseret og isoleret brug. Der er således væsentlig andre logikker på spil i forhold til, hvad der kendetegner den danske rusmiddelkultur generelt.

Christian fortæller, at han er kommet ud af sit misbrug, men samtidig pointerer han under interview 2, at han ikke kan afskrive, at han starter igen. Det kan tippe begge veje, idet han føler sig presset i sin hverdag (Christian, interview 2). Ved det efterfølgende interview fortæller han, at han igen netop har haft en periode med brug af rusmidler, og han har derfor også været på antabus (Christian, interview 3). Han drikker dog nu kun til fester, men som han fortæller, er der også en del af dem. Under de to sidste interviews er fortællingen om misbruget af rusmidler ikke tilstede i samme grad, som den tidligere har været hos Christian. Under interview 4 fortæller han, at han ryger lidt hash, men han drikker ikke længere, og under interview 5 er han stoppet med at ryge hash også.

Af Christians fortællinger gennem empiriindsamlingen fremgår det således, at det ikke er simple processer, der er på spil for de unge, når de skal løsrive sig fra forhold, de definerer som familiære, både fordi det er forhold, de har oplevet under opvæksten, men også fordi det er forhold, som andre har tilskrevet dem som identitetsmarkører. En anden form for fortælling fremgår hos Anette. I starten af empiriindsamlingen fremhæver hun flere gange, at det har væsentlig betydning for hende, at hun ikke ender som sine forældre. I fortællingen bygger disse udtalelser på, at hun gennem sin opvækst har fået at vide af især plejemoderen, at hun ender som forældrene. Især i relation til at opnå uddannelse præsenterer Anette en fortælling om en kamp, hvor hun kæmper mod plejeforældrenes kategorisering:

Jeg har måske ikke sådan troet på mig selv, jeg har bare sagt til mig selv 'Nej, de skal ikke få ret, jeg skal kraftedme vise dem [plejeforældrene], at jeg ikke bliver ligesom dem [forældrene]. Jeg skal kraftedme vise dem, at jeg kan', og så har jeg bare kæmpet med næb og klør. Det har fandeme været hårdt. (Anette, interview 1)

Fortællingen om kampen for en uddannelse og afskrivelsen af at blive som forældrene fortsætter gennem empiriindsamlingen, men under interview 3 fortæller hun imidlertid, at hun er blevet mere mild i sine bedømmelser af sig selv og sine egne handlinger, idet den mistede kontakt til plejeforældrene samtidig betyder, at hun ikke har dem at skulle bevise noget for længere. Nu har hun kun sig selv at skulle bevise eget værd overfor, hvilket imidlertid kan være svært nok. Hun fortæller, at hun har svært ved leve op til sine egne forventninger. Da jeg spørger hvorfor, svarer hun, at hun har svært ved at acceptere, hun i øjeblikket holder sygeorlov fra studiet på universitetet:

Fordi jeg har en skræk i livet for at ende som mine biologiske forældre, for de er psykisk syge og laver ingenting og sådan nogle ting. Men jeg har da fået overbevist mig selv om, at der ender jeg ikke, for det vil jeg ikke, og jeg klarer mig også bedre, men alligevel er skrækken der, så at holde orlov for mig, det er ligesom at sige ja tak til at få deres liv. Det ved jeg godt et eller andet sted, at det ikke er, men det her er min verden. Så jeg bliver også nogle gange i total panik over det, for jeg har det sådan lidt 'jeg vil ikke ende som dem, jeg vil ikke opgive mit studie, jeg vil tilbage på det'. Der er ikke nogen, der skal tage det fra mig. Så jeg tror ikke, at jeg bliver god nok til mig selv før, at jeg ligesom kan klare mig selv igen, hvis man kan sige det sådan, uden at falde om, og passe mit studie og sådan nogle ting. Det er ret dumt, men det er desværre det, jeg definerer mig selv ved, og jeg ved godt, det er dumt. Se, det er dumt, jeg definerer mig selv ved, om jeg kan finde ud af at gå på studie og have en normal hverdag... (Anette, interview 3)

Anette præsenterer en fortælling, hvor uddannelse bliver hendes markering for, at hun opnår noget i livet, og at hun ikke ender som sine forældre. Dette betyder samtidig, at fortællingerne om uddannelse for Anette er viklet ind i de kampe, hun oplever i tilknytning til at opbygge det billede af sig selv, hun ønsker. Ved interview 4 tilskriver Anette for første gang nogle af sine handlinger til en biologisk arv fra moderen, da hun fortæller, at hun har en snert af moderens angst og paranoia. Denne udtalelse er imidlertid knyttet an til en fortælling om, at lykkepiller hjælper hende i hverdagen med at kontrollere sine uhensigtsmæssige handlemønstre, og således kan hun i denne fortælling bruge sammenligningen med moderen som en ressource for fortællingen. At hun før havde genetisk arvede handlemønstre, der kan ændres ved piller, hvorfor hendes hverdag er under forandring til det bedre.

Når de unge fortæller om dem selv og konstruerer præsentationer af deres handlemønstre i hverdagslivet, trækker de således ofte på referencer til forældres handlinger. Disse referencer er behæftet med forhandlinger og kampe for at løsrive sig et billede af, at de unge vil træde i forældrenes fodspor. Et billede, de oplever til dels findes i omgivelserne såvel som hos dem selv. Med andre ord er der tale om, hvad der hos Goffman (2009) karakteriseres som tribale stigma, hvor stigmatiserende forhold antages at blive videreført gennem generationer.

FAMILIÆR OMSORG

I det tidligere afsnit 'Når Terkels familie ikke er i knibe' fremgik det, at den kulturelle formula-fortælling om familierelationer samtidig er en fortælling om forventninger til ubetinget støtte, hjælp og solidaritet (Mogensen & Olwig, 2013a). Det fremgik imidlertid også af afsnittet, og har løbende fremgået gennem analyserne i dette kapitel, at det ikke nødvendigvis er sådan for de unge, at det er deres forældre, der yder støtte og omsorg til dem. Det viser sig tværtimod ofte at være omvendt. Eksempelvis fortæller Christian (interview 3) i citatet under afsnittet 'Relation til forældre' om, hvordan han oplever at opgive egne planer, hvis hans familie har brug for ham, og Line (interview 1) fremhæver i et citat under afsnittet 'Forældres (potentielle) død', at hendes mor ofte ringede for at få Lines hjælp i situationer, hvor moderen overvejede selvmord.

I det næste vil denne kompleksitet i forhold til ydelserne af og forventningerne til omsorg blive undersøgt nærmere. Først undersøger jeg, hvordan de unge fortæller om omsorg inden for familien. Herunder undersøges også den omsorg og energi, som de selv oplever at bidrage med til familien. Herefter sætter jeg fokus på de forhandlinger, som de unge til tider indgår i, når de har haft eller har brug for omsorg, hvilket blandt andet inkluderer støtte fra plejeforældre. Sidst i afsnittet ser jeg nærmere på, hvad det kan betyde for de unge ikke at have adgang til den forventede omsorg og støtte, og hvilke forhandlinger de indgår i for at skabe den fundamentale sikkerhed for sig selv, som familie repræsenterer.

Omsorg for familie

De komplicerede familierelationer, der fremgår af de unges fortællinger, betyder ikke, at fortællingerne om familiær omsorg og støtte er begrænsede. Tværtimod. Når de unge fortæller om deres familierelationer såvel i fortiden som i nutiden, er disse fortællinger karakteriserede ved at være fortællinger om omsorg, men fortællingerne afspejler også den kompleksitet, de unge ofte oplever i forbindelse med at modtage og give omsorg, og de forventninger der findes til familierelationer.

I forhold til fortællinger om omsorg for familie er disse knyttet an til to meningskonstruktioner. For det første er fortællingerne om den familiære omsorg i relation til biologiske forældre og søskende begrænset hos nogle af de unge, idet de

har begrænset eller ingen kontakt til biologisk familie. Fortællingerne om familiær omsorg findes hos disse unge, men er ikke direkte relateret til fortællinger om oplevelsen af at modtage omsorg fra eller yde omsorg for biologisk familie, men handler derimod om forventningerne til at kunne klare sig selv, overvejelser i forbindelse med at stifte egen familie og andre temaer, der behandles i andre afsnit. For det andet konstrueres fortællinger om omsorg i relation til biologiske forældre ofte i et komplekst samspil med ønsket om løsrivelse fra forældrenes indvirkning på den unges liv. Fortællinger om omsorg til søskende er i højere grad præget af sammenhold og frustrationer i de tilfælde, hvor den enkelte oplever, at søskende ikke trives. I det følgende bliver der først set nærmere på fortællinger om omsorg og ansvarsfølelse under opvæksten, og derefter sættes fokus på fortællinger relateret til relationerne til de biologiske familier i dag.

I fortællinger om fortiden fremgår omsorgen, som de unge oplever at varetage i de biologiske familie allerede fra, at de var børn. Mette (interview 1) fortæller eksempelvis, at hun udvikler OCD i starten af sin anbringelse, da hun opbyggede logikker for sig selv, hvor hun ved at foretage specifikke handlinger oplever, at hun passer på forældrene. Mettes OCD-handlinger bunder i hendes fortælling således i en følelse af ansvar, et behov for kontrol og frygten over at have mistet muligheden for at drage omsorg for forældrene.

Andre af de unge fortæller som Mette, at de allerede fra, de var ganske unge – typisk børn – har haft et ansvar, hvor de har ageret voksne. I Lines fortællinger præsenterer hun ofte sig selv som en, der gennem sin opvækst har båret et væsentligt ansvar. Et ansvar, som hun ikke ønskede at varetage, men samtidig ikke kunne give til andre, da de andre i familien ikke kan varetage det. Om ansvaret under opvæksten hos moderen fortæller Line blandt andet:

L: Jeg er sådan meget den voksne, sørger for, at vi [moderen, broderen og hende selv] får noget mad og sørger for, at vi ikke sidder og spiser muggen brød bare, fordi hun har drukket alle pengene væk, altså, lige som prøver at finde ud af, 'hvordan redder vi den her situation?'. Og der er jeg 10 år

I: Er du 10 år?

L: Ja, og jeg skal sørge for, at min lillebror bliver hentet fra børnehaven, og han har talepædagog på, for han vil ikke snakke, og der er sådan mange ting, så jeg er sådan moderen hjemme hos os, og det er ikke helt nemt, når man har en mor, der sådan gider at være mor en gang om ugen eller en gang om måneden, eller hvornår hun lige synes, at hun har overskud til at lege mor, der hører jeg ikke rigtig efter mere... (Line, interview 1)

Line oplever, at hun bar ansvaret hjemme hos moderen, og at hun lavede sine egne regler for opvæksten. I fortællingen betyder dette, at hendes selvbillede forandres, da hun går fra at være et barn hos den første plejefamilie, hvor hun modtog omsorg og støtte som et barn, til at agere som en selvstændig voksen hos moderen, der yder omsorg for sin bror og ikke kan tage hensyn til, hvornår moderen *'har overskud til at lege mor'*. Da hun anbringes igen efter at være hjemgivet hos moderen fra den første plejefamilie, resulterer det ændrede selvbillede i, at hun takker nej til at komme tilbage til den tidligere plejefamilie, som hun ellers følte sig tryk hos. Hun mener ikke, at hun med sine ændrede handlemønstre passer ind i familien længere. Om genanbringelsen fortæller hun således:

Jeg skulle hurtigt finde en ny plejefamilie, og jeg siger så nej til at komme i den plejefamilie, jeg var i først... Ikke, at jeg helt forstår nu, hvorfor jeg siger nej. Dengang, altså, jeg tænkte, der [i plejefamilien] var jo regler og faste rutiner og... Altså, alt kørte jo bare, og det gjorde det bare slet ikke for mig nu, altså, jeg bestemte selv, jeg havde lavet mine egne regler for, hvornår jeg skulle være hjemme, du ved... Jeg måtte selvfølgelig altid lidt mere end de andre, men min mor sagde aldrig, hvornår jeg skulle komme hjem eller 'du må ikke det', så hvis vi skulle til en fest eller et eller andet, så måtte jeg drikke to genstande, og hvis de skulle være hjemme kl. 19, så skulle jeg bare være hjemme kl. 20. Men det skulle jeg jo ikke, det var pisse lige meget, hvornår jeg var hjemme, men jeg havde brug for at lave sådan nogle regler og kasser for mig selv. Jeg tænkte bare, det kunne de [tidligere plejeforældre] slet... Jeg var slet ikke deres lille barn mere, så jeg ville ikke hjem til dem... Og de pædagoger, de spurgte mig ikke rigtig, hvorfor jeg ikke ville, jeg sagde bare, det ville jeg ikke, så var der ikke nogen, der spurgte mere til det, så jeg tænker den dag i dag, skulle man måske lige spørge lidt mere ind til 'hvorfor vil du ikke det?', fordi de havde ansøgt om at få mig. (Line, interview 1)

Oplevelsen af at varetage egen omsorg, yde omsorg for familien og påtage sig et stort ansvar har således konsekvenser, der rækker vidt i Lines fortælling. Det selvbillede, hun får af sig selv gennem omsorgs- og ansvarsrollen i den biologiske familie, betyder, at hun distancerer sig fra omsorgsmiljøer, hvor hun oplever at blive tildelt en anden rolle. Dette skyldes, at andre former for rolletilskrivelse, såsom at være et barn, ikke stemmer overens med hendes eget selvbillede.

Oplevelsen af at bære et stort ansvar er omkostningsfuld. Under et senere interview fremhæver Line, at hun aldrig haft lov til at være ansvarsfri. Hun har tværtimod *'altid følt, at jeg har båret et eller andet på mine skuldre, så det har været hårdt'* (Line, interview 4). Flettet ind i fortællingerne om omsorg for familien er fortællinger om, hvordan det betydelige ansvar i en ung alder ikke passede ind i omgivelsernes definitioner af barndom, hvilket har konsekvenser under de unges opvækst. Trine fortæller, at hun hjemme hos moderen eksempelvis var vant til at lave mad under sin

opvækst, men da hun blev anbragt, oplevede hun ikke forståelse og inddragelse hos plejeforældrene i forhold til de daglige pligter, hun var vant til at varetage. Flere gange fremgår det i fortællingerne fra de unge, at de hjemme hos de biologiske forældre havde væsentlige pligter, som de ikke havde, da de kom i anbringelse. Denne oplevelse fortælles ofte frem som en frustration. På trods af at fratagelsen af ansvar fra den enkeltes skuldre var omgivelsernes ønske om at vise omsorg eller om ikke andet byggede på formula-fortællinger om, at sådan et ansvar ikke hørte til hos et barn eller et ungt menneske, er fratagelsen af ansvar fra den enkelte knyttet an til oplevelsen af at miste muligheden for at yde omsorg for den biologiske familie. Derudover udfordrer fratagelsen af ansvar den enkeltes selvbillede, som fremhævet i Lines forrige fortælling. Deres rolle har været at yde omsorg i familien, men hvis de ikke har denne mulighed, hvad er så deres rolle i forhold til den biologiske familie? Det er i omsorgen, de har mulighed for at yde i familien, at den positive fortælling om deres familiære relationer findes, og fra et socialt perspektiv udgør omsorgen familiens gensidige behov for relationer.

Omsorg og ansvar som grundlæggende for familierelationerne fremstår ikke udelukkende tydeligt i fortællinger om fortiden, men fremgår også af fortællinger om de nuværende relationer i familierne. Den kompleksitet, der er knyttet an til oplevelsen af omsorg og ansvar for familien, fremgår eksempelvis gennem empiriindsamlingen med Christian. Ved interview 2 fortæller han, at hans mor atter drikker, hvilket betyder for ham, at han må være der for søsteren, da hun påvirkes meget af moderens druk:

Hun [søsteren] havde allermest bare lyst til at opgive her i morges og ikke tage af sted [i skole], men jeg fik så lige sat lidt gods i hende, så hun kunne komme af sted, og komme op. Jeg sov hos hende her i nat for også at passe lidt på hende, hun er også lidt skrøbelig for tiden. Så det er derfor, man ikke har så meget overskud til sig selv, fordi man skal give så meget overskud til andre (Christian, interview 2)

I fortællingerne har omsorg og ansvar for andre i familien ofte betydelige konsekvenser for den unge selv. Christian konstruerer eksempelvis en fortælling, hvor hans omsorg for søsteren er på bekostning af hans energi til at koncentrere sig om sig selv. Med andre ord fremgår det, at han til dels ofrer sig selv for at tage sig af familien. Denne selvopofrelse træder ofte frem i fortællingerne om omsorg i familien, og de fortæller blandt andet om, at de har facader på særligt i forhold til søskende, således at søskende ikke bekymres over deres sindstilstand, men derimod kan bruge dem som en ressource at læse af på og overgive deres bekymringer til. Opretholdelse af en facade i forhold til søskende er imidlertid særlig energikrævende for den enkelte, idet søskende ofte er dem, der kender den unge bedst, og kender deres opvækstforhold og familiens nuværende tilstand. Deres søskende kan således hurtigt udfordre en præsentation af sig selv som omsorgs- og ansvarsbærer, som den enkelte ung påtager sig. Christian fortæller, at det for ham kan opleves som en

udfordring at sidde ved siden af sin søster 10 minutter hver morgen i bussen på vej til skole, for han kan ikke skjule noget for sin søster:

C: Hun ved alt om mig og alt, hvad jeg laver og alt, hvad jeg giver mig til i skolen. Så det er sådan lidt, at man skal holde sin afstand alligevel

I: Ved hun alt om dig, fordi du selv fortæller det?

C: Nej, hun finder selv ud af det. (Christian, interview 3)

På den ene side fremgår det således af fortællingerne fra Christian, at han ønsker at yde omsorg for sin søster og tage sig af hende, når han oplever, hun har det svært. På den anden side oplever han, at han skal holde en form for distance, da søsteren har en unik egenskab til at vide alt om ham, hvorved han konfronteres med livet på en måde, som andre ikke udsætter ham for. Der tegnes sig herved et billede af, at omsorg i familien er flettet ind i et komplekst net af familieinterne relationer og rolletilskrivelser.

Dette fremgår tydeligt ved, at Christian flere gange gennem interviewene udtrykker omsorg for sin søster, og der er ingen tvivl om, at de to søskende støtter op om hinanden. Imidlertid fortæller Christian også om de konflikter og den jalousi, der har hersket internt i familien mellem hans mor, søster og ham selv, og hvordan de har spillet hinanden ud mod hinanden. Disse konflikter synes især at være knyttet an til moderen og afhænger af, hvordan moderen trives på et givent tidspunkt. Da jeg ved interview 4 spørger Christian, hvad han skal lave den efterfølgende dag, hvor han har fri, svarer han:

C: Min mor har nogle ting, hun skal have flyttet, så det hjælper jeg hende med i morgen

I: Hvordan er dit forhold til din mor nu?

C: Øhh... Det er... [dybt åndedræt] faktisk blevet bedre, end det var før... Fordi hun er begyndt at indse, at hun ligesom har et problem og er begyndt at tage imod hjælp, og hun skal møde op en gang om ugen til noget anonyme alkoholikere et eller andet

I: Sådan noget AA-møde?

C: Ja

I: Så lige nu går det godt med jer?

C: Det går i hvert fald bedre, vil jeg sige. Det betyder også meget. Både for hele familien, og meget for mig og min søster i hvert fald, for vi skulle samarbejde det stykke tid, hun [moderen] sad i [i fængsel]

I: Så det betyder meget for jer, at I har bedre kontakt til hende nu? Hvordan betyder det noget for jer?

C: Det betyder noget i forhold til de hemmeligheder og løgnehistorier og jalousi og sådan nogle ting, dem er man begyndt at tage op, før de begynder at blive det, der spiller os allermest ud, når vi er sammen, så begynde at kunne tage det i optrækket og så sige 'hov, vent lidt, der er et eller andet', fordi vi alle sammen er så gode til at spille hinanden ud imod hinanden, så vi er begyndt at kunne stoppe hinanden i... Altså, når jeg har fået en besked fra min søster om 'det har mor også sagt', så er jeg begyndt at sende beskeden videre til min mor, for så kan hun svare mig på, om det er rigtig eller forkert, og omvendt også

I: Men har der været meget internt mellem jer tidligere?

C: Der har været rigtig meget

I: Også mellem dig og din søster?

C: Ja, det har været sådan et fint spil

I: Også jalousi fra jeres mors side til jer?

C: Ja

I: Hvordan det?

C: Jeg er for eksempel ikke venner med min mor på facebook mere, for jeg kan ikke se, hvorfor hun skal følge med i mit liv, når største delen af hendes jalousi går på, 'hvorfor har du også skrevet med dem?' og 'hvad mener du med det?' og 'hvorfor har du kontakt med dem' og sådan nogle ting. Så vil jeg hellere blande hende udenom, hvor hun slet ikke har nogen idé om, hvad der foregår. Det er det bedste for hende (Christian, interview 4)

Da Christian ved interview 5 fortæller, at hans mor har fået det langt bedre, end hun har haft det i mange år og knytter denne fortælling an til en fortælling om en samtalegruppe mellem hans søster, hans mor og ham selv på facebook, omhandler denne fortælling således ikke kun en mindre hverdagshændelse som en samtale på facebook. Tværtimod fremstår fortællingen med udgangspunkt i viden om Christians familierelationer som en fortælling om ændrede familiemønstre og rollefordelinger:

C: For første gang i mange år er hun [moderen] faktisk ved at have det godt. Det er helt mærkeligt at have det sådan eller at se det...

I: Hvordan kommer det så til udtryk?

C: Jeg er begyndt at blive mere træt til hverdag, fordi jeg behøves ikke at være i high alert hele tiden, jeg kan være hjemme og ikke skulle tænke på, at lige om lidt sker der et eller andet. Og det har jeg lige skulle vænne mig til. Vi har faktisk fælles samtalegruppe på facebook, mig og min søster og min mor, hvor vi har en fælles samtale kørende. Det plejer vi ikke at have. Så sådan nogle små ting bliver ændret...

I: Så det plejer I ikke at have, fordi I ikke plejer at inkludere jeres mor i det, eller hvordan?

C: Ja, for vi plejer at køre hemmeligt liv ved siden af, så pludselig at tage hende med i vores liv, det er lidt mærkeligt

I: Men det gør dig samtidig lidt mere træt, eller hvad sagde du?

C: Ja, fordi nu kan jeg tillade mig selv at slappe af, og så er min krop simpelthen gået ned i low power, så jeg har en masse, jeg har skulle indhente af søvn. (Christian, interview 5)

Christian nævner samtalegruppen som en mindre ting i sin hverdag, men ikke desto mindre fremstår den som centralt. Den er symbol på, at moderen kan inkluderes i søsterens og Christians liv uden, de frygter, at de spiller hinanden ud mod hinanden. Derved synes familierelationerne at være under forandring. Den mindre energi, som Christian følgelig skal bruge på familien betyder imidlertid ikke, at han oplever mere energi til sig selv. Tværtimod oplever han sig træt, idet han pludselig har mulighed for at føle sig selv og ikke behøver at præsentere en facade af overskud, hvor han står parat i tilfælde af, der er behov for ham.

At der ofte ydes en særlig grad af omsorg i forhold til søskende fremgår eksempelvis også af Sannes fortælling om den rolle, som hun varetager i forhold til sin søster. Hun fortæller, at situationer især opleves som vanskelige, hvis hendes søster har behov for hende, men at hun ikke selv oplever overskuddet til at støtte hendes søster i en grad, som hun ønsker:

S: Hvis min lillesøster forventer, jeg er super stærk, og jeg ikke er det på det tidspunkt... Altså sådan super stærk i forhold til at løse hendes problemer, det er det, jeg mener

I: At du skal være den, der kan beskytte og tage ansvar?

S: Ja, og det er jeg også god til, men hvis nu man ikke har det helt godt på det tidspunkt, så er det måske svært

I: Men gør du det så, selvom du ikke selv har det så godt?

S: Ja. Det er jeg rimelig god til. Nogle gange. Ligesom jeg er rimelig god til at skjule, hvis man er i dårligt humør eller sådan noget

I: Ja, skjule det over for hvem?

S: Over for alle. Jo tættere de er, jo sværere er det også selvfølgelig. Men jeg er god til det over for min lillesøster, men det er nok også igen, fordi hun har netop altid set den hårde facade... Sådan er det nok med søskende, og specielt lige med min lillesøster, for vi har ikke haft den fedeste baggrund. Jeg har altid været super stærk i hendes verden... Det er ikke lige hende, man fortæller, man har det dårligt. (Sanne, interview 2)

På den ene side fremgår der således fortællinger, hvor søskende er dem, de unge er særlig tæt knyttet og indgår i en form for familie-alliance med, men på den anden side er det også søskende, der især udfordrer de unges evner til at præsentere facader, og som de unge ønsker at give en særlig form for præsentation af dem selv som stærke og robuste – som nogen, deres søskende kan bruge som støtte. Disse forskellige sider af relationen til søskende betyder, at den samtidig ofte er yderst energikrævende for de unge, men også bidrager dem med oplevelsen af et tilhørsforhold og en omsorg, som de sjældent finder i andre af deres relationer.

I Mettes fortælling fremgår det dilemmafyldte forhold til søskende også, idet Mette og hendes lillesøster er tætte, hvilket imidlertid betyder, at Mette påtager sig et ansvar for søsteren, hvor bekymringer for hende fylder meget i Mettes hverdag, når der er perioder, hvor søsteren ikke trives. Under interview 2 fortæller Mette eksempelvis, at søsteren skærer i sig selv, har en kæreste med dårlig indflydelse, og hun spiser ikke så meget. Derfor fremhæver Mette, at hun er utilfreds med sin søster lige nu og skuffet over, at søsteren ikke arbejder mere med sig selv og forsøger at forbedre sit eget liv. Fortællingen om søsteren bærer således i sig en relation, som på nogle måder synes mere moderlig end at bygge på en søskenderelation.

Mettes relation til moderen er ligeledes fyldt med dilemmaer, da hun på den ene side ønsker at yde omsorg i forhold til moderen, men på den anden side ønsker at løsrive sig fra hende psykisk, således hun ikke påvirkes af moderens handlinger og sindssvingninger. Under interview 4 svarer Mette på spørgsmålet om, hvad hun betragter som et godt liv, at hun gerne vil flytte til et andet land blandt andet for at distancere sig fra moderen. Da jeg spørger Mette, om hun ikke kan distancere sig fra moderen, hvis hun forbliver i Danmark, svarer hun:

Nej, det føler jeg ikke. Det er i hvert fald svært for mig at være vred i længere tid, jeg bliver ramt af den der med, at det er synd for hende. Og hun er så alene. Jeg har altid vidst, at hvis jeg skulle have en eller anden slags afstand fra min mor, så skulle jeg ikke være i det samme land som hende, fordi det skulle være svært at nå ud til hende. Så havde jeg ligesom en grund til at være væk fra hende, som hun bare kunne tage til sig, at jeg ikke vælger hende fra, men at det er, fordi jeg er langt væk. Så jeg kunne skåne hende lidt. (Mette, interview 4)

En psykisk løsrivelse fra moderen nødvendiggør således en fysisk adskillelse. I sin søgen efter at løsrive sig fra moderen præsenterer Mette også en omsorg for moderen i sin fortælling. Moderen skal ikke såres af Mettes manglende tilstedeværelse, og følgelig er det bedst, hvis Mette er langt væk fysisk, således at det er undskyldningen for ikke at have nær kontakt til moderen.

Fortællinger om omsorg og ansvar i familien bærer således i sig oplevelser knyttet an til psykisk og fysisk nærvær og distance, løsrivelsesprocesser, facadepræsentationer og rolletildelinger. At det kan være svært for den enkelte at finde en balance i disse oplevelser fremgår tydeligt i Mettes fortælling, da hun ved interview 5 har haft en periode, hvor hun boede hos sin mor. Det blev dog hurtigt uoverskueligt for hende, da moderens fysiske nærvær for Mette er nært forbundet med hendes oplevelse af at blive psykisk opslugt og miste kontrollen over eget liv:

M: Jeg synes, det er lidt hårdt på den måde, min mor er jo borderline, og så har hun også den her alkoholisme, og det lever man jo også under. Det er tungt. Så der er rigtig meget sådan... Min mor har ikke et normalt liv, så jeg kommer tit til at tage hendes liv på mig og føle et ansvar. Og nogle gange overskrider det for mange af mine grænser, ikke, hvis det tilfredsstiller hende. Hvis det kan gøre hende glad, og det er på kompromis af mig, så okay, så gør jeg det. Og leve under det hver dag, det var virkelig svært. Jeg kunne slet ikke mærke mig selv til sidst. Man skærer ligesom sig selv fra for at kunne være i det. Også her, da jeg skulle flytte til [større dansk by], så kommer hun og overtager det hele. Hun overtager rigtig mange ting, hvor jeg flippede fuldstændig ud på hende, hvor jeg siger 'mor, jeg har ikke lyst til, at du skal hjælpe mig med at flytte'

I: Hvordan overtager? Hvor hun planlægger?

M: Ja, så planlægger hun det hele og begynder at pakke kasser og sådan nogle ting. Og hun gør det jo, fordi hun elsker at hjælpe, men lige så meget også, fordi det er vigtigt for hende at være i sine børns liv. Det der med, at hendes børn mere og mere fjerner sig fra hende og siger 'jeg kan godt selv, mor', des mere utryk bliver hun, og jeg tror simpelthen, at

det stammer fra, at vi blev taget fra hende og kom på børnehjem. Det gør jo også noget ved en mor, ikke. Men det er jo uretfærdigt, at man er 23 år gammel, og den måde jeg kan gøre min mor glad på, det er ved, at jeg går hen og bliver et barn igen, 'vær sød at hjælpe mig mor, jeg kan ikke noget som helst', så stråler hun. (Mette, interview 5)

Mette vægter i sin fortælling sin villighed til at ofre sig for sin moders skyld. Således præsenteres i denne fortælling en selvopofrelse, når det kommer til de familiære relationer på samme måde, som det fremgik i Christians fortælling. Generelt peger de unge ofte på, at de er villige til at strække sig langt for at støtte op om og vise omsorg over for deres familie. Sanne fortalte eksempelvis også, hvordan hun gør en ekstra indsats for at præsentere sig selv som stærk for sin søster.

Forskning i unge, der har været anbragt, peger som fremhævet i afhandlingens indledning på, at familierelationer ofte kan karakteriseres som problematiske frem for støttende. Dette betyder, at de unge eksempelvis har begrænset mulighed for at få gode råd, modtage økonomisk støtte eller få husly fra deres biologiske familie (Höjer & Sjöblom, 2014a; Stein, 2006a). Forskning samtidig på, at de unge ikke har idealiserede forventninger til familierelationerne, men derimod har en realistisk forståelse af den ofte begrænsede adgang til ressourcer, som findes i deres familier:

Most of them had realistic perceptions of their parents' capabilities and did not expect any support from them. Indeed, conversely, quite a few of the young people instead displayed a 'parental' attitude to their mothers and fathers, worrying about them, about their health and their life situations in general. (Höjer & Sjöblom, 2010:122)

Der tegner sig således et billede af, at familierelationerne hos unge, der har været anbragt, ofte er komplekse og ikke nødvendigvis kendetegnet af, at det er forældre, der har den støttende og omsorgsgivende rolle over for børnene. Det kan tværtimod sagtens være det omvendte, der gør sig gældende.

En del af deres omsorg for familiemedlemmer indebærer, at de unge inden for familien præsenterer sig selv som stærke i forhold til at kunne rumme deres rolle som omsorgs- og ansvarspersoner. Denne rolle er imidlertid ikke uden konsekvenser for dem, men er yderst energikrævende. Følgelig fortæller de unge, at de har begrænset energi til at koncentrere sig om sig selv efter, at de har ydet familien omsorg. Fortællingerne om omsorg i familien er herved kompleks, da mange faktorer er på spil. Oveni kommer, at forventningerne til det enkelte familiemedlem trækker på fortidens fortællinger. Som Mette fremhævede, er det ikke kun hendes egne handlinger og behov for omsorg, der trækker tråde til opvæksten. Mette oplever, at moderen i sine handlinger higer efter Mettes accept, og at hendes forventninger til Mettes handlemønstre ikke svarer til Mettes behov, idet der er år af Mettes opvækst, som moderen er gået glip af. Følgelig oplever Mette, at moderen

betragter hende og har et ønske om at tilskrive hende en anden alder end den, hun har.

Adgang til familiære ressourcer

Det fremgår af det forrige, at de unge primært fortæller, hvordan det er dem, der yder omsorg til familien. Dette er dog ikke ensbetydende med, at de unge ikke oplever at modtage støtte og omsorg i familiære relationer. I fortællingerne konstrueres måder, hvorpå de unge har adgang til ressourcer i form af støtte og omsorg, men også hvordan de forhandler og afvejer disse ressourcer i forhold til, hvilke ressourcer de har behov for på et givent tidspunkt, og hvem der kan bidrage de unge med hvad.

Et eksempel på det kompleks af refleksioner, der foregår hos den enkelte i forhold til, hvem der kan bidrage vedkommende med de ressourcer og den støtte og omsorg, der er behov for på et givent tidspunkt, findes i Christians fortælling. Han konstruerer en fortælling, hvor han til tider og særligt til nogle ting bruger sin mor, men samtidig er bevidst om den begrænsning af ressourcer, der findes hos hende. Som et udtryk for omsorg over for moderen, trækker han på sine plejeforældre, når han vurderer, at det vil belaste moderen at bede om hendes hjælp. Han fortæller, at moderen siden anbringelsen agerer mere mor, idet hun atter har mulighed for at overtage rollen, da Christian ikke bor hos en plejemor. Da jeg spørger, hvordan han oplever det, fortæller han:

C: Hun er begyndt at tage lidt ansvar for både sit eget liv og vores, når der er noget... Jeg går stadig til min plejemor først, men kommer så til min mor, hvis det er helt galt. Der er nogle aftener, hvor jeg ikke har det særlig godt, så ringer jeg måske hjem til min mor og siger 'må jeg godt låne din sofa', og så får jeg lov til at gøre det. Så kommer jeg også lige hjem og får en gang aftensmad engang imellem og lidt af hvert, så... Jeg bruger de forskellige folk på de forskellige måder, der nu er, men selvfølgelig min plejemor får mere at vide, end min mor gør

I: Ja, hvordan det?

C: Min mor er glad for flasken, og det er sådan lidt, jo mindre hun ved, jo mindre skal hun forholde sig til og tænke på, hvordan jeg har det, og jo mindre risiko er der for, at hun begynder at drikke igen, så det er sådan lidt en form for beskyttelse, vil jeg sige. (Christian, 1. Interview)

Christian *'bruger de forskellige folk på de forskellige måder, der nu er'* på den måde, at Christian på den ene side synes at lade moderen opleve en moderrolle, hvor han giver udtryk for at have behov for hende og kan finde støtte hos hende i forhold til visse ting, men samtidig yder omsorg for hende ved ikke at inddrage hende i alt. Hun skånes, således Christian oplever, at han ikke udsætter hende for et pres og

bekymringer, der kan foranledige, at hun drikker. På den måde har Christian adgang til ressourcer fra såvel moderens som plejeforældrenes side, men der er nøje afvejelser af, hvornår og i forhold til hvad der især trækkes på moderens ressourcer.

Som det fremgik under 'Relation til forældre' oplever de unge, at de som anbragt foretog mange afvejninger af, hvordan de indgik i forskellige kontekster og foretog loyalitetsforhandlinger mellem henholdsvis biologiske forældre og plejeforældre. Der er stadig en afvejning og forhandling i forhold til, hvad de enkelte relationer kan bruges til og hvornår hos de unge, hvor plejefamilier i fortællingerne præsenteres som de mest ressourcerfulde i forhold til forældrene, og hvor forældrene – især er det moderen i fortællingerne – er den, der vises den største omsorg. Som Christian belyser i ovenstående citat handler det om at drage nytte af de forskellige muligheder og ressourcer, som findes hos de forskellige parter i de unges liv.

Afvejningen af, hvornår der drages på hvem og i forhold til hvad, handler imidlertid ikke kun om at vise omsorg for forældrene, men samtidig om at levne plads, til de kan varetage deres forælderrolle i de unges liv. Tværtimod præsenterer Mette en fortælling om, hvordan hun bruger plejeforældrene til at skabe en distance og trække en grænse i forhold til sin mor. Som det fremgik af forrige afsnit ønsker Mette en højere grad af løsrivelse fra sin mor, da hun oplever, at hun har svært ved at kontrollere deres forhold, når moderen og hun er for nær, og moderens tilstand på et givent tidspunkt har følgerig for stor indflydelse på Mettes eget liv. Ved interview 5 har Mette netop boet hos moderen gennem en periode, hvor hun var hjemløs, men hurtigt oplevede hun sig omklamret af moderens nærvær, og at hun mistede sig selv i forhold til, at moderens præferencer fik første prioritet:

Så eksploderede jeg her til sidst, og ringede til min plejefamilie, og det er næsten det værste, jeg kan gøre mod min mor, og det er jo ikke, fordi jeg vil gøre noget ondt ved hende, men det er, fordi jeg har brug for hjælp til at flytte. Jeg kan ikke flytte uden hjælp, og så ringer jeg så til [plejefar], grædende, og siger 'jeg har virkelig brug for hjælp, for jeg kan simpelthen ikke give min mor lov til det her, for hun kommer til at overtage alt', og så kommer de så og hjælper, og så talte min mor ikke til mig i tre dage, og vi boede sammen, så det var rimelig anstrengende. Hun havde låst sig inde på sit værelse og var bare sur. Så det var hårdt at blive ved med at stå fast ved den beslutning. Det var hårdt, fordi det var min mor, men jeg blev nødt til lige at sige fra her, for det er ikke sundt, at jeg bliver ved med at please hende, for på et tidspunkt bliver jeg nødt til at tage det fra hende igen. Altså, jeg kan jo ikke blive ved. Så det er lidt hårdt, det forhold, jeg har til hende. [...] Så det er sådan, at jeg virkelig lige skal lære at forstå kunsten i at have et forhold til min mor. Jeg tror altid, jeg har styr på det, indtil jeg ikke har. Så går det galt. (Mette, interview 5)

Mette modtager hjælp af plejefamilien. Dette oplever hun imidlertid skaber distance til moderen. På den ene side oplever hun, at dette er svært at håndtere, men på den anden side fremhæver hun, at det er et nødvendigt onde, idet distancen vil ske på et tidspunkt, så hellere før end siden. De refleksioner, som Mette har i forhold til at bede plejefamilien om hjælp og blive konfronteret med moderens distance, peger på, hvor kompliceret relationen til moderen er. Som Mette pointerer, er det en kunst for hende at balancere forholdet – en kunst, som hun har vanskeligt ved at mestre.

Som det fremgik af forrige kapitel, er det imidlertid langt fra alle af de unge, der har mulighed for at bede plejefamilien om hjælp. Tværtimod kan der være oplevelser af svigt forbundet med, at plejefamilien ikke har ydet dem større støtte og omsorg, særligt efter de har forladt anbringelsen. Således fortæller de unge ofte om, at de efter at have forladt plejefamilien oplevede en overraskende begrænset kontakt fra deres side. Line (interview 1) fortæller således, at hun forventede større støtte fra plejeforældrenes side, da hun flyttede for sig selv, men hun oplevede ikke den kontakt fra deres side, som hun havde forventet. Hun fortæller, at oplevelsen af manglende støtte fra plejeforældrenes side var værre end at opleve manglende støtte fra moderens side, da hun var vant til svigt fra moderens side, og følgelig ikke tilskrev hende en rolle som en ressource i sit liv. Plejeforældrene befandt det sig imidlertid anderledes med. Dem forbandt hun med ressourcer og med muligheden for at yde støtte.

I Anettes fortællinger præsenteres mange refleksioner i tilknytning til at opleve en mangel på familiære ressourcer. Anette har ikke biologisk familie eller plejefamilie, hvor hun kan modtage støtte og få omsorg, men under empiriindsamlingen bliver hun imidlertid kontakten af en for hende ukendt familie, der har hørt hendes fortælling under et oplæg. De ønsker at indgå i hendes liv som en familiær ressource, hvor hun kan hente støtte og omsorg. Efter en periode, hvor hun besøger familien og forsøger at inkludere dem i sit liv, må hun imidlertid frabede sig kontakten. Selvom hun rigtig gerne vil den familiære relation, må hun samtidig sande, at hun ikke kan rumme de følelsesmæssige konfrontationer, der følger med:

De var nogle rigtig søde mennesker, men jeg kan ikke have det. Jeg tror, hvis jeg skal have det i mit liv, så skal det komme mere stille og roligt, så skal det være min egen familie. [...] Jeg kunne ikke holde til det, fordi jeg får aldrig sådan et liv... I stedet for at prøve at få det, er det bedre bare at acceptere, at det får jeg bare ikke. Selvom, at det er det, man ønsker sig, så er det alligevel bare ikke det, man kan. Jeg er på en eller anden måde bare blevet ude af stand til at tage imod det. (Anette, interview 3)

Anette præsenterer sig selv som en, der står i et betydeligt dilemma. På den ene side vil hun rigtig gerne familiære relationer og nærhed, men på den anden side kan hun ikke overkomme nære relationer, for ofte minder relationerne hende om, hvad hun mangler af især familierelationer. I nogle fortællingskontekster fortæller Anette

de manglende relationer frem som en form for ressource, idet hun har lært at klare sig selv og stå på egne ben. Men dette er dog en fortælling som skrøbelige ressourcer, idet fortællingen også udgør en svaghed hos hende, da den bygger på et tab. Et tab af familiære relationer, hun ønsker, hun havde, og som isolerer hende endnu mere og fører til færre ressourcer af omsorg og støtte, idet tabet af de familiære relationer medfører, at hun i tillæg fravælger andre sociale relationer:

Efter det med min plejefamilie er sket, så har jeg det lidt sådan, at de mennesker, der er i mit liv, de minder mig om min plejefamilie. De minder mig om det, jeg ikke har, fordi de kommer til normalt at snakke om deres mor og far og alle sådan nogle ting, så det er egentlig stort set kun min kæreste, jeg ser, og så har jeg set min veninde [i anden landsdel], det har jeg tvunget mig selv til. Det er heller ikke så ofte, jeg ser hende. Jeg har holdt nytår med hende, men det var faktisk tvang af mig selv. Jeg tvang mig selv til at holde nytår med hende, og det var så først, så spiste vi hjemme hos hendes forældre, og så tog vi i byen. Men det var hårdt, og jeg vil sige, at jeg havde det så dårligt bagefter, da jeg kom hjem og sådan nogle ting, for jeg blev ked af... Jeg kan ikke have det der med at se, hvor godt hun har... Altså, det er ikke jalousi, det er ikke sådan, jeg tænker, for det er jo ikke sådan, det er, men det er, fordi det minder mig om, hvad jeg ikke har. Det er jo ikke, fordi jeg ønsker at få hendes familie. Sådan er det heller ikke, men det gør bare ondt, fordi det minder mig om, hvad jeg ligesom har mistet, og jeg ville ønske, at mine plejeforældre ville have haft mig, så det gør ondt, så jeg kan ikke helt have det lige nu. Jeg kan ikke rumme det. Og det er dumt, og det er åndsvagt, men det er sådan, det er. Og så kaster jeg folk væk, fordi jeg ikke kan. (Anette, interview 3)

I Anettes fortælling dannes meningskonstruktioner, hvor hun står alene, men omkostningerne ved at have nære relationer er for store for hende, til hun kan handle anderledes, end hun gør. Hun er dog fuldt bevidst om det dilemma, hun står i: At hun på den ene side har et behov for relationer, men at hun på den anden side ikke kan håndtere, når de kommer hende for nært. Hun forsøger følgelig at skabe en anden form for oplevelse af sikkerhed og værdsat for sig selv ved at yde frivilligt arbejde, hvor hun kan være noget for nogen uden, at hun indgår i nære relationer med dem:

Jeg holder af ligesom at føle, at jeg gør en forskel på en eller anden måde, så jeg ikke bare er ingenting værd, for det føler jeg jo på nogle punkter, fordi jeg ikke har nogen rigtig familie eller sådan noget, så føler jeg jo ikke rigtig, at jeg er noget værd, for jeg betyder ikke så meget for andre mennesker. Der er ikke så mange mennesker, som jeg betyder noget for, men så vil man gerne betyde noget for andre mennesker på andre måder nu, hvor man ikke rigtig har noget familie, så vil man gerne

betyde noget for dem ved at kunne gøre en forskel for dem eller et eller andet, så man føler, at man er noget værd i det her univers, ikke. Jeg tror i det hele taget også, at det har noget med det der flokdyrsinstinkt at gøre, at jeg ikke vil føle, at jeg er helt alene uden for flokken. Jeg skal på en eller anden måde hænge fast i en flok, ellers har jeg det ikke godt, og når jeg ikke har en flok på anden vis, så må jeg finde en flok på en anden måde. (Anette, interview 3)

For at opleve en form for sikkerhedsfundament i livet og værdsathed udfører Anette frivilligt arbejde, hvorved hun får en betydning for andre mennesker. Det giver hende en oplevelse af værdi og et tilhørsforhold til de sociale omgivelser, idet hun herved kan *'hænge fast i en flok'*. Fortællingen konstrueres således omkring oplevelsen af at stå selv og de håndteringsmåder, som anvendes for at forbinde sig til verden, når der er en mangel på fundamentale nære relationer. Den form for nære relationer, der af Warming (2005) betegnes som livsvidner og betydningsfulde, anerkendende andre, hvilke er væsentlige for at trives som menneske. Warming fremhæver dog, at disse livsvidner ikke nødvendigvis behøver at være forældrene, men kan udgøres af andre former for nære relationer. Anettes handlinger for at komme til at hænge fast i en flok kan således betragtes som en måde at skabe sig disse livsvidner. Imidlertid synes det frivillige arbejde dog ikke helt at give hende den nærhed i relationen, som skaber oplevelsen af at være unik, uundværlig og uudskeftelig (Warming, 2005). Anette fortæller således, at på trods af hendes forsøg på at skabe sig en flok, mangler hun oplevelsen af betingelsesløs kærlighed:

A: Hvis folk spørger mig 'er du selvglad?', 'nej, det er jeg ikke'. Jeg kan godt tænke, at det er fedt, at jeg har det frivillige arbejde og sådan nogle ting, men jeg tænker ikke, at jeg er fed som person. Det gør jeg ikke. Og det er lige meget, hvor meget jeg så prøver at overbevise mig selv om det, jeg går da også nogle gange og siger til mig selv, 'du er god, Anette, du er god, Anette', for at prøve at overbevise mig selv og få mig selv til at hvile mere i mig selv, men den fiser aldrig helt ind, og det tror jeg aldrig, den kommer til

I: Hvorfor tror du ikke, den gør det?

A: Jamen, der mangler simpelthen bare den der, at man... Altså, jeg kan nok bedst beskrive det sådan, at man har en person i livet, der kan lide en uanset hvad, og det har jeg ikke. Og det har de fleste mennesker i form af en mor eller far eller en søster eller en bror, men jeg har bare ikke engang nogle søskende. Jeg har ikke haft et eneste menneske i mit liv, hvor 'uanset, hvad du gør, så kan jeg lide dig', så derfor har jeg også større krav til mig selv, for jeg ved, at jeg kan ikke lave en fejltagelse, for så mister jeg alt. Det er bare sådan, det er. (Anette, interview 3)

Manglen på den betingelsesløse kærlighed – den nære, familiære relation – har flere omfattende konsekvenser for Anette. For det første fremhæver hun, at manglen på relationen betyder, at hun har svært ved at finde værd i sig selv. Med andre ord påvirkes hendes selvbillede, idet hun ikke har nogen til at bekræfte sit værd – og så længe, hun mangler relationen, vil hun også mangle denne form for selv værd. For den andet betyder den, at kravene, hun stiller til sig selv, er høje, idet hun skal yde ekstra for at skabe sig en plads i de sociale omgivelser. Den er hende ikke naturligt givet gennem nære relationer – relationer, der forbinder hende til tid og sted – men derimod må hun skabe en plads for sig selv.

Samlet set peger fortællingerne om de unges adgang – og manglende adgang – til familiære ressourcer på, at der er meget på spil for de unge i disse fortællinger. Hvis de unge har adgang til ressourcer, er det spørgsmål om, hvem der kan bruges til hvad og hvornår, der kommer i centrum, idet de familiære ressource, de kan trække på, ofte er kendetegnet ved skrøbelighed, enten ved at de er til biologiske forældre, der af de unge vurderes til ikke at kunne støtte og yde omsorg i samtlige henseender, eller de er til plejeforældre, som de ikke har slægtskabsbånd med, hvorfor de familiære ressourcer til dem er begrænsede. Når de unge oplever ikke at have adgang til familiære ressourcer, er spørgsmålet, hvordan der i de sociale omgivelser skabes en plads på anden vis, hvorved den unge kan opleve et selv værd – et fundament for at høre til. Det er kompliceret at skabe dette værd, da nære relationer er yderst vanskelige at skabe. Dels fordi det er vanskeligt at skabe denne form for tilhørsforhold til mennesker, der ikke er et slægtskabsbånd til, dels fordi at de nære relationer kan igangsætte følelser hos den enkelte, der kan gøre ondt i en grad, hvor det er nemmere at undvære relationerne end at håndtere følelserne.

At danne egen familie

Familiære relationer trækker imidlertid ikke kun tråde tilbage til de unges fortid og den familie, de kommer fra. Som Anette pointerer i forrige afsnit med sætningen, at hvis hun skal have familiære relationer, *'så skal det være min egen familie'* (Anette, interview 3), er relationerne også nogle, de unge kan danne i nutiden og i forhold til forventningerne til fremtiden. De kan med andre ord danne deres egen familie. Overvejelser om familiedannelse fylder i de unges fortællinger, dog i nogens mere end i andres. Det er disse fortællinger og refleksioner knyttet til at danne egen familie, som undersøges i det følgende. Først omhandler det de meninger, de unge konstruerer i forhold til at være i et parforhold. Efterfølgende ses der nærmere på fortællinger om at få børn, og den værdi denne handling tilskrives i de unges liv.

Forskning peger på, at unge, der har været anbragt, får børn i en yngre alder sammenlignet med deres jævnaldrende (Barn et al., 2005; Becker & Barth, 2000; Chase, Maxwell, Knight, & Aggleton, 2006; Vinnerljung, Sundell, Lofholm, & Humlesjo, 2006). Der er imidlertid ikke nogen af de unge, der har børn under empiriindsamlingen. Camilla får et, som hun mister kort tid efter fødslen, da det er

født for tidligt. Flere af de unge er i parforhold, i hvert fald i perioder af empiriindsamlingen, mens andre i højere grad lever alene eller er i kortvarige forhold. Nedenstående tabel giver en oversigt over de unges parforholdsstatus:

Informant	Parforholdsstatus
Anette	Har samme partner indtil interview 5. Der er de gået fra hinanden, og hun har fundet en ny partner. Ingen børn
Camilla	Har én partner frem til interview 4, hvor hun får ny partner, hun har resten af empiriindsamlingen. Mister et barn kort efter en for tidlig fødsel mellem interview 4 og 5
Christian	Har kortere parforholdsperioder gennem empiriindsamlingen. Ingen børn
Line	Bor med én partner ved interview 1. Ved interview 2 er de gået fra hinanden. Ved interview 3 har hun haft en ny partner, hun har boet med en kort stund, men de er gået fra hinanden ved interviewet. De resterende interviews har hun ikke partner. Ingen børn
Mette	Har samme partner gennem empiriindsamlingen. De bor sammen i kortere perioder, hvor den ene af dem ikke har andet sted at bo. Ingen børn
Sanne	Får en partner i starten, som hun er sammen med gennem empiriindsamlingen. Ved afslutningen overvejer de at flytte sammen. Ingen børn
Thomas	Har parforholdsperioder med den samme gennem empiriindsamlingen. Ved empiriindsamlingens afslutning er de sammen. Ingen børn
Trine	Har ikke en partner under empiriindsamlingen. Ingen børn

Samlet set tegner de unges fortællinger et billede af, at det er langt fra ligetil for dem at være i den nære relation, som et parforhold indebærer, idet denne form for relation kan være svær for den enkelte at håndtere, hvilket er belyst i forrige afsnit. Udfordringerne ved at håndtere parforholdet kan også skyldes, at parforhold symboliserer en stabilitet i de unges liv, som de ikke er bekendt med, og som derfor er udfordrende og angstprovokerende. Mette fortæller eksempelvis om sine udfordringer med at finde sig tryk i parforholdet:

M: Jeg har aldrig haft et forhold til mænd før, jeg synes godt nok, det er en udfordring, og det tror jeg, det er for alle mennesker, men det er noget med, at jeg kræver mere garanti end de fleste, har jeg lagt mærke til, og det kan man bare ikke. Jeg kræver garanti for, at jeg ved, at han er her de næste fem år, og den kan jeg ikke få, og det er nok til at ødelægge

mig helt. [...] Så snart der er et eller andet trygt og stabilt, så er jeg nødt til at have en garanti, for at jeg kan tage det til mig. Ellers bliver det bare en frustration for mig, fordi jeg tror, når man har prøvet at miste så meget, ikke, og er blevet revet fra det ene sted til det andet, og det er sgu... Det er ikke behageligt. Det er lidt svært, for det er meget ambivalent, for på samme måde har jeg heller ikke helt kunnet finde ud af at være i noget, der er helt trygt og stabilt, ikke, fordi det er ikke noget, jeg kan relatere til min person, at det er en del af mit liv. Men jeg kan ikke undvære det, så det er kæmpe kaos. (Mette, interview 2)

Parforholdet i Mettes fortælling udfordres af hendes vanskeligheder ved at være tryk ved stabilitet, idet hendes liv har været præget af ustabile livsvilkår. For at kunne være i stabiliteten kræver hun evigt gentagne forsikringer fra kæresten om, at de forbliver i forholdet, da hun har en grundlæggende angst for at miste, som hun har gjort mange gange før i sit liv. Denne konstante frygt for at miste betyder også, at Mette altid reflekterer over forholdets status, hvilket hun understreger med en kommentar om, at *'det er svært ikke at have med den at gøre hele tiden'* (Mette, interview 2). Som Mette pointerer, er oplevelsen af at være i et parforhold ofte forbundet med frygten for at miste, men hun påpeger imidlertid, at frygten gør sig endnu mere gældende hos hende end hos andre, da hun har mere på spil: På den ene side vil hun gerne det trygge og stabile, men på den anden side har hun et billede af sig selv som én, der lever et ustabilt liv. Parforholdets stabilitet udfordrer derfor hendes selvbillede, hvilket ender i, hvad hun beskriver som et kaos.

Når det kommer til parforhold, fremhæver flere af de unge, at de ofte oplever hos dem selv såvel som hos andre, der har været anbragt, at det ikke nødvendigvis kommer an på, *hvem* de indgår i et forhold med. Det væsentlige synes nærmere at være, at de er i et forhold. Med andre ord har sikringen af en nær relation større betydning end, hvem denne relation er til, hvorfor flere af dem har oplevet at være i parforhold, de karakteriserer som uhensigtsmæssige. Anette fortæller således med udgangspunkt i sine egne erfaringer, at hun gennem tiden har været i mange forhold, men at relationerne ikke var sunde:

Jeg gjorde nogle rigtig, rigtig dumme ting, fordi jeg kunne simpelthen ikke holde ud at være alene. Det gjorde så ondt at være alene hele tiden, for så blev jeg mindet om, jeg har ikke andre end mig selv, 'du har ikke nogen familie, Anette'. Det kørte bare rundt i hovedet hver eneste gang, man var alene, så jeg gjorde det, at jeg hoppede fra kæreste til kæreste, fordi så havde jeg jo en familie på en eller anden måde. Jeg havde hele tiden en ny kæreste. Det var virkelig dumt, fordi på grund af at jeg var så ivrig efter at få en kæreste, var det jo nogle virkelig idioter. (Anette, interview 1)

Anette har været vant til altid at være i et parforhold, men hun fortæller også, at det er forhold, hvor hun ofte har været udsat for psykisk og fysisk vold, hvorfor forholdene har været alt andet end hensigtsmæssige for hende. Hun havde dog behov for at være i forholdene, idet parforholdet symboliserede en nær relation, hun ellers manglede. Således fungerede forholdet som en måde at håndtere, at hun stod uden andre former for familiære relationer.

I sine fortællinger tager hun afstand fra sine tidligere handlinger i forbindelse med valg af partnere, men hun udtrykker forståelse for sine handlinger, idet hun understreger, at det var livsvilkårene for hende: *'Det var virkelig dumt, virkelig dumt, men altså, Anette vidste ikke bedre, hun kunne ikke holde ud at være alene, så det var sådan, jeg holdt mig oppe, men det var ikke smart, det indrømmer jeg'* (Anette, interview 1). Når hun var single, stillede hun ofte sig selv spørgsmålet: *'hvor hører jeg til henne?'* (Anette, interview 1), da hun oplevede, at hun manglede et tilhørsforhold – en forbindelse til omgivelserne og en plads i verden – når hun ikke var i et parforhold. Den fundamentale oplevelse af at høre til manglede følgelig hos Anette, og hendes måde at håndtere dette på blev således kontinuerligt at være i parforhold, hvorved at være i et forhold blev mere væsentligt, end hvem forholdet var med.

Line peger ligeledes i sin fortælling på, at parforhold for hende symboliserer en tryghed og en form for relation, hun stræber efter, og følgelig kan hun handle på måder, der i længden ikke er hensigtsmæssige:

Altså, nu er jeg jo single, og det håber jeg ikke, at jeg er, når vi ses igen, for det er jeg ikke god til. Jeg vil faktisk bare gerne have en kæreste. Det er egentlig en ret dårlig ting, men jeg er ikke særlig god til at være alene på den måde. Jeg har selvfølgelig nogle veninder og sådan noget, men jeg er sådan en, der godt kan lide at have en tryghed, og det er 'mand'. Jeg ved ikke, hvorfor jeg har fået det sådan, men sådan er det. Men jeg har fundet ud af, at jeg skal ikke tage hvem som helst. (Line, interview 2)

At være i et parforhold er i Lines optik lig med tryghed. En tryghed, som veninderne ikke kan give hende. Dette kan skyldes, at venindeforholdene ikke er kendetegnet ved samme familiære og temporale dimension som familierelationer, der giver Line mulighed for at videreføre familielivet og på sigt skabe et familiært tilhørsforhold for sig selv.

Et familiært tilhørsforhold søges således skabt gennem en partner, men ofte spiller overvejelser om børn en endnu større rolle i de unges fortællinger om at danne sig en familie. Overvejelserne om at få børn har deres egne selvstændige fortællinger. Dette kommer til udtryk ved, at fortællingerne om at få børn ikke nødvendigvis er knyttet til fortællinger om livet i et parforhold eller relationen til en specifik partner. Overvejelserne om at få børn har en særegen status hos flere af de unge, hvor

fortællingerne om at få børn synes mere betydningsfulde end fortællingerne om at være i et parforhold.

Under empiriindsamlingen fremhæver Line eksempelvis flere gange, at hun gerne vil have børn. Da vi under interview 2 taler om, hvilken alder Line ville ønske, hun havde, svarer hun, at hun ville ønske, at hun var omtrent 30 år. Da jeg spørger, hvorfor netop denne alder, svarer hun, at den alder for hende symboliserer et tidspunkt i livet, *'hvor man gerne skulle have en uddannelse, og gerne snart skulle have nogle børn og en kæreste. Du ved, jeg vil gerne være lige der. Det er sådan der, jeg drømmer om at være'* (Line, interview 2). Line fremhæver således en drøm for fremtiden, hvor hun har opnået en stabilitet og et tilhørsforhold i livet. Ved det efterfølgende interview understreger hun igen, at hun drømmer om at danne egen familie, idet hun fortæller: *'Jeg vil jo gerne have børn, og jeg vil gerne have en kernefamilie og sådan noget'* (Line, interview 3). Drømmen om kernefamilien karakteriseret ved parforhold, børn og hverdagssikkerhed i form af uddannelse og job er herved kendetegnede for Lines fortælling.

Ønsket om at danne familie i fremtiden og få, hvad der kan betegnes som sikkerhed i hverdagen, fremgår også af Trines fortællinger. Da jeg ved det afsluttende interview spørger Trine, hvad hun forventer vil være sket fem år frem, svarer hun, *'at det stadig går godt med uddannelse, arbejde, hverdag, og jeg har det da også sådan, at jeg godt kunne tænke mig at få børn på et tidspunkt. Jeg ved ikke, det skal nok ikke være lige nu, men på et eller andet tidspunkt'* (Trine, interview 3). Trine giver som Line udtryk for, at hun ønsker sig en fremtid, hvor hun har en form for sikkerhed i form af uddannelse, og at hun gerne vil have børn. Med andre ord giver de begge udtryk for ønsker, der falder inden for normative billeder på en kernefamilie-situation.

Fortællinger om overvejelser om at få børn synes således ikke udelukke at handle om det konkrete i at få børn, men fortællingerne handler om at danne de familierelationer, som de unge ofte oplever at mangle. Det handler om at få et tilhørsforhold og skabe nære relationer. Disse fortællinger er imidlertid ikke konstante og uforanderlige forstået på den måde, at de unge altid giver udtryk for samme ønsker i forhold til at ønske at få børn. Empiriindsamlingen gav mulighed for at følge processer i disse fortællinger. Det er i den forbindelse væsentligt at understrege, at ønskerne om at få børn ikke blev forandret ved hverdagslivets normale gang – hvor foranderligt og kaotisk det end til tider kunne virke. Det var ved gennemgribende kritiske øjeblikke i de unges liv, at fortællingerne om ønsket om børn blev taget op til genovervejelser, og til tider blev forandret i form af nye ønsker og forventninger.

Under empiriindsamlingen fik jeg indsigt i to eksempler, hvor unge oplevede kritiske øjeblikke, der ændrede deres fortællinger i forhold til at ønske at få børn. Det første eksempel handler om Thomas, der altid gennem empiriindsamlingen har nævnt, at

han forestiller sig, at han snart danner familie, da han gerne vil have en kæreste og få børn. Eksempelvis fremhæver han ved interview 1, da jeg spørger ham, om der er noget, han er mindre tilfreds med i sit hverdagsliv:

Jamen, jeg bliver træt af, at jeg ikke rigtig har noget familie eller noget, det er jeg da, og jeg har også oplevet at tænke 'for helvede mand, jeg skulle alligevel bare have fået mig en kone og nogle børn' eller 'hvorfor har jeg ikke fået det endnu', ikke også. (Thomas, interview 1)

Thomas oplever en mangel i sit hverdagsliv, idet han ikke har dannet sig en familie. Han fremhæver videre, at det for ham er væsentligt, at børn ikke bare er noget, man får, men at det er vigtigt, at man tænker sig om, så det går ordentligt for sig. I fortællingen er dette også årsag, til han endnu ikke har fået børn, for som han understreger, kan man altid lave børn, men det er vigtigt, at man også er i stand til at være en god forælder.

Da jeg møder Thomas ved interview 4, fortæller han, at han siden sidste interview har fået stillet en diagnose for udifferentieret skizofreni. Denne nye viden har ændret hans fortælling en smule, blandt andet i relation til overvejelser om at få børn. Han er selv vokset op med en sindslidende far, hvilket har medført ubehagelige og utrygge oplevelser under Thomas' opvækst. Med udgangspunkt i sin nye viden om sin egen diagnose genovervejer Thomas følgelig, om han skal have børn:

T: Jeg ved ikke om jeg skal have børn eller ej. Jeg har det sådan lidt, som tingene ser ud lige nu, skal jeg ikke have børn

I: Hvordan kan det være?

T: Jamen, det ved jeg heller ikke, hvis jeg bliver helbredt, men når jeg har en skizofreni diagnose, som ikke er under kontrol, så skal jeg i hvert fald ikke have børn. Jeg kunne helt vildt godt tænke mig at få børn, men man skal ikke bare få børn for sin egen skyld. (Thomas, interview 4)

For Thomas er det væsentlige i beslutningen om, hvorvidt man skal have børn eller ej, om man kan tage sig af dem. Så længe han er usikker på, hvordan livet med hans nye diagnose bliver, skal han umiddelbart ikke have børn. Diagnosen er dog så ny, at han ikke kan sige sig sikker på hverken det ene eller det andet. Ved interview 5 har han haft tid til at vænne sig til diagnosen og dens konsekvenser. Samtidig fortæller han, at han har spurgt personalet på den psykiatriske afdeling, hvor han er i behandling, om deres råd i forhold til at få børn, når man har hans diagnose. De ser det ikke som problematisk så længe, han husker at tage sin medicin og får tilstrækkelig behandling. Fortællingen har følgelig forandret sig til, at han tror, han i fremtiden vil få børn.

Det andet eksempel på et kritisk øjeblik, der ændrer fortællingen i forhold til ønsket og forventningen om at få børn, er Camilla. Gennem empiriindsamlingen fortæller hun om sit ønske om at få børn, og hun oplever, at det snart er ved at være sidste chance, da hun er i 30'erne. Da jeg ved interview 1 spørger, hvad Camilla gerne vil opnå i livet, fremhæver hun det som saliggørende, at hun danner sin egen familie, da det er heri, hendes lykke ligger. Hun drømmer at få børn, og det skyldes blandt andet, at hun mener, at hun har noget at give videre på trods af, at andre mener, at hun ikke vil kunne klare at have børn. Under interview 2 fremhæver hun således igen dette ønske om børn:

Jeg er træt af at være tante til andres børn, jeg vil gerne have mit eget. Jeg føler, jeg har så meget at give af, og så meget at give videre, at... Alle har bare sagt til mig, 'det vil du ikke kunne klare', men det kan jeg bare mærke, det skal de ikke sige, for det ved jeg bare, jeg kan. (Camilla, interview 2)

Fortællingen om ønsket om at få børn skildrer således ikke kun Camillas eget ønske, men illustrerer også andres forståelser af Camilla som én, der potentielt ikke vil være i stand til at tage vare på børn. Ønsket om at få børn fremstår således som ét, Camilla må bære alene, da andre ikke deler hendes ønske om, at hun får børn.

Ved interview 4 har Camilla fået en ny kæreste, der har et mindre barn fra et tidligere forhold. På interviewtidspunktet har de været sammen omtrent en måned, og de taler om at flytte sammen. Camilla har pointeret for ham, at det er væsentligt for hende at få sine egne børn – også inden, der er gået for lang tid, da hun ikke ønsker at få børn i en for sen alder:

Det sagde jeg allerede, inden vi fandt sammen, at jeg gerne ville have børn, inden jeg var 33, så det kræver jo også ligesom, at vi flytter sammen. Og han vil gerne have flere børn, så det er jo fint nok for mig. Jeg har det bare sådan, at jeg gider ikke blive ved med at vente på at få de børn der, nu skal det være. [...] Og jeg synes, det er rart at finde en, der har de samme drømme, hvor jeg ikke skal vælge imellem min drøm, og så det jeg har. (Camilla, interview 4)

Et centralt og gennemgående tema i Camillas fortællinger under de enkelte møder er således et ønske om at skabe en familie – især at få børn – og hun har fundet én, hun deler drømmen med. Mellem interview 4 og 5 modtager jeg en sms fra Camilla om, at hun er gravid, og hun vil gerne dele det glade budskab. Jeg ønsker tillykke og svarer, at jeg glæder mig til at høre om det ved næste interview. Ved interview 5 er situationen dog desværre en anden, for i tiden mellem sms'en og interviewet har Camilla mistet sønnen, der kun levede kort efter en for tidlig fødsel. Denne oplevelse udgør et kritisk øjeblik i Camillas fortælling. Tidligere har fortællingen om fremtiden altid som det primære inkluderet et ønske om at få børn. Nu er fortællingen ændret

en smule: *'Vi [kæresten og Camilla] har snakket om det, og vi er kommet frem til, at vi gerne vil prøve en gang mere, og jeg er så kommet til den konklusion, at hvis det går galt igen, vil jeg ikke mere, det kan jeg simpelthen ikke holde til'* (Camilla, interview 5). Med udgangspunkt i sine nye erfaringer har Camilla ændret sin fortælling. Hvor hun under tidligere interviews understregede behovet for at få egne børn, er der nu åbnet op for en lempelse af dette behov, idet omkostningerne ved at efterstræbe dette mål kan blive for store for hende.

På trods af, at hun måske må opgive et væsentligt mål i livet, er dette dog ikke ensbetydende med, at hun er opgivende på livet generelt, for som hun understreger: *'Men ja, jeg tvivler ikke på, at det nok skal blive godt igen'* (Camilla, interview 5). Da jeg senere under interviewet spørger Camilla, hvad der eventuelt er sket i hendes liv, hvis jeg kom tilbage efter et halvt år, svarer hun; *'så håber jeg da at kunne sige, at jeg er gravid, men samtidig kan jeg også mærke, at det ikke er med samme overbevisning, som det var sidst. Det halter lidt.'* (Camilla, interview 5). Det fremgår i fortællingen, at Camillas forhåndenværende videnslager har forandret sig, og hun har ændret sin konstruktion af fortællingen om at få børn og af tilgangen til livet mere generelt. Fra at være primært optimistisk i sin tilgang til livet, har hun nu fået en mere pessimistisk tilgang til livet:

Jeg tror måske, jeg er blevet lidt mere en pessimist, hvor jeg førhen var lidt mere positiv og troede på tingene, så er jeg blevet lidt mere sådan, 'ej, det kommer måske heller ikke til at gå', og det kan jeg godt mærke, at det faktisk er en hård erkendelse at få. For det er det, der hele tiden har holdt mig kørende, at jeg har været overbevist om, at det hele nok skulle gå, og den har jeg ikke rigtig mere. Selvom, jeg ved jo også godt, at det hele nok skal gå. Også, hvis det værste skulle ske, at mig og [kæresten] gik fra hinanden, og jeg fandt ud af, at det kan godt være, jeg kan blive gravid, men jeg kan ikke bære et barn, og jeg skulle være på kontanthjælp resten af mit liv. Hvis det værste skulle ske, så skulle det nok gå alligevel. Det er ikke, fordi jeg falder død om. Men jeg tror bare, at jeg er ved at komme til den erkendelse, at jeg fandeme har fortjent, at noget går godt for mig. Nogen af alle de ting, jeg går og drømmer om, de bliver til noget. I stedet for, at jeg når lige at være tæt på og lige tænke 'yes, nu går det', og så går det bare ikke. (Camilla, interview 5)

Under interviewet nuancerer hun imidlertid dette billede kort tid efter, idet hun pointerer, at det ikke nødvendigvis handler om at være optimistisk eller pessimistisk, men at det nærmere handler om enten at betragte livet sort-hvidt uden så mange nuancer, eller i højere grad kende til de nuancer, som livet kan byde på:

Jeg har de sidste par år rendt rundt og været så positiv. Nu er jeg blevet lidt mere, ikke sort hvid, men der er kommet lidt farver indimellem... Det er ikke enten eller for mig. Jeg har hele tiden den der fornuft, som jeg

siger, jeg skal jo nok overleve, om så det hele går galt. Jeg overlever jo.
(Camilla, interview 5)

Camillas fortælling har forandret sig i kraft af hendes nye erfaringer. Schutz (2005) fremhæver, at fortolkninger af verden sker på baggrund af en meningsstruktur, der bygger på det forhåndenværende videnslager. Forandringen af meningsstrukturen fremgår tydeligt i forløbet af Camillas fortællinger. Erfaringerne med at have mistet barnet betyder for Camilla, at hendes tolkninger af verden har forandret sig til at blive mere nuancerede, hvor hun i mindre grad tør satse på at nå sine drømme, men samtidig er bevidst om, at hun vil klare sig til trods for, at drømmene ikke går i opfyldelse. I fortællingen fremgår det dog indirekte, at der i så fald er tale om overlevelse, men ikke nødvendigvis livsglæde.

Samlet set tegner de unges fortællinger i forhold til at danne egne familier således et billede af en række udfordringer, hvor de eksempelvis på den ene side ønsker den nære, familiære relation og ser fordele i at danne deres egen af slagsen, da den relation, de har til deres biologiske forældre, er skrøbelig. På den anden side kan dette stærke ønske om at danne relationen imidlertid blive relationens forhindring, idet de i prioriteringen af relationen risikerer at danne den til mennesker, som ikke er gode for dem at danne den form for relation til. Udfordringerne i fortællingen om at danne egen familie befinder sig i spektret mellem at få en familiær relation og måderne, de må håndtere, hvis de ikke danner egen familie. Herunder er afvejningen af omkostninger central: Hvor langt skal de gå i forsøget på at danne egen familie? Som Thomas understreger: Skal de skynde sig at få en partner og børn, eller skal de i højere grad udvælge partneren og give sig tid til at danne familien? Endvidere er det tydeligt fra empiriindsamlingen, at ved kritiske øjeblikke, der fundamentalt kan ændre de unges liv, genovervejes ønsket om at danne familie, idet familierelationer er udtryk for grundlæggende byggesten i de unges liv, og ved livsændrende øjeblikke igangsættes tanker om livsgrundlaget.

OPSAMLING: FAMILIE

I dette kapitel blev det undersøgt, hvilke temaer de unge kommer ind på i deres fortællinger om familie, og hvilke konstruktioner af mening de danner i disse fortællinger. Som det fremgik af forrige kapitel vedrørende de unges fortællinger om at være i og forlade anbringelse balancerer de unges fortællinger ofte i spektret mellem at ønske nære og en løsrivelse fra dem. Disse fortællinger blev videreført i nærværende kapitel om familien, og der peges på en række nuanceringer af de unges fortællinger om at have og vedligeholde nære, familiære relationer. I kapitlet kommer der tre overordnede konstruktioner af mening til udtryk, hvilke vil blive opsamlet i det følgende med udgangspunkt i de udfordringer, håndteringsmåder, omkostninger, men også ressourcer, der findes i hver konstruktion af mening.

For det første fremgår det af fortællingerne, at de unge søger at danne deres egen fortælling om familie, der bygger på, men også afviger fra, oplevelser de har fra deres egne biologiske familier såvel som oplevelser på baggrund af formula-fortællinger om familie og oplevelser af familieforhold hos eksempelvis plejefamilie og venner. I fortællingerne fremgår således forhandlinger af 'at gøre familie'. Det fremgår, at de ikke søger det perfekte billede på familie, da de ofte fremhæver, at der findes problemer i samtlige familier, men de søger en familie, der udviser ubetinget omsorg og støtte. Med andre ord nære, familiære relationer, der bidrager de unge med et tilhørsforhold. Der ligger imidlertid en central udfordring i, at de unge ønsker nære, familiære relationer, men samtidig fortæller de, at de frygter at danne relationer med andre, da de har mange erfaringer med at miste relationerne. Fortællingerne indeholder folgelig også fortællinger om at turde satse på relationer på trods af erfaringer med at miste dem. De unge fortæller ofte om dannelsen af deres egen familie som en væsentlig måde at håndtere manglende nære, familiære relationer, hvor det at danne parforhold og få børn konstrueres deres primære måde at opnå et familært tilhørsforhold. I deres søgen efter, hvordan den enkelte ønsker at 'gøre familie' præsenterer de mange refleksioner over de forståelser af familie, de møder i deres omgivelser, og til tider fortæller de om afspejlinger, og de trækker på normaliserende fortællinger om familieforståelser, i forhold til at passere som nogen, der har nære, familiære relationer. Både som en måde for dem selv at håndtere deres manglende relationer, men også som en måde at passere på over for omgivelserne som nogen, der ikke skiller sig ud. Omkostningen i fortællingerne er de unges betydelige behov for at danne nære, familiære relationer, idet de mangler dem. I dette behov ligger nemlig også risikoen for, at relationerne bliver dannet på et forkert grundlag. Flere af de unge belyser således, at de gennem tiden har dannet uhensigtsmæssige parforhold, idet fokuset på at være i et parforhold betød, at kvaliteten af forholdet blev mindre væsentligt. De unges fortællinger om at danne egne fortællinger om familie peger imidlertid på ressourcefulde og nuancerede refleksioner hos de unge, hvor de er bevidste om egne handlemønstre. Det betyder, at de sætter værdi i relationer og handlinger, som ofte tages for givet.

For det andet karakteriseres de unges fortællinger af afvejninger mellem at drage omsorg for familie eller dem selv. Det kommer blandt andet til udtryk i fortællinger, hvor de opgiver egne hverdagsplaner, hvis moderen har brug for støtte og hjælp, eller i forhold til søskende. De fortæller eksempelvis, at de ofte præsenterer sig selv som stærke over for søskende, for at yde dem støtte på tidspunkter, hvor de reelt selv har behov for, at nogen overtager ansvaret for at yde hjælpen. Det fremgår folgelig, at en udfordring for de unge er, at de bruger meget energi på at yde omsorg for familien, og det kan være svært for dem at afveje deres egne behov mod familiens. I fortællingerne bliver en måde for de unge at håndtere denne udfordring at foretage meningskonstruktioner med udgangspunkt i løsrivelse fra især moderen for bedre at kunne yde omsorg over for dem selv. I fortællingerne om omsorg for familien fremgår det således, at omkostningen er, at omsorgen er yderst tids- og energikrævende. Både, når de drager omsorg for familien, men også de mange

refleksioner og bekymringer knyttet til ikke at drage omsorg, og når de blandt andet forsøger at løsrive sig. Det begrænser den tid og energi, de har til at planlægge og drage omsorg for dem selv, samt deres muligheder for at handle efter, hvad de har behov for. Derfor afspejler valget af omsorg for familien også et fravalg af omsorg over for dem selv. Heri ligger imidlertid også ressourcer i de unges fortællinger. Fortællingerne afspejler en kompleks forståelse af menneskers udfordringer i livet, hvilket eksempelvis kommer til udtryk i forhold forståelsen af mødres vanskeligheder med at drage tilstrækkelig med omsorg over for dem. På den ene side peger fortællingerne på de unges kompetencer i forhold til at danne fortællinger, der gør det muligt for dem at komme videre fra de opvækstvilkår og de oplevelser, de har og har haft. På den anden side peger fortællingerne på den empati og omsorgsfuldhed, de unge besidder og prioriterer.

For det tredje konstrueres meninger i spektret mellem at søge nære, familiære relationer eller give afkald på disse relationer, og derimod betragte sig selv som den primære støttende relation. Da de unge er bevidste om, at deres familiære relationer er skrøbelige, til tider manglende, danner de ofte fortællinger om at klare sig selv, når nære, familiære relationer mangler. Dette kommer eksempelvis til udtryk i fortællingerne om forældres potentielle død. Udfordringen i disse fortællinger om at klare sig selv er, at udgangspunktet for dem er, at de unge mangler relationer, der yder dem ubetinget støtte, hjælp og solidaritet. Følgelig fortæller de ofte om at mangle relationer, hvor de accepteres som de er. De unges fortællinger om at mangle nære, familiære relationer fremgik endvidere af forrige kapitel, hvorved der samlet set fremkommer et billede af, at de unge ofte oplever manglende nære, familiære relationer, hvad enten disse er til den biologiske familie eller til omsorgspersoner under anbringelsen. Dette understreger fortællingernes væsentlighed, og eksempelvis peger de unge på, at de oplever, at de ikke er noget værd, når de ikke har en særlig værdi for andre. Tværtimod må de klare sig selv, hvorfor fortællingerne afspejler forskellige måder, hvorpå de unge håndterer dette. Eksempelvis fremgår det, at de gennem forhandlinger af loyalitet og tilpasninger finder ressourcer i de relationer, som de har mulighed for at hente støtte hos på forskellige tidspunkter. Loyalitetsforhandlingerne og de skrøbelige relationer har dog den omkostning, at de unge kan opleve, at de giver afkald på dem selv og deres eget selvbillede i forsøget på at tilpasse sig andre for at modtage deres støtte og omsorg, da støtten netop ikke er ubetinget. Fortællingernes ressource findes i, at de unge konstruerer meninger, hvor de klarer sig på trods. Deres erfaringer betyder, at de er bevidste om, at de kan klare livet udfordringer, hvorved de også er blevet bevidste om den værdi, der kan ligge over at tage ansvar og være herre over eget liv.

Sammenfattende for disse overordnede konstruktioner af mening fremgår det, at nære, familiære relationer er et centralt omdrejningspunkt i fortællingerne fra de unge, men også fortællinger båret af stor kompleksitet og udfordringer, idet relationerne mangler hos de unge, og de skal følgelig konstruere meninger om at

kunne klare sig på trods. Samtidig peger fortællingerne såvel i forrige kapitel som i dette kapitel på de unges behov for nære, familiære relationer, der yder dem ubetinget støtte, hjælp og solidaritet. Da de på baggrund af fortællingerne ikke finder relationerne hos omsorgspersoner fra anbringelsessteder eller familie, forstærker det deres behov for at danne relationer med andre, så de ad denne vej kan skabe et tilhørsforhold gennem kontinuerlige relationer. Venskaber kan således udgøre de unges primære kilde til støtte og omsorg. I det følgende analyseres fortællinger i relation til at indgå i venskaber, hvor det blandt andet undersøges, hvorvidt og hvordan de unge oplever sig inkluderet i de sociale omgivelser.

KAPITEL 6. VENSKABER

I nærværende kapitel analyserer jeg de unges fortællinger om at indgå i venskaber og generelt at være en del af, hvad Schutz betegner som en intersubjektiv verden. Det centrale omdrejningspunkt for kapitlet er således, hvordan de unge oplever andre og oplever sig selv i relation til andre. På baggrund af fortællingerne om venskaber og social samhandling træder der tre overordnede konstruktioner af mening frem. Disse handler for det første om den kompleksitet de unge oplever ved at indgå i venskabsrelationer. For det andet handler det om andres forventninger til de unges handlinger, og for det tredje fremgår det, at refleksioner over andres forståelse af dem har stor betydning for de unges selvbillede. Konstruktionerne af mening folder sig ud gennem kapitlet.

Indledningsvist undersøger jeg, hvilke konstruktioner af mening de unge knytter til at indgå i relation til andre. Dette handler om de flygtige møder, de unge indgår i hver dag, men som kan have betydning for dem i kraft af, at de antager, at andre har forventninger og generaliserede antagelser om dem – såvel som de unge fortæller om forventninger og generaliserede antagelser om andre. På baggrund af møderne foretager de følgelig relationelle betragter om dem selv og andre, hvorved den rolle og status, som de unge tilskriver dem selv i andres øjne, fremgår.

Derefter ser jeg på, hvordan de unge fortæller om relationer til specifikke andre. De unge indgår i bekendt- og venskabsrelationer hver dag med andre, der danner basis for gensidige forventninger, forpligtelser og tilskrivelse af typiske holdninger. At indgå i disse former for relationer er en fundamental del af livsverdenen, og som det fremgik af forrige kapitel, er det også et centralt aspekt i de unges liv, da disse relationer ofte udgør deres nærmeste netværk i manglen på stærke og støttende familierelationer. Dette betyder samtidig, at relationerne er yderst skrøbelige, samt forudsætter mange afvejninger og omkostninger.

Videre sætter jeg fokus på de unges subjektive aldersidentifikation. Alder er ikke udelukkende et kronologisk faktum. Som det fremgik i den teoretiske ramme ligger der i aldersforståelser kilder til viden om den status og rolle, den enkelte tilskriver sig selv i samspillet med omgivelserne. Ved at se nærmere på de unges aldersforståelser af dem selv er det herved muligt at finde konstruktioner af mening i forhold til sociale mekanismer, som foregår indeni såvel som rundt om den enkelte.

Afslutningsvist rundes kapitlet af med en opsamling af de overordnede konstruktioner af mening, som kommer frem i forhold til de unges oplevelser knyttet an til at være i relation med andre og indgå i venskaber.

I RELATION TIL ANDRE

De unge er en del af en intersubjektiv, kulturel livsverden, som de deler med andre. Det betyder, at de ofte indgår i møder med andre mennesker. Det kan være møder i form af at passere hinanden på vejen, at stå i kø sammen ved dagligvarebutikken og lignende hverdagshændelser. Andre mennesker behøves med andre ord ikke at indgå i en direkte relation med de unge for at have en betydning for, hvordan de oplever andre og dem selv – især, som de antager, de bliver oplevet af andre.

I denne livsverden findes der in-gruppemedlemmer, formula-fortællinger og stigmatiserende kategoriseringer. Det er i relation til disse, at de unge former og præsenterer et billede af dem selv i deres fortællinger. Når det handler om, hvordan de unge forholder sig til andre, er der på baggrund af deres fortællinger ingen tvivl om, at de har stor opmærksomhed på, hvordan de mødes af andre, og hvordan de møder andre. Line fremhæver den følelse, hun har i samværet med andre med udgangspunkt i, at hun har været anbragt: *'Det er bare følelsen af at være forkert'* (Line, interview 1). I uddybningen af denne følelse trækker hun på formula-fortællinger om normalitet, og andres potentielle tanker om hende:

L: Jeg tror måske, der er et generelt behov for at være normal. Men også, hvad er normal? Men det der med at være som normen, som flertallet er. Jeg tror, det er så vigtigt, at man ikke falder ud... Det er det i hvert fald for mig, jeg kan ikke lide at falde uden for det hele. Nu er jeg 25, og jeg har følt mig forkert i hvert fald i 23 år, og det er først nu, jeg sådan virkelig er nået til en ret stor... Jeg har ikke helt nået til vejs ende endnu, men jeg har en ret stor accept af, hvem jeg er, og nu tør jeg godt at stå ved det i det mindste

I: Føler du, andre har set på dig som forkert, eller har du selv følt dig forkert?

L: Jeg tror, det har været begge dele, fordi jeg har ikke kunne regne ud, hvad mennesker tænkte om mig. Var jeg god nok? Eller var jeg bare den irriterende, du ved, jeg har ikke kunne regne den ud, og det er sådan noget, jeg har over tænkt i så mange år, at jeg har følt mig helt forkert. Men det er også mine egne tanker om mig selv, at jeg ikke kom fra det samme, som de fleste kommer fra, og jeg havde ikke, hvad de havde, og hvordan så de så på mig, var jeg en taber, eller var jeg god nok? Du ved, jeg kørte det bare ud til ekstremerne altid. (Line, interview 3)

Line præsenterer en proces, hvor hun er i færd med at definere sin egen rolle i relation til andre og finde accept ved sig selv på egne præmisser. Som hun belyser, er det imidlertid en proces, der tager tid, for det ligger dybt i hende, at hun over tænker andres holdninger – altså tænker for meget over dem – hvorefter hun

forsøger at tilpasse sig forestillede forventninger fra andre. Lines italesættelse af processerne mod større selvaccept og forandringer i bedømmelsen af sig selv og andre afspejler en normalitetsforhandling, blandt andet ved, at hun sætter spørgsmålstegn ved, hvad normalitet er. Forhandlingen har to formål: For det første bevirker spørgsmålet om forståelsen af normalitet, at begrebets relativitet træder frem. Dette åbner mulighed for, at Line kan konstruere en fortælling, hvor hun falder inden for grænserne af en normalitetsforståelse. Dette formål er således orienteret mod omgivelsernes forståelse af normalitet og andres potentielle forståelser af Line. For det andet betyder forhandlingen af normalitetsforståelser, at hun kan skabe et selv billede, hvor hun hverken passer mere eller mindre ind i normaliteten sammenlignet med andre. Dette formål med forhandlingen er herved rettet mod Lines billede af sig selv.

I Trines fortælling om sine oplevelser med at indgå i relation til andre trækkes på stigmatiserede sociale stereotyper, og Trines fortælling om sit selv billede konstrueres således i et samspil med og modspil til formula-fortællinger om forskellige former for identiteter:

Jeg tror, jeg har vænnet mig lidt til, at jeg er hende den sære. Jeg er hende, der ikke passer ind i villakvarteret, og hvis jeg så er på en slags kontanthjælp, så tænker folk også bare, at jeg er sådan en social taber, og det er jeg måske også lidt, men de kender mig jo ikke. Så sådan nogle fordomme, jeg kan slet ikke have det. Det kan jeg ikke. Samtidig med, at jeg også synes, at det er spændende. For man har dem jo selv, og det har jeg også om villakvarterene, ikke. Men jeg plejer at være lidt stolt af at være anderledes. Jeg kan bedre lide, hvis folk tænker dårligt om mig, og så bliver positivt overrasket, altså det der med, fordi eksempelvis i skoler, jeg har altid været skide doven, men så når jeg faktisk skulle noget, så har jeg gjort meget ud af at gøre det rigtig godt, og så kunne jeg bare sige 'ha, ha, den havde I nok ikke regnet med'... Men nu kan jeg godt mærke, nu er det blevet lidt for meget. Nu fylder det for meget for mig, og det er garanteret også mere inde i mit hoved end det er i andres, men jeg kan godt mærke, at nu vil jeg gerne, at folk ser anderledes på mig, ikke som hende der, der har været på psyk eller hende, der er på uddannelseshjælp. Altså hende, der har været i plejefamilie. Nu vil jeg gerne prøve at have lidt styr på det i stedet for. Det er som om, at det har taget lidt overhånd det hele. Jeg synes, det er fint nok at være fucked up, men det kan også blive for meget, hvis du forstår, hvad jeg mener. (Trine, interview 1)

Trine peger som Line på en proces i forhold til forandringer i billedet af sig selv, der har fundet sted i et samspil med andre mennesker. At selv billedet dannes i et samspil med andre betyder, at der er begrænsede rammer for konstruktionen af et

selvbillede, hvilket fremgår i fortællingerne ved, at de oplever andres forståelser af dem påvirker, hvordan de oplever sig selv.

Socialitetens koder

Det fremgår af forrige afsnit, at de unge oplever koder i form af sociale spilleregler for at indgå i sammenhænge med andre mennesker. Kan man koderne, kan man bruge dem til at styre præsentationerne af sig selv og fremstå som en, der falder inden for normen. Kan man ikke koderne, risikerer man at falde udenfor og blive kategoriseret, som hvad Line betegner som 'forkert', og Trine som 'sær'.

Når det kommer til sociale koder, fortæller de unge om forskellige oplevelser knyttet til koderne. Alle er yderst opmærksomme på, at koderne eksisterer, og hvor fortællingerne til tider handler om, hvordan de unge på forskellige måder forsøger at mestre koderne, handler fortællingerne andre gange om oplevelsen af ikke at kunne aflæse koderne, hvilket fører til en oplevelse af, at det er svært at indgå i sociale sammenhænge, da de unge skiller sig ud. Baggrunden for ikke at have koderne som en naturlig del af sit handlingsrepertoire trækker i fortællingerne tråde tilbage til tiden før og under anbringelse.

Selvom koderne ikke er en del af handlingsrepertoiret, fortæller de unge om forsøg på at falde ind i de sociale omgivelser ved at anvende, hvad jeg vil betegne som en aflæsningsteknik. Aflæsningsteknikken fremstår således som en måde for de unge at håndtere en manglende naturlig indstilling i forbindelse med at indgå i relationer til andre. Anette fortæller om sine oplevelser af at være sammen med andre, hvor hun bruger meget energi på at tilpasse sig forventningerne for handling: *'Det kan køre mig træt nogle gange, fordi jeg prøver på at lege normal, når jeg er sammen med folk.'* Jeg spørger hende, hvordan hun leger normal, hvortil hun svarer: *'Opfører mig, som andre mennesker opfører sig over for mig. Kopierer'* (Anette, interview 3). Hun kopierer sin medmennesker og aflæser således, hvordan det forventes, hun handler i sociale sammenhænge. Handler hun ikke i overensstemmelse med forventningerne, frygter hun, vil udskille hende (yderligere) fra de andre. Hun anvender derfor aflæsningsteknikken, hvilket dog har omkostninger for hende, idet den er energikrævende og følgelig gør hende træt.

En anden, der ligesom Anette fortæller om at bruge en aflæsningsteknik, er Line. Hun konstruerer en fortælling om de kampe, hun oplever, i forhold til at opnå indsigt i sociale koder, og hvilken betydning en manglende indsigt har for hendes selvbillede. Når hun tidligere var i sociale sammenhænge, valgte hun at være stille og gemme sig væk i et hjørne, for *'de sociale koder, dem har jeg ikke altid lige...'* (Line, interview 3). Hun betragtede sig selv som genert, men har på det sidste fundet ud af, at det handler om noget andet. Hendes usikkerhed ved at indgå i relationer til andre skyldtes, at hun ikke ved, hvordan man handler i sociale sammenhænge. Lines selvbillede er således i forandring ved, at udfordringerne ved at indgå i sociale

relationer ikke længere ligger hos hende som et individualiseret personlighedstræk – generthed – men ligger i situationen – at indgå i relationer til andre mennesker.

Under det efterfølgende interview uddyber Line, hvordan hun forsøger at håndtere udfordringerne ved at indgå i relationer til andre. Ligesom Anette anvender hun en aflæsningsteknik. Hun fortæller: *'Jeg gør, som jeg altid gør. Jeg spejler mig lige'* (Line, interview 4). Som ved interview 3 er denne fortælling om aflæsningsteknikken flettet ind i en fortælling om den forandringsproces, som Line generelt oplever sig i under empiriindsamlingen. En forandringsproces, hvor hun i stigende grad oplever, at hun står ved sig selv og tør give udtryk for, hvem hun er, og hvor hun kommer fra:

L: Jeg synes, jeg bruger det [at kigge på andre] mere konstruktivt nu, end jeg gjorde engang. Jeg tror, at jeg er godt på vej med at have fundet min egen identitet, men nogle gange synes jeg også bare, det er fascinerende at sidde og kigge. Det betyder ikke så meget, at jeg vil være dem, som jeg engang ville. Engang tænkte jeg altid, når jeg spejlede, at sådan ville jeg også være. Så var jeg lige sådan et par dage. Sådan har jeg det ikke mere, jeg tænker bare, at det er fascinerende at se nogle andre mennesker. Jeg synes, at jeg har fundet meget af mig, jeg er ved at være mig. Det er som om, at det ikke er fra den ene til den anden dag, jeg ændrer mine holdninger mere. Jeg er lidt mere en rappenskralde... Nej, jeg er sådan mere stålfast, og jeg er mere boss, end jeg nogensinde har været, du ved, fordi jeg virkelig holder på mine egne meninger. Jeg er nok i sådan en fase, hvor jeg lige overbeviser mig selv om, at det er dét, jeg synes, selvom andre siger, at jeg måske ikke plejer at synes sådan, men det synes jeg faktisk, jeg har måske bare løjet en lille smule. Så jeg er ærlig mod det, jeg nu tænker, at jeg selv er

I: Tidligere tilpassede du dig mere?

L: Ja, jeg tilpassede mig bare. Det betød ikke, at jeg ikke havde nogle holdninger, jeg sagde det bare ikke. Men nu er jeg med på snakken. Jeg tør mere at indgå i nogle diskussioner, hvor jeg før tænkte, at folk måske ville tænke, jeg var dum. (Line, interview 4)

Hun fortæller, at observationer af andre mennesker har en anden funktion for hende i dag end det at fungere aflæsningsteknik, som tidligere var den primære funktion. I dag er det nærmere af nysgerrighed, hun observerer på andre, og hun er heller ikke længere den generte pige, der gemmer sig, men tværtimod tør hun indgå i diskussioner og fremstå med egne holdninger. Fortællinger om sociale koder og aflæsningsteknikker støtter således op om Lines overordnede fortælling om den udviklingsproces, hun gennemgår. Hun behøver ikke længere have holdninger som andre, men tør give udtryk for sine egne holdninger, hvorved hun i stigende grad finder ind til, hvem hun selv er.

Det er imidlertid ikke altid, at de unge fortæller, at de bruger aflæsningsteknikker, når de indgår i sociale sammenhænge. Nogle fortællingerne er derimod centreret omkring de kampe, de unge oplever i forhold til ikke at kunne aflæse andre. Camilla fortæller, at hun tidligere har været god til have kontakt med andre, men hun mener, at det ændrede sig under anbringelsen. Hun begyndte at tvivle på sig selv og sit eget værd:

C: Dengang [inden anbringelsen], når jeg kom ind i et rum eller klasselokale eller et eller andet, det var bare sådan 'Hej'. Nu, hvis jeg ikke kender nogen, så kryber jeg langs muren og ser, om jeg kan finde et hul henne i hjørnet, jeg kan gemme mig i, og hvis jeg så kan sidde der altid, mens jeg er der, så er det helt fint for mig. Jeg tænker mere over, 'hvad skal jeg sige til dem?'. Jeg kan næsten ikke engang huske, hvad jeg så i fjernsynet i går, så jeg kan ikke spørge, 'så I det der i nyhederne?', for jeg kan ikke engang selv huske det. Jeg tænker meget over, hvad andre tænker om mig. Det gjorde jeg ikke dengang, der var jeg mere åben og glad. Sådan, som jeg gerne vil være i dag, det var jeg dengang

I: Hvordan kan det være, at det har ændret sig, tror du? Er det, fordi du er blevet ældre, eller?

C: Jeg tror måske, det har noget at gøre med, at jeg bare sådan blev smidt ud, så var jeg der, og så skulle jeg det andet sted hen. At jeg ikke rigtig følte, jeg hørte til nogen steder, og det ligesom måske et eller andet sted har givet mig følelsen af, at der ikke er nogen, der vil have mig. Mine forældre ville ikke have mig, og mine plejeforældre ville ikke have mig. At jeg bare ikke var god nok. Det er i hvert fald det, jeg altid siger, når der er sådan et eller andet, det er, at jeg ikke er god nok. Det er det højeste for mig, det er, at jeg kunne føle, at jeg er god nok. [...] Et eller andet fra andre mennesker har gjort, at jeg er begyndt at tvivle på mig selv, og det gør, at jeg ikke kommer ind og lossere døren op, når jeg kommer selv. At den der selvtillid, den mangler, fordi hvad nu, hvis de heller ikke kan lide mig, hvad nu, hvis de synes, jeg er mærkelig. (Camilla, interview 1)

I Camillas fortælling indgår fortællingen om manglende selvtillid og manglen på sociale koder i en mere gennemgående fortælling om oplevelsen af at stå uden for det sociale. Denne fortælling forløber gennem empiriindsamlingen. I interview 3 fremhæver Camilla således igen, at hendes mangel på sociale koder bunder i opvæksten, hvor hun aldrig lærte at indgå i sociale sammenhænge:

Havde min plejefamilie været bedre, havde jeg nok også bedre kunne have relationer til andre mennesker i stedet for, at jeg føler, jeg bare var

sådan en, de fik penge for at have. Havde de [plejefamilie] bare vist mig og lært mig noget om, hvordan det er at være sammen med andre mennesker, for det havde jeg jo ikke lært hjemmefra, så ville jeg nok heller ikke have så svært ved det i dag. Og det ville nok ikke være sådan en kamp for mig i dag, som det er, for jeg tror jo, at alle folk har en eller anden skummel bagtanke, når de bruger tid på mig, og det irriterer mig egentlig, for det er jo ikke altid sådan, det er. Jeg er også meget åben, og det er nok min fejl, men jeg siger til folk, at jeg tror, de har en eller anden bagtanke, siden de gider bruge tid på mig, og det kun er, fordi de ikke kan finde andre. Det vender sig som regel om og bider mig i røven, for det bliver folk jo trætte af, hele tiden at rende rundt og føle, at de ikke gør det godt nok. (Camilla, interview 3)

Camilla trækker tråde fra sin opvækst hos sin biologiske familie såvel som i plejefamilier til sine mangelfulde sociale kompetencer i dag. Hun danner således meningskonstruktioner, hvor fortiden får en central betydning for hendes oplevelse af i dag at stå uden for det sociale. Når hun indgår i sociale relationer, fortæller hun, at hun har en adfærd, der får andre til at tage afstand fra hende, og således kommer fortællingen til at handle om Camillas oplevelser af egne mangler.

Fortællingerne fra Camilla om manglende selvtillid og en mangel på indsigt i sociale koder peger på, at der er noget grundlæggende menneskeligt på spil i Camillas fortællinger, nemlig hvad der i Giddenske termer betegnes som ontologisk usikkerhed. Ontologisk sikkerhed handler om den enkeltes fundamentale tillid til sine omgivelser, oplevelsen af tilhørsforhold og tager blandt andet udgangspunkt i rutiner og genkendelighed (Giddens, 1990). Camilla giver udtryk for, at hun oplever, andre mennesker har skumle bagtanker, og følgelig har hun vanskeligt ved at finde sig tilpas i selskab med andre. Hun nærer med andre ord ikke basal tillid til andre såvel som til sig selv, hvilket medfører en emotionel overfølsomhed. I grundlæggelsen af ontologisk sikkerhed spiller fortiden en væsentlig rolle, da det er under opvæksten, fundamental tillid skabes (Giddens, 1990).

I Anettes fortælling fremgår ligeledes en ontologisk usikkerhed, idet hun giver udtryk for en manglende tillid til andre såvel som til sig selv. En manglende tillid, som i fortællingen bunder i, at hun gennem sin opvækst ikke har oplevet andres tillid. Eksempelvis fortæller hun, at hun bliver overrasket, da en for hende fremmed familie beder hende holde øje med deres tasker. Denne oplevelse sætter tanker i gang hos hende, som udfordrer det billede hun har af sig selv og sin egen rolle i forhold til de sociale omgivelser. Hun var en, man ikke kunne have tillid til. Men måske er det faktisk anderledes. Måske kan man godt vise hende tillid. Da familien beder hende passe på taskerne, oplever hun:

Så føler man ligesom, der er noget tillid til mig, selvom de ikke engang kender mig. Det er både behageligt og ubehageligt. Jeg ved det ikke. Det

føltes faktisk ubehageligt på en eller anden mærkelig måde, fordi det føltes som for meget. Men nok også mest, fordi jeg ikke har været vant til det, men det har ligesom åbnet mine øjne for, at jeg ved, hvorfor jeg har så svært ved at stole på folk, fordi jeg måske ikke har tænkt sådan på det før. At det egentlig nok også handler om, at der ikke er nogen, der har stolet på mig, så hvorfor skal jeg stole på andre, altså. Hvis jeg ikke er til at stole på, så er der vel heller ikke andre, der er til at stole på. Ja... Jeg er blevet mere klog på mig selv, men det har så også gjort lidt ondt at blive mere klog på sig selv. (Anette, interview 2)

En mindre hændelse i hverdagslivet påvirkede Anette til at udfordre grundlæggende tanker om sig selv. Disse tanker kan ikke udelukkende betragtes som en positiv udviklingsproces, for som Anette fortæller, gør det til tider ondt at blive mere klog på sig selv. Tankerne konfronterer hende nemlig med, hvad hun havde – og ikke havde – under sin opvækst. Hun oplever, at hun ikke har modtaget andres tillid og herved været en del af et støttende (familiært) fællesskab. Generelt peger de unge på, at de har mistet tillid til mennesker i deres omgivelser, da de har oplevet mange svigt gennem deres opvækst, hvorved fortællinger om ontologisk usikkerhed er mere reglen end undtagelsen i fortællingerne.

Fortiden spiller ofte en central rolle i de unges fortællinger om deres oplevelser under interviewtidspunkterne. I fortællingerne pointeres det, at der er risiko for, at anbringelse fører til en form for social isolation fra jævnaldrende enten ved, at den anbragte selv tager afstand fra sine sociale omgivelser eller ved, at andre på grund af stigmatiserende mekanismer tager afstand fra den anbragte. Ofte sker der et miks af de forskellige årsager. Trine fremhæver som Camilla, at der ved anbringelser sker mekanismer, som forstyrrer – eller ligefrem modarbejder – den enkeltes tilegnelse af sociale koder. Hun præsenterer en fortælling daterende tilbage til 10. klasse, hvor hun kom på efterskolen, og hvordan hun oplevede at omgås jævnaldrende:

T: Så kom jeg på efterskole, og det var et helvede... [...] Jeg så det nok lidt som et lynkursus i sociale færdigheder. Jeg havde lidt glemt, hvordan det var at være sammen med nogen på ens egen alder, når man kun ser kommunefolk og psykologer og kontaktpersoner, det er lidt noget andet

I: Du var ikke så meget sammen med jævnaldrende det første anbringelsessted?

T: Det var jeg i starten, altså, jeg har haft gode venner, og det har gået godt i skolen, men så fik jeg det bare så skidt... Lukkede hele verden ude og tænkte 'nu lægger jeg mig under dynen, og så ligger jeg der', og så havde jeg ligget der lidt for længe, og så kan man godt nærmest helt glemme, hvordan det egentlig lige er... Det mærkede jeg jo også, da jeg startede på den nye folkeskole, i 9. klasse. Jeg var mega naiv. Nu havde

jeg vænnet mig til kommune-folk og psykologer, så når der kom nogen og spurgte 'hvorfor er du flyttet hertil?', så var jeg helt ukritisk og svarede 'det er, fordi jeg er kommet i plejefamilie'... Av... Så der var jeg nok lidt for naiv og tænkte 'hvis der er nogen, der spørger ind til mig og mit liv, så er det bare, fordi de er interesserede og venlige', men det er det ikke altid. Så det første halve år på efterskolen, det var rigtig hårdt, og jeg tror, at de syntes, at jeg var mega sær. Det var jeg også. (Trine, interview 1)

I såvel Trines som Camillas fortællinger om at indgå i sociale sammenhænge er meningskonstruktioner centreret omkring anbringelsens påvirkning på deres kendskab til sociale koder. Lines fortælling om at indgå i sociale sammenhænge var derimod flettet ind i en forandringsproces at sit eget selvbillede fra at være en, der forsøgte at aflæse koderne til at være en person, der har tryghed ved at være sig selv. I Anettes fortælling præsenteres kopiering af andre som en ressourcekrævende, men nødvendig, aflæsningsteknik hun bruger, når hun er i sociale sammenhænge for ikke at falde udenfor. Generelt er Anettes fortællinger ofte centreret om hendes oplevelse af at stå uden for det sociale, og at hun oplever omgivelserne har en begrænset forståelse for, hvem hun er, og hendes opvækstbaggrund. Hendes behov for at trække på aflæsningsteknikker afspejler denne overordnede fortælling, da hun oplever, at hun ikke har andre muligheder. Hun kan ikke give udtryk for, hvordan hun i virkeligheden har det.

Der præsenteres således forskellige former for forhandlinger, eller nærmere kampe, i forhold til de unges oplevelser af at indgå i sociale sammenhænge med andre mennesker. I den forbindelse anvender de indtryksstyring, eller de forsøger i hvert fald. Mens der til tider fremhæves en aktiv brug af aflæsningsteknikker, fortælles der andre gange om de frustrationer, der er knyttet an til ikke at kunne aflæse andre mennesker i sociale sammenhænge, og som følge heraf have svært ved at agere naturligt i situationen. Samlet set tegnes der et billede af, at strukturelle indvirkninger på den enkeltes liv skinner igennem, idet de unge i deres konstruktioner af socialitetens vilkår trækker tråde tilbage til omstændigheder under anbringelsen, såsom valget af plejefamilie samt kontakten til psykologer og sagsbehandlere. Herudover fremgår det, at de unge er yderste bevidste omkring og kæmper for at falde naturligt ind i sociale sammenhænge. Der er således udtryk for, hvad Goffman karakteriserer som en overdreven selvbevidsthed og anden-bevidsthed.

Dette peger på, at når de unge befinder sig i sociale sammenhænge, anvender de, hvad Hitlin & Elder betegner pragmatisk agency, idet situationerne kræver en særlig bevidsthed, hvor de unge ikke har rutineprægede handlemønstre at trække på, men tværtimod fortæller om aflæsningsteknikker for at få indsigt i andres måder at handle på. At der er tale om pragmatisk agency for de unge i situationer, der for andre synes naturlige og rutineprægede, betyder samtidig, at de unges muligheder for at trække på tidshorisonter begrænses til et fokus på her-og-nu og håndtering af den

enkelte situation. Der er herved risiko for, at tankerne bliver selv-refererende og fører til tidsspild for den enkelte ung, da der ikke er mulighed for at tilrettelægge handlinger efter mere vidtstrakte tidshorisonter, men kun at handle inden for et snævert defineret tidsrum.

Oplevelserne af kampe knyttet an til at indgå i sociale sammenhænge har således vidtstrakte konsekvenser for de unge, der ikke udelukkende handler om oplevelser af anderledeshed, men også på et mere strukturelt plan handler om, at de unges handlemuligheder inden for tidshorisonter begrænses, og et koncentreret fokus på her-og-nu begrænser mulighederne for at handle efter langsigtede mål eller konstruktionen af identitetsskabende længerevarende handlemønstre. Dette kan være en årsag til, at Line i ovenstående citat fremhæver, at: 'jeg er ved at være mig' (Line, interview 4) på et tidspunkt, hvor hendes opmærksomhed i mindre grad er rettet mod at tilpasse sig situationen, hvorved der frigives tid til, at hun kan tilrettelægge sine handlinger og holdninger efter mere langsigtede tidshorisonter.

At møde andre mennesker

Der findes således sociale koder, som skal anvendes i sociale sammenhænge, for anvendes de ikke, risikerer den enkelte at skille sig ud og opleve sig stigmatiseret. Som en del af disse sociale koder foregår der ofte en forhandling i de unges fortællinger i forhold til, hvorvidt de skal fortælle andre om deres baggrund og opvækstvilkår, eller om de nærmere skal holde baggrunden skjult og forsøge at passere som nogen med en normalbiografisk opvækst. Der fremstår tydeligt to forskellige teknikker blandt de unge i forhold til dette. Mens en del af de unge typisk vælger at holde deres baggrund skjult, vælger andre at være åbne om den ved indledende møder med andre mennesker. Ligegyldigt hvilken teknik den enkelte bruger, er det imidlertid tydeligt i fortællingerne, at overvejelser om præsentationen til andre tillægges stor betydning og gives mange overvejelser hos den enkelte, der bygger på mange forhandlinger pro og contra det at skjule eller præsentere et muligt stigma.

En af de unge, der i sine fortællinger gennem empiriindsamlingen fremhæver anbringelsesbaggrundens stigmatiserende indvirkninger, er Anette. I hendes fortællinger præsenteres anbringelsesbaggrunden som et stigmatiserende vilkår i hendes møder med andre mennesker, idet hun oplever, at andre på forskellig vis tager afstand fra hende, hvis hun fortæller om sine opvækstvilkår. Det følgende illustrative uddrag handler om, hvordan Anette oplever at blive modtaget blandt jævnaldrende. I fortællingen foretager hun forhandlinger med sig selv, der handler om, hvorvidt og hvordan hun kan præsentere sig selv, når hun på den ene side ønsker at blive accepteret og anerkendt blandt sine jævnaldrende, men på den anden side oplever, at hun for at opnå denne accept går på kompromis i forhold til sit eget selv billede og selvrespekt. Fortællingen konstrueres herved omkring den konsekvens, at hun har svært ved at indgå i sociale relationer med jævnaldrende:

Jeg har aldrig rigtig fundet den gyldne mellemvej, hvor man er ok, hvis det giver mening. Jeg kan prøve at forklare det lidt mere nøje. Det er det der med, at man møder et menneske, og når man så kommer tættere på, så spørger de 'hvad laver din mor, hvad laver din far, hvor er du opvokset henne, hvor har du gået i skole?', og sådan nogle ting. Jeg kan godt lyve et stykke hen ad vejen, og det gør jeg også, for jeg har ikke lyst til at sige 'jeg er plejebarn', og stå med et kæmpe rødt skilt, der blinker, så jeg lyver meget henad vejen, men jeg har det ikke godt med at lyve, fordi jeg føler ligesom, at jeg er sådan en eller anden, der render rundt med nærmest en sæk over hovedet, hvor jeg ikke kan vise mig selv, eller en skuespiller, hvor jeg egentlig ikke er mig selv, fordi jeg bliver nødt til at lyve... Fordi, hvis jeg siger sandheden, og det har jeg jo prøvet nogle gange, hvor jeg måske prøvede at sige det på en mild måde, hvor jeg har sagt 'jeg har været i plejefamilie hele mit liv', og så har jeg egentlig ikke sagt så meget mere end det. Når man så har gjort det, så er der enten sket det, at folk er sådan 'nej, det er jeg bare ked af at høre, hvorfor er du blevet anbragt? Nååå, hvor er det bare synd for dig' [sagt med forvrænget og pylrende stemme]. Så føler man sig som sådan en eller anden lille, nuttede kanin, eller... En eller anden sådan lemlæstet person, der har et ben, der hænger efter sig eller sådan et eller andet. 'Ej, hvor er det bare synd for dig', ja, og...? Nu har jeg hørt det 20.000 millioner gange i mit liv, kan I ikke stoppe med at sige det, det er bare mit liv, der er ikke noget specielt ved det. Den anden reaktion, det kan være, at de simpelthen bare går, for så gider de ikke snakke med mig. Jeg tror måske, det er, fordi det er noget, de ikke kan forholde sig til, fordi de aldrig har oplevet det, og så skræmmer det dem væk. Det er ubehageligt, for så føler man sig lige pludselig udenfor, og hvis det så er en person, der er højt oppe i flokken, der gør det, og det er ofte dem, der faktisk reagerer sådan, fordi det er ofte dem, der er højt oppe i flokken, der har det mest normale liv, hvis man kan sige det sådan, så rykker resten af flokken efter, og så står du helt alene. Og der er jeg ikke lige typen, at når hele flokken rykker derover, der kommer hen og snakker med dem... Så føler jeg mig lidt som et monster eller et eller andet afskyeligt. Men jeg kan heller ikke gøre det der med, og det er sådan en ting, jeg har fundet ud af om mig selv, jeg kan ikke leve med at rende rundt og være en skuespiller hele tiden, fordi jeg får det dårligt med bare at rende rundt og lyve hele tiden, fordi så føler jeg, at jeg ikke kan være mig selv. Hvis jeg ikke kan være mig selv, hvem skal så kunne lide mig? Jeg kommer aldrig til at kunne lide mig selv, så længe jeg går og forestiller mig, at jeg er en anden. Så får jeg aldrig nogen selvtilid. Hvad er så resultatet? Er det, jeg skal gøre, som jeg nogle gange har gjort, at lade være med at sige så meget, men når de så virkelig spørger, så sige, at jeg har været anbragt, og så kun have noget at gøre med dem, som gider mig? Men hvis jeg gør det, og det er det, jeg indtil videre oftest har

gjort, så sker der bare det, at det kun er dem, der har et unormalt liv, der gider mig. Jeg har ikke en eneste ven, der har et normalt liv. Altså, det definerer mig selv som en eller anden ting, der kun kan være venner med en eller anden, der er blevet mobbet eller har været hjemløs eller psykisk syg. Altså, det, synes jeg, er mærkeligt. Det er jo ikke for at dømme dem, men det gør alligevel ondt et eller andet sted. Og det er ikke, fordi jeg som sådan ser et problem i, at man er unormal, hvis man kan sige det sådan, men det gør alligevel ondt, at man ligesom bliver skilt ud fra flokken. At det er ligesom, man kommer over i en speciel flok, hvor der kun er specielle mennesker, der lider af et eller andet... (Anette, interview 2)

Anette berører i uddraget væsentlige sider af stigmatiseringens facetter. Hun oplever at kunne vælge mellem at påtage sig to stigmatiserende roller: Enten kan hun være offeret, der har behov for omsorg, eller også kan hun være den fremmede, andre ikke kan forholde sig til. Ingen af disse tilbudte roller finder Anette attraktive, idet hendes personlige erfaringer fortæller hende, at der er flere nuancer til hendes selvidentitet end som så. Problematikkerne ved at påtage sig og ønsket om at forhandle kategoriserende stereotyper pointeres af Loseke i forhold til formulafortællingers konstruerede identiteter samt af Goffman i relation til samfundskonstruerede identitetsnormer, ingen kan leve op til, hvorfor stigmatiseringer er knyttet an til interaktionsroller frem for til individuelle personer.

Det handler imidlertid ikke udelukkende om, at Anette ikke ønsker at påtage sig de tilbudte roller, fordi hun ved, at hun dækker over flere nuancer, end disse roller tilskrives. Der er noget mere væsentligt på spil for hende. Som hun fremhæver, handler det om hendes egen selvrespekt. Hvis hun handler, som hun oplever, hun bør handle for at passe ind i sociale sammenhænge, mister hun sig selv, idet hun i så fald vil agere en anden. Herved opnår hun aldrig, hvad hun ønsker: At blive accepteret af andre som den, hun er, og indgå i sociale sammenhænge på denne præmis. Samtidig oplever hun, at andre ikke accepterer den, hun er, men tværtimod tilbyder hende de to stigmatiserende roller. Der konstrueres således, hvad der kan betegnes som socialitetens dilemma i Anettes fortælling.

I følgende interviewsekvens fortæller Line som Anette om de roller, hun oplever at blive tilbudt i mødet med andre mennesker og forskellige overvejelser tilknyttet disse roller. Med udgangspunkt i en fortælling om, hvilke spørgsmål hun møder i sociale sammenhænge, ledes refleksionerne over på kampene for at bevare eget selvbillede:

L: Spørgsmålet, man får i næsten alle forsamlinger, er 'hvad laver du?', og tit også 'hvad laver dine forældre', eller 'hvor kommer du fra?', eller du ved alt sådan noget der. Og det er nogle gange de spørgsmål, jeg kan køre mig selv op over, hvis jeg får. Nogle gange spørger de jo slet ikke,

vel, men tænk nu, hvis der lige pludselig er nogen, der spørger. Nu har jeg lige arbejdet rigtig meget med at skulle være ærlig, når jeg mødes med nogen, jeg ikke kender, men før det vidste jeg ikke, hvad jeg skulle sige, fordi jeg har ikke lyst til at fortælle, hvad jeg laver, og jeg har slet ikke lyst til at fortælle fremmede mennesker, hvor jeg kommer fra. Nu tager jeg mig selv i bare at sige det, og så sidder de nogen gange sådan lidt med kæberne nede og ved ikke, hvad de skal sige, og så ved jeg igen ikke, hvad jeg skal gøre, for jeg ved ikke, hvad jeg skal sige, og så har jeg et godt forsvar, der hedder at grine. Så griner jeg bare sådan lidt akavet, ja. Så det er spørgsmålene, jeg kan få, når jeg er nogen steder, som jeg godt kan have det sådan lidt... Fordi jeg gerne vil være så perfekt, det er jo det, der er, den der skide perfektion...

I: Hvorfor vil du gerne være perfekt?

L: Jeg tror, det er mine egne forventninger til, hvad det er for et billede, man skal have af mig. Det er mig, der vil have, at de skal have det billede af mig, og jeg vil gøre alt for, at det ikke skal krakelere eller blive ødelagt eller noget som helst. Der må ikke være nogen slinger i valsen. Så det er, fordi jeg føler, at jeg skuffer mig selv, hvis jeg kommer til at bryde mit billede

I: Så det er ikke noget, andre har sagt til dig, at du skal være perfekt? Det er noget, du selv har opbygget?

L: Ja, det tror jeg. Og så kan jeg jo godt lide at studere mennesker, altså, i stilhed [griner]. Belurerene og sådan noget, og så har jeg jo bygget en person op, som jeg synes, jeg skal være, og det har jeg så bestemt mig for at være, og hun kommer ikke derfra, hvor jeg kommer åbenbart, altså, du ved

I: Hvor kommer hun fra?

L: Hun kommer fra en kernefamilie med to forældre, og bedsteforældre, og du ved, alt det der. Og jeg lader også folk tro, at det gør jeg. Det er nemt nok, hvis man bare ikke bliver spurgt om noget. Men det er, fordi jeg gider ikke, at folk skal til at forholde sig til det, og det der med at blive et offer, det kan jeg slet ikke, jeg hader offerordet. Jeg er ikke noget offer for noget. Jeg gider ikke være i offerrollen. Nej. Jeg er ikke så god til, når folk 'nå, det er også synd for dig', eller 'du har også haft det hårdt'. Jeg har jo ikke prøvet andet, så hvad fanden. Jeg kan da godt se, at det er lidt anderledes, men jeg ved det ikke...

I: Hvorfor tror du, at du har så store aversioner mod offerrollen?

L: Det er, fordi en del af mig vil nok egentlig gerne have, at nogen har beskytterrollen over for mig og snakker på mine vegne og tager over nogle gange, og det misunder jeg jo mega meget, og det er de der ofre jo gode til at få, altså, men jeg kan ikke lide måden, man gør det på. Jeg væmmes lidt ved det, men det er også, fordi det er en side af mig selv, som jeg egentlig har, som jeg bare ikke gider at erkende, at jeg har. Så jeg kan ikke lide måden, de får det på, men jeg vil gerne have det, de får af at gøre det. (Line, interview 2)

I mødet med andre pointerer Line og Anette, at man ofte spørges, hvad man laver, og hvor man kommer fra. Det er spørgsmål, som begge frygter, idet spørgsmålene udfordrer deres mulighed for at kontrollere situationen og de informationer, de ønsker at give til andre med henblik på at undgå stigmatisering. Line konstruerer en fortælling, hvor hun ikke kan bruge andres medlidenhed og offertilskrivelse til noget, da der i denne form for fortælling ikke findes de ressourcer, som hun har behov for. Hun fremhæver én form for ressource – eller sekundær gevinst i Goffmans termer – hun ønsker sig fra offer-fortællingen, og det er omsorgen, som ofrene er gode til at modtage fra andre. Offerfortællingen underkender imidlertid sider af hende selv, hun er i færd med at opbygge, idet hun befinder sig i en proces med at acceptere sin baggrund og se den som en ressource, der gør hende unik, og som betyder, at hun besidder særlige kompetencer og en særlig viden. Dette selvbillede fremgår i interviewsekvensen, men også generelt gennem hele empiriindsamlingen er det denne proces mod større selverkendelse og selvværd, der kendetegner Lines fortællinger.

Trine peger som Anette og Line på den tilskrivelse af en offerrolle, som hun ofte oplever i mødet med andre mennesker, men hun fremhæver lige som Line, at hun har det tvetydigt med rolletilskrivelsen, for på den ene side ønsker hun ikke at blive betragtet som svag, men samtidig vil hun gerne kunne drage fordel af de sekundære gevinster:

Jeg ønsker ikke at være sådan en svag en, skulle jeg til at sige. Men det synes jeg tit, folk ser. Det virker som om, de ser mig som sådan en, 'hende skal vi lige passe lidt på'. [...] Og på den anden side vil jeg også... Altså, på den ene side gider jeg ikke, at folk sådan dømmer en, eller jeg er bange for, at folk ser ned på mig, men alligevel har jeg det også sådan, at... Nu skal jeg lige tænke, hvordan jeg skal sige det, fordi jeg ved ikke, om jeg synes, det er helt i orden at have det sådan, men for eksempel på mit studie, så vil jeg da også gerne, at jeg kan få noget ekstra snor eller have ekstra fordele ved, at jeg har den baggrund, jeg har. Så det er sådan lidt dobbelt. Jeg gider ikke, at I dømmer mig, men jeg vil gerne have det der ekstra. Men jeg tror også, det er, fordi jeg er bange for, jeg ikke kan klare det, og så vil jeg gerne sikre mig. (Trine, interview 2)

Trine reflekterer over, hvorvidt hun kan sættes over for samme krav som sin jævnaldrende, eller om hun kan påkræve sig en ret til yderligere støtte. På den ene side ser hun sig selv som ligeværdig, men samtidig vil hun gerne drage fordel af sin baggrund. Som Goffman (2009) fremhæver, kan et kendt stigma anvendes som en undskyldning for nederlag eller til ikke at skulle konkurrere med andre. Trine er dog usikker på, hvorvidt hun mener, at det er okay at anvende stigmatiseringen til egen fordel, men potentielt set kan fortællingen om anbringelsesbaggrunden anvendes som en ressource for de unge.

Jansen (2010; 2011) fremhæver på baggrund af sit studie blandt unge, der er i eller lige har forladt en anbringelsesinstitution, at disse unge af deres omgivelser tilbydes to former for diskursive subjektiveringspositioner, enten som ofre eller som ballademagere. Jansen finder imidlertid, at de unge i deres fortællinger forsøger at forhandle sig frem til andre former for positioner ved at afvise de tilbudte positioneringer og etablere andre, mindre problematiske positioner for dem selv. Nogle gør det ved eksempelvis at inkludere anbringelsen som en del af deres udviklingsproces og positionere sig selv som normal.

I mine analytiske fund fremgår det ligeledes, at de unge afviser og forhandler om de roller, som de tildeles af andre. I Lines fortælling fremgår det eksempelvis, at hun aktivt søger at præge, hvordan andre betragter hende. Hun ønsker at præsentere et billede af sig selv, der er kendetegnet ved, hvad der hos Line fremstår som perfekte karakteristika: At komme fra en kernefamilie. I de tilfælde, hvor billedet er under pres, og hvor hun risikerer at blive mødt med en offerrolletilskrivelse, har hun udviklet, hvad hun betegner som en forsvarsteknik, hvilket er at grine. I stedet for forsvarsteknik vil jeg imidlertid nærmere betegne grinet som en hjælpeteknik. Grinets funktion er ikke så meget at yde Line et forsvar, som det er at hjælpe andre med at håndtere viden om hendes baggrund uden at måtte udtrykke medlidenhed med hende eller at blive mundlamme. Herved skaber grinet et alternativ i situationen, og hun konstruerer således en mulighed for andre og sig selv i forhold til at handle på måder, der for Line har større værdi end at blive mødt med offerrollen eller tavshed.

Anette, Line og Trine konstruerer fortællinger, hvor de søger at styre de indtryk, de giver til andre mennesker i umiddelbare møder, ved at skjule forhold omkring deres baggrund. Der er imidlertid andre fortællinger, hvor det at fortælle om anbringelsesbaggrunden falder den enkelte mere ligetil. Et eksempel på dette er Christians fortælling, idet han fremhæver, at når han møder nye mennesker, fortæller han dem om sin baggrund, hvis de spørger:

Jamen, hvis folk spørger, så får de historien. Altså, selvfølgelig ikke ned til mindste detalje, men selvfølgelig, at man har været anbragt og sådan nogle ting, så der er jeg åben nok. (Christian, interview 2)

Han fremhæver, at hans åbenhed adskiller sig på en positiv måde i forhold til, hvordan han oplever andre, der har været anbragt, handler. Imidlertid mener han, at opvækstbaggrunden ikke bør skjules, da der i denne ligger ressourcer, som gør ham stærkere end andre. Eksempelvis at han besidder en evne til at handle i pressede situationer. Desuden mener han, at folk kan håndtere informationerne, for de *'er jo voksne mennesker'* (Christian, interview 2).

Dette betyder imidlertid ikke, at Christian ikke forhandler med sig selv om, hvad han inddrager andre i, og hvad han holder skjult. Ved interview 1 fortæller han, at han præsenterer en facade af sig selv fremfor at vise andre, hvordan han føler, og hvem han er. Da vi under interview 2 atter kommer ind på denne oplevelse ved, at jeg spørger ham, om han stadig bruger facader over for andre, svarer han:

Facaderne er der, og de bliver ved med at være der. Fordi, hvis du så mig uden facader, ville du sige, at jeg skulle indlægges på psyk, på den lukkede. Så der er altid et smil på og et lidt for højt grin og lidt for meget energi i det, jeg laver, og sådan nogle ting. Så lige så snart, jeg kommer hjem, så kan jeg sætte mig til at tude i et hjørne eller lægge mig i fosterstilling i min seng og ikke komme ud af min seng i 24 timer, fordi man simpelthen ikke har overskud til det [...] Altså, jeg har bare en facade oppe, der er glad. Det bliver jeg nødt til, for jeg har det ad helvedes til lige nu, jeg er ved at brænde op indvendig. (Christian, interview 2)

Christian oplever, at han skjuler væsentlige sider af sig selv og sin egen sindstilstand. Det bliver han nødt til, da han mener, at omgivelserne ikke har forståelse for, hvordan han har det. Han trækker derfor på en energikrævende facade som en håndteringsmåde, hvor han i offentlige sammenhænge smiler og forekommer glad. Ved næste interview har Christian imidlertid nuanceret sit syn på at have en facade i forhold til andre, for han oplever nu, at han er blevet bedre til at vise andre, hvem han er, og hvordan han har det. Da jeg igen spørger ind til hans oplevelser i forhold til at bruge en facade i offentlige sammenhænge, svarer han:

C: Jeg har pillet alle facader ned. Eller det er jeg blevet nødt til. Altså, alt hvad der hedder facader, dem piller jeg fra. Hvis jeg ikke er glad, så er jeg ikke glad. Så gider jeg ikke sidde og bruge energi på at være en anden. Og det er faktisk det, jeg har brugt det sidste halve års tid på at få tromlet igennem med mig selv

I: Så du er blevet bedre til at vise...

C: Hvem jeg er, ja...

I: Ja, vi har snakket meget om det før det der med, at du ikke rigtig følte, at du kunne vise, hvordan du havde det

C: Jeg har altid syntes, det var nemmere at have en facade oppe end at vise folk, at man faktisk er lidt ked af det, eller man er lidt sur, eller man... Ja...

I: Det er noget stort, der er sket på det sidste...

C: Ja, der har været mange små skridt det sidste halve års tid, men de små skridt er blevet til nogle store skridt, og så er det blevet til løbeskridt i stedet for, og så er vi sgu nået langt. (Christian, interview 3)

I interviewfrekvensen fremgår en handlingsforandrende proces for Christian, og sammenlagt er de små skridt blevet til store og betydelige skridt. Fortællingen om at vise mindre facade og i højere grad vise omgivelserne, hvordan man føler, bærer således i sig de samme mekanismer som fortællingerne om at skjule baggrundsoplysninger om sig selv. Begge former for fortællinger handler om forhandlingerne om at indgå i møder med andre mennesker og de informationer, som man finder givtige og mulige at præsentere for andre. Det overordnede mål i fortællingerne er centreret omkring det fundamentale aspekt at finde ud af og turde vise for omgivelserne, 'hvem de er'.

Thomas reflekterer over, at der findes en sammenhæng mellem den enkeltes måde at præsentere sig selv og omgivelsernes reaktioner. Selv vælger han at fortælle om sin baggrund, idet han oplever, at andres reaktioner snarere påvirkes af, *hvordan* man fortæller frem for, *hvad* man fortæller. Den usikkerhed, som nogle udviser i deres præsentation af dem selv, er ifølge Thomas følgelig årsag til andre menneskers potentielle afstandstagen, frem for selve forholdet, præsentationen handler om. Eksempelvis at have været anbragt eller være homoseksuel:

T: Altså, man kommer jo ikke ind 'hej, jeg har været anbragt' uden at snakke med folk. Det er også noget med, hvordan man fremlægger det, ikke også. Hvis folk spørger, hvor jeg kommer fra, så 'der og der, jeg har været anbragt, og så fandt jeg så på det og det, og så fandt jeg ud af, at jeg ville læse på universitetet, og så gik jeg i gang med det', man behøves jo ikke gøre sig selv svag, vel. Man kan godt fortælle det som om, at det er naturligt. 'Nå okay', og så synes folk, at det er meget spændende, og så er det fint nok

I: Så det handler om, hvordan man præsenterer sin fortælling?

T: Lige nøjagtig. Altså, det mener jeg. Jeg mener ikke, at der er nogen svaghed i det. Jeg har ikke noget imod at have været anbragt på den måde. Det er ikke noget, jeg skammer mig over. Hvis der er nogen, der ikke kan lide mig, fordi jeg har været anbragt... Det har jeg heldigvis ikke prøvet endnu, eller det ved jeg jo ikke, men så vil jeg bare mene, at det er noget mærkeligt noget, og at han er uhøflig. Så det vil jeg ikke engang

føle, er plantet på mig, det tror jeg ikke. Så nej, det har jeg aldrig oplevet noget dårligt med, overhovedet. Men jeg tror, at det er det der med, hvordan man sælger sig selv. For der er ikke nogen, der gider, hvis man står 'bla, bla, bla' [siger lyde, som om man er en undskyldning for sig selv], altså, det er der jo ikke nogen, der gider. Det er lige meget, om man har været anbragt eller alt muligt andet, ikke også. Det er noget med, ja, hvordan fortæller man det? Eksempelvis, hvis der er nogen, der er homoseksuel, altså, jeg har jo ikke noget imod, at folk er homoseksuelle, men der er noget med, hvordan folk fortæller det, ikke også. Du kan hurtigt gøre det til et eller andet, men så er det egentlig ikke, fordi du er homoseksuel, det er på grund af din adfærd, at folk trækker sig. Som alt muligt andet. (Thomas, interview 3)

Thomas pointerer i citatet to perspektiver i mødet med andre: For det første er anbringelsesopvæksten en personlig fortælling. Derfor bør den enkelte ikke fortælle om opvæksten med mindre, man bliver spurgt, idet relationen ikke tillader denne form for fortrolighed. For det andet er den enkeltes præsentation af sig selv i mødet med andre bundet op til selvtillid og handlemønstre, og det er heri de stigmatiserende mekanismer ligger. Hvis den enkelte ikke respekterer sig selv, gør andre det ifølge Thomas heller ikke. Det handler om at kunne sælge sig selv.

At stigmatiseringen ligger i handlemønstre frem for i indhold af fortællinger fortælles også af Anette. Hvor Thomas imidlertid fortalte om mekanismerne i tredje person, fortæller Anette om dem i første person, idet hun fortæller, hvordan hun, formodentlig på baggrund af den sociale afvisning hun har oplevet gennem livet, har tillagt sig måder at handle, der medfører, at afvisningen i dag er en selvopfyldende profeti.

Det har nok noget at gøre med, at jeg på en eller anden måde, fordi jeg er blevet mobbet så mange år, så har jeg indarbejdet et eller andet system med, hvordan jeg reagerer, og så tiltrækker jeg det simpelthen den dag i dag. Jeg er så ved at prøve at blive bedre til at bearbejde det på en eller anden måde, så det ikke sker igen, men... Det er stadig lidt ned af bakke. (Anette, interview 1)

At mødet med andre og præsentationerne, der ligger heri, er langt fra simple fremgår tydeligt af citatet. For at Anette kan opleve et positivt møde med andre, oplever hun, at det ikke er tilstrækkeligt, at der er elementer, hun fortier eller tænker over, hvordan hun præsenterer bedst muligt. På et mere fundamentalt plan har hun gennem socialiseringen tillagt sig handlemønstre, som hun må kæmpe for at ændre, før hun kan indgå med mennesker på en ny måde. Denne ændringsproces tager tid, blandt andet fordi de enkelte møder fortsat holder hende i de mønstre, hun ønsker at ændre.

VENSKABERS PRÆMISSER

I det følgende analyseres på, hvordan de unge oplever møderne i hverdagen med jævnaldrende og finder deres egen plads i disse møder. Omdrejningspunktet er således konkrete møder og samværsrelationer. På baggrund af de unges fortællinger fremgår en række kompleksiteter i deres relation til jævnaldrende, hvor de på den ene side oplever sig afvist af andre, men på den anden side fravælger de også selv andres samvær. Meningskonstruktionerne i forhold til venskabs præmisser for de unge peger nemlig på, at de oplever at have meget på spil i forhold til at indgå i sociale relationer med andre.

Som de andre

Når de unge fortæller om deres nærmeste relationer til jævnaldrende, konstrueres disse fortællinger på logikker, hvor den enkelte præsenterer sig selv som tilsvarende eller forskellig fra sine jævnaldrende relationer. Ofte findes de to former for logikker hos den samme ung, og således foretages der i fortællingerne forhandlinger, hvor den enkelte i nogle tilfælde oplever sig lig med, men i andre forskellig fra, sine venner.

Sammenligninger med jævnaldrende findes i såvel fortællinger om fortiden som fortællinger om nutiden. I lyset af erfaringer med jævnaldrende i dag trækkes fortællinger om fortiden frem, som handler om opvæksten i anbringelse, og jævnaldrendes reaktioner på anbringelsen. I Camillas fortælling skabes der eksempelvis en sammenhæng mellem anbringelsesforløbet og en processuel social udskillelse fra jævnaldrende og hendes stigende følelse af anderledeshed:

C: Det var meget svært for min daværende omgangskreds at forstå det [anbringelsen], for det var noget mærkelig noget, for de havde jo både deres mor og deres far, og de boede jo enten ved en af dem, eller også var de jo gift, deres forældre, så de kunne ikke rigtig forstå det der med at bo i pleje. Så det blev også noget meget mærkeligt noget, fordi jeg havde det jo okay med det. Altså, det var bare sådan, at livet var. Så det påvirkede også min omgangskreds... Så flyttede jeg langt væk fra min bedste veninde, så kunne jeg ikke bare lige gå op til hende, så skulle jeg med bus, så det blev sådan noget... Jamen, det hele blev bare akavet

I: Gjorde det, at du så dem mindre?

C: Ja, det gjorde det. Det sidste stykke tid så jeg dem egentlig kun, når jeg gik i skole, for jeg begyndte at passe mig selv meget. Det har jeg altid gjort, men... Jeg har også altid lavet meget ballade. Jeg blev et nemmere offer at mobbe, synes jeg. Men jeg tror egentlig ikke, at det var, fordi jeg blev et nemmere offer. Jeg tror bare, at det var fordi, jeg reagerede mere på, at jeg blev mobbet, og på at jeg var den der... Ja...

Den svage i klassen. Det var rigtig svært, kan jeg huske. Jeg kan huske, at det var svært, min veninde begyndte selvfølgelig at finde andre veninder og sådan noget. Jeg kan huske, at det havde jeg det rigtig svært ved. (Camilla, interview 1)

Camilla foretager slutninger i sin fortælling, hvor forskellige processuelle forløb knyttes til hinanden. Anbringelsen og hendes oplevelser af at det er okay at komme i pleje, hvilket hendes jævnaldrende ikke kan forstå, og som konsekvens af anbringelsen sker der en stigende afstand mellem hendes jævnaldrende og hende selv. Såvel fysisk som forståelsesmæssigt, og hun oplever følgelig også i højere grad at blive mobbet, da hun nu skiller sig ud.

Fortællinger om social udskillelse er det typiske, når det handler om de unges oplevelser af deres sociale relationer med jævnaldrende i fortiden. Disse fortællinger om at være anderledes knyttes an til anbringelsen, hvorved anbringelsen fremstår som en stigmatiserende omstændighed. Thomas fortæller, at han oftest ikke blev inviteret med til de andre børns fødselsdage, da han var barn, for han kom fra børnehjemmet:

De andre børn var ikke så vilde med os ude fra børnehjemmet. De var jo vant til, at nogle af dem godt kunne være hårdere end andre, ikke også, så det... Og det kunne man da også godt se med børnefødselsdage og sådan noget der. Der var nogle fødselsdage, dem kom man ikke med til, og andre... Jeg kom da med til præstens søns, for jeg gik åbenbart i klasse med præstens søn, hans kom man alligevel med til. Men sådan var det jo. (Thomas, interview 1)

Børnene fra børnehjemmet var anderledes. Det kan imidlertid på baggrund af Thomas' fortælling diskuteres, hvorvidt anbringelsen præsenteres som den stigmatiserende omstændighed, eller om det snarere er børnenes adfærd ('nogle af dem kunne være hårdere end andre'), der præsenteres som den problematiserede omstændighed, der medfører, at børnene fra børnehjemmet ikke kommer med til børnefødselsdage. Generelt forhandler Thomas i sine fortællinger ofte om at forlige sig med en anden form for livsførelse, end han havde, da han var yngre, hvor han levede et forholdsvist vildt liv med narkotikamisbrug, hjem- og rodløshed. Eller måske snarere at han er i en proces med at tilskrive sig selv en anden form for identitet end den som hårdere og vildere end mange af sine jævnaldrende. At han præsenterer de anbragte børns adfærd som den problematiserede omstændighed kan herved ses i lyset af hans løsrivelse fra denne form for adfærd.

At fortællinger om samvær med jævnaldrende konstrueres i et samspil med en mere overordnet fortælling, som den enkeltes fortællinger gennem empiriindsamlingen centrerer i forhold til, fremgår også ved Lines oplevelser af og reaktioner på venindernes forståelse af hendes situation og deres hjælpende indsatser. Under

interview 3 fortæller Line, at hun har fået en ny lejlighed, og det er hun glad for, idet hun den sidste måned har boet hos en veninde. Det har været hårdt på flere niveauer. Dels fordi hun ikke har haft sit eget, dels fordi hun blev konfronteret med stigmatiserende billeder af sig selv, som hun til delvist accepterede. Hun svarer således på, hvad der er sket af positive ting i hendes liv siden sidste interview:

L: At have et sted at bo igen, ikke at bo ved min veninde i deres lille gæsteværelse i deres perfekte villa, så man rigtig kan mærke, hvordan man skiller sig ud...

I: Føler du, at du skiller dig ud?

L: Ja, det gjorde jeg rigtig meget, altså de havde jo begge to fuldtidsjobs, og jeg gik bare derhjemme og sov, og havde lidt ondt i livet, og deres liv kørte jo bare videre, selvom jeg havde det skidt. Så der blev jeg også sådan 'nu skal jeg bare i gang', og de syntes, jeg var lidt doven, og så tænkte jeg bare 'okay, er det doven, jeg er?', men der skal jeg også bare... At jeg har nogle andre problemer, end alle andre har. Så kan vi da godt kalde det doven

I: Hvad betyder det for dig, det der med du siger, 'er det doven, jeg er?'

L: Det kan jo betyde, at jeg føler lidt, at de ikke forstår mig. Men nogle gange vælger jeg at lade være med at forklare mig selv, og så tænker jeg bare ja, ja, så fjoller vi lidt med, at jeg er doven, altså

I: Hvordan kan det være, at du vælger at fjolle lidt omkring det?

L: Det er for, at jeg ikke skal tage mig selv så alvorlig og tænke over, hvad der skal ske, måske. For det kan da også godt være, at jeg er lidt doven, men det kan også være andre ting, der spiller ind. (Line, interview 3)

I sammenligningen med veninden oplever Line, at hun skiller sig ud – hun fremstår som en med ondt i livet og som er doven – og hun kan herved ikke leve op til den normalitets konstruktion, hun ønsker at præsentere af sig selv: En, der har styr på livet og kan varetage '*fuldtidsjob*'. At der kan være årsager til denne adfærd, oplever hun ikke, at der findes forståelse for hos veninden, og som konsekvens tilskrives adfærden Line som person frem for at adfærden kan tilskrives den situation, Line befinder sig i på tidspunktet: At hun har forladt en kæreste, står uden hjem og har droppet ud af uddannelsen.

Line afholder sig imidlertid fra at yde modstand mod venindens definition – eller i hvert fald den definition, som Line tilskriver veninden – idet at en kamp mod definitionen samtidig vil betyde for Line, at hun skal forholde sig til sin livssituation og

forventningerne om samliv og uddannelse, der netop er bristet. Det er derfor lettere at betragte tilbagetrækningen fra hverdagslivet som dovenskab indtil tidspunktet, hvor hun atter er klar til at forholde sig til livet. Herved sker der forhandlinger af de ydre og indre definitioner af den enkelte, og definitionskampenes rette tid.

I et senere interview peger Line på, at hun har fået større sikkerhed i og overskud til ikke at følge sine veninder, men derimod selv at definere sin livssituation. Hun ønsker at tage kontrol over eget liv ved eksempelvis at vælge aktiviteter til og fra alt efter sine egne lyster og (økonomiske) formåen. Disse valg har dog konsekvenser, idet hun oplever, at deres livsbaner følger forskellige ruter, hvilket fører til en adskillelse mellem Line og hendes ellers tætte veninder:

Mine veninder er jo uddannet og min bedste veninde skal giftes til sommer, og de har det der fancy hus og hund... Jeg ved godt, at jeg på en eller anden måde er nogle år bagud, altså i gåseøjne, ikke, men jeg tager bare den tid, jeg skal med det, men der kommer også et pres på mig med det... De er uddannet, og de har styr på deres økonomi, og der går altså lidt tid før, jeg er der igen. Og det synes jeg nogle gange, selvom vi er så gode veninder, og vi har det så godt, så kommer der en adskillelse mellem os på grund af det, fordi de ting, de laver, det kan jeg ikke altid være med i, og jeg har ikke lyst til at være sådan et lille offer, 'vi hjælper', altså, 'vi betaler for hende', og 'vi gør det og det'. Det vil jeg ikke have, så vil jeg ikke være med, og det kan blive sådan en kamp med sig selv også, for de vil jo gerne betale for mig, men jeg gider ikke blive betalt for, for jeg kan godt klare mig selv. Der er bare nogle ting, som jeg nogle gange skal sige nej til. Så nogle gange kan man godt føle, at ens veninder behandler en som et barn, og det er jeg bestemt ikke. (Line, interview 5)

Veninderne handler ud fra omsorg, men for Line får det ikke den tiltænkte betydning. Som tidligere belyst er Lines fortællinger overordnet set præget af at vinde kontrol over et liv og finde frem til en værdi i sin livssituation. Samtidig har hun gennem livet været vant til at påtage sig et stort ansvar, såvel for sig selv som for resten af sin familie. Hun har i et tidligere interview belyst, at hun nu endelig er parat til at betragte ansvar som positivt og ikke som en byrde, der er hende pålagt. Idet veninderne tilbyder at overtage en del af ansvaret fra Line, udfordrer de således hendes egenkontrol og udfordrer hendes fortælling om sig selv som en, der ved egen hånd er ved at få styr på sit liv.

Det er imidlertid ikke altid i fortællingerne, at de unge præsenterer dem selv som anderledes end jævnaldrende i deres nærmeste omgangskreds. Hvor fortællingerne om at opleve sig som anderledes end sine jævnaldrende konstrueres omkring dikotomier som normalitet – afvigelse og forståelse – misforståelse, konstrueres fortællinger om at betragte sig selv som tilsvarende sine jævnaldrende nærmere

inden for en forståelsesramme af ligeværd, fællesskab og gensidig empati. Det er imidlertid væsentligt, at det ikke fortælles frem som et ligeværd med jævnaldrende generelt, men med en gruppe af jævnaldrende, som man kan identificere sig med, idet de kan befinde sig i livssituationer tilsvarende en selv. Fortællingerne om at opleve anderledeshed eller at opleve ligeværdighed til jævnaldrende i de nærmeste relationer, bygger således på, hvilket segment af mennesker den enkelte definerer sine nærmeste jævnaldrende til at tilhøre.

I forhold til at opleve ligeværdighed med sine nærmeste jævnaldrende fortæller Christian, at han finder det positivt at være blandt sine nye studiekammerater, der som ham selv har deres at kæmpe med. Det giver dem nemlig et stærkere fundament for sammenhold og forståelse, end han mener, der findes på de andre studiehold, og det er følgelig en ressource, at de kan finde støtte i hinanden:

C: Det er nogle fantastiske mennesker, jeg arbejder sammen med, og det er ikke en børnehave, som jeg troede, det ville være. Det er faktisk folk i min aldersgruppe. Og man kan egentlig også være glad nok, for jeg er ikke den eneste, der sidder med diagnoser. Vi har otte, der har ADHD

I: Okay, hvor mange er I?

C: 25. Og en, der er skizofren, og kører på samme medicin, som jeg gør, og to med bipolare sygdomme. Så det er en meget mikset gruppe, men alligevel gør det os nok også stærkere, end de andre hold der er derude [på skolen], fordi vi kommer lidt tættere på hinanden. (Christian, interview 3)

Christian vægter i sin fortælling om de jævnaldrende, han færdes iblandt, at trække på fællestrækkene og ikke på, hvad der adskiller dem fra hinanden. Herved karakteriseres fortællingen af ligeværd og empati. Thomas fortæller ligeledes om hans oplevelser med jævnaldrene med udgangspunkt i den empati, som kendetegner hans studiegruppe, idet de alle oplever udfordringer i livet fra tid til anden. Udfordringer, som de finder støtte og forståelse hos hinanden i forhold til:

Vi er meget åbne i de [studie]grupper, jeg har været i, hvis der er en, der har det lidt skidt, jamen, så er det sgu i orden at have det skidt. Så prøver vi at hjælpe lidt, ikke også. Så på den måde er jeg forpligtet, men det får man også igen, ikke. Altså, vi har et godt sammenhold på mit studie. Det har vi. I hvert fald os, der er i den gruppe, vi har et lidt specielt... Vi er også sådan, men det er nok også derfor, vi har fundet sammen, fordi vi har også det der menneskelige... Jamen, hvis der er en, der ikke har det så godt, så arbejder han altså ikke lige så hurtigt for tiden, og det gør heller ikke noget, altså. Så længe man ved, hvad der foregår. (Thomas, interview 2)

Hos Thomas såvel som hos Christian fremgår det, at der kan opstå særlige ressourcer ved at finde sammen med jævnaldrende, der minder om én selv. Det er væsentligt at bemærke, at der imidlertid er tale om et sammenhold – en gruppedannelse – blandt mennesker, der adskiller sig fra de andre. Dette sammenhold præsenteres dog ikke som en gruppe af stigmatiserede, der defineres af andre til at høre sammen, men nærmere som et tilvalg af hinanden, for som Thomas fremhæver, *'vi har det der menneskelige'*.

Hvordan fortællingerne om samværet med jævnaldrende præsenteres, giver således en væsentligt indsigt i, hvordan den enkelte ung betragter sig selv. Herunder hvorvidt den enkelte oplever sig defineret som anderledes af sine omgivelser, og i fortællingerne tager udgangspunkt i forskelligheder. Eller om den unge derimod tager udgangspunkt i fællestræk og præsenterer sig selv som en del af en gruppe af ligeværdige, der finder ressourcer i gensidig støtte.

Det er dog ikke så simpelt, at den unge enten præsenterer en fortælling, hvor vedkommende søger at tilpasse sig det sociale netværk af jævnaldrende, som vedkommende imidlertid på mange måder føler sig anderledes fra, eller at den unge betragter sig selv som lig sine jævnaldrende, og følgelig falder ind i gruppen. Tværtimod findes der også i disse fortælling forhandlinger, hvor den enkelte veksler mellem på den ene side at finde sig tilrette blandt andre, der minder om vedkommende selv, og på den anden side at ønske sig, at vedkommende var en del af en større gruppe af jævnaldrende, der ikke definerer sig ud af fællestræk, som andre potentielt set finder stigmatiserende. Heri ligger også forhandlinger af, hvorvidt den enkelte oplever, at vedkommende selv definerer sin nærmeste omgangskreds, eller om denne omgangskreds defineres af andre, idet der sker kategoriserende mekanismer, der medfører, at en gruppe af mennesker er fravalgt af andre og følgelig findes sammen nærmere af nød end af valg.

Et eksempel på forhandlinger af disse forskellige måder at betragte de relationer med jævnaldrende, man indgår i, og herunder afspejlinger af hvordan man betragter sig selv, findes i tre fortællinger fra Anette. Hun fortæller under interview 1, at hun på et tidspunkt, hvor hun er flyttet for sig selv, at hun gennem en veninde møder nye mennesker og opbygger venskaber:

Altså, der følte jeg, at der endelig var nogle, der gad at lytte til mig, også fordi de mennesker, som vi [veninden og Anette] havde som fælles venner, alle sammen var nogle, der havde noget i bagagen, men de var alligevel nået et godt stykke henad vejen. [Veninden] er selv en rigtig klog pige, men har også haft et hårdt liv, så jeg følte jo heller ikke, at jeg var sammen med nogle, som ikke kunne noget. Jeg følte mig ikke, altså, at mine plejeforældre havde ret, det følte jeg ikke. At jeg sad sammen med taberne, som de mente, at jeg gjorde. Jeg sad faktisk sammen med nogle rigtig kloge mennesker, der for en gangs skyld kunne lide mig.

Nogle af dem var endda uddannet. En var uddannet pædagog og ville til at studere videre, ikke. Altså bare fedt. Det var det. (Anette, interview 1)

Anette præsenterer her en fortælling, hvor fortidens venskaber har en værdi, også selvom at det er venskabsrelationer blandt mennesker, der alle har *'noget i bagagen'*. Denne bagage skabte i venskabsgruppen en forståelse for hinandens liv, og vennerne defineres i fortællingen som karakteriseret af ressourcer frem for manglende ressourcer, som plejeforældrene mente.

Under interview 2 fortæller Anette en lidt anden fortælling med udgangspunkt i en anden veninde fra fortiden, som hun til tider stadig taler med:

Hun er en rigtig, rigtig sød pige, som så har nogle vanskeligheder i forhold til, at hun er lidt kraftig og har svært ved at tage sig og er blevet mobbet meget, og jeg tror også, at det er nogle af de ting, der faktisk gør, at hun ligesom kan holde mig ud, fordi hun også selv har været nogle ting igennem. (Anette, interview 2)

Såvel i dette citat som i det foregående fremhæver Anette, at det er særlige karakteristika, der kendetegner menneskene i relationen – det er dem med en form for bagage – og at denne bagage skaber forståelse for hinandens liv. Til forskel fra den foregående fortælling om venskabsrelationerne i ungdommen, vægter Anette i fortællingen om sin lidt kraftige veninde, at det er venindens erfaringer som socialt udskilt, der medfører, at hun kan holde Anette ud. Med andre ord anser Anette ikke sig selv som havende mulighed for at danne relationer til andre end nogle, der har oplevet betydelige kampe i livet. Herved kommer denne fortælling om venskabsrelationer til at fremstå som mindre af et tilvalg og nærmere som et fravalg fra andres side. Det er udelukkende de med bagage, der kan lide hende og vælger hende til, fordi de selv adskiller sig fra normen.

Senere i interview 2 kommer det endnu tydeligere til udtryk, at Anette kan opleve sig fravalgt af andre og således ikke har mulighed for at træffe valg om egne venner, men snarere må finde sine relationer blandt en begrænset gruppe af fravalgte mennesker:

Der var lige tre mennesker, som var lidt specielle, den ene var bøsse, den anden var overvægtig, og den sidste stammer. Og de tre mennesker, de valgte så, at de gad mig. Det var bare sådan stadig lidt 'speciel' [illustrerer, som om man har en blinkende lampe over sig]. Okay, nu igen... Og det er jo ikke, fordi jeg tænker ondt om dem, men det er bare trælst, at sådan nogle mennesker, både dem og mig, ikke kan være sammen med andre, der ikke lider af sådan nogle ting, eller ikke har et eller andet. Hvorfor skal man i sådan en 'speciel' boks, altså? Det er irriterende. (Anette, interview 2)

I de tre måder at præsentere relationsmekanismer fremtræder forskellige vilkår for agency i forhold til at danne venskaber. Hvor Anette i det første af de tre citater præsenterer sig selv som én, der vælger vennegruppen til, for de har ressourcer at tilbyde hende, er hendes muligheder for handling yderst begrænset i det sidste citat, og hun præsenterer sig selv som én, der bliver valgt i manglen på bedre. Hun fremhæver aldrig sine egne muligheder for valg eller ressourcer, som findes i venskabsgruppen.

Ikke med andre

At indgå i sociale relationer kan således have sine udfordringer for de unge, og de unge gør sig mange forhandlinger i forhold til, hvordan de bedst præsenterer sig for andre, således de ikke holdes uden for sociale fællesskaber. Det er imidlertid ikke altid, at de unge indgår i sociale fællesskaber. Ofte fremgår der i fortællingerne mekanismer, som på forskellig vis fører til en form for social isolation, hvor de unge ikke er i relation med andre.

Overordnet set peger fortællingerne på tre meningskonstruktioner, der handler om tilbagetrækning fra sociale relationer, eller hvad der fremstår som en form for social isolation. Disse konstruktioner afspejler forskellige former for valgmuligheder og agency og afspejler følgelig forskellige måder at forstå ensomhedsmekanismer. For det første er der fortællinger, hvor den unge præsenterer sig selv som stigmatiseret og fravalgt af andre. For det andet er der fortællinger, hvor den unge præsenterer en social isolation som et valg, der bygger på en omsorg for andre såvel som for den unge selv. For det tredje er der fortællinger, hvor relationer vælges fra af den unge, idet relationerne er energikrævende og ikke tilfører den unge ressourcer. Tværtimod.

Social isolation som en form for deterministisk ensomhedsfortælling, hvor den unge præsenterer sig selv med begrænsede handlemuligheder og underlagt andres valg, findes i et fortællingsuddrag fra Mette. Under interview 3 fortæller hun, at mange af hendes venner er flyttet fra byen, hvor hun bor, og pludseligt er det gået op for hende, at hun sidder ene tilbage i byen uden at have sine nærmeste relationer omkring sig. Da jeg spørger hende, hvad hun er mindre tilfreds med i sin hverdag på nuværende tidspunkt, fremhæver hun:

Jeg tror især det er det der med at føle sig forladt, fordi det er sgu hårdt, og det er mere hårdt, end jeg tror, at jeg har beskrevet indtil videre sammen med dig, for det er virkelig, virkelig hårdt. Og jeg er vred på dem alle sammen, jeg tager afstand til dem. Ja, det der med at blive forladt, det der med, at jeg sidder her alene. Det gør så ubegribeligt ondt, og nogle gange kan jeg slet ikke hænge sammen på grund af det. Og så det der med, at jeg heller ikke har en kontrol over det. Jeg kan ikke have en kontrol over nogen, det ved jeg godt, men gid jeg bare havde forudset det på en eller anden måde, lige havde forstået, at jeg nok kom til at

sidde alene. Det kom som et chok, synes jeg. Så jeg tror, det bunder da helt klart i, at jeg har været anbragt og er blevet forladt før. Det der med ikke at have nogen kontrol over nogen eller noget. Hvis jeg ikke har det, så ramler det hele. Hårdere for mig, end jeg synes hos andre, når de fortæller i hvert fald. I det hele taget det der med bare at acceptere så hurtigt som muligt, at man er lidt alene i verden. Det gik meget hurtigt for mig lige at forstå, at nu er man alene, og så er det sådan, det er. I stedet for at gøre noget ved det, så er jeg rigtig god til bare at acceptere den tilstand og så bare være det. Og det er jo på en eller anden måde for at overleve. (Mette, interview 3)

I Mettes fortælling har hun mistet kontrollen, og pludselig har tingene formet sig på en måde, hun ikke havde forudset. Hun sidder tilbage i hjembyen og føler sig ensom. At hun afgiver kontrol og oplever generelt, at hun er uden kontrol over eget liv, idet hun fremhæver, at hun *'heller ikke har kontrol over det'*. Hun er tilpasningsdygtig, idet hun fremhæver, at hun hurtigt accepterede tingenes tilstand. Dog ville hun gerne have haft mulighed for at forberede sig på oplevelsen af at have mistet kontrollen endnu engang. Oplevelserne betyder, at hun konfronteres med fortidens hændelser og derfor føler, at verden ramler sammen. Hun sidder handlingslammet tilbage.

Der fortælles ofte om ensomhed og oplevelsen af at blive valgt fra af andre og vanskelighederne ved at opdyrke relationer. Typisk kædes disse fortællinger dog sammen med en præsenteret teknik til at opdyrke venskaber. Anette (interview 2) fortæller eksempelvis, at hun vil begynde på nogle aktiviteter, som hun forhåbentlig kan møde mennesker igennem. Trine (interview 3) fremhæver, at hun ønsker sig flere venskaber, for hun føler sig ensom. Dels på grund af et dårligt selvværd, og dels fordi hun oplever verden som overfladisk. Mennesker har ikke omsorg for hinanden:

Og det kan virkelig gøre mig ked af det, og det er som om, at folk ikke rigtig forstår det. Folk går mere op i katte-videoer. Det gør jeg da også nogle dage. Jeg kan godt savne nogen, jeg kan have nogle mere dybe samtaler med på en eller anden måde. (Trine, interview 3)

Trine oplever ikke, at mennesker viser en reel interesse i hinanden. Hun savner således meningsfulde venskaber, hvor hun kan diskutere mere fundamentale aspekter af livet, og hvor der er større forståelse for de livssituationer, man hver især befinder sig i. En sådan forståelse vil også kunne styrke hendes selvværd, da hun således ikke oplever, at hun skal kæmpe mod formula-fortællinger eksempelvis tilknyttet at være kontanthjælpsmodtager og ung, der har været anbragt.

Fortællinger om social isolation kan imidlertid også fortælles frem som en omsorg for andre såvel som for den unge selv. Tilbagetrækning fra sociale relationer

præsenteres herved som en bevidst handling. Et eksempel på en sådan omsorg fremgår i Anettes fortælling, da hun fremhæver, at hun på interviewtidspunktet ikke har megen kontakt til andre. Hun undgår at tage kontakt til dem:

Så føler jeg ikke, at jeg har gjort noget ondt ved dem. For jeg føler lidt, hvis jeg tager dem ind og lover dem al mulig, og så afviser dem bagefter, fordi jeg ikke lige tager kontakt, fordi jeg har det skidt, så føler jeg lidt, at jeg har svigtet dem. Så går jeg og har det dårligt over det, så skal jeg bruge endnu mere tid på det ud over, at jeg har det dårligt over alt det andet. Det kan jeg ikke. Så har jeg det sådan, så er det bedre at sige, lige nu kan jeg ikke, og hvis de endelig spørger, så må jeg jo bare sige til dem 'jeg har desværre ikke så meget tid for tiden' eller et eller andet. Så har jeg ikke gjort noget forkert. Så kan det godt være, at jeg mister dem, men så har jeg ikke gjort noget ondt. Jeg skal ikke have dårlig samvittighed som sådan, så har jeg bare sagt sandheden, 'jeg kan ikke rumme det'. Ja, men det er tosset. (Anette, interview 3)

Anette fortæller om en omsorg, der fungerer på flere planer. Det er en beskyttelse af andre, idet de ikke skal opleve et svigt. Herved bliver det også en omsorg for Anette selv, da hun ved at melde klart ud fra starten ikke skal bruge tid på dårlig samvittighed over, at hun ikke opsøger vennerne. Citatet skildrer imidlertid også, at Anette ikke oplever sine sociale relationer som nogen, hun kan trække på i situationer, hvor hun har det dårligt. De er således ikke en ressource på det punkt for Anette, men tværtimod er hun i risiko for at miste dem, når hun har det dårligt, idet hun isolerer sig.

Der findes imidlertid også en anden form for omsorg i Anettes fortælling om social isolation. Senere under interviewet fortæller hun, at en del af årsagen til den begrænsede kontakt til andre også skyldes, at hun ikke er tilfreds med sit liv, som det er på interviewtidspunktet. Hun undgår derfor andre i tilfælde af, at de spørger, hvordan det går, og hvad hun laver. Hun ønsker ikke at svare på sådanne spørgsmål og fortæller, at hun potentielt set kan komme til at lyve om sin situation ved eksempelvis at fortælle, at hun har travlt på studiet, selvom hun holder orlov. På den måde er den sociale isolation et eksempel på en form for selvbeskyttelse mod offentligt at skulle italesætte sit nederlag eller pynte på sandheden.

Endelig er der mange fortælling, hvor social isolation bygger på overvejelser hos den unge om, at de relationer, som vedkommende har eller har haft, er energikrævende og uden ressourcer. Den enkelte oplever således at skulle bruge meget energi på at vedligeholde relationer, som imidlertid ikke giver vedkommende noget tilbage igen form af opmærksomhed eller omsorg. Derfor har flere trukket sig eller overvejer at trække sig fra sociale relationer.

Denne form for konstruktioner af årsager til social isolation fremgår oftest, hvor fortællingerne omhandler at have kontakt til unge, der befinder sig i en lignende livssituation som den unge selv. Altså i en situation, hvor der findes betydelige udfordringer i livet. Da jeg eksempelvis spørger Sanne om, hvorvidt hun stadig har kontakt til nogle af de unge, hun boede på institution med, svarer hun:

Det er nok ikke altid der, man finder venner, altså nogen man kan bruge senere hen i livet. Det kan hurtigt komme ind i de samme mønstre, altså, hvis man har været anbragt, så kan man hurtigt komme i samme rille. Nogle problematikker man kan have, ligner hinanden rigtig meget, og så kommer man til at samles om dem i stedet for bare at lave alt muligt andet. (Sanne, interview 1)

Sanne oplever, at sociale relationer blandt unge, der har været anbragt, kan være karakteriseret af uhensigtsmæssige handlemønstre, idet der er risiko for at holde hinanden fast i fælles problematikker. Trine (interview 1) oplever ligeledes, at unge, der har været anbragt, ofte kæmper med en række problematikker, der kan være svære for hende at håndtere, idet hun har tilstrækkeligt i sine egne problemer. Relationer til andre med samme baggrund kan derfor opleves som *for* energikrævende. I et senere interview (interview 2) fremhæver Trine igen, at det kan være svært for hende at forholde sig til andres livskrises, hvorfor hun kan opleve relationerne til andre unge i marginaliserede positioner som en byrde frem for som en støtte.

En ting er imidlertid, at andre unges problemer kan være svære for den enkelte ung at overskue, men en anden problematik forekommer, når den unge oplever sig decideret udnyttet af sine sociale relationer. Dette er tilfældet, hvor andre forventer, at den unge er der for dem, men hvor den unge til gengæld ikke oplever, at relationerne har interesse i eller omsorg for den unge selv. Camilla fortæller eksempelvis om, at hun er begyndt at spørge sig selv, om hendes venner egentlig er der for hende, som hun er der for dem, eller om de blot bruger hende til at tale om og løse deres problemer:

Jeg er enormt meget alene, og jeg synes egentlig, at det er trælst, men jeg synes også, at det er rart nok engang imellem, men jeg kan godt mærke det der med, jeg tror, det er det der med, at man tænker, at man skal have et vist antal venner... Det er jo det, man er vokset op med, og så lige pludselig går det op for en, at det har man faktisk ikke. Det gik lige pludselig op for mig, at alle dem, jeg egentlig så som mine venner, det var ikke nogen, der sådan lige ringede til mig og spurgte 'hvordan har du det?'. Og det kom egentlig voldsomt bag på mig, at der ikke lige var nogen, der var der lige så meget for mig, som jeg var der for dem, og det er nok det, jeg er mest opmærksom på lige for tiden. Det er egentlig,

hvad er det, folk giver mig? Får jeg lige så meget tilbage, som jeg giver?
(Camilla, interview 2)

Camilla præsenterer en fortælling, hvor valget synes at stå mellem ensomhed eller at være sammen med mennesker, som man egentlig ikke er sikker på reelt er venner. Der er normative forventninger om, at man har et vist antal venner, men Camilla er imidlertid begyndt at betvivle venskabernes karakter. Hvorvidt de er udtryk for gensidig omsorg. Det oplever hun ikke, at de er, hvilket er en overraskelse for hende.

I det efterfølgende interview fortælles igen med udgangspunkt i denne tematik om valget mellem venskaber, som opleves som udnyttende, eller ensomhed. Da jeg spørger hende, hvad der er sket siden sidste interview, svarer hun, at der ikke er sket meget. Hun har fokuseret på at klare sig igennem hverdagen:

C: Fordi jeg synes, jeg er ved at begynde at indse, hvordan folk de egentlig er over for mig, og det bryder jeg mig ikke om

I: Hvordan det?

C: Jeg synes ikke, de er søde ved mig. Jeg synes, de udnytter mig, og de sætter ikke pris på den, jeg faktisk er. Og det gør, at jeg trækker mig fra dem og så bare er derhjemme. Når jeg så er sammen med dem, er jeg godt klar over, at jeg egentlig bliver udnyttet, og det er egentlig ret hårdt. (Camilla, interview 3)

Socialiseringens dilemma fremstår her at være for Camilla, at hun kan vælge mellem at trække sig fra sociale relationer eller opleve sig selv i relationer, der er hårde for hende at være i, idet de ikke giver nogen form for støtte og omsorg. Hun fremhæver derfor, at hun har brug for nye venskaber:

Men jeg ved ikke lige, hvor jeg skal få det fra. Det er jo ikke sådan, at man kan stoppe en eller anden ude på gaden og sige 'vil du være min ven?', det kan man jo ikke ligefrem. Men jeg håber sådan, jeg har søgt om at komme i noget fleksjob, og det venter jeg på, og jeg skal ud i noget aktivering først for at vise, at jeg godt kan være stabil og sådan nogle ting. Og der håber jeg måske lidt at komme til at snakke med nogle folk og måske få nogle venskaber. (Camilla, interview 3)

Fortællingen om muligheden for at møde nye mennesker og danne nye relationer er bundet op på hverdagens rutiner. Det er væsentligt for Camilla, at hun bliver en del af samfundet gennem en tilknytning til arbejdsmarkedet. Herved har hun mulighed for at møde mennesker uden for sin vante omgangskreds, der typisk omfatter samfundsinstitutioner for mennesker i marginaliserede positioner, såsom Glashuset og behandlingsgrupper på et psykiatrisk hospital.

På baggrund af de unges fortællinger fremgår der således forskellige ensomhedsmekanismer, hvor ensomhed i nogle tilfælde præsenteres som ude af den enkeltes kontrol, idet det er andres valg, der betinger, at den unge sidder alene tilbage. I andre tilfælde præsenteres ensomhed som et valg af social isolation, der bygger på en omsorg for såvel andre som den unge selv. Endelig er der fortællinger, hvor ensomhed præsenteres som et tilnærmelsesvist positivt tilvalg set i forhold til alternativet: At være i sociale relationer med mennesker, der ikke har en reel omsorg for og interesse i den enkelte.

Det er imidlertid ikke sådan, at hver enkelt ung kan opdeles i forhold til de tre former for fortælling. Disse skal derimod betragtes som analytiske distinktioner, hvor den enkelte ofte præsenterer sin fortælling i et sammensurium af disse konstruktioner alt afhængig af fortællingens formål. Eksempelvis kan formålet med fortællingen være at give et indblik i, hvordan den unge oplever sin hverdag, hvor der er begrænset samvær med jævnaldrende, og vedkommende kan derfor opleve sig ensom. På et andet tidspunkt kan fortællingen være centreret om, hvorfor den unge ikke ønsker at spendere tid med jævnaldrende i de nære omgivelser. I disse fortællinger kan det manglende samvær med andre præsenteres som et fravalg og hermed som et aktivt valg fra den unges side.

Det samlede billede af fortællingerne om at være sammen med eller ikke at være sammen med andre er, at der foregår mange forhandlinger hos den enkelte i forhold til, hvordan relationer med andre skal prioriteres, og hvem der skal prioriteres. Det er ikke lette valg, og til tider kan den unge ikke foretage valget. Det er foretaget for vedkommende, idet andre opleves ikke at ønske den unges selskab. At der kan være meget på spil i fortællingerne om socialitetens til- og fravalg, fremgår af følgende citat fra Camilla, hvor hun gennem en kort fortællings-sekvens kommer frem til forskellige konstruktioner af mening i forhold til, hvorfor hun ofte er alene i sin hverdag. På spørgsmålet om, hvad hun finder særlig positivt i sin hverdag på interviewtidspunktet, fremhæver hun, at hun er glad for, at hun til forskel fra tidligere godt kan lide at bruge tid alene i hverdagen. Da jeg efterfølgende spørger hende, hvad hun finder mindre positivt i sin hverdag, svarer hun:

At jeg er så alene, som jeg er. Jeg er sådan en, der godt kan lide være sammen med mennesker og lide at give noget af mig selv, så lige så meget, som jeg kan lide at være alene, lige så meget er det også en forbandelse. Jeg tror mere, at det er af tvang, at jeg godt kan lide det, fordi jeg ikke har andre muligheder. (Camilla, interview 1)

Imidlertid belyser Camilla videre i interviewet, at når hun har haft mulighed for at være sammen med veninder, kan hun kun overskue deres selskab i begrænset tid, da hun hurtigt bliver fyldt af oplevelser og helst vil hjem i sin lejlighed. Hun præsenterer således først sig selv som en, der kan lide at være alene og ser en værdi i dette. Det afspejler en positiv proces for hende, at hun har fået det bedre

med at være selv. Fortællingen vender dog kort tid efter til at blive en fortælling om ensomhed og en form for frasortering fra andre. Lidt senere runder hun dog fortællingsforløbet af med at pointere, at tiden alene i hverdagen også er hendes eget valg, idet hun ikke kan overskue for meget samvær med andre. Herved slutter hun fortællingen af med at præsentere sig selv med en grad af agency i forhold til at definere egne livsomstændigheder, men imidlertid på en måde, hvor agency er betinget af fortidens oplevelser, idet hun fremhæver, at hun hurtigt fyldes af oplevelser. Oplevelsesmætheden bunder i fortidens hændelser og påvirker således hendes nuværende liv, hvorved det fremgår, at det ikke er personlige præferencer, der medfører hendes valg af social isolation, men nærmere de betingelser hun har været givet i livet.

Fundene fra fortællingerne om social isolation peger således på, at disse fortællinger har mange facetter, og ikke nødvendigvis er fortællinger om ensomhed, der er uden for de unges kontrol. Ofte fortælles derimod om til- og fravalg af at bruge tiden i sociale relationer frem som aktive valg, den enkelte gør sig, og der ligger mange overvejelser bag, der ikke nødvendigvis handler om, at omgivelserne fravælger at bruge tid med den unge, men der kan i valgene ligge omsorg fra den unges side i forhold til venner og bekendte, og især kan der også ligge en beskyttelse af den unge selv ved at fravælge relationer med andre, som opleves som energikrævende eller udnyttende.

At have noget på spil

Socialitet kan betragtes som et spil om omsorg, støtte, venskab, men også om det modsatte: Afvisning, isolation og ensomhed. Som det har fremgået, er det i relation til dette perspektiv, at de unge foretager forhandlinger om at indgå i sociale relationer. Disse forhandlinger bunder i, at de unge har noget på spil i de sociale relationer. Det har alle mennesker for den sags skyld, men for de unge er der mere på spil, end der er for mange andre, idet det er i sociale relationer med andre, at de ofte må finde deres primære støtte og omsorg i manglen på et støttende familiært netværk. Dette skaber særlige betingelser for relationernes forhandlinger, idet det gør dem yderst skrøbelige. Overvejelser og forhandlinger hos de unge tilknyttet denne skrøbelighed er, hvad det følgende omhandler.

På den ene side fremhæver de unge ofte, at de har brug for den omsorg og støtte, som findes i sociale relationer, men på den anden side fortæller de også, at de på mange måder frygter at indgå i relationer med andre. De er bange for de følelser og potentielle oplevelser af svigt, som sociale relationer kan føre med sig, idet disse følelser og oplevelser sender referencer for den unge tilbage til fortiden og tydeliggør den enkeltes skrøbelige position.

Camilla fortæller om den kylling, som hun føler sig som, når hun står alene, for hun har brug for social opbakning, men samtidig frygter hun også sociale relationer, idet hun er usikker på andres hensigt med at indgå i relationer med hende:

Så snart jeg står alene, så bliver jeg jordens største kylling, eller mindste kylling. Jeg har allermost lyst til at stikke af og låse mig selv inde, selvom jeg har brug for at få alt det, som andre mennesker giver, så har jeg lyst til bare at løbe, fordi tanken om at de vender sig om og siger, at de ikke kan lide mig, det ville jo være forfærdeligt, eller, det ville ikke være forfærdeligt, at de ikke kan lide mig, men det ville være forfærdeligt, hvis de udnytter mig, og det har folk en tendens til at gøre imod mig, fordi jeg har en tendens til ikke at sige fra, og det vil være lidt som at være hjemme igen og bare finde sig i det hele. (Camilla, interview 1)

På den ene side ønsker Camilla ikke at stå alene. Men hun er heller ikke tryk ved at finde sammen med andre, idet hun oplever, at andre har en tendens til udnytte hende. Årsagen til, at hun ikke kan sige fra over for andre, bunder ifølge hende selv i fortidens oplevelser. Hun præsenterer en fortælling, hvor manglende afskedsseancer under anbringelsesforløbet har ført til, at hun ikke føler sig tryk ved at tage afsked med mennesker, og derfor holder fast i relationer længere, end hun til tider burde. Under et senere interview giver hun et uddybet indblik i sine overvejelser omkring at vælge mellem at have relationer, der ikke er positive for hende eller ikke at have sociale relationer overhovedet. Da jeg spørger hende, hvordan hun i dag oplever, at hun er påvirket af at have været anbragt, svarer hun:

Det der med at tage afsked med folk, det fik jeg jo ikke lov til med min første plejefamilie, der blev jeg bare smidt ud og måtte ikke engang hente mine ting. Jeg tror, det har gjort, at det i dag er meget vigtigt for mig at sige farvel til folk. Men jeg er egentlig også rigtig dårlig til det, jeg bliver så følelsesladet, når jeg skal sige farvel til folk. Jeg dur egentlig ikke til det, men det er meget vigtigt for mig at få sagt det. Men det gør også, at folk får lov til at jogge på mig op til flere gange, fordi jeg ikke kan komme frem til det der med, at de ikke skal være en del af mit liv. Så må de hellere blive ved med at jogge, fordi så er der da nogen. (Camilla, interview 3)

I fortællingerne danner Camilla meningskonstruktioner, hvor fortidens oplevelser betyder, at hun i dag lader andre udnytte hende. Hun har vanskeligt ved at sige fra over for andre, idet hun frygter, at andre vil afbryde forbindelsen til hende, hvis hun ikke tilpasser sig dem.

Et yderligere eksempel på den skrøbelighed, der ofte findes i sociale relationer for de unge, findes i Anettes fortælling. Hun fremhæver, at det kan være svært at være sammen med andre, når man er usikker på sit eget værd, da hun hurtigt føler sig

fravalgt af andre. Anette belyser herved en stor kompleksitet i sociale relationer, for på den ene side ønsker hun at være sammen med andre, men samtidig frygter hun at opleve en afvisning fra dem – eller nok rettere sagt, ikke nødvendigvis en afvisning, men en handling, hun tolker som en afvisning, idet hun samtidig belyser, at tolkningen i forhold til en social afvisning især ligger hos hende selv. Eksempelvis fortæller hun i forhold til at indgå i relationer med andre jævnaldrende, at hun godt kan lide at være sammen med dem, men:

Jeg er edermugme bange for at lave en aftale med dem for tænk nu, hvor de ikke møder op, så bliver jeg såret, og jeg kan slet ikke tåle det. Hvis der er nogen, der sårer mig eller ikke møder op og ikke vil mig, eller afviser mig. Det gør så ondt, at jeg kan rende rundt og have ondt i maven i 14 dage, altså. Fordi så vælter alle de der følelser op igen, 'hvad er der nu galt med mig, nu bliver jeg afvist igen', 'er der noget galt med mig?', 'hvad er der anderledes ved mig?' og sådan nogle ting, fordi min plejefamilie og alle de der mennesker har afvist mig, og nogle gange kan jeg ikke lade være med at tænke tanken, at der må være et eller andet galt med mig siden, at så mange mennesker har afvist mig, for det er jo ikke normalt. Det er ikke normalt, at så mange mennesker afviser en. Så det er mega svært, kan man sige. For det er jo åndsvagt, for jeg vil rigtig gerne have nogle mennesker tæt på mig, men jeg vil alligevel ikke knytte mig. Det hænger ikke helt sammen, vel. (Anette, interview 3)

Anette fortæller, at hun oplever sig dobbeltmoralisk. På den ene side gerne vil knytte sig til folk, men på den anden side vil hun ikke. Hun betragter det selv som mærkeligt, og derfor fortæller hun ikke folk, når hun er sammen med dem, hvor svært hun har det ved deres samvær. Hun finder sig derfor i ting, som går over hendes grænser, hvilket kræver store mængder af energi. Samtidig fremhæver hun som Camilla, at hendes baggrund og vilkår betyder, at hun har en tendens til at ofre sig mere i relationer, end hun oplever, andre gør. Det skyldes, at hun er afhængig af det fællesskab, som relationerne kan give, idet hun ikke indgår i andre, eksempelvis familiære fællesskaber. Hun oplever følgelig, at hun er mere sensitiv og opsøgende i forhold til at skabe og vedligeholde sociale relationer (Anette, interview 3). Afslutningsvist i interview 3 pointerer hun dog en udfordring i forhold til at vedligeholde relationer, som ligger hos hende selv:

Jeg elsker ikke mig selv, og jeg elsker heller ikke andre. Godt så, Anette... Ej, jeg elsker andre, men jeg kan ikke helt finde ud af at knytte mig til dem, og det er jo så nok, fordi jeg ikke elsker mig selv, når alt kommer til alt. Jeg skal nok stadig lære at kunne lide mig selv uden min plejefamilie, ikke. Uden, at der er nogen, der siger, at 'nu er du okay'. Jeg skal lære at sige til mig selv, at 'du er okay' uden, at der er andre, der siger det. (Anette, interview 3)

Kompleksiteten i sociale relationer for de unge er herved tydelig. Fortællingerne konstrueres inden for et spektrum af behovet for andre, frygten for svigt, et begrænset selvværd og en overihærdig fastholdelse af relationer. Dette peger samlet set på, at der ved sociale relationer er meget på spil for de unge, og det er udfordrende at have med andre at gøre, idet det vækker følelser, som trækker tråde tilbage til fortidens oplevelser og bunder i et fundamentalt behov hos mennesker i forhold til at opleve et socialt tilhørsforhold. Overvejelserne hos de unge handler følgelig også om, hvad der skal og bør ofres for at opleve følelsen af at høre til. Der sker afvejninger for og imod de enkelte relationer, hvor de unge pointerer, at de typisk er villige til at strække sig længere og yde mere end andre mennesker i forhold til relationer for at være en del af et socialt fællesskab.

En måde, hvorpå mange af de unge fortæller, at de opnår omsorg uden at opleve kompleksiteten ved at indgå i sociale relationer med andre mennesker, er ved at skabe et tæt bånd til dyr. Dyr anvendes således som en håndteringsmåde af de unge, hvor de oplever betingelsesløs kærlig og omsorg uden, at der sættes så meget på spil for de unge, som de ofte har på spil i forhold til relationerne til andre. De unge fortæller om relationer til dyr, der er omgærdet af omsorg og uden fordomme. Eksempelvis pointerer Anette dyrs betydning for oplevelsen af livskvalitet med udgangspunkt i en fortælling om de dyr, hun havde under opvæksten i plejefamilien:

A: Når der ikke har været dyr i mit liv, så har jeg været virkelig deprimeret. Virkelig været langt nede, og det lyder åndsvagt, men jeg har været afhængig af, at der var en eller anden, som kunne lide mig lige meget hvad. Også selvom det er et dyr, som egentlig ikke kan snakke til dig, men det er en tryghed på en eller anden måde. Og så har man i det mindste det, og det forsvinder ikke

I: Det kan jeg sagtens følge

A: Ja, og jeg ved, det er mærkeligt, men da jeg var mindre, vil jeg faktisk sige, at min bedste ven, det var den hest, jeg havde hos min plejefamilie, og så den hund, jeg havde. Dem snakkede jeg med. Det var mine bedste venner, hvor mærkeligt det end lyder, og jeg holdt faktisk mere af dem, end jeg holdt af mine plejeforældre. Det kan jeg godt tillade mig at sige, for det gjorde jeg, men det er mærkeligt. Virkelig mærkeligt, og folk vil sige, at man er skør i bolden, hvis man sagde det til nogen. (Anette, interview 3)

Anette oplever sig anderledes fra andre, fordi hun finder sine primære relationer og den primære omsorg hos sine dyr. Hun mener ikke, at andre vil kunne forstå det behov, som dyr dækker, idet de dækker et behov, som hos andre typisk dækkes af andre mennesker. Dyrene bidrager imidlertid Anette med oplevelsen af en

fundamental sikkerhed og et tilhørsforhold, og hun er ikke den eneste, der fortæller om en tæt tilknytning til et dyr. Eksempelvis fremhæver Thomas også betydningen af den hest, han havde, mens han var i plejefamilie. Den fandt han stor støtte i, og når tingene blev for meget i plejefamiliens hjem, søgte han ud til hesten.

Trine har en hund, som hun ofte fortæller varmt og kærligt om. Hendes hund har tydeligvis stor betydning for hende, men samtidig fortæller hun, at hvis hundeejerskabet betragtes ud fra rent økonomiske betragtninger, giver det ikke mening. Økonomisk er det omkostningsfuldt at have hund, og hun ikke har mange penge. Der er imidlertid en anden form for økonomi i det for Trine, og det handler om hendes velbefindende:

[Vovse] betyder meget for mig, altså sådan helt psykisk, det at jeg har en at komme hjem til. Jeg kan stadig få angstanfald, men så har jeg en eller anden hund, det er det bedste antidepressiv jeg har fået, det er at få den. Nogle gange tænker jeg, hvis hun døde, så har jeg ikke noget at leve for mere. Det vil jeg forhåbentlig finde, men hun betyder virkelig så meget for mig, at det synes jeg er godt givet ud, men jeg kan godt se, at hvis du ser sådan helt hårdnakket og økonomisk på det, så er det jo ikke skide smart. (Trine, interview 1)

At der ikke umiddelbart synes at være en økonomisk gevinst for Trine ved at have hund, er en sandhed med modifikationer, for samfundsøkonomisk kan det have stor betydning, at Trine finder tryghed og omsorg ved at eje en hund. Som hun pointerer, er det den bedste form for antidepressiv medicin, hun har oplevet, og herved kan der være betydelige ressourcer fra et samfundsperspektiv at spare ved, at hun har sin hund. For Trine selv koster det imidlertid penge, som hun må prioritere ud fra sit begrænsede budget, men for hende er det ikke et valg. Det er en nødvendighed, at hun har hund.

Relationen til dyr kan have væsentlig betydning som en måde at håndtere mangelfuld omsorg, hvilket også fremgår af andre studier (Warming, 2005). De unge anvender således forskellige håndteringsmåder for at skabe et socialt og omsorgsgivende fundament for sig selv, men samlet set fremgår det imidlertid, at relationerne til andre mennesker er yderst skrøbelige for de unge, idet de unge har meget på spil i disse relationer. De skal i relationerne finde ressourcer, som typisk ikke er en naturlig del af relationernes karakter, såsom familær omsorg og tryghed. Følgelig er der også risiko for, at de unges forventninger til relationerne ikke kan efterleves.

ALDER OG SOCIALITET

Der kan således være mange mekanismer på spil, når man skal danne relationer til jævnaldrende, og således har socialiteten mange facetter. En måde at tilnærme sig,

hvad der kan være på spil i mødet mellem mennesker og socialitetens facetter, er ved at sætte fokus på, hvilken alder den enkelte tilskriver sig selv. Dette skyldes, at subjektive alderstilskrivelser ikke handler om den enkeltes kronologiske alder, men derimod om de sociale og individuelle meninger, der tillægges forskellige aldre (Elder et al., 2003; Logan, Ward, & Spitze, 1992; Settersten & Mayer, 1997).

Som det tidligere er belyst i kapitlet 'At være i og forlade anbringelse', oplever unge, der er en del af det sociale system, formelle aldersstrukturer eksempelvis ved, at det er defineret, at de i en alder af 18 år skal forlade anbringelse, og at de potentielt set kan modtage efterværn, indtil de bliver 23 år. Som det tidligere fremgik, finder de unge ikke disse aldersdefinitioner tilstrækkelige, da de gennem deres forhandlende fortællinger søger at åbne op for mere fleksible måder at forstå overgangen til voksenlivet for unge, der har været anbragt, og herved også forhandle om behovet for den støtte og hjælp, de kan modtage.

Dette giver et indblik i, at de unge ikke nødvendigvis har samme forståelse af alder og udvikling, som der findes i de samfundsstrukturelle og sociale omgivelser, idet forståelsen af alder og udvikling tydeligvis er relativ. I det følgende afsnit undersøges det nærmere, hvilken alder de unge tilskriver sig selv, og hvor de oplever at befinde sig, når det handler om den biologiske udvikling fra barn til voksen. I disse betragtninger ligger nemlig centrale perspektiver på den rolle og status, som de tilskriver dem selv i relation til deres sociale omgivelser, da subjektive alderstilskrivelser blandt andet er en indikator på den modenhed, som den unge tilskriver sig selv (Galambos, Kolaric, Sears, & Maggs, 1999).

En given alder

Da jeg spørger de unge, hvilken alder de vil tilskrive dem selv, fremkommer tvetydige svar, men de er imidlertid alle enige. De oplever at have tre aldre. For det første svarer de alle, at de har en alderssvarende alder. Med andre ord har de en alder, der stemmer overens med deres kronologiske alder, og således også er i synkronisering med deres jævnaldrende. For det andet fortæller de, at de har en alder, hvor de oplever sig betydelig yngre, end de er. Faktisk oplever de sig ofte som børn. For det tredje er de kendetegnet ved at opleve sig som betydeligt ældre end deres kronologiske alder foreskriver.

Nuancerne ved at være karakteriseret af forskellige aldre bliver uddybet af Anette, da hun på baggrund af spørgsmålet om, hvilken alder hun vil sætte på sig selv, fortæller om sin subjektive aldersdefinition:

Altså, der vil jeg næsten sætte to aldre på mig. Hvad kan man sige... Jeg føler nogle gange, hvis man kan sige det sådan, at jeg har et syn på livet, som mange mennesker ikke har, før de har været der. Mange mennesker når først det sted, når de er meget ældre, end jeg er. Hvor de

oplever et nederlag i deres liv, at blive svigtet og sådan nogle ting [...] Så du kan måske egentlig ikke engang sætte alder på det, det handler bare om, at jeg har nogle erfaringer, som nogle først når, når de bliver 70, nogle når det, når de er 10, nogle når det, når de er 20, 16, men på andre punkter er jeg jo også på alder med mine egne, fordi jeg rent fysisk er på alder med den alder, jeg har. Men jeg har bare prøvet lidt af hvert. [...] Så det er svært at sætte alder på, altså, fordi der er også nogle oplevelser, som jeg ikke har haft, som nogle på min alder har haft, fordi jeg har haft et anderledes liv. Altså jeg har ikke været lige så meget barn. Især føler jeg ikke, at jeg har været barn, fordi jeg ikke har haft nogle forældre, der har gidet lege med mig. Når jeg har lavet noget med dem, så har det være praktiske opgaver. Jeg har heller ikke fået lov til at lege særlig meget, fordi det er sjældent, jeg har haft nogle venner i det hele taget, for der var mange, der ikke gad mig. Så egentlig mangler jeg måske noget fra mine tidligere år, hvor jeg måske kan være lidt barnlig, fordi jeg ikke har oplevet de ting, og jeg ikke har fået nogle erfaringer med det. Men samtidig har jeg nogle erfaringer, som mange først får senere, så det... Det er virkelig svært. Det kommer an på, hvad samtalen handler om. Nogle gange føler jeg, at jeg er 60, nogle gange føler jeg, at jeg er 13, altså. Men generelt føler jeg mig nok mere voksen, end jeg er, fordi når jeg står og taler med en på min egen alder, som ikke har en skid erfaring med noget, så kan jeg bare sådan tænke, 'okay', altså. (Anette, interview 2)

Anette fremhæver, at hun vil sætte to aldre på sig selv, men i fortællingen om sine subjektive aldersforståelser kommer hun imidlertid ind på tre aldre: En yngre, en alderssvarende og en ældre alder. Hun pointerer, at hendes oplevelse af alder afhænger af emnet for samtalen, da det er i forhold til forskellige aspekter af sit liv, hun har oplevelsen af forskellige aldre.

Et andet eksempel på nuanceringen i de oplevede aldre findes hos Line, der svarer, da jeg spørger hende, hvilken alder hun vil tilskrive sig selv: *'Jeg har to aldre, for jeg er jo to mennesker åbenbart [griner]. Jeg vil sige, at min livserfaringer, den er godt oppe over 50-60 år, men mit sted i livet at være, det er nok mere sådan alderssvarende, måske endda lidt yngre'* (Line, interview 2). Umiddelbart præsenterer Line kun to aldre her, men ved et senere interview fremhæver hun, at hun også ofte oplever sig selv som betydelig yngre end sin kronologiske alder:

Det er ikke, fordi jeg gerne vil være barn, men jeg kan godt se, at jeg nogle gange har reaktioner, hvor jeg stadigvæk er barn, hvor jeg ikke er kommet op og er alderssvarende, og så er der nogle, hvor jeg tænker, er jeg snart skindød? Så jeg er sådan en godt mix. Jeg er en blandet pose slik. (Line, interview 4)

Line præsenterer sig selv som et godt mix: En person, der indeholder flere identiteter. Når det handler om hendes livserfaringer, oplever hun, at hun er væsentlig ældre end sin kronologiske alder, men hun har imidlertid reaktionsmønstre, der minder om et barns. Trine (interview 2) fortæller, at oplevelsen af at føle sig som et barn er i forhold til socioemotionelle sider af livet, men at det også handler om en mangel på indsigt i praktiske hverdagshandlinger, som for mange er rutineprægede og simple. Den manglende indsigt i disse hverdagsrutiner medfører, at Trine oplever sig som et barn, der har svært ved at finde en struktur på sin hverdag.

Mette fremhæver i sin fortælling om aldersperspektiver ligeledes, at der er sider af hverdagslivets praktikaliteter, som ikke er ligetil for hende, hvorfor hun oplever sig yngre end sin jævnaldrende. Hun føler sig imidlertid væsentlig ældre end sine jævnaldrende i relation til livserfaringer og -oplevelser. På spørgsmålet om, hvilken alder hun vil tilskrive sig selv, svarer hun:

M: Altså, det kommer an på, hvilken situation, tror jeg. Altså, jeg føler et eller andet sted, at jeg er kørt mere træt hurtigere end andre unge mennesker

I: Træt i hvad?

M: Træt i at opleve. Nogle gange. Jeg føler mig sådan mæt af livet på et plan, der ikke er så mange, der gør, tror jeg, fordi jeg synes, jeg har oplevet så meget. Ikke fordi, jeg har været verden rundt, det er ikke på den måde, at opleve, men jeg har oplevet så meget i mennesket, oplevet så mange forskellige følelser og ting, jeg har været udsat for, som få kun kan sætte sig ind i, og jeg tror, at lige præcis det resulterer i, at jeg føler mig ældre... Jeg har ikke den der ungdomsgejst, som andre har. Selvfølgelig vil jeg gerne ud at opleve, men det er tit, jeg har det fint med bare at sidde inden for på en regnvejrsdag med en kop te og tænke over tingene. Jeg synes, det er det, jeg får mest ud af. Jeg mangler ikke den der spænding på samme måde som andre, og der føler jeg mig gammel, altså. Så er der andre ting, synes jeg, med at forstå ting. Jeg synes nogle gange, at for mig, så har jeg skulle finde ud af rigtig mange ting selv, og det har gjort, at det har taget længere tid. Der er ikke rigtig nogen, der har fortalt mig, hvad man gør i den her situation, eller hvad man skal føle, og det er normalt, og det er forkert og sådan nogle ting. Så på den måde føler jeg, at jeg har et mere nysgerrigt sind, end andre har, for de har fået fortalt af deres forældre, at det er normalt eller forkert, og sådan her gør du, og sådan her føler man, og 'det har jeg også prøvet før, skat', eller sådan noget, ikke. Og den har jeg aldrig fået, så det er som om, at noget, der er meget simpelt og ligetil for andre mennesker, der kunne det ikke være mere kompliceret for mig at finde ud af, hvorfor siger du det der, og

hvorfor føler jeg det her, og det forstår jeg ingenting af, og der kan jeg føle mig som et lille barn nogle gange. (Mette, interview 2)

I Mettes fortælling trækkes en mening frem, hvor hun har oplevet tilstrækkeligt gennem livet, hvorfor hun ikke har samme behov for oplevelser, som jævnaldrende. På den ene side fremhæver hun følgelig, at hun oplever det positive '*ungdomsgejst*', men på den anden side italesætter hun en ro, idet hun på regnvejrsdage foretrækker en kop te og fordybelse i egne tanker. Konstruktionen af at være ældre end jævnaldrende har således flere sider, der ikke udelukkende handler om alderdom som kedelig, men også alderdom som en livsperiode med ro til fordybelse og visdom.

Den samme ambiguitet fremgår i fortællingen i forhold til oplevelsen af at være barn. På den ene side præsenterer Mette, at hun mangler relationer, der kan indføre hende i hverdagslivets rutiner og følelser, hvilket blandt andet påvirker hendes opfattelse af tid. Hun må ty til pragmatisk agency i flere af hverdagslivets situationer, end hun oplever, at jævnaldrende har behov for, idet situationer oftere er fremmede for hende. Dette fører til oplevelsen af tidsspild, men på den anden side fremhæver hun, at hun har et nysgerrigt og åbent sind, hvor hun ikke tager ting for givet, som mange andre gør. At være som et barn kan således betragtes som negativt i forhold til at agere barnlig, men det kan imidlertid også ses som en ressource i forhold til at have et barns nysgerrighed.

De unges fortællinger om alderstilskrivelser bærer således i sig oplevelser af anderledeshed såvel som oplevelsen af at besidde ressourcer, som andre jævnaldrende ikke har. Det skal imidlertid bemærkes, at forskning i subjektiv aldersidentitet finder, at der hos alle er forskel på deres kronologiske og oplevede alder. Subjektive alderstilskrivelser udvikles i et samspil med de sociale omgivelser, da tilskrivelserne reflekterer erfaringer og er påvirket af normative forventninger om alderssvarende adfærd. Der peges på, at unge generelt oplever sig ældre, når de er i begyndelsen af 20'erne og yngre end deres alder, når de passerer omtrent midt 20'erne, og at oplevelsen af alder varierer fra kontekst til kontekst (Galambos, Turner, & Tilton-Weaver, 2005; M. K. Johnson, Berg, & Sirotzki, 2006).

Specifikt i forhold til unge i marginaliserede positioner fremhæver forskningen, at de på den ene side kan opleve sig selv som ældre end deres jævnaldrende, idet de har gennemgået statusovergange i en yngre alder, såsom at flytte hjemmefra (Johnson et al., 2006). Omvendt peger forskningen på, at dannelsen af voksenidentitet kan være vanskelig for unge med ustabile statuskarakteristika. Unge i marginaliserede positioner kan således opleve sig som yngre end jævnaldrende, da de oftere oplever en mindre grad af etablering i forhold til eksempelvis fast arbejde og bolig (Antle et al., 2009; Schoon & Bynner, 2003; Stein & Munro, 2008; Urry et al., 2014).

Forskningen peger imidlertid ikke på aldersspektret og -facetterne i den enkeltes oplevelser inden for samme kontekst, hvor oplevelsen af forskellige aldre er knyttet an til forskellige aspekter af livet. De analytiske fund på baggrund af de unges fortællinger peger herved på interessante nuancer i forhold til disse forskningspointer. For det første afhænger de unges oplevelser af deres tilskrevne alder ikke af, om de unge er på den ene eller anden side af midt 20'erne. Det gælder for dem alle, at de fremhæver, at de oplever at have tre aldre: En meget ung, en alderssvarende og en ældre alder. Dette fund hænger formodentlig sammen med den anden nuance. For det andet er det nemlig centralt, at de unge ikke som sådan fremhæver forskellige aldre i forskellige kontekster. Derimod fremhæver de, at de oplever at have forskellige aldre i samme kontekst. De er med andre ord altid karakteriseret af at have tre aldre, der gør sig gældende for dem, da det væsentlige for deres oplevelse ikke så meget er den sociale rum-kontekst, men snarere en socialpsykologisk kontekst, hvor det handler om, hvilket aspekt af den enkeltes liv det handler om. Emotionelt og i forhold til indsigt i hverdagens praktiske gøremål oplever de unge sig som børn, mens de oplever sig som ældre mennesker, når det drejer sig om oplevelser og livserfaringer.

De unges alderstilskrivelser giver en væsentlig indsigt i, hvorledes de oplever deres egen udvikling set i forhold til jævnaldrene såvel som set i forhold til samfundsforventninger generelt. Alder kan således ikke udelukkende forstås som en kronologisk og biologisk udvikling. Alder og udviklingsprocesser kan ikke engang forstås lineært. Det bliver de dog typisk. I tilfælde af, at den enkelte ung oplever, at vedkommende ikke har gennemgået processer, der i formula-fortællinger forventes at være knyttet an til specifikke aldersgrupper og livsperioder, kan den unge komme i krise over identifikationen med egen alder, og hvordan vedkommende skal forstå egen udvikling. Dette fremgår eksempelvis i følgende fortælling fra Camilla, der har svært ved at forlige sig med sin kronologiske alder:

Jeg kan godt få det sådan lidt med dem, der er ældre end mig selv, hvor jeg tænker, hold nu op, eller på alder med mig, hvor jeg tænker sådan lidt 'ej, hvor er de gamle'. Selv det der med, at jeg skal sige, at jeg er 31. Jeg føler, jeg slår mig selv i hovedet hver gang, jeg siger det, for jeg føler mig bare så tudse gammel, altså... Men jeg tror også, det har noget at gøre med, jeg er ikke det sted i mit liv, jeg havde regnet med, jeg var, når jeg er 30 og 31. Det er først nu, hvor jeg er ved at føle mig som et menneske og føler, jeg kan finde ud af livet. Og tanken om først at finde ud af det som 31, det kan jeg slet ikke acceptere... Jeg tænker ikke på mig selv sådan, det gør jeg ikke. (Camilla, interview 2)

Camilla står i et dilemma, hvor hun på den ene side har svært ved at se sig selv som en, der har opnået, hvad hun burde have opnået i en alder af begyndelsen af 30'erne. På den anden side har hun svært ved at forlige sig med tanken, for det betyder samtidig, at hun i de foregående år ikke har opnået, hvad hun burde – og

hvad har hun så brugt livet til? Da Camilla mellem interview 4 og 5 er ude for et kritisk øjeblik, der berører hendes liv dybt, idet hun mister et barn kort efter fødslen, fremgår det, at denne oplevelse har påvirket, hvordan Camilla tilskriver alder til sig selv: *'Bare husk at skriv, jeg er 60. "Jeg fulgte hende i to år, og vi startede, da hun var 30 og stoppede, da hun var 60" [griner]'* (Camilla, interview 5). På trods af, at Camilla siger det med et grin, er der ingen tvivl om situationens alvor, og hendes belysning af alder giver et indblik i, at fokuset på udfordringerne i livet og livserfaringerne er i centrum for Camilla på interviewtidspunktet.

At forventninger til, hvad der bør opnås i livet, ikke udelukkende er defineret af den enkelte selv, men sker i et samspil med de sociale omgivelser, pointeres af Mette:

Jeg føler, at samfundet måske vil mene, at jeg er gået glip af noget. Og jeg er også bange for, hvad nu hvis jeg gør. Det værste er bare, jeg ved ikke helt, hvad jeg går glip af, og det kan nogle gange være sådan en tung tanke, ikke. Føle, at man går glip af noget, og det er kun tungt at acceptere, fordi jeg føler, at jeg ikke rigtig har lov til det. (Mette, interview 2)

Mette påvirkes til at frygte, at hun går glip af noget. Hun er imidlertid usikker på, hvad det er, hun går glip af, og følgelig er det vanskeligt for Mette at definere, hvad hun søger. Hun fortæller derfor, at hun ønsker sig ældre, for så mener hun, at forventningerne til, hvad hun bør opnå, vil være færre, og hun kan følgelig opnå større ro i sit liv.

Alders- og udviklingsforståelser i samfundet påvirker således de unges selvbillede, og de oplever, at de ikke er på bølgelængde med de sociale omgivelser, idet de oplever sig som betydeligt ældre eller yngre end deres jævnaldrende. Som en måde at forhandle oplevelsen af manglende synkronisering med de sociale omgivelser, kommer flere af de unge frem til under deres reflekterende fortællinger om alderstilskrivelser, at det ikke handler om aldersforståelser og -forventninger for dem, men om hvem de er. Eksempelvis indleder Thomas et svar på spørgsmålet om, hvilken alder han tilskriver sig selv, med at præsentere tre aldre (interview 2). At han føler sig ældre, yngre og umoden, men også fysisk i en alderssvarende, god form. Han nuancerer imidlertid senere sit svar og præsenterer, hvad der for ham er det væsentligste i diskussionen af, hvordan han ser sig selv: *'Ja, nu sagde jeg det, men et eller andet sted, så er jeg jo bare Thomas. Altså, jeg er jo ikke naboen'* (Thomas, interview 2). Sanne er inde på en lignende pointe, da hun under en fortælling om alders- og udviklingsforventninger understreger: *'Jeg kan godt lide bare at være mig, så jeg tror, jeg definerer mig selv som at være mig, det vil jeg faktisk hellere. Ikke som 5, 30 eller 60 år eller hvad nu. Bare mig, tror jeg'* (Sanne, interview 4).

De unge forhandler således om de forståelser, der findes af dem i omgivelserne såvel hos dem selv. Når de oplever, at de ikke har fulgt normalbiografiske udviklingsprocesser, er det vanskeligt for dem at indskrive sig under en del af de aldersforståelser, som de oplever, omgiver dem i samfundet, og følgelig er konsekvensen hurtigt, at de ikke er på bølgelængde med andre. Derfor ønsker de, at der trækkes på andre definitioner af, hvilken status de tilskrives. De fremhæver, at det centrale er, hvem de er, og at de er dem selv og ikke defineres i relation til andre.

At være voksen

Det fremgår af det forrige, at alderstilskrivelser er nært forbundet med udviklingsforståelser knyttet an til livsperioder. Der trækkes eksempelvis på fortællinger om at handle som et barn. I den forbindelse er det væsentligt at undersøge nærmere, hvad de unge tillægger livsperioder som barndom, ungdom og alderdom. Især er dette perspektiv relevant for de unge, da de unge som belyst i det analytiske kapitel 'At være i og forlade anbringelse' er underlagt formelle aldersstrukturer, der foreskriver, at de typisk som 18-årige skal forlade anbringelsen og leve et selvstændigt voksenliv. De unge forsøger gennem deres fortællinger at forhandle om den formelle definition af dette kriterium, men det fremgår imidlertid også mere generelt, at de forhandler om, hvordan udviklingsprocesser forstås, idet disse for de unge typisk ikke har foregået efter lineære mønstre. Tværtimod oplever de unge, også når det kommer til livsperioder, at deres udviklingsprocesser nærmere er kendetegnet ved non-linearitet og til tider konstruerer de endda fortællinger, hvor de har sprunget livsperioder over.

De unge er tilskrevet en organisationel identitet, hvor de gennem deres opvækst har fået at vide, at de ved anbringelsens ophør forventes at leve et uafhængigt voksenliv. På baggrund af fortællingerne viser det sig, at de ofte har optaget denne organisationelle identitetsdefinition som en del af deres personlige identitet. Definitionen som voksen anvendes som en ressource og håndteringsmåde, der kræver og muliggør, at de tager ansvar over eget liv. Derved er det ikke udelukkende selvbilledet som voksen, der sættes spørgsmålstejn ved, hvis den enkelte får at vide, at vedkommende ikke er voksen. Eksempelvis foretager jeg interview med Anette en dag, hvor hun har fået at vide, at hun ikke handler voksent af en socialarbejder, som hun betragter som en af sine primærpersoner. På interviewtidspunktet holder Anette endnu engang orlov fra studiet på grund af emotionelle problemer. Interviewet centrerer ofte omkring denne udtalelse fra socialarbejderen, og den irriterer tydeligvis Anette, hvilket ikke udelukkende skyldes, at hun ikke er enig med socialarbejderen. Der er noget langt mere fundamentalt på spil for Anette. Da jeg spørger hende, hvornår man er voksen, svarer hun:

Jeg mener jo, at man er voksen, når man kan tage vare på sig selv. Og det mener jeg jo også, at jeg har kunnet, altså. Jeg har fået min økonomi

til at fungere, jeg har gennemført et gymnasium uden at have nogle til at stå bag ved mig, så mener jeg jo også, at jeg er voksen. Men selvfølgelig, det var jo ikke særlig voksent sidste år, og det er det, [socialarbejderen] kender mig for. Hun kender mig ikke fra før. Hun kender mig fra den periode, hvor jeg havde det skidt. Det sårer mig bare stadig, fordi jeg ved, hvor meget jeg har klaret mig igennem, og det er nogle af de ting, som jeg har klaret mig igennem, som har gjort, at jeg har kunnet holde mig oppe, fordi det er de ting, jeg bruger til at sige til mig selv, 'Anette, når du kan det, så kan du også klare det her'. Og når hun så hiver mig derned og siger, at jeg ikke er voksen, så føler jeg ikke rigtig, jeg kan bruge de ting til noget. Og så mangler jeg ligesom noget til at holde mig i gang. Ja... Det ødelægger mig lidt, men sådan er det. (Anette, interview 2)

Socialarbejderens udtalelse udfordrer Anette, idet Anette i sit billede af sig selv som voksen finder ressourcer, der gør hende i stand til at tage ansvar for sig selv og klare livets udfordringer. Selvbilledet som et voksent menneske bruger Anette som en motivation til at nå sine mål, men også som en rettesnor til at sikre at hun er på rette vej. Ved at udfordre dette selvbillede sættes der spørgsmålstejn ved Anettes selvfortælling, og Anette oplever, at hun har mistet en betydelig del af sine ressourcer, hvis hun ikke kan foretage meningskonstruktioner om sig selv som voksen.

Et år senere spørger jeg igen Anette, hvornår man er voksen, og muligvis på baggrund af socialarbejderens udtalelse et år forinden fremgår det nu, at Anette har forandret sin fortælling:

Jeg synes jo ikke, at jeg er på stadie med en voksen som sådan på alle punkter, altså jeg har da noget livserfaring, men jeg føler lidt, at jeg er bagefter med at have et helt stabilt liv på den måde, at mit humør har det med at svinge så meget stadigvæk. Det er blevet mere stabilt, men der er stadig kurver, hvor det måske mere skulle være sådan, at jeg arbejder på at få det mere lige. På den måde synes jeg, at jeg er bagefter, men det er jo så mere på grund af alt det, jeg har oplevet. (Anette, interview 4)

Årsagen til Anettes forandring af fortællingen kan med andre ord skyldes, at hendes præsenterede fortælling om et selvstændigt voksenliv af omgivelserne blev evalueret som utroværdig. Anettes overordnede definition af at være voksen har ikke forandret sig, da hun definerer en voksen som: '*en, der kan klare sig selv*' (Anette, interview 4). I definitionen tillægger hun således det at være voksen individuelle karakteristika, såsom modenhed og ansvar til at kunne klare sig selv, men hun vægter også overgange i statusroller, idet hun for eksempel fremhæver sin gymnasiale uddannelse.

Når jeg spørger de unge om, hvornår man er voksen, er det typiske svar variationer af: *'Er man nogensinde det?'*. De unge sætter spørgsmålstegn ved et perspektiv på voksenlivet, hvor man enten er voksen, eller også er man ikke. At være voksen er en proces, der ikke er lineær, da man til tider og i visse kontekster kan handle voksent, men man til andre tider eller i andre kontekster ikke handler voksent. Samtidig er der mange aspekter af voksenlivet, og som tidligere belyst oplever de unge, at de på visse punkter er meget gamle, og således ofte vil definere dem selv som voksne, mens de på andre punkter oplever sig som børn. Line svarer således på mit spørgsmål om, hvornår man er voksen:

Det ved jeg ikke. Det tror jeg ikke, der er nogen alder på, hvornår man er. Vi er voksne, når vi er over 18, men det ved jeg ikke... Det kommer jo an på, hvor man har været i sit liv før det også. Der er nogen, der først bliver voksne, når de er 50. Og hvad er voksen? Og hvad er barn? Ej, okay, men hvornår er man rigtig voksen? Det er der ikke nogen, der kan svare på. Det synes jeg ikke, der er svar på. (Line, interview 2)

Line tydeliggør problematikken ved at definere et voksenliv og det at være voksen. Det er relativt, da det afhænger af den enkelte og vedkommendes erfaringer. Dette relative perspektiv på definitionen af at være voksen fremhæves også af Sanne, der fortæller:

Jeg tror aldrig, at man helt bliver det [voksen]. Eller også tror jeg, at det er noget i sig selv, så man skal gøre op med sig selv, hvor voksen man vil være. Altså lidt ligesom alder, hvad for en væremåde man har? Det er meget forskelligt. Så jeg tror, det er svært at svare på. (Sanne, interview 2)

Hvorvidt den enkelte lever et voksenliv, bør således ikke dikteres af andre, men afhænger af den enkeltes egen definition. Desuden er et væsentligt spørgsmål på baggrund af de unges fortællinger, hvem der har definitionsretten til voksenlivet? Camilla (interview 2) pointerer, at en voksen i hendes øjne er én, der respekterer sig selv og er tilfreds med livet. At definere sig selv, at tage ansvar for eget liv og ikke at lade sig påvirke af andres definitioner forekommer herved på baggrund af fortællingerne at udgøre centrale elementer af, hvad de unge betragter som et voksenliv.

Hartmann & Swartz præsenterer begrebet 'new adulthood', der lægger op til en fornyelse af definitionen af voksenliv. Dette skyldes, at deres empiriske fund blandt unge peger på, at de unge betragter voksenlivet som: 'a journey toward happiness and fulfillment, meaning and purpose, self-actualization' (Hartmann & Swartz, 2007:277). Denne definition er formuleret i kontrast til et perspektiv på voksenlivet kendetegnet ved kedsomhed og stagnation.

De unge kan således via deres fortællinger om definitioner af voksenlivet ønske at tage afstand fra stagnerende liv, og følgelig fortæller de med udgangspunkt i en ny definition af voksenlivet. På den anden side kan der være andre årsager til definitionerne af voksenlivet. Begreber som barndom, ungdom og voksenliv forekommer vanskelige for de unge at indfange, idet de sjældent har levet liv karakteriseret ved normalbiografiske livsforløb. Sanne (interview 4) fremhæver eksempelvis, at hun mangler barndommen som livsperiode, og samtlige af de unge fortæller i forskellige vendinger, at de har levet store dele af deres ungdomsliv som, hvad der ofte betegnes som en form for zombie-tilværelse. Altså en tilværelse som en levende død, hvor de ikke opfangede og interagerede med omgivelserne omkring dem, men blot overlevede fra dag til dag.

De konstruerer følgelig meninger i fortællingerne, hvor de har sprunget år over, eller i hvert fald ikke fået udbytte af årene, hvorfor årene ikke tæller ud fra et udviklingsperspektiv. Herudover har deres opvækst været kendetegnet ved andre krav og vilkår, end hvad der i formula-fortællinger er tilfældet for livsperioder under opvæksten. Derfor er en lineær udviklingstanke kendetegnet ved specifikke livsperioder ikke relevant for dem. Tværtimod springer de frem og tilbage i livsperioder og aldre afhængig af kontekst. Dette fremgår tydeligt af Lines fortælling, da jeg spørger, om hun vil karakterisere sig selv som ung, voksen eller noget helt tredje:

L: Jeg vil nok sige noget helt tredje. Jeg tror, jeg begynder at se mig selv som voksen, men med et twist af et eller andet. Ja, en voksen med et twist

I: Hvad er det for et twist?

L: Det er sådan et, hvor jeg ikke lige kan finde ud af tingene. Sådan et hvor der lige kommer et lille barn frem, der er 9 år og brokker sig over et eller andet. Men ellers tror jeg sørme, jeg er gået et skridt ind i det voksne. Men jeg er stadig en fjollerøv, men min tankegang er blevet anderledes. Men hvad fanden er en voksen?

I: Hvorfor stiller du det spørgsmål?

L: Jeg synes bestemt ikke, jeg er barn mere. Og så må det næste jo være voksen, hvis man spørger alle andre

I: Ja, eller ung?

L: Dét har jeg aldrig set mig selv som

I: Hvorfor ikke, kan du uddybe det?

L: Ja tak. Jeg tror heller aldrig, jeg rigtig har set mig som barn før nu, hvor jeg kan se, at det var sådan, det var, da jeg var barn. Jeg tror bare, jeg gik i sådan en overgang, hvor jeg var zombie, eller en årrække var det. Og så lige pludselig var det bare 'velkommen til de voksnes rækker', for så var jeg 18. Nå, men det gad jeg så ikke være, sådan havde jeg det i lang tid, fordi jeg ikke gad tage beslutninger. Jeg var træt af at skulle tage beslutninger mit liv, og at der ikke var nogen, der tog over og bare lige tog lidt fra mig, fordi jeg altid havde været den, der skulle være voksen for min mor og voksen for mine søskende og alt muligt, eller det følte jeg i hvert fald, at jeg skulle. Jeg gjorde det i hvert fald, for i mit hoved var der nogen, der skulle gøre det. Og så lige pludselig var jeg bare voksen. Nu var der ikke mere tid, jeg kunne aldrig få lov til at nå at være barn. Jeg tænkte, at det skulle jeg nok nå, men lige pludselig skulle jeg bare være voksen, og det gad jeg ikke være. så derfor lod jeg bare være med at tage nogle beslutninger eller gøre nogen ting, og jeg lavede en masse lort for mig selv, fordi når man ikke gør noget eller ikke betaler sine regninger eller ikke tager ansvar for noget, så bliver det svært. Og det har jeg så fundet ud af nu, at det skulle jeg nok have ladet være med. Nu tager jeg ansvar for det, og nu føler jeg bare, at jeg er der, hvor jeg igen gerne vil tage beslutninger om mit eget liv og kan se, at jeg faktisk har et liv. (Line, interview 4)

Line fremhæver sine opvækstvilkår som årsag til, at hun løb tør for tid til at opleve sin barndom, og ungdommen nåede hun heller aldrig at opleve. Derfor er det svært for hende i dag at definere, hvor hun er i livet, når det kommer til livsperioder. Samtidig fremhæver hun dog, at de sociale omgivelser forventer, at hun er i en livsperiode af enten barndom, ungdom eller i voksenlivet. Indirekte fremgår det således, at der er forventninger om, at livsudviklingen følger en forholdsvis lineær proces, hvor den enkelte kan indskrive sig under en af de forhånden definerede livsperioder.

Alderstilskrivelsens sociale konsekvenser

De analytiske fund gennem kapitlet peger på, at de unge ofte oplever vanskeligheder ved at indgå i sociale interaktioner med andre. Blandt andet belyste Camilla i afsnittet 'Socialitetens koder', at hun i sociale sammenhænge finder det svært at tale med andre, da hun er usikker på, hvad hun skal sige til dem. Dette kan skyldes, at de unge er nervøse for at blive spurgt om spørgsmål, der udfordrer deres muligheder for at udøve indtryksstyring ved at forblive tavse om informationer, de ikke ønsker, andre kender til. Det kan imidlertid også være andet, der er på spil i disse sociale møder.

Som det fremgik i forhold til alder og socialitet, oplever de unge ofte, at de ikke er på bølgelængde med deres jævnaldrende. Fysisk oplever de sig som alderssvarende, men når det kommer til socioemotionelle forudsætninger og indsigt i hverdagens

praktikaliteter og rutiner, føler de sig som børn eller i hvert fald meget unge, og når det kommer til livserfaringer og oplevelser i relation til den menneskelige natur, oplever de, at de er gamle på en måde, som de ikke finder hos deres jævnaldrende. Umiddelbart handler denne bølgelængde om alder, men alderstilskrivelserne er imidlertid udtryk for noget langt mere fundamentalt.

I de perspektiver, der ligger i tilskrivelsen af alder, findes der herved mekanismer, som har sociale konsekvenser for de unge. Line fortæller eksempelvis, hvordan hun oplever sig anderledes end jævnaldrende:

L: Jeg synes helt klart, at oppe i mit hoved med livserfaring, ikke på alt det der andet, men livserfaring, der er jeg så langt foran, at der måske slet ikke er andre, der er nået så langt. Så det gør det mega svært at finde andre mennesker virkelig interessante

I: Fordi de ikke har samme baggrund?

L: Ja, nogle gange synes jeg, at det er gør det svært, hvad filan man skal snakke med dem om. Jeg kan ikke finde emner, fordi jeg er ikke til det der... Jo, jeg kan godt small-talke sådan lige, men når jeg har brugt de der to small-talks jeg altid bruger, hvad skal jeg så sige? Og det er ikke, fordi jeg ikke nyder deres selskab, eller jeg ikke synes, de er spændende, men jeg kan bare ikke lige, jeg har ikke sådan en bog, der har ti small-talk emner. (Line, interview 2)

Line peger på noget centralt for de sociale konsekvenser af mekanismerne, der kom til udtryk i forhold til alderstilskrivelsen. Det kan være vanskeligt at tale med jævnaldrende, for de unge oplever sig ikke på bølgelængde med dem. Der er således tale om kronologisk jævnaldrende, men ikke jævnaldrende, når det kommer til livserfaringer og -fundament.

Når denne forskel mellem jævnaldrende og de unge italesættes, er det væsentligt, at årsagen til forskellen ikke udelukkende præsenteres som en mangel hos de unge. Den præsenteres også som en ressource, andre unge ikke har. Som det fremgår af ovenstående citat fra Line, fremhæver hun på den ene side, at hun har vanskeligt ved at tale med andre, for hun kan ikke finde ud af tale om vind og vejr, idet hendes opmærksomhed er fanget af andre tanker. Samtaler om vind og vejr kan herved forekomme elementære for hende, da hun oplever, at der er andre og mere centrale ting at skulle forholde sig til. På den anden side fremgår det, at Line oplever sig foran andre mennesker, for hun har erfaringer og viden, der medfører, at hun interesserer sig for mere væsentlige forhold i livet. I det perspektiv kan samtaler om vind og vejr hurtigt synes uinteressante og ligegyldige. Hendes indsigt italesættes således som en ressource, der imidlertid har den sociale konsekvens, at hun oplever en afstand mellem andre og sig selv.

Under et interview med Mette kommer hun ind på lignende perspektiver i forhold til erfaringernes sociale konsekvenser:

M: Jeg tror altid, jeg har haft den idé med de fleste mennesker, at de egentlig ikke i virkeligheden rigtig forstår mig. Jeg synes tit, at vi sidder og bliver enige om noget, at der er noget, der er svært, eller det kan de godt forstå, men så synes jeg alligevel ikke, at de forstår. Så jeg føler mig faktisk tit alene, og det er den værste følelse, jeg kender til. På det plan, for jeg føler sådan, at de ikke rigtig kan sætte sig ind i det, og så tænker jeg tit, at så er der nok noget galt med mig. Så det er tit frustrerende lige for tiden, synes jeg

I: Hvordan kan det være, tror du, at du oplever, du er alene, selvom du er med andre?

M: Jeg tror, det er noget med, jeg synes tit, at når jeg siger eller mener noget, så har det en helt anden baggrund, der er en helt anden historie bag mine følelser, og jeg synes, det er næsten nok til, at jeg simpelthen ikke kan formå at forstå, at de kan føle det samme. Det kan godt være, at vi begge to kan føle svigt, eller det er også hårdt, at kæresten er gået fra en, men det bare som om, at det er noget andet for mig, end det er for de fleste, jeg kender. Så jeg synes, det bliver utrygt for mig, jeg føler mig forkert nogle gange. Det gør de mig opmærksom på, når de snakker om deres eget liv tit. Hvor de kommer fra og... Så synes jeg, at jeg nogle gange kan blive helt fjern. (Mette, interview 2)

En ting er at være alene – at være uden andres selskab. Noget andet er imidlertid at føle sig ensom, selvom man er i selskab med andre. Mette oplever sig ofte ensom i selskab med andre, fordi hun ikke føler, at de forstår dybden af de handlemønstre, hun har. Hun opsummerer på den baggrund: *'Så jeg føler mig tit sådan disconnected fra verden og mine nære omgivelser'* (Mette, interview 2).

Som i fortællingen fra Line fremgår det også i Mettes fortælling, at livserfaringerne adskiller hende fra andre i hendes sociale omgivelser. Nærheden af andre bevirker endda, at hun bliver utryk og føler sig forkert, idet de forskellige tilgange til at forstå livet på baggrund af erfaringer fremstår tydeligt for hende. Andre danske studier peger ligeledes på, at børn og unge, der har anbringelseserfaringer, oplever, at de har andre bekymringer og oplevelser end jævnaldrende, hvilket problematiserer det sociale samvær (Warming, 2005).

Mette har fundet en måde at opleve sig mindre ensom i selskab med andre, og det er ved at opsøge miljøer, hvor hun oplever, at hun er på bølgelængde med de tilstedeværende. Hun fortæller, at hun har søgt frivilligt arbejde i en organisation, der arbejder med borgere i marginaliserede positioner ved siden af, at hun er på et

kokkegrundforløb på Teknisk Skole. Gennem det frivillige arbejde finder hun mennesker, der har livserfaringer tilsvarende hendes egne – livserfaringer, der medfører en særlig tilgang til livet:

M: Jeg har lidt svært ved at eksistere i normaliteten nogle gange. Det kan jeg godt, men man har brug for en break fra det her, man konstant forsøger at tilpasse sig i. Og jeg tror, det er derfor, jeg straks fik tankerne hen på [organisation for hjemløse], fordi det er en anden dimension af det her liv, end de fleste trods alt går rundt og lever, og det har jeg sgu brug for. Sådan lige føle, at der er nogle sørgelige skæbner, og det hele går ikke ud på, hvordan man skærer en gris ud eller steger en bøf på Teknisk Skole. Nogle gange mangler jeg bare et sted, hvor der er noget andet, man går op i, tror jeg

I: Nogle andre diskussioner?

M: Ja, eller bare følelsen af, at det er sgu hårdt at leve. Man går ikke rundt og synes det alene, det er der rigtig mange mennesker, der synes, og dem har jeg brug for at være iblandt engang imellem, så man ikke går rundt og føler sig forladt. (Mette, interview 3)

I Mettes fortælling konstrueres en mening, hvor hun bærer rundt på erfaringer, der giver hende en tilgang til og forståelse af livet, som adskiller sig fra hovedparten i hendes sociale omgivelser. Hun føler sig derfor hurtigt anderledes og ensom, idet hun ikke oplever, at hun er på bølgelængde med de andre. Imidlertid har hun fundet et sted, hvor hun indimellem kan hente energi, blive bekræftet og finde forståelse for, at det ikke udelukkende er hende, der føler, som hun gør. Der er andre som hende, der bærer på livserfaringer, som gør, at det væsentlige i livet skifter perspektiv. Eller måske nærmere: At der kommer fokus på det væsentlige i livet. Livet er ikke centreret omkring hverdagens petitesser, såsom hvordan man skærer en bøf, eller om vind og vejr. Derimod er der mere betydelige elementer på spil i livet, som kan gøre det hårdt at leve. Det frivillige arbejde bidrager således Mette med en mening i hverdagen, hvor hun oplever en bekræftelse ved at beskæftige sig med mennesker, der godkender og respekterer hendes erfaringsviden.

Andre af de unge fortæller som Mette, at de foretager frivilligt arbejde i organisationer for mennesker i marginaliserede positioner, eller at de ønsker at gøre det. Det frivillige arbejde kan herved ses som en måde at udføre et stykke samfundsnyttigt arbejde, hvor de unge har mulighed for at bruge og bidrage med deres erfaringsviden. Deres erfaringer bliver hermed en ressource, de kan trække på, der ikke fungerer adskillende i forhold til de mennesker, de indgår i relationer med. Frivilligt socialt arbejde eller andre former for arbejde med mennesker i marginaliserede positioner fungerer således som en håndteringsmåde, der er med til at forbinde de unge til omgivelserne og skabe livstilfredshed.

Fortællinger om alderstilskrivelse giver således indsigt i sociale mekanismer, der handler om, hvorvidt den enkelte føler sig på bølgelængde med sine omgivelser og de konsekvenser, det kan have, hvis man oplever, at man har andre livserfaringer end andre. Der er fortællinger om ressourcer, som gør den enkelte ung unik og med en særlig viden om livet. Det forekommer dog ikke, at disse fortællinger om ressourcer vinder indpas i omgivelserne. Tværtimod fungerer erfaringerne som en adskillende omstændighed og giver den enkelte følelsen af ensomhed i selskab med andre, fordi der ikke er forståelse for vedkommendes erfaringer. I selskab med andre, der har oplevet udfordringer i livet, kan de unge imidlertid finde en anerkendelse og bekræftelse for deres viden, hvorfor det kan fungere som en håndteringsmåde for de unge at opsøge denne form for sociale sammenhænge.

OPSAMLING: VENSKABER

Omdrejningspunktet i nærværende kapitel var de unges fortællinger om venskaber og om, hvordan de oplever andre samt dem selv i relation til andre. Den teoretiske ramme peger på, at sociale samhandlinger er fundamental for menneskelig væren, og det er i relation til andre, at den enkelte konstruerer sin hverdag. Af de forrige to kapitler, 'I og ud af anbringelse' og 'Familie' fremgik det imidlertid, at de unges nære, familiære relationer primært kan karakteriseres som skrøbelige og præget af betinget frem for ubetinget støtte og omsorg. Følgelig fremstår fortællingerne om venskaber endnu vigtigere hos de unge, idet det potentielt set er i relationerne til andre, typisk jævnaldrende, at de unge skal danne deres primære relationer. På baggrund af de unges fortællinger fremstår tre overordnede konstruktioner af mening i forhold til venskaber.

For det første fremgår det, at det ofte er fundet med stor kompleksitet for de unge at indgå i venskabsrelationer. De unge fortæller blandt andet, at de på den ene side har behov for venskaber, men på den anden side oplever de sig ofte udnyttet af andre, idet de giver mere omsorg, end de modtager. Forhandlingerne om at give og modtage omsorg er de unge især optagede af, da fortællingerne, som det også fremgik af de foregående to kapitler, peger på, at de i forvejen har begrænset adgang til omsorg fra andre. De unges behov for sociale relationer betyder følgelig, at de oftere end andre ofre sig for at bevare relationer, hvorved relationerne bliver særdeles omkostningsfulde. I deres forsøg på at sikre relationer til andre peger de endvidere på den udfordring, at de kan få uhensigtsmæssige handle-mønstre, der frem for at sikre relationerne til andre tværtimod betyder, at andre afviser dem. En gennemgående udfordring for de unge er således at finde balance i at være med andre, men samtidig at være sig selv. Udfordringen bunder i manglende tillid til andre såvel som til dem selv, hvilket de ofte giver udtryk for. De har svært ved at tro, at andre reelt vil dem, når de mangler tilliden til dem selv. Den manglende tillid føres i fortællingerne tilbage til oplevelser gennem deres opvækst i form af afvisning fra forældre, anbringelsessted samt fra jævnaldrende, hvor flere af de unge fortæller om oplevelser med mobning. Deres måde at håndtere kompleksiteten ved venskaber er

blandt andet ved at søge nye venskaber, der bygger på sunde relationer forstået således, at det er til mennesker, der kan give såvel som modtage omsorg. Af fortællingerne fremgår det dog, at det er vanskeligt at opdyrke nye relationer, og følgelig vælger de til tider at undvære relationer frem for at have, hvad de oplever som uhensigtsmæssige relationer. Ønsket for venskabsrelationer er, at de bygger på en ubetinget accept af hinanden, således de unge ikke frygter for relationens stabilitet. De fortæller dog, at ubetinget accept er vanskeligt at finde i venskabsrelationer mellem mennesker, hvorfor de ofte fremhæver relationer til dyr som særlige, idet de hos dyr oplever en ubetinget tillid og accept. Fortællinger om komplekse venskabsrelationer bærer således som omkostning fortællinger om ensomhed, enten som et fravalg af relationer til andre eller som oplevelsen af at blive fravalgt. I fortællingerne fremgår imidlertid også tydelige ressourcer, idet de unge på trods af oplevelser af afvisning, kontinuerligt forsøger at vise andre mennesker tiltro og søge deres nærvær.

For det andet handler det om andres forventninger til de unges handlinger. Det handler eksempelvis om, at de unge oplever, at de tilskrives særlige behov eller mangler af andre, når de præsenterer dem for, at de har været anbragt. Gennem kapitlet har det fremgået som en udfordring for de unge, at de oplever, at andre reagerer ved enten en form for afstandstagen til informationen om, at de har været anbragt, eller ved at tildele de unge en rolle som ofre. Der er ingen af disse to reaktionsmåder, de unge kan bruge som en konstruktiv værdi i livet. Offerrollen giver ganske vist den unge mulighed for sekundære gevinster, og følgelig fremhæver flere af dem en fascination ved denne rolle, men de kan imidlertid ikke bruge offerrollen som et fundament i livet til at komme videre på. Der har de nærmere brug for at se dem selv som nogen, der kan komme videre på trods. Nogen, der er kendetegnet ved styrke. De unge håndtere derved andres forventninger ved blandt andet ved at grine, når de fortæller om deres opvækstbaggrund, da det åbner for alternative måder for andre at reagere på. Det skal imidlertid fremhæves, at nogle af de unge oplever, at andre sagtens kan håndtere informationer om opvæksten. Det handler ifølge dem om måden, hvorpå informationerne gives. De unge har følgelig mange refleksioner over, hvordan de præsenterer dem selv for andre, som en måde at håndtere andre menneskers potentielle forventninger til dem. Omkostningerne er, at de unge fortæller, at de til tider accepterer fortællinger om dem selv fremlagt af andre, som de egentlig ikke er enige i, men som de accepterer i et mangler på alternativer. Eksempelvis fremgår dette ved Trines fortælling om at blive betragtet som sær og Lines accept af venindens fortælling om Line som doven. Line oplever, at der ligger årsager bag handlemønstrene, som veninden ikke forstår. Dette tydeliggør den omkostning, at de unge ofte oplever sig misforstået og ikke accepteret, som de er. De bruger energi på at tilpasse sig andre og reflektere over, hvordan de afvejer andres forventninger. Fortællingernes ressource i forhold til andres forventninger ligger i, at de unge kæmper for at bibeholde fortællingen om at klare sig selv, hvorved den fremstår som en stærk fortælling hos dem.

For det tredje fremgår det gennem de unges fortællinger, at refleksioner over andres forståelse af dem betyder meget for det billede, de har af dem selv. Som det netop har fremgået, oplever de unge ofte at blive mødt med forventninger til, hvem de er, og hvordan de handler, når de præsenterer deres opvækstbaggrund og livssituation. I fortællingerne konstrueres således en mening, hvor andres forventninger til dem begrænser deres selv billede, idet dette selv billede formes i et samspil med omgivelserne. Som Line eksempelvis peger på indledningsvist i kapitlet, har hun internaliseret det billede af sig selv, som hun oplever, findes af hende hos andre. Udfordringen i fortællingerne om de unges selv billede er, at de ofte tvivler på deres eget værd og er usikre på, hvordan de skal præsentere dem selv og deres baggrund. Dette bunder i, at de oplever sig som afvigere i forhold til jævnaldrende, både i forhold til den måde, de oplever, at andre ser dem, men også som en internaliseret oplevelse. De forsøger at håndtere tvivlen ved at bruge tid og energi på at aflæse, hvordan andre forstår dem, men samtidig fremhæver de, at de har svært ved denne aflæsning, idet de oplever, at de ikke kender de sociale koder. For ikke at skille sig ud i sociale sammenhænge som nogen, der ikke kender koderne, anvendes en aflæsningsteknik, hvor de kopierer andres handlinger med det formål at passere som normale. Samtidig forhandler de imidlertid også om forståelsen af normalitet eksempelvis ved at fremhæve, at alle oplever udfordringer under deres opvækst og i livet generelt. Desuden håndterer de unge omgivelsernes påvirkning på deres selv billede ved at opsøge fora, hvor de føler sig blandt ligesindede, eksempelvis i form af frivilligt arbejde blandt mennesker i marginaliserede positioner. Disse fora giver de unge et pusterum, hvor de ikke behøver reflektere over deres selvpræsentation. Tilbagetrækning er derved en håndteringsmåde, enten ved at de opsøger fora, hvor de oplever, at de ikke risikerer at fremstå som afvigere, eller ved at de fortrækker til eget hjem. Omkostningen er følgelig, at det bliver fortællinger om dem og os. De unge fortæller eksempelvis, at de ikke oplever sig på bølgelængde med deres jævnaldrende, hvorfor de har svært ved at indgå i relationer med dem. I fortællingerne fremgår det således, at de sociale omgivelser ofte synes at være noget eksternt de unge og ikke noget, de selv er en del af. Fortællingerne afspejler imidlertid også ressourcefulde processer hos de unge, hvor de går fra at være usikre til at blive mere sikre på dem selv i selskab med andre og i stigende grad stå ved dem selv. Som en del af disse processer fremgår det, at de unge oplever, at de bærer på ressourcer i forhold til at kunne klare de udfordringer, de møder, hvilket de mener ikke i tilsvarende grad kendetegner deres jævnaldrende.

Sammenfattende peger fortællingerne om venskaber på, at de unge gør sig mange refleksioner om at indgå i relationer eller ej, og hvilke konsekvenser de ofte begrænsede relationer har for dem. Som det også fremgik af forrige kapitel om familie, kan de begrænsede relationer eksempelvis betyde for de unge, at de strukturerer deres hverdagsliv på en måde, der bedst muligt sikrer dannelsen eller vedligeholdelsen af relationer. Det viste sig eksempelvis ved, at de unge opgiver egne planer, hvis deres familie har behov for støtte og hjælp eller i forhold til venskaber, når de unge vælger at opsøge sociale sammenhænge med henblik på

ønsket om at skabe nye relationer. Samtidig fremgår det af fortællingerne om venskaber, at de unge mangler indsigt i hverdagens praktikaliteter, hvilket betyder, at de oplever sig som yngre end deres jævnaldrende, men som ældre, når det kommer til livserfaringer. I det følgende og afsluttende analytiske kapitel undersøges de unges fortællinger om livet, de lever hver dag, for blandt andet herigennem at udforske, hvordan det relationelle har betydning for de unges hverdagsliv og for at sætte fortællingerne om relationer ind i en større kontekst af hverdagslivet.

KAPITEL 7. LIVET HVER DAG

Dette kapitel handler om det liv, de unge lever hver dag. I kapitlet analyserer jeg de unges fortællinger om deres hverdagsstruktur og definitioner af et normalt hverdagsliv. Herudover sættes der fokus på, hvad de unge forventer af et hverdagsliv, samt hvilke forventninger de oplever at blive mødt med. Der fremgår af fortællingerne tre overordnede konstruktioner af mening, når det handler om det liv, de unge lever hver dag. For det første fremgår det, at de unge oplever, at de står uden for samfundet. For det andet peger meningskonstruktionerne på en søgen efter ro. For det tredje fremgår det af de unges fortællinger, at livet hver dag er foranderligt og ikke kan forstås som en lineær fremadskridende proces. Gennem kapitlet folder disse overordnede meningskonstruktioner sig ud i relation til kapitlets temaer.

I kapitlet analyseres det indledningsvist, hvordan de unge fortæller om deres liv hver dag, hvad angår dets struktur, og hvorvidt de oplever at have definitionsretten over eget liv. De unge danner meningskonstruktioner om samfundsforventninger til, hvordan et hverdagsliv struktureres, som de forsøger at tilpasse sig. Det fremgår imidlertid, at de unge ofte oplever vanskeligheder ved at tilpasse sig og blive en del af det omgivende samfundsskabte hverdagsliv. Tværtimod fortæller de om oplevelser af at blive holdt udenfor.

Efterfølgende undersøger jeg fortællinger om forventninger til hverdagslivet. Det er forventninger, som de unge selv definerer, men også forventninger, som de oplever, at blive mødt med. Det handler eksempelvis om, at man bør få sig en uddannelse, men også om hvordan man handler i forhold til mindre hverdagsgøremål. Det fremgår følgelig, at de unge oplever forventninger på flere dimensioner, idet forventningerne fra andre omhandler såvel langsigtede mål som kortsigtede handlinger.

Hverdagslivet hos de unge karakteriseres ofte som foranderligt, hvilket er temaet i det tredje afsnit. Meningskonstruktionerne i relation til hverdagslivets foranderlighed omhandler de unges billede af dem selv som ustabile. Denne ustabilitet i deres liv fører de tilbage til opvæksten i såvel ustabile familier som ustabile forhold under deres anbringelse. Meningskonstruktionerne handler desuden om, at de unge oplever, at deres omgivelser hurtigt kan forandre sig, hvorfor de selv skal være parat til hurtigt at handle. Der fremgår således flere eksempler på, at det er ydre forhold, der betinger de unges ustabilitet.

Afslutningsvist analyseres de unges ønsker for fremtiden, og hvad de ser som et godt liv. Kapitlet rundes herefter af med en opsamling af de overordnede konstruktioner af mening, som træder frem på tværs af kapitlets afsnit.

HVERDAGSLIV

Gennem empiriindsamlingen fortæller de unge, hvad de oplever karakteriserer deres liv på interviewtidspunktet, og ved deres besvarelser på spørgsmålet 'Hvad lavede du i går?' dannes fortællinger om hverdagslivet. I det følgende undersøger jeg meningskonstruktioner i forhold til, hvordan de unge oplever livets forløb hver dag og herunder, hvordan de fortæller om deres handlemuligheder og kontrol over eget liv.

De unge fortæller om hverdagslivets rutiner og udfordringer i forbindelse med at finde rutiner i foranderlige liv. En af udfordringerne for de unge i forhold til at finde rutiner i hverdagen bunder blandt andet i, at hverdagslivets struktur sjældent er op til dem selv at definere, men ligger i de samfundsstrukturer, de er en del af. Dette betyder, at de skal tilpasse deres rutiner til strukturer, som ikke er defineret på deres egne præmisser. De unge anstrenger sig imidlertid for at tilpasse sig, idet de ønsker at blive inkluderet i samfundsstrukturene og opnå, hvad de præsenterer som et normalt hverdagsliv – at leve et liv hver dag karakteriseret ved samme rutiner, som andre lever efter.

I fortællingerne om hverdagslivets struktur fremgår det, at fortællinger om mindre hverdagsgøremål, såsom at spise morgenmad og se fjernsyn, giver indblik i, hvorvidt den enkelte oplever at være i kontrol over eget liv. I disse fortællinger om livet hver dag og dets gøremål fremstår meningskonstruktioner i relation til tid at være væsentlige. Hvis den enkelte fortæller om kontrol over eget hverdagsliv og dets struktur, præsenterer vedkommende en kontrol over tiden og mulighederne for at arbejde med den til egen fordel. Fortæller den enkelte derimod om, at tiden er ude af vedkommendes kontrol, peger dette på en meningskonstruktion, hvor det ikke kun er tiden, som ikke kan kontrolleres – generelt forekommer hverdagen rodet og kaotisk.

Hverdagslivets struktur

Når de unge fortæller om deres liv hver dag, tager disse fortællinger udgangspunkt i to former for meningskonstruktioner. Enten præsenterer de fortællinger, hvor de har faste rutiner i hverdagen, og herved har dannet en struktur, og hvor de har kontrol over tiden i eget hverdagsliv. Eller også er fortællingerne om livet hver dag knyttet an til fortællinger om manglende rutiner og struktur. Det er denne sidste form for fortællinger, der oftest gør sig gældende for de unge. I det følgende vil jeg præsenterer, hvordan disse meningskonstruktioner i fortællinger om hverdagslivet ikke udelukkende handler om at skabe en struktur for sig selv hver dag, men også handler om oplevelsen af selvverd og at finde ro i eget liv.

De unges fortællinger om livet hver dag bærer ofte i sig en fremmedhed i forhold til, hvordan hverdagen bør struktureres, og hvordan de finder faste rutiner at handle på baggrund af. Et eksempel på dette er Trine, der er startet på en ny uddannelse – en

professionsbachelor i pædagogik. Hun fortæller om de nærmest uoverskuelige udfordringer ved at finde en rutine i sit hverdagsliv:

Jeg tror, det seneste er kl. 15 [at hun har fået fri fra uddannelsen], jeg er gået hjem, og så er jeg mega træt, og hvad laver jeg så? Det er nemlig det, jeg ikke har fundet en rytme i endnu. Den første uge satte jeg mig hjem og gav mig til at hyle og tænkte 'det her, det kan jeg slet ikke, og jeg kan ikke overskue, at jeg nu skal lave de her ting til i morgen, og jeg skal også lige have noget mad, og jeg skal gå en tur med min hund' og sådan noget... Så jeg har ikke rigtig fundet en rytme endnu, og det er det, jeg er nødt til at prøve at gøre. Altså sådan noget med at handle ind, det har jeg gjort i weekenderne, fordi det kan jeg slet ikke gøre. [...] Jeg ved ikke, hvordan man gør. Jeg ved ikke, hvordan almindelige mennesker finder energi til det. (Trine, interview 2)

Den manglende rytme i Trines liv medfører, at hun oplever et energiunderskud. I tilknytning hertil oplever hun, at hun skiller sig ud fra andre mennesker, fordi hun finder hverdagens gøremål uoverskuelige, og hun må tage weekender i brug til at få hverdagene til at hænge sammen. Angiveligt tager mange mennesker weekender i brug til at få diverse praktiske gøremål overstået, således hverdagen hænger sammen, men ikke desto mindre oplever Trine sig anderledes ved den manglende struktur, hun har på hverdagslivets rutiner. Tilrettelæggelsen af tid i hverdagen forekommer at være et centralt punkt, idet der konstrueres en mening i fortællingen om deterministiske tidsstrukturer. I fortællingen er Trine underlagt tiden, da hun ikke har energi til at overskue og tilrettelægge sin tid.

Konstruktionen af tid i fortællingerne om livet hver dag giver således indsigt i, hvordan den enkelte oplever sine handlemuligheder og egen livssituation. Selv fortællinger om mindre gøremål kan skildre den enkeltes oplevelse af livssituation, selvbillede og graden af normalitet. Dette illustreres i det følgende med udgangspunkt i Anettes fortællinger under de enkelte interviews om livet hver dag, især i tilknytning til at spise morgenmad og se fjernsyn. Samlet set tegner der sig en proces i disse fortællinger om søgen efter en højere grad af normalitet og selvværd. Denne proces konstrueres ved hjælp af to argumenter. For det første præsenterer hun sig selv med afstandstagen fra fortidige handlinger, og for den andet fremhæver Anette sig selv som optimistisk for fremtiden.

Ved interview 1 fortæller Anette om sit hverdagsliv. På interviewtidspunktet har hun sygeorlov fra sin uddannelse ved universitetet, idet hun besvimele på grund af stresssymptomer, og hun bruger meget af sin tid hos sin kæreste i en anden by end sin hjemby. Endvidere har hendes plejeforældre næsten lige frabedt sig kontakt til hende. Da jeg spørger hende, hvad hun fik at spise til morgenmad dagen før, svarer hun:

Der har jeg spist franskbrød, jeg har ristet... Før i tiden spiste jeg faktisk ikke morgenmad, for det kunne jeg ikke tage mig sammen til, når jeg var alene, men det er jeg blevet bedre til, og så proppede jeg noget hønsesalat på og spiste det, og så sad jeg og så noget fjernsyn imens. (Anette, interview 1)

Anette konstruerer en fortælling, hvor hun tidligere var stresset, hvilket blandt andet kom til udtryk ved, at hun ikke fik morgenmad. I fortællingen præsenteres en fremgang i relation til, at hun oplever accept fra kærestens side, hvorved hun oplever et tilhørsforhold. Hun fremhæver, at hun har *'tryghed i at være alene, fordi jeg ved, at han er der. Det har jeg ikke rigtig prøvet før, så det har ændret hele mit liv, vil jeg sige. Fuldstændig'* (Anette, interview 1). I fortællingen knyttes oplevelsen af accept sammen med overskud til at bruge tid på, at hun drager omsorg for sig selv. I Flahertys termer udviser hun således agency i tilknytning til tid ved at allokere tid til personlige oplevelser (Flaherty, 2003; Flaherty, 2011). Anettes fortællinger om fortiden er især præget af afvisningen fra plejeforældrene, og at hun ikke følte sig accepteret blandt sine studiekammerater. Dengang spiste hun ikke morgenmad, og i fortællingen kobles dette samme med, at hun var alene. Nu kan hun være alene hjemme, men hun ved, hun ikke er ensom, idet hun har et tilhørsforhold. Det giver hende ro til at spise sin morgenmad. Om sine fremtidsudsigter fremhæver hun den positive proces, hun oplever, hun er i, idet hun siger: *'Lige nu er det bare et hak nedad, det går lige lidt den ene vej for at gå op igen, det er jeg overbevist om'* (Anette, interview 1).

Samlet set præsenterer Anette således i interview 1 en fortælling, hvor hun har oplevet en tilbagegang ved plejeforældrenes afvisning og orlov fra sit studie, men hun er overbevist om, at hun snart oplever fremgang. Ved interview 2 fremhæver hun, at hun er meget følelsesladet, idet en for hende ukendt familie har tilbudt, de gerne vil være en form for substitut familie for hende. Hun takkede imidlertid nej, efter hun var sammen med dem et par gange, idet deres nærvær mindede hende om sine manglende familiære relationer. Interviewet er især præget af den følelsesmæssige rutchetur, disse oplevelser har igangsat, og at hun snart skal starte på studiet igen efter sin sygeorlov. Da jeg spørger hende, hvad der kendetegner hendes hverdag, svarer hun:

Her på det sidste må jeg nok indrømme, fordi jeg har været sådan lidt ked af det på grund af, jeg har haft kontakt til dem [substitut familien], og det har vækket nogle ting i mig, så har den været meget ualmindelig, min dag. Typisk har jeg stået op stadig ved de der 8-9 tiden, og så har jeg set fjernsyn bare for at komme væk, fordi jeg ikke kan holde ud at tænke på alt det der, det går mig lidt på for tiden, og også lige som for at komme væk fra de følelser, fordi jeg kan meget mærke følelserne for tiden. Så har jeg bare siddet og været væk i sådan en eller anden åndsvag engelsk serie fra 1800-tallet. [...] Langt ude. Jeg tror ikke engang, jeg

rigtig kan huske det hele, fordi jeg har siddet og været halvt væk, men alligevel set det bare for at prøve at komme væk fra det. Så det har været min måde at prøve at flygte fra det. Og så har jeg siddet og set det i, jeg ved ikke hvor mange timer, 2-3 timer, klokken har for det meste været 14, før jeg har taget noget mad faktisk. Det er ikke særlig sundt. Og så har jeg taget noget mad, jeg har taget en toast med et eller andet på, ristet toast, noget groft toast. (Anette, interview 2)

Sammenlignet med Anettes fortælling om hverdagen under interview 1 består fortællingen af de samme ingredienser: Fjernsyn og ristet brød til morgenmad. Alligevel er fortællingerne væsentlig forskellige, da Anette tilskriver handlingerne en anden mening under interview 2, end hun gjorde ved interview 1. Ved interview 1 konstruerer Anette en fortælling om overskud og større ro i sit liv, hvor fortællingen under interview 2 er præget af en tilbagetrækning gennem fjernsyns-kiggeri med henblik på at skabe en følelseløshed. Denne tilstand af tilbagetrækning påvirker endvidere, hvordan hun oplever sin tid. Jeg spørger hende, hvorvidt hun oplever, hun har god tid i hverdagen, hvortil hun svarer:

Nej. Den forsvinder sådan her (knipser). Jeg står op, og så ser jeg fjernsyn, og jeg føler måske, der er gået ti minutter eller en halv time, så er der gået tre timer. Puf. Wow, hvor er vi henne? Så nej, det føler jeg ikke, jeg føler, det hele flyver af sted. Men jeg tror måske, at det er, fordi jeg lige pt. ikke får så meget ud af min dag, og derfor føler jeg også, at den går rimelig hurtigt. Også det der med, at man får noget ud af det, som man egentlig har lyst til. Altså jo, det er en spændende serie, men der er måske vigtigere ting i livet end en serie... Den har ligesom overtaget hele mit liv, føler jeg. (Anette, interview 2)

Anette oplever en deterministisk tidsanvendelse under interview 2, og hun er bevidst om, at hun ikke selv styrer tiden. Tværtimod kan hun blive væk i den, hvor hun mister tidsfornemmelsen. Hendes plan for fremtiden er at få styr på sin tid og beherske den ved eksempelvis at stå tidligt op, således hun kan allokere tid til at være langsom. Fremtidsplanerne er med andre ord optimistiske:

Jeg skal stå tidligt op, selvom jeg ikke vil det. Jeg er ikke et morgenmenneske, men jeg skal have styr på mit liv den her gang, for jeg har virkelig brug for det. Så jeg står tidligt op og for at kunne stå tidligt op, laver jeg en god morgenmad, så jeg har lyst til at stå op, og så nyder jeg det, for jeg er sådan en, der godt kan lide at være langsom. Jeg tror, jeg har en plan. Lave om på mit liv, så jeg kan fungere. For det har fandeme ikke fungeret før, der har det været på må og få, hvor man har stået op, og så arggh, lige en yoghurt i tasken og ud på skolen og hjem igen, og hvor er jeg egentlig henne, hvordan kom jeg herhen. Sådan har det

mange gange været, så det tror jeg, bliver bedre. Jeg har også fået mere styr på mig selv. (Anette, interview 2)

Tidsoplevelsen i tilknytning til morgenmad – hvornår på dagen den indtages, og over hvor lang tid den indtages – illustrerer således i Anettes fortællinger, hvordan hun oplever sin livssituation på et givent tidspunkt. Har hun kontrol over tiden, har hun også kontrol over livet generelt.

Under interview 3 fortæller Anette, at hun gennem en periode var tilknyttet sit studie, men da hun igen blev svøvet, har hun netop fået sygeorlov. Generelt fortæller hun ved dette interview om et mere struktureret hverdagsliv, og da jeg spørger ind til hverdagen, fortæller hun:

Den [hverdagen] er ved at nærme sig mere normal, eller mere struktureret. Før i tiden spiste jeg ikke morgenmad, det gør jeg nu. Der er faktisk noget, der hedder morgenmad og frokost og sådan nogle ting, men jeg tror også, det hænger sammen med, at jeg begynder at acceptere mig selv, for at jeg ikke er nået længere, end jeg er på en eller anden måde. [...] Og det gjorde også, at jeg på en eller anden måde har lært at sige til mig selv, 'du skal have morgenmad, så er det bare ærgerligt, du ikke når de andre ting'. Det gjorde jeg ikke før. Der var det bare sådan, 'jeg skal sidde og studere, mens jeg spiser min morgenmad'. For jeg vil så gerne være normal, og jeg vil gerne kunne alle de der ting, men det kunne jeg bare ikke. Jeg kan sagtens følge et studie, men jeg må nok ærlig indrømme, at der er nogle ting, som jeg skal have styr på i mit liv før, jeg helt kan følge med på et niveau, som jeg har gjort i en periode. Det må jeg jo acceptere, selvom jeg har svært ved det. (Anette, interview 3)

Anettes fortælling i relation til morgenmad giver igen en indsigt i, hvordan hun oplever sin livssituation. Hun fremhæver, at hun ikke plejer at være en, der spiser morgenmad på trods af, at hun det sidste år har fortalt om morgenmad i sine hverdagsfortællinger. Imidlertid handler fortællingerne ikke om selve indtagelsen af morgenmad, men derimod om meningskonstruktioner i relation til at have kontrol over egen tid og acceptere sig selv. Under interview 3 konstrueres indtagelse af morgenmad som en prioritering. Et tilvalg af omsorg for hende selv på bekostning af andre opgaver, hun gerne vil udføre, men fraprioriterer for ikke at opleve stress igen. Generelt fremgår det gennem Anettes fortællinger, at hendes selv billede er knyttet an til at opnå en uddannelse, idet uddannelse for hende er ensbetydende med ikke at ende som de biologiske forældre. Under interview 3 åbner hun imidlertid op for dette selv billede og sin mål. Fortællingen om at prioritere morgenmad frem for studiearbejde bliver en fortælling om et ændret selv billede, hvor hun bliver mere lempelig i sine mål. Dette fremhæver hun med ordene: *'Mine mål er blevet lidt mere håndgribelige. Jeg har måske sat dem lidt mere ned på børneniveau, hvor det*

passer lidt bedre, så jeg ikke stresser mig selv alt for meget' (Anette, interview 3). Til det næste interview er det Anettes forhåbning, at hun er bedre til at kontrollere sin stress, så den ikke påvirker hverdagen, og på længere sigt er det hendes forventning, at hun har færdiggjort sin uddannelse, *'ellers er jeg tosset på mig selv'* (Anette, interview 3).

Ved interview 4 er Anette kommet på lykkepiller. Hun oplever, at de hjælper i forhold til, at hun kan finde ro i hverdagen og ro i egen krop til forskel fra før, hvor hun karakteriserer sig selv som *'kropumulig'* (Anette, interview 4). Hun er startet på uddannelsen igen, og da jeg spørger ind til hverdagen, fortæller hun igen med morgenmad og fjernsyns-kiggeri som illustration på sin livssituation:

Hvis jeg skal møde klokken 9 om morgenen for eksempel, står jeg op 2 timer før eller 2½ time før. Det har jeg aldrig gjort før. Og så tager jeg mig stille en kop te, og sidder og nyder den og spiser ordentlig morgenmad, jeg har kørt skyr med mysli på, og sidder og nyder det, tænder fjernsynet og sidder ligeså afslappet. [...] Og så går jeg ligeså stille og roligt ned til skolen og er der i god tid. (Anette, interview 4)

I fortællingen om morgenmad og fjernsyns-kiggeri er det tydeligt, at det er Anette, som definerer tiden. Hun konstruerer en fortælling om et temporalt overskud, der afspejler den ro og handlekraft, hun oplever i hverdagen. Til det næste og afsluttende interview forventer hun, at den positive udvikling fortsætter, og at hun har opnået endnu større stabilitet i hverdagen og har opnået en større accept af sig selv.

Da jeg møder Anette ved interview 5, viser hendes fysiske fremtræden, at der er sket forandringer. Der er noget i hendes udtryk, som har ændret sig, og da jeg ved velkomsten spørger, hvordan det går, svarer hun, *'som du nok kan se, går det ikke særlig godt'* (Anette, interview 5). Hun har mellem interview 4 og 5 forladt sin kæreste og har fundet en ny kæreste. Derudover er hun igen på sygeorlov fra uddannelsen, idet hun oplevede sig mobbet af sine medstuderende. Der er også andre situationer i hendes liv på interviewtidspunktet, der samlet set gør, at hun karakteriserer sin livssituation som et *'mareridt'* (Anette, interview 5).

Under interview 5 fortæller Anette om den foregående dag, ligesom hun har gjort ved de forrige interviews. Hun fremhæver i denne fortælling, at *'jeg spiste ikke noget morgenmad. Ret dumt'* (Anette, interview 5). Med udgangspunkt i den mening hun tilskriver morgenmad, er dette ikke blot en konstatering af en forglemmelse. Udsagnet illustrerer tværtimod den kaotiske situation, hun oplever på interviewtidspunktet. I fortællingen pointerer hun imidlertid, at hun spiser mad, men hun gør det ikke på faste tidspunkter:

Det eneste, der egentlig er okay normalt, eller det, jeg har lagt mærke til, er mere normalt end førhen, er, at førhen glemte jeg helt at spise. Nu er

jeg faktisk begyndt at mærke sult, så nu spiser jeg trods alt, men jeg spiser bare på nogle mærkelige tidspunkter, og det hele er sådan noget rodet noget. Altså, jeg står op, når jeg vågner af mig selv, så står jeg op et eller andet sted mellem 9 og 10. Det er ret sent. (Anette, interview 5)

Anette karakteriserer sit liv som rodet, og hun har ikke kontrol over tiden. Igen passerer den uden, hun får brugt den: *'Jeg får ikke lavet så meget. Jeg prøver faktisk bare at få tankerne væk ved at distrahere mig selv ved at sidde og læse nogle bøger og se noget tv'* (Anette, interview 5). På trods af en fortælling, hvor hun ikke har kontrol over tiden og over egen livssituation, præsenterer hun også en fortælling om normalitet, da hun fremhæver, at hun nu trods alt spiser. Dette har hun gjort ved samtlige interviews, men igen handler udsagnet ikke om selve handlingen 'at spise', men om meningen tilskrevet denne handling. At hun mærker sin krop og følgelig holder fast i, at der er en proces mod det bedre. Denne optimistiske indstilling fremgår også, da jeg spørger hende, hvordan hun ser fremtiden. Hun vil gerne skifte til et fjernstudie – altså et, hun kan tage over computeren. Efterfølgende drømmer hun om at åbne egen virksomhed.

Forløbet i Anettes fortællinger giver indsigt i hverdagslivsmønstre og -udfordringer, de unge oplever. Især er en væsentlig pointe i forløbet i Anettes fortællinger om hverdagslivet, at udviklingen ikke er en fremadskridende lineær proces mod et liv, hvor hun når nærmere afslutningen af sin uddannelse og får mere struktur ind i sit liv på trods af, at dette er hendes ønske. Tværtimod tegner fortællingerne et non-lineært forløb, hvor hun konstruerer forandringer i selvbilledet. Dette kommer tydeligst til udtryk ved opblødningen af de uddannelsesmæssige mål, hun sætter for sig selv. I Schutzskes termer fremgår det således, at Anettes opnåelige rækkevidde har forandret sig i kraft af den nuværende viden. Hun går fra at definere sig selv gennem sin uddannelse og gennem kampen mod omgivelserne – særligt plejeforældrene – for at bevise, at hun kan gennemføre uddannelsen, til ved empiriindsamlingens afslutning at åbne op for et skift i uddannelse.

Under empiriindsamlingen er samtlige af de unges fortællinger i relation til deres liv hver dag præget af omskiftelighed ligesom Anettes. Meningskonstruktionerne i disse fortællinger er ofte knyttet an til at miste kontrollen over tid og opleve et manglende overblik over egen hverdagslivsstruktur. Herunder fortæller de unge ofte, at de anvender forskellige former for tilbagetrækning fra omgivelserne, hvor tiden passere, uden de bemærker den. Det kan eksempelvis være ved at isolere sig i lejligheden, fordybe sig i interesser, se meget tv eller især at sove i dagtimerne. I fortællingerne fremgår det således på forskellig vis, at de unge mister kontrollen over tid, hvilket forbindes med manglende energi til at forholde sig til omgivelserne. Samtidig er fortællingerne om manglende kontrol over tiden nært forbundet med den enkeltes accept af sig selv og oplevelsen af, hvorvidt vedkommende betragter sig selv som havende et normalt hverdagsliv.

I fortællingerne fremgår det imidlertid også, at de unge på andre tidspunkter oplever, at de har kontrol over hverdagslivet, eksempelvis ved kontrol over tiden, og følgelig præsenterer de sig selv med handlekraft i eget liv. Den optimistiske fortælling om hverdagslivet i fremtiden er ligeledes et kendetegn, der går igen i fortællingerne. Hitlin & Elder fremhæver væsentligheden ved en optimistisk tilgang. De pointerer, at 'A sense of ourself as causal and efficacious does not just relate to activities in the here and now. A sense of having a positive future is important for mental health, and for holding a belief that agentic action is useful in the first place' (Hitlin & Elder, 2007a:47). En optimistisk tilgang til fremtiden afspejler således en tro på, at den enkelte kan udøve indflydelse på eget liv. Dette er den oplevelse af handlekraft, der typisk fortælles frem af de unge.

Definition af eget hverdagsliv

At det er svært for de unge at få styr på hverdagslivets struktur, kan skyldes en fremmedhed i forhold til, hvordan hverdagslivet bør struktureres. Som det fremgår i foregående afsnit af Trines fortælling, har hun vanskeligt ved at overskue alle de gøremål, hun oplever, hun skal i hverdagen. Generelt konstruerer de unge mening i relation til deres hverdagsliv og dets struktur, hvor det ikke står dem frit for at tilrettelægge det efter egne behov og ønsker. Tilrettelæggelsen er derimod defineret på baggrund af samfundskulturelle formula-fortællinger om, hvad forventningerne er til et hverdagsliv. Hverdagslivet bliver med andre ord ikke defineret af de unge selv, men er et samfundsskabt hverdagsliv, der følger gængse mønstre og rutiner.

De unge forsøger at tilpasse sig disse strukturer, som de ikke selv skaber, men derimod ofte føler, de står udenfor. Tilpasningen til strukturerne fremgår i fortællingerne som væsentlig for en inklusion i det omgivende samfund. I de tilfælde, hvor det ikke lykkes dem at tilpasse deres hverdagsrutiner til det samfundsskabte hverdagsliv, fremstår fortællingerne om hverdagslivet som fortællinger om eksklusion fra samfundet. Det har imidlertid betydelige konsekvenser for de unge at forsøge at tilpasse sig dette hverdagsliv, da fortællingerne peger på en fremmedhed over for hverdagslivet. Dette fremgår ved, at de ikke har en naturlig indstilling i forhold til, hvordan hverdagslivet fungerer, hvorved det kræver meget af deres tid og opmærksomhed at få deres rutiner til at passe ind i omgivelsernes.

Line fortæller eksempelvis, at hun aftenen før skal forberede sig på næste dag, da hun ellers har svært ved at handle og følgelig bliver stresset. Hver aften bruger hun derfor megen tid på at forberede sig til den efterfølgende dag:

Inden jeg går i seng, skal jeg vide, at jeg for eksempel har lavet mine lektier, og jeg skal vide, at tingene ligger der og der i mapperne, og jeg skal helst have strøget det tøj, jeg skal have på, ellers bliver jeg helt (laver opgivende lyd med munden). Ja, så jeg er ikke god til det der

impuls-ting eller bare at gøre et eller andet helt automatisk. Ellers har jeg ikke tid, så bliver jeg mega stresset. (Line, 2. Interview)

Hvis Line ikke forberede sig om aftenen på den efterfølgende dag, vil hun miste overblikket og tabe tiden, idet hun oplever, at hun ikke kan handle automatisk på selve dagen. Den pragmatiske og naturlige indstilling til hverdagslivets rutiner mangler, hvorfor Line har svært ved at handle i hverdagen, hvilket hun ikke er den eneste, der oplever. Tværtimod fortæller de unge generelt om lignende vanskeligheder. Et andet eksempel er en fortælling fra Trine, der svarer på mit spørgsmål om, hvad der skete den foregående dag. Hendes fortælling starter om morgenen:

Jeg havde tænkt, om jeg skulle prøve at gå i skole om morgenen, for der er 3 kilometer, jeg kan godt lide at gå... Og den beslutning havde jeg ikke taget, så da jeg gik ud af døren, gik jeg op mod bussen, og så kunne jeg se, 'nu er det for sent, jeg kan ikke nå bussen, der er 2 minutter til, den kører', og jeg orker ikke at løbe og se, om jeg kan nå den. Jeg orker ikke det nederlag ikke at nå bussen, og så gik jeg sådan helt i panik, eller sådan, så kan jeg slet ikke finde ud af, hvad jeg skal gøre. Så kan jeg blive helt slået ud af bare sådan en lille ting og kan slet ikke tage stilling til det, og så endte det med, at jeg bare havde lyst til at gå hjem og sove videre. Bare sådan en lille ting, hvis ikke jeg sådan har besluttet mig for det, så er det som om, at... Så kan jeg bare stå, 'hvad skal jeg så gøre?'. (Trine, interview 2)

Trine ender med at tage næste bus og kommer kun et par minutter for sent. Hun oplever imidlertid, at hun bliver slået ud, hvis hun pludselig må ændre sine planer. Også selvom, hun har taget sin forholdsregler og planlagt hovedparten af forløbet den foregående dag. Hun mister overblikket og har lyst til at trække sig fra hverdagslivet ved at lægge sig til at sove. Hun konstruerer således en mening, hvor hendes valgmuligheder står mellem at bruge betydelig energi på at agere, så hun atter kan tilpasse sig det samfundsskabte hverdagsliv, eller hun kan trække sig fra omgivelserne og være i en form for ekskluderet tilstand, idet hun sover.

Lines og Trines fortællinger er herved eksempler på, at de unge selv ved mindre hverdagslivshandlinger oplever udfordringer i forhold til at tilpasse deres handlinger til det omgivende samfund. Samtidig er det væsentligt for dem, at handlinger tilpasses omgivelserne, da de ellers risikerer eksklusion fra samfundet. I fortællingerne fremgår det følgelig, at de forbereder sig grundigt til livet hver dag, for herigennem at forsøge at tilpasse sig.

Meningskonstruktionerne i relation til det samfundsskabte hverdagsliv er imidlertid ikke udelukkende kendetegnede ved de unges oplevelse af eksklusion. Fortællinger om hverdagslivets overkommelighed og struktur er kompleks og flettet ind i en

række andre fortællinger, herunder fortællinger om den enkeltes selvbillede og søgen efter normalitet gennem inklusion. Under empiriindsamlingen fremgår forbindelsen mellem hverdagslivets struktur og en søgen efter normalitet især hos Camilla. Camillas fortællinger er centreret omkring inklusion på arbejdsmarkedet og denne inklusions påvirkning på hendes selvbillede. Meningskonstruktionerne i fortællingerne er knyttet an til at være på henholdsvis uden for arbejdsmarkedet, og hvordan disse oplevelser har en væsentlig betydning for hendes definition af et normalt hverdagsliv. Ved interview 1 præsenterer Camilla et hverdagsliv, hvor hun er på kontanthjælp, hun er meget hjemme, ser mange film og sover meget. Hun føler sig stresset, hvis hverdagene fyldes med mange aftaler, idet hun fremhæver, at hun har brug for at trække sig tilbage og være alene. Jeg spørger hende, hvad der er hverdag for hende, hvortil hun svarer:

Det er sådan mere en normal hverdag for mig, at jeg egentlig ikke får lavet alle de ting, jeg skal have lavet. Når jeg så får det gjort, er det en unormal hverdag. Jeg er stolt af mig selv, men det der frustrerer mig, når jeg har de der, ja, nogen ville kalde det normale hverdage, unormale hverdage for mig, hvor jeg gør de normale ting. Når man pludselig får ryddet op, så er der jo så tomt. Hvad skal man så lave? Det kan jeg ikke finde ud af. Hvad skal du så tænke? Så kan du ikke sidde og være irriteret over, at der er rodet. Jeg bliver egentlig frustreret over det... (Camilla, interview 1)

Camilla præsenterer en hverdag, hun oplever, adskiller sig fra andres, idet hun ikke udretter de ting, hun sætter sig for. Når hun får tingene lavet, fortæller hun om en glæde over, at hun har udrettet ting i løbet af dagen, men hun frustreres samtidig over, at hverdagens gøremål, såsom oprydning, i så fald ikke længere optager hendes tanker. Det er således interessant, at Camilla i sin fortælling peger på, hvordan det *ikke* at gennemføre hverdagens gøremål er en måde at beskæftige tankerne ved at undgå, at hovedet er 'tomt', så tankerne får frit spil.

Ved interview 2 fortæller Camilla, at hun stadig er meget hjemme og sover meget. Hun føler sig mindre stresset, idet hun har frasagt sig nogle aktiviteter. Da vi taler om hendes hverdagsliv, fortæller hun, at hun bruger megen tid på at sove. Jeg spørger opfølgende, om det er typisk for hende at sove meget:

Ja, det er det. Jeg er ikke så god til at underholde mig selv. Det må jeg nok indrømme. Så ser jeg fjernsyn, lidt film på Netflix, og så kan jeg også lige sove lidt. Jeg synes, jeg har oceaner af tid, men jeg kan ikke... Jeg synes ikke, der er tid nok i døgnet til alle de ting, jeg gerne vil egentlig, men samtidig, når det så er lyst udenfor, så røvkeder jeg mig. Så lægger jeg mig bare til at sove, fordi man kan jo ikke se film, når det er lyst udenfor. Altså, så skal man jo være aktiv og alt muligt. Så jeg synes, det er meget svært det der med at få en hverdag til at fungere. Mest, fordi

jeg har fået det sådan, 'Nu er kl. 12', også specielt, hvis jeg skal have et eller andet helt vildt godt til aften, så... Arghhh... Jeg kan også bare lige sove en time, så er der ikke så lang tid til, jeg skal have aftensmad. Det er sådan noget mærkeligt noget inde i mit hoved. Og jeg ved jo godt, at jeg ikke bare kan sove en time, så sover jeg tre, fire timer, og så vågner jeg, og så er jeg træt af, at jeg har sovet så længe, og så tænker jeg, 'Nå, nu er der alligevel ikke så lang tid til aftensmad'. Nogle gange sidder jeg og griner af mig selv og tænker, 'Du lægger dig til at sove kl. 12, fordi der er seks timer til, du skal have aftensmad, du ikke kan vente på'. Men ja. Nogle gange går jeg ud og laver aftensmad kl. 16, fordi så kan jeg bare ikke vente mere. (Camilla, interview 2)

I fortællingen om hverdagslivet konstruerer Camilla en fortælling om uro. Det fremgår, at hun ikke kan finde en struktur på sit hverdagsliv, og derfor ser hun film, og især sover hun, som måder at underholde sig selv og få tiden til at passere. At sove præsenteres således som en måde at arbejde med tiden ved at kontrollere oplevelsen af varighed ved at lægge sig til at sove eksempelvis på lyse dage, hvorved de forekommer kortere, eller hvis hun ser frem til aftensmaden. Camilla fortæller således, at der er måder, hvorpå hun arbejder med tiden i sin hverdag, men samtidig fremgår det, at hun ikke har fuld kontrol over struktureringen af hverdagslivet. Hun forsøger at tilpasse hverdagen til formula-fortællinger om, hvordan hverdagslivet struktureres: 'Man' er aktiv på lyse dage, og 'man' spiser aftensmad kl. 18.00. Disse hverdagslivsstrukturer passer imidlertid ikke til Camillas måde at leve på. Hendes arbejde med tid forekommer følgelig som måder at håndtere, at hun er ude af synkronisering med det omgivende samfund frem for at være tidsarbejde på hendes egne præmisser. Den mangel på tilrettelæggelse af hverdagslivet ud fra egne præmisser fremgår også ved, at hun oplever masser af tid, men samtidig ikke kan arbejde med tiden således, at hun har tid til det, hun ønsker. I fortællingen fremgår en mangel på personlig handlingsøkonomi (Goffman, 1967:35-37), hvor hun tilrettelægger tid og handlinger ud fra, hvad hun finder bedst.

Camilla fortæller under interview 3 om sin længsel efter at være en del af det omgivende samfund. Hun konstruerer sig selv som én, der falder uden for samfundet – og denne konstruktion oplever hun, at mennesker omkring hende bevidst eller ubevidst forstærker gennem forskellige handlinger, eksempelvis at spørge hende, hvad hun laver eller ved at sende hende et særligt blik. Dette bevirker, at hun definerer sine handlinger som unormale; som ikke at udgøre et hverdagsliv. Hun fortæller om de forandringer, hun ønsker i sit liv:

C: Jeg er træt af at være på kontanthjælp, jeg vil bare gerne have følelsen af en lille smule normalt, at jeg bare gør noget, der er normalt. Ja, bare have det godt. Og jeg synes også, jeg arbejder på det, men jeg ved også, der er lang vej endnu. Allerførst skal jeg i aktivering og vise, at jeg godt kan møde hver dag og godt kan møde i nogle timer i hvert fald.

Der er mange ting, der kræves, før jeg opnår det. Men bare det at få følelsen af noget, der er normalt i mit liv i stedet for, at alting skal handle om, hvor syg jeg er eller har været, eller hvor trælse tingene er. Det hænger mig langt ud af halsen. Jeg ved godt, at det er besværligt at have sin egen familie, og at der er mange ting, det indebærer, og ja, det er besværligt at have et arbejde, der vil også komme en masse ting, dét indebærer, en masse frustrationer. Jeg er jo ikke dum, jeg tror ikke, det hele er guld og grønne skove, men bare det der med at være normal, det vil bare være fantastisk

I: Hvad er det normale?

C: Det er det der med at have frustrationer over et eller andet, der er sket på arbejde, have et barn med kolik eller et eller andet. Dét er normalt. Det er ikke normalt at sidde hjemme i sin sofa og tude, fordi man er ked af det. Det er ikke normalt for mig, selvom jeg har gjort det i mange år. Det, føler jeg ikke, er normalt. Jeg vil gerne være én i samfundet i stedet for at stå uden for samfundet og blive kigget på. Og det er jo ligesom samfundet, der bestemmer, hvad der er normalt, og bare det der blik folk giver en, når man siger, man er på kontanthjælp, og når de spørger, hvad man laver, og man siger, man går til behandling oppe på psyk. Bare det blik folk får i øjnene, det er så nedværdigende. Og jeg ved jo godt, det ikke altid er, fordi de synes, det er nedværdigende, det sker bare automatisk for folk, at de tænker, det er synd for mig. Jeg hader det blik. Bare det at kunne sige 'jeg arbejder derude...', vil for mig være at svare, 'jeg er dronningen af Danmark'. At jeg tilhører samfundet, det vil bare være så rart, at jeg tilhører et sted, hvor det ikke drejer sig om, hvor svært jeg har det, og hvor irriterende alle mennesker er, men at man kan gå hjem og sige 'ej, hende der fra arbejdet, hun var bare træls, tænk at hun sagde det', eller 'så sagde chefen det, hvad bilder han sig ind?'. De der små ting som jeg tror, folk, som ikke har haft det skidt, tager for givet. Jeg ville elske det, det må jeg indrømme. Og jeg håber, det sker en dag, for jeg er træt af ikke at være en del af det og ikke at byde ind med mit. Jeg ved, jeg har noget at byde på, og det irriterer mig, at jeg ikke kan give det nogen steder. (Camilla, interview 3)

Hun opsummerer med ordene: '*Jeg vil bare i gang med at føle mig normal, så det er hårdt, at der ikke er plads til, at man kan det*' (Camilla, interview 3). Fortællingen om hendes liv hver dag er således en fortælling om stigmatisering, idet hun oplever, at hun holdes udenfor og ikke er en del af det omgivende samfunds hverdagsstruktur. Et samfundsskabt hverdagsliv, som hun inderligt ønsker at være en del af på trods af viden om, at dette ikke er et ukompliceret liv, men det er det gængse liv og følgelig, hvad der betragtes som et normalt liv. Hun holdes udenfor gennem andres blikke såvel som gennem strukturelle processer for inklusion på arbejdsmarkedet

gennem aktivering. Disse processer karakteriserer hun med ordene, '*der er mange ting, der kræves*'. Herved konstruerer Camilla en mening, hvor der i samfundet udelukkende er plads til de, der vurderes egnede. Fortællingen bliver herved en fortælling om kampen for at blive accepteret af og inkluderet i det omgivende samfund.

På tidspunktet for interview 4 er Camilla i aktivering, og i aktiveringen har hun fundet en ny kæreste. Fortællingen om det normale hverdagsliv fortsætter således ud fra det perspektiv, at hun nu er i aktivering:

C: Jeg kan godt lide, at jeg har noget at tage af sted til. Det betyder rigtig meget for mig. Jeg kan mærke, efter jeg startede, at det er dét, jeg har manglet. Jeg har manglet noget at stå op til, selvom jeg synes, det er noget meningsløst noget, vi laver, så har jeg også behov for det. Og jeg har behov for de ting, der følger med. Det er ligesom om, der følger et normalt liv med og det ansvar, der følger med. Jeg troede ikke, jeg kunne klare det. Selvom det kun er ni timer [tre dage á tre timer] er det stort for mig, at jeg kan tage af sted i de ni timer, og at jeg også altid er kommet til tiden dagen efter, selvom jeg har været frivillig [ved koncerter om aftenen]. Det har givet mig så meget at starte dernede [i aktivering], og det har da gjort, at jeg er blevet endnu mere overbevist om, at jeg skal da ud og have et arbejde på en eller anden måde, om det er et fleksjob, eller hvad end det er. Jeg skal da ikke gå hjem og tulle igen. Det er da ikke sådan, det skal være. Nu vil jeg ud og have et normalt liv og have, hvad det kan tilbyde mig. Nu vil jeg ikke være syg mere

I: Hvad er et normalt liv?

C: Jamen, det er det, vi alle sammen er opdraget til med at have et arbejde og familie og styr på tingene. Selvom jeg nu aldrig tror, jeg får det. I forhold til, hvad jeg har haft, vil jeg bare gerne over på den anden side nu. Det er ikke, fordi jeg synes, at græsset er grønnere på den anden side, jeg er bare klar til, hvad det har at byde mig af både gode og dårlige ting. Det kan bare komme an. Altså, det er blevet mere normalt for mig, og jeg sammenligner ikke så meget mig selv med andre, jeg tænker mere, 'hvor er det flot, du kan klare det, Camilla'. Jeg er blevet bedre til at hvile i mig selv og rose mig selv for det, jeg kan, i stedet for at holde fast i, hvad jeg ikke kan. (Camilla, interview 4)

Camilla har gennemgået en udvikling mellem interview 3 og interview 4, hvor hun i højere grad under interview 4 oplever sig inkluderet i det omgivende samfund, idet hun '*har noget at tage af sted til*'. At hun finder aktiviteten i aktiveringen meningsløs, har ikke stor betydning for fortællingen. Det centrale er, at aktiviteten findes, og at hun er en del af den. Fortællingen konstrueres således som en proces på vej mod,

hvad hun karakteriserer som et normalt hverdagsliv. Et hverdagsliv, som hun dog mener, at hun aldrig vil opnå til fulde, men et skridt på vejen har sin ret. Det skyldes, at der samtidig åbnes op for definitionen af et normalt hverdagsliv, des mere hun oplever at finde en glæde i sin egen hverdag. Oplevelsen af et godt hverdagsliv tager i denne fortælling i højere grad udgangspunkt i hendes oplevelser af egne fremskridt og egne behov, *'det er dét, jeg har manglet'*, frem for at være et ønske om et hverdagsliv som alle andres.

Ved interview 5 har Camilla som tidligere belyst mistet et for tidligt født barn. Hun fortæller, at hun og kæresten befinder sig på et punkt i livet, hvor de ønsker at vende tilbage til hverdagen, som den var før tabet af barnet, mens omgivelserne omkring dem forandrer sig og bevæger sig fremad; *'når man sidder og ser på facebook, alle andres liv går bare videre med forandringer og sådan noget, og vi prøver egentlig bare at komme tilbage til det gamle, selvom det kan vi jo ikke, men vi prøver ihærdigt at fortsætte...'* (Camilla, interview 5). Fortællingen om hverdagslivet har på dette tidspunkt skiftet, idet Camilla befinder sig i et kritisk øjeblik forstået som en livsforændrende proces. I citatet påpeger hun det interessante, at hverdagslivet kan bevæge sig tilbage såvel som fortsætte sin gang. Dette sætter fokus på, at der ligger forståelser knyttet an til tilbagegang og fremgang i hverdagslivet, men at disse temporale forståelser ikke kan karakteriseres som negative henholdsvis positive. Det er således ikke nødvendigvis negativt, at et hverdagsliv vender tilbage til, hvad det engang var, men forståelser af fremgang og tilbagegang skal derimod ses i den kontekst, fortællingen konstrueres i.

Samlet set fremgår det således af de unges meningskonstruktioner i relation til hverdagslivets struktur, at de ikke nødvendigvis selv har retten til at definere denne struktur. Tværtimod fremgår det af fortællingerne, at de på forskellig vis forsøger at tilpasse sig samfundets strukturer – hvad 'man' gør hver dag. Denne tilpasning kan synes som en kontinuerlig kamp, hvor den enkelte kan opleve sig holdt udenfor. I fortællingen om manglende inklusion i det omgivende samfund fremgår der begrænsede handlemuligheder for den unge. Konstrueres fortællingen tværtimod med udgangspunkt i oplevelsen af inklusion i det omgivende samfund, præsenterer den enkelte sig selv med langt højere grad af agency og en åbenhed i forhold til definitionen af det gode hverdagsliv. Fortællinger i relation til inklusion i det samfundsskabte hverdagsliv er følgelig nært forbundet med den enkeltes oplevelse af egen livssituation og handlemuligheder.

HVERDAGSLIVETS FORVENTNINGER

I de unges fortællinger om livet hver dag træder forskellige former for forventninger frem. Det er forventninger defineret af de unge selv i relation til, hvad de mener, kan og bør karakterisere livet hver dag, såvel nu som i fremtiden. Fortællingerne handler imidlertid også om de forventninger, som de unge oplever fra omgivelsernes side i forhold til, hvordan de unge bør leve deres liv og især, hvordan de bør handle.

Herunder indgår fortællinger om at opleve manglende eller negative forventninger. Endelig er der også de forventninger, som de unge har i forhold til deres omgivelser. Det handler især om, at de unge befinder sig i en form for alarmberedskab og altid har gjort det, idet deres erfaring er, at hverdagen hurtigt kan forandre sig.

Uddannelsesforventninger

Som det fremgik af blandt andet Camillas fortælling under afsnittet 'Definition af eget hverdagsliv', er forventninger til hverdagslivet ofte knyttet op på samfundsstrukturer. For Camillas vedkommende handler det om, at hun gerne vil være en del af arbejdsmarkedet, for så oplever hun, at hun har en normal hverdag. Camilla er ikke den eneste, der i sin fortælling om hverdagslivet tillægger job og uddannelse en væsentlig betydning. Det gør de alle. Fortællingerne handler ofte om uddannelse og præsenterer den enkeltes personlig succes ved at bevise for andre og sig selv, at vedkommende kan klare sig i uddannelsessystemet. Samtidig skildrer fortællingerne i særdeleshed også en kamp mod manglende forventninger til dem fra omgivelsernes side.

I de unges fortællinger indgår formula-fortællinger, hvor det gode liv inkluderer en uddannelse og at kunne bidrage med sit til samfundet. Der fremgår især to former for meningskonstruktioner i forhold til forventningerne om uddannelse. For det første konstrueres uddannelsesforventningerne i formula-fortællinger ikke som en positiv motivation, men som et strukturelt pres. Konsekvensen af disse konstruktioner er, at de unge er i endnu større fare for at opleve sig uden for samfundsstrukturene, hvis de ikke får en uddannelse. For det andet forbindes fortællingerne om uddannelsesforventninger til fortællinger om fortiden, hvor de unge oplevede manglende opbakning og tiltro til deres evner til at indgå i uddannelsessystemet. Overordnet set fremtræder følgelig meningskonstruktioner, hvor inklusionen i uddannelsessystemet på mange måder fremstår som en kamp.

Trine giver i sine fortællinger et indblik i den betydning, uddannelse tillægges i samfundet, og den frygt den enkelte kan opleve for ikke at leve op til disse samfundsstrukturelle forventninger til den gode borger. Frygten udmønter sig i en bekymring for ikke at slå til. Ved interview 2 fortæller Trine eksempelvis, at hun er begyndt på en professionsbachelor. Som en af de mest positive sider ved at være startet på uddannelsen fremhæver hun, at det giver hende mulighed for at svare på folks spørgsmål om, hvad hun laver. Før, da hun var på uddannelsesstøtte, stoppede samtalen ofte, når hun fortalte, hvad hun lavede, og hun fremhæver følgelig, at '*Jeg har fået et liv*' (Trine, interview 2). Tilskrivelsen af et liv ligger således i, at hun i sociale sammenhænge kan præsentere, hvad hun laver, og at andre anerkender hendes beskæftigelse.

Ved interview 3 fortæller Trine om den frygt, hun oplever, i forhold til, om hun klarer uddannelsen eller ej. Som følge af frygten for ikke at kunne gennemføre uddannelsen, føler hun sig presset:

Jeg lægger rigtig meget pres på, at jeg skal klare det her. Det er måske ikke rigtigt, men i mit hoved, er det sådan, at det her er min chance for at komme ud af det her system og få et godt liv og få et arbejde og klare mig selv, og hvis ikke jeg klarer det her, så er det som om... Sådan er det jo ikke, men sådan bliver det for mig, at hvis ikke jeg kan klare den her uddannelse, så skal jeg være på kontanthjælp resten af mit liv, og det er lige blevet lidt mere ufedt her i går [vedtagelse af nyt kontanthjælpsloft pr. 17. marts 2016], og det kan jeg jo heller ikke, så det er som om, at jeg har ikke nogen muligheder, fordi jeg kan ikke være i det der system, for det er simpelthen ikke holdbart, det er der ikke nogen, der kan være i, hvis man er på kontanthjælp... Men hvis jeg heller ikke kan finde ud af at tage en uddannelse. Det bliver meget enten eller. Og så kan jeg gå lidt i panik og tænke 'shit, jeg kan ikke noget af det'. Så på den måde er det meget vigtigt for mig... (Trine, interview 3)

Trine konstruerer i sin fortælling uddannelse som symbol på en skillevej, hvor hun enten er på den ene side og kan *'komme ud af det her system og få et godt liv'*, eller hvor hun er på den anden side, hvor hun er på kontanthjælp resten af sit liv i et system, der ikke er holdbart. Hun oplever derfor reelt ikke nogen valgmulighed. Dette skaber en følelse af panik hos hende, hvor hun skal stramme sig an, for hun må ikke mislykkes. Det er i den forbindelse væsentligt at fremhæve, at Trines frygt for ikke at kunne klare uddannelsen ikke skyldes mangelfulde faglige evner. Frygten skyldes derimod, at hun fra tidligere erfaringer ved, at hun mangler troen på, at hun kan gennemføre en uddannelse og være mødestabil. Kampen ligger følgelig i hendes selvbillede. Hun illustrerer de følelser, som man kan gå rundt med, når man har været anbragt, som en fangekugle, der er spændt rundt om benet:

Dalton brødrene har den der kugle rundt om benet. Det er, som om man har den der, og det er så lavt selvværd og negative tanker, og at man bliver opslugt af sine egne følelser. [...] Og så kunne jeg godt tænke mig at blive fri for den kugle en eller anden dag. Det tror jeg ikke rigtig kommer til at ske helt. Jeg ved godt, at alle mennesker har et eller andet med sig i en eller anden grad af svære ting, men jeg tror altså... Ja, der er jo en grund til, at folk, der har været anbragt, nu kan jeg ikke huske, hvor mange der er, men der er ikke så mange, der får en ungdomsuddannelse og endnu færre, der rent faktisk får en videregående uddannelse, og det tænker jeg, det er ikke, fordi man er uintelligent. Det er jo, fordi der er nogle andre ting, der blokkere for det, og det er sådan noget, hvor jeg kan tænke, at det er bare så ærgerligt.

Og ja, jeg tror, det er det med den kugle der om benet. Det føles som om, at man har noget ekstra at kæmpe med. (Trine, interview 3)

På baggrund af Trines fortælling fremgår udfordringer, som de unge kæmper med i tillæg til at klare faglige krav ved uddannelser. Det føles, som om der er en fangekugle om benet i form af lavt selvværd og negative tanker. Bo Vinnerljung forsker i uddannelse blandt anbragte og unge, der har været anbragt, og præsenterer i sine oplæg ofte begrebet 'dårlig arbejdshukommelse' som årsag til uddannelsespræstationer, der ligger lavere end jævnaldrendes. Det handler ikke om mangelfulde kognitive evner, hvilket er en tilsvarende pointe, som Trine understreger. Der er noget ekstra at kæmpe med, og Trine tror ikke, hun nogensinde slipper helt af med fangekuglen. Med andre ord oplever hun, at hun formodentlig altid vil bære på følelsen af at kæmpe med noget ekstra eller have en ekstra byrde at bære på.

At de unge oplever et samfundskulturelt ideal om, at hver enkelt får en uddannelse, er imidlertid ikke ensbetydende med, at de oplever, at forventningerne udmønter sig i en positiv motivation for, at de gennemfører uddannelse. Tværtimod fremhæver de, at der sjældent i ansigt-til-ansigt møder er forventninger om, at de gennemfører en uddannelse. I fortællinger om fortiden skildres endvidere en kamp mod især læreres negative forventninger til dem, hvilket har givet dem et selvbillede af, at de ikke kan klare sig i uddannelsessystemet. Anette pointerer, at de negative forventninger ikke nødvendigvis bunder i den enkeltes faglige evner, men bygger på formula-fortællinger om, hvad der karakteriserer en ung, der er og har været anbragt:

Der er nærmest ingen forventninger til mig, hvis jeg siger, jeg er anbragt. Hvis jeg er anbragt, forventer de, jeg er psykisk syg, jeg er kriminel muligvis, jeg har været hjemløs, det har jeg så også været, den kan jeg sætte hak ved, 'Værsgo, tillykke, du har vundet en præmie', og så forventer de, at jeg ikke klarer mig godt uddannelsesmæssigt og sådan nogle ting. Det er deres forventninger, 'du går nok på en produktionsskole eller sådan noget', eller er på kontanthjælp. Når jeg så siger til dem, at jeg er studerende og jeg er [frivillig], så sidder de sådan lidt, 'det kan ikke lade sig gøre', jo, det kan det faktisk godt. Og så skal man forsvare sig selv over, at det kan lade sig gøre, og hvorfor det kan lade sig gøre. Hvor jeg har det sådan et eller andet sted, jamen, kan de ikke bare acceptere det? Det kan lade sig gøre. Der er ikke kun en løsning i det her regnestykke. Det er ikke sådan, at når du propper en ting ind der, så kommer der altid dét ud i den anden ende. Så der er lidt modgang i, at man faktisk prøver på at blive til noget, for folk kan ikke rigtig acceptere, at du bliver til noget. (Anette, interview 2)

Anette danner meningskonstruktioner, hvor hun kæmper mod andres negative forventninger til, hvad hun kan udrette. Formula-fortællinger, der præsenterer

kategorielle identiteter med karakteristika for børn og unge, der er og har været anbragt, påvirker således hendes liv. Anbragte og unge, der har været anbragt, klarer sig dårligt i livet. Dette synes at være kendetegnet for den kategorielle identitet. Hun må følgelig argumentere for, hvordan det kan lade sig gøre for hende at tage en højere videregående uddannelse. Især fortælles denne kamp frem som en kamp mod plejeforældrenes negative forventninger til hende, men også som en kamp mod det sociale systems professionelle:

Ligegyldigt, hvor mange gange sådan en sagsbehandler foreslår det, 'så kan du også bare komme på førtidspension, og så kan du sidde der og glo resten af dit liv', 'ja, det er også et liv, der er noget værd? Det interesserer ikke mig det dér, du foreslår'. (Anette, interview 3)

At få en uddannelse fremstår i fortællingen som Anettes personlige mål og som et mål, hun kæmper mod omgivelserne for at opnå. Den oplevede modgang kan være ekstra udfordrende for de unge, idet de sjældent har stor tiltro til, at de har mulighed for at gennemføre en uddannelse. Deres kamp er således dobbelt: De fortæller om at kæmpe mod omgivelsernes negative forventninger på baggrund af formulafortællinger med kategorielle identiteter af unge, der har været anbragt. Herudover kæmper de mod deres eget selvbillede.

Denne dobbelte kamp kommer til udtryk i Sannes fortællinger. Hun går på VUC og fortæller ved interview 3 om, hvordan det går i skolen: *'Det er spændende nok, der er bare det trick med, at jeg førhen syntes, jeg var mega dårlig i skolen, og så er det svært at hænge fast og lade være med at tænke de der negative tanker, "fuck, hvor er jeg dårlig til det her"'* (Sanne, interview 3). Hun kæmper med at overbevise sig selv om, at hun kan være god i skolen og kan gennemføre fagene, når hendes uddannelseshistorik peger i en anden retning. Kampen kommer ligeledes til udtryk i det efterfølgende interview, hvor hun fremhæver, at det har haft stor betydning for hendes tro på sig selv, at hun mødte en pædagog, der troede på hendes evner:

På en eller anden måde blev jeg bevidst om, at der faktisk var nogen, der godt kunne holde af mig og troede på mig. Og så tror jeg, jeg blev klar over, at jeg sgu er god nok, og at jeg godt kan. Jeg er ikke dum i skolen, selvom ti lærere måske har sagt, at jeg var dum til dansk, men det var, fordi jeg ikke var i skole særlig meget. Det er dét, det handlede om. Jeg er rimelig intelligent, jeg skal bare turde sige noget i stedet for at være bange. Så stille og roligt tror jeg bare, det kom. Jeg tror også, det er derfor, jeg havde mistillid til mig selv. På grund af utrygheden. (Sanne, interview 4)

Det er således ofte fortællinger om kampe, der karakteriserer de unges fortællinger om at være en del af uddannelsessystemet. Kampe, som de oplever at kæmpe mod såvel andres syn på dem som mod deres eget selvbillede. Når de opnår en sejr i

denne kamp og får en uddannelse, skulle man antage, at fortællingen ville være præget af lettelse og succes. Det er den til dels, men der er imidlertid også andre facetter i fortællingen om uddannelse. Thomas er ved interview 1 tæt på at have gennemført en bacheloruddannelse som ingeniør. Det er han stolt af, men fortællingen bærer i sig en fortælling om ensomhed, idet han oplever at stå ved en form for skillelinje. På den ene side er der dem, han ofte ser i sin fritid – andre unge, der har været anbragt. Disse oplever han i stigende grad at adskille sig fra i kraft af sin videregående uddannelse. På den anden side er der hans medstuderende, men disse adskiller han sig også fra i kraft af anbringelsesbaggrunden. Han står med andre ord alene:

Nogle gange kan det godt være en ensom skillelinje, for der er ikke ret mange anbragte, i hvert fald ikke der har en lignende baggrund som mig, der overhovedet får en uddannelse, og det kan jeg godt mærke, det er lidt trælst nogle gange, at mange af dem, jeg snakker med, vi begynder at vokse lidt fra hinanden, fordi jeg står et andet sted. Men sådan er det jo, så må jeg jo vælge. Stille det op: Så kan jeg være sammen med dem, og så kan jeg være sammen med dem fra uni. [...] Så på den ene måde er man stolt af det, på den anden måde er det også bare sådan lidt 'argghhh', det kan godt være ensomt, følelsesmæssigt, ikke også. [...] Man kan godt skille sig ud på en sær måde, for ens holdninger er jo et produkt af det, man har været igennem, så pludselig står man helt alene. Altså, nu er det selvfølgelig ikke så sort hvid, men der er da nogle punkter, hvor jeg godt kan se, at jeg tænker lidt anderledes, har nogle andre værdier i hvert fald. Nogle gange kan vi jo godt lide at være normale. Det er jo nemmest at være normal. At være som alle mulige andre. (Thomas, interview 1)

Thomas fremhæver, at ens holdninger er et produkt af erfaringer. Følgelig befinder han sig nu mellem to kulturer, hvor han føler en form for fremmedhed i forhold til dem begge, idet han ikke hører til i nogen af dem. Følgelig peger han i sin fortælling på endnu en kamp, der kan ligge i at opnå en uddannelse for de unge, og det er en kamp mod ensomhed. Den enkelte kan opleve en yderligere stigmatisering ved at opnå en uddannelse, idet vedkommende ikke kun oplever at skille sig ud fra det '*normale*', men også at skille sig ud fra andre vedkommende plejer at identificere sig med.

Fortællingen om ensomhed tager sit udgangspunkt i, at Thomas mener, at der ikke er mange andre med anbringelsesbaggrund, der tager en videregående uddannelse. I hvert fald ikke unge med en lignende baggrund som ham. Der er på den baggrund to konstruktioner at spore i fortællingen. For det første ligger der i fortællingen, at anbragte ikke kan betragtes som én gruppe, men at forskellige forhold gør sig gældende for anbringelsesforløb. Dette betyder følgelig, at unge, der er og har været anbragt, har forskellige oplevelser. Thomas' opvækst karakteriserer han ofte som

hård og rå, og blandt andet har han haft perioder med såvel hjemløshed som narkotikamisbrug. For det andet inddrager og videreføre denne fortælling om ensomhed formula-fortællinger om de kategorielle identiteter. I Thomas' fortælling såvel som i de andres fortællinger præsenteres unge, der har været anbragt, som karakteriseret ved et lavere uddannelsesniveau end deres jævnaldrende. De unge bruger således formula-fortællingerne til at forme deres egne fortællinger op imod, da det er disse fortællinger, der er mulige for dem at trække på, men samtidig søger de med deres fortællinger at afskrive de kategorielle identiteter.

De kategorielle identiteter skal ses i et samspil med studier af uddannelsesniveau blandt unge, der har været anbragt. Disse peger på, at unge, der har været anbragt, har lavere sandsynlighed for at opnå en uddannelse sammenlignet med deres jævnaldrende (Bryderup & Trentel, 2012; Clausen & Kristofersen, 2008; Jackson & Højer, 2013; Jackson & Cameron, 2014; Mendes & Snow, 2016b; Pecora et al., 2006; Vinnerljung & Sallnäs, 2008). Olsen, Egelund & Lausten pointerer på baggrund af et registerstudie i Danmark af unge, der har været anbragt, at: 'Der er betydelig oversandsynlighed for at have et lavt uddannelsesniveau blandt tidligere anbragte børn, når de er 24 år gamle. Og det ser ud, som om det lave uddannelsesniveau er en effekt af anbringelsen' (Olsen et al., 2011:85-86). Forskning peger således på sandsynlighed for lavere uddannelsesniveau blandt unge, der har været anbragt, sammenlignet med deres jævnaldrende, men studier finder imidlertid også, at der hos unge, der har været anbragt, er tendens til forsinkelse i forhold til uddannelse (Bryderup & Trentel, 2012; Montserrat, Casas, & Malo, 2013).

I de unges fortællinger præsenteres der ligeledes tendenser til, at de er blevet mere klar til at tage en uddannelse, des ældre de er blevet. Sanne tager således fag på VUC, og Thomas fremhæver flere gange under empiriindsamlingen, at han mener, at unge, der har været anbragt, først er klar til at koncentrere sig om uddannelse ved en alder af omtrent 25 år. Han er selv kommet sent i gang med sin universitetsuddannelse. Ved interview 4 er Christian startet på en 9. klasse, da han ikke har færdiggjort sin grunduddannelse tidligere. Da jeg møder ham ved interview 5, er han stadig i gang med 9. klassen og er således ikke sprunget fra uddannelsen, hvilket fremgår som en positiv overraskelse for ham selv: *'For første gang i jeg ved ikke hvor mange år, kan jeg holde ud at gå i skole'* (Christian, interview 5). Han påpeger, at det er nødvendigt at gennemføre folkeskolen for at komme videre i uddannelsessystemet: *'Du skal jo have en folkeskoleeksamen i dag, for at du kan komme videre... Take it or leave it. Så der er ikke så meget andet at gøre.'* (Christian, interview 5). På den ene side fremhæver han det således som overraskende og positivt, at han holder fast i uddannelsen og kan lide at gå i skole. På den anden side præsenteres behovet for uddannelse som et krav og herved som et pres, hvor han ikke selv er i kontrol over sine ønsker.

Line fortæller som Christian om den positive overraskelse, hun oplever, ved at hun finder sig tilpas i uddannelsessystemet. Da jeg møder hende ved interview 4 fortæller hun, at hun igen er begyndt i skole efter at have været sygemeldt en periode. Jeg spørger hende, hvad det er for en uddannelse, hun er i gang med, hvortil hun svarer:

L: Det er faktisk en 10. klasse, som jeg har taget én gang før. Men denne gang kan jeg mærke, det er fuldstændigt anderledes fra nogen af de gange, jeg nogensinde har gået i skole. Jeg går faktisk i skole og laver mine ting og får pisse gode karakterer. Det er som om, mit fokus gør, jeg ved ikke, hvad der er sket, men jeg står op hver morgen og går i skole og laver mine ting, og jeg tænker ikke over det. Og sådan plejer jeg ikke at have det, jeg plejer at blive meget træt af det og synes, det er irriterende, og sådan er det bare slet ikke. Det er som om, at nu er jeg klar til det. Nu er jeg klar til at gå i skole

I: Hvorfor tror du, det er sådan?

L: Jeg ved det slet ikke. Jeg tror, jeg har ikke nogen kæreste, og jeg har ikke noget fokus på at få en kæreste, og det er som om, at jeg er klar til, at det er noget andet i mit liv, der skal ske end at fjolle rundt. Jeg tro det er min alder, jeg ved det ikke. Det er helt sindssygt. (Line, interview 4)

Hun fortæller, at de positive skoleerfaringer skyldes, at hun nu har plads til at koncentrere sig om læringen, mens hun er tilstede i skolen, og ikke blot være til stede fysisk uden at være tilstede mentalt. Ved interview 5 fortæller Line, at det stadig går godt med skolen, hun får gode karakterer, og hun har et fokus på sin fremtid:

Jeg kan mærke, at jeg faktisk ikke har lyst til at gøre mere i mit liv, som jeg ikke skal bruge til noget. Altså, jeg ved ikke, kender du den der følelse med, at det bare er det, jeg skal? Jeg skal aldrig på kontanthjælp mere, jeg kan slet ikke forestille mig nogensinde at ryge derhen igen. Selvom, man ved jo aldrig, om det sker, men jeg mærker ikke den der, 'det er bare ligegyldigt', den har jeg ikke mere. (Line, interview 5)

I Lines fortælling konstrueres således en mening, hvor hun i stigende grad er orienteret mod specifikke mål, der ligger i fremtiden. Hun ved, hvilken uddannelse hun gerne vil have, hvad det kræver at komme ind på den, og hvad hun ønsker at undgå i forhold til sin job- og uddannelsessituation: At komme på kontanthjælp. Der træder således en livsforløbsagency frem i fortællingen, hvor Line er overgået fra at have fokus på her-og-nu uden at kunne planlægge fremtiden, til at hun nu udtrykker fremtidsønsker. I Schutzske termer fremgår det, at den højere grad af stabilitet, hun oplever i livet, medfører en forandring i forhold til hendes opnåelige rækkevidde.

De unges fortællinger er således kendetegnet ved, at der er et fokus rettet mod uddannelse og beskæftigelse, og at disse fortællinger ofte er positivt orienterede med et ønske om at være inkluderet i samfundsstrukturen og yde sit. I fortællingerne skinner samfundsforventninger imidlertid også frem som et pres for de unge. Selv i positivt orienterede fortællinger, hvor de unge med overraskelse og glæde fortæller om deres faglige evner og stabilitet i forhold til at opnå en uddannelse, træder samfundsstrukturen frem i form af den enkeltes bevidsthed om, at uddannelse er et krav for at indgå i samfundet.

På trods af det samfundskulturelle pres for at få en uddannelse fortæller de unge om manglende forventninger til dem fra omgivelsernes side. De præsenterer på den baggrund fortællinger om kampe mod andres manglende eller negative forventninger såvel som mod deres eget selvbillede. Gennem opvæksten har de internaliseret et billede af dem selv som nogen, der ikke kan gennemføre en uddannelse: De har ikke de faglige evner, og de er ikke tilstrækkeligt stabile til at gennemføre en uddannelse. At opnå en uddannelse handler således ikke kun om, at den enkelte fagligt skal kunne gennemføre uddannelsen, men vedkommende skal også have ressourcerne til at overkomme, hvad de unge oplever som betydelige kampe mod omgivelserne og dem selv. I tillæg hertil kommer, at den enkelte kan opleve ensomhed, når uddannelsen er opnået, idet en uddannelse potentielt set adskiller vedkommende fra andre, som har været anbragt, og som vedkommende identificerer sig med.

Forventede handlinger

Det er imidlertid ikke kun i forhold til uddannelse, at de unge fortæller om forventninger fra omgivelsernes side. I forhold til, hvordan de bør udføre hverdagens gøremål, fortæller de unge ligeledes om, at de oplever og gennem deres opvækst ofte har oplevet at blive konfronteret med evalueringer af deres handlinger. Der er et krav om at handle 'som man plejer', hvor denne 'plejer' imidlertid ofte for de unge er fremmed og ukendt. Eksempelvis fortæller Line som belyst i kapitlet 'At være i og forlade anbringelse' under afsnittet 'At flytte for sig selv' om sin oplevelse af udflytningsdagen fra plejeforældrene. Hun fremhæver, at plejeforældrene forventede, at hun havde købt sodavand og andre former for pleje til folk, der hjalp med at flytte, men hun vidste imidlertid ikke, at det var kutymen. Følgelig havde hun ikke handlet ind. Selv har hun aldrig fået sodavand alle de gange, hendes mor er flyttet. I Lines fortælling fører den mangelfulde pleje af det hjælpende folk til, at hun får skældud af plejeforældrene.

I afsnittet 'En given alder' under kapitlet 'Venskaber' fremgår det, at de unge oplever sig yngre end deres jævnaldrende, idet der ofte er hverdagssituationer og -gøremål, der synes fremmede for dem. Det bevirker, at gøremål kan tage længere tid for dem at udføre, idet de først skal undersøge, hvordan de udføres. Imidlertid danner de unge meningskonstruktioner i fortællingerne, hvor vanskelighederne ved at handle i

forhold til hverdagssituationer og -gøremål ikke udelukkende bunder i, at de skal undersøge, hvordan de skal gøre, før de handler. Vanskelighederne ved at handle bygger desuden på en frygt for ikke at handle på en måde, som de oplever, andre forventer, de handler. De fortæller, at de gennem deres opvækst ofte er blevet konfronteret med evalueringer af og holdninger til, hvordan de bør udføre gøremål, og irettesættelser, når de ikke udførte dem, som andre mente, de burde udføres. I fortællingerne trækker de unge ofte på eksempler om et nøgternt, men også centralt hverdagsgøremål, nemlig madlavning.

Camilla fremhæver, at hun ikke kan finde ud af at lave mad. Da jeg spørger, om det skyldes, at hun aldrig lærte det, før hun flyttede for sig selv, fortæller hun en historie om, hvordan stedfaderen altid rettede på hende under madlavningen, hvorfor hun mistede lysten til at lave mad:

Når han [stedfaderen] sagde, at noget skulle gøres, så skulle det gøres, som han ville have gjort det. Og det kan jeg ikke. Altså bare min hjemmelavede pizza kunne vi blive uvenner over. Det var imponerende de ting, vi kunne blive uvenner over. En hakkebøf kunne jeg også lave forkert. Til sidst gad jeg bare ikke, fordi jeg gad ikke alle de skænderier, som det medførte, fordi det var jo alligevel ikke godt nok det, jeg lavede, så hvorfor skulle jeg gøre det, når det alligevel endte med, at han tog tingene ud af hånden på mig og gjorde det selv, hvorfor skulle jeg så være i køkkenet? Så det fangede aldrig min interesse, det var mere bare... Ja... Katastrofe, når det var sådan. Og sådan har jeg det også i dag, jeg gider ikke at lave mad. Jeg kan ikke koncentrere mig om det. (Camilla, interview 1)

I Camillas fortælling har hun mistet lystet til at lave mad, da hun under opvæksten blev irettesat af stedfaderen. Hun lavede ikke mad, sådan som han forventede, det skulle gøres. Madlavning er i fortællingen således forbundet med en oplevelse af nederlag, hvilket hun understreger med ordene: *'Det var jo alligevel ikke godt nok det, jeg lavede'*.

Anette fortæller som Camilla om irettesættelser i køkkenet, idet hun fremhæver situationer, hvor hun har lavet mad med en kæreste og er blevet irettesat for den måde, hun skar grøntsager. Eks-kæresterne har altid *'hakket på mig'* (Anette, interview 1), hvis hun eksempelvis skar agurkskiverne tykkere, end de mente, de burde være. Der præsenteres således en fortælling om, at der er rigtige og forkerte måder at skære en agurk på. Eller det har Anette i hvert fald oplevet, at der er, idet hun er blevet irettesat for ikke at skære skiverne korrekt.

I Goffmanske termer fremgår det, at de unge ved evalueringerne og irettesættelserne af deres handlinger oplever mangelfuld accept i omgivelserne. Den mangelfulde accept fører til, at den stigmatiserede optager et ambivalent syn på sig

selv. På den ene side oplever vedkommende sig selv som et normalt menneske, men på den anden side reagerer vedkommende på andres reaktioner og optager et syn på sig selv, hvor diskriminationen til dels er retfærdig. Følgelig oplever den enkelte skam og mindreværd (Goffman, 2009).

Goffmans perspektiver vedrørende den stigmatiseredes optagelse af omgivelsernes syn træder frem i de unges fortællinger. De foretager i fortællingerne meningskonstruktioner, hvor irettesættelserne af hverdagens handlinger fører til en frygt for, hvordan de skal gribe situationer an, og en manglende tro på, at de kan udføre gøremålene tilstrækkeligt. Samtidig fremhæver de det som grænseoverskridende at spørge andre til råds, idet det blottægger deres uvidenhed. Trine fortæller eksempelvis, at hun oplever, at andre ved en masse om hverdagens gøremål, som hun ikke selv ved. Gøremålene fylder derfor meget i hendes tanker, idet hun ved egen hjælp forsøger på at finde ud af, hvordan hun bør handle:

Det er alle de der små praktiske ting. Jeg tror måske, det er derfor, det fylder. Man skal hele tiden selv finde ud af det, og er det nu det rigtige, man gør, og man tør ikke rigtig at spørge, for det virker som dumme spørgsmål nogle gange, for nu er man så og så gammel, og alle andre kan det åbenbart bare. Selvom jeg har lært mange af tingene, så er det lidt selvlært eller googlet eller sådan noget. Og så kan man stadig være i tvivl. Det har jeg da oplevet i min plejefamilie, sådan helt almindelige ting. Jeg var sammen med en, og vi ville lave snobrød, og så går vi i gang med den her snobrødsdej, og det ved jeg jo godt, hvordan man laver. Så jeg tager margarinen og smelter i en gryde, for det skal vi bruge. Så kommer min plejefar og spørger 'hvad fanden laver du?', og jeg var sådan... Altså, han blev bare ved med at stå og sige, 'hvad fanden laver du?', og jeg siger, 'vi skal lave det her'. Jeg kunne forstå, han gjorde det, hvis jeg havde lagt det [margarinen] på en brødrister, men han mente, at det var det dumme i verden, fordi jeg skulle da putte det i mikrobølgeovnen i stedet for, og så blev det bare til et kæmpe problem, hvor jeg så siger, 'nå, men nu har jeg altså gjort det sådan her, og det er sådan, jeg plejer at gøre det'. Han ville have, at jeg tog det op og puttede det ind i mikrobølgeovnen, for så skulle jeg ikke vaske gryden af, men jeg tænkte, det skal jeg jo alligevel... Det, han syntes, var det smarte, var, at så skulle jeg ikke til at vaske gryden af. Det er bare sådan et eksempel. Det kunne også være andre ting, hvor jeg har gjort noget, som var forkert, men jeg kan bare huske det her, for jeg syntes, det var så åndsvagt. Altså, hvis jeg skal gøre et eller andet praktisk, hvis jeg skal pudse vinduerne, og der er nogle til at kigge på det, så får jeg mega meget præstationsangst, fordi så står de og overvåger, og gør jeg det nu rigtigt? Og nu kommer de lige pludselig og siger, at det er altså forkert, eller det er ikke godt nok. Og det er en blanding af, at jeg måske er usikker på, hvordan man gør, men også at det har jeg oplevet mange

gange i min barndom for eksempel, at jeg er blevet sat til noget, og så lige pludselig har fået at vide, at ej, det er i hvert fald helt forkert, og så ikke fået at vide, hvad det så er, man skal. (Trine, interview 2)

Der fremgår i Trines fortælling en forventning om, hvordan hverdagens gøremål udføres. Kan man ikke udføre dem, som det forventes, kan man på baggrund af en evaluering blive dømt af andre, og følgelig er det svært at spørge andre til råds om, hvordan gøremål udføres, idet det blotlægger en mangelfuld viden. I Trines såvel som i de andres fortællinger fremgår det, at de har oplevet irettesættelse, men ikke har oplevet støttende indføringer i, hvordan handlingerne kan udføres. Camilla fortæller eksempelvis, at stedfaderen tog tingene ud af hånden på hende og selv lavede maden, og Trine fremhæver, at hun mange gange har fået at vide, at hun handlede forkert, men ikke har fået at vide, hvordan hun så burde handle. Hun fortæller, at disse oplevelser har medført, at *'jeg i mange år ikke har turde at gøre noget, jeg har ikke turde at prøve, for jeg har været bange for at gøre det forkert. Og så bliver man endnu ældre, og så tør man i hvert fald slet ikke, for nu burde jeg i hvert fald kunne finde ud af det'* (Trine, interview 2). Des ældre hun bliver, des mere oplever hun det som grænseoverskridende at bede andre om vejledning i, hvordan hun bedst muligt kan gennemføre hverdagens gøremål. Da jeg spørger, om hun i dag ofte oplever at blive irettesat, svarer hun: *'Det er nok mere mig selv'* (Trine, interview 2). Hun giver således et indblik i, at følelsen af ikke at handle som forventet er internaliseret og blevet en del af hendes selvbillede. Dette selvbillede som én, der ikke handler som forventet ved udførelsen af hverdagens gøremål, betyder samtidig, at det er endnu sværere for hende at spørge om vejledning hos andre. Herved skal hun nemlig ikke kun blotlægge sin mangelfulde viden. Hun fortæller også, at oplevelsen af irettesættelser har medført, at hun har svært ved at tage imod andres råd og vejledning. Når nogen kommer med forslag til måder at handle på *'og det kan være lige så venligt og helt uden noget'* (Trine, interview 2), har hun svært ved ikke at tage det som kritik:

Bare en lille praktisk ting, som jeg egentlig ikke kunne vide, altså 'vi plejer altså at gøre sådan her', bare sådan noget, det bliver oppe i mit hoved til, at nu er jeg bare den største nar, og de [omgivelserne] synes, at jeg er en idiot, fordi jeg ikke har gjort sådan, men det kunne jeg sådan set ikke vide, og det er ikke forkert, det jeg gjorde, det er bare ikke sådan, som de gør. Så det er ikke så meget, men oppe i mit hoved er det meget. (Trine, interview 2)

Hun fortæller, at hun frygter og stresser over, hvad andre tænker om hende, samtidig med, at hun udmærket er klar over, at de formodentlig ikke tænker, hvad hun frygter, de tænker. *'Jeg kan godt nogle gange være lidt fastlåst i sådan en 'jeg er anderledes', 'jeg er forkert'-rolle'* (Trine, interview 2). Hun tilskriver sig selv de fordomme, som hun frygter, andre muligvis har om hende. Ifølge Trine handler

hendes frygt og stress om det billede, hun har af sig selv – at hun er sådan én, der ikke kan finde ud af sociale spilleregler og hverdagens gøremål:

Jeg tror bare, at jeg har fået det indtryk af mig selv som sådan en 'jeg kan ikke finde ud af at gå i skole, jeg kan ikke finde ud af de sociale regler, og jeg er heller ikke særlig god til at lave mad, men hvis jeg har en opskrift, så går det da ikke helt galt. Altså alle sådan nogle af de der færdigheder, også at gøre rent, der kan jeg også tænke... Jeg ved eksempelvis ikke ret meget om at pudse vinduer. (Trine, interview 2)

Der efterspørges ofte en form for opskrift i de unges fortællinger. En opskrift, der ikke kun handler om madlavning, men om indsigt i hverdagens gøremål generelt. Alle de små handlinger, som typisk udføres, uden de bemærkes, men som kan optage megen opmærksomhed, hvis man ikke ved, hvordan de udføres – eller nok rettere, hvis man betragter sig selv som en, der ikke ved, hvordan man typisk handler.

De unge konstruerer således fortællinger, hvor oplevelser gennem opvæksten har medført, at de i dag oplever et manglende forhåndenværende videnslager. Derved mangler de også de opskrifter på handlinger, der følger med videnslagret, hvorfor de handler med, hvad der i Schutzske termer kan betegnes som en fremmedhed, hvor hver enkelt situation må defineres. Med andre ord præsenterer de unge sig selv som manglende en naturlig indstilling at trække på (Schutz, 2005). Dette behov for at definere situationer, der for andre synes typiske, betyder samtidig, at de trækker på pragmatisk agency. Dette nuancerer pointer fra Schutz om den fremmede indstilling, såvel som Goffmans (2009) pointer om stigmatisering. Hitlin & Elder (2007b) fremhæver, at i situationer den enkelte oplever som uvante, trækker vedkommende på tidshorisonter fokuseret på her-og-nu.

Da de unge fortæller, at de mangler en naturlig indstilling og føler sig fremmede selv i forhold til hverdagens gøremål, betyder dette, at de i mange situationer handler efter kortsigtede tidshorisonter. Den enkeltes mulighed for tilrettelæggelse af mere langsigtede mål og personlig stabilitet ligger imidlertid i handlinger efter mere vidtstrakte tidshorisonter. Derved er der risiko for, at en manglende naturlig indstilling ikke udelukkende fører til oplevelsen af stigmatisering i form af handlinger, der er åbne for kritik og irettesættelse, idet de skiller sig ud fra andres handlinger. En manglende naturlig indstilling kan også føre til, hvad jeg vil betegne som en temporal marginalisering, hvor den overvejende orientering mod her-og-nu betyder, at de unge ikke har samme muligheder for at tilrettelægge livet efter langsigtede tidshorisonter som deres jævnaldrende.

FORANDERLIGE HVERDAGSLIV

Af det forrige fremgår det, at de unges hverdagsliv på mange måder er foranderlige. I tråd med dette udtrykker de overraskelse, når ustabile livssituationer forandrer sig til at blive mere stabile. Eksempelvis, når en ung forbliver på og gennemfører en uddannelse. En dimension i forhold til de unges vanskeligheder ved at tilpasse deres liv hver dag til omgivelserne og finde sig til rette i hverdagslivets rutiner, kan følgelig skyldes, at deres liv er kendetegnet ved en høj grad af foranderlighed. Forskning i unge i marginaliserede positioner peger på, at disse unges liv er præget af ustabile livsforhold (Antle et al., 2009; Barker, 2016; Mendes & Snow, 2016a; Schoon & Bynner, 2003; Stein & Munro, 2008; Urry et al., 2014; Yen et al., 2009). I det følgende undersøges de unges fortællinger om livets til tider ustabile karakter såvel som de udviklings- og forandringsprocesser, empiriindsamlingen gav indsigt i gennem de to år, undersøgelsen foregik.

En (u)stabil hverdag

Meningskonstruktioner i relation til at føre ustabile liv er ikke fremmede for de unge. Tværtimod. Dette kan dels skyldes, at de ofte gennem livet har været konfronteret med udsagn fra sagsbehandlere, pædagoger og plejeforældre om, at de skal give tingene en chance, blive lidt længere på uddannelsen, eller mere direkte at de lever ustabile liv. Dels kan det bunde i, at ustabile livsforhold på mange måder er karakteriserende for udviklingen i deres liv. Eksempelvis fremgik det i kapitlet 'At være i og forlade anbringelse' under afsnittet 'At være uden et hjem', at usikre og ustabile boligforhold har kendetegnet og kender flere af de unges liv.

Samtlige af de unge fremhæver foranderlighed i deres hverdag, dog nogen mere end andre, og mens nogen fortæller om det som en form for bi-fortælling, er det en hovedfortælling for andre. I afsnittet analyseres på to former for meningskonstruktioner. Indledningsvist undersøges de unges holdninger til ustabilitet i deres liv. Efterfølgende ses der nærmere på konstruktioner af mening i relation til, at et ustabil liv forandrer sig mod en højere grad af stabilitet.

Da jeg ved interview 1 spørger Christian, hvad der karakteriserer hans hverdag, svarer han:

Rodet, kaos, øhh, tænker for meget over ting, øh... Stress, altså, sådan er det i hvert fald lige nu. Altså, det ændrer sig sgu hele tiden, for du kan komme om to måneder, og så vil jeg sige noget helt andet, hvor du så kan komme igen om to måneder, jamen, så vil jeg sige noget tredje. Altså, det kommer an på, hvordan tingene udarter sig både med familie og penge og... Ja... Forhold, og jeg skal komme efter dig. Men det er nok lidt mere rodet end andres. (Christian, interview 1)

Christian betegner sin hverdag som rodet. Mere rodet end andres. Hans oplevelser af hverdagslivet er i høj grad kontekst-betinget og påvirkes af eksempelvis familieforhold, økonomiske forhold og kærlighedsforhold. Når der sker forandringer i disse omstændigheder, ændrer Christians oplevelser sig også, og der sker ofte forandringer i omstændighederne. Det er således ikke kun Christians liv, der er kendetegnet ved en høj grad af foranderlighed, det er hans omgivelser også. Hvorvidt hans liv reelt har forandret sig om to måneder eller ej, er således ikke det centrale i fortællingen. Det centrale er, at han oplever, at omstændighederne *kan* forandre sig, for det er hans erfaring.

Camilla fortæller ligeledes om oplevelser af ustabilitet. Hun fremhæver, at det generelt gør sig gældende for unge, der har været anbragt, at de lever ustabile liv: *'Vi er meget urolige, specielt os, der har været flyttet rundt, vi har svært ved at finde én ting og forholde os til det og gøre det færdigt.'* (Camilla, interview 3). Hun illustrerer især ustabiliteten gennem sin boligsituationen, idet hun oplever, at hun ofte flytter rundt. Hun har vanskeligt ved at bo det samme sted gennem længere tid, da hun hurtigt får lyst til at flytte videre: *'Nu skal jeg videre i livet, jeg kan ikke det der med at gro fast. Det er for kedeligt for mig'* (Camilla, interview 3). Hun konstruerer således en fortælling, hvor det at bevæge sig fysisk er ensbetydende med at komme videre i livet. Hun pointerer, at hun altid vil bære rastløsheden i sig, da der i denne ligger en forventning om fornyelse ved den fysiske flytning.

Under empiriindsamlingen er Mette karakteriseret ved den højeste grad af ustabilitet blandt de unge, idet hun ved hvert interview bor et nyt sted og er i gang med en ny uddannelse eller en ny beskæftigelse. Ustabilitet fremstår også i hendes fortællinger, idet hun peger på, at det ustabile liv er en inkorporeret del af hendes selvbillende. Da jeg møder hende ved interview 1, fortæller hun således om sit hverdagsliv, der har været karakteriseret af mange flytninger, mange bekendtskaber og generelt af stor ustabilitet. Med tiden har hun dog lært at acceptere dette:

M: Sådan et eller andet sted, så begynder jeg at acceptere, at det er nok lidt sådan, mit liv er. Jeg kan godt lide stabilitet, men jeg kan ikke... Jeg kan ikke helt finde ud af den, tror jeg. Og sådan en situation, som jeg sidder i nu, hvor jeg ikke får nogen penge her d. 1., jeg kan godt mærke, det er sgu pisse ubehageligt, jeg er pisse frustreret over det, men... Hvis jeg skal være ærlig, så tror jeg også, at det er en følelse, jeg godt kan lide. Jeg kan godt lide, at jeg skal gøre et eller andet for at få noget til at fungere og være bange for, at tingene ikke fungerer, altså, jeg kan godt lide, at det gynger lidt

I: Hvordan kan det være, tror du?

M: Jeg tror, det er, fordi det altid har været sådan, mange gange i mit liv. Uforudsigelighed. Især, da jeg boede hjemme, men også på børnehjem,

ikke. Altså, man vidste ikke, hvornår man kom hjem, og man kunne ikke finde ud af, hvorfor man var der, og hvor man var altid, og hvem var de andre... De rykkede dig rundt, og jeg har også været i en aflastningsfamilie på et tidspunkt. Kommunen krævede det, da jeg boede på [behandlingshjem], fordi nu skulle jeg også prøve at integreres i det normale familieliv, ikke, og så blev man rykket derhen, og så var det ikke der alligevel, og man blev rykket, og rykket, og rykket rundt, ikke... Så på en eller anden måde, så tror jeg, at stabilitet for mig er også at rykke mig selv lidt rundt nogle gange. Der er ikke rigtig nogen, der gør det mere... Det kan jeg egentlig også rigtig godt lide, at der ikke er, for det var da super ubehageligt, men det er samtidig også på en måde noget, man er blevet afhængig af, altså, jeg kan ikke lide, at det står for stille hele tiden, for så bliver jeg utryk i det og tænker, 'nu må der snart ske noget forfærdeligt'... (Mette, interview 1)

Mette konstruerer en mening, hvor hun accepterer sit liv som ustabil og til dels foretrækker det sådan, for så ved hun, hvad hun kan forvente. Hun finder med andre ord, at det stabile i hendes liv er, at det er ustabil, og det er i ustabile hverdagsmønstre, hun finder tryk. Disse mønstre dateres i fortællingen tilbage til opvæksten som en del af skrøbelige familieforhold og det sociale system, hvor hyppige forandringer var det typiske. Hun har nu optaget disse mønstre af hyppige forandringer som en del af sit selv billede og skaber selv forandringer, da hun ellers forventer forandringer defineret af andre end hende selv. At skabe egne ustabile forhold er således en måde, hvorpå Mette har taget kontrol over eget liv.

Justin Barker skriver på baggrund af studier af unge hjemløse om deres 'habitus of instability', hvilket skal forstås således:

The habitus of homeless youth is based on experiences of instability and uncertainty. Subsequent experiences are structured in terms of a logic derived from the past, as homeless young people perceive and reproduce instability in their present conditions. (Barker, 2016:671-672)

Barker fremhæver med inspiration fra Bourdieu, at ustabile præferencer bygger på fortidens oplevelser, der reproduceres i nutiden, idet ustabiliteten bliver forstået som et livsvilkår. Jeg finder dette begreb om en habitus af ustabilitet interessant, idet begrebet peger på, hvordan de unge på baggrund af deres erfaringer i fortiden skaber situationer, der betinger deres livsvilkår i nutiden. De sociale betingelser er således blevet deres egne handlemønstre, hvilket nøjagtig er den omstændighed, som Mette peger på i sin fortælling.

Barker pointerer, at med udgangspunkt i en habitus af ustabilitet og de handlemuligheder, som synes givet de unge, er deres handlinger fornuftige, pragmatiske og effektive – også set i forhold til tidligere erfaringer (Barker, 2016).

Forståelsen omkring en habitus af instabilitet tilbyder således en indsigt i, hvorfor de unge handler, som de gør. Mette fremhæver eksempelvis, at når hun i dag viderefører et ustabilt liv, er dette en måde for hende at tage kontrol over livet, idet det er hende selv, der definerer ustabiliteten i sit liv og ikke andre.

I et senere interview præsenterer Mette en yderligere årsag til sine ustabile handlemønstre. Hun påpeger, at unge, der har været anbragt, er karakteriseret ved at føle sig tilsidesat. Denne grundfølelse danner fundament for alle andre oplevelser, så i et forsøg på at skabe et nyt udgangspunkt for dem selv, lever de ustabile liv, idet de forsøger at ændre den indre kontekst ved at ændre på den ydre:

Det er det der spinkle selvværd, det der med ikke at føle sig tilstrækkelig og egentlig bare gerne vil væk fra det. Så rykker man hele tiden i sine fysiske rammer for ligesom at komme tættere på noget andet. Og det synes jeg næsten er det mest væsentlige i konsekvensen af at være institutionsbarn. Det vil jeg bare gerne sige... (Mette, interview 3)

I fortællingen peger Mette på, at unge, der har været anbragt, er præget af en logik, hvor forandringer i en ydre kontekst kan skabe forandringer i det indre. Camilla betoner en lignende forståelse, da hun fortæller, at når man flytter, '*så kan man starte på en frisk*' (Camilla, interview 3). Ustabiliteten kan herved være de unges måde at forsøge at skabe forandringer i deres liv ud fra de muligheder, de har.

Ved det afsluttende interview tydeliggør Mette behovet for at være i kontrol over eget liv, idet hun understreger, at det er vigtigt for hende, at hun træffer sine egne valg. Hun oplever det som vigtigere for hende end for andre at have kontrol over egne valg, og hun kan ikke acceptere at være underlagt regler og rammer. Da jeg spørger, hvorfor det er så udpræget hos hende, svarer hun:

Altså, hvis jeg skulle tænke på noget, så er det jo det her med at være barn af et system, der er meget større end dig. Altså det der med, at jeg mange gange i min barndom ikke har haft noget at sige. Så er jeg kommet derhen, så er jeg blevet rykket derhen. Så er der en kontaktpædagog, der pludselig skulle på barsel, og så skulle jeg have en ny, og der havde jeg heller ikke noget at sige. Du ved, hele tiden... Og så skulle vi [Mette og hendes søster] have en aflastningsfamilie, og så skulle vi derhen... Jeg tror meget det der med, at jeg tåler det ikke, hvis jeg føler mig ude af kontrol i forhold til noget. Så minder det mig om det der med, at der bliver taget ting fra en, og man bliver påduttet mange ting. Det kan være noget med det at gøre, for jeg kender ikke andre, der har det så voldsomt, som jeg har det. [...] Jeg vil bare gerne have kontrol over mit eget liv. (Mette, interview 5)

Mette berører i sit fortællingsforløb noget centralt, nemlig at hun kan opleve kontrol over sit liv på trods af, at det umiddelbart fremstår ustabilt. Faktisk er ustabiliteten en måde, hvorpå hun har overtaget kontrollen i sit liv og selv definerer dets ustabilitet. En ustabilitet, som hun på mange måder oplever sig afhængig af, da hun frygter, hvad der kan ske af uforudsete hændelser i de perioder, hvor hendes liv bliver for stabilt. Det er i den anledning væsentligt at fremhæve, at Mette altid ved de enkelte interviews forudså sin ustabilitet, forstået på den måde, at hun kunne fortælle, hvad hun lavede ved næste interview et halvt år frem. Eksempelvis kunne hun fortælle under interviews foretaget på hendes bopæl, at dette ikke ville være hendes bopæl ved næste møde. Der ville hun i stedet bo der og der og lave det og det – og typisk fik hun ret. På den måde er Mettes ustabile liv kendetegnet ved forudsigelighed.

De unges handlemønstre skal ikke forstås deterministisk således, at de er karakteriseret ved en habitus af ustabilitet, som de ikke kan forandre, men udelukkende kan forsøge at kontrollere. Under empiriindsamlingen fremgår meningskonstruktioner om forandringer fra et ustabilt til et stabilt handlemønster. Det er imidlertid sammenfaldende for disse fortællinger om et stabilt liv, at de fortælles op imod det forventelige: Det ustabile. Forandringer fra et ustabilt til et stabilt handlemønster illustreres i det følgende på baggrund af fortællinger fra Trine og Line.

Da jeg møder Trine ved interview 1, modtager hun uddannelsesstøtte, men hun skal til at starte på pædagoguddannelsen. Ved interview 2 er hun startet på pædagoguddannelsen. Hun pointerer under sin fortælling, at hendes liv har forandret sig markant i løbet af det sidste år. Tidligere havde hun ingen penge, hun risikerede at miste sin bolig, og nu oplever hun at have, hvad hun betegner som '*de bedste fremtidsmuligheder*' (Trine, interview 2). Hun er startet på en professionsbachelor og modtager SU, men den største forandring er imidlertid, at hun fortsat er på den uddannelse, hun et halvt år forinden fortalte, hun ville starte på. Hendes liv har tidligere '*været meget ustabilt, jeg har ikke lavet den samme ting, det har været maks fem måneder, jeg har været i gang med det samme*' (Trine, interview 2). Da jeg ved afslutningen af interviewet spørger, hvad hun tror, er sket til næste interview, svarer hun:

Jeg håber selvfølgelig, at jeg stadigvæk går på pædagoguddannelsen. Og jeg håber, jeg er glad for det. Nu kan jeg godt mærke, jeg bliver lidt nervøs over det, fordi det der med, jeg bare har droppet ud af så mange ting, og det gør jeg ret hurtigt i forløbet. Men ellers ved jeg sgu ikke. Jeg prøver at lade være med at tænke for meget ud i fremtiden, for jeg bliver lidt stresset af det. [...] Det er noget pis, at vi ikke kom til at snakke sammen et år tidligere, fordi nu tror du, det er sådan, at jeg følger den plan, og jeg håber også, at det bliver sådan næste gang, men hvis du havde spurgt mig for et år siden eller sådan noget. Altså, hvis du havde fulgt mig lige siden, jeg blev færdig fra gymnasiet, så havde jeg jo sagt et

eller andet, 'jeg vil gerne læse biologi på universitetet', og så en måned efter vi havde snakket sammen 'nu gør jeg det her i stedet for', og så en måned efter så... Altså, det har virkelig været ustabilt. Og det er det, jeg håber på, at nu kan det endelig blive lidt mere forudsigeligt og lidt mere stabilt. Så det synes jeg lige, var vigtigt at få med, at det er ikke bare sådan, at nu... Nu håber jeg og tror også, at det er sådan om et halvt år, men det er meget nyt, at det er sådan. Jeg kan godt huske, hvad jeg sagde for et halvt år siden, at jeg håbede, at jeg var startet og sådan noget, og det har været helt mærkeligt for mig at skulle sige, at jeg *er* startet. For sådan plejer det ikke... Og det synes jeg både er godt, men det er også sådan... Det er meget nyt

I: Hvordan har du det så med, at det er blevet mere stabilt?

T: Jeg tror, det er rigtig vigtigt. For det er ikke rart at sidde og tænke, jeg aner ikke, hvor jeg er om et halvt år. Sådan har jeg siddet mange gange. Også, da jeg skulle anbringes og sådan noget. Så jeg tror, det er rigtig vigtigt, fordi det giver en tryghed, altså, i det hele. (Trine, interview 2)

Trine definerer sit liv som ustabilt – det er sådan, det altid har været – men samtidig håber hun, at det er ved at få en mere stabil karakter. Det giver hende tryghed, at hendes liv er mere stabilt, for mange omstændigheder var tidligere kendetegnet ved at være ustabile: Boligsituation, økonomi og uddannelse. Som det fremgår hos Mette, peger Trine ligeledes på, at oplevelsen af ustabilitet refereres tilbage til opvæksten i det sociale system, hvor de ikke oplevede at have kontrol over eget liv. I fortællingen fremhæver Trine endvidere, at når hun ikke ønsker at svare på, hvad der sker i fremtiden, bundes dette i, at det følger er svært for hende at svare på. Erfaringen fortæller hende, at hendes livssituation hurtigt kan ændre sig.

Dette er centralt, for de unge er gennem deres opvækst som en del af det sociale system angiveligt ofte blevet spurgt ind til deres planer og ønsker for fremtiden, men dette kan på baggrund af erfaringen med et ustabilt liv synes som uoverskuelige spørgsmål. Desuden spørger jeg som en del af undersøgelsen ind til deres forventninger til fremtiden, og det er tydeligt, at dette er spørgsmål, som er vanskelige for de unge at svare på. Alle mennesker har formodentlig svært ved at svare på spørgsmål om fremtiden. For disse unge kan vanskelighederne og ønsket om ikke at svare på spørgsmål om fremtiden imidlertid have en yderligere dimension. At de ikke ønsker at svare, kan være et udtryk for en bevidsthed om mønstrene i eget liv og dets vilkår. Endvidere kan en habitus af ustabilitet medfører, at sådanne spørgsmål skaber en stressende situation for den enkelte. Det handler med andre ord ikke om, at den unge ikke ønsker at tage stilling til fremtiden, men om at vedkommende ikke kan.

Ved det efterfølgende og for Trine afsluttende interview er hun stadig i gang med sin professionsbachelor. Det overrasker hende, og hun giver udtryk for, at det er heldigt, idet hun ofte får nye ideer til, hvad hun kan lave. Eksempelvis vil hun gerne på højskole:

Det er i hvert fald noget, jeg er blevet opmærksom på, at jeg tror, det er derfor, jeg er sprunget fra mange ting, fordi jeg tænkte, at 'nu går jeg her på de her enkeltfag, og det er kedeligt', så ser jeg lige noget andet, så hopper jeg over på det, fordi så er det nok godt, så går jeg der et par måneder, 'okay, det var heller ikke lige det, der løste det hele', det er sådan, jeg er begyndt at se på det, men jeg tror også, det hjælper noget, hvis man kan se, at det er sådan et mønster, man har. Det har i hvert fald gjort, at jeg ikke er droppet ud endnu, for jeg ved godt, at jamen, selv højskole, selvom det er fantastisk, og jeg tror, det vil være rigtig godt, men det bliver ikke sådan, at jeg starter den første dag, og så er der My Little Pony og lyserøde skyer, for det er sådan lidt den forestilling, jeg har om det. (Trine, interview 3)

I fortællingen fremgår det, at Trine forsøger at ændre sine tankemønstre, således hun får, hvad der kan betragtes som et mere realistisk billede af, hvad forandringer i livet kan føre med sig. At hun kommer på højskole, medfører ikke, at hun fra første dag kommer i den syvende himmel – eller bliver omgivet af My Little Ponies og lyserøde skyer. Herved peger Trine også på den pointe, der er belyst af Camilla og Mette, nemlig at forandringer i den fysiske kontekst bygger på et ønske om forandringer i det indre. Trine forestiller sig, at forandringerne medfører et bedre liv. Hun forsøger imidlertid at ændre disse tanke- og handlemønstre ved at være bevidst om de logikker, mønstrene bygger på. At dømme ud fra fortællingerne under empiriindsamlingen synes dette at lykkes, idet Trine fortsat er på uddannelsen på trods af, at hun betragter sig selv som karakteriseret ved ustabile handlemønstre.

Et andet fortællingsforløb, hvor der fremgår en forandring fra ustabile til stabile handlemønstre, er hos Line. Under empiriindsamlingen fremhæver Line flere gange, at hun er vokset op i en nomadefamilie, hvor moderen flyttede lokalitet, når hun skulle håndtere udfordringer i livet. Line har taget disse handlemønstre med sig i livet, og det har eksempelvis påvirket, hvordan hun har sociale relationer:

Jeg har aldrig troet, jeg ville have veninder, der varede i mange år, men nu har jeg jo haft nogle, som har rundet 10 år. Det er imponerende for mig, fordi det havde jeg aldrig troet. Jeg har jo altid haft veninder i ét år, og så har jeg skulle flytte, eller også er der sket ting i ens liv, så jeg har kastet dem væk. Og sådan har jeg jo gjort i mange år, hvor jeg mødte nogle og skubbede dem væk efter et års tid, for det var dét, jeg havde lært. [...] Det er jo dét, jeg har kendt til og har gjort i hele min barndom,

så hvor skulle jeg også lære fra at holde fast og kæmpe for noget, når der er noget, der bliver svært? (Line, interview 4)

Line fortæller, at hun har indset, at disse tillærte handlemønstre i form af at smide væk og skaffe sig nyt, hvad enten det er lejlighed, venskaber eller kæreste, reelt ikke fungerer i længden som en løsning på problemer. Hun fremhæver flere gange meningskonstruktioner, hvor hun aktivt forsøger at ændre handlemønstrene og få et stabilt liv. Dette kommer eksempelvis til udtryk ved, at hun altid har flyttet meget, men det ønsker hun ikke at gøre længere. Ved hvert af de tre første interviews bor Line et nyt sted, men kort tid efter interview 3 får hun en lejlighed, hvor hun bor resten af empiriindsamlingen. Det udtrykker hun ved det afsluttende interview stolthed over: *'Jeg bor stadig i min lejlighed. Vi har snart 1 års jubilæum, det glæder jeg mig til. Jeg er rigtig stolt af, jeg er blevet boende. Også pisse træt af den nogle gange, men det er min egen lille lorte lejlighed'* (Line, interview 5).

Boligsituationen er imidlertid ikke den eneste situation, hvor Lines liv under empiriindsamlingen kendetegnes ved en stigende grad af stabilitet. Generelt er hendes fortællinger karakteriseret ved et forløb i retning af mere stabilitet. I forhold til uddannelse er Line ligeledes overrasket over, at hun er forblevet på og er tæt på at gennemføre sin 10. klasses eksamen: *'Jeg er så tæt på at gennemføre noget, og jeg tror, jeg gør det. Eller ikke tror, jeg gør det faktisk. Der er ikke nogen udvej, og jeg plejer jo at være stoppet nu på alt, hvad jeg er startet på de sidste mange år'* (Line, interview 5). Sammenfattende peger såvel Trines som Lines fortællingsforløb på, at ustabile handlemønstre kan ændre sig i retning af det mere stabile. At forandre billedet af sig selv som én, der er kendetegnet ved ustabile handlemønstre, synes dog at være en længerevarende proces. Begge fremhæver overraskelse over, at de lever liv kendetegnet ved en højere grad af stabilitet sammenlignet med tidligere.

På baggrund af de unges fortællinger fremgår det, at der kan ske forandringer i forhold til nogle ting, mens andre forbliver stabile. Eksempelvis kan uddannelses- og jobforhold forandre sig, mens den enkelte har stabile boligforhold. I andre tilfælde fremhæver den enkelte, at vedkommende har ustabile handlemønstre, men under empiriindsamlingen sker der imidlertid ikke forandringer i vedkommendes liv. Endelig er der tilfælde, hvor den unge er karakteriseret ved en række forandringer fra interview til interview, eksempelvis i relation til uddannelses- og boligsituation. Her er det imidlertid interessant, at den unge typisk har forudset disse forandringer. Det understreger væsentligheden ved, at når de unges liv italesættes som ustabile, hvad handler det så om, og hvordan defineres denne ustabilitet? Herunder er det væsentligt at spørge, ustabil efter hvis definition?

Det skal bemærkes, at ustabile handlemønstre ikke udelukkende kan defineres som negative for de unge. I fortællingerne kan handlemønstrene flettes ind i meningskonstruktioner om kontrol, og flere gange fremhæver de unge deres fleksibilitet som en ressource, der gør dem handlekraftige. Når blandt andet

forskningen peger på, at unge i marginaliserede positioner er kendetegnet ved ustabile liv, er det således centralt at have in mente, at der findes mange nuancer til denne konstatering. Ligeegyldigt, hvem der definerer det ustabile liv, fremgår det imidlertid, at denne form for handlemønstre er svære at kombinere med et samfundsskabte hverdagsliv. Herved bliver konsekvensen af ustabile handlemønstre en forøget risiko for et liv ekskluderet fra samfundet. Herudover er det væsentligt, at disse fortællinger om ustabile handlemønstre er forbundet til meningskonstruktioner om indre forandringer og et bedre liv. Af flere årsager er det følgelig centralt at være opmærksom på disse fortællinger om ustabile handlemønstre.

At forudse det uventede

I fortællingerne fremstår meningskonstruktioner, hvor en høj grad af foranderlighed har karakteriseret og mange gange stadig karakteriserer de unges liv. Samtidig fremgår det også, at forandringer ikke nødvendigvis er initieret af de unge selv. Tværtimod har andre ofte defineret foranderligheden i de unges liv, hvorfor deres egen definition af forandringer er en måde, hvorpå de tager kontrol over eget liv. I fortællingerne er det tydeligt, at de unges fortællinger om et ustabile liv føres tilbage til deres oplevelser under opvæksten. Eksempelvis har deres forældre haft en høj flyttefrekvens, og de unge har oplevet at blive flyttet rundt som en del af det sociale system.

Disse omstændigheder er medvirkende til, at de fremhæver, at uventede hændelser hurtigt kan ske i deres liv. På baggrund af deres fortællinger fremgår et komplekst system af meningskonstruktioner, der samlet set tegner et billede af mange årsager til, at de unge forventer og forsøger at forudse uventede hændelser. Især fremgår dette i forhold til fortællinger om, hvordan de handlede i fortiden, men de betoner endvidere i deres fortællinger, hvordan disse handlemønstre stadig karakteriserer deres liv. De uventede hændelser er forårsaget af, at de unge oplever, at andre mennesker handler uventet. Følgelig fortæller de om at forberede sig på og træne sig i at forudse det uventede. I fortællingerne konstruerer de meninger, hvor aflæsninger med henblik på at forudse uventede handlinger fra andre kommer til udtryk på tre måder. For det første handler det om, at de aflæser situationer, når de eksempelvis kommer ind i et rum. For det andet bruger de betydelig energi på at finde frem til en situations sandhed. For det tredje forsøger de at aflæse andres holdninger til dem.

I fortællingerne fremgår det, at de unge under deres opvækst oplever, at de havde behov for særlige kompetencer i forhold til at aflæse situationer og stemninger hos andre. De fremhæver, at deres opvækst med psykisk ustabile forældre eksempelvis betød, at de måtte være handlingsparate, hvis forældrenes sindsstemning forandrede sig. Det er imidlertid ikke kun i relation til fortællinger om fortiden, at de unge aflæser situationer. De fortæller, at de stadig bruger meget energi på at aflæse

situationer. Christian fortæller således om sine kompetencer i forhold til at aflæse situationer og forudse det uventede, men også hvordan han forsøger at fralægge sig denne aflæsende opmærksomhed:

C: Jeg kan gå ind i et lokale og sige 'ham der, han har det skidt i dag, ham der, han spiller, at han har det godt', altså... Det er så også ting, jeg forsøger at lade være med at bruge energi på, og så bare komme ind i et lokale og sige, 'det er fint nok, de skal også have lov til at være her'

I: Ja, men ellers prøvede du tidligere at forudse, hvordan folk var?

C: Ja, jeg skulle altid være tre trin foran min familie. Det har også trukket meget energi ud, dengang man var yngre. (Christian, interview 3)

Christian fremhæver, at han er god til at aflæse andre mennesker, men det tager meget energi fra ham at have denne ekstensive opmærksomhed på situationen. Derfor forsøger han at fralægge sig handlingerne. De er imidlertid dybt funderet i ham, da det er handlinger, han tillagde sig under sin opvækst. Dengang havde han brug for at være forud for sin familie ved at forudse, hvordan situationer udviklede sig. Under interviewet uddyber han dette perspektiv i forhold til at være opmærksom på sine omgivelser og at kunne reagere hurtigt, når der er behov for det. Han fremhæver disse kompetencer som generelt gældende for unge, der har været anbragt, på grund af den usikkerhed, de oplevede under opvæksten, og som de på mange måder stadig oplever:

C: Den kører hele tiden 'hvad nu hvis?', og det er faktisk nogle gange den, der kan ødelægge det for én

I: Hvordan?

C: Fordi man bruger meget tid på den der 'hvad nu hvis', fordi da man var hjemme, hvor hurtigt kan tingene gå, for at de går galt? Og alligevel sidder man i stabile rammer til en vis grad, selvom man er flyttet hjemmefra, men man har stadigvæk den der 'fight or flight' funktion i hjernen, 'hvordan skal jeg reagerer for at tingene kommer til at spille rigtigt?'. Men man behøver ikke at tænke over tingene så seriøst, når man bor for sig selv, for man har kun sig selv at tænke på, men du har stadig den der 'det kan gå galt meget, meget hurtigt, det her'. [...] Altså, når vi [unge, der har været anbragt] så er kommet ud i noget, der kræver, at der skal handles nu og her, så kan vi også handle hurtigere, end andre kan, fordi vi er så vant til at stå i den der, hvor du står med det op til halsen, og tingene skal bare klares nu og her. Så får du også tingene løst nu og her i stedet for, at du skal gå i et par dage og tænke over, 'hvordan får jeg det her løst?'. Du reagerer bare med det samme. Det

kan så godt være, at det ikke altid er konstruktivt det, du kommer i gang med, men du får tingene løst. (Christian, interview 3)

Christian danner en meningskonstruktion i relation til sin opmærksomhed på situationer, der har en såvel positiv som negativ indvirkning på hans liv. Opmærksomheden på situationers udvikling og den evige tilstand af en form for alarmberedskab betyder, at han kan handle hurtigt, når der er behov for det – og det er der til stadighed fra tid til anden. Derved bærer hans opmærksomhed og handlingsparathed på positive sider, men samtidig fremhæver han imidlertid også, at den *'kan ødelægge det for én'*. Det er energikrævende for ham at befinde sig i dette alarmberedskab, og samtidig tager opmærksomheden på situationen og dens udvikling opmærksomheden fra andre ting. Christian peger herved på, hvad Hitlin & Elder (2007b) betoner angående pragmatisk agency. I problematiske situationer går der tid til spilde, idet tankerne centrerer omkring her-og-nu, hvorved den enkeltes muligheder for at tænke i langsigtede tidshorisonter begrænses. Det er imidlertid væsentligt at bemærke, at der på baggrund af Christians fortælling fremgår nuancer til Hitlin & Elders teoretiske pointe, idet de udelukkende vægter den begrænsende betydning for den enkeltes mulighed for måltilrettelæggelse og langsigtede handlemuligheder, som ligger i pragmatisk agency. Christian peger på, at pragmatisk agency også åbner op for handlinger. Eksempelvis fortæller han, at opmærksomheden på situationer gør, at unge, der har været anbragt, kan handle hurtigere end andre. Disse handlinger er imidlertid ikke tilrettelagt ud fra langsigtede mål og konsekvensovervejelser, hvorfor de ikke altid er konstruktive. På kort sigt får de dog tingene løst.

Det er imidlertid ikke kun i forhold til at aflæse specifikke situationer, at Christian oplever en ekstensiv opmærksomhed. Han fortæller endvidere, at han er præget af et behov for at finde frem til en situations sandhed – at finde ud af, hvad der i virkeligheden ligger bag en situation eller et menneskes holdninger og handlinger. Med andre ord at afdække situationen. Igen konstruerer han en mening, hvor han trækker på handlemønstre i familien. Gennem sin opvækst har han således lært at afsøge informationer om andre:

C: Det der med at finde ud af informationer om andre ligesom min søster, hun gør, det skulle jeg lære mig selv ikke at gøre... Det har jeg været meget god til det sidste halve år. At finde ud af hvad der sker omkring mig, selvom det egentlig er viden, jeg overhovedet ikke behøver at have

I: Hvordan kan det være, at du gør det?

C: Det er vel, fordi jeg selv har været med mine forældre ude at finde ud af ting om andre folk. I dag er man bare bedre til selv at finde ud af andre måder at gøre det på (Christian, interview 3)

På den ene side ønsker Christian at fralægge sig sit behov for at afdække situationen – at finde frem til situationens sandhed – ved at undersøge, hvad der er sandt og falskt i det, han får at vide og søge informationer om mennesker. Han mener egentlig ikke, at han har brug for den viden, han opnår. På den anden side fortæller han, at han kan gøre det mere effektivt end sine forældre. Han synes således at have videreudviklet handlemønstre, som han egentlig ønsker at fralægge sig.

Sanne taler om en lignende tendens i relation til sine handlinger, idet hun taler om, hvad hun betegner en 'tjek-og-vær-tryk' mentalitet. Som i Christians fortælling refererer Sanne ligeledes til sin opvækst i forhold til, hvor hun har tillært sig dette handlemønster. Der er dog den forskel, at hos Sanne skyldes det ikke, at hun lærte ved at kopiere forældrenes handlinger. Tværtimod konstruerer Sanne en mening, hvor handlemønstrene tager udgangspunkt i reaktioner imod forældrenes handlinger. Hun har behov for at afdække en situations sandhed, idet hun ofte har oplevet at blive løjet for:

S: Jeg kan hurtigt se, om personen taler sandt eller ikke sandt, synes jeg. Og hvis der er rod i det, så søger man hele tiden at finde ud af det, og det er mega trælst for andre personer, måske, men man skal bare finde ud af tingene...

I: Hvordan kan det være, tror du, at du i den grad prøver at finde ud af, hvad der er sandhed?

S: For mig handler det nok om det med at være blevet løjet for. Altså, mine forældre løj altid. Eller talte ikke sandt, og jeg kunne ikke stole på mennesker. Så nu om dage i vores voksenliv, der har vi [unge, der har været anbragt] bare det der med, at vi skal være trygge. Tryghedsnarkomaner, sådan er vi meget. Så jeg tror, det er derfor. Det skal bare være sandt. Eller du skal bare fortælle, hvad det er, og ikke noget løgn eller noget. [...] For vi lærer bare ret hurtigt fra barndommen at tjekke, hvilken stemning folk er i, om man er sur eller ked af det... Ja, tjek og være tryk. (Sanne, interview 3)

Det fremgår af Sannes fortælling, at afdækningen af situationen bunder i et behov for at skabe tryghed omkring sig. Heri ligger også muligheden for forberede sig på det uventede. Hvis de ikke kender til en situations sandhed, har de vanskeligheder ved at forberede sig på, hvordan den kan udarte sig.

Det er imidlertid ikke kun i forhold til at kunne aflæse situationers udvikling, at de unge fortæller om at have ekstensiv opmærksomhed på et situation. Deres forsøg på og kompetencer i forhold til at aflæse situationer skal desuden ses i relation til, at de også søger at afdække andres holdninger, og hvad de tænker om dem. Line

fortæller således, at hun er yderst sensitiv, når hun er i selskab med andre. Hun ser og hører alt, hvilket blandt andet bunder i hendes opmærksomhed på at aflæse, hvad andre tænker om hende:

L: Jeg er virkelig sensitiv, altså, jeg hører alt. Det kan godt være trættende, at man hører alle lyde en hel dag, fordi ja, jeg koncentrerer mig om det, men jeg hører også bare de der 10 milliarder andre ting

I: Handler det kun om lyde?

L: Nej, jeg ser også alt, og så bliver jeg hurtigt distræt, altså, så glemmer jeg, hvad jeg er i gang med. Jeg kan ikke rumme alt

I: Det er interessant, at du er så sensitiv over for omgivelserne

L: Ja, altid

I: Hvordan har du det så for eksempel i en stor forsamling?

L: Virkelig, virkelig dårligt. Altså, kaste-op dårligt. Men det er, fordi jeg har jo altid været sådan en, der tænkte rigtig meget over, hvad folk syntes om mig, altså jeg tænkte meget over, hvad de tænkte om mig. Og det drev mig nærmest mere til vanvid, end hvad de tænkte. Altså, bare det at gå og tænke over, hvad de nu tænkte om mig. (Line, interview 2)

Line fortæller, at hun ser og hører alt, hvilket hun oplever som yderst energikrævende. Endvidere bevirker det, at hun har svært ved at samle sin koncentration, hvorfor hun bliver distræt og glemmer ting. Hun kan derfor få det fysisk dårligt, når hun er i selskab med andre mennesker. Utilpasheden i andres selskab kan også skyldes, at hun spekulerer meget over, hvad andre tænker om hende. Selve tankerne om andres holdninger kan følgelig have en mere negativ indflydelse på hende, end hvad andre reelt tænker. Herved konstruerer hun et billede, hvor hun til dels er sin egen største fjende og hårdeste bedømmer.

Hanne Warming (2005) noterer i forhold til børn i plejefamilie, at disse børn fremstår som ekstremt opmærksomme på tegn. De opfanger og tolker således plejeforældres tegn, som plejeforældrene ikke selv er bevidste om, at de sender. Disse tegn bruges af plejebørnene til at tolke, hvorvidt de hører til, og om plejeforældrene elsker dem. Denne sensitivitet og konstante aflæsning af tegn forekommer herved at gøre sig gældende for børn i anbringelse såvel som for unge, der har været anbragt. Goffman (2009) fremhæver, at den potentielt stigmatiserede er bevidst om andre i en grad, hvor rutinemæssige situationer bliver til problematiske situationer. Dette bunder til dels i den enkeltes frygt for afsløring af sine stigmatiserende forhold.

På baggrund af de unges fortællinger fremgår det således, at der foregår mekanismer, hvor oplevelsen af problematiske situationer bliver selvforstærkende. Med andre ord genererer oplevelsen af problematiske situationer endnu flere oplevelser af problematiske situationer. Dette argumenterer jeg for, idet de unge fortæller, at de har forventninger om, at andre handler uventede, og følgelig retter de en ekstensiv opmærksomhed på den enkelte situation og dens udvikling. En opmærksomhed, der er kendetegnet ved, at de unge reagerer ved at være sensitive over for alle situationens forskellige tegn. Denne opmærksomhed betyder, at situationen opfattes som problematisk i Schutzske termer. Herved har de unge ikke en naturlig indstilling at trække på, og de oplever følgelig en fremmedhed i relation til situationen. Heri, mener jeg, ligger en selvforstærkning af oplevelsen af problematiske situationer.

Et liv med diagnose

Endelig er det væsentligt at fremhæve, at når de unge fortæller om det liv, de lever hver dag, er der i disse hverdagslivsfortællinger ofte fortællinger om diagnoser. Det handler om diagnoser såsom ADHD, skizofreni eller andre former for sindslidelser, hvor fortællingerne enten handler om, at den unge har diagnosen, afviser diagnosen eller er i en proces med at få diagnosen. Ligegyldigt hvilken form fortællingen tager, er det samlede billede, at diagnoser har en væsentlig fylde i de unges meningskonstruktioner. På baggrund af fortællingerne fremgår fire sammenflettede perspektiver, de konstruerer mening i relation til, når det handler om diagnoser. For det første handler det om diagnoser som en adgang til støtte fra det sociale system. For det andet handler det om den genkendelighed, de unge har i relation til diagnoser. For det tredje handler det om diagnoser brugt som årsagsforklaringer. For det fjerde handler det om, at diagnoser inkluderes i den enkeltes identitet.

De unge fortæller flere gange, at en diagnose har givet adgang til støtte fra det sociale system. Med andre ord får de en organisationel identitet, der giver dem ret til støtte og hjælp. Eksempelvis fortæller Anette, at hun kan modtage økonomisk støtte, efter hun har fået stillet diagnosen 'depressive krampes'. Denne økonomiske støtte betyder, at hun i hverdagen '*forkæler mig selv*' (Anette, interview 4), idet hun pludselig har råd til ting, hun ikke tidligere har haft råd til. Den organisationelle identitet bidrager således Anette med muligheder, men med organisationelle identiteter følger imidlertid evalueringer af den enkeltes liv (Loseke, 2007). Dette aspekt peger Line på, da hun fortæller, at hun altid har frygtet at få en diagnose, men hendes holdning har til dels ændret sig. Hun vil gerne have en udredning og psykologhjælp, der kan hjælpe hende til at opnå større ro, men samtidig frygter hun andres evalueringer af sit liv. Hun fremhæver følgelig, at på den ene side vil hun gerne have, hvad en diagnose potentielt set kan tilbyde, men hun kæmper også med sin frygt for, hvad en diagnose kan betyde:

Jeg har altid gerne ville have børn, og jeg tænkte, hvis man så har det [diagnose], bliver det så sværere? Skal man så tjekkes i hoved og røv? Jeg vil bare gerne ud af det system, jeg gider ikke være i det, jeg hader systemer jo. Jeg har jo et had til det der lortesystem, og jeg ville jo gerne bare komme ud på den anden side og være helt normal. Så det var nok frygten for, at folk ville se anderledes på mig, hvis jeg havde det. Men der er jeg egentlig blevet sådan lidt, hvis det er noget, der kan hjælpe mig, så er det det, jeg skal gøre (Line, interview 3)

Line frygter, at en diagnose betyder, at hun udsættes for ekstensive evalueringer fra det sociale systems side, og at det kan være vanskeligt for hende at beholde potentielle børn. Hun vil på den anden side gerne modtage den støtte, som følger med en diagnose. Således præsenterer Line meningskonstruktioner, der omhandler de forhandlinger, hun gør sig i relation til, hvad diagnoser kan betyde. I fortællingen fremgår en yderligere dimension i forhold til, hvorvidt Line ser fordele ved en diagnose eller ej. En diagnose udfordrer det billede, hun ønsker at have af sig selv. At hun er normal.

Når de unge danner meningskonstruktioner i relation til diagnoser, relaterer disse sig ofte til deres erfaringer. Med andre ord har de fra deres forældre kendskab til, hvad det vil sige at have diagnoser, og hvorledes disse diagnoser influerer på ens liv. De unge fortæller følgelig, at diagnosen ikke er uventet, hvorved de familiære bånd i et biologisk perspektiv anvendes som en form for årsagsforklaring. Anette har i sine fortællinger altid givet eksplicit udtryk for, at hendes største frygt er at ende som sine biologiske forældre. Da hun ved interview 4 er kommet på lykkepiller, udgør det familiære forhold dog en måde for hende at forklare sit behov for pillerne. Hun fremhæver, at hun har behov for pillerne til at skabe ro i sit liv, idet: *'Jeg har nok en snert af min mors angst og paranoia'* (Anette, interview 4). Anette åbner således op for en sammenligning med sin mor, da denne sammenligning kan tilbyde hende en forklaring på, hvorfor hun har behov for lykkepiller.

Et andet eksempel på en fortælling om diagnoser, der inkluderer fortællinger om familiebaggrund, fremgår hos Christian. Han har ved empiriindsamlingens start diagnosen ADHD. Ved interview 4 har han været til udredning og har på den baggrund fået stillet diagnoserne paranoid skizofreni og bipolar 2. I den forbindelse har han været indlagt i tre måneder på et psykiatrisk hospital i tiden siden interview 3. Da jeg spørger, hvordan han har det med at have fået stillet diagnoserne, svarer han:

Det er lidt specielt, mere fordi jeg var på et hverdagsafsnit, hvor i weekenderne kunne man sove på de andre afsnit, og det var sjovt, fordi min kusine lå på [et andet afsnit], og min onkel kom ud hver anden uge og skulle have medicin derude, så det er sgu meget normalt. Men altså,

det ligger til familien, så jeg tager det ikke så højtidligt. Min mor er også psykisk syg. (Christian, interview 4)

Der er mange meningskonstruktioner i spil i dette citat. På den ene side har Christian det specielt med sine diagnoser, men på den anden side fremhæver han også diagnoserne og indlæggelsen som sjove, normale, uhøjtidelige og familiære. Disse forskellige meningskonstruktioner giver indsigt i de forhandlinger, der finder sted i Christian på interviewtidspunktet. Oplevelserne med udredning, indlæggelse og diagnoserne er stadig nye, og han synes således at være i en forhandlingsproces med sig selv om, hvordan han forholder sig til dem.

Ved interview 5 fortæller Christian, at han er glad for sine diagnoser, for de tilbyder ham årsagsforklaringer, som han tidligere manglede. Da jeg spørger, om han oplever diagnoserne som en hjælp, svarer han, at de hjælper ham rigtig meget:

Fordi nogle af de ting, som man har gået rundt med i mange år og har tænkt, 'det er sgu da nogle sære ting, der sker engang imellem' lige pludselig er blevet forklarlige, hvis man kan sige det sådan. At de ting, man tænker nogle gange, og som undrer en, det er så bare ens eget hoved, der fucker med en. (Christian, interview 5)

I fortællingen konstruerer Christian således en mening, hvor diagnoserne giver ham årsagsforklaringer, som han kan bruge i forhold til sig selv. Det er i forhold til egne tanker og underen, at Christian fremhæver, at han har haft brug for – og nu har fået – forklaringer. Det er imidlertid ikke kun i forhold til tanker, at de unge fortæller, at diagnoser tilbyder dem årsagsforklaringer. Det er også i relation til oplevelser af at skille sig ud fra andre, at diagnoser bruges som forklaring. Eksempelvis fortæller Anette, at hun gennem livet har oplevet, at andre har fremhævet de ting, hun ikke kan finde ud af. Hun fremhæver, at alle imidlertid har ting, de ikke kan finde ud af, men hun har taget andres syn på sig, og herved skabt et selvbillede af, at det var korrekt: Hun kunne ikke finde ud af tingene. Det bevirker, at hun føler sig '*som en puslespilsbrik, der ikke passer ind i puslespillet. Men nu er det så blevet bedre af, at jeg faktisk er ved at få en [diagnose]*' (Anette, interview 2). Diagnosen handler om autistiske træk, hvor hun har vanskeligheder ved at agere i sociale sammenhænge, men samtidig er intelligent.

Perregaard (2015:106) fremhæver, at diagnoser får en forklarende funktion og værdi, fordi de gør det erfarede forståeligt for informanten selv, og gør det muligt for informanten at udpege den adfærd og de begivenheder, der burde få andre til at forstå, at vedkommende havde brug for hjælp. Anette betoner diagnosen som positiv såvel som negativ. På den ene side giver det hende en forklaring på, hvorfor hun skiller sig ud fra andre og ikke passer ind i puslespillet. På den anden side understreger diagnosen imidlertid for hende, at hun ikke er normal, som hun ønsker at være, og ikke nødvendigvis passer ind i puslespillet.

Meningskonstruktionerne i relation til diagnoser er således yderst komplekse, og de unge gør sig mange forhandlinger i forhold til, om de betragter diagnoser som positive eller negative. Når de har fået stillet diagnoser, fremstår disse forhandlinger dog typisk med en vægt på diagnosernes positive side. Dette peger på de unges ressourcer i forhold til at vende deres livssituation til et positivt udgangspunkt for dem selv.

De forhandlingsprocesser, de unge foretager med sig selv i relation til diagnoser, fremgår især i Thomas' fortællingsforløb. Han fortæller flere gange under de indledende interviews, at han gennem opvæksten er blevet tilskrevet forskellige diagnoser såsom skizofreni og borderline af professionelle, og *'så er du det ene, og så er du det andet'* (Thomas, interview 3). Sandsynligheden for en diagnose fremgår løbende i Thomas' fortællinger, men præsenteres altid med en afstandstagen, idet han afviser diagnoserne. Ved interview 4 fortæller Thomas, hvordan det er gået siden sidste gang, jeg mødte ham. Han har været ved lægen med symptomer i form af syns-, høre- og bevægelsesforstyrrelser. Lægen sendte ham videre til psykiatrisk udredning:

Og så fik jeg faktisk en skizofrenidiagnose derude. Så det har jeg åbenbart arvet fra min far, men der er ikke noget uhyggeligt ved den, den er ikke paranoid heldigvis, den er udifferentieret, så det er ikke sådan, jeg ser monstre eller hører grimme ting. Så det er heller ikke værre end dét. Men så er jeg egentlig sygemeldt lige nu og følger det forløb, det varer i to år. Jeg skal medicineres og sådan noget, så det ikke udvikler sig helt vildt, det er stadig så mildt. Men det er så det, jeg bruger tiden på lige nu. At få styr på dét. Men altså, prognoserne er rigtig gode, 20 pct. bliver helt helbredt, og det snakkede de en del om, at det er der store chancer for, at jeg bliver i hvert fald. At jeg kommer helt ud af det. Så det er også fint nok, og det går jo godt nok. (Thomas, interview 4)

Thomas fortæller om diagnosen i normaliserende vendinger, idet han sammenligner den med diagnoser, der kunne være værre. Han fremhæver, at det er en sygdom, han kan få styr på, idet den ikke er kendetegnet ved vrangforestillinger, da han bruger tid på at sætte sig ind i den, og da han bliver medicineret imod udfald. Under empiriindsamlingen giver han flere gange udtryk for, at han godt kan lide at lære og sætte sig ind i ting. Dette gør sig også gældende i forbindelse med skizofrenidiagnosen, hvorved han former en meningskonstruktion, hvor diagnosen giver mulighed for ny læring: *'Det er jo ikke sjovt, men det er også lidt spændende, fordi man lærer noget om, hvordan hjernen fungerer'* (Thomas, interview 4).

Han vender således diagnosen til en fordel – at han nu har en god grund til at sætte sig nærmere ind i, hvordan hjernen fungerer. På den måde afmystificerer han sin diagnose over for mig som publikum, men angiveligt også over for sig selv: Sygdommen er ikke noget, man skal frygte, men man kan derimod lære af den.

I fortællingen minimerer Thomas herved tilskrivningen af diagnosen som et kritisk øjeblik, og han begrænser dens indflydelse på sit liv og selvbillede. Dette fremgår desuden ved, at han flere gange nævner, at sammenlignet med, hvad han ellers har oplevet i livet, er diagnosen ikke det værste. Eksempelvis fortæller han, at den ikke påvirker de planer, han har lagt for nærmeste fremtid: *'Det er de samme planer, som der hele tiden har været, jeg har bare lige fået et nyk, kan man sige'* (Thomas, interview 4). Han uddyber:

Jeg ser ikke min fremtid smadret af det her overhovedet. Der er bare lige nogle ting, der skal ordnes, før jeg er på banen igen (griner). Jeg er utroligt glad for min uddannelse, og at jeg blev færdig med det hele. Jeg kan sgu ikke klage over mit liv på det område, altså, jeg skal sgu nok nå det. Jeg kunne sagtens sidde og blive deprimeret ikke også. Nogle gange tager tingene bare lidt længere tid, men jeg skal sgu nok nå det. Jeg er overhovedet ikke slukket endnu. Jeg tager det da alvorligt med medicin og sådan noget, det er meget skematiseret, og jeg har da taget min medicin indtil nu. Der er mange, der får lyst til at stoppe med medicinen, men det så jeg heldigvis på min far, hvordan han blev rigtig syg til sidst, og det var, fordi han stoppede med at tage medicin hele tiden. Det har hjernen ikke godt af at komme ind og ud af. Og ja, så drak han jo også alkohol i store mængder. Så det er bare et no-go med sådan noget der. (Thomas, interview 4)

Thomas foretager en meningskonstruktion, hvor diagnosen har begrænset indflydelse på hans liv. Den forsinker ham blot en smule. Samtidig understreger han sit overskud i forhold til psykiatriske diagnoser i fortællingen ved at inddrage sine oplevelser i relation til faderens sygdom. Han har *'heldigvis'* haft mulighed for at tage ved lære af ham og ved nu, hvad han ikke skal gøre. Ligeledes fremhæver han senere under interviewet, at han anser det som en fordel, at han har været anbragt. Anbringelsen og hans opvækst generelt har gjort ham stærk, således han gennem lang tid kunne leve med sindslidelsen, uden den afholdt ham fra eksempelvis at tage en universitetsuddannelse. Han fortæller, at han har haft sygdommen siden sin ungdom, men at han aldrig har ladet den påvirke sit liv. Det har han været i stand til på grund af et overlevelseshen, han har udviklet gennem livet:

T: Jeg har vel nok haft det siden puberteten, og så begyndte det at udvikle sig lidt. Jeg har også bare altid været meget åben om at have det sådan, når folk har sagt, at det nok bare er stress og universitetspres. Og dem derude [på hospitalet] kan ikke forstå, at jeg har taget den uddannelse, at det kunne lade sig gøre, men det har det jo kunne. Det er også noget med, at alle de her symptomer er jeg åbenbart god til at sætte i baggrunden og så være i dét, som nu er i stedet for at fokusere på alt det svære, så fokusere fremad. Jeg ved ikke, om det er anbringelsen, der har gjort det. Det er det jo nok. Man har jo nok nogle

styrker på en anden måde. Jeg er god til at ignorere ting, som er ubehagelige. Så der tror jeg, at det har hjulpet mig rigtig meget.

I: At du har været anbragt?

T: Ja, det tror jeg. At jeg har haft et hårdt liv, også bagefter. For jeg bliver ikke så let bange. Jeg kan godt mærke, at jeg på det område er meget stærk. Man har det her overlevelsescenariet, som er udviklet helt ekstremt, altså, der skal satanedme meget til. Så det bliver spændende at se, hvor det ender. Det ender jo et eller andet sted. (Thomas, interview 4)

Opvæksten i anbringelse konstrueres som en ressource i Thomas' liv, idet den har givet ham en styrke, så han kan håndtere livets udfordringer. Som belyst i kapitlet 'Familie' under afsnittet 'At danne egen familie' er der imidlertid ét punkt, hvor diagnosen har forandret Thomas' fortælling. Det er i forhold til ønsket om at få børn. Ved de forgangne interviews har han altid udtrykt ønske om snart at få sig en kæreste og børn. Med diagnosen som ny erfaring er Thomas blevet mere usikker på, hvorvidt han skal have børn. Han ønsker ikke at videreføre de oplevelser, han selv har haft med en sindslidende far, og han pointerer, at man ikke skal få børn, hvis man ikke er sikker på, at man kan tage sig ordentligt af dem (Thomas, interview 4). Han relaterer fortællingen til, at han selv er undfanget på en psykiatrisk afdeling, hvilket han imidlertid laver sjov med:

Det plejer jeg også at sige deroppe [på hospitalet] for sjov, 'Nå, nu er jeg hjemme'. Det er simpelthen så langt ude, det er bare typisk mit liv, når man tænker over det. Det burde ikke kunne lade sig gøre, det er så langt ude. Men det er også lidt sjovt, det er lidt tragikomisk. (Thomas, interview 4)

Thomas fremhæver fortællingen om et langt ude liv. Et liv, der egentlig ikke burde kunne lade sig gøre, men det er kendetegnende for hans liv. Han er herved eksemplet på, at det er muligt.

Ved interview 5 modtager han sygedagpenge og er i erhvervspraktik 25 timer om ugen. Samtidig prøver han forskellige former for medicin for at undersøge, hvilken der har færrest bivirkninger for ham, og til sammenligning med interview 4 er han under interview 5 blevet mere vant til sin diagnose. Fremtidsudsigterne fremhæver han stadig i positive vendinger: '*Der skal nok komme et normalt liv, det er helt sikkert*' (Thomas, interview 5). Han pointerer dog, at han først må gennemgå en form for dannelsesproces, hvor han finder sig tilrette med sin diagnose og medicinen. Det tager tid, men hvis jeg kommer tilbage om fem år, vurderer Thomas, at han vil have fundet en højere grad af balance i sit liv:

Jeg har nok fået meget mere, hvad kan man sige, balance i det her med sygdom og sådan noget. Det er jo stadig rimelig nyt for mig. Det er

ligesom om, når man får sådan noget at vide, så skal man skabe en ny... Eller det er ligesom om, at der skal en ny identitet til, man bliver ligesom identitetsfri, ikke også. Det er nok der, hvor jeg står lige nu. (Thomas, interview 5)

På den ene side giver han således udtryk for under interview 5, at han har en større grad af fortrolighed med sin diagnose til sammenligning med interview 4 og har fundet en balance i at leve med den. På den anden side betyder denne fortrolighed, at han bedre kan lægge distance til diagnosen og forholde sig til, hvad den betyder for hans liv. Han formoder, at diagnosen resulterer i en *'ny version af Thomas'* (Thomas, interview 5). Da jeg spørger, hvordan den nye version adskiller sig i forhold til den forrige, svarer han:

T: Der er mange ting, man sådan normalt gør. For eksempel, hvis der var nogle problemer, så kunne man bare tage ud og drikke sig fuld. Det er bare sådan lidt, det er også en af de ting, der vil ændre sig helt automatisk, at det er ikke sådan, jeg gør mere, for det er ligesom, man kan ikke få luftet ventilen ved det mere, så man render rundt og er lidt frustreret samtidig med, ikke også, fordi man har lyst til at fyre... Gør et eller andet og mærke livet, ikke også, og det er nok noget, der skal læres på en anden måde. Det er nok mest der, jeg føler, den lige for tiden

I: Er der andre ting, du kan mærke, har ændret sig siden, du har fået din diagnose og er kommet i behandling?

T: Jeg har fået meget mere ro på mit hoved, hvis man tager symptomer og sådan noget. Nu har jeg haft det i mange år, sådan noget med at tænke stærkt om alle mulige ligegyldige ting. Det er ligesom, de er forsvundet, og det er nok også medicinen, der gør det. I den dur er det hele nok også blevet lidt kedeligt, for jeg har været vant til, at det hele kører lidt stærkt. Der var mange bolde i luften på én gang. Det er en af de ting, jeg rigtig kan mærke (Thomas, interview 5)

I Thomas' fortælling formes meningskonstruktioner, hvor han har et ambivalent forhold til den nye version af sig selv. Han er glad for den højere grad af ro i hovedet, diagnosen og den tilhørende medicin har givet ham. Samtidig frygter han, at hans liv nu bliver kedeligt, og han ikke har mulighed for at komme af med sine frustrationer. Han har været vant til at leve et liv med en intens strøm af hændelser, og hvor der var mange bolde i luften. Følgelig forventer han, at han skal vænne sig til et mere roligt og kedeligt liv. Forandringerne i hans liv sker imidlertid ikke fra den ene dag til den anden, men folder sig ud som en langstrakt proces gennem længere tid: *'Det kommer som en glidende overgang, meget langsomt skifter det over. Så det er ikke sådan, at jeg fik en pille, og så var det et mirakel det hele. Desværre. Det havde jeg lidt håbet, men det er noget, der varer over måneder'* (Thomas, interview 5). Denne proces er kendetegnet ved nogle forskellige faser:

De først 14 dage syntes jeg bare, det hele var noget lort, men så synes jeg da også, at der kommer en erkendelsesperiode, ikke også, og nu er det ligesom, at der kommer en anden erkendelsesperiode, hvor det virkelig går op for en... En ting er at erkende, at man har en sygdom, en anden ting er at begynde at leve med det, man nu har. Det er nok den fase, jeg er i nu. For jeg synes, jeg var rimelig hurtig til at erkende, 'nå ja, det var sådan, det var'. (Thomas, interview 5)

Den kvalitative forløbsundersøgelse gav således mulighed for at følge disse erkendelsesperioder hos Thomas. Ved interview 4 har han erkendt, at han har en sindslidelse. Han fremhæver på dette tidspunkt primært positive sider ved diagnosen, som han er i en proces med at acceptere som en del af sin erkendelse af, at han har en sindslidelse. Ved interview 5 befinder han sig i processen med at lære at leve med sindslidelsen og lade den indgå som en del af livet. Det er i dette lys, han reflekterer over, hvad den betyder for hans liv, og følgelig kommer en mere tilbageholden indstilling til udtryk sammenlignet med interview 4. Ved interview 5 betoner han i højere grad de begrænsninger, som sindslidelsen potentielt set kan få for hans liv, og som han skal lære at leve med.

ET GODT LIV FREMOVER

Afslutningsvist vil jeg komme ind på, hvad de unge i fortællingerne fremhæver som vigtigt for, at de lever et godt liv fremover. Som fremhævet under afsnittet 'Hverdagslivets struktur' giver de unge udtryk for optimisme, når jeg spørger ind til deres forventninger for fremtiden. Samtidig er det imidlertid også tydeligt på baggrund af interviewene, at det er vanskeligt at svare på spørgsmål såsom, hvad man ønsker at opnå i livet, hvad man definerer som det gode liv, samt hvornår man føler sig lykkelig. Ikke desto mindre svarede de på disse spørgsmål med overvejelser, der frembragte nuancerede refleksioner. Ikke kun om det gode liv, men om livet og den enkeltes livssituation mere generelt.

I de unges fortællinger fremgår det, at de typisk fremhæver familie, job og uddannelse på spørgsmålet om, hvad de ønsker at have opnået fem år frem i tiden. At normative forventninger om 'villa, volvo og vovse' herved kendetegner de unges fremtidsønsker, fremgår også af andre studier på feltet (Bryderup & Trentel, 2012; Andersen, 2004). Det er imidlertid væsentligt, at disse ønsker om familie, job og uddannelse nærmere synes at være et middel mod et højere mål, nemlig at opnå ro i livet.

Som det fremgik i kapitlet 'Familie' under afsnittet 'At danne egen familie' fremhæver de unge ofte et ønske om i fremtiden at danne egen familie og især at få børn. Det er dog ikke udelukkende i forhold til at danne familie, at de unge giver udtryk for, at de fremover ønsker sociale relationer i deres liv. Generelt fortæller de, at deres ønske for såvel nutid som fremtid er, at de har det godt med menneskene, der er

omkring dem. Med andre ord at indgå i relationer. Eksempelvis svarer Christian på spørgsmålet, hvad han ønsker at opnå i livet: *'Jeg behøver ikke at have en helveds masse penge for at have det godt. Bare jeg har det godt med de folk, jeg har omkring mig, så kører min hverdag'* (Christian, interview 3). Det fremgår således, at det væsentligste i forhold til at definere Christians livstilfredshed ikke ligger i rigdom og velstand, men derimod ligger i de små ting i hverdagen.

I fortællingen er det væsentligt, at Christian understreger et behov for at have det godt med de mennesker, som er i hans omgivelser. Fælles for de unge er nemlig, at de ikke fremhæver et behov for sociale relationer generelt, når de taler om deres fremtidige ønsker. De pointerer derimod, at det skal være sociale relationer, hvor de har det godt, og hvor de oplever at blive accepteret for, hvem de er. Line fremhæver således, at hendes fremtidsmål er *'At blive accepteret'* (Line, interview 2). Anette fortæller i samme tråd, da jeg spørger hende, hvad hun gerne vil opnå i livet:

A: At nogle holder af mig, som jeg er. Og at jeg kan være mig selv. At jeg ikke skal rende rundt og være en eller anden... Det er faktisk nok det vigtigste for mig, at jeg kan være mig selv. Det er faktisk egentlig det. Det er egentlig ikke noget højt mål, fordi... Ja... Det er mit mål... Mærkeligt mål, men... Jeg er rimelig ligeglad med, om jeg er rig eller fattig eller... Om jeg er tude grim eller...

I: Hvornår føler du dig så lykkelig?

A: Jeg føler mig lykkelig, når jeg føler, jeg kan være mig selv, og at folk kan lide mig, som jeg er. Jeg føler mig mere lykkelig nu, fordi jeg har [kæresten], som kan lide mig, som jeg er, men jeg er stadig ikke helt lykkelig, for der er stadig rigtig mange mennesker, som ikke kan lide mig, som jeg er, fordi jeg har den baggrund... Man kan sige, det er min baggrund, de ikke kan lide, de bliver skræmt af den. Altså måske kan de som sådan godt lide mig, men de bliver skræmt af den. Jeg ville bare ønske, man kunne være sig selv uden at hele verden forsvinder, eller hvad skal man sige... Går sin vej eller reagerer voldsomt på det. (Anette, interview 2)

Anette fortæller om sit ønske med at opnå accept hos andre. At de kan lide hende, som hun er, hvilket hun ikke oplever gør sig gældende på interviewtidspunktet, idet hun oplever, at andre reagerer negativt, når hun fortæller om sin opvækstbaggrund.

Goffman pointerer (2009:162), at hvis den stigmatiserede ønsker at blive accepteret, 'sådan, som han virkelig er', er vedkommende dobbeltbundet. På den ene side må den stigmatiserede anerkende de normales skinaccept som fuld accept og agere ud fra dette. På den anden side betyder dette, at vedkommende kan have accepteret et

selv, men at dette selv er en fastboende fremmed, da det er defineret af andre end den stigmatiserede selv.

Herved fremstår en potentiel kompleksitet i forhold til de unges oplevelser af accept fra andre. I fortællingerne fremgår meningskonstruktioner, der er bundet op på dette ønske om at blive sig selv, hvilket inkluderer et udgangspunkt i, at de handler anderledes over for andre, end de oplever at gøre på interviewtidspunktet. Camilla fortæller ofte om sin proces med, hvad hun betegner som 'at blive et menneske'. I fortællingen danner hun meningskonstruktioner, hvor hun især i fortiden ikke oplevede sig som et menneske. Dette bundet blandt andet i, at hun agerede efter, hvad andre ønskede og ikke efter, hvad hun selv ønskede. Hun forsøger i fortællingerne at frigøre sig fra denne tendens til at handle efter andres ønsker – og således forekommer hun at ville frigøre sig fra, hvad Goffman betegner som den fastboende fremmede. I denne proces mod at blive et menneske ligger følgende, at hun stiller tilsvarende krav til andre, som hun oplever, at de gør til hende: *'Det er meget mærkeligt, når jeg begynder at være et menneske... At være som alle andre, hvis man kan sige det sådan, og stille samme krav til andre, som de stiller til mig, fordi det gør de jo til mig...'* (Camilla, interview 2).

At være et menneske er således forbundet med at være sig selv, men samtidig også at være som andre. Ikke at være stigmatiseret eller skille sig ud, men at være normal med samme rettigheder som andre. Herved fremgår det, at de unges meningskonstruktioner omkring et godt liv og fremtidsønsker for dem selv tager udgangspunkt i deres relationer til omgivelserne. Med andre ord skabes fortællingerne især på en ekstrovert frem for introvert argumentation, hvor det eksempelvis ikke handler om selvansagelse eller terapeutisk støtte for den enkelte. Det handler om, at omgivelserne accepterer dem for, hvem de er og med den opvækstbaggrund, de har.

Det er dog ikke udelukkende i forhold til omgivelserne, at der i de unges fortællinger fremgår en kompleksitet i forhold til at acceptere, hvem de synes at være. Som fremhævet under den teoretiske ramme, formes meningskonstruktioner i fortællinger med udgangspunkt i den enkeltes biografiske situation. Meningskonstruktionerne er følgende en måde at danne forbindelser i livet mellem fortidens erfaringer, det nuværende liv og forventningerne til fremtiden (Perregaard, 2015). Der fremgår imidlertid ofte en ambivalens i de unges fortællinger i relation til fortidens oplevelser, hvilket påvirker den biografiske tråd, de præsenterer i deres fortællinger. Denne ambivalens til fortiden fremgår eksempelvis i Thomas' fortællinger. Under interview 1 henholdsvis interview 2 spiller fortællingen om fortiden en forskellig rolle i hans meningskonstruktioner i relation til det liv, han har levet og ønsker at leve. Da jeg spørger ind til det fællesskab, han har med sine studiekammerater på ingeniøruddannelsen, fortæller han:

Det har været godt for mig i hvert fald. At skabe noget identitet igennem det, fordi jeg har ikke så meget identitet fra dengang, jeg var barn, jeg kan ikke bruge den identitet til noget, så den har jeg ligesom cuttet af, og det kan være svært nogle gange, fordi meget af det, man er, det vil man gerne gå tilbage og tænke på, men hvis jeg går tilbage og tænker på det og forsøger at samle det, så er det bare kaos og dårligt, og jeg har det skidt, så det kan jeg ikke bruge til noget. Jeg bliver nødt til ligesom at sige, at jeg har et skel, hvor jeg siger, 27-28 år og så fremad, det er sådan, jeg er i dag, og det, der er tilbage, kan jeg ikke bruge til noget, altså det er bare hjemløshed og stoffer og misbrug og vold og... Jamen, ikke noget værd, der er ikke noget specielt at samle på... (Thomas, interview 1)

I fortællingen præsenterer Thomas en meningskonstruktion, hvor han selv foretager en form for biografisk afbrydelse, som han placerer omkring 27-28 års alderen. Erfaringerne fra før dette tidspunkt kan han ikke bruge til noget, idet disse udelukkende fremstår som kaotiske for ham. Det betyder imidlertid, at han ikke kan bruge sin fortid til at bygge videre på, hvilket han selv understreger som et dilemma. Ved det efterfølgende interview fortæller Thomas igen om oplevelserne af sin fortid, men denne gang tillægger han dog fortiden langt større værdi. Blandt andet ved at fremhæve de ressourcer, som findes i de fortidige erfaringer:

T: Det er vigtigt, at man har gjort det, som man har brændt for, fordi man hører også tit om dem, der er blevet ældre... Altså, jeg er glad for, at jeg har haft en vild ungdom for eksempel, det er jeg i dag. Jeg er glad for, også dengang, at vi tog alt det der, stoffer, ecstasy, alt det der, det er jeg faktisk glad for, selvom... Jeg havde kun et par år, men det var også fuldstændigt vildt, ikke også, og det er jo snart 15 år siden, men i dag tænker jeg, at jeg satanedme er glad for, at jeg gjorde det. Det er jeg

I: Ja, hvorfor?

T: Det er jeg bare. Det har givet mig et andet syn på livet, som de andre aldrig nogensinde får, og mange af dem, når de bliver ældre, så sidder de og drømmer tilbage, eller drømmer om 'hvorfor gav vi den ikke bare los', så den synes jeg ligesom, at den har jeg fået brændt af, ikke, så jeg synes egentlig, at jeg har fået det bedste af to verdener. Så der er jeg igen heldig

I: Så du føler dig heldig?

T: Ja, det gør jeg. Ja, det gør jeg faktisk. (Thomas, interview 2)

I denne fortælling nedtoner Thomas de kaotiske forhold i sin fortid. Han understreger således, at det kun var et par år, han havde et misbrug, og at det på

interviewtidspunktet er lang tid siden. I fortællingen konstruerer han en mening, hvor hans baggrund er en ressource, der har givet ham erfaringer, som andre ønskede de havde. Samtidig fremhæver han, at han endvidere har opnået erfaringer i forhold til eksempelvis uddannelse, hvorfor han har opnået ressourcer fra begge 'verdener'.

Fortællingerne fra Thomas peger følgerig på de forhandlinger, som Thomas gør i forhold til, hvordan han ser sig selv, men også i forhold til, hvor han ønsker at se sig selv i fremtiden. Under interview 1 er han tæt på at færdiggøre sin bacheloruddannelse, og efterfølgende forventer han at fortsætte på kandidatuddannelsen. Følgerig er studielivet et centralt omdrejningspunkt i hans fortælling, som han skaber en særlig tilknytning til. Ved interview 2 er han startet på kandidatuddannelsen, men har imidlertid besluttet sig fra at springe fra, og i stedet ønsker han et arbejde som ingeniør. Dette synes at fremgå i hans fortælling ved den højere grad af distance, som han lægger til 'de andre', hvilket muligvis kan være medstuderende. Han oplever sig heldig med det, han har opnået.

Thomas' oplevelser af fortiden har således stor betydning for, hvad han ønsker at opnå i fremtiden. Og omvendt. Hvad han ønsker at opnå i fremtiden, har ligeledes betydning for, hvordan han fortæller om fortiden. Eksempelvis betoner han senere under interview 2 igen, at han fortid har været kaotisk, da han sætter denne fortælling ind i en kontekst om, at hans ønske for fremtiden er, at han opnår ro. Han svarer således, da jeg spørger, hvad han ønsker at opnå i livet:

Nu synes jeg, det har været så kaotisk hele min opvækst, barnehjem og bla, bla, bla, hele min ungdom, så nu vil jeg det andet i hvert fald. Noget ro. Og selvfølgelig er jeg da også svag på nogle områder, ikke også, så falder man i engang imellem 'du skal fandeme ikke begynde at ryge igen', men så ryger man lige lidt, og så går der en dag, hvor jeg ikke ryger. (Thomas, interview 2)

Under interview 3 omtaler Thomas en tilsvarende drøm for sin fremtid – at opnå et stille liv:

Min drøm er indtil videre bare at få et godt job og have mit hus eller et eller andet. En lille familie. Egentlig ikke så meget. Altså, slappe af. Der er sgu sket nok. Der har været tryk nok på, der behøver ikke ske så meget mere. Hygge mig med de mennesker, jeg har omkring mig. (Thomas, interview 3)

Det fremgår af Thomas' fortællinger, at ønskerne til fremtiden bærer mange fortællinger i sig og tager udgangspunkt i, hvordan han betragter sit liv som helhed. Eksempelvis ligger der et opgør med og en afstandstagen fra hans fortid i hans meningskonstruktioner om ønsket for fremtiden. Nu vil han noget andet. Samtidig peger fortællingerne på, at han ønsker at bære fortællingerne fra fortiden med sig.

Både, fordi han oplever, at fortællinger om fortiden er væsentlige for fortællingerne om nutiden og fremtiden, og fordi han på flere måder oplever, at der findes ressourcer i hans erfaringer.

Det er ikke kun Thomas, der fremhæver som sit centrale mål for fremtiden, at han ønsker at opnå ro. Det betoner alle de unge. At finde ro handler på baggrund af fortællingerne såvel om at finde ro i forhold til de sociale omgivelser – at blive accepteret og passe ind – men det handler også om at finde ro i sig selv. At opnå en accept af sig selv. Mette fremhæver begge disse aspekter af ro, da hun fortæller, hvad hun gerne vil opnå i livet:

M: Jeg vil gerne opnå ro. Ja. Jeg vil gerne have noget klarhed, jeg vil gerne have noget ro

I: Klarhed over hvad?

M: Klarhed over, hvordan jeg finder ro, tror jeg. Jeg er træt af at blive påvirket i forskellige retninger, samtidig med jeg også føler, jeg står rigtig stærkt, så står jeg bare ikke særlig stærkt i virkeligheden. Jeg vil gerne føle, jeg finder et sted, hvor jeg står stærkt, helt stærkt. Det vil jeg gerne opnå. (Mette, interview 2)

Hun fremhæver således, at hun ønsker, at hun ikke påvirkes så meget af sine omgivelser. Dette er imidlertid stærk sammenhængende med en indre ro. At hun finder styrke i sig selv. Herved vil hun også opnå styrke til at stå imod omgivelsernes påvirkning.

De unges fortællinger om ønsker for fremtiden, og hvad de oplever, karakteriserer et godt liv, fremgår tydeligvis ikke som unikke. At kunne være sig selv og have det godt i sociale relationer er ønsker, de fleste kan tilskrive sig. Hvad der imidlertid fremstår som centralt er den værdi, som de unge i deres fortællinger tilskrives det at finde ro i livet. I fortællingerne konstrueres ønsket om ro i livet som en modsætning til, hvordan livet er og især, hvordan det har været. Herved fremstår ro i livet som højeste livstilfredsstillende mål.

OPSAMLING: LIVET HVER DAG

Omdrejningspunktet i dette kapitel er det liv, de unge lever hver dag. Det blev undersøgt, hvad de unge forventer af et hverdagsliv, samt hvilke forventninger de oplever at blive mødt med. Gennem kapitlet fremgår tre overordnede konstruktioner af mening i relation til det liv, de unge lever hver dag. I det følgende uddybes disse meningskonstruktioner med udgangspunkt i en opsamling af, hvordan de kommer til udtryk i de unges fortællinger. Opsamlingerne er koncentreret omkring, hvilke

udfordringer, håndteringsmåder, omkostninger samt ressourcer, der træder frem i relation til meningskonstruktionerne.

For det første fremgår det af fortællingerne, at de unge oplever, at de står uden for et samfundsskabt hverdagsliv. De danner således meningskonstruktioner i relation til det liv, de lever hver dag, hvor de ikke selv definerer, hvordan dette liv bør struktureres. Derimod peger fortællingerne på, at de forsøger at skabe rutiner i et hverdagsliv, der på mange måder synes fremmed for dem. Dette kommer eksempelvis til udtryk ved, at Camillas bruger meget tid på at sove eller se fjernsyn. Herved forsøger hun at passe sin hverdagsrutiner ind i et samfundsdefineret hverdagsliv: Ved at sove kan hun vente med at spise aftensmad, eller hun kan få dagen til at passere, indtil det er passende at se fjernsyn, når mørket falder på. Disse tilpasninger betyder imidlertid, at de unge bruger betydelig med tid og energi på at få deres liv til at passe ind i en struktur, der ikke synes dem naturlig. Fremmedheden til hverdagslivet medfører med andre ord et energi- og tidsspild for den enkelte ung. Oplevelsen af fremmedhed forstærkes af, at de oplever, at hverdagslivets rutiner er en selvfølge for andre. Trine betoner således, at hun har svært ved at overskue hverdagslivets gang og gøremål. Følgelig kan hun ikke forstå, hvordan det lykkes andre at få livet hver dag til at hænge sammen med de ting 'man nu skal'. Meningskonstruktioner i relation til hverdagslivet bærer således på den ambivalens, at der ikke er overensstemmelse mellem det hverdagsliv, de unge ønsker at leve, og det liv, de lever hver dag. Camilla fortæller eksempelvis, at hun ikke selv lever, hvad der er at definere som et normalt hverdagsliv. Samtidig fremhæver hun det liv, hun lever hver dag, som unormalt. Også for hende. Følgelig fremgår flere dimensioner af oplevelser af fremmedhed i relation til hverdagslivet i de unges fortællinger. Endvidere fortælle de om andres evaluerende blikke og irettesættende handlinger. Som en måde at håndtere denne oplevelse af fremmedhed i relation til hverdagslivets struktur, fremgår det, at de bruger tid på at forberede sig, således at de forekommer at handle efter selvfølge og uden at skulle bruge for meget tid på at reflektere over hver enkelt situation. Med Christians ord forsøger de at være 'tre skridt foran'. Samtidig fremgår det dog, at denne form for håndtering er energikrævende for de unge, hvorfor en anden måde at håndtere oplevelsen af fremmedhed er at trække sig fra omgivelserne og isolere sig for en periode. Det er væsentligt at være opmærksom på, at der i denne tilbagetrækning ligger et arbejde med tid. En måde at håndtere oplevelser af fremmedhed i hverdagslivet er følgelig at arbejde med tid, således at der gennem dette arbejde skabes forskellige måder, hvorpå den enkelte kan leve hver dag. Omkostningen ved tilbagetrækning som håndteringsmåde er imidlertid, at den enkelte isolere sig frem for at indgå i det omgivende liv. Herved er der risiko for, at fremmedheden i forhold til et samfundsskabt hverdagsliv forstærkes. Der er imidlertid også mange situationer i livet hver dag, hvor de unge oplever, at det går dem godt. I disse situationer er de bevidste om, at den positive udvikling kan tillægges deres egne handlinger. I denne positive indstilling ligger fundamentet for agency, altså at opleve mulighederne for handling.

De unges oplevelser af fremmedhed i forhold til hverdagslivet fremstår endvidere ved, at det er kendetegnende for deres meningskonstruktioner, at der i dem ligger en søgen efter ro. Fremmedheden bevirker en uro i de unges liv, som kommer til udtryk i deres fortællinger om fortiden, og hvordan de oplever livet på interviewtidspunktet. Følgelig fremhæver de, at deres ønske for fremtiden er, at de opnår denne ro. Blandt andet ved at opnå accept, såvel fra dem selv som af andre. De unge fortæller således om manglende accept, hvor den største udfordring ikke nødvendigvis er at blive accepteret af andre, men derimod at ændre eget syn på, hvordan de oplever, at andre oplever dem. Deres tolkninger af andres holdninger til dem er efter de unges egen vurdering formodentlig værre, end hvad der reelt kendetegner andres holdninger. Denne hårde selvsvurderinger er blandt andet medvirkende til, at de fortæller om oplevelser af stress og manglende tryghed i relation til det liv, de lever hver dag, som er kendetegnet ved at være et intersubjektivt hverdagsliv, men hvor de oplever sig som udeforstående og fremmede. Omkostningen herved er, at oplevelsen af fremmedhed bevirker en oplevelse af uro. Denne uro kommer eksempelvis også til udtryk ved, at de fremhæver dem selv som kendetegnet ved ustabile liv. I fortællingerne føres denne ustabilitet tilbage til opvæksten hos forældrene såvel som deres opvækst som del af det sociale system, hvor de blandt andet oplevede jævnlige skift i omsorgspersoner. En måde, hvorpå de unge forsøger at vinde kontrol over eget liv og skabe ro for sig selv, er blandt andet ved at tage kontrol over de ustabile hændelser, som sker i deres liv. Mette fremhæver, at hun oplever størst tryghed i et stabilt liv, idet ustabiliteten udgør det stabile for hende og har gjort det siden hendes opvækst. Fundamentet for forandringerne har imidlertid skiftet, idet hun fortæller, at det tidligere var andre, der definerede de ustabile vilkår, og nu gør hun det selv. Hun har med andre ord taget kontrol over eget liv. Det er imidlertid oftest i relation til den fysiske kontekst, at de unge har mulighed for at foretage forandringer. Dog er det den indre kontekst, som de fortæller, at de har brug for at forandre. De ønsker således at opnå en indre ro, hvilket de har vanskeligt ved at opnå gennem forandringer i de fysiske omgivelser. Dette fortæller de unge imidlertid selv, og som Trine fremhæver, er det et første skridt på vejen og en betydelig ressource hos de unge, at de er bevidste om tanke- og handlemønstre. Fortællingerne gennem tid peger følgelig også på, at de unges liv forandrer sig i retning af en højere grad af stabilitet.

For det tredje er det herved karakteristisk, at livet hver dag på baggrund af fortællingerne fremstår som foranderligt. Som følge heraf bør det ikke forstås som en lineær fremadskridende udviklingsproces. De unge konstruerer således meninger, hvor hverdagslivet kendetegnes ved at bevæge sig tilbage, gå frem eller gå i stå. Det er imidlertid ikke sådan, at det er nødvendigvis positivt, når det bevæger sig frem og negativt, når det går tilbage til det gamle. Perspektiverne på hverdagslivets udvikling afhænger af den kontekst, fortællingerne folder sig ud i. På den ene side må livet således forstås non-lineært, men på den anden side forsøger de unge at skabe biografiske sammenhænge gennem deres fortællinger om fortid,

nutid og fremtid. Disse fortællinger udfordres ikke kun af livets generelle non-lineære udvikling, men især også af de unges ofte ambivalente oplevelse i relation til deres fortid. Som Thomas eksempelvis påpeger, er der dele af fortiden, som han ikke ønsker at tænke tilbage på. I den forbindelse er det en ressource hos de unge, at de er bevidste om non-linearitet i forløb. Som det fremgår af citatet i starten af indledningen på afhandlingen, fremhæver Mette eksempelvis, at hun er bevidst om, at livet er præget af med- og modgang. Bevidstheden om det non-lineære forløb er fundamental for deres positive indstilling til fremtiden. Det kan godt være, at der er modgang lige nu, men i fremtiden vil dette højst sandsynligt forandre sig. I den forbindelse er det væsentligt at nævne, at des højere glæde, de unge oplever ved livet hver dag, i højere grad tilskriver de den positive udvikling egne handlinger, og i des højere grad definerer de hverdagslivet på egne præmisser. Herved kan der ske en selvforstærkende udvikling af en positiv oplevelse af hverdagslivet, når de unge får mulighed for at opnå mål i livet, de selv definerer.

KAPITEL 8. KONKLUSION

Formålet med afhandlingen er at undersøge, hvilke konstruktioner af mening der findes i fortællinger om fortid, nutid og forventninger til fremtid hos unge, der har været anbragt uden for hjemmet. Dette overordnede spørgsmål undersøgte jeg gennem afhandlingen med udgangspunkt i underspørgsmålene:

- Hvad fremstår som centrale temaer i de unges fortællinger om fortid, nutid og forventninger til fremtid?
- Hvilke konstruktioner af mening dannes i disse fortællinger?
- Forandrer fortællingerne sig gennem tid hos den enkelte ung?
- Hvilke udfordringer, håndteringsmåder, omkostninger og ressourcer fremgår i fortællingerne?

I det følgende samler jeg op på fund i relation til disse spørgsmål. Indledningsvist tydeliggøres de unges fortællinger om fortid, nutid og forventninger til fremtid, som disse fortællinger foldede sig ud i relation til hvert af de enkelte analytiske kapitler, afhandlingen består af. Under denne præsentation trækkes meningskonstruktioner frem, som de unge former i deres fortællinger. Endvidere tydeliggøres potentielle forandringer i de unges fortællinger gennem tid.

Efter disse indledende konklusioner føres fortællingerne videre i det efterfølgende afsnit 'Samlede fortællinger'. Med udgangspunkt i analyser på tværs af de analytiske kapitler fremhæver jeg tre tværgående og tæt sammenvævede meningskonstruktioner, som træder frem i de unges fortællinger. Disse konstruktioner handler om fremmedhed, temporalitet samt refleksion.

I afsnittet 'Når man har været anbragt' fremhæves fund i forhold til udfordringer, håndteringsmåder, omkostninger og ressourcer, som fremgår i de unges fortællinger. Herunder foldes afhandlingens fund ud i relation til den i indledningen præsenterede forskningsgennemgang såvel som den teoretiske ramme. Dette afsnit samler således de indledende fund og fører disse videre i en diskussion af, hvad fundene betyder i et mere overordnet perspektiv.

Det konkluderende kapitel rundes af med perspektiverende refleksioner over afhandlingens fund.

Temaer i fortællingerne

De analytiske kapitler har titlerne 'At være i og forlade anbringelse', 'Familie', 'Venskaber' og 'Livet hver dag'. Denne analytiske opdeling præsenterer en kilde til viden om centrale temaer i de unges fortællinger. Temaerne peger på, at fortiden i anbringelse og oplevelsen af at høre til i form af at indgå i sociale relationer fylder

meget for de unge i forhold til, hvordan de oplever deres liv hver dag. Temaerne for de analytiske kapitler bygger således på betoning i de unges fortællinger. Det er i den forbindelse væsentligt at understrege, at på trods af den analytiske opdeling af temaerne, træder de frem i de unges fortællinger som sammenflettede temaer, der gensidigt påvirker hinanden. Den analytiske bearbejdning af dem separat gør det imidlertid muligt at pege på centrale temaer inden for hvert analytiske kapitel, konstruktioner af mening i relation til disse temaer og mulige forandringer i fortællingerne. I det følgende trækkes væsentlige fund fra hvert analytisk kapitel frem.

I forhold til det første analytiske kapitel 'At være i og forlade anbringelse' fremgår det af fortællingerne, at de unge knytter væsentlige oplevelser til det sted, de har været anbragt. Her peger fortællingerne på, at der er forskellige meningskonstruktioner for fortællinger forbundet til at have været i henholdsvis plejefamilie og på institution. Fortællinger om plejefamilie er ofte forbundet til meningskonstruktioner omkring forventninger til nære, familiære relationer. Fortællinger om institutionsanbringelse relaterer sig i højere grad til meningskonstruktioner omkring at vokse op under forhold, der falder ind under karakteristika for den totale institution. Således konstrueres fortællinger om en opvækst i plejefamilie typisk i relation til den enkeltes indre forhandlinger, mens fortællingerne om institutionsanbringelse konstrueres i forhold til omgivelsernes reaktioner.

Ud over fortællinger om anbringelsesform er der oplevelser forbundet til fænomenet 'at være i anbringelse', som går igen hos de unge. Dette handler blandt andet om at modtage temporal betinget omsorg. Med andre ord er de unge opmærksomme på, at deres modtagelse af støtte og omsorg har været betinget af, at andre modtog løn herfor. Denne oplevelse af temporal betinget omsorg virker ind på de unges nutid, idet flere fortæller, at de har svært ved at modtage støtte og hjælp fra andre. De ønsker ikke at indgå i relationer, hvor de står i gæld til andre. I fortællingerne om de unges fraflytning fra anbringelse til at leve selv fremgår således en ambivalent oplevelse. På den ene side så de unge frem til at forlade det sociale system, men på den anden side frygtede de at stå alene. Umiddelbart var de dog på fraflytningstidspunktet karakteriseret af en optimisme og forventningens glæde, hvor de ville bevise, at de kunne klare sig selv. Som Line fortæller, havde hun gennem flere år fået at vide, at når hun fyldte 18 år, var hun voksen, så det var hun. Noget tid efter at have forladt anbringelse indså hun imidlertid, at hun gerne ville have haft hjælp tidligere. Dette gør sig også gældende for de andres fortællinger. Fortællingerne om at forlade anbringelse er kendetegnet ved kaotiske processer, som de unge ikke selv har haft kontrol over. Det fremgår endvidere af fortællingerne, at der fra omgivelsernes side ikke var støtte at hente i forhold til at afklare processerne i forbindelse med, at de unge forlod anbringelse. Eksempelvis fortæller de unge ofte om plejeforældre, der aldrig ringede efter, de unge var flyttet, og at de generelt ikke vidste, hvad de kunne forvente – eller måske særligt ikke forvente – af relationen til stedet, hvor de havde været anbragt, efter de forlod anbringelsen.

Det andet analytiske kapitel 'Familie' peger på, at der er en tydelig divergens mellem de unges forventninger til nære, familiære relationer, og hvad der kendetegner kulturen i deres biologiske familie. Fortællingerne om familie konstrueres således i relation til tre dimensioner: 1. Oplevelser af deres biologiske familie, 2. Oplevelser af familierelationer i plejefamilie og omgivelser, hvor alle oplever udfordringer i familien, samt 3. Formula-fortællinger om familierelationen som funderet på ubetinget støtte og hjælp. Disse fortællinger repræsenterer alle forskellige forståelser af 'familie', hvor hovedpointen er, at de unge ikke fortæller om deres egen familie 'som andres', der afviger fra formula-fortællinger, men tværtimod fortæller om en tredje konstruktion af familie, der er karakteriseret ved fortællinger om at være 'langt ude' og ikke inkluderer muligheden for, at de unge kan modtage støtte og omsorg. Det er derimod ofte de unge, som udgør den støttende og omsorgsgivende part. Endvidere må de sætte deres eget liv på hold, hvis forældrene har brug for hjælp.

Overordnet set er de unges fortællinger om familie især præget meningskonstruktioner omkring deres kamp mellem på den ene side at løsrive sig fra forældrene og på den anden side ønsket om en nær, familær relation. En løsning for dem kan være at danne deres egen familie, og forventninger til fremtiden præges følgelig ofte af et stærkt ønske om at få børn. Som det fremgår af de analytiske fund, er dette imidlertid ikke et ønske uden modifikationer, idet ønsket om at få børn kan forandre sig i lyset af ny viden. Med andre ord forandrer forventninger til fremtiden sig på baggrund af erfaringer i nutiden, der imidlertid peger tilbage til fortiden, da de unge kan afvige fra deres ønske om at få børn, hvis der er en frygt for at udvikle tilsvarende handlemønstre som forældrene. Dette er eksempelvis tilfældet hos Thomas, der efter sin psykiatriske diagnose genovervejer sit ønske om børn.

Det tredje analytiske kapitel 'Venskaber' tydeliggør, at et centralt emne i de unges fortællinger er de sociale koder, de oplever findes i mødet mellem mennesker. De oplever imidlertid selv et mangelfuldt kendskab til disse koder. For at kunne handle som jævnaldrende fortæller flere følgelig om, at de aflæser andre for herved ikke at fremstå som anderledes. Der konstrueres en distinktion mellem jævnaldrende som 'normale' og dem selv som, hvad Line betegner 'forkerte'. Ofte oplever de unge vanskeligheder ved at finde deres egen rolle i relation til andre. Dette kommer til udtryk ved, at der konstrueres mening i fortællingerne, hvor de unge på den ene side ikke ønsker at tilskrive sig selv de roller, de oplever at blive tilbudt af andre, men på den anden side har de vanskeligt ved at afvise dem. Som led i at nedtone en konfrontation med og stillingtagen til deres rolle i relation til andre, undgår flere af de unge at fortælle om deres opvækstbaggrund i mødet med andre. I fortællingerne hos nogle af de unge fremgår det imidlertid, at de fortæller omgivelserne om deres opvækst uden at opleve stigmatisering på den baggrund. I disse fortællinger om accept er det karakteristisk, at de unge fremhæver, at andre ligeledes oplever udfordringer. Eksempelvis kan den enkelte ung opleve, at studiekammerater har udfordringer i hverdagslivet tilsvarende den unge selv, hvorfor de kan dele erfaringer og vise hensyn over for hinanden.

Et centralt fund er således, at konstruktioner af mening i relation til andre karakteriseres ved to former for fortællinger. Enten vægtes i fortællingerne en ligeværdighed mellem den enkelte ung og andre, eller også vægtes en forskellighed på baggrund af fortællinger om kampen for at indfinde sig i en tilpas rolle. Ligegyldigt hvilken form for konstruktion den enkelte fremhæver, fremgår det samlet set, at de unge oplever forhandlinger og kampe med at danne støttende og omsorgsfulde relationer. Relationer, de på den ene side ønsker, men også ofte frygter, idet de er bange for at opleve endnu flere svigt. I forsøget på at løsrive sig fra erfaringerne med temporal betinget omsorg fremhæves relationer til dyr som en løsning, idet kærligheden fra dyr ikke er betinget af genydelse. Samlet set konstrueres fortællinger, hvor de på den ene side er stolte af at kunne tage vare på sig selv, men samtidig oplever de sig ofte ensomme. Et udtryk for ensomhedsoplevelserne er, at de ikke oplever sig på aldersmæssig bølgelængde med kronologisk jævnaldrende. De oplever sig væsentligt ældre end jævnaldrende, når det kommer til livserfaringer, men samtidig som væsentligt yngre, når det kommer til socioemotionel udvikling og indsigt i hverdagsgøremål. I disse konstruktioner af mening i relation til alderstilskrivelse fremgår følgelig betydelige sociale mekanismer, der peger på, at de unges oplevelse af forskellighed fra jævnaldrende har mange dimensioner.

I det fjerde analytiske kapitel 'Livet hver dag' fremgår det blandt andet, hvordan oplevelser af relationer kommer til udtryk i det liv, de unge lever hver dag. De unges fortællinger peger på, at de ofte lever et hverdagsliv, de imidlertid ikke selv har defineret. Tværtimod forekommer de at forsøge at tilpasse deres handlinger ind i en struktur, der ikke er naturlig for dem. I forhold til denne tilpasning afspejler oplevelsen af tid, hvordan den enkelte oplever sin livssituation. Fremgår det af fortællingerne meningskonstruktioner, hvor den enkelte præsenterer et temporalt overskud, eksempelvis i form af, at den unge allokerer tid til sig selv i sit hverdagsliv, skildres generelt en højere kontrol over livet i den enkeltes fortælling. Omvendt, hvis den enkelte præsenterer en fortælling, hvor vedkommende oplever at have mistet kontrol over tiden, peger dette på, at den unge generelt oplever sit liv som rodet og kaotisk.

I forhold til at tilpasse livet til det samfundsskabte hverdagsliv fremgår meningskonstruktioner i de unges fortællinger, hvor de præsenterer dem selv som deres egne værste bedømmere. De fremhæver således på den ene side, at de møder fordømmende blikke og evalueringer af handlinger i relation til hverdagslivets små gøremål. På den anden side pointerer de, at deres oplevelse af omgivelsernes fordømmende syn til dels er funderet i deres egne antagelser om, hvad andre tænker. Dette medfører, at de unge skal ændre billedet af dem selv i omgivelserne som hos dem selv, hvis de ønsker at foretage forandringer i deres hverdagsliv. Fortællingerne peger imidlertid på, at de unge foretager forandringer i hverdagslivet, hvilket oftest italesættes som en overraskelse hos dem. Særligt, når forandringen er udtryk for en højere grad af stabilitet i den enkeltes liv. Udgangspunktet for de unges

selvbillede er nemlig, at de lever ustabile liv, hvilket bygger på tanke- og handlemønstre der i fortællingerne føres tilbage til erfaringerne under opvæksten.

SAMLEDE FORTÆLLINGER

På tværs af de empiriske fund tegner der sig et væsentligt fund for afhandlingen, nemlig at meningskonstruktioner i de unges fortællinger er komplekse og indeholder mange dimensioner. Denne kompleksitet er ikke blevet mindre af, at jeg har fulgt de unge gennem tid, hvilket har åbnet endnu mere for de nuancer, som findes i deres oplevelser og fortællinger. Denne afhandling præsenterer følgelig ikke tre eller flere grupperinger af de unge, som mange andre studier på feltet. Den pluralitet og diversitet, jeg finder i de unges fortællinger gennem tid, betyder, at denne form for gruppering ikke giver mening. Eksempelvis falder Anette på nogle tidspunkter under empiriindsamlingen ind under Steins (2006b) gruppering 'Moving on', mens hun på andre nærmere falder ind under en af de andre to grupperinger. Jeg præsenterer således ikke grupperinger af de unge, men derimod peger jeg på tværgående konstruktioner af mening i de unges fortællinger. Det er i disse fortællinger, der især findes bidrag og nuancer til den eksisterende forskning.

Når jeg analyserer fortællingerne på tværs af kapitlerne, træder tre tværgående og tæt sammenvævede fortællinger frem. Dette er fortællinger om oplevelser af fremmedhed, fortællingernes inklusion af tid, samt de unges oplevelser af at møde situationer med refleksivitet.

Fortællinger om fremmedhed

Samlet set fremgår der i de unges fortællinger flere dimensioner af fortællinger om oplevelser af fremmedhed. I fortællinger om fortiden pointerer de unge eksempelvis til tider en inklusion i de sociale omgivelser, såsom anbringelsessted, hvorved de følte sig trygge og hjemme. Oftest træder det imidlertid frem gennem eksempelvis de unges belysning af de fysiske omgivelser, de voksede op under, at de ikke følte sig hjemme. De oplevede sig som fremmede, der ikke hørte hjemme i Bulderby eller i andedammen. Deres værelse i kælderens var ofte præget af abstrakt nærvær til deres primære omsorgspersoner, plejefamilien. I fortællinger om fortiden fremgår det på flere måder, at de unge oplevede sig fremmede, såvel i forhold til de nærmeste relationer som i forhold til de vilkår, der karakteriserede deres liv. De havde ikke kontrol over, hvornår og hvor de blev anbragt, og heller ikke processen for at forlade anbringelse.

Disse fortællinger om fremmedhed er konstrueret på baggrund af de unges erfaringer på interviewtidspunktet. Altså deres udgangspunkt i nutid. Deres oplevelser af fremmedhed peger på, at de under empiriindsamlingen ikke oplever sig inkluderet i de sociale omgivelser, de har indgået og indgår i. Schutz fremhæver, at manglende inklusion i den intersubjektive livsverden bevirker, at den enkelte har

vanskeligt ved at orientere sig og følgelig oplever såvel skepsis som usikkerhed i situationer, der af gruppens medlemmer tages for givet. I fortællingerne fremgår det eksempelvis ved, at de unge efterspørger en opskrift for handlinger, og at de fortæller om den udprægede opmærksomhed, de møder mange situationer med. I Hittlin & Elders termer forekommer de unge således især at trække på pragmatisk agency, idet de møder situationer som problematiske.

De unge fortæller om en struktur på deres hverdagsliv, som de ikke selv definerer. Tværtimod forsøger de at tilpasse sig livsstrukturer, der er eksternt defineret, og som de bruger megen energi på at forsøge at passe ind i og leve efter hver dag. Dette fremgår eksempelvis ved, at Camilla forsøger at strukturere sin hverdag efter, 'hvad man gør', hvilket dog tydeligvis ikke falder som en naturlig rytme for hende, og Trine såvel som Line fortæller om deres ekstensive forberedelser til hver enkelt dag, da de ikke ved, hvordan de skal handle, hvis de ikke har forberedt sig. De kan ikke handle pr. rutine. Som en løsning på og frigørelse fra dette evige forsøg på tilpasning, trækker de sig til tider tilbage i en form for hi i deres eget hjem. Det forekommer herved, at der ikke er en mellemvej for dem, hvor de kan definere livet hver dag på egne præmisser og herved bruge mindre energi på de daglige tilpasninger.

Desuden fortæller de unge som belyst om oplevelsen af fremmedhed i relation til sociale koder. De oplever således, at der findes koder i forhold til den måde, mennesker omgås hinanden, som de ikke behersker. Dette kommer eksempelvis til udtryk ved, at de fortæller om vanskeligheder ved at finde emner at tale om, når de er sammen med andre og kan have svært ved at finde en tilpas distance i relationen til andre. Nogle gange fremhæver de unge således, at de oplever, at de bliver for higende i relationen til andre, mens de i andre situationer har svært ved at give udtryk for, at de ønsker større fysisk distance og eksempelvis har svært ved at sidde tæt på andre og tage imod deres kram.

En yderligere dimension af fremmedhed kommer til udtryk i de unges fortællinger om, hvilken alder de tilskriver dem selv. Som det fremgår, er et analytisk fund i forhold til de unges oplevelse af deres subjektive alderstilskrivelse, at tilskrivelsen handler om langt mere end en kronologisk, biologisk udvikling. Alderstilskrivelsen hos den enkelte peger på mekanismer i relation til selvbillede og tilskrevet social status, særligt set i forhold til kronologisk jævnaldrende. Såvel mine fund forskningsgennemgangen peger på de unges understregning af især én væsentlig kompetence, de besidder, nemlig evnen til at kunne klare sig selv. De unge synes således at have gjort en dyd ud af en nødvendighed, hvilket blot understreger deres ressourcer i forhold til at kunne klare sig. Denne oplevelse af at kunne klare sig selv betyder imidlertid, at de betragter sig selv som ældre end deres jævnaldrende i forhold til livserfaringer og pålagt ansvar. I præsentationen af den subjektive alderstilskrivelse ligger der således ressourcer, men også fremmedgørende mekanismer, idet de oplever, at erfaringerne adskiller dem fra andre. Som Line

fortæller, oplever hun sig foran jævnaldrende. Konsekvensen er imidlertid, at hun ikke ved, hvad hun skal tale med jævnaldrende om.

Et centralt og sammenfattende fund ved de unges fortællinger om oplevelser af fremmedhed er, at disse oplevelser ikke er individuelt baserede, men tværtimod er relationelt funderede. De unges oplevelser af fremmedhed konstrueres i mødet og udformningen af livet hver dag med andre. Som det fremgår af fortællingerne om oplevelser af fremmedhed, har oplevelserne mange dimensioner og findes såvel i relationer til andre som i relationer til samfundsstrukturer. Oplevelserne af fremmedhed peger tilbage i tiden, idet de unge fortæller om hændelser under opvæksten, hvor de skilte sig ud og oplevede fremmedhed i forhold til omgivelserne. Desuden peger oplevelserne fremad, idet flere af de unge har svært ved at forholde sig til, hvad der eksempelvis vil ske i deres liv frem til næste interview. Sanne pointerer således ofte ved hvert interviews afsluttende spørgsmål, at hun ikke tænker fremad. Hun forsøger at koncentrere sig om her-og-nu og lægger ikke planer for fremtiden. Oplevelser af fremmedheden i forhold til struktureringen af hverdagslivet kombineret med et billede af dem selv som levende ustabile liv synes herved at betyde, at fremtiden er fremmed for dem og følgelig ikke mulig at tilrettelægge.

Fortællingernes temporalitet

I afhandlingen fremgår flere former for tid og temporalitet. Der er for det første en temporalitet, som fremgår ved, at omdrejningspunktet er de unges fortællinger om fortid, nutid og forventninger til fremtid. I den enkelte fortælling kan den unge således referere til temporale distinktioner. For det andet indgår temporalitet i afhandlingen i forhold til, at empiriindsamlingen forløber gennem to år. For det tredje indgår temporalitet som selvstændigt fund i fortællingerne. I det følgende ses der nærmere på disse tre former for temporalitet, som på forskellig vis indgår i fortællingerne.

Afhandlingen peger på en ambivalens hos de unge i forhold til koblinger mellem fortid, nutid og forventningerne til fremtid. Denne ambivalens fremgår især i Thomas' fortællinger, hvor han på ét tidspunkt fremhæver, at han udelukkende ønsker at se fremad, da der ikke er noget positivt at hente for ham i fortidens erfaringer. På andre tidspunkter under interviewene understreger han imidlertid, at fortidens erfaringer har gjort ham til den, han er, og han betragter disse erfaringer som en ressource. Til trods for den umiddelbare uforenelighed, der synes at være i de forskellige fremlæggelser af fortidens erfaringer, peger fortællingerne samlet set på et væsentligt fundament for Thomas såvel som for de andre unge. De har erfaringer med at kunne klare sig selv, som de trækker på i livet hver dag, og de ser disse erfaringer som en ressource. Det er imidlertid ikke ressourcer, de kan bruge til at definere positive livsmål funderet i langsigtede tidshorisonter, idet erfaringerne handler om, hvad de *ikke bør* gøre eller orientere sig imod, men ikke hvad de *bør*

gøre eller opnå. Her må de definere egne mål, hvilket imidlertid er vanskeligt. Dette skyldes for det første, at de har begrænset støtte til at opnå eventuelle mål og for det andet, at de har begrænset adgang til identitets- og livsforløbsagency, hvor de mere langsigtede mål tilrettelægges.

Fremtidsønskerne defineres derfor ud fra en afstandstagen til de erfaringer, de har. Følgelig fremhæver de stabilitet i relation til familie, uddannelse og job, for derved adskiller de sig fra det, de kommer fra. At ønske en fremtid med familie, uddannelse og job adskiller sig ikke fra jævnaldrendes ønsker, men det er i fundamentet og målet for fremtidsønskerne, at de unge adskiller sig fra deres jævnaldrende. Fundamentet for ønskerne peger på en afstandstagen til opvæksten, og fremtidsønskerne fremstår som et middel til at opnå et mere overordnet mål hos de unge, nemlig at finde og opleve ro i livet. En ro i at være. Som flere af de unge fremhæver, skyldes deres ustabile liv, hvor de eksempelvis foretage fysiske flytninger, at de ønsker at flytte sig mentalt. De ønsker at komme til et andet sted. Et sted, hvor de oplever, at de hører hjemme og kan finde ro. Dette sted må befinde sig et andet sted end der, hvor de kommer fra. At finde ro i livet fremgår herved som det ultimative fremtidsmål for de unge. En ro, der ikke bygger på ønsker om at skille sig ud fra mængden ved eksempelvis store lønninger og ekstravagante liv. Tværtimod har de unge oplevet at skille sig ud det meste af deres liv, så roen indbefatter nærmere, hvad der karakteriserer et normalt hverdagsliv, hvor de oplever at være som andre.

Afhandlingen bygger på en kvalitativ forløbsundersøgelse, der forløber gennem to år. Der sker en række forandringer hos de unge gennem disse år, men der er også mange ting, som ikke forandrer sig. Et væsentligt fund er, at mange forandringer er forudset af de unge. Gennem empiriindsamlingen fremgår dette tydeligst hos Mette, der for hvert interview bor et nyt sted og beskæftiger sig med noget nyt. Imidlertid italesætter hun ved hvert interview de forandringer, som vil ske til næste interview. Der er med andre ord ikke tale om uforudsete forandringer. Unge, der har været anbragt, karakteriseres ofte som levende ustabile liv. Der sker også mange forandringer i de unges liv, men en ustabil livsførelse kommer imidlertid ikke tydeligst til udtryk ved de unges situation fra interview til interview, men nærmere ved, hvordan de definerer dem selv.

De konstruerer dem selv som nogle, der lever ustabile liv. Konstruktionerne tager udgangspunkt i en opvækst præget af stor omskiftelighed. Denne omskiftelighed karakteriserede såvel deres familier som opvæksten inden for det sociale system, hvor de unge har været anbragt flere steder. Måske boede de hos samme plejefamilie gennem flere år, men der findes i fortællingerne eksempler på, at disse plejefamilier er flyttet geografisk, mens de unge var i pleje, hvorfor der skete forandringer på trods af, at de var i længerevarende anbringelse. Der er således omstændigheder i de unges liv, der har medført ustabile vilkår, som de ikke selv kunne kontrollere. Mette fremhæver eksempelvis, at hun gennem sin opvækst

levede et ustabilt liv, som andre definerede for hende. Nu er hun vant til et ustabilt liv, hvorfor hun skaber sine egne ustabile livsrammer. Herved ved hun, hvad hun kan forvente af livet. De ustabile livsforhold bygger således på valg fra Mettes side, der er udtryk for, at hun har kontrollen i sit liv. Har hun ikke selv kontrollen over disse forandringer, frygter hun, at andre vil definere forandringerne for hende, for sådan har det været gennem hendes opvækst.

De unge synes således præget af et selvbillede, der findes i omgivelserne om, at de lever ustabile liv. Dette selvbillede fremgår især, når de overraskende fortæller mig, at de er i gang med samme uddannelse, som de var i gang med ved sidste interview, og at de faktisk klarer sig godt. Det er en overraskelse for dem, at de kan forblive på en uddannelse eller i en bolig for den sags skyld. En overraskelse, som de udtrykker glæde over. Eksempelvis fortæller Line indledningsvist om sit ustabile liv, og hun skifter partner, bolig og uddannelse mellem de enkelte interviews. Under empiriindsamlingen ændrer dette sig dog, og ved afslutningen af empiriindsamlingen kendetegnes Line af et stabilt forløb. Hun italesætter ofte sine oplevelser af denne stabilitet som uvant, men også som et mål, hun efterstræber, og hun definerer sig gennem forandringsprocessen. Dog må hun ændre, hvad hun fremhæver som sine grundlæggende handlemønstre for at opnå målet. På trods af det mere stabile liv og opnåelsen af sine mål konstruerer hun i de afsluttende fortællinger stadig sig selv som én, der er kendetegnet ved et ustabilt liv, hvorved de stabile mønstre fremstår som det tillærte og overraskende.

Temporalitet i fortællingerne fremtræder endeligt som et centralt fund i afhandlingen i relation til den temporalitet, de unge præsenterer i forbindelse med oplevelser af agency. På baggrund af fortællingerne er det tydeligt, at de ofte handler ud fra kortsigtede tidshorisonter, altså i form af hvad Hitlin & Elder karakteriserer som pragmatisk agency. Dette fremgår eksempelvis i forhold til de unges aflæsning af situationer og andre mennesker, hvor deres fokus på situationen muliggør, at de kan handle hurtigt, men samtidig fremhæver Christian imidlertid, at handlingerne ikke altid er logiske. Det er i den forbindelse væsentligt, at Hitlin & Elder fremhæver, at megen tid går til spildev ved denne form for agency, idet den enkelte må have en opmærksomhed på nu-og-her, der begrænser tilrettelæggelse af handlinger og mål efter mere langsigtede tidshorisonter. Da de unge på baggrund af deres fortællinger i høj grad forekommer præget af pragmatisk agency, træder der således en temporal marginalisering frem, der bidrager til en i forvejen marginaliseret position.

Fortællinger om refleksion

At de unge på baggrund af deres fortællinger forekommer præget af oplevelser af fremmedhed og især karakteriseres ved pragmatisk agency peger samlet set på en tredje tværgående konstruktion af mening, der fremkommer i de unges fortællinger. Dette drejer sig om en høj grad af refleksion i forhold til situationer, der synes hos andre at høre ind under en naturlig indstilling. Som påpeget oplever de unge en

mangel på et forhåndenværende videnslager, hvilket ifølge Schutz begrænser den enkeltes muligheder for at tolke oplevelser, definere situationer og lave fremtidige planer. Dette peger på en betydelig kompleksitet i forhold til, at de unge har vanskeligt ved at definere, hvad der i Schutzske termer kan betegnes som fremtiden inden for rækkevidde og handle efter, hvad Hitlin & Elder definerer som livsforløbsagency. At handle i form af livsforløbsagency kræver indsigt i egne muligheder, hvilket er vanskeligt for de unge at opnå, idet de bruger mange ressourcer på opmærksomheden rettet mod nu-og-her. Endvidere fremgår det af deres fortællinger om fortiden, at de oplevede ikke at have overblik over mulighederne på et centralt tidspunkt i deres liv, nemlig da de forlod anbringelse. Elder fremhæver, at det kan have betydelige konsekvenser for den enkelte, hvis der i livsforløbet ikke opleves en 'goodness of fit' mellem overgange og den sociale status, vedkommende tilskriver sig selv. Således kan den enkelte komme ud af synkronisering med sit eget livsforløb, hvilket udfordrer en succesfuld aldring og personlig stabilitet. Denne manglende synkronisering med livsforløbet, argumenterer jeg for, gør sig gældende for de unge, hvilket i fortællingerne eksempelvis fremgår ved alderstilskrivelsen, hvor de fremhæver ikke at have oplevet visse livsperioder.

At de unge er præget af en høj grad af refleksivitet knyttet an til et situationelt her-og-nu, fremgår på flere måder i deres fortællinger. De fortæller, at de ofte ser situationer an, når de går ind i rum, og har stor opmærksomhed på sindsstemninger hos andre mennesker. Erfaringer tillært under opvæksten, hvor de fortæller, at de tilpassede og indordnede sig de sociale omgivelser, hvad enten det var hos den biologiske familie, på anbringelsesstedet eller i samvær med jævnaldrende. Samtidig betyder deres oplevelser af ikke at kende til de sociale koder og følelsen af fremmedhed i mange situationer, at de bruger megen energi på at reflektere over, hvordan de bedst muligt falder naturligt ind i omgivelserne. Følgelig aflæser eller kopierer de andre for at kunne handle, 'som man gør' i den enkelte situation.

Fundene peger på de unges brug af pragmatisk agency, der i en kobling med Schutz' teoretiske pointer går igen i oplevelsen af fremmedhed. At forandre disse konstruktioner af mening og herved åbne op for agency-muligheder, der inkluderer en højere grad af langsigtede tidshorisonter, er yderst komplekst. Flere af de unge fremhæver i deres fortællinger, at unge, der har været anbragt, er kendetegnet ved særlige tankefigurer og -mønstre, som de formodentlig aldrig kommer væk fra. Trine illustrerer disse figurer og mønstre som en fangekugle om benet. Hun er tydeligt bevidst om kuglens begrænsninger for sine handlemuligheder, men samtidig fremhæver hun, at den er dybt funderet i hende – hun er fanget af den – hvorved hun aldrig kan komme af med den. Begrænsningerne i forhold til at ændre de unges muligheder for handlinger og tankemønstre tilskrives således de unge selv. Det er dem, der har fangekuglen om benet.

Jeg finder imidlertid, at fangekuglen ikke er placeret hos den enkelte, men er på mange måder funderet i relationelle omstændigheder. At de unge bruger en høj grad

af refleksivitet i situationer, der umiddelbart forekommer naturlige for andre, skyldes, at de oplever sig fremmede i situationen. Følgelig fremhæver de unge, at de ofte opsøger miljøer for mennesker i marginaliserede positioner, da de her oplever en højere grad af umiddelbarhed og forståelse i situationen. Ligeledes fremhæver de, at de oplever sig trygge og mødt med omsorg i relationer til dyr. Dette peger på, at det er i mødet med andre mennesker, at de blandt andet oplever sig stigmatiseret, og hvor de må ty til refleksivitet for at aflæse situationen og handlinger, således de ikke skiller sig ud. I Schutzske termer oplever de med andre ord ikke sig selv som en del af gruppen og bliver følgelig ikke mødt med accept.

NÅR MAN HAR VÆRET ANBRAGT

I meningskonstruktionerne i de unges fortællinger om fortid, nutid og forventninger til fremtid træder en række udfordringer, håndteringsmåder, omkostninger og ressourcer frem. Herved konkretiseres de unges meningskonstruktioner, idet udfordringerne, håndteringsmåderne, omkostningerne og ressourcerne samlet set danner et billede af, hvilke konsekvenser de unge tilskriver de enkelte fortællinger og deres livssituation som et hele.

På baggrund af fortællingerne fremgår det, at de unge oplever en række udfordringer i forhold til at forme et hverdagsliv i samspil med de sociale omgivelser – eller hvad Schutz betegner som at indgå i en intersubjektiv livsverden. Som belyst er udfordringerne imidlertid ikke individuelt baserede, men formes netop i et samspil med omgivelserne. Udfordringerne bunder følgelig i relationelle forhold, men de unges håndtering af udfordringerne er ofte individuelt baseret. Eksempelvis er en ofte anvendt håndteringsmåde blandt de unge, at de trækker sig fra de sociale omgivelser. En anden måde er deres energikrævende forsøg på at tilpasse sig omgivelsernes forventninger – i hvert fald som de oplever forventningerne – og som følge heraf oplever stor udmattelse og træthed. Omkostningerne for de unge er følgelig, at de i høj grad synes at leve deres liv på andres præmisser frem for at bruge energi på at orientere handlinger fremad og planlægge eget liv.

Som følge heraf fremgår det i fortællingerne som om, at de unge lever et liv på kanten af samfundet frem for at være en del af det. Dette tydeliggøres i fortællingerne, når de fortæller om 'de andre' og dem selv, eller når de fremhæver de sociale omgivelser som noget, de ikke er en del af. I de unges fortællinger findes imidlertid også en lang række ressourcer. Eksempelvis peger de på deres evne til at kunne klare sig selv, hvilket fremstår som en nødvendighed på baggrund af de udfordringer, de oplever. Herudover bærer de mange andre ressourcer, såsom ekstensiv social omsorg og tilpasningsdygtighed, men disse ressourcer anvendes ofte som håndtering af de udfordringer, de oplever i livet hver dag. Følgelig fremstår ressourcerne ikke nødvendigvis tydelige for andre, idet de er relateret til hverdagssituationer, der for andre falder ind under den naturlige indstilling – og altså, hvad der tages som en selvfølge.

Jeg finder således samme tendenser, som peges på i forskningsopsamlingen af oplevelser hos unge, der har været anbragt, som er præsenteret i kapitel 1 'Indledning': At relationsdannelse og -vedligeholdelse har væsentlig fylde i de unges fortællinger. Denne analytiske generalisering peger på, at de unge betragter dem selv som socialt funderede, hvor det interessante i den forbindelse er, hvordan dette sociale tilhørsforhold kommer til udtryk for den enkelte. Det er tydeligt på baggrund af de unges fortællinger, at de oplever betydelige udfordringer i forhold til at indgå i relationer med andre. Dette skyldes blandt andet, at de ofte er karakteriseret af en ambivalens i forhold til at danne relationer til andre. På den ene side ønsker de relationerne til andre, men på den anden side frygter de at indgå i relationer. Både, fordi de er usikre på de sociale koder, der findes i relationer, og fordi de har begrænset tillid til andres intentioner, da de har oplevet svigt og mistede relationer til primære omsorgspersoner gennem opvæksten. Oplevelser i fortiden har følgelig en betydning for meningskonstruktioner på interviewtidspunktet.

Udfordringerne ved at indgå i sociale relationer for unge, der har været anbragt, er følgelig ikke et nyt fund, men jeg vil argumentere for, at der i afhandlingen peges på nuancer af denne forskningspointe. De unges fortællinger om fortid, nutid og forventninger til fremtid flettes i afhandlingen sammen af ét overordnede emne, nemlig de unges erfaringer med anbringelse. Disse erfaringer er allestedsnærværende i de unges fortællinger og fremgår følgelig som den fangekugle, Trine fortæller om, eller måske nærmere fangekugler. Erfaringerne med anbringelse har ikke ét fælles udtryk, én meningskonstruktion, men bærer i sig mange dimensioner, der kommer forskelligt til udtryk alt efter den situationelle kontekst. Dette er en væsentlig pointe i afhandlingen. Det fremgår på baggrund af fundene, at fortællinger om udfordringer eksempelvis hurtigt kan vende sig til fortællinger om ressourcer.

Fortællingerne er følgelig fyldt med divergenser: De unge oplever sig ofte ensomme, men omvendt er det en særlig ressource for dem, at de kan tage sig af sig selv. De oplever sig ældre og mere erfarne end deres kronologisk jævnaldrene, men de oplever også, at de er gået glip af deres ungdom. De har en særlig omsorg for andre mennesker, men de oplever også, at omsorgen for andre tager deres energi. Med udgangspunkt i kategorielle identiteter som findes i formula-fortællinger er det tydeligt, at de unges livssituation er langt mere kompleks end de roller og de narrative identiteter, som de ofte tilbydes i det omgivende samfund.

Det er imidlertid ikke udelukkende unge, der har været anbragt, som bliver mødt med kategorielle identiteter. Formula-fortællinger med kategorielle identiteter, der repræsenterer kausale fortællinger, er generelt kendetegnende for samfundet. Dog er det væsentligt, at alle ikke har ligestillede muligheder for at udfordre de identitetstilskrivelser, de konfronteres med – eller i hvert fald antager, at andre tilskriver dem. På baggrund af fortællingerne fremgår det, at de unge møder rolletilskrivelser, som de ikke ønsker at tage på sig, men samtidig fremgår det også,

at de har et ambivalent forhold til disse tilskrivelser. I kraft af, at de er kendetegnet ved organisationelle identiteter som unge, der har været anbragt, bliver og er deres liv blevet evalueret med udgangspunkt i en vurdering af, hvorvidt de var berettigede til støtte og hjælp. Ønsker den unge støtten, følger der imidlertid samtidig en problemidentitet med.

Således trækker divergensen i de unges nutid tråde tilbage til fortiden, og ligeledes spores også divergerende meningskonstruktioner i relation til forventninger til fremtiden. På den ene side giver de unge udtryk for, at deres højeste ønske er at opnå ro i livet. At leve et stille liv med familie og arbejde. I fortællingerne om fremtiden fremgår der imidlertid også en frygt for et kedeligt liv og frygten for, at et stabilt liv er opbygget på andres præmisser end på egne valg.

Fundamentet for de unges meningskonstruktioner kan herved bedst karakteriseres som værende et komplekst system af divergencer – også flere, end der synes generelt at gøre sig gældende for unge. Ganske vist er det netop Arnetts (2000) pointe med begrebet 'emerging adulthood', at perioden mellem ungdom og voksenliv er en eksplorativ og fleksibel periode, hvor den enkelte kan gøre sig afsøgende udforskninger. Endvidere er det en periode, hvor den enkelte ikke træffer valg om fremtiden, idet forskellige muligheder først skal prøves af.

Den periode i livet, som de unge, der deltager i afhandlingen, befinder sig i, fremstår således generelt set som en afsøgende periode i livet fyldt med forandringer. Derved adskiller de unge sig ikke fra deres jævnaldrende. Og dog. For det er mit argument, at forudsætningerne for foranderligheden i de to gruppers liv – jævnaldrende og de unge, der deltager i afhandlingen – er væsentlig forskellig. Først og fremmest fremhæver Arnett, at den eksplorativ tilgang er funderet i, at den enkelte unge ikke tilskrives roller og sociale forventninger under denne livsfase. På baggrund af fortællingerne fra de unge fremstår det imidlertid tydeligt, at de oplever at blive tilskrevet roller og møder normative forventninger. De præsenteres eksempelvis for en rolle som 'offer', og de får ofte deres handlinger irettesat, hvis de ikke handler, som andre forventer.

Den væsentligste forskel mellem den gruppe af unge, Arnett karakteriserer ved brug af begrebet 'emerging adulthood' og de unge, som deltager i afhandlingen, er imidlertid fundamentet for fleksibilitet i deres liv. For unge generelt karakteriserer Arnett denne livsfase som fleksibel og eksplorativ med udgangspunkt i, at de unge kommer fra stabilitet og atter vil opnå stabilitet – når de er færdige med at afsøge grænser og identiteter. De unge i afhandlingen præsenterer derimod fortællinger, hvor foranderlighed har været et kendetegn for deres liv. Denne pointe minder mig om et citat fra Robert E. Park omkring oplevelser af fremmedhed og manglende tilhørsforhold:

There are no doubt periods of transition and crisis in the lives of most of us that are comparable with those which the immigrant experiences when he leaves home to seek his fortunes in a strange country. But in the case of the marginal man the period of crisis is relatively permanent. The result is that he tends to become a personality type. (Park, 1928:893)

Park pointerer således, at de fleste mennesker oplever transitionsperioder og krise i livet, men for nogen har disse perioder en mere permanent karakter. Når den enkelte mangler et socialt tilhørsforhold og søger at finde sig til rette i fremmed land, er det være vanskeligt at finde stabilitet. Herved karakteriserer perioden i krise ikke blot en begrænset tid hos den fremmede, men den kommer til at kendetegne hans liv. I tråd hermed fremgår det på baggrund af de unges meningskonstruktioner, at de er usikre på, hvor de kommer fra, og især hvor de skal hen. De ved eksempelvis, hvad familie er i formula-fortællinger, og de ved, hvad familie er for mange i deres sociale omgivelser. Deres erfaringer med familie er imidlertid noget tredje, noget der ofte var kendetegnet ved stor omskiftelighed, og noget de ikke ønsker at videreføre. Derfor kan det være vanskeligt at definere den nære, familiære relation, de ønsker for fremtiden.

De unge fremhæver følgelig meningskonstruktioner, hvor de ofte efterspørger en form for opskrift i forhold til livet generelt som til hverdagens gøremål. Det fremgår, at de oplever sig fremmede i mange situationer, hvorfor de må ty til pragmatisk agency. Med andre ord forekommer de tit at mangle, hvad Schutz betegner som et forhåndenværende videnslager og uden mulighed for at trække på selvfølgheder. Dette peger på, at de i Schutzske termer står uden for hverdagslivet. At de synes at stå uden for hverdagslivet, betoner en dimension af deres marginaliserede position, som jeg ikke har set specificeret i andre studier. Samspillet mellem de teoretiske pointer i kombination med undersøgelsesdesign og de empiriske fund genererer således nuancer af den forskningsbaserede viden og understreger den multifacetterede kompleksitet, der findes i relation til livssituationen hos unge, der har været anbragt.

Det er følgelig mit ønske, at der fremover i højere grad bliver inddraget et perspektiv på hverdagslivet i kombination med fokus på transition og overgang i relation til unge, der har forladt anbringelse. Dette fra politisk, praksis såvel som fra forskningens side. Mine fund peger på, at de unges oplevelser af fremmedhed i relation til livet hver dag har mange dimensioner, som alle har væsentlig betydning for deres livssituation. Jeg mener derfor, at det er nødvendigt med fokus på og afdækning af, hvad det kan betyde at stå uden for hverdagslivet med de tilhørende manifesteringer, såsom en mangel på selvfølgheder og en definition af mange situationer som problematiske.

PERSPEKTIVERENDE REFLEKSIONER

I indledningen er det belyst, at Rigsrevisionen i sin beretning til Folketinget pointerer, at det kan have store personlige og samfundsmæssige konsekvenser, når et anbragt barn bliver voksen, hvis det ikke modtager den støtte og hjælp, det har behov for. Det understreges også i formålsparagraffen af Serviceloven, at der skal ydes støtte til børn og unge, når de har behov for det, med henblik på at sikre disse børn og unge samme muligheder for personlig udvikling, sundhed og et selvstændigt voksenliv som deres jævnaldrende.

På baggrund af den eksisterende viden såvel som afhandlingens fund fremgår det imidlertid, at det er langt fra en simpel opgave at yde denne form for indsats, idet de unges udfordringer er komplekse, såvel under deres opvækst som efter anbringelse. Life Course perspektivet understreger væsentligheden af at se udvikling og livsomstændigheder som en helhed. For den enkelte har fortiden både før og under anbringelse en væsentlig betydning for, hvordan vedkommende konstruerer mening senere i livet, hvilket understreger kompleksiteten i forhold til at finde frem til 'løsninger' på unges overgange til voksenlivet, når de forlader anbringelse. Det er ikke tilstrækkeligt at have fokus på overgangene i sig selv. Der må være et fokus på livsforløbet som helhed. På baggrund af afhandlingens fund ønsker jeg afslutningsvist at diskutere perspektiverende refleksioner med udgangspunkt i de unges fortællinger om det sociale system og de sociale omgivelser.

I forbindelse med anbringelse kommer de unge ind under det sociale system, hvilket i forskningen betegnes under begreber som 'state care' (se eksempelvis Mendes, 2005) og 'corporate parenting' (se eksempelvis Courtney, 2009). Disse begreber betoner det ansvar, der ligger hos det sociale system, når børn og unge kommer i anbringelse, i forhold til at sikre deres opvækst og videre udvikling i livet. Forskning i unge, der har været anbragt, er koncentreret omkring overgangsprocessen fra at være i anbringelse til at leve selv, eller hvad der betegnes som en transition ud af anbringelse. I lovgivningen kendetegnes denne periode som belyst i indledningen ved to overgange for de unge: 1. Overgangen fra at være i anbringelse til at leve et selvstændigt voksenliv, og 2. Overgangen fra et ungdoms- til et voksenliv. Elder (1995) fremhæver overgange som tilrettelagte offentlige begivenheder, hvilket på baggrund af de unges fortællinger gør sig gældende for det tidspunkt, hvor de forlader anbringelse. De fortæller, at de ikke har haft kontrol over denne overgang fra at være i anbringelse til at skulle leve selv, men derimod har måtte indordne sig samfundsstrukturer, der definerer anbringelse til umiddelbart at slutte ved det 18. år.

Flere af de unge har modtaget efterværn efter det 18. år, men fremhæver dog, at støtten ikke dækker deres behov. De oplever stadig betydelige udfordringer i livet, især i relation til at vedligeholde og danne sociale relationer. Sanne fremhæver følgelig, at der set fra hendes perspektiv er behov for ændringer i tilrettelæggelsen af støtte til børn og unge i anbringelse. En del af problematikken kan bunde i, at de

unge oplever, at den tilbudte støtte tager udgangspunkt i definitionen af behov hos voksne, men på elementære punkter oplever de unge sig som børn.

Det er i den forbindelse relevant at vende tilbage til Thomas' udfordring af min indledende alderskategori til informanterne. Jeg ønskede at sætte fokus på unge i alderen 18-25 år, men herved mente Thomas, at jeg gik glip af væsentlig viden i forhold til unge, der har været anbragt. Det er hans erfaring, at det først er efter 25-års alderen, at de unge finder en vej, de følger i livet. Spørgsmålet er, om det i tilbageblik er mit indtryk, at han har ret? Dette er ikke en repræsentativ undersøgelse af unge, der har været anbragt. Følgelig kan jeg ikke udtale mig om udviklingsmønstre og -variationer generelt set. Imidlertid fremgår det på baggrund af empiriindsamlingen gennem tid, at de unge gennemgår nogle processer, des ældre de bliver, som synes at give dem en højere grad af ro. Eksempelvis pointerer Line, at hun er overrasket over, at hun kan forblive på en uddannelse, og at det må skyldes, at hun er blevet ældre. Samtidig er det væsentligt at pointere, at et af de mest fremtrædende fund i afhandlingen på baggrund af empiriindsamlingen gennem tid er, at forløbene hos de unge er foranderlige og langt fra kan karakteriseres ved et lineært udviklingsforløb. Det er ikke kun under empiriindsamlingen, at denne manglende processuelle linearitet fremgår i de unges fortællinger. Den fremgår også i forhold til fortællingerne om fortiden, hvor de unge eksempelvis oplever, at de er gået glip af ungdommen som en livsperiode.

Definitionerne i lovgivningen peger på et socialt system bygget op omkring en livscyklus tilgang, hvor børns og unges udvikling betragtes ud fra et kronologisk udviklingsperspektiv. Det væsentligste ved afslutningen af anbringelse er følgelig de unges kronologiske alder frem for deres personlige og individuelle udvikling. Overgangen fra at være anbragt til at leve selv synes som følge heraf i mindre grad åben for variationer i de unges livsforløb og for forhandlinger, der muliggør en højere grad af 'goodness of fit' mellem de unges parathed til at forlade anbringelse og den status, de tilskriver sig selv og oplever at blive tilskrevet af andre.

Vedrørende den status, de unge tilskrives, mødes de som belyst ofte med kategorielle identiteter, der ikke fanger divergenserne i deres liv. Dette synes på baggrund af fortællingerne også at gøre sig gældende i forhold til de unges relationer til det sociale system. Enten karakteriseres de som svage med behov for støtte, eller også er de stærke, der kan klare sig selv. Eksempelvis fremhæver Anette, at hun ikke modtog støtte, da hun forlod anbringelse, da hun gik på gymnasiet og følgelig blev betragtet som en selvstændig kvinde, der kunne klare sig selv. Hun følte sig imidlertid ensom. Når de unge præsenterer deres eget selv billede, er præsentationen ligeledes kendetegnet ved denne skelnen mellem svag og stærk – eller nærmere sagt mellem afviger og normal.

Meningskonstruktionerne i forhold til disse kategorier er imidlertid ikke entydige. På den ene side fremhæver de unge ofte, at de ønsker at være normale – som alle

andre. På den anden side ønsker de at bevare den styrke og de erfaringer, der kendetegner dem, og som de oplever adskiller dem positivt fra deres jævnaldrende. At de på samme tid kan indeholde flere aspekter og på samme tid kan være såvel stærke som sårbare forekommer imidlertid at være vanskeligt at forstå for omgivelserne såvel som for de unge selv. I fortællingerne fremgår imidlertid processer i retning af denne forståelse, hvor den unge i stigende grad åbner op for sin sårbarhed i forhold til omgivelserne, men samtidig fremhæver dette som sin styrke. Dette fremgår eksempelvis hos Line, der fortæller, at hun er blevet mere ærlig i forhold til at fortælle omgivelserne om sin opvækst, hvilket hun fremhæver som en styrke og ressource, der giver hende et stigende selvværd. I forløbet med Christian fremgår det ligeledes, at han i stigende grad øver sig i at fralægge sig facader, når han er blandt andre og i stedet viser folk, hvordan han har det følelsesmæssigt på et givent tidspunkt.

I forhold til at finde løsningsmodeller til håndteringen af livet hver dag peger de primært på individuelt baserede løsningsmodeller og forsøg på tilpasning. Det skal imidlertid ikke kun handle om, hvordan de unge kan eller bør forandre sig. Som fundene i afhandlingen peger på, er mange af de unges udfordringer funderet i de sociale omgivelser og samfundsstrukturelle indvirkninger. Indledningsvist fremhæves et citat af Arthur W. Frank (2013), der understreger, at vi kan lære noget om os selv ved at lytte til andre. Jeg har valgt at indlede med dette citat, da jeg finder det dækkende for den indsigt, jeg håber, denne afhandling vil bidrage med. I de unges fortællinger afspejles ikke kun et billede af deres eget liv hver dag. Fortællingerne konstrueres tværtimod med udgangspunkt i en intersubjektiv livsverden. Elder understreger det forbundne liv, men på mange måder er det netop karakteristisk for disse unge, at deres liv ikke er forbundne, og at de ikke indgår i en intersubjektiv livsverden. I hvert fald ikke i den del af den, hvor det er muligt for den enkelte at hente støtte og omsorg. Dog mødes de af forventninger til, at de bør have et liv og de samme muligheder som alle andre. De oplever med andre ord formulafortællinger og symbolske koder, som de på forskellig vis forsøger at indpasse sig under og leve op til, men som kræver meget energi for dem at efterleve.

Den energi, som det kræver for de unge at leve op til samfundets forventninger, ligger således ikke udelukkende placeret i individuelle udfordringer. Tværtimod. I deres fortællinger fremgår det ofte, hvordan de i omgivelserne mødes med skepsis i relation til, hvad de gerne vil, eller hvad de kan opnå. Eksempelvis fortæller de om en skolehistorik, hvor de fik at vide af lærere, at de mangler faglige evner. Ligeledes fortæller de, at de har givet udtryk for uddannelsesønsker over for deres socialrådgiver, hvor de blev mødt med skepsis og i stedet blev anbefalet at gå andre veje end dem, de ønskede. På mange måder fremgår der således kampe i de unges fortællinger, der ikke udelukkende handler om at gøre op med deres fortid og de udfordringer, de har oplevet under deres opvækst. Det handler også om kampe i relation til de sociale omgivelser og samfundsstrukturelle indvirkninger på deres liv.

NÅR MAN HAR VÆRET ANBRAGT

LITTERATURLISTE

- Abildlund, A. (2015, 19.09.15). 'Jeg ved ikke, om jeg kan klare flere nederlag'. *Information*
- Ahrens, K. R., Dubois, D. L., Garrison, M., Renee, S. C., Richardson, L. P., & Lozano, P. (2011). Qualitative exploration of relationships with important non-parental adults in the lives of youth in foster care. *Children and Youth Services Review*, 33(6), 1012-1023.
- Ainsworth, F., & Hansen, P. (2005). A dream come true—no more residential care. A corrective note. *International Journal of Social Welfare*, 14(3), 195-199.
- Alheit, P. (1994). *Taking the knocks. Youth unemployment and biography - a qualitative analysis*. London: Cassell.
- Amaral, M. (2014). *Thro' the een o' caer leavers (through the eyes of care leavers): The experience of young people leaving care and suffering from depression in scotland*. PhD thesis. Edinburgh: Heriot-Watt University.
- Amodeo, M., Collins, M. E., & Clay, C. (2009). Toward best practice and innovation in independent living training: Experiences from the multi-site evaluation of federally-funded projects. *Children and Youth Services Review*, 31(2), 185-192.
- Andenæs, A. (1991). Fra undersøgelsesobjekt til medforsker? Livsformsintervju med 4-5 åringer. *Nordisk Psykologi*, 43(4), 274-292.
- Andersen, E. M. (2003). *Landet bag kaos: Baglandet på vesterbro - et sted for tidligere anbragte*. København: Baglandet.
- Andersen, T. (2004). *Bøgholtprojektet. Pædagogisk praksis, livsforløb og tilbageblik på behandlingsinstitutionen bøgholt*. Aarhus: Aarhus Univeristet.
- Andersen, M. B., Henriksen, K. G., & Horst, M. N. (2012). *Det gode efterværn. Tidligere anbragte unges positive fortællinger om efterværn*. Odense: Socialstyrelsen.
- Andersson, G. (2005). Family relations, adjustment and well-being in a longitudinal study of children in care. *Child & Family Social Work*, 10(1), 43-56.
- Andersson, G. (2009). Foster children: A longitudinal study of placements and family relationships. *International Journal of Social Welfare*, 18(1), 13-26.

- Ankestyrelsen. (2011a). *Flytning og hjemgivelse af anbragte børn*. København: Ankestyrelsen.
- Ankestyrelsen. (2011b). *Inddragelse af børn og forældre i sager om frivillige foranstaltninger*. København: Ankestyrelsen.
- Ankestyrelsen. (2014a). Næsten hver femte hjemløs var anbragt som barn eller ung. *Nyt Fra Ankestyrelsen*, 3
- Ankestyrelsen. (2014b). *Samarbejdet mellem plejefamilier og kommuner - sammenfatning af hovedresultater*. København: Ankestyrelsen.
- Ankestyrelsen. (2015). *Anbringelsesstatistik. Årsstatistik 2014*. København: Ankestyrelsen.
- Antle, B. F., Johnson, L., Barbee, A., & Sullivan, D. (2009). Fostering interdependent versus independent living in youth aging out of care through healthy relationships. *Families in Society-the Journal of Contemporary Social Services*, 90(3), 309-315.
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55(5), 469-480.
- Avery, R. J. (2009). Federal law and child welfare reform: The research-policy interface in promoting permanence for older children and youth. I B. Kerman, M. Freundlich, A. N. Maluccio (red.), *Achieving Permanency for Older Children and Youth in Foster Care* (pp. 147-155). New York: Columbia University Press.
- Avery, R. J., & Freundlich, M. (2009). You're all grown up now: Termination of foster care support at age 18. *Journal of Adolescence*, 32(2), 247-257.
- Backe-Hansen, E., Højer, I., Sjöblom, Y., & Storø, J. (2013). Out of home care in norway and sweden – similar and different. *Psychosocial Intervention*, 22(3), 193-202.
- Bakketeig, E., & Backe-Hansen, E. (2008). *Forskningskunnskap om ettervern*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).
- Bakketeig, E., & Mathisen, A. S. (2008). Ungdommenes egne stemmer. I E. Bakketeig, & E. Backe-Hansen (red.), *Forskningskunnskap om ettervern* (pp. 122-158). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).

- Bamberg, M. (2006). Biographic-narrative research, quo vadis? A critical review of 'big stories' from the perspective of 'small stories'. I K. Milnes, C. Horrocks, B. Roberts & D. Robinson (red.), *Narrative, memory and knowledge: Representations, aesthetics and contexts* (pp. 63-79). Huddersfield: University of Huddersfield.
- Barker, J. (2016). A habitus of instability: Youth homelessness and instability. *Journal of Youth Studies*, 19(5), 665-683.
- Barn, R., Andrew, I., & Mantovani, N. (2005). *Life after care. the experiences of young people from different ethnic groups*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Barry, M. (2001). *A sense of purpose: Care leavers' views and experiences of growing up*. Edinburgh: Save the Children Scotland.
- Bech-Jørgensen, B. (1994). *Når hver dag bliver hverdag*. København: Akademisk forlag.
- Beck, S. (2014). *Scener fra et anbragt liv*. Værløse: Billesø & Baltzer.
- Becker, M. G., & Barth, R. P. (2000). Power through choices: The development of a sexuality education curriculum for youths in out-of-home care. *Child Welfare*, 79(3), 269-282.
- Bengtsson, T. T. (2012). *Youth behind bars. an ethnographic study of youth confined in secure care institutions in denmark*. København: Københavns Universitet.
- Bengtsson, T. T., & Böcker Jakobsen, T. (2009). *Institutionsanbringelse af unge i Norden: En komparativ undersøgelse af lovgrundlag, institutionsformer, og udviklingstendenser*. København: SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Benjaminsen, L., & Lauritzen, H. H. (2015). *Hjemløshed i danmark 2015. national kortlægning*. København: SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Biehal, N., & Wade, J. (1996). Looking back, looking forward: Care leavers, families and change. *Children and Youth Services Review*, 18(4), 425-445.
- Binde, R. (2008). Oppfølging av ungdom i barnevernet. I B. Storhaug, & S. Storhaug (red.), *Overgangen fra barnevern til voksenliv i Trondheim. Sluttrapport fra OBVIT-prosjektet* (pp. 125-140). Trondheim: Barnevernets Utviklingssenter.
- Blenstrup, L. T. (2014). Familien. I B. Greve, A. Jørgensen & J. E. Larsen (red.), *Det danske samfund* (pp. 231-261). København: Hans Reitzels Forlag.

- Bluff, B., King, N., & McMahon, G. (2012). A phenomenological approach to care leavers' transition to higher education. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 69, 952-959.
- Böcker Jakobsen, T., Hammen, I., & Steen, L. (2010). *Efterværn - støtte til tidligere anbragte unge: Midtvejsevaluering af forsøg med efterværn under handlingsprogrammet "lige muligheder"*. København: SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Børnerådet. (2012). *"De prøver at gøre det så normalt som muligt": Et indblik i 113 anbragte børn og unges liv*. København: Børnerådet.
- Bourdieu, P. (1997). *Af praktiske grunde*. København: Hans Reizels Forlag.
- Bratterud, Å, & Storhaug, A. S. (2008). *Overgang fra barnevern til voksenliv i Trondheim. sluttrapport fra OBVIT-prosjektet*. Trondheim: Barnevernets Utviklingssenter.
- Brinkmann, S. (2014). Doing without data. *Qualitative Inquiry*, 20(6), 720-725.
- Broad, B. (2005). *Improving the health and well-being of young people leaving care*. Lyme Regis: Russell House Press.
- Brønserud, S., & Dessau, M. (2001). *Anbringelse af børn i familiepleje - at navigere i en kompleks virkelighed*. Frederikshavn: Dafolo.
- Brookman, F., Copes, H., & Hochstetler, A. (2011). Street codes as formula stories: How inmates recount violence. *Journal of Contemporary Ethnography*, 40(4), 397-424.
- Brown, S., & Wilderson, D. (2010). Homelessness prevention for former foster youth: Utilization of transitional housing programs. *Children and Youth Services Review*, 32(10), 1464-1472.
- Bryderup, I. M. (2005). *Børnelove og socialpædagogik gennem hundrede år*. Aarhus: Klim.
- Bryderup, I. M. (2010). *Ungdomskriminalitet, socialpolitik og socialpædagogik*. Aarhus: Klim.
- Bryderup, I. M., & Trentel, M. Q. (2012). *Tidligere anbragte unge og uddannelse*. Aarhus: Klim.

- Bryderup, I., & Trentel, M. Q. (2013). *Tidlig indsats - socialpædagogisk arbejde på familiedøgninstitutioner*. Aarhus: Klim.
- Burgess, R. G. (1984). *In the field: An introduction to field research*. London: Routledge.
- Cameron, C., Jackson, S., Hauari, H., & Hollingworth, K. (2011). *Young people from a public care background: Pathways to further and higher education in england. A case study*. London: Institute of Education.
- Cashmore, J., & Paxman, M. (1996). *Longitudinal study of wards leaving care*. Wales: University of South Wales.
- Chase, E., Maxwell, C., Knight, A., & Aggleton, P. (2006). Pregnancy and parenthood among young people in and leaving care: What are the influencing factors, and what makes a difference in providing support? *Journal of Adolescence*, 29(3), 437-451.
- Choca, M. J., Minoff, J., Angene, L., Byrnes, M., Kenneally, L., Norris, D., Pearn, D., Rivers, M. M. (2004). Can't do it alone: Housing collaborations to improve foster youth outcomes. *Child Welfare*, 83(5), 469-492.
- Clausen, S. E., & Kristofersen, L. B. (2008). *Barnevernsklienter i Norge 1990-2005. En longitudinell studie*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).
- Cohler, B., J., & Hostetler, A. (2003). Linking life course and life story. Social change and the narrative study of lives over time. I J. T. Mortimer, & M. J. Shanahan (red.), *Handbook of the life course* (pp. 555-576). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, 95-120.
- Collins, M. E. (2001). Transition to adulthood for vulnerable youths: A review of research and implications for policy. *Social Service Review*, 75(2), 271-291.
- Collins, M. E., & Clay, C. (2009). Influencing policy for youth transitioning from care: Defining problems, crafting solutions, and assessing politics. *Children and Youth Services Review*, 31(7), 743-751.
- Corden, A., & Millar, J. (2007). Time and change: A review of the qualitative longitudinal research literature for social policy. *Social Policy and Society*, 6(04), 583-592.

- Courtney, M. E., Dworsky, A., Gusick, G. R., Havlicek, J., & Perez, A. (2007). *Midwest evaluation of the adult functioning of former foster youth: Outcomes at age 21*. Chicago: Chapin Hall.
- Courtney, M. E., & Dworsky, A. (2006). Early outcomes for young adults transitioning from out-of-home care in the USA. *Child & Family Social Work*, 11(3), 209-219.
- Courtney, M. E. (2009). The difficult transition to adulthood for foster youth in the US: Implications for the state as corporate parent. *Social Policy Report*. XXIII(1).
- Cross, C. (2010). Review of 'young people's transitions from care to adulthood: International research and practice'. *Emotional & Behavioural Difficulties*, 15(1), 75-77.
- Cunningham, M. J., & Diversi, M. (2013). Aging out: Youths' perspectives on foster care and the transition to independence. *Qualitative Social Work*, 12(5), 587-602.
- del Valle, J. F., Lázaro-Visa, S., López, M., & Bravo, A. (2011). Leaving family care: Transitions to adulthood from kinship care. *Children & Youth Services Review*, 33(12), 2475-2481.
- Demant, J., & Østergaard, J. (2007). Partying as everyday life: Investigations of teenagers' leisure life. *Journal of Youth Studies*, 10(5), 517-537.
- Denzin, N. K. (1989a). *Interpretive biography*. Newbury Park: Sage Publications.
- Denzin, N. K. (1989b). *Interpretive interactionism*. London: Sage Publications.
- Denzin, N. K. (2000). Foreword. Narrative's moment. I M. Andrews, S. D. Sclater, C. Squire & A. Treacher (red.), *Lines of narrative: Psychosocial perspectives* (pp. xi-xiii). London: Routledge.
- Dixon, J., & Stein, M. (2005). *Leaving care. Throughcare and aftercare in Scotland*. London: Jessica Kingsley Publishers
- Dworsky, A., & Courtney, M. E. (2009). Homelessness and the transition from foster care to adulthood. *Child Welfare*, 88(4), 23-56.
- Egelund Nielsen, H., Andersen, D., Ankerbo, A., Ericson, N., Jul Gunnensen, S., Jensen, C., Madsen, L. F., Nielsen, B. & Rosberg, P. R. (2005). *TABUKA : Tidligere anbragtes bud på kvalitet i anbringelsen af børn og unge*. København: Børn & Unge.

- Egelund Nielsen, H. (2001). *Så kommer du til et bedre sted. Samtaler med unge, der har været anbragt på institution eller i familiepleje om deres liv og om hvordan truede børn og unge skal hjælpes*. København: Forlaget Børn og unge.
- Egelund, T., Böcker Jakobsen, T., & Steen, L. (2010). *Det er jo min familie! Beretning fra børn og unge i slægtspleje*. København: SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Egelund, T., & Hestbæk, A. D. (2003a). *Anbringelse af børn og unge uden for hjemmet. En forskningsoversigt*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Egelund, T., & Hestbæk, A. D. (2003b). Udslusning og efterværn. I T. Egelund, & A. D. Hestbæk (red.), *Anbringelse af børn og unge uden for hjemmet. En forskningsoversigt* (pp. 228-243). København: Socialforskningsinstituttet.
- Elder, G. H. (1994). Time, human agency, and social change: Perspectives on the life course. *Social Psychology Quarterly*, 57(1), 4-15.
- Elder, G. H. (1995). The life course paradigm: Social change and individual development. I P. Moen, G. H. Elder & K. Lüscher (red.), *Examining lives in context. Perspectives on the ecology of human development* (pp. 101-139). Washington DC: American Psychological Association.
- Elder, G. H. (1998). The life course as developmental theory. *Child Development*, 69(1), 1-12.
- Elder, G. H., Johnson, M., Kirkpatrick, & Crosnoe, R. (2003). The emergence and development of life course theory. I J. T. Mortimer, & M. J. Shanahan (red.), *Handbook of the life course* (pp. 3-16). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Epstein, T. S. (2002). Mysore villages revisited. I R. V. Kemper, & A. P. Royce (red.), *Chronicling cultures: Long-term field research in anthropology* (pp. 59-80). Walnut Creek: AltaMira.
- Espersen, L. D. (2010). *Bekymrende identiteter: Anbragte børns hverdagsliv på behandlingshjem* Sociologisk Institut, Københavns Universitet.
- Farrall, S. (2006). What is qualitative longitudinal research. *Papers in Social Research Methods Qualitative Series No, 11*.
- Flaherty, M. G. (2002). Making time: Agency and the construction of temporal experience. *Symbolic Interaction*, 25(3), 379-388.

- Flaherty, M. G. (2003). Time work: Customizing temporal experience. *Social Psychology Quarterly*, 66(1), 17-33.
- Flaherty, M. G. (2011). *The textures of time: Agency and temporal experience*. Philadelphia: Temple University Press.
- Follesø, R. (2006a). Enestående fortellinger. I R. Follesø (red.), *Sammen om barnevern: Enestående fortellinger, felles utfordringer* (pp. 21-95). Oslo: Universitetsforlaget.
- Follesø, R. (2006b). Sammen om barnevern: Enestående fortellinger, felles utfordringer. Oslo: Universitetsforlaget.
- Frank, A. W. (2013). *The wounded storyteller: Body, illness, and ethics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Fransson, E. (2009). *Fortidens tyngde - om selvarbeid under opphold og utflytting fra ungdomshjem*. ph.d.-avhandling. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Fransson, E., & Storø, J. (2011). Dealing with the past in the transition from care. A post-structural analysis of young peoples accounts. *Children and Youth Services Review*,
- Franzen, E., & Vinnerljung, B. (2006). Foster children as young adults: Many motherless, fatherless or orphaned: A swedish national cohort study. *Child & Family Social Work*, 11(3), 254-263.
- Freeman, M. (2010). *Hindsight: The promise and peril of looking backward*. New York: Oxford University Press.
- Freundlich, M., & Avery, R. J. (2006). Transitioning from congregate care: Preparation and outcomes. *Journal of Child and Family Studies*, 15(4), 503-514.
- Furlong, A., Biggart, A., Sweeting, H., & West, P. (2003). *Youth transitions: Patterns of vulnerability and processes of social inclusion*. Edinburgh: Scottish Executive Social Research.
- Gabriel, T., & Keller, S. (2014). Transitions to adulthood of young care leavers. *Schweizerische Zeitschrift Für Soziale Arbeit*, 16
- Galampos, N. L., Kolaric, G. C., Sears, H. A., & Maggs, J. L. (1999). Adolescents' subjective age: An indicator of perceived maturity. *Journal of Research on Adolescence*, 9(3), 309-337.

- Galambos, N. L., Turner, P. K., & Tilton-Weaver, L. C. (2005). Chronological and subjective age in emerging adulthood: The crossover effect. *Journal of Adolescent Research*, 20(5), 538-556.
- Gardner, H. (1996). The concept of family: Perceptions of children in family foster care. *Child Welfare*, 75(2), 161-182.
- Gaskell, C. (2010). 'If the social worker had called at least it would show they cared'. young care leaver's perspectives on the importance of care. *Children & Society*, 24(2), 136-147.
- Geenen, S., & Powers, L. E. (2007). "Tomorrow is another problem": The experiences of youth in foster care during their transition into adulthood. *Children & Youth Services Review*, 29(8), 1085-1101.
- Giddens, A. (1990). *Modernitetens konsekvenser*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Giddens, A. (1996). *Modernitet og selvidentitet*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Goffman, E. (1967). *Anstalt og menneske: Den totale institution socialt set*. Viborg: Jørgen Paludans Forlag.
- Goffman, E. (2009). *Stigma: Om afvigerens sociale identitet*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Goodkind, S., Schelbe, L. A., & Shook, J. J. (2011). Why youth leave care: Understandings of adulthood and transition successes and challenges among youth aging out of child welfare. *Children and Youth Services Review*, 33(6), 1039-1048.
- Greene, A. L. (1990). Great expectations: Constructions of the life course during adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 19(4), 289-306.
- Gubrium, J. F., & Holstein, J. A. (2001). Introduction. trying times, troubled selves. I J. F. Gubrium, & J. A. Holstein (red.), *Institutional selves: Troubled identities in a postmodern world* (pp. 1-20). Oxford: Oxford University Press.
- Haavind, H. (1987). *Liten og stor: Mødres omsorg og barns utviklingsmuligheter*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Hald Andersen, S., & Ebsen, F. (2010). Foranstaltninger for udsatte børn i Danmark: Historisk oprindelse og den seneste udvikling. I S. Hald Andersen (red.), *Når man anbringer et barn. Baggrund, stabilitet i anbringelsen og det videre liv* (pp. 13-41). Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- S. Hald Andersen (red.), *Når man anbringer et barn. Baggrund, stabilitet i anbringelsen og det videre liv*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Hald Andersen, S., & Fallesen, P. (2010). Efter anbringelsen. I S. Hald Andersen (red.), *Når man anbringer et barn. Baggrund, stabilitet i anbringelsen og det videre liv* (pp. 164-180). Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Harocopos, A., & Dennis, D. (2003). Maintaining contact with drug users over an 18-month period. *International Journal of Social Research Methodology*, 6(3), 261-265.
- Hartmann, D., & Swartz, T. T. (2007). The new adulthood? The transition to adulthood from the perspective of transitioning young adults. *Advances in Life Course Research*, 11, 253-286.
- Heggen, K., & Guillemin, M. (2012). Protecting participant's confidentiality using a situated research ethics approach. I J. Gubrium, J. Holstein, K. McKinney & A. Marvasti (red.), *Handbook on interview research* (pp. 465-476). London: Sage.
- Helgeland, I. M. (2001). *Ungdom med atferdsvansker - hvordan går det med dem som 30-åringer? en longitudinell studie*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Helgeland, I. M. (2011). Participation and protection of youngsters with serious behavior problems in norwegian child welfare services. *Sociological Studies of Children and Youth*, 14, 257-285.
- Hellevik, T. (2005). *På egne ben. Unges etablering og ulike velferdsregimer*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).
- Henderson, S., Holland, J., McGrellis, S., Shapre, S., & Thomson, R. (2007). *Inventing adulthoods: A biographical approach to youth transitions*. London: Sage.
- Henriksen, A. (2013). *Dramatiske liv: En antropologisk undersøgelse af pigeperspektiver på vold og konflikter*. Roskilde: Roskilde Universitet.
- Hiles, D., Moss, D., Thorne, L., Wright, J., & Dallos, R. (2014). "So what am I?" multiple perspectives on young people's experience of leaving care. *Children and Youth Services Review*, 41, 1-15.

- Hitlin, S., & Elder, G. H. (2007a). Agency: An empirical model of an abstract concept. *Advances in Life Course Research, 11*, 33-67.
- Hitlin, S., & Elder, G. H. (2007b). Time, self, and the curiously abstract concept of agency. *Sociological Theory, 25*(2), 170-191.
- Hjort, J. L., & Backe-Hansen, E. (2008). Forskningsstatus. I E. Bakketeig, & E. Backe-Hansen (red.), *Forskningsskunnskap om ettervern* (pp. 33-66). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).
- Højbjerg, M., & Andersen, M. (2015, 22.05.15). Helt almindelige unge ender nu også på gaden. *Politiken*
- Höjer, I., & Sjöblom, Y. (2014a). Voices of 65 young people leaving care in sweden: "There is so much I need to know!". *Australian Social Work, 67*(1), 71-87.
- Höjer, I., & Sjöblom, Y. (2010). Young people leaving care in sweden. *Child & Family Social Work, 15*(1), 118-127.
- Höjer, I., & Sjöblom, Y. (2014b). Young people's experience of participation when exiting out of care. *Schweizerische Zeitschrift Für Soziale Arbeit, 16*, 27-45.
- Højgaard, L. (2010). Kan man interviewe sig til viden—om køn? *Dansk Sociologi, 21*(1), 9-25.
- Holland, J., Thomson, R., & Henderson, S. (2006). *Qualitative longitudinal research: A discussion paper*. London: London South Bank University.
- Holstein, J. A., & Gubrium, J. F. (1995). *The active interview*. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.
- Holstein, J. A., & Gubrium, J. F. (2000). *The self we live by: Narrative identity in a postmodern world*. New York: Oxford University Press.
- Holt, A. (2010). Using the telephone for narrative interviewing: A research note. *Qualitative Research, 10*(1), 113-121.
- Holt, S., & Kirwan, G. (2012). The "Key" to successful transitions for young people leaving residential child care: The role of the keyworker. *Child Care in Practice, 18*(4), 371-392.
- Horrocks, C. (1999). *Assessing outcomes: A social psychological interpretation of life course trajectories for young people leaving care*. PhD thesis. Huddersfield: University of Huddersfield.

- Horrocks, C. (2002). Using life course theory to explore the social and developmental pathways of young people leaving care. *Journal of Youth Studies*, 5(3), 325-336.
- Hunt, S. (2005). *The life course. A sociological introduction*. New York: Palgrave Macmillan.
- Jackson, S., & Cameron, C. (2014). *Improving access to further and higher education for young people in public care: European policy and practice*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Jackson, S., & Höjer, I. (2013). Editorial: Prioritising education for children looked after away from home. *European Journal of Social Work*, 16(1), 1-5.
- Jansen, A. (2010). Victim or troublemaker? Young people in residential care. *Journal of Youth Studies*, 13(4), 423-437.
- Jansen, A. (2011). *Young people in residential care. narrative engagement and processes of subjectivation*. Oslo: University of Oslo.
- Jansen, A., & Andenæs, A. (2011). 'Heading for japan': Prospective narratives and development among young people living in residential care. *Qualitative Social Work*,
- Jansen, A., & Haavind, H. (2011). If only and despite all: Narrative configuration among young people living in residential care. *Narrative Inquiry*, 21(1), 68-87.
- Järvinen, M. (2000). The biographical illusion: Constructing meaning in qualitative interviews. *Qualitative Inquiry*, 6(3), 370-391.
- Järvinen, M., & Østergaard, J. (2011). Dangers and pleasures: Drug attitudes and experiences among young people. *Acta Sociologica*, 54(4), 333-350.
- Järvinen, M., & Mortensen, N. (2003). Det magtfulde møde mellem system og klient - teoretiske perspektiver. I M. Järvinen, J. Elm Larsen & N. Mortensen (red.), *Det magtfulde møde mellem system og klient* (pp. 9-27). Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Jensen, P., & Malmberg, E. (2005). *Udskrevet til samfundet: Efterværnsstøtte til tidligere døgnanbragte unge*. København: UFC - Børn og Unge.
- Johnson, M. K., Berg, J. A., & Sirotzki, T. (2006). Relative age in the transition to adulthood. *Advances in Life Course Research*, 11, 287-316.

- Johnson, S. B., & Giedd, J. N. (2015). Normal brain development and child/adolescent policy. I J. Clausen, & N. Levy (red.), *Handbook of neuroethics* (pp. 1721-1735). Dordrecht: Springer.
- Jones, L. (2011). The first three years after foster care: A longitudinal look at the adaptation of 16 youth to emerging adulthood. *Children and Youth Services Review*, 33(10), 1919-1929.
- Josselson, R. (2006). Narrative research and the challenge of accumulating knowledge. *Narrative Inquiry*, 16(1), 3-10.
- Josselson, R. (2007). The ethical attitude in narrative research. I J. D. Clandinin (red.), *Handbook of narrative inquiry: Mapping a methodology* (pp. 537-566). Thousand Oaks: Sage.
- Kampmann, J. (2003). Ethiske overvejelser i etnografisk børneforskning. I E. Gulløv, & S. Højlund (red.), *Feltarbejde blandt børn: Metodologi og etik i etnografisk børneforskning* (pp. 167-183). København: Gyldendal.
- Katznelson, N., Jørgensen, H. E. D., & Sørensen, N. U. (2015). *Hvem er de unge på kanten af det danske samfund? Om hverdagsliv, ungdomskultur og indsatser der gør en positiv forskel*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Kildedal, K. (1996). *Det anbragte barn: En debatbog om mødet mellem den professionelle og barnet*. Frederikshavn: Dafolo Forlag.
- Knudsen, R. K., Lindberg, S., & Kampmann, J. (2009). *Erfaringer med børneinterview i forskningssammenhæng*. Roskilde: Roskilde Universitetscenter.
- Kristensen, O. S. (2013). *Den komplekse anbringelse - hvordan fremmer institutioner integration i voksenlivet?*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Kristofersen, L. B. (2005). *Barnevernbarnas helse. Uførhet og dødelighet i perioden 1990-2002*. Oslo: Norsk institutt for by- og regionforskning.
- Kristofersen, L. B. (2009). *Barnevern og ettervern: Hjelpetiltak for 16-22-åringer og levekår for unge voksne*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA)
- Kupferberg, F. (1995). Biografisk selvgestaltning. *Sociologisk Forskning*, 32(4), 32-57.

- Lähdesmäki, T., Saresma, T., Hiltunen, K., Jäntti, S., Sääskilahti, N., Vallius, A., & Ahvenjärvi, K. (2016). Fluidity and flexibility of "belonging": Uses of the concept in contemporary research. *Acta Sociologica*, 59(3), 1-15.
- Lausten, M., Frederiksen, S., Olsen, R. F., Nielsen, A. A., & Bengtsson, T. T. (2015). *Anbragte 15-åriges hverdagsliv og udfordringer. del II*. København: SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Logan, J. R., Ward, R., & Spitze, G. (1992). As old as you feel: Age identity in middle and later life. *Social Forces*, 71(2), 451-467.
- LOS. (2014). *10 stærke historier om efterværn*. København: LOS - De private sociale tilbud.
- Loseke, D. R. (2007). The study of identity as cultural, institutional, organizational, and personal narratives: Theoretical and empirical integrations. *The Sociological Quarterly*, 48(4), 661-688.
- Maines, D. R. (1993). Narrative's moment and sociology's phenomena: Toward a narrative sociology. *The Sociological Quarterly*, 34(1), 17-38.
- McLoughlin, P. J. (2013). Couch surfing on the margins: The reliance on temporary living arrangements as a form of homelessness amongst school-aged home leavers. *Journal of Youth Studies*, 16(4), 521-545.
- Measham, F., & Østergaard, J. (2009). The public face of binge drinking: British and danish young women, recent trends in alcohol consumption and the european binge drinking debate. *Probation Journal*, 56(4), 415-434.
- Mendes, P., Pinkerton, J., & Munro, E. (2014). Young people transitioning from out-of-home care: An issue of social justice. *Australian Social Work*, 67(1), 1-4.
- Mendes, P., & Snow, P. (2016a). Introduction. I P. Mendes, & P. Snow (red.), *Young people transitioning from out-of-home care: International research, policy and practice* (pp. xxxi-xli). London: Palgrave Macmillan.
- Mendes, P., & Snow, P. (red.) (2016b). *Young people transitioning from out-of-home care: International research, policy and practice*. London: Palgrave Macmillan.
- Mendes, P. (2005). From state care to independence: A comparison of the australian and american leaving care debates. *The Social Policy Journal*, 4(1), 51-63.

- Mendes, P. (2009). Young people transitioning from out-of-home care: A critical analysis of Australian and international policy and practice. *Australian Social Work*, 62(3), 388-402.
- Mendes, P., & Moslehuddin, B. (2006). From dependence to interdependence: Towards better outcomes for young people leaving state care. *Child Abuse Review*, 15(2), 110-126.
- Moen, P. (1996). Introduction. I P. Moen, G. H. Elder & K. Lüscher (red.), *Examining lives in context. Perspectives on the ecology of human development* (pp. 1-11). Washington DC: American Psychological Association.
- Mogensen, H. O., & Olwig, K. F. (2013a). Introduktion. Familie og slægtskab: Antropologiske perspektiver på nære relationer. I H. O. Mogensen, & K. F. Olwig (red.), *Familie og slægtskab - antropologiske perspektiver* (pp. 9-32). Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Mogensen, H. O., & Olwig, K. F. (2013b). Kontinuitet og forandring. I H. O. Mogensen, & K. F. Olwig (red.), *Familie og slægtskab - antropologiske perspektiver* (pp. 33-36). Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Møhlhøjt, A. (2014). Opvækstvilkår. I B. Greve, A. Jørgensen & J. E. Larsen (red.), *Det danske samfund* (pp. 263-286). København: Hans Reitzels Forlag.
- Møhlhøjt, A., Stage, S., Pejtersen, J. H., & Thomsen, P. (2012). *Efterværn for tidligere anbragte unge: En videns- og erfaringsopsamling*. København: SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Montserrat, C., Casas, F., & Malo, S. (2013). Delayed educational pathways and risk of social exclusion: The case of young people from public care in Spain. *European Journal of Social Work*, 16(1), 6-21.
- Mortimer, J. T., & Shanahan, M. J. (2003). Preface. I J. T. Mortimer, & M. J. Shanahan (red.), *Handbook of the life course* (pp. xi-xvi). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Mulkerns, H., & Owen, C. (2008). Identity development in emancipated young adults following foster care. *Smith College Studies in Social Work*, 78(4), 427-449.
- Munro, E. R., Møhlhøjt, A., & Hollingworth, K. (2016). Leaving care in the UK and Scandinavia: Is it all that different in contrasting welfare regimes? I P. Mendes, & P. Snow (red.), *Young people transitioning from out-of-home care* (pp. 199-219). London: Palgrave Macmillan.

- Munro, E. R., Pinkerton, J., Mendes, P., Hyde-Dryden, G., Herczog, M., & Benbenishty, R. (2011). The contribution of the united nations convention on the rights of the child to understanding and promoting the interests of young people making the transition from care to adulthood. *Children and Youth Services Review*, 33(12), 2417-2423.
- Munro, E. R., Stein, M., & Ward, H. (2005). Comparing how different social, political and legal frameworks support or inhibit transitions from public care to independence in europe, israel, canada and the united states. *International Journal of Child and Family Welfare* 8(4), 191-201.
- Nagel, A. (2005). *Når man starter med minuspoint. 15 fortællinger fra 100 års anbringelser af børn og unge på døgninstitutioner*. Foreningen af danske døgninstitutioner for børn og unge.
- Neale, B., & Hanna, E. (2012). The ethics of researching lives qualitatively through time. I B. Neale, & K. Henwood (red.), *Timescapes: An ESRC qualitative longitudinal initiative* (pp. Guide no. 11). University of Leeds: Timescapes Methods Guide Series.
- Neale, B. (2010). Foreword: Young lives and imagined futures. I M. Winterton, G. Crow & B. Morgan-Brett (red.), *Young lives and imagined futures: Insights from archived data* (Timescapes Working Paper Series ed., pp. 4-6). University of Leeds: Timescapes - An ESRC Qualitative Longitudinal Initiative.
- Neale, B., & Flowerdew, J. (2003). Time, texture and childhood: The contours of longitudinal qualitative research. *International Journal of Social Research Methodology*, 6(3), 189-199.
- Neugarten, B. L., Moore, J. W., & Lowe, J. C. (1965). Age norms, age constraints, and adult socialization. *American Journal of Sociology*, 70(6), 710-717.
- Nilsson, K. (2015, 02.04.15). Tidligere hjemløs: 'Så sidder man lige pludselig der, helt alene'. *Politiken*
- O'Connor, H., & Goodwin, J. (2013). The ethical dilemmas of restudies in researching youth. *Young*, 21(3), 289-307.
- Olesen, S. P., & Eskelinen, L. (2011). Short narratives as a qualitative approach to effects of social work interventions. *Nordic Social Work Research*, 1(1), 61-77.
- Olsen, R. F., Egelund, T., & Lausten, M. (2011). *Tidligere anbragte som unge voksne*. København: SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

- Park, R. E. (1928). Human Migration and the Marginal Man. *American Journal of Sociology*, 33(6), 881-893.
- Parks, S. D. (2000). *Big questions, worthy dreams: Mentoring young adults in their search for meaning, purpose, and faith*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Peacock, J. L., & Holland, D. C. (1993). The narrated self: Life stories in process. *Ethos*, 21(4), 367-383.
- Pecora, P. J., Kessler, R. C., O'Brien, K., White, C. R., Williams, J., Hiripi, E., English, D., White, J., Herrick, M. A. (2006). Educational and employment outcomes of adults formerly placed in foster care: Results from the northwest foster care alumni study. *Children and Youth Services Review*, 28(12), 1459-1481.
- Perregaard, B. (2015). *Narrativitet - mellem sprog, handling og selv*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Petersen, K. E. (2010). *Viden om anbragte børn og unge i døgntilbud*. København: Socialpædagogernes Landsforbund.
- Pless, M. (2009). *Udsatte unge på vej i uddannelsessystemet*. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsskole.
- Propp, J., Ortega, D. N., & NewHart, F. (2003). Independence or interdependence: Rethinking the transition from 'ward of the court' to adulthood. *Families in society*, 84(2), 259-266.
- Riessman, C. K. (1993). *Narrative analysis*. Newbury Park: Sage.
- Riessman, C. K. (2003). Analysis of personal narratives. I J. A. Holstein, & J. F. Gubrium (red.), *Inside interviewing* (pp. 331-346). Thousand Oaks: Sage.
- Riessman, C. K. (2008). *Narrative methods for the human sciences*. Thousand Oaks: Sage.
- Rigsrevisionen. (2016). *Beretning om indsatsen over for anbragte børn*. København: Rigsrevisionen.
- Riley, M. W. (1987). On the significance of age in sociology. *American Sociological Review*, 52(1), 1-14.
- Robards, B. (2013). Friending participants: Managing the researcher-participant relationship on social network sites. *Young*, 21(3), 217-235.

- Rogers, R. (2011). 'I remember thinking, why isn't there someone to help me? why isn't there someone who can help me make sense of what i'm going through?' 'instant adulthood' and the transition of young people out of state care. *Journal of Sociology*, 47(4), 411-426.
- Rosenthal, G. (1993). Reconstruction of life stories: Principles of selection in generating stories for narrative biographical interviews. *The Narrative Study of Lives*, 1(1), 59-91.
- Sabaj-Kjær, I., & Bertelsen, J. H. (2012). *Undersøgelse af unge hjemløse på frederiksberg, 2012*. Frederiksberg: Frederiksberg Kommune.
- Saldaña, J. (2003). *Longitudinal qualitative research: Analyzing change through time*. Californien: Altamira Press.
- Samuels, G. M. (2008). *A reason, a season, or a lifetime: Relational permanence among young adults with foster care backgrounds*. Chicago: Chapin Hall Center for Children at the University of Chicago Chicago.
- Samuels, G. M. (2009). Ambiguous loss of home: The experience of familial (im)permanence among young adults with foster care backgrounds. *Children and Youth Services Review*, 31(12), 1229-1239.
- Samuels, G. M., & Pryce, J. M. (2008). "What doesn't kill you makes you stronger": Survivalist self-reliance as resilience and risk among young adults aging out of foster care. *Child.Youth Serv.Rev.Children and Youth Services Review*, 30
- Schelbe, L. A. (2013). "Some type of way": An ethnography of youth aging out of the child welfare system. PhD thesis. Pennsylvania: University of Pittsburgh.
- Schofield, G. (2001). Resilience and family placement: A lifespan perspective. *Adoption & Fostering*, 25(3), 6-19.
- Schoon, I., & Bynner, J. (2003). Risk and resilience in the life course: Implications for interventions and social policies. *Journal of Youth Studies*, 6(1), 21-31.
- Schutz, A. (1970). *On phenomenology and social relations*. Chicago: University of Chicago Press.
- Schutz, A. (2005). *Hverdagslivets sociologi. En tekstsamling*. København: Hans Reitzels Forlag.

- Schwartz, S. J., Côté, J. E., & Arnett, J. J. (2005). Identity and agency in emerging adulthood: Two developmental routes in the individualization process. *Youth & Society*, 37(2), 201-229.
- Settersten, R. A. J., & Mayer, K. U. (1997). The measurement of age, age structuring, and the life course. *Annual Review of Sociology*, 23, 233-261.
- Settersten, R. A. J. (2003). Age structuring and the rhythm of the life course. I J. T. Mortimer, & M. J. Shanahan (red.), *Handbook of the life course* (pp. 81-98). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Settersten, R. A. J., & Mayer, K. U. (2007). The measurement of age, age structuring, and the life course. *Annual Review of Sociology*, 23, 233-261.
- Shuy, R. W. (2003). In-person versus telephone interviewing. I J. A. Holstein, & J. F. Gubrium (red.), *Inside interviewing* (pp. 175-193). Thousand Oaks: Sage.
- Simons, H., & Usher, R. (2000). *Situated ethics in educational research*. London: Routledge.
- Skårhøj, A., Højen-Sørensen, A., Karmsteen, K., Oldrup, H., & Pejtersen, J. H. (2016). *Anbragte unges overgang til voksenlivet. evaluering af fire efterværnsinitiativer under efterværnspakken*. København: SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Skytte, M. (2008). Livshistorier som videnskilde i socialt arbejde. I M. Hviid Jacobsen, & K. Pringle (red.), *At forstå det sociale - sociologi og socialt arbejde* (pp. 245-264). København: Akademisk Forlag.
- Smith, N. (2003). Cross-sectional profiling and longitudinal analysis: Research notes on analysis in the longitudinal qualitative study, 'negotiating transitions to citizenship'. *International Journal of Social Research Methodology*, 6(3), 273-277.
- Socialministeriet (2011). *Bekendtgørelse af Lov om Social Service*. København: Socialministeriet.
- Servicestyrelsen (2011). *Håndbog om Barnets Reform*. Odense: Servicestyrelsen.
- Spradley, J. P. (1979). *The ethnographic interview*. Belmont: Wadsworth.
- Stein, M., Ward, H., & Courtney, M. E. (2011). Young people's transitions from care to adulthood. *Children and Youth Services Review*, 33(12)

- Stein, M. (2004). What works for young people leaving care?. Ilford: Barnardo's.
- Stein, M. (2005). *Resilience and young people leaving care overcoming the odds*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Stein, M. (2006a). Research review: Young people leaving care. *Child & Family Social Work*, 11(3), 273-279.
- Stein, M. (2006b). Young people aging out of care: The poverty of theory. *Children and Youth Services Review Children and Youth Services Review*, 28(4), 422-434.
- Stein, M., & Munro, E. (2008). *Young people's transitions from care to adulthood: International comparisons and perspectives*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Stein, M. (2008). Resilience and young people leaving care. *Child Care in Practice*, 14(1), 35-44.
- Storhaug, A. S. (2008). Barnevernsgdom i Trondheim. Livssituasjon, tiltak og nettverk. I Å. Bratterud, & A. S. Storhaug (red.), *Overgangen fra barnevern til voksenliv i Trondheim. Sluttrapport fra OBVIT-prosjektet* (pp. 71-92). Trondheim: Barnevernets Utviklingssenter.
- Storø, J. (2006). Å forstå det etterpå... In R. Follesø (red.), *Sammen om barnevern: Enestående fortellinger, felles utfordringer* (pp. 131-145). Oslo: Universitetsforlaget.
- Storø, J. (2001). *På begge sider av atten: Om ungdom, barnevern og ettervern*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Storø, J. (2005). *Å gå over brennende bruer*. Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Swartz, S. (2011). 'Going deep' and 'giving back': Strategies for exceeding ethical expectations when researching amongst vulnerable youth. *Qualitative Research*, 11(1), 47-68.
- Thagaard, T. (2004). *Systematik og indlevelse - en indføring i kvalitativ metode*. København: Akademisk Forlag.
- Thimasarn-Anwar, T., Sanders, J., Munford, R., Jones, G., & Liebenberg, L. (2014). Rethinking late and lost to follow-up participants: The new zealand youth transitions study. *Journal of Youth Studies*, 17(5), 626-641.

- Thomson, R. (2012). Qualitative longitudinal methods as a route into the psychosocial. In B. Neale, & K. Henwood (red.), *Timescapes: An ESRC qualitative longitudinal initiative* (pp. Guide no. 13). University of Leeds: Timescapes Methods Guide Series.
- Thorne, A. (2004). Putting the person into social identity. *Human Development*, 47(6), 361-365.
- Timmermans, S., & Tavory, I. (2012). Theory construction in qualitative research: From grounded theory to abductive analysis. *Sociological Theory*, 30(3), 167-186.
- Udvalget om de retlige rammer for indsatsen over for børn og unge. (1990). *Betænkning om de retlige rammer for indsatsen over for børn og unge*. København: Det Juridiske Laboratorium.
- UNCRC. (1989). *Convention on the rights of the child*. New York: UNHR General Assembly Resolution.
- Urry, Y., Sanders, J., & Munford, R. (2014). The 'right time'—negotiating the timing of interviews with vulnerable young people. *Journal of Youth Studies*, 18(3), 1-14.
- Vinnerljung, B., & Sallnäs, M. (2008). Into adulthood: A follow-up study of 718 young people who were placed in out-of-home care during their teens. *Child & Family Social Work*, 13(2), 144-155.
- Vinnerljung, B., Sundell, K., Lofholm, C. A., & Humlesjo, E. (2006). Former stockholm child protection cases as young adults: Do outcomes differ between those that received services and those that did not? *Children and Youth Services Review*, 28(1), 59-77.
- Wagner, H. R. (1970). Introduction. I A. Schutz (red.), *On phenomenology and social relations* (pp. 1-50). Chicago: University of Chicago Press.
- Ward, H. (2011). Continuities and discontinuities: Issues concerning the establishment of a persistent sense of self amongst care leavers. *Children and Youth Services Review*, 33(12), 2512-2518.
- Warming, H. (2005). *Har andre plejebørn det som mig?*. København: Frydenlund.
- Watts-English, T., Fortson, B. L., Gibler, N., Hooper, S. R., & De Bellis, M. D. (2006). The psychobiology of maltreatment in childhood. *Journal of Social Issues*, 62(4), 717-736.

Winsløw, J. H. (1991). Sociologisk forulempning. *Social Kritik*, (17), 12-25.

Wolcott, H. F. (2005). *The art of fieldwork*. Walnut Creek: Altamira Press.

Yen, I. H., Powell Hammond, W., & Kushel, M. B. (2009). From homeless to hopeless and healthless?: The health impacts of housing challenges among former foster care youth transitioning to adulthood in california. *Issues in Comprehensive Pediatric Nursing*, 32(2), 77-93.

Yuval-Davis, N. (2006). Belonging and the politics of belonging. *Patterns of Prejudice*, 40(3), 197-214.

Zahavi, D. (2004). *Fænomenologi*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.

Internetsider

Ankestyrelsen, Tal fra Ankestyrelsen: www.ast.dk/tal-og-undersogelser/tal-fra-ankestyrelsen.

Danmarks Statistik, Statistikbanken: www.statistikbanken.dk.

BILAG 1. SAMTYKKEERKLÆRING

Jeg vil gerne deltage i ph.d.-studiet om oplevelser hos unge, der har været anbragt.

I løbet af de kommende 2 år er du derfor velkommen til at kontakte mig.

Mine kontaktinformationer er:

Navn _____

Adresse _____

Tlf _____

Hvis du ikke lige kan få fat på mig, ved denne person sikkert, hvor jeg er:

Navn _____

Adresse _____

Tlf _____

Underskrift

Jeg er glad for, at du deltager i mit ph.d.-studie om oplevelser hos unge, der har været anbragt. Det bliver med sikkerhed et spændende studie, som ikke var muligt uden din hjælp.

I forbindelse med studiet lover jeg, at du deltager anonymt. Det vil sige, at der ikke er andre, som får at vide, at du deltager, og hvad du fortæller mig.

Studiet foregår de kommende 2 år, hvor jeg kontakter dig med 6 måneders mellemrum for at mødes med dig og tale med dig. Har du brug for at tale med mig imellem vores møder, er du velkommen til at kontakte mig på:

Email: akm@socsci.aau.dk

Telefon: (Privat mobil nummer)

Jeg ser meget frem til de næste 2 års spændende møder!

Anne-Kirstine Mølholt

BILAG 2. INTERVIEWGUIDE 1

INTRODUCERENDE

Præsentation af undersøgelsen

Det første interview vil især handle om din baggrund, men vil også handle om din hverdag i dag.

Næste gang vi tales ved er om 6 måneder – med mindre, der er nogle ting undervejs, som vi skal tale om, eller hvis du oplever noget, som du gerne vil fortælle om.

- Anonymitet
- Fortæller så vidt muligt selv – uden indblanding – meget brede spørgsmål
- Optager samtalen – ikke notere undervejs, men lytte
- Fortæl, hvad du har lyst til!
 - Brug den tid, det tager

INTERVIEWETS GANG

Handle om fortid, nutid og fremtid: Anbringelsen, tiden efter anbringelsen, hverdagen i dag og fremtiden...

Stiller brede spørgsmål omkring hvert emne – som IP kan tale ud fra. Har uddybende spørgsmål til hvert emne – hvis IP ikke selv fortæller

Kort præsentation af IP

START: ANBRINGELSEN (OG TIDEN INDEN ANBRINGELSEN)

Hvis vi starter ved anbringelsen – Kan du fortælle om dengang, du blev anbragt?

Uddybende spørgsmål – emner, som kan uddybes med eventuelle spørgsmål:

Forhold omkring anbringelsen

- Hvornår blev du anbragt?
 - Hvorfor blev du anbragt?
- Tvangsanbringelse eller frivillig anbringelse?
- Hvor var du anbragt? – Plejefamilie, institution?
- Hvor længe var du anbragt?
- Har du været anbragt flere steder?
 - Hvad var årsagen til eventuelle sammenbrud i anbringelsen?

Relationer under anbringelsen

- Hvem talte du mest med under anbringelsen? (sagsbehandler, personale, andre anbragte, andre jævnaldrende)
 - Var der forskellige ting, du kunne tale med de forskellige om?
- Havde du kontakt til familien under anbringelsen?
- Kan du beskrive dine venner?

Kontakten til offentlige institutioner under anbringelsen?

- Skole
 - Gik du i skole under anbringelsen? (folkeskole, intern skole, specialskole)
- Kommune
 - Var du tit i kontakt med din socialrådgiver?
 - Hvordan var kontakten til din socialrådgiver/kommunen?
 - Oplever du, at du har haft indsigt i din egen sag?

Oplevelser af anbringelsen

- Kan du huske dine følelser i forbindelse med at blive anbragt?
- Hvordan havde du det under anbringelsen?
- Hvad synes du om anbringelsesstedet?

Hverdagen under anbringelsen

- Kan du fortælle om din hverdag, mens du var anbragt?
- Gik du tidligt eller sent i seng?
- Klarede du de fleste ting selv? (Tøjvask, indkøb, lektielæsning)

TIDEN EFTER ANBRINGELSE

Kan du fortælle mig om tiden efter din anbringelse og frem til i dag?

Udflytning

- Hvor flyttede du hen efter anbringelsen? (forældre, eget værelse, bofællesskab)
- Fik du hjælp ved udflytningen? (hvilke former og af hvem)
 - Råd og vejledning
 - Eventuelt finde et nyt hjem
 - Praktisk hjælp i form af nyt inventar, melde flytning osv.
- Var du forberedt til at forlade anbringelsen?
- Kan du huske dine følelser omkring det at skulle forlade anbringelsen?

Relationer

- Hvem talte du mest med, da du havde forladt anbringelsen?
 - Andre unge, der har været anbragt
 - Andre jævnaldrende

- Kæreste
- Biologisk familie
- Personer fra tidligere anbringelsessted (plejeforældre, personale)
- Andre fra 'systemet'

Kontakt til det sociale system

- Hvordan var din kontakt til det sociale system efter, du forlod anbringelse?
 - Modtog du nogen former for støtte og hjælp bagefter (økonomisk, kontaktperson eller lignende)

Oplevelser af tiden efter anbringelsen

- Hvordan oplevede du tiden efter anbringelsen (godt at klare sig selv, angst, osv.)
- Ændrede følelserne sig på noget tidspunkt efter anbringelsen?

Hverdagen efter udflytningen

- Kan du huske, hvordan din hverdag var lige efter, du forlod anbringelse?
 - Hvordan så en typisk hverdag ud?
- Var der noget, du særlig godt kunne lide ved hverdagen dengang?
- Var der noget, som du mindre godt kunne lide?

HVERDAGEN I DAG (LIVSFORMSINTERVIEW INSPIRATION)

Kan du fortælle mig om en typisk hverdag for dig? Hvad laver du til daglig?

- Kan du fortælle mig, hvad du lavede i går fra, du stod op, til du gik i seng?

Hverdagens rytme

- Er det sådan, en typisk dag ser ud for dig?
- Går du mest tidligt i seng, sent i seng?
- Laver du ofte mad selv?
- Går du på arbejde, i skole eller andet?
- Hvordan kunne en hverdag ellers se ud for dig?

Hverdagens fravigelser

- Er der noget, du ikke forstår som hverdag? (weekender, helligdage)
 - Hvordan adskiller det sig?

Relationer

- Hvem har du især kontakt til? (familie, venner, kæreste, anbringelsessted)
- Har dit forhold til andre forandret sig frem til i dag?
 - Hvis ja – hvordan (blevet mere indadvendt, udadvendt)

Forandringer siden anbringelsen endte

- Hvad har været den største forandring i dit liv siden, at du forlod anbringelsen?
 - Er der andre forandringer, du kan komme i tanke om?
- Er der noget, du er overrasket over *ikke* har ændret sig? (eks. i forhold til at kunne klare ting selv)

Betydningsfulde steder

- Er der steder, hvor du særlig godt kan lide at komme?
 - Hvorfor?

Fritidsaktiviteter

- Hvad laver du af fritidsaktiviteter?

Hverdagstilfredshed

- Er der noget, du synes særlig godt om i din hverdag?
- Er der noget, som du er mindre tilfreds med i din hverdag?

FREMTIDSTANKER

Næste gang vi i hvert fald taler sammen, er sidst på sommeren – hvad kan så være sket?

Den nærmeste fremtid

- Vil der være forandringer i din hverdag?
- Hvad ønsker du, især er sket til næste gang, vi mødes?

Fremtiden i et bredere perspektiv

- Hvordan ser du fremtiden, hvis du skal forestille dig den længere tid frem?
 - Hvor ser du eksempelvis dig selv om 5 år?

AFSLUTNING

Er der noget, som du mener, at vi mangler at komme ind på?

Har du spørgsmål til undersøgelsen?

BILAG 3. INTERVIEWGUIDE 2

INTRODUCERENDE

Til forskel fra forrige gang er dette interview tilrettelagt mere som en uformel samtale, hvor jeg gerne vil høre om dit liv nu og her, hvad du har oplevet siden sidste gang, at vi mødtes, og hvad du forestiller dig, der skal ske i fremtiden.

OPSUMMERENDE I FORHOLD TIL SIDSTE MØDE

- Hvad er der sket siden sidst?
- Hvordan oplever du det, som er sket?
- Er der noget, som du havde forventet ville ske, som ikke er sket?
 - I forhold til de ting, som du forventede ville ske ved sidste interview

HVERDAGEN I DAG (LIVSFORMSINTERVIEW INSPIRATION)

Hvordan oplever IP det, som sker? Hvad betyder det?

Kan du fortælle mig om en typisk hverdag for dig? Hvad laver du til daglig?

- Kan du fortælle mig, hvad du lavede i går fra, du stod op til, du gik i seng?

Hverdagens rytme

- Er det sådan, en typisk dag ser ud for dig?
- Går du mest tidligt i seng, sent i seng?
- Laver du ofte mad selv?
- Går du på arbejde, i skole eller andet?
- Hvordan kunne en hverdag ellers se ud for dig?

Tilrettelægningskompetence:

- Oplever du, at du har god tid i hverdagen?
- Oplever du, at du selv planlægger din tid? (former eget liv)
 - Hvad planlægger du den ud fra?
 - Hvad er vigtigt for dig at nå i hverdagen?
 - Oplever du forpligtelser, som du skal tage højde for i hverdagen?
- Er der sket forandringer i hverdagen siden sidste interview?

Den sociale verden af andre – det intersubjektive

- Hvordan oplever du andre mennesker?
 - Kan du lidt at være i selskab med andre mennesker?
 - Store forsamlinger – små forsamlinger/ nære – fjerne relationer

- Oplever du, at der er nogle særlige forventninger til dig?
 - Hvis ja: Fra hvem?
 - Oplever du modstridende forventninger?
 - Er de anderledes end dine egne forventninger?

Hverdagstilfredshed

- Er der noget, du synes særlig godt om i din hverdag?
- Er der noget, du er mindre tilfreds med i din hverdag?

Hverdagens fravigelser

- Er der noget, som du ikke forstår som hverdag? (weekender, helligdage)
 - Hvordan adskiller det sig?

DET GODE LIV – MENINGEN MED LIVET

- Hvis du blive spurgt, hvad du gerne vil opnå her i livet, hvad er så dit umiddelbare svar?
- Hvornår føler du dig lykkelig?

ALDER

Subjektiv aldersidentifikation (Settersten)

- Hvis du skal sætte en alder på dig selv, hvor gammel føler du så, du er?
- Hvor gammel vil du gerne være?
- Hvornår er man voksen?

FREMTIDSTANKER

Næste gang vi taler sammen – hvad kan så være sket?

Den nærmeste fremtid

- Vil der være forandringer i din hverdag?
- Hvad ønsker du især er sket til næste gang vi mødes?

Fremtiden i et bredere perspektiv

- Hvordan ser du fremtiden, hvis du skal forestille dig den længere tid frem?
 - Hvor ser du eksempelvis dig selv om 5 år?

AFSLUTNING

Er der noget, som du mener, at vi mangler at komme ind på?

Har du spørgsmål til undersøgelsen?

BILAG 4. INTERVIEWGUIDE 3

INTRODUCERENDE

Det her interview er meget som forrige gang, hvor jeg gerne vil høre om dit liv nu og her, hvad du har oplevet siden sidste gang, vi mødtes, og hvad du forestiller dig, der skal ske i fremtiden.

OPSUMERENDE I FORHOLD TIL SIDSTE MØDE

- Hvad er der sket siden sidst?
 - Er der sket forandringer i hverdagen siden sidste interview?
- Hvordan oplever du det, som er sket?
- Er der noget, som du havde forventet ville ske, som ikke er sket?
 - I forhold til de ting, som du forventede ville ske ved sidste interview

HVERDAGEN I DAG (LIVSFORMSINTERVIEW INSPIRATION)

Hvordan oplever IP det, som sker? Hvad betyder det?

Kan du fortælle mig om en typisk hverdag for dig? Hvad laver du til daglig?

- Kan du fortælle mig, hvad du lavede i går fra, du stod op, til du gik i seng?

Hverdagens rytme

- Er det sådan, en typisk dag ser ud for dig?
- Går du mest tidligt i seng, sent i seng?
- Laver du ofte mad selv?
- Går du på arbejde, i skole eller andet?
- Hvordan kunne en hverdag ellers se ud for dig?

Tilrettelægningskompetence:

- Oplever du, at du har god tid i hverdagen?
- Oplever du, at du selv planlægger din tid? (former eget liv)
 - Hvad planlægger du den ud fra? Hvad er vigtigt for dig at nå i hverdagen?
 - Oplever du forpligtelser, som du skal tage højde for i hverdagen?
- Hvis jeg siger 'hverdagsrutine', hvad tænker du så?
 - Hvad er din hverdagsrutine?

OPLEVELSER I OG AF HVERDAGEN

Hvordan oplever IP hverdagen i et samspil mellem fortid og nutid?

Den sociale verden af andre – det intersubjektive

- Hvordan oplever du andre mennesker?
 - Kan du lide at være i selskab med andre mennesker?

Hverdagstilfredshed

- Er der noget, du synes særlig godt om i din hverdag?
- Er der noget, som du er mindre tilfreds med i din hverdag?

Hverdagens fravigelser

- Er der noget, som du ikke forstår som hverdag? (weekender, helligdage)
 - Hvordan adskiller det sig?

Oplevelsen af at være hjemme og fremmede i hverdagslivet

- Hvornår i hverdagen oplever du, at du har styr på tingene?
 - Hvad hjælper dig til at opleve, at du har styr på tingene?
- Hvornår i hverdagen oplever du, at du ikke har styr på tingene?
 - Hvad kan medføre, at du oplever, at du ikke har styr på tingene?

Hverdagen for unge, der har været anbragt

Oplevelser i forhold til den generaliserede anden

- Oplever du noget i din hverdag, du mener, skyldes, du har været anbragt?
 - Hvorfor adskiller det sig fra, hvad andre oplever?
- Tror du, der er nogle oplevelser, der generelt gør sig gældende i forhold til hverdagen hos unge, der har været anbragt?

DET GODE LIV – MENINGEN MED LIVET

- Hvis du blive spurgt, hvad du gerne vil opnå her i livet, hvad er så dit umiddelbare svar?
- Hvornår føler du dig lykkelig?

FREMTIDSTANKER

Næste gang vi taler sammen – hvad kan så være sket?

Den nærmeste fremtid

- Vil der være forandringer i din hverdag?
- Hvad ønsker du især er sket til næste gang vi mødes?

Fremtiden i et bredere perspektiv

- Hvordan ser du fremtiden, hvis du skal forestille dig den længere tid frem?
 - Hvor ser du eksempelvis dig selv om 5 år?

AFSLUTNING

Er der noget, som du mener, at vi mangler at komme ind på?

Har du spørgsmål til studiet?

BILAG 5. INTERVIEWGUIDE 4

INTRODUCERENDE

Det her interview er meget som forrige gang, hvor jeg gerne vil høre om dit liv nu og her, hvad du har oplevet siden sidste gang, vi mødtes, og hvad du forestiller dig, der skal ske i fremtiden.

OPSUMERENDE I FORHOLD TIL SIDSTE MØDE

- Hvad er der sket siden sidst?
 - Er der sket forandringer i hverdagen siden sidste interview?
- Hvordan oplever du det, som er sket?
- Er der noget, som du havde forventet ville ske, som ikke er sket?
 - I forhold til de ting, som du forventede ville ske ved sidste interview

HVERDAGEN I DAG (LIVSFORMSINTERVIEW INSPIRATION)

Hvordan oplever IP det, som sker? Hvad betyder det?

Kan du fortælle mig om en typisk hverdag for dig? Hvad laver du til daglig?

- Kan du fortælle mig, hvad du lavede i går fra, du stod op, til du gik i seng?

Hverdagens rytme

- Er det sådan, en typisk dag ser ud for dig?
- Går du mest tidligt i seng, sent i seng?
- Laver du ofte mad selv?
- Går du på arbejde, i skole eller andet?
- Hvordan kunne en hverdag ellers se ud for dig?

OPLEVELSER I OG AF HVERDAGEN

Hvordan oplever IP hverdagen i et samspil mellem fortid og nutid?

Den sociale verden af andre – det intersubjektive

- Hvordan oplever du andre mennesker?
 - Kan du lide at være i selskab med andre mennesker?

Hverdagstilfredshed

- Er der noget, du synes særlig godt om i din hverdag?
- Er der noget, som du er mindre tilfreds med i din hverdag?

OPLEVELSE AF TID OG ALDER

- Vil du betegne dig selv som ung eller voksen? Eller som noget helt tredje?

DET GODE LIV – MENINGEN MED LIVET

- Hvis du blive spurgt, hvad du gerne vil opnå her i livet, hvad er så dit umiddelbare svar?

FREMTIDSTANKER

Næste gang vi taler sammen – hvad kan så være sket?

Den nærmeste fremtid

- Vil der være forandringer i din hverdag?
- Hvad ønsker du især er sket til næste gang vi mødes?

Fremtiden i et bredere perspektiv

- Hvordan ser du fremtiden, hvis du skal forestille dig den længere tid frem?
 - Hvor ser du eksempelvis dig selv om 5 år?

AFSLUTNING

Er der noget, som du mener, at vi mangler at komme ind på?

Har du spørgsmål til studiet?

BILAG 6. INTERVIEWGUIDE 5

INTRODUCERENDE

Det her interview er meget som forrige gang, hvor jeg gerne vil høre om dit liv nu og her, hvad du har oplevet siden sidste gang, vi mødtes, og hvad du forestiller dig, der skal ske i fremtiden.

OPSUMERENDE I FORHOLD TIL SIDSTE MØDE

- Hvad er der sket siden sidst?
 - Er der sket forandringer i hverdagen siden sidste interview?
- Hvordan oplever du det, som er sket?
- Er der noget, som du havde forventet ville ske, som ikke er sket?
 - I forhold til de ting, som du forventede ville ske ved sidste interview

HVERDAGEN I DAG (LIVSFORMSINTERVIEW INSPIRATION)

Hvordan oplever IP det, som sker? Hvad betyder det? Hvorfor eksempelvis sover meget, trækker sig tilbage fra omverdenen?

Kan du fortælle mig om en typisk hverdag for dig? Hvad laver du til daglig?

- Kan du fortælle mig, hvad du lavede i går fra, du stod op, til du gik i seng?

Hverdagens rytme

- Er det sådan, en typisk dag ser ud for dig?
- Går du mest tidligt i seng, sent i seng?
- Laver du ofte mad selv?
- Går du på arbejde, i skole eller andet?
- Hvordan kunne en hverdag ellers se ud for dig?

OPLEVELSER I OG AF HVERDAGEN

Hvordan oplever IP hverdagen i et samspil mellem fortid og nutid?

Hverdagstilfredshed

- Er der noget, du synes særlig godt om i din hverdag?
- Er der noget, som du er mindre tilfreds med i din hverdag?

FREMTIDSTANKER

Diskutere fremtiden med dem ret grundigt, se ud i fremtiden...

Hvis jeg kom tilbage om et halvt år, hvad ville så være sket?

- Vil der være forandringer i din hverdag?
- Hvad ønsker du især er sket til næste gang vi mødes?

Hvis jeg kom tilbage om fem år?

- Hvordan ser du fremtiden, hvis du skal forestille dig den længere tid frem?
 - Hvor ser du eksempelvis dig selv om 5 år?

SPØRGSMÅL TIL MIG

De unge har mulighed for at stille spørgsmål til mig af hvilken som helst art

AFSLUTNING

Er der noget, som du mener, at vi mangler at komme ind på?

Har du spørgsmål til projektet?

Etik og genkendelse af fortællinger

- At nogle ting ændres i præsentationerne af dem, osv., men hvordan har de det med risiko for genkendelse?

Hvordan har det været at deltage i projektet?

Fremtidens undersøgelse?

Hvis det bliver relevant – eksempelvis, hvis jeg i fremtiden vil følge op på dette studie og se, hvordan det gik jer – må jeg så kontakte dig for at lave et nyt interview eller lignende?

- Hvordan kan jeg kontakte dig? (facebook?)

ISSN (online): 2246-1256
ISBN (online): 978-87-7112-895-6

AALBORG UNIVERSITETSFORLAG